

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı

SÜLEYMAN GİRYÂNÎ'NİN NECMÜ'L-KULÛB'U
(İnceleme-Metin)

Doktora Tezi

Seydi KİRAZ

Sivas

Haziran 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı

SÜLEYMAN GİRYÂNÎ'NİN NECMÜ'L-KULÛB'U
(İnceleme-Metin)

Doktora Tezi

Seydi KİRAZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Alim YILDIZ

Sivas

Haziran 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : Türk İslam Tarihi Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Süleyman Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb'u (İnceleme-Metin)
Savunma Tarihi : 26.05.2017
Danışmanı : Prof. Dr. Alim YILDIZ

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Üye : Prof. Dr. Alim YILDIZ (Danışman)

Üye : Doç. Dr. Hakan YEKBAŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖKSÜZ

Oy Birliği ☐

Oy Çokluğu ☐

Seydi Kiraz tarafından hazırlanan Süleyman Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb'u
(İnceleme-Metin) başlıklı tez, kabul edilmiştir./...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu doktora tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Seydi KİRAZ

ÖN SÖZ

Süleyman Giryânî, XIX. yüzyılın son yarısı ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış bir divan şairidir. Alevî muhitlerde büyük bir saygıyla anılan Giryânî, Hz. Ali'ye aşkın bir muhabbetle bağlıdır. Necmü'l-Kulûb'da geçen bazı şiirlerde bu muhabbet ifrat derecesine ulaşmıştır. Bazı kaynaklarda Giryânî'nin Ali-İlâhîlik anlayışına sahip olduğu ileri sürülmüş ve şairin başka eserlerinin var olduğu iddia edilmiştir. İddiaların gerçekliğini tespit etmek merakı, çalışma konumuzun belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu saikle Süleyman Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb adlı mesnevisi çalışma konusu olarak tespit edilmiştir.

Giryânî'nin bilinen tek eseri olan bu mesnevide; Hz. Ali'nin merkezinde olduğu imamet meselesi, Sıffin Savaşı, Hakem Olayı ve Eimme-i İsnâ-Aşer konuları ele alınmıştır. Bu çalışmanın tamamlanmasıyla akademik düzeyde yapılan ve muhtevası Hz. Ali olan yeni bir manzum eser ortaya konmuş, aynı zamanda bu konularda çalışma yapan araştırmacılara yeni bir kaynak sunulmuştur.

Çalışma giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır.

Mesnevinin ana karakteri Hz. Ali olduğundan bu bölümde ana hatlarıyla Hz. Ali'nin hayatı anlatılmış ve Hz. Ali'ye nispet edilen, muhtevası Hz. Ali olan bazı manzum ve mensur eserler tanıtılmıştır.

Birinci bölümde ansiklopedik ve antolojik kaynaklar ile Necmü'l-Kulûb ve başka şiirlerinden yararlanılarak Süleyman Giryânî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Bu kaynaklarda şairin eserleri hakkında verilen bazı bilgilerin tashihi yoluna gidilmiştir.

İkinci bölümde Necmü'l-Kulûb'un şekil ve muhteva özellikleri incelendi. Şekil özellikleri tahlil edilirken mesnevide kullanılan nazım şekilleri ve türleri, metnin tertibi, vezni, redif ve kafiye türleri hakkında bilgi verildi. Necmü'l-Kulûb mesnevisine hâkim olan dilin tespiti amacıyla kâfiye oluşturan kelimelerin hangi dillere (Arapça, Farsça, Türkçe) ait olduğu incelendi. Bu incelemede 1-10; 100-110; 200-210; 300-310... örnekleme sistemi esas alındı. Bu sistem 450 beyit üzerinde

uygulandı. Örnekleme yoluyla alınan beyitler, kimi zaman gazel, kaside gibi nazım biçimleriyle kesiştiğinde bu nazım biçimi atlanarak mesnevi nazım biçimiyle yazılan beyitler esas alındı.

Ardından, incelemenin önemli bir bölümünü oluşturan muhteva özellikleri ele alınmıştır. Bu bağlamda eserin adı, türü, telif sebebi, tarihi ve yeri hakkında bilgi verilerek eser tanıtılmıştır. Bunlara ilave olarak Necmü'l-Kulûb mesnevisinin fihristi, hikayelerin özeti verilmiş; edebî tasvirleri ve tedkiki yapılmıştır. Giryânî'nin Hz. Ali telakkisi, mesnevinin anlam ve ifade zenginliğini oluşturan edebî sanatlar, arkaik kelimeler, deyim ve atasözleri hakkında bilgi verilmiştir. Mesnevide geçen âyet, hadis ve diğer kaynakların tespiti yapılmış ve metindeki kullanımları hakkında bilgi verilmiştir. Diğer kaynaklar başlığı incelenirken bu kaynaklarda anlatılan konular ile Necmü'l-Kulûb'da anlatılan ortak konular belirlenmiş ve mukayese edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise tek nüsha olarak tespit edilen Necmü'l-Kulûb'un nüsha özellikleri hakkında bilgi verilmiş, metin transkripsiyonunda takip edilen metot belirtilmiştir. Transkripsiyonlu metnin ardından Ek başlığı altında Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb dışındaki şiirlerine yer verilmiş; şahıs, eser ve yer isimlerinden oluşan dizin bölümüyle çalışma sonlandırılmıştır.

Uzun soluklu olan bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kimsenin yardımını gördüm. Öncelikle çalışma konusunun belirlenmesinde, teşvik ve desteklerinden dolayı kıymetli, danışman hocam Prof. Dr. Alim Yıldız'a teşekkür ederim. Engin tecrübelerinden faydalandığım muhterem hocam Prof. Dr. Turgut Karabey'e, yardımlarından dolayı değerli hocam Doç. Dr. Hakan Yekbaş'a teşekkür ederim. Yoğun mesaisine rağmen zorlandığım zamanlarda teklif, tashih ve telkinleriyle yardımcı olan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Yusuf Yıldırım'a teşekkür ederim. Arapça metinlerdeki katkılarından dolayı Araştırma Görevlileri Zeynelabidin Zougahari ve Ebru Karakaş ile kadirşinas dostum edebiyat öğretmeni Ramazan Çelik'e teşekkür ederim. Son olarak bu süreçte desteklerinden dolayı kıymetli eşim ve evlatlarıma teşekkür ederim.

Seydi KİRAZ

Mayıs 2017

SİVAS

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	xi

GİRİŞ

KÜLTÜRÜMÜZDE VE EDEBİYATIMIZDA HZ. ALİ

1.1. Hz. Ali'nin Hayatı.....	3
1.2. Hz. Ali'ye Nispet Edilen Bazı Manzum Eserler	6
1.3. Muhtevası Hz. Ali Olan Bazı Manzum Eserler.....	8
1.4. Hz. Ali'ye Nispet Edilen Bazı Mensur Eserler	11
1.5. Muhtevası Hz. Ali Olan Bazı Mensur Eserler	14

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN GİRYÂNÎ

1. Hayatı	17
1.1. Doğum Ölüm Yeri ve Tarihi	17
1.2. Adı Lakabı ve Mahlası	18
1.3. Tahsili ve Mesleği	20
1.4. Talebesi Hasan Fehmî Kusûrî	20
2. Edebî Yönü.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

NECMÜ'L-KULÛB'UN İNCELENMESİ

1. Necmü'l-Kulûb'un Şekil Özellikleri.....	29
1.1. Nazım Şekilleri ve Türleri.....	29

1.2. Tertibi	33
1.3. Vezni	38
1.4. Kâfiye ve Redif Türleri	43
2. Necmü'l-Kulûb'un Muhteva Özellikleri	50
2.1. Necmü'l-Kulûb'un Tanıtımı.....	50
2.2. Transkripsiyonlu Metnin Fihristi.....	54
2.3. Bölüm ve Hikâyelerin Özeti.....	55
2.4. Edebî Tasvîrler ve Tedkiki	127
2.4.1. Şahıslar	128
2.4.1.1. Peygamberler	129
2.4.1.2. Halifeler	136
2.4.1.3. On İki İmâm	152
2.4.1.4. Sahabeler	165
2.4.1.5. Tarihî-Efsanevî Şahıslar	171
2.4.1.6. Diğer Şahıslar	173
2.4.2. Melekler.....	178
2.4.3. Kozmik Âlem	179
2.4.4. Tabiî Unsurlar.....	187
2.4.5. Coğrafi Unsurlar	198
2.4.6. Psikolojik Unsurlar	202
2.4.7. Savaşla İlgili Unsurlar	206
2.4.8. Sosyal Hayatla İlgili Unsurlar	213
2.4.9. Tasavvufî Unsurlar	214
2.5. Hz. Ali Telakkisiyle İlgili Unsurlar.....	215
2.6. Edebî Sanatlar.....	219

2.6.1. Mecâzla İlgili Sanatlar.....	219
2.6.2. Manayla İlgili Sanatlar	222
2.6.3. Lafızla İlgili Sanatlar	229
2.6.4. Harf ve Yazıya Bağlı Sanatlar	230
2.7. Arkaik Kelimeler.....	231
2.8. Deyimlerin ve Atasözlerinin Kullanımı	234
2.8.1. Deyimler	234
2.8.2. Atasözleri.....	235
2.9. Mesnevinin Muhteva Kaynakları	236
2.9.1. Âyetler	236
2.9.2. Hadisler.....	246
2.9.3. Diğer Kaynaklar	258

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECMÜ'L-KULÛB

1. Nüsha Tanıtımı ve Metnin Kurulmasında İzlenen Yol.....	265
1.1. Eserin Nüsha Tavsifi	265
1.2. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yol.....	266
2. Necmü'l-Kulûb'un Transkripsiyonlu Metni	269
SONUÇ.....	597
KAYNAKÇA	601
DİZİN (ŞAHIS-MEKÂN-ESER).....	615
EKLER.....	625
ÖZ GEÇMİŞ.....	637

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
c.	: Cilt
CÜ SBE	: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çev.	: Çevirmen
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
FÜ SBE	: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
GÜ SBE	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Mhk.	: Muhakkik
MÜ SBE	: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
MÜ TAE	: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDAY-B	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınevi

ÖZET

XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Süleyman Giryânî, Divriği'nin yetiştirdiği önemli şairlerden biridir. Sivas'ın bu küçük ilçesinde doğan Giryânî, burada yaşamış, burada ölmüştür. Şair, II. Abdulhamid döneminde Divriği bölgesinde açılan okullarda uzun süre öğretmenlik yapmış, emekli olduktan sonra da fahri olarak talebe okutmaya devam etmiştir.

Giryânî'nin bilinen tek eseri, Necmü'l-Kulûb'dur. Eser dinî, tasavvufî, ahlakî bir mesnevi hüviyetini taşımaktadır. Eserin muhtevasında, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in faziletlerini anlatan âyet-i kerimeler, hadis-i şerifler, bu referansların manzum yorumları; halifelik meselesi, Sıffin Savaşı, Hakem Olayı; Eimme-i İsnâ-Aşer'in hayatları, menkıbeleri ile öğüt içerikli manzumeler anlatılmıştır.

Bu çalışmanın merkezinde Hz. Ali olduğundan öncelikle Hz. Ali'nin hayatı hakkında kısa bir bilgi verilmiş, ardından Hz. Ali'ye nispet edilen, muhtevası Hz. Ali olan bazı manzum ve mensur eserler, tanıtılmıştır. Giryânî hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilirken ansiklopedik, antolojik kaynaklar, süreli yayınlar ve şairin tek eseri olan Necmü'l-Kulûb mesnevisinden ve bazı kaynaklarda yayımlanmış olan şiirlerinden faydalanılmıştır. Son olarak Necmü'l-Kulûb'un şekil ve muhteva unsurlarının tahlili yapılmış ve tek nüshası tespit edilen Necmü'l-Kulûb'un transkripsiyonu yapılmıştır. Ek başlığı altında Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb dışındaki şiirlerine yer verilmiş; şahıs, eser ve yer isimlerinden oluşan dizin bölümüyle çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Giryânî, Necmü'l-Kulûb, Mesnevi.

ABSTRACT

Süleyman Giryani who lived from second quarter of 19th century to first quarter of 20th century is one of the most important poets in Divriği. He who was born in Divriği district of Sivas province, lived and dead in same place. For long times, Poet taught school opened in Divriği during period of II. Abdulhamid, after he retired he continued to teach something to students as honorary.

Only known work of Giryânî is Necmü'l-Kulûb. Literary work has an identity of religious, sufistic and moral mesnevi. Content of text consists of a verses of the Quran and hadiths which tell merits of Imam Ali, Ahlul bayt and comments of these references; caliphate problem, the battle of the Siffin and umpire incident; expostulatory poems, legends and lives of Eimme-i İsnâ-Aşer.

Primarily, short description about Imam Ali's life was given because Imam Ali is in the center of present study. Then, some poetic and prosaic works which are related to Imam Ali and whose content is Imam Ali were introduced in the present study. After that, it took advantages of encyclopedic, anthological sources, periodicals and Necmü'l-Kulûb which is only known work of Giryânî when knowledge about literary personality and life of Giryânî was given in the present study. Finally, Necmü'l-Kulûb was analysed in regard to form and content and Necmü'l-Kulûb which was determined only copy was transcribed. Under addition title, except Necmü'l-Kulûb, other poets of Giryani were included in the study; With index section consisting of person, work and place names, study finalized.

Key Words: Imam Ali, Giryânî, Necmü'l-Kulûb, Mesnevi.

GİRİŞ

KÜLTÜRÜMÜZDE VE EDEBİYATIMIZDA HZ. ALİ

Dinin İslamî dönem Türk edebiyatı üzerindeki etkisi oldukça kuvvetlidir. İlk eserlerde bir telkin vesilesi olan İslam, zamanla bu edebiyatın en belirgin vasfı olarak ortaya çıkmıştır. Bilhassa klasik edebiyatta; esmâü'l-hüsnâlar, tevhidler, münâcatlar, na'tler, mevlidler, hilyeler, hicret-nâmeler, mi'raciyeler, şefaat-nâmeler, kıssasü'l-enbiyâlar, ramazaniyeler gibi aruz ya da hece vezniyle yazılan birçok türün ortaya çıkması İslam sayesinde mümkün olmuştur.¹

Türk edebiyatının şekillenmeye başladığı dönemlerde, edebî türler oluşturulurken dinî kaynaklardan faydalanılmıştır. Klasik Türk edebiyatında manzum hikâye türünün kaynakları sayılırken Kur'an'daki kıssalar, evliya ve enbiya menkıbeleri, din ve tasavvuf büyüklerinin şahsiyetleri ve kahramanlıkları etrafında meydana gelen rivayetler bu kaynaklar arasında zikredilmiştir. İslam'ın emir ve yasaklarını yerine getirme arzusu, şehitlik ve gâzilik makamları, halkın kahramanlara gösterdiği teveccüh de manzum öykünün beslendiği kaynaklar arasında gösterilmiştir. Bu saiklerle yazılan ilk manzum metinlerde Hz. Peygamber'in gazaları, Yusuf u Züleyha kıssası, Hz. Ali etrafında oluşan cenk-nâmeler anlatılmış; Veysel Karani, İbrahim Ethem gibi Allah dostlarının hayatları ele alınmıştır.²

Şahısların öne çıkarıldığı mesnevilerin yanı sıra zamanla muhtevası din, tasavvuf, ahlak, aşk, kahramanlık, tarih, tıp, astronomi gibi farklı alanları ilgilendiren mesneviler yazılmıştır. Bu eserlerde İslam'ın ahlakî esaslarını öğretme, insanlara faydalı olma, hayırdan bulunma gibi gayelerin öne çıktığı görülmüştür. Şairlerin bu telakkileri, mesnevilerin dinî, tasavvufî ve ahlâkî bir mahiyette telif edilmesini sağlamıştır.³

¹ Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 349.

² Ayrıntılı bilgi için bkz., Âgâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye" *TDA Y-B*, Ankara 1989, s. 71-117.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Emine Yeniterzi, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesneviler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2007, c. 5, S. 10, s. 433-468.

Türk İslam edebiyatında, şahısların merkezde yer aldığı birçok manzum metin telif edilmiştir. Bu metinlerde, dinî şahsiyet olarak en fazla Hz. Peygamber'den, daha sonra Hz. Ali'den bahsedilmiştir. Edebiyatımızda Hz. Ali; kendisi hakkındaki indirilen âyetlere, beyan edilen hadislere bahis konusu olması; Hz. Peygamber'in damadı olması ve soyunu devam ettirmesi bakımından önemli bir mevkie sahiptir. Ayrıca Hulefâ-yı Râşidîn'in dördüncüsü olması; birçok tarikatın pîri sayılması; cesaret ve kahramanlığıyla anılmıştır. Yanı sıra faziletleri ve şahsî özelliklerinden dolayı kendisine verilen isim, sıfat ve unvanlarla ele alınmış, coşkun bir muhabbetle övülmüştür.⁴

Hz. Ali'ye duyulan bu fart-ı muhabbet, zamanla Şiâ'nın en önemli kolu olarak kabul edilen İmamiye Şiâsı (III/IX) tarafından ileri boyutlara taşınmıştır. Bu fırkaya göre Hz. Ali, tıpkı Hz. Musa gibi elindeki asasını yere vurarak on iki çeşme akıtan; Hz. İsa'nın mucizelerini hatırlatırcasına elindeki yayı ejderhaya dönüştüren, sofrta mucizesi isteyenler için nar ağacını yeşerten; kör, cüzzamlı, felçli, alacalı ve dilsiz olan hastaları iyileştiren bir peygamber olarak tasavvur edilmiş ve ona bu tür mucizeler atfedilmiştir.⁵ İfrata varan Hz. Ali sevgisi, merkezinde Hz. Ali'nin olduğu “Velâyet, Uluhiyet, Ali-İlâhîler⁶, Hulûl, Tenasuh, Teslis, Vahdet-i Vücûd, Mevlid, İstimdad...” gibi farklı kavram, anlayış ve nazım türlerinin oluşmasına neden olmuştur.⁷

Bütün bu aşırılıklarla beraber Hz. Ali, İslam'ın temel kaynaklarında; menkıbe, efsane ya da sıra dışı olaylarla ilgili telakkilerin dışında tutulmuş, tarihsel

⁴ Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk İslâm Edebiyatında Hz. Ali*, MÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004, s. 11-14.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Kamile Ünlüsoy, “Şiî Kültürdeki Hz. Ali Mucizeleri Üzerine Bir Değerlendirme: Abbas Azîzî'nin “320 Dâsitan Az Mu'jizat ve Kerâmât-i İmâm Ali (A.S.)” Eseri Örneğinde”, *The Journal of International Social Research*, c. 7, S. 35, s. 358-381.

⁶ Ali-İlâhîlik mefhumu, “Galiyye” fırkasının temel anlayışını oluşturmuştur. Abdullah İbn Sebe'nin kurucusu olduğu bu fırkaya göre, olgunluk bakımından en üst seviyeye ulaşmış kimse, Tanrılık makamına ulaşır ve Tanrı'yla birleşir. Bu aşamaların en üst mertebesinde olduğuna inanılan Hz. Ali, bu fırkaya göre Tanrı'dır ve Tanrı Hz. Ali'nin varlığında somutlaşmış, insan suretinde görünmüştür. Daha ayrıntılı açıklama için bkz., Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yay., İstanbul 2003, s. 149.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ, Ankara 2012, s. 333-359.

gerçekliği içinde ele alınmıştır. Bu çalışmada Hz. Ali ve hayatı hakkında bilgi verilirken Hz. Ali'yi tarihsel gerçekliği içinde anlatan kaynaklardan⁸ faydalanmıştır.

1.1. Hz. Ali'nin Hayatı

Hz. Ali, Hulefâ-yı Râşidîn olarak adlandırılan dönemin dördüncü halifesidir. Nesebi, Ali ibn Ebû Tâlib ibn Abdulmuttalib b. Hâşim, b. Abdimenâf'a dayanır. Milâdî yaklaşık 600 yılında doğan Hz. Ali, Abdurrahman b. Mülcem tarafından 661 yılında şehit edilmiştir. Babası Ebu Tâlib, annesi Fâtıma bint Esed b. Hâşim'dir. Hz. Ali, on yaşlarında iken Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmiş ve bu suretle İslam'a ilk inanan kişilerden biri olmuştur.

Hz. Ali'nin babası Ebu Tâlib, kalabalık nüfusa sahip olduğundan zaman zaman geçim sıkıntısı çekmiş, çocuklarına bakmakta zorlanmış. Bu durum, kıtlık zamanlarında daha da ağırlaşmıştır. Yine bir kıtlık zamanında Hz. Peygamber, Ebu Tâlib'in yükünü hafifletmek için Hz. Ali'yi korumasına almış ve yaklaşık 17 yıl ona hâmilik yapmıştır.

İslamiyet'in ilk yıllarında Müslümanlar dinlerini yaşarken işkencelere maruz kalmıştır. Mekke'de zulüm dayanılmaz boyuta ulaşınca Hz. Peygamber'in emriyle Müslümanlar, önce Habeşistan'a hicret (614) etmiştir. Sonra Medinelilerin daveti üzerine önce diğer Müslümanlar, ardından Hz. Peygamber, Medine'ye hicret (622) etmiştir. Hz. Peygamber, hicret öncesinde Hz. Ali'yi yanına çağırarak ona bazı emanetler vermiş ve ondan hicret gecesinde müşrikleri oyalamak için kendi yatağında yatmasını istemiştir. Hz. Ali kendine bırakılan emanetleri sahiplerine teslim ettikten sonra annesi, Hz. Peygamber'in kızı Fatma ve geriye kalan birkaç kişiyle hicret etmiştir. Hicretin beşinci ayında Mekkeliler ile Medinelilerin muâhât ilanında Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi kendisine kardeş olarak seçmiştir. Hz. Ali, hicretin ikinci yılında Hz. Peygamber'in kızı Fatma ile evlenmiş ve bu evlilikten Hasan, Hüseyin ve Muhsin (Ölü doğmuştur.); Zeyneb ve Ümmü Külsûm doğmuştur. Bunların dışında Hz. Ali'nin başka çocukları da vardır. Hz. Fatma'nın vefatından

⁸ Bu bölüm yazılırken şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Ebû Ca'fer et-Taberî, *Târih-i Taberî Tercümesi*, (Haz. Mustafa Can), Konya 1983, III/214,218; Mustafa Fayda, "Hulefâ-yı Râşidîn ve Emevîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul 1989, II/223-268; Ethem Ruhi Fırlı, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, II/371-374; Mustafa Öz ve Avni İlhan, "İmâmet", *DİA*, İstanbul 2000, XXII/201-203; Mustafa Öz, "Ali Evlâdî", *DİA*, İstanbul 1998, II/392.

sonra çok sayıda evlilik yaptığından çocuklarının sayısı hakkında değişik rivayetler ileri sürülmüştür.

Hulefâ-yı Râşidîn'in belirlenmesinde en zorlu süreç Hz. Ali zamanında yaşanmıştır. Bu sorunların yaşanması, biraz da Hz. Ali döneminin özel şartlarıyla ilgili bir durumdur. Hz. Ebubekir'in halifeliğinde şûranın kararı, Hz. Ömer'in belirlenmesinde Hz. Ebubekir'in önerisi ve Hz. Osman'ın seçiminde yine şûra kararı olduğundan bu halifelerin seçiminde ciddi bir sorun yaşanmamıştır. Hz. Ali, dördüncü halife olarak belirlenmesine rağmen ilk üç halifeye biat etmiş, nesebî üstünlük davasında bulunmamıştır. Bu sürede Hz. Ömer zamanında yaptığı kısa süreli valiliği dışında herhangi bir idarî görevde bulunmamış ve bu dönemde yapılan savaşlara katılmamıştır. Zamanını ilim ve ibadetle geçirmiş, Medine'de sakin bir hayatı tercih etmiştir. Bir müddet sonra Hz. Osman'ın yönetim anlayışından kaynaklanan bazı huzursuzluklar yaşanmıştır. Hz. Ali, Hz. Osman'ın aleyhinde başlatılan hareketlere katılmamıştır. Bununla beraber zaman zaman Hz. Osman'ın, Kur'an ve sünnetten uzaklaştığını ileri sürmüş, Ebu Zer Gıfârî'yi sürgüne göndermesini eleştirmiştir.

Rahatsızlıkların artmasıyla çıkan bir isyanda Hz. Osman şehit edilmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali, Medineliler tarafından halife olarak ilan edilmiştir. Hz. Ali'nin halife olmasından sonra çözmesi gerektiği en önemli sorun, Hz. Osman'ın katillerinin bulunması ve bunların cezalandırılması olmuştur. Hz. Ali, bunu sağlamak maksadıyla diğer bölgelere elçiler göndermiş ve onlardan biat etmelerini istemiştir. Bu bölgelerdeki valilerden özellikle Şam valisi Muâviye b. Ebu Süfyân, Hz. Osman'ın şehit edilmesindeki katkısı, kâtilleri ordusunda barındırması, birçok valiyi görevden almasını ileri sürerek bu teklife şiddetle karşı çıkmıştır.

Hz. Ali'ye biat etmeyen beldeler arasında Basra da yer almıştır. O sırada Basra'ya gelen Hz. Ayşe, Talha b. Zübeyr ve Zübeyr b. Avvam; Hz. Ali'ye tâbi olmamıştır. Bundan dolayı çıkan ve Hz. Ali'nin galip geldiği Cemel Savaşı'nda (36/656) birçok Müslüman ölmüştür. Hz. Ali, Cemel Savaşı'ndan sonra halifeliğini tanıması için Muaviye'ye ikinci kez bir elçi göndermiştir. Gelen olumsuz cevap üzerine iki taraf Sıffin'de (36/657) karşı karşıya gelmiştir. Savaş, Hz. Ali lehinde bitmek üzere iken Amr b. As'ın hamlesiyle savaşın seyri değişmiştir. Muaviye

tarafatları, mızraklarına Mushaf bağlayarak sorunu çözmek için Hz. Ali ve tarafatlarını Kur'an'ın hakemliğine davet etmiştir. İslam tarihinde Hakem Olayı (36/657) olarak adlandırılan bu olay, Muaviye için bir kurtuluş vesilesi olmuştur.

Hz. Ali tarafatlarının savaşmayı reddetmesinden dolayı Hz. Ali, bu teklifi kabul etmek zorunda kalır ve her iki taraf adına birer hakem belirlenir. Hakem heyetine seçilen Ebu Musa, Hz. Ali'yi; Amr b. As ise Muaviye'yi temsil eder. Bu karardan sonra artık sorunun çözümü hakemlerin reyile sağlanacaktır. Seçimden sonra bir araya gelen hakem heyeti, Hz. Ali ve Muaviye'yi görevlerinden azlederek halifenin bir şûra tarafından belirlenmesine karar verir. Bu kararı, ikisinin anlaştığı şekliyle önce Ebu Musa halka ilan eder ve kendi vekili Hz. Ali'yi azleder. Sonra Amr b. As, ortak alınan karara bağlı kalmayarak kendi vekili Muaviye'yi halife olarak tayin eder. Bu durum halifelik sorununu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokar. Bu gelişmeleri öğrenen Hz. Ali, yeniden savaşma kararı alır.

Hakem Olayı'ndan sonra Haricî olarak adlandırılan bir grup, sorunun çözümünde belirlenen yönteme itiraz ederler. Bunlar, çözüm mercii olarak Allah yerine bir heyetin kabul edilmesinden dolayı Hz. Ali'yi, kâfirlikle itham ederler. Hz. Ali'nin Haricîleri ikna etme çabaları sonuç vermeyince Hz. Ali, Muaviye'yle savaşmayı erteleyerek bunlarla savaşma kararı alır. Yapılan Nehrevan Savaşı'nda (38/658) Haricîler mağlup olur. Bu savaştan sonra Hz. Ali'nin tarafatlarında yıllarca savaşmaktan kaynaklanan bıkkınlık işaretleri baş gösterir. Bunun üzerine Hz. Ali, ordunun dinlenmesi ve silahların bakımı için Kûfe'de bir müddet kalma kararı alır. Hz. Ali ve tebası dinlenirken Haricîlerden üç şahıs bir plan yapar. Abdurrahman b. Mülcem, Berk b. Abdullah ve Amr b. Bekr'den oluşan bu gruba göre bütün bu kargaşaların kaynağı Hz. Ali, Muaviye ve Amr b. As'dır. Bu gerekçeyle üçünü de öldürme kararı alırlar. Uygulamaya konulan bu teşebbüsten Muaviye ile Amr b. As kurtulmuş, Hz. Ali ise İbni Mülcem tarafından bir sabah namazı vaktinde Kûfe'de şehit (40/661) edilmiştir.

Birçok meziyete sahip olan Hz. Ali, puta tapmadığı için “Kerremallahu Veche” duasıyla; “Murtazâ”, “Haydar”, “Esedullahi'l-Gâlib” lakaplarıyla; “Ebu Turâb”, “Ebû'l-Hasan” ve “Ebû's-Sıbteyn” künyeleriyle anılmıştır. Cesareti ve yiğitliğiyle de öne çıkan Hz. Ali, çocukluğundan beri Hz. Peygamber'in yanında

kalması, Ondan Kur'an'ı öğrenmesi ve Onun vahiy kâtipliğini yapmasından dolayı İslam'da önemli bir yeri vardır. İlk üç halifeye danışmanlık yaptığından ilmî derinliğiyle de yad edilmiştir. Bilhassa vaaz, hutbe ve konuşmalarının yer aldığı Nehcü'l-Belağâ onun ilmî cephesini, fesâhat ve belagattaki hakimiyetini ortaya koymuştur.

Hz. Ali şemâilinde orta boylu, etine dolgun, geniş göğüslü, iri yapılı, siyah ve iri gözlü, uzun sakallı, başının ön tarafında savaştan kalma yara izi bulunan biri olarak tasvir edilmiştir.

Bütün bu faziletlere rağmen İslam tarihinde en fazla tartışılan konulardan biri Hz. Ali'nin "İmâmet" meselesidir. Bu tartışmaların sonunda binlerce kişinin öldüğü Cemel ve Sıffin Savaşları olmuş; Şiâ, Havâriç gibi dinî-siyasî yorumlar ortaya çıkmıştır. Bu fikir ayrılıklarının temelinde, her kesimin kabul ettiği bir "İmâmet" kıstasının bulunamaması yatar. Özellikle Râfîzî ve Hâricî fırkalarının aşırıya kaçan yorumları, bu anlayışa sahip olanlarla ehl-i sünnet arasında günümüze kadar gelen köklü bir tartışmayı başlatmıştır. Dinin esasına ait olmayan bu sorun, haddinden fazla önemsenmiş, adeta itikadî bir mesele olarak telakki edilmiştir. Ehl-i sünnet; Hz. Ali'ye ilim, ihlas, takva, şecaat, velayet ve Hz. Peygamber'in soyunu devam ettirmesi gibi birçok konuda mümtaz bir değer vermiştir. Fakat Şîî dünyası, ona verilen bu değerleri yeterli görmemiştir. Kur'an ve hadis kıstaslarıyla açıklanması imkânsız menkıbe ve hadisleri ileri sürerek "İmâmet" konusunda Hz. Ali'ye haksızlık yapıldığını savunmuşlardır. Asırlardan beri devam edegelen bu tartışma hâlen bir sonuca bağlanamayan bir mesele olarak devam etmektedir.

1.2. Hz. Ali'ye Nispet Edilen Bazı Manzum Eserler

2.1. Hz. Ali Divanı

Hz. Ali'ye nispet edilen bu divan, "Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Murtazâ Kerremallâhu Veche" adıyla tercüme edilmiştir. Divanda, Hz. Ali'nin hayatı boyunca söylediği tahmin edilen şiirler, yer almaktadır. Şiirler, torunlarından Şerif Murtaza unvanıyla tanınan Ebu'l-Kâsım Ali bin Tâhir tarafından derlenmiş ve tertip edilmiştir. Muhtelif konular hakkında söylenen bu şiirler, Arap alfabesine göre

düzenlenmiştir. Eserin tercümesi, XVIII. yy. şairlerinden Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Efendi tarafından 1186/1772 yılında yapılmıştır.

Bir fihriste ile başlayan Divan tercümesinde Hz. Ali, “emîrû’l-müminîn, imâmü’l-müslimîn, ya’sûbü’l-vâsilîn, matlûbü’l-kâmilîn, fâtîha-i kitâbü velâyet, hâtîme-i mushâf-ı vesâyet, merkez-i daire-i siyâdet, kutb-ı felek-i hilâfet, hem-râz-ı hazret-i seyyidü’l-beşer, şem‘-i ziyâdar-ı fesâhat, serv-çimenzâr-ı belâgat, âdem-i evliyâ, hâtemü’l-asfiyâ, esedullâhi’l-gâlib...” gibi sıfatlarla tavsif edilmiştir.

Divan tercümesi, manzum bir şerh özelliği taşımaktadır. Divan şerh edilirken önce bilinmeyen kelimelerin anlamları verilmiş, sonra bu kelimelerin gramer bakımından nasıl okunması gerektiği anlatılmıştır. Bölümler hakkında açıklamalar yapılırken tafsilattan uzak durulmuştur. Muhtevanın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için konuyla ilgili âyet-i kerimeler, hadis-i şerifler, kelâm-ı kibarlar ve vecizeler iktibas yoluyla sık sık kullanılmıştır.

Divan’ın Hz. Ali’ye ait olup olmamasıyla ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Zemahşeri, Fahreddin-i Râzi gibi belagat alanındaki kimi âlimler bu sözlerin Hz. Ali’ye ait olmadığını ileri sürmüştür. Süleyman Sadeddin’in yaptığı tercümede bu iddialara kısaca değinilmiştir. Bahsi geçen iddialara göre bu metinler, Şiâ âlimlerinden Şerif Murtazâ olarak bilinen Ebû’l-Kâsım Ali bin Tâhir ya da biraderi Şerif Rıza Muhammed tarafından yazılmıştır. Tercümede bu telakkilerin ayrıntıları üzerinde durulmamıştır. Mütercimın değerlendirmesine göre şiirlerdeki belagat göz önüne alındığında bu sözlerin Hz. Ali’ye ait olduğu hususunda kuşku yoktur. Bununla birlikte mütercim, Şerif Murtaza’nın kendi sözlerini Hz. Ali’nin ifadelerine ilave etmiş olma ihtimalinden de söz etmiştir.⁹

2.2. Urcûze

Hz. Ali Divanı’nın farklı nüshalarında bulunan Urcûze, iki yüz elli iki beyitten oluşan bir manzumedir. Kûfe’de yazıldığı (30/650) tahmin edilen şiirde ism-i âzam olduğu rivâyet edilen Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl ve Kuddûs’un önemi

⁹ Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Efendi, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyye’l-Murtazâ Kerremallâhu Veche*, University of Toronto, Nr. PJ7698 A5An, s. 3-4; Ali Öztürk, *Abdullah Selahaddîn-i Uşşâkî’nin Hz. Ali Dîvânı Tercümesi*, Araştırma Yay., Ankara 2013, s. 9-23.

anlatılmış; cifr hesabına dayanılarak istikbale ait hadiseler, İslâm uğruna yapılan, yapılacak mücadeleler ve İslâm âleminde yaşanacak kargaşalara işaret edilmiştir.¹⁰

2.3. Kasîdetü'l-Celcelûtiyye

Hiz. Ali'ye nispet edilen bir başka manzume de Kasîdetü'l-Celcelûtiyye'dir. Manzumenin adı, metinde birkaç kez geçen, Süryanîcede eşi benzeri olmayan, hayret verici güzellik anlamına gelen "celcelût" sözcüğünden almıştır. Bu şiir, 122 beyitten oluşmuştur. Kasidede ism-i âzam vasıtasıyla Allah'a yakarılmıştır. Önemine binaen ehl-i ilim tarafından kaside için pek çok şerh yazılmıştır. XIX yy. âlim ve mutasavvıflarından Niğdeli Osman b. Ahmed'in yazdığı Hediyetü'l-Ârifin, bu şerhlerden biridir. İmâm-ı Gazzâlî'nin yazdığı şerhte bu dua ve ism-i âzam için "Bu sözler önce Hiz. Peygamber'e vahiy yoluyla inmiş, ardından Hiz. Ali tarafından nazmen yazılmıştır." bilgisine yer verilmiştir.¹¹

2.4. Kasîdetü'z-Zeynebiyye

Hiz. Ali'nin dinî, ahlakî, hikemî öğütlerinin yer aldığı bu manzume altmış bir beyitten oluşmuştur. Manzumenin ismi, ayrılık acısının vurgulandığı ilk beyitte geçen "Zeyneb" isminden gelmiştir. Kasidede, dünyanın fâniliğinden, gençliğin hızla geçmesinden, ihtiyarlığın zorluklarından şikâyet edilmiştir. Aynı zamanda bir dostun taşınması gerektiği hususiyetlerden, rızkın temini için başka yerlere gidilmesi gibi bazı konulardan söz edilmiştir. Kaside için Abdulmutî Simillâvî, Kasidetü'z-Zeynebiyye adıyla bir şerh yazmıştır. Kaside, İbnü'l-Emin Ahmed İzzet tarafından da manzum ve mensur olarak neşredilmiştir.¹²

1.3. Muhtevası Hiz. Ali Olan Bazı Manzum Eserler

3.1. Fazilet-nâme

Fazilet-nâme, XVI. yüzyıl dinî tasavvufî halk şairlerinden Derviş Muhammed Yemînî tarafından yazılmıştır. Yemînî, Alevî-Bektaşî anlayışında kutsallık atfedilen "Yedi Ulu" şairden biri olması bakımından önemlidir.

¹⁰ Adem Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hiz. Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap, Ankara 2006, s. 72.

¹¹ Adem Ceyhan, *a.g.e.*, s. 72-73.

¹² Adem Ceyhan, *a.g.e.*, s. 72; Meliha Yıldırım Sarıkaya, *a.g.t.*, s. 21.

Fazîlet-nâme'nin aslı İranlı Şeyh Rükneddin tarafından mensur olarak yazılmıştır. Bu eser, Yemînî tarafından manzum adapte yoluyla (925/1519) yazılmıştır. Eserde Hz. Ali'nin destansı, olağanüstü olaylar ve varlıkların merkezinde olduğu on dokuz fazileti anlatılmıştır. Bu faziletlerin birincisinde Hz. Ali'nin anne karnında, bebeklik ve çocukluk döneminde yaşadıkları; ikincisinde Ziram ve kavminin İslamiyet'i kabul etmesi; üçüncüsünde devlerle ilgili maceralar; dördüncüsünde Hz. Muhammed'in (sav) Rum Kayseri, Hüsrev-i Perviz ve Necaşi'ye gönderdiği İslam'a davet mektupları; beşincisinde Cebrail ve Hz. Ali; altıncısında İslam ordularının Rum Kayseri ile savaşırken Hz. Ali'nin gösterdiği kahramanlıklar; yedincisinde bir Hz. Ali muhibbi olan Câbir'in başından geçenler; sekizincisinde Benan İbni Seman'ın talebi üzerine Hz. Ali'nin bazı ulu'l-azm peygamber mucizelerini göstermesi; dokuzuncusunda Nusayrî-yi Tusî'nin Hz. Ali'yi İlâh olarak ilan etmesinden dolayı öldürülmesi; onuncusu Hz. Ali'nin, Selman-ı Farisî'yi bir aslandan kurtarması; on birinci ve on ikincisinde Kaf Dağı'nda Zümrüdüanka, ejderha ve Hz. Ali arasında yaşananlar; on üçüncüsünde Hz. Ali ile bazı peygamberlerin karşılaştırılması; on dördüncüsünde Hz. Ali'nin Horasanlı bir tüccarın ve ülkesinin sorunlarını çözmesi; on beşincisinde Hz. Ali'nin bir hırsız yakalaması; on altıncısında Hayber Kalesi'nde gösterdiği kahramanlıklar; on yedincisinde Hz. Ali ve yedi adam arasında yaşananlar; on sekizincisinde Veda Haccı ile Hz. Ali bağlantısı ve on dokuzuncusunda ise Sıffin Savaşı ile On İki İmam anlatılmıştır.¹³

3.2. Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn

Süs, zînet, bezek; güzel görünüş, güzel karakter anlamlarıyla tanımlanan hilye, terim olarak “Hz. Peygamber'in mübarek vasıfları ve bu vasıflardan bahseden kitap ve levha” anlamına gelmektedir.¹⁴ Hilyelerde Hz. Peygamber'in dışında tavsif ve tarif edilen bir başka zümre de dört halifedir.

Edebiyatımızda müstakil olarak dört halifeden bahseden iki hilye vardır. Bunlardan ilki 17. yy.'da Mehmed Es'ad Efendi tarafından kaleme alınan Çâr-bâğ'dır. Bu hilyede Hz. Ali'ye 145 beyit ayrılmıştır. Hilyede Hz. Ali, ana hatlarıyla

¹³ Derviş Muhammed Yemînî, *Fazîlet-nâme (Giriş-İnceleme-Metin)*, (Haz. Yusuf Tepeli), TDK Yay., Ankara 2002, s. 4-11.

¹⁴ H. İbrahim Şener, “Neşâtî'nin Hilye-i Enbiyâsı”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1983, S. I, s. 285-289.

buğday tenli, ay yüzlü, kısaya meyilli orta boylu, gür saçlı, gür ve sarı-beyaz sakallı, iri ve siyah gözlü, karnı bir miktar büyük ve vücudu bir miktar etli, omuz arası geniş, her âzanın kemik başları iri olan, gümüş bilekli ve öne meyilli olarak yürüyen biri olarak tavsif edilmiştir.

İkinci müstakil hilye ise 17. yy.'da Cevrî'nin yazdığı Çehâr-yâr-ı Güzîn'dir. Bu hilyede 27 beyitle anlatılan Hz. Ali esmer tenli, uzundan çok kısaya yakın boylu, sarı, kınalı ve geniş sakallı, sadece başının arkasında saçları olan ay yüzlü, geniş karnıyla semizliğe meyilli biri olarak verilmiştir. Yine bu hilyede Hz. Ali, iri ve kara gözlü, sert bakışlı, geniş omuzlu, güzel bilekli ve pazılı, iri kemikli, gümüş boyunlu ve mütevazı yürüyüşlü biri olarak tasvir edilmiştir.¹⁵

3.3. Mevlid-i Ali

Mevlid; Arapça “v, l, d” kökünden gelip doğma, doğurma; doğum zamanı veya doğum yeri ve birinin doğum günü anlamına gelir. Kelimenin çoğulu mevâlîd'dir.¹⁶ Eski kaynaklarda “mevlûd” şekli daha yaygın bir kullanım olmakla birlikte “mevlid” imlası da azımsanmayacak orandadır. Bu bakımdan kelimenin her iki şeklinin de kullanımı doğrudur. Literatürde Hz. Peygamber'in doğumu ve Onunla ilgili yapılan törenler olarak tanımlanan mevlid¹⁷, zamanla din büyüklerinin doğumunu da anlatan törenlere dönüşerek konu bakımından zenginleşmiştir. Bu tür mevlidler arasında dikkat çekenlerden biri de Hz. Ali ile ilgili olan mevlidlerdir.

Hz. Ali ile ilgili tespit edilen mevlid sayısı dokuzdur. Bunlar: 1. Muhammed, *Kıssâ-ı Vilâdet-i Emirü'l-Mü'minîn ve İmâmu'l-Muttakîn İmâm 'Alî Kerramallâhu Vechehü*, XV. yy., 118 beyit. 2. Münîrî, *Hikâye-i Emîrû'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib Kerramallâhu Veche ki be-Vücûd-Âmed*, XVI. yy., 169 beyit. 3. Yemînî, *Fî Zikr-i Mevlûd-ı Ali Emîrû'l-Mü'minîn Ali Kerramallâhu Veche*, XVI. yy., 217 beyit. 4. Ca'ferî, *Der-beyân-ı Mevlûd-ı Emîrû'l-Mü'minîn Ali İbni Ebû Tâlib*, XVI. yy., 246 beyit.¹⁸ 5. Necmî Ali, *Der-Hakk-ı Vilâdet-i Aliyyü'l-Murtazâ*, XIX. yy., 75 beyit. 6.

¹⁵ Mehtap Erdoğan, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2012, s. 683-694.

¹⁶ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Gündoğdu Matbaası, İstanbul 1317, s. 1433; Ahterî Mustafa b. Şemseddin Karahisârî, *Ahterî-i Kebîr*, (Haz. Hacı Ahmed Hulusi ve Hacı Mustafa Derviş), Şirket-i Sahâfiye-i Osmâniye, İstanbul 1310, II/354.

¹⁷ M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, TDV Yay., Ankara 2011, s. 20-23.

¹⁸ Bu eser için ayrıca bkz., Necdet Şengün, “Türk İslam Edebiyatında Manzûm Hz. Ali Mevlidleri ve Câferî'nin Mevlûd-i Haydaru'l-Kerrâr'ı”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, c. 2, S. 36, s. 303-324.

Süleyman Celâleddin, *Mevlid-i Cenâb-ı Ali Kerramallâhu Veche*, XIX. yy., 259 beyit.¹⁹ 7. Mehmed Şemseddin, *Müşkbâr-ı Şemsü'l-Mısri*, XX. yy., 66 beyit. 8. Tâhirü'l-Mevlevî (?), (*Başlıksız*), XX yy., 33 beyit. 9. Şemsettin Kubat, *Mevlid*, XX. yy., 186 beyit, 113 dörtlük.²⁰ Bu mevlidlerde öncelikle Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin nurlarının birlikte yaratılması; ardından bu nurun Hz. Peygamber aracılığıyla Ebû Tâlib'e, Fâtma binti Esed'e geçmesi; Fâtıma'nın hamileliği, yaşadığı olağanüstü haller, Hz. Ali'yi Kabe'de doğurması ve Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in tükürüğünü emmesi gibi birçok konu işlenmiştir.²¹

3.4. Necmü'l-Kulûb

Çalışmanın inceleme bölümünde, Necmü'l-Kulûb'un muhteva ve şekil özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verildiğinden burada ayrıca açıklama yapmaya ihtiyaç duyulmadı.

1.4. Hz. Ali'ye Nispet Edilen Bazı Mensur Eserler

4.1. Nehcü'l-Belâga

Nehcü'l-Belâga, Hz. Ali'nin hutbe, söz, öğüt, vasiyet, mektup ve vecizelerinin derlenmesiyle oluşmuştur. Hz. Ali'ye ait olan bu söz varlığı, Şerif Radi (Rıza) Muhammed b. Hüseyin tarafından, Ebu Cafer Muhammed b. Hasan b. Aliyyi't-Tûsî, İbrahim b. Hakem b. Zuhayrî'l-Fezâri gibi sağlam kaynaklara dayandırılarak oluşturulmuştur. Bu metinlerin sayıları ihtilaflıdır. Abdalbaki Gölpınarlı, metinlerdeki muhteva, üslup ve tekrar gibi hususiyetleri göz önüne alarak bu metinlerin sayısını 192 hutbe, 72 hitabe, mektup, emir-nâme, vasiyet ve 325 söz ve vecize olarak tespit etmiştir.²²

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Arslan, "Süleyman Celâleddin ve Üç Eseri: Sâkî-nâme, Mevlid-i Cenâb-ı Ali, Devir-nâme", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 5, Güz 1997, s. 175-243.

²⁰ Şemseddin Kubat, *Âşık Yoksul Derviş'ten Hz. Ali Mevlüdü Duvaz İmamlar Nevruzîyeler*, Kültür Ajans Tanıtım ve Organizasyon Yay., Ankara, 2012, s. 13-62; Bilal Kemikli, "Geleneğin İzinde: Tanzimat'tan Günümüze Mevlid Türü", (Edt. Bilal Kemikli), *Mevlid Külliyyâtı*, DİB Yay., Ankara 2016, III/15.

²¹ Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Kitap, Ankara 2012, s. 30,39.

²² Hz. Ali, *Nehcü'l-Belâga (Hazret-i Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri)*, (Haz. Abdalbaki Gölpınarlı), Derin Yay., İstanbul 2012, s. 1-14; Hikmet Gültekin, "Nehcü'l-Belâga'nın Şerîf Radî'ye Nisbeti Şerhleri ve Kaynakları", *The Journal of International Social Research*, c. 9, S. 45, Ağustos 2016, s. 991-1003.

4.2. Hutbetü'l-Beyân

Nehcü'l-Belâga'da yer verilmeyen hutbelerden biri de Hutbetü'l-Beyân'dır. Bu esere dair bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Ali muhipleri tarafından aşırıya kaçan sözlere, değerlendirmelere ve olaylara yer verilmiştir. Bundan dolayı bu hutbenin Hz. Ali'ye ait olduğu konusunda ciddi şüpheler vardır.²³

4.3. Sahifetü'l-Alî b. Ebî Tâlib

Sahifetü'l-Alî b. Ebî Tâlib, İslam hukukuna göre diyetin hükümleri, bir esiri kurtarmanın usûl ve yöntemi, Harem sınırları gibi muhtelif konuları ihtiva eden bir hadistir. Rivayetlere göre söz konusu hadis, Hz. Peygamber zamanında Hz. Ali tarafından yazılmış ve kılıcının kınında saklanmıştır.²⁴

4.4. Mu'ammeyât-ı Ali Kerramallâhu Veche

İlm-i beyânın konularından olan muamman kelime anlamı, manası saklı, zor anlaşılan söz; edebî terim olarak çözümünde bir insan veya herhangi şeyin kendisini değil (Kendisinin kastedildiği şekline lugâz denir.) ismini manzum ya da mensur bir metinde gizlemektir. Muammalar zeka ve intikal sahibi olanların çözmeleri gayesiyle yazılır.²⁵ Kimi tarihî ve biyografik kaynaklarda Hz. Ali'ye ait bu neviden bazı muammalar zikredilmiştir. Hz. Ali'ye nispet edilen bazı eserlerin sıhhati tartışıldığı gibi muammalar söylediğine dair rivayete de ihtiyatla bakılmıştır.²⁶

4.5. Emsâl-i Alî (Sâd Kelime, Mie Kelime, Gururü'l-Hikem, Nesrû'l-Leâli...)

İslam tarihinde Hz. Peygamber'in mübarek sözleri; kırk hadis,²⁷ yüz hadis,²⁸ iki yüz elli hadis, beş yüz hadis gibi farklı isimlendirmelerle tespit edilerek

²³ Hz. Ali, *Nehcü'l-Belâga (Hazret-i Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri)*, (Haz. Abdülbaki Gölpınarlı), Derin Yay., İstanbul 2012, s. 4.

²⁴ Adem Ceyhan, *a.g.e.*, s.76; Muallim Nâcî, *Emsâl-i Alî*, (Haz. Adem Ceyhan), Buhara Yay., İstanbul 2011, s. 20-21.

²⁵ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Muamma*, İÜ Yayınları, İstanbul 1936, s. 7-9.

²⁶ Hakan Yekbaş, *a.g.e.*, s. 23.

²⁷ Abdulkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Toplama Tercüme ve Şerhleri)*, İÜ Yay., İstanbul 1954, s. XVII-XXII.

²⁸ Yüz Hadis çevirilerinin altında yatan saiklerle ilgili bilgi için bkz., Nihat Öztoprak, *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*, MÜ TAE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993, s. 7-11.

yaygınlaştırılmıştır. Buna benzer bir durum Hz. Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin sözleri için de geçerlidir.²⁹ Dört büyük halifeye ait sözlerin ilk defa ne zaman söylendiği kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte halifelere ait sözler, akrabaları ve sevenleri tarafından kaydedildiği tahmin edilmektedir.

Hz. Ali'nin sözlerini ilk derleyenlerden biri Arap edebiyatının meşhur yazarlarından Câhız'dır. Câhız, Hz. Ali'ye ait sözleri "Mie Kelime / Miat-ı Emsal Ali b. Ebî Tâlib" adıyla toplamıştır. Bu eser Reşidüddîn Vatvat'ın Arapça izahları, Farsça tercüme ve şerhi aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Nâsihuddin Abdulvâhid b. Muhammed el-Âmidî (550/1155) Hz. Ali'nin kısa sözlerini "Gurerü'l-Hikem ve Dürerü'l-Kelim Min-Kelâmî Ali b. Ebî Tâlib adıyla kitaplaştırmıştır. Yine Hz. Ali'nin 250-300 civarındaki sözleri Ebû Ali Tabersi (548/1154) tarafından Nesrû'l-Leâlî adıyla kitaplaştırılmıştır. Mütercimi bilinmeyen bir Sad-kelime-i Ali tercümesinin ön sözünde "Bu yüz söz, Hz. Muhammed Mustafa'nın sözlerindendir ve bu mücevher gerdanlığının rivâyet edicisi Emîrû'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib'dir." kaydı düşülmüştür. Bazı kaynaklarda bu sözler Hz. Peygamber'e nispet edilerek "hadis" olarak verilmiştir.³⁰

4.6. Ahid-nâme-i Ali

Bu metinde, Hz. Ali'nin Mısır vâlisi olan Mâlik bin Hâris Eşter'e yazdığı öğütler yer almaktadır. Bu tavsiyeler metnin son bölümünde, Hz. Ali tarafından "Ahid-nâme" olarak zikredilmiştir. Bunlar arasında özellikle vergi toplama, halkın ıslahı, yerleşim birimlerinin îmarı, Allah korkusu, halka adaletle hükmetme gibi konulara dikkat çekilmiştir. Bu yönüyle metin, sadece o dönemdeki idareciler için değil günümüz idarecileri için de önemli bir başvuru kaynağıdır.³¹ Metin hakkında Âdâbu'l-Mülûk, Tuhfetü'l-Mülûk gibi yirmiyi aşan şerhin yazılması metne ayrı bir önem kazandırmıştır.³²

²⁹ Hikmet Özdemir, *Hz. Ali'nin Yüz Veciz Sözü Sad Kelime-i Hazreti Ali*, Çelik Yay., İstanbul 2013, s. 3-20; Mahmut Şarlı, "Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesi'ndeki Sâd Kelime-i Ali Tercümesi ile Mie Kelime-i Ali Tercümesi", *EÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. VII, Kayseri 1996, s. 305-329.

³⁰ Adem Ceyhan, *a.g.e.*, s. 88-92.

³¹ Seyyid Ahmed Belhî, *Şâh-ı Velâyet Sırr-ı Hidâyet Hazret-i İmâm Ali*, (Çev. Arzu Meral), Revak Kitabevi, İstanbul 2012, s. 71-106; İsmail Avcı, "Hikmetle Hükûmet Etmek: Hüseyin Şevket'in Hz. Ali'den Yaptığı Manzum Ahidname Tercümesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2015, S.74, s.151-169.

³² Hz. Ali, *Nehcü'l-Belâga (Hazret-i Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri)*, (Haz. Abdülbaki Gölpınarlı), Derin Yay., İstanbul 2012, s. 8.

Hız. Ali'ye nispet edilen eserler arasında, bir sorunun cevaplandırıldığı Ecvibetü Ali b. Ebî Tâlib li-Esileti Kûmeyl b. Ziyâd, Hız. Ali'den rivayet edilen bazı duaların yer aldığı Miftâhu'l-Felâh ve Mısbâhu'n-Necâh, yine dua muhtevalı el-Hırz adıyla tanınan cıfr ilminin esaslarının anlatıldığı Kitâbu'l-Cefr, fiillerin çekimlerinin anlatıldığı bir sarf kitabı olan el-Emsile ve bir hutbe olan fakat hiç elif kullanılmadan irticalen söylenen Hutbe-i Mûnika da geçmektedir.³³

1.5. Muhtevası Hız. Ali Olan Bazı Mensur Eserler

5.1. Hadikatü's-Süedâ

Hadikatü's-Süedâ, Fuzuli tarafından 954/1547 yılında yazılmıştır. Eser, tercüme olmakla beraber bazı bölümlerde esere bağlı kalınmamış, bazı kısımlar özetlenmiş, tercümenin orijinalinde olan bazı epizot alınmamıştır. Bu tercüme Hüseyin Vâizi-i Kâşifi'nin Ravzatü's-Şühedâ'sı esas alınarak yazılan bir maktel türüdür. Eser bu yönüyle Türk edebiyatındaki maktel-i Hüseyin türünde yazılan eserlerin şaheseri olarak kabul edilmiştir. Kitap bir mukaddime, on bâb ve bir hatimeden oluşmuştur. Kitabın beşinci bâbında “Hazreti Murtaza Ali Vefâtın Beyan İder” başlığıyla verilen bölümde Hız. Ali'nin hayatı, faziletleri, maruz kaldığı haksızlıklar ve vefatı anlatılmıştır.³⁴

5.2. Ravzatü's-Şühedâ

Aslı Farsça olan Ravzatü's-Şühedâ, Hüseyin Vâiz-i Kâşifi tarafından yazılmıştır. Maktel türündeki bu eserin ana ekseninde Kerbela Olayı anlatılmıştır. Eserin birçok tercümesi yapılmıştır. Âşık Çelebi'nin yaptığı tercüme, ilk tercümeleri arasında zikredilmiştir. Eser, mütercim tarafından 953/1546 yılında tercüme edilmiş, daha sonra 966/1560 yılında yeniden düzenlemiştir. On bâbdan meydana gelen eserin beşinci bâbı Hız. Ali'ye tahsis edilmiştir. “El-Bâbü'l-Hâmis: Fî-Âhvâli'l-Mürteza Raziya'llâhü Anhü ve Erzâh” başlığıyla verilen bu bölüm 74b-90b varakları arasında

³³ Adem Ceyhan, *a.g.e.*, s. 82-87; İsmail Durmuş, “Hazif”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII/123.

³⁴ Fuzûlî, *Hadikatü's-Sü'edâ*, (Haz. Şeyma Güngör), KTB Yayınları, Ankara 1987, s. XV-LIII, 177-215.

geçmektedir. Bu bâbda Hz. Ali'nin doğumundan şehit edilmesine kadar hayatı anlatılmıştır.³⁵

5.3. Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn

İslâm tarihinde Hz. Ebû Bekir ile başlayan Hz. Ömer, Osman ve Ali ile sona eren ilk dört halife dönemi için “Hulefâ-yı Râşidîn” tabiri kullanılmıştır. Bu dönem için dört seçkin dost anlamına gelen “Çehâr-yâr, Çehâr-yâr-ı Güzîn” ifadeleri de kullanılmıştır.³⁶ Hulefâ-yı Râşidîn, İslam tarihinde hayatî bir rol üstlenmiştir. Bu önemine binaen dört halifenin hayatı, şahsiyeti, faziletleri, menkıbelerini anlatan birçok manzum ve mensur eser yazılmıştır.

Bu eserler arasında en tanınmış olanı Şemseddin Sivâsî'nin yazmış olduğu “Menâkıb-ı Çehâr-yâr” adlı eseridir. Eser, on iki bölümden oluşmuştur: Birinci bölümde Ebû Bekir's-Sıddîk, ikinci bölümde Hz. Ömer b. Hattâb, üçüncü bölümde, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, dördüncü bölümde Hz. Osmân b. Affan, beşinci bölümde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman, altıncı bölümde Hz. Ali menkıbeleri anlatılmıştır. (Bu bölümde 95 menkıbe bulunmaktadır.) Yedinci bölümde dört halife menkıbeleri, sekizinci bölümde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali'nin münazaraları, dokuzuncu bölümde Aşere-i Mübeşşere ve haklarındaki hadisler, onuncu bölümde Ehl-i Beyt menkıbeleri, on birinci bölümde ashâb-ı kirâmın menkıbeleri ve on ikinci bölümde ise ümmet-i merhumenin sevap ve fazileti anlatılmıştır.³⁷

Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn'in bir başka nüshasında Hz. Ali hakkında anlatılan menkıbe sayısının 101 olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshanın ilk menkıbesinin transkripsiyonu yapılarak aşağıda verilmiştir:

el-Bâbü's-Sâdis fi-Menâkıbu'l-Halîfetü'r-Râbi' Esedu'llâhi'l-Gâlib ve Seyfu'llâhi'l-Megâlib 'Alî bin Ebî Tâlib Kerreme'llâhu Veche ve Rağîya'llâhu Te'âlâ 'Anh

³⁵ Kenan Özçelik, *Âşık Çelebi Terceme-i Ravzatü's-Şühedâ (İnceleme-Metin)*, UÜ SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2015, s. 215-242; Adnan Karaismailoğlu, “Hüseyin Vâiz-i Kâşif”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX/16-18.

³⁶ Mustafa Fayda, “Hulefâ-yı Râşidîn”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII/325.

³⁷ Hasan Aksoy, “Şemseddin Sivasî Hayatı Şahsiyeti Tarikatı Eserleri”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 2005, c. IX/2, s. 35; ayrıca bkz., Ünal Kılıç, “Menâkıb-ı Çar-yâr'a Göre Dört Halifenin Birbirleriyle Münasebetleri”, *Şemseddin Sivasî Sempozyum Bildirileri*, (Editör: Ahmet Dağüstü), Sivas Belediyesi, Sivas 2015, s.151-172.

Evvelki Menâkıb: Velâdet-i şerîfelerindedir. Velâdetleri Mekke-i Mükerreme’de vâkı‘ oldu. Otuzuncı senede ‘âmfiliden târih-i İskenderiye tokuz yüz on birinci seneye muvâfık Pervîz’iñ pâdişâhlığından sekiz sene geçmiş idi. Vâlidesi Fâtıma Hâtûn binti Esed bin Hâşim, bir gice vâk‘ada gördi ki evi nûr ile töldi. Ve Ka‘be’niñ etrafında olan taşlar Ka‘be’ye karşı secde kırlar ve hem eline dört kılıc virürler. Elinden düşü taşlurlar dört yaña. Biri şuya düşer; bir hevâya uçub gider, hevâdan tâ semâya ve biri elinden düşüb şınâr. Ve biri elinde arslan olur, hem kaçır taşlara düşer, heybetinden cümle halâyıklar kaçarlâr. Benî-âdemden bir kimesne katına varıbilmez. Pes server-i ‘âlem şallâ’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem, ol arslanıñ yanına varub kendüye mu‘î‘ ve münkâd ider. Ol arslan dağı mu‘î‘ olub dem-be-dem mübârek kademlerine yüzün ve gözün sürüb hizmet-i şerîflerinde münfek olmaz...”³⁸

5.4. Hz. Alî Cenknâmeleri

İslâmî bilgisi geniş olmayan fakat İslâm’a derin bir sevgi ile bağlanan geniş halk kitleleri, muhtevâsı dinî-tasavvufî olan menkıbeleri ilgiyle takip etmiştir. Arap, İran ve Türk menşeli olan bu hikayeler, uzun kış gecelerinde meddah adı verilen kişiler tarafından câmilerde, tekkelerde, konaklarda okunur ya da anlatılırdı. Halka dinî-ahlakî birtakım değerleri kazandırma maksadını taşıyan bu menkıbelerden en fazla ilgi görenlerden biri, Hz. Ali Cenknâmeleri’dir. Bilinen en eski cenk-nâme örneği, 1461 yılında Kirdecî Ali tarafından yazıldığı anlaşılan Kesikbaş Destanı’dır.³⁹ Olağanüstü unsurların sıkça görüldüğü Hz. Ali Cenknâmeleri ile ilgili birçok kitap ve makale neşri yapılmıştır.⁴⁰

Dönemin aydınları tarafından tercüme, adapte ve telif halleriyle edebiyatımıza kazandırılan cenk-nâmeler, şekil bakımından manzum, mensur ya da manzum-mensur olarak telif edilmiştir. Cenk-nâmelerde, arzu edilen ideal tip tasvir edilmiştir. İslamiyet’ten önce kabul gören ideal “alp” tipi İslamiyet’in etkisiyle “gazi” tipine dönüşmüştür. Bu dönüşüm özellikle Hz. Ali’nin kahramanlıkları vasıtasıyla gerçekleşmiştir.⁴¹

³⁸ Şemseddîn Sivâsî, *Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn*, Süleymâniye Kütüphânesi, H. Şemsi F. Güneren Bölümü, Nr.10, 167a vr.

³⁹ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkiti)*, Edebiyat Yay., Ankara 1964, s. 143-145.

⁴⁰ İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997, s. XXXIX-L.

⁴¹ İsmet Çetin, *a.g.e.*, s. 453-456.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN GİRYÂNÎ

1. Hayatı ⁴²

1.1. Doğum Ölüm Yeri ve Tarihi

Süleyman Giryânî, 1277/1861 yılında Sivas'ın Divriği ilçesinin Kantepe (İmamoğlu) mahallesinde doğmuştur. Giryânî, Divriği'nin dışına pek çıkmamış, hayatını burada geçirmiştir. Şair, ömrünü geçirdiği bu bölgede 1333/1915 yılında vefat etmiştir.

İbrahim adında bir zatın oğlu olan Süleyman Giryânî'nin babasının ne zaman vefat ettiği, annesinin adının ne olduğu ve annesinin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Bununla birlikte Necmü'l-Kulûb mesnevisinde babası ve annesinin 1891 yılından önce vefat ettikleri anlaşılmaktadır. 1891 yılında tamamlanan mesnevide babası ve annesinin vefat ettiğine dair beyitlere yer verilmiştir. Şairin kendisinden küçük Sultan adında bir kız kardeşi ve üç oğlu vardır. Oğullarından en büyüğünün jandarma yüzbaşı olarak görev yaptığı bilinmektedir.

Pederim İbrâhîm bâkî mekânda
İlâhî sen hacîl etme dâvânda (66)⁴³

Pederle mâdere gösterme miñnet
Raḥîm'siñ eylegil anlara rahmet (3975)

⁴² Bu bölüm yazılırken aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır: H. Şaman, "Divrikli Süleyman Giryânî", *Ortayayla Dergisi*, Halkevi Yayın Kolu, Sivas 1938, S. 14, Mart-Nisan-Mayıs, s. 23-24; İbrahim Aslanoğlu, "Giryânî", *Divriği Şairleri*, Ekin Basımevi, İstanbul 1961, s. 76; "Giryânî", *Söz Mülkünün Sultanları*, Erman Yay., İstanbul 1985, s. 75; "Giryânî", *Sivas Meşhurları I*, Sivas Valiliği Yay., Sivas 2006 s. 364-372; Alim Yıldız, "Giryânî", *Sivaslı Şairler Antolojisi*, Sivaslılar Vakfı, İstanbul 2003, s. 114; Doğan Kaya, "Giryânî", *Sivas Halk Şairleri*, Önder Matbaacılık, Sivas 2009, V/192; "Süleyman Giryânî", www.turkdebiyati.isimlersozlugu.com, (03.02.2017); *Şairnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 33-34; Komisyon, "Süleyman Giryânî", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, II/934; Komisyon, "Süleyman Giryânî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, VI/65; İhsan Işık, "Giryânî", *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2006, VIII/3266; Kâmil Özen, "Giryânî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2002, IV/171.

* Parantez içerisinde gösterilen sayılar Necmü'l-Kulûb mesnevisinin beyit numaralarıdır.

1.2. Adı Lakabı ve Mahlası

1.2.1. Adı ve Lakabı

Asıl adı, Süleyman İbni İbrahim olan Giryânî, Necmü'l-Kulûb'daki bir beyitte kendisini Bozokoğlu Süleyman olarak tanıtmıştır.

Vaṭandır bize şehr-i Divrik ey cân
Daḡi ismim Bozoḡ oḡlı Süleymân (64)

1.2.2. Mahlası

Arapçada “hulûs” kökünden türeyen mahlas kelimesi saflık, hâlislik, gönül temizliği; kurtulacak yer, sığınılacak yer anlamlarına gelmektedir. Terim olarak, Farsça ve Türkçe şiirlerde özellikle gazellerin son beyitlerinde kullanımı âdet haline getirilen, kişilerin isimlerine eklenen ikinci bir isim, bir sıfat⁴⁴; bir şairin asıl adından başka edebiyatta kullandığı ikinci isim⁴⁵ anlamına gelmektedir.

Divan şiirinde şairler gerçek adlarıyla değil mahlaslarıyla tanınırlar. Şairin bir mahlas edinmesi ilk şiir teşebbüslerinden itibaren başlar. Mahlas tespiti ya şair tarafından, üstatları ya da yakın çevresindeki bir şair tarafından yapılır. Şairin mahlası başka bir şair tarafından belirlendiğinde bu durum genellikle “mahlas-nâme” adı verilen bir şiirle ilan edilir. Mahlaslar alelâde bir tercihle belirlenmez. Şairin karakteri, eğilimleri ve arzuları mahlas tespitinin belirleyici unsurları olarak görülür. Verilen mahlas ile şairin özellikleri birbiriyle uyuşmadığı durumlarda mahlaslar, değiştirilmiş ya da birden fazla mahlas kullanılmıştır.⁴⁶

Divan şiiri geleneğinde hoş karşılanmamasına rağmen bazı şairlerin birden fazla mahlas kullandığı görülmüştür. Bu mahlas değişikliğinin ana nedeni şairlerin kendileri için uygun mahlas bulma arayışıdır. Bunun dışında manzumenin dili, türü ve bir büyüğün tavsiye ve telkini de mahlas değişikliğinin nedenleri arasında yer

⁴⁴ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 1310.

⁴⁵ Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgâtî*, (Haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 94; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Basımevi, İstanbul 1983, II/383.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ömer Faruk Akgün, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yay., İstanbul 2014, s. 45-50.

almıştır. Yapılan araştırmalarda şimdiye kadar 55 şairin tek mahlasla yetinmeyip birden fazla mahlas kullandığı görülmüştür.⁴⁷

Necmü'l-Kulûb'da "Giryânî" mahlası kullanılmıştır. Bu mahlas, Farsçada ağlayan, ağlamak, ağlayarak anlamına gelen "giryân" kelimesinden türetilmiştir.⁴⁸ Bu mahlas, mesnevinin 12 beytinde (446, 461, 995, 1043, 1551, 3286, 3295, 3304, 3464, 3539) müstakil olarak kullanılmıştır.

Lağab da bil bize **Giryânî**'dir ad
İlâhî nâr-ı dûzağdan kıl âzâd (65)

Ey **Giryânî** medh-i Haydar'ı dâ'im zıkr eylegil
Şüphesiz maşherde derdiñe devâdır Murtażâ (128)

Mesnevînin 7 beytinde (2741, 3025, 3407, 3946, 3989) ise "Giryânî" mahlası talebesi "Kusûrî" mahlasıyla birlikte kullanılmıştır:

Hânedân-ı Muştafâ'ya bendedir **Giryânî** uş
Medhîni söyler **Kuşûrî** dem-be-dem şubh u mesâ (1380)

Cümle envâ'-ı ma'âşîden özün pâk eyleye
Nuţk-ı **Giryânî** **Kuşûrî** sırrın idrâk eyleye (2099)

Birden fazla mahlas kullanan şairlerden biri de araştırma konumuz olan Süleyman Giryânî'dir. Süleyman Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb adlı mesnevisinin dışında aruz ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinden 12'si tespit edilmiştir. Şair, bu şiirlerinde Giryânî ile birlikte farklı mahlaslar kullanmıştır. Bu şiirlerin 9'unda kendi adı olan Süleyman'ı, diğer üç şiirinde ise Giryânî, Sırrî ve Âşık Ağa mahlaslarını kullanmıştır.⁴⁹

Süleyman'ım hilâf demez
Velîkin kimse anlamaz
Rızâsız hiç lokma yemez
Olan gelsin bu meydana

...

Ehl-i Beyt-i Mustafa şâhım benim
Emr-i Kur'an elde güvâhım benim

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Orhan Kurtoglu, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", *Bilgi*, 2006, XXXVIII/71-91.

⁴⁸ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 1161.

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için tezimizin "Ekler" bkz., s. 625-634.

Hacı Bektaş-ı Velî mâhım benim
Sırrıyâ Hakka gider râhım benim
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürh-seran

...

Ey Âşık Ağa bugünlük yeter
Tatlı canına üzgünlük yeter
Eğri büğrüye küskünlük yeter
Ağayla uşak ne güzel uymuş

1.3. Tahsili ve Mesleği

Süleyman Giryânî, dönemin klasik kurumlarında eğitimini tamamladıktan sonra müderris, vâiz Hasan Efendi'den Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Şairin bilinen tek eseri Necmü'l-Kulûb mesnevisi, şairin ilminin tezahür ettiği yegâne eseridir. Özellikle gazelerde kullanılan dil, işlenen mazmunlar, aruz veznindeki ustalığı, hadis ve âyet iktibasları Giryânî'nin iyi bir eğitim aldığını gösterir.

Tahsilini bitirdiği ilk yıllarda şairin şahsi gayretleriyle Kangal ve Divriği'nin bazı köylerinde fahri olarak ders verilir. Bu dönemde ülke genelinde yeni okullar açılır. Giryânî, aylık 100 kuruş karşılığında Divriği'de açılan okula öğretmen olarak atanır. Düzenlenen bir yarışmada Maarif Nezareti için yazdığı methiyesinden dolayı maaşı, 150 kuruşa çıkarılır.

Giryânî, uzun süre Divriği ve Kangal'a bağlı Vazıldan, Sincan, Sevir ve Tuğut köylerinde öğretmenlik yaptıktan sonra emekli olmuştur. Emekliye ayrıldıktan sonra da talebe okutmaya, zamanını ilimle geçirmeye devam etmiştir.

1.4. Talebesi Hasan Fehmî Kusûrî

Bir medrese hocası olan Giryânî'nin, şüphesiz birçok öğrencisi vardır. Bunlar arasında en tanınmış talebesi Hasan Fehmî Kusûrî'dir. 1875 yılında Kangal'ın Dışlık köyünde doğan Hasan Fehmî Kusûrî, aslen Karslıdır. Babası Garip Ağa, Kusûrî doğmadan önce Kars'tan göçerek Sivas'ın Kangal ilçesinin Dışlık köyüne yerleşmiştir. Kars'a olan nispetinden dolayı "Karslı-zâde" olarak anılmıştır.

O şâkirdiñ diyem nâminı evvel
İçelim mâ'-i hâş câmını evvel

Hasan ibni Ğarîb Ğarslı-zâde
Ğudâ etsün anıñ ‘ilmiñ ziyâde

Vaţandır aña kend-i Dışlık ey cân
Ğuşûrî nâm-ı dîĝer olsun i‘lân (49-51)

Kusûrî, temel eğitimini hocası Süleymân Giryânî’nin yanında tamamladıktan sonra hocasının yanında 14 yıl kalmıştır. Bu sırada Giryânî’den Arapça ve Farsça derslerini almıştır. Necmü’l-Kulûb’un yazılmasında hocasına yardımcı olan Hasan Fehmî Kusûrî, mesnevide bir “şakird” olarak tanıtılmış; belâĝat, fesahat bilimlerine vâkıf, hoş sîmâlı biri olarak tavsif edilmiştir. İnsanları aydınlatmak maksadıyla İstanbul, Erzincan, Erzurum, Kars, Malatya ve Kahramanmaraş’ta uzun müddet bulunan Kusûrî, 1951 yılında doğum yeri olan Dışlık’ta vefat etmiştir.

Var idi bir şâkirdim ehl-i taḥlîl
Ederdi ben faḫîrden ‘ilmi taḥşîl

Anıñ eṭvâr u ṭab‘ında belâĝat
Görünürdi hem esrâr-ı fesâḫat

Melîḫ idi kemâl ehl-i tüvânâ
Faşîḫ idi vü hem ‘aḳl ıssı dâna

Pes ol şâkird baña dedi ki ey yâr
‘Ayân eyle bize bir nazm-ı aḫbâr

Pes ol şâkird mu‘âvin oldı baña
Anıñ sa‘y ile oldı nazmım icrâ (41-43,52)

Eserleri: 1. Kumru yahut Gülzâr-ı Hüseyin, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1325/1908 2. Eimme-i İsnâ-Aşer Hânedân-ı Seyrû’l-Beşer, (Farsça çeviri). 3. Süleyman Giryânî-Hasan Fehmî Kusûrî, Necmü’l-Kulûb yahut Gönüller Yıldızı, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1949. 4. Şiir Mecmuası, (Yayımlanmadı). 5. Din Dâvâsı mı Post Kavgası mı? (Yayımlanmadı).⁵⁰

⁵⁰ İbrahim Aslanoğlu, “Kusûrî”, *Söz Mülkünün Sultanları*, Erman Yay., İstanbul 1985, s. 121-127; bu konu hakkında ayrıca bkz., Hasan Coşkun, “Dedelik ve Ozanlık İlişkisi (Kangallı Dede Ozanlar Örneği)”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2016, S. 79, s. 104-107.

Kusûrî'nin Necmü'l-Kulûb'a Katkısı

Necmü'l-Kulûb'da "Kusûrî" mahlası müstakil olarak 6 beyitte geçmektedir. Bu beyitlerin ilki olan 51. beyitte Hasan Fehmi'nin mahlasının Kusûrî olduğu belirtilmiştir. Diğer beyitler ise şair tarafından yazıldığı tahmin edilen gazellerin mahlas beyitleridir. (51,339,557,1586,3314,3452) Şu hâlde "Kusûrî" mahlasıyla müstakil yazılan şiir sayısı 5'tir. Ayrıca 7 yerde Kusûrî ile Giryânî mahlasları birlikte verilmiştir. 7 beytin ilk 5 beyti mahlas beyit olarak son ikisi dua bağlamında zikredilmiştir. (1379,2099,2741,3025,3407, 3951,3989)

Mesnevi, Kusûrî tarafından 1949 yılında "Necmü'l-Kulûb Yahut Gönüller Yıldızı" adıyla günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu çalışmanın akademik bir özellik taşımadığı görülmüştür. Bu çalışma ile mesnevinin Milli Kütüphane'de tespit edilen nüshası arasında mensur açıklamalar, manzum kısımlar, âyetler, hadisler, dualar ve sözcüklerin orijinal hallerinin yazımı konusunda bazı farklılıklar tespit edilmiştir.⁵¹

Söz konusu farklılıkların sayısını çoğaltmak mümkündür. Burada amaç okuyucuyu, ana hatlarıyla bilgilendirmek olduğundan bu konu birkaç örnekle sınırlı tutuldu. Metinler arasında görülen farklılıkların birkaç nedeni olabilir:

a) Eserin başka bir nüshasının var olma ihtimali: Kusûrî'nin hâlen Ankara'da yaşamakta olan oğlu Ali Rıza Arısoy Bey'le yaptığımız görüşmede Necmü'l-Kulûb'un ikinci bir nüshasının olmadığı bilgisine ulaştık.

b) Necmü'l-Kulûb'un telifindeki yardımı ve mesnevide mahlasına yer verilmesinden dolayı Kusûrî'nin mesnevi üzerinde tasarrufta bulunduğu düşünülmüştür. Bu tasarrufun altında eseri dönemin okuruyla buluşturma çabası olduğu görülmüştür. Bu çaba, ne yazık ki metnin orijinalinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Necmü'l-Kulûb'un telifinde Kusûrî'nin katkısı sınırlıdır. Bu sınır da müstakil 5, müşterek (Giryânî ile birlikte) 6 gazelden ibarettir. Bu şiir sayısı 3990 beyitten oluşan metnin bütününde kayda değer bir oran değildir. Mesnevinin ana gövdesinin oluşturulması, olay örgüsünün kurgulanması; Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmam

⁵¹ Süleyman Giryânî ve Hasan Fehmî Kusûrî, *Necmü'l-Kulûb yahut Gönüller Yıldızı*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1949, s. 5,30,75,109,113-114,137-138,150-155.

hakkındaki ayrıntılı bilgilerin verilmesi, aynı konuların anlatıldığı başka manzum ve mensur eserlerin derlenmesi gibi metni oluşturan ana unsurlar, Giryânî tarafından yapılmıştır. Ayrıca gazellerdeki sanatlı söyleyiş, ifade kudreti, ince mazmunlar, aruzdaki başarı gibi noktalar, Kusûrî'nin mesnevideki katkısının küçük olduğunu gösteren başka hususlardır.

2. Edebî Yönü

Süleyman Giryânî'nin Divriği'de doğması ve hayatını burada geçirmesinden dolayı şair, yeterince tanınmamıştır. Ömrünü pâyitahttan uzak bu küçük kasabada sessizce geçirmesi, şairin İbnülemin Mahmud Kemal İnal,⁵² Mehmet Nâil Tuman⁵³, Hüseyin Vassâf⁵⁴ gibi tezkire yazarlarının dikkatinden kaçmasına neden olmuştur. Kaynaklarda hakkında çok az bilgiye yer verilmesi, Necmü'l-Kulûb dışında müstakil bir eserin tespit edilememesi ve şu ana kadar hakkında akademik bir çalışmanın yapılmaması, Giryânî'nin edebî yönünü bütün yönleriyle ortaya koymayı engellemiştir. Bununla birlikte öncelikle farklı kaynaklarda yayımlanmış olan şiirlerinden, ardından Necmü'l-Kulûb adlı mesnevisinden faydalanmak suretiyle şairin edebî yönü anlatılmıştır.

2.1. Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb Dışındaki Şiirleri

Giryânî'nin süreli yayınlarda neşredilmiş 12 şiiri ile Necmü'l-Kulûb mesnevisinin dışında başka bir eseri tespit edilememiştir. Bununla birlikte İhsan Işık⁵⁵ tarafından Giryânî hakkından bilgi verilirken Ravzatu'l-Ahbâr⁵⁶ ile

⁵² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergah Yay., İstanbul 1988.

⁵³ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, (Haz. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı), Bizim Büro Yay., Ankara 2001; ayrıca bkz., Hava Kocaaslan, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva I. c. s. 1-233*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2009; Mıhrıcan Odabaşı, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva I. c. s. 234-467*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2009; Fatma Özdemir, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva II. c. s. 468-734*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2011; Bünyamin Yuvacı, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva II. c. s. 735-999*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2014.

⁵⁴ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006, c. I-V.

⁵⁵ İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2006, VIII/ 3266.

⁵⁶ Bu eser, XVI. yüzyılın şair, münşi ve mütercimlerinden Âşık Çelebi tarafından yazılmıştır. Eserin tam adı Ravzatü'l-Ahbâr el-Müntehab min Rebi'i'l-Ebrâr'dır. II. Selim'in emriyle Âşık Çelebi tarafından Arapçadan tercüme edilen eser, farklı alanlarla ilgili bilgilere sahiptir. Aslı Zemahşeri'ye ait olan eser, elli ravza halinde telif edilmiştir. 20 nüshası tespit edilen eserin en eski nüshası 992/1584 yılına aittir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Metin Güler, *Âşık Çelebi'nin Ravza*

Şevâhidü'n-Nübüvve⁵⁷ adlı eserler, Giryânî'nin eserleri arasında zikredilmiştir. Bahsi geçen eserler başkaları tarafından telif edilmiştir. Şevâhidü'n-Nübüvve hakkında ayrıntılı bilgi “Mesnevinin Muhteva Kaynakları”nda verilmiştir.⁵⁸

Giryânî'nin tespit edilen 12 şiirinde⁵⁹ umumiyetle Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmam sevgisi işlenmiştir. Zaman zaman yerginin öne çıktığı bu şiirlerde, Hz. Ali sevgisini suistimal etmek isteyen çevreler, “Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran/ Zümre-i dall-i mülhid sürhserân” dizeleriyle şiddetle eleştirilmiş, hak yolunu kapatan birer perde olarak tenkit edilmiştir.

Sorsalar kimlerdir eşrâr-ı cihân
Ben direm işte bu kavm-i dedegân
Râh-ı hakka onlar olmuş hâ'ilân
Pes komazlar hakka varsın sâlikân
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürhserân

Bu manzumelerin bir kısmı aruz vezni, diğer kısmı ise hece vezniyle yazılmıştır. Hece vezninin kullanıldığı halk edebiyatı ürünlerinde dönemin idâri yapısı ve memurları da eleştirilmiştir.

Koyunla keçi birlikte maslup
Halkı aldatmak ne büyük matlup
Olmuş müfettiş kasaba mağlup
Vazife emel ne güzel uymuş

Reis vekili her yana dalar
Halkın rızkını açıkça çalar
Meclis-i âza hep kavuk sallar
Reisle âza ne güzel uymuş

Alevî-Bektâşî muhitlerinde büyük bir saygıyla anılan Süleyman Giryânî, bu şiirlerinde, Hacı Bektaş Veli'den büyük bir saygıyla bahsetmiştir.

Tercümesi: İnceleme-Metin-Sözlük, EÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2015, s. 5-25; “Ravzatü'l-Ahbâr ve Eserdeki Dil-Dudak Uyumları”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/10 Spring 2016, p. 293-332.

⁵⁷ Lami'î Çelebi, *Tercüme-i Şevâhidü'n-Nübüvve (Lami'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, (Haz. Erdem Can Öztürk), Gece Kitaplığı, Ankara 2015, s. 28,55-57.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için tezimizin bkz., “Diğer Kaynaklar” s. 258-264.

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için tezimizin “Ekler” bkz., s. 625-634.

Pîrim Bektaş-ı Velî'yi
Ol şâh-ı merdân 'Alî'yi
Fahr-ı âlem Mustafa'yı
Seven gelsin bu meydâna

...

Emr-i Kur'an elde güvâhım benim
Hacı Bektaş-ı Velî mâhım benim
Sırrıyâ hakka gider râhım benim
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürhseran

Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb'da yer almayan şiirlerinde, eleştirel bir üslûp öne çıkmıştır. Bir "taşlama" özelliği gösteren aşağıdaki şiir, şairin kıvrak kalemini, eleştiri gücünü ve eğlendirici anlatımını ortaya koyması bakımından önemli bir örnektir.

Zannetme fakîri bir mirasyedi
Bu lafı sizlere acep kim dedi
Anamdan emanet şu tekir kedi
Dayımın kümeste bir kazı kaldı

Dedemin var imiş köşkü yalısı
İçini döşetmiş Acem halısı
Uzun ömürlüsü en vefâlısı
Sadece posbıyık Ayvaz'ı kaldı

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Giryânî'nin hece vezniyle yazılan şiir türüne ilgi duyduğu ve bu alanın şairlerini etkilediği söylenebilir. Nitekim şair, XIX. yüzyıl hece vezniyle halk edebiyatı şairlerinden Hızrî'nin "Cem'ü's-Şâirân"ında "Giryânî" mahlasıyla iki defa zikredilmiştir.⁶⁰

Figânî Efgânî Nihânî kaldı
Nâlânî **Giryânî** Hayrânî oldu
Ahfâyî erbâb-ı ikbâli buldı
Âlem-i haytette kaldı Hayretî

...

Delîlî Zelîlî Devrânî Kânî
Hemdemî Kâtibî Germî **Giryânî**
Kâhirî Fâhirî Derdî Hicrânî
Cefâyî Cünûnî çekdi firkati

⁶⁰ Doğan Kaya, *Şâirnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s. 33-35.

2.2. Mesnevisinden Hareketle Edebî Yönü

Hız. Ali, Ehl-i Beyt ve faziletlerinin anlatıldığı Necmü'l-Kulûb; âyet-i kerîmeler, hadis-i şerifler ve İslam tarihinin bazı eserlerinde verilen bilgiler referans alınarak oluşturulmuştur. Bu durum, şairin âyet ve hadis literatürüne hâkim olduğu, temel eserleri tetkik ettiği hususunda bir kanaat oluşturmıştır. Mesnevide âyet ve hadisler, genellikle birer başlık halinde verilmiş, ardından manzum olarak yorumlanmıştır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi “Âyet ve Hadisler” başlığında verildiğinden burada birer örnek vermekle yetinildi: “*Qâlallâhu te‘âlâ: ...el-Yevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmemtû ‘aleyküm ni‘metî ve raqîtü lekümü’l-İslâme dînâ...*”: Ki ya’nî dîniñize bugün ikmâl / Ki verdik hükümüne yok nakz ü ihlâl (1346), “*Kale resûla’llâh şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ene ve ‘Alî min nûrin vâhid.*”: Ki ya’nî ‘Alî ile beni Allâh / Yaratdı nûr-ı vahdetden ol âgâh (729)

Hilafet tartışmaları, Sıffin Savaşı, Hakem Olayı gibi mesnevinin ana konularının anlatımında şair, “nakil” yolunu benimsemiş, olayları genellikle tarihçilerin rivayetlerine dayandırarak anlatmıştır. Bu rivayetlerin anlatıldığı beyitlerde çoğu zaman “müverrihler” genel ibaresi öne çıkmış, birkaç yerde ise tarihçilerden isimleriyle bahsedilmiştir.

Diyem bir söz kulağ ver diñle *naqli*
Ne resme şerh olunur aña faslı (1297)

Müverrihler bu resme kıldı i‘lân
Kaçan kim ‘aşf oldu ibni Süfyân (58)

Müverrihler ederler bir rivâyet
Gerü gitdikde ol şâh-ı velâyet (1982)

Ebû Hanîfe Dîneverî ey yâr
Rivâyet eyleyüben kıldı izhâr (1422)

Düşüncelerini anlatmada şiiri bir vasıta olarak gören Giryânî, Necmü'l-Kulûb’u edebî bir kaygıyla telif etmemiştir. Bu durum şairin dil ve üslûbunu belirlediğinden mesnevi, yalın ve sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Zaman zaman sohbet üslûbunun öne çıktığı Necmü'l-Kulûb’da halifelik, Hız. Ali ile Muaviye

mücadelesi, Sıffin Savaşı, Hakem Olayı gibi asırlarca tartışılan konular, tahkiye yoluyla anlatılmıştır.

Dedi Hıydar şafâ geldiñ karındaş
Şükür Hakk’a ki olduñ bize yoldaş (542)

Gelelim Hıydar’ın işine ey er
Nuḥayle’den o dem kim göçdi leşker (560)

Dedi Mâlik çü kimsiñ baña söyle
Ki geldiñ küstaḥâne bunda böyle (724)

Giryânî, mesnevîde genellikle yalın bir Türkçe kullanmıştır. Bununla birlikte şair, tekdüzeliği gidermek için başvurduğu musammatlarda, süslü bir üslûbu tercih etmiştir. Bu manzumelerde şairin dili ağırlaşmış, sanat gücü ortaya çıkmıştır.

Kâşif-i sırr-ı hakâyık çün Muḥammed Muştafâ
Maṭla’-ı nûr-ı deḳâyık maḥrem-i zü’l-kibriyâ

Hâdî-yi ins ü melâ’ik hem îcâd-ı kâ’inât
Çün demiş şânında ol Hakk işte *levlâk lemâ*

Şîr-i Yezdân yâr-ı Aḥmed sensiñ ey şâh-ı Necef
Bâb-ı ‘ilm-i Muştafâ’sıñ yâ ‘Aliyyü’l-Murtaẓâ

Du‘âciñ Hakk’ıñ resûli meddâḥıñ Cibrîl Emîn
Zâkiriñ ins ü melâ’ik vaşfiñ eder *hel etâ*

Ol Ḥasan ḥulḳ-ı rızâdır tâlibiñ maṭlûbı uş
Ḳıble-i Beytü’l-Ḥarâm’ı ol Ḥüseyn-i Kerbelâ (3296-3300)

Bir müellif hakkında sağlam bilgiye ulaşmanın yollarından biri de eserden sanatçıya ulaşmaktır. Bu kaziyeden hareketle Necmü’l-Kulûb’a bakıldığında mesnevinin farklı yerlerinde şairin “hocalık” özelliği göze çarpmaktadır.

Meger bir gün idim edeb içinde
Oturmuşdum daḥi mekteb içinde

Ele aldım pes envâ’-ı kitâbı
Tecemmü’ eyleyem vefḳ-i cevâbı (38-39)

Necmü'l-Kulûb, hikemî bir tarzda kaleme alınmıştır. Mesnevide nasihat; sükûneti sağlayan, karanlığı aydınlatan ve insanı kemalat mertebelerine yükselten bir unsur olarak zikredilmiştir. Metinde ayrıca hikemî tarzın etkisiyle İslam'ın şiddetle yasakladığı riya, gıybet, haset, buhl (cimrilik), haram, yetim malı ve kizpten (yalancılıktan) uzaklaşma özellikle vurgulanmıştır.

Naşîhat virevüz sâkin olalar
Ola kim pend ile devlet bulalar (393)

Naşîhatdır şeb-i zulmet ziyâsı
Naşîhatdır gönül şehri cilâsı (394)

Naşîhat diñleyenler oldu kâmil
Naşîhat tutmayanlar oldu câhil (397)

Riyâ vü kibri gıybetden ba'îd ol
Hasedle buhlî at ehl-i sa'îd ol (248)

Harâm nesneye sen destiñi şunma
O kuzgunveş leş-i murdâra konma (251)

Tam'a kılmañ yetim mâlına zinhâr
Riyâ ehliyle olmañ dañi hem-yâr (1316)

Şağın kendiñe kılma kizbi mu'tâd
Dü-'âlemde eder ol seni ber-bâd (1410)

İKİNCİ BÖLÜM

NECMÜ'L-KULÛB'UN İNCELENMESİ

1. Necmü'l-Kulûb'un Şekil Özellikleri

İkişer, ikişerli demek olan mesnevi, beyitleri kendi aralarında kafiyeli olan ve her beytin anlamı kendi içinde tamamlanan bir türdür. Bu nazım biçimi kafiye seçiminde sınırsız bir özgürlük taşıdığı için daha çok hacimli manzum metinlerde tercih edilmiştir.⁶¹

Edebiyatımızda mesneviler bazen küçük manzumeler hâlinde bazen de sayısı binlerce beyite ulaşan eserler halinde telif edilmiştir. Mesnevi nazım şekli, daha çok hikâye, destan ve kıssaların yazılmasında kullanılmıştır. Bunların yanında siyer, tarih, lügat özelliği taşıyan eserler ve nasihat-nâmelerin telifinde de bu nazım biçimi tercih edilmiştir.⁶²

Bazı mesneviler oldukça hacimlidir. Sayısı binlerce beyitlere ulaşan bu mesnevilerde aynı nazım biçimi ve veznin kullanılması monotonluğu doğurmuştur. Şairler, bu tekdüzeliğe mâni olmak için zaman zaman mesnevilerin farklı yerlerinde gazel, kaside; methiye, mersiye gibi farklı nazım biçimleri ve nazım türlerine yer vermişlerdir. Yine aynı kaygıyla mesnevideki kahramanların konuşmaları, metinde yer alan mektuplar, farklı nazım şekilleri ve kalıplarıyla verilmiştir.⁶³ Bu geleneğin bir takipçisi olan Giryânî de, Necmü'l-Kulûb'da farklı nazım şekilleri ve aruz kalıplarına yer vermiştir. Metinde geçen nazım şekilleri, türleri ve vezinleri şöyledir:

1.1. Nazım Şekilleri ve Türleri

A. Mesnevîyle Yazılan Nazım Şekilleri ve Türleri

a- Tevhîd (1-7)

⁶¹ E.J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*, (Ter. Ali Çavuşoğlu), Akçağ, Ankara 1999, s. 66-67.

⁶² Neclâ Pekolcay vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevîlere Giriş*, Kitabevi, İstanbul 2000, s. 44.

⁶³ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2003, s. 60.

- b- Na't: Der-beyân-ı Resûla'llâh (8-13)
- c- Na't: Der-Medh-i Çehâr-yâr-ı Güzîn (14-17)
- d- Mesnevî: Hz. Ali hakkındadır. (3164-3175)
- e- Mesnevî: Hz. Ali'nin öldürülmesi hakkındadır. (3343-3352)
- f- Mesnevî: Hz. Ali'nin vefatı hakkındadır. (3360-3398)
- g- Mesnevî: Hz. Peygamber, Hasan ve Hüseyin hakkındadır. (3419-3443)
- h- Mesnevî: Pendnâme özelliği taşımaktadır. (3466-3478)
- i- Mesnevî: Hz. Hasan'ın zehirlenmesi hakkındadır. (3488-3504)
- j- Mesnevî: Hz. Hüseyin'in Kerbela'da vefatı hakkındadır. (3512-3520)
- k- Mesnevî: Âl-i Abâ hakkındadır. (3566-3570)
- l- Mesnevî: Âl-i Abâ hakkındadır. (3582- 3588)
- m- Mesnevî: İmam Zeynelabidin hakkındadır. (3617-3628)
- n- Mesnevî: İmam Muhammed Bakır hakkındadır. (3636-3646)
- o- Mesnevî: İmam Muhammed Bakır'ın vefatı hakkındadır. (3654-3661)
- p- Mesnevî: İmam Cafer hakkındadır. (3671-3684)
- q- Mesnevî: İmam Cafer hakkındadır. (3692-3707)
- r- Mesnevî: İmam Musa Kâzım hakkındadır. (3715-3724)
- s- Mesnevî: İmam Musa Kâzım hakkındadır. (3732-3747)
- t- Mesnevî: İmam Ali Rıza hakkındadır. (3755-3763)
- u- Mesnevî: İmam Ali Rıza hakkındadır. (3771-3778)
- v- Mesnevî: İmam Muhammed Taki hakkındadır. (3786-3794)
- w- Mesnevî: İmam Muhammed Taki hakkındadır. (3806-3812)
- x- Mesnevî: İmam Muhammed Taki hakkındadır. (3824-3831)
- y- Mesnevî: İmam Ali Naki hakkındadır. (3839-3851)
- z- Mesnevî: İmam Ali Naki hakkındadır. (3863-3870)

aa- Mesnevî: İmam Hasan Askerî hakkındadır. (3882-3892)

bb- Mesnevî: İmam Hasan Askerî'nin vefatı hakkındadır. (3902-3910)

Mesnevî nazım şekliyle yazılan manzumelerde mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün aruz kalıbı kullanılmıştır. Necmü'l-Kulûb'da geçen ve yukarıda herhangi bir başlık altında değerlendirmedığımız metinler de mesnevî nazım biçimi yazılmıştır.

B. Kasîde Biçiminde Yazılan Nazım Türleri

a. "Pendnâme-i Manzûme" başlığıyla verilen şiir, metindeki tek kasidedir. Manzûme, mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılmıştır. (995-1042)

C. Tercî'-i Bend Biçiminde Yazılan Nazım Türleri

a. Medhiye: "Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet" başlığıyla verilen şiir, mesnevideki tek "tercî'-i bend"dir. Şiir, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılmıştır. (1349-1380)

D. Müseddesle Biçiminde Yazılan Nazım Türleri

a. Medhiye: Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet hakkındadır. (1534-1551)

b. Mersiye: Ammâr Yâsir'in şehâdeti hakkındadır. (2086-2100)

c. Mersiye: Hz. Hüseyin'in şehâdeti hakkındadır. (3521-3541)

d. Mersiye: Hz. Hüseyin'in şehâdeti hakkındadır. (3542-3565)

Müseddes nazım şekliyle yazılan nazım türlerinde fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezni kullanılmıştır.

E. Gazel Biçiminde Yazılan Nazım Türleri

a. Medhiye: Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet hakkındadır. (122-128)

b. Medhiye: Der-Medh-i Mâlik Eşter hakkındadır. (206-210)

c. Na't-ı Şerîf: Hz. Peygamber hakkındadır. (453-461)

d. Cevâb-ı Veyse'l-Îrânî hakkındadır. (545-548)

e. Medhiye: Der-Medh-i Veyse'l-Îrânî hakkındadır. (549-557)

f. Cevâb-ı İmâm-ı Hüseyin hakkındadır. (1575-1579)

- g. Medhiye: Der-Medh-i İmâm-ı Hüseyn hakkındadır. (1580-1586)
- h. Hicviye: Savaştan kaçanlar hakkındadır. (1686-1690)
- i. Beyt başlıklı şiir, zamandan şikâyet hakkındadır. (2735-2741)
- j. Mersiye: Mâlik Eşter'in şehâdeti hakkındadır. (3019-3025)
- k. Nasihât-nâme mahiyetindedir. (3157-3163)
- l. Medhiye: Hz. Ali hakkındadır. (3296-3304)
- m. Medhiye: Hz. Hatice, Fatma, On İki İmam hakkındadır. (3305-3314)
- n. Mersiye: Hz. Ali'nin vefatı hakkındadır. (3315-3323)
- o. Mersiye: Hz. Ali'nin şehit edilmesi hakkındadır. (3334-3342)
- p. Mersiye: Hz. Ali hakkındadır. (3399-3407)
- q. Medhiye: Eimme-i İsnâ-Aşer hakkındadır. (3408-3418)
- r. Na't-ı Şerîf: Hz. Peygamber hakkındadır. (3444-3452)
- s. Na't: Hz. Peygamber hakkındadır. (3453-3465)
- t. Hz. Hasan'ın öldürölme planı hakkındadır. (3479-3487)
- u. Mersiye: Hz. Hüseyin hakkındadır. (3505-3511)
- v. Medhiye: Hz. Fatma, Hüseyin ve Hasan hakkındadır. (3571-3581)
- w. Menkıbe: İmam Zeynelabidin hakkındadır. (3589-3595)
- x. Menkıbe: İmam Zeynelabidin hakkındadır. (3606-3616)
- y. Menkıbe: İmam Muhammed Bakır hakkındadır. (3629-3635)
- z. Menkıbe: İmam Muhammed Bakır hakkındadır. (3647-3653)
- aa. Menkıbe: İmam Câfer hakkındadır. (3662-3670)
- bb. Menkıbe: İmam Câfer hakkındadır. (3685-3691)
- cc. Menkıbe: İmam Musa Kâzım hakkındadır. (3708-3714)
- dd. Menkıbe: İmam Musa Kâzım hakkındadır. (3725-3731)
- ee. Menkıbe: İmam Ali Rıza hakkındadır. (3748-3754)

- ff. Menkıbe: İmam Ali Rıza hakkındadır. (3764-3770)
- gg. Menkıbe: İmam Muhammed Taki hakkındadır. (3779-3785)
- hh. Menkıbe: İmam Muhammed Taki hakkındadır. (3795-3805)
- ii. Menkıbe: İmam Muhammed Taki hakkındadır. (3813-3823)
- jj. Menkıbe: İmam Ali Naki hakkındadır. (3832-3838)
- kk. Menkıbe: İmam Ali Naki hakkındadır. (3852-3862)
- ll. Menkıbe: İmam Hasan Askerî hakkındadır. (3871-3881)
- mm. Menkıbe: İmam Hasan Askerî hakkındadır. (3893-3901)
- nn. Menkıbe: İmam Muhammed Mehdi hakkındadır. (3911-3919)
- oo. Menkıbe: İmam Muhammed Mehdi hakkındadır. (3920-3928)
- pp. Menkıbe: İmam Muhammed Mehdi hakkındadır. (3929-3939)
- qq. Menkıbe: İmam Muhammed Mehdi hakkındadır. (3940-3948)
- rr. Başlıksız: Vesile-i şükür ve sebeb-i nazm hakkındadır. (3984-3990)

Necmü'l-Kulûb'da 44 gazele yer verilmiştir. Bu gazellerin 14'ü fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, diğer 30 gazel ise mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılmıştır. Necmü'l-Kulûb'un, "Menkıbe" ve "Mesnevi" başlığıyla verilen manzumelerinde On İki İmam'la ilgili kerâmetler anlatılmıştır. Söz konusu kerametlerin tamamında olayların yarısı gazel, diğer yarısı ise mesnevi nazım biçimiyle anlatılmıştır.

1.2. Tertibi

Bazen tek bazen de birden fazla konunun anlatıldığı mesneviler, tertip hususiyetleri bakımından birbirlerini etkilemiş, genellikle aynı tertip üzere telif edilmiştir. Mesneviler, umumiyetle "Giriş", "Konunun İşlendiği Bölüm" ve "Bitiş" bölümlerinden oluşmuştur. Bazı mesnevilerin "Giriş" bölümleri "Besmele, Tahmîd, Tevhîd, Münâcât, Na't, Mi'rac, Mu'cizât, Din Ulularına, Şairlere, Padişahlara, Devlet Büyüklerine Övgü ve Sebeb-i Telif" gibi daha ayrıntılı tertip edilen çeşitleri vardır. Konunun işlendiği bölümler "Âgâz-ı Dâstân, Âgâz-ı Kelâm, İbdâ-yı Kitâb,

Matlâ-ı Dâstân...” gibi başlıklarla başlar. Bitiş bölümü “Hâtime-i Kitâb, Hâtime-i Kelâm, Tetimme-i Kelâm, Mebhâs-ı Hâtime...” gibi ibarelerle sona erer.⁶⁴

Necmü'l-Kulûb'un tertip şekli, mesnevilerdeki klâsik nazım plânıyla paralellik göstermiştir. Eser, “Giriş” olarak adlandırılan “Sebeb-i Nazm-ı Kitâb ve Cem'-i Kitâb”, olay örgüsünün anlatıldığı “Gelişme” ve “Bitiş” anlamına gelen “Hâtimetü'l-Kitâb” bölümlerinden oluşmuştur.

Necmü'l-Kulûb'un konu bütünlüğü göz önüne alındığında metinde iki ana olayın öne çıktığı söylenebilir: Asıl konunun anlatıldığı ana olayda “Hilâfet” meselesinden kaynaklanan Hz. Ali ve muhipleri ile Şam valisi Muaviye ve muhipleri arasında geçen çarpışmalar, Sıffin Savaşı, Hakem Olayı ve Haricîlerle yapılan savaş anlatılmaktadır. Bu bölüm metnin yaklaşık 3/4'ünü oluşturmaktadır. Eserin diğer konusu “Eimme-i İsnâ-Aşer Menâkıb-ı Hâllerinden Bir Şemme Beyân Olunur” başlığıyla verilmiştir. Bu bölümde On İki İmam'ın hayatı, fazileti ve kerametleri anlatılmıştır.

Mesnevi, “Fihriste-i Risâle-i Necmü'l-Kulûb” bölümüyle başlamıştır. Metinde konular işlenirken umumiyetle fihristteki plan esas alınmıştır. Fihristteki başlıklarla metin içindeki başlıklar umumiyetle aynı olmakla birlikte farklılıklar da görülmüştür. Bu farklılıklar genellikle fihristte yer aldığı halde metinde yer verilmeyen “Mâlik Eşterin Dahhâk b. Kays ve Abdurrahmân İbni Hâlid ve İbni Hazîm ile Cengi (206-239)”, fihristte verilmeyen fakat metinde müstakil olarak yer alan “Âgâz-ı Suhan-ı Hikmet-âmîz” (380-461) şeklinde görülmüştür. Aşağıdaki tabloda Necmü'l-Kulûb'un genel tertip plânı ve muhtevası hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

Tablo 1 Necmü'l-Kulûb'un Tertibi ve Muhtevası

Ana Bölümler	Bölümleri Oluşturan Temel Unsurlar	Beyit Aralığı	Beyit Sayısı
Giriş	Besmele, Tevhid, Na't, Çar-yâr-ı Güzîn, Sebeb-i Nazm-ı Kitâb, Te'lif Tarihi ve Giryânî Hakkında Bilgi	1-77	77

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*, Doğu Kütüphânesi, İstanbul 2014, s. 93-224.

Ana Olayın İşlendiği Bölüm	Halifelik Tartışmaları, Hz. Ali ile Muaviye Arasında Yapılan Mücadeleler ve Sıffin Savaşı	78-2759	2682
	Miraç'ta Yaşananlar, Hz. Ali Hakkındaki Kıssalar, Malik Eşter'in Öldürülmesi, Hâricilerle Yapılan Savaş ve On İki İmam	2760-3333	574
	Hz. Ali'nin Vefatı	3334-3407	74
	Eimme-i İsnâ-Aşer Menâkıb'ı	3408-3948	541
Sonuç	Hâtimetü'l-Kitâb, Kitâbın İsmi, Telif Tarihi ve Dua Bölümleri	3949-3990	42

Aşağıdaki tabloda Necmü'l-Kulûb'da bulunan bölüm, konu ve hikâye başlıkları verilirken bu başlıkların hangi beyitler arasında geçtiği ve kaç beyitten oluştuğu belirtilmiştir. Metnin orijinal yapısında bulunmayan fakat eserin tertibinin daha iyi anlaşılmasına yardım eden, tarafımızdan ilâve edilen başlıklar köşeli parantezle [] gösterilmiştir.

Tablo 2 Necmü'l-Kulûb'daki Başlıklar İlgili Beyitler ve Sayıları

Bölüm Konu ve Hikâye Başlıkları	Beyit No	B. Adedi
[Besmele-Tevhid]	1-7	7
Der-beyân-ı Resûla'llâh	8-13	6
Der-Medh-i Çehâr-yâr-ı Güzîn	14-17	4
Sebeb-i Naẓm-ı Kitâb ve Cem'-i Kitâb	18-77	60
Der-beyân-ı Hılâfet-i Emîrû'l-Mü'minîn 'Alî Kerrema'llâhu Veche	78-205	128
Der-Medh-i Mâlik Eşter [ve Cenklere]	206-239	34
Şâh-ı Merdân 'Alî Tarafından Mu'âvîye bin Ebû Süfyân Tarafına Yazılan Nâmeniñ Beyânı	240-328	89
Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet	329-340	12
[Şâh-ı Merdân 'Alî Tarafından Mu'âvîye b. Ebû Süfyân Tarafına Yazılan Nâmeniñ Beyânı]	341-452	112

Na't-ı Şerîf	453-461	9
Hâzret-i Şâh-ı Merdân 'Alî Leşkerle Mu'âviye Tarafına Gıtdigidir	462-536	75
[Veyse'l-Şarânî'nin Hz. Ali'nin Ordusuna Katılması Suâl-i 'Alî], Cevâb-ı Veyse'l-Şarânî Kuddise Sırruhu, Der-Medh-i Veyse'l-Şarânî [ve Vefâtı]	537-559	23
[Hâzret-i Şâh-ı Merdân 'Alî Leşkerle Mu'âviye Tarafına Gıtdigidir ve Mâlik Eşter'in Kahramanlıkları]	560-728	169
[Hz. Ali Hakkında Hadîs-i Şerîfler ve Âyet-i Kerîmeler]	729-787	59
[Mâlik Eşter'in Diğer Kahramanlıkları ve] Tekrâr Mâlik Eşter'in Ebû'l-'Aver ile Cengi	788-994	207
Pendnâme-i Manzûme	995-1042	48
[Sıffîn Harbi ve Hz. Ali Hakkındaki Âyet-i Kerîmeler ve Hadis-i Şerîfeler]	1043-1348	306
Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet	1349-1380	32
İki Leşkerin Ceng ü Kıtâle Kıyâm u Mübâşeretleri Beyân Olunur	1381-1533	153
Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet	1534-1551	18
[İki Leşkerin Ceng ü Kıtâle Kıyâm u Mübâşeretleri Beyân Olunur]	1552-1569	18
[Savaş Meydanında Zeberkân'ın Suâli] Cevâb-ı İmâm-ı Hüseyin ve Der-Medh-i İmâm-ı Hüseyin	1570-1586	17
[İki Leşkerin Ceng ü Kıtâle Kıyâm u Mübâşeretleri Beyân Olunur]	1587-2023	437
[Ammâr b. Yâsir ve Vefâtı]	2024-2100	77
[Hz. Ali'nin Faziletleri ve Hakkındaki Âyet-i Kerîmeler ve Hadis-i Şerîfler]	2101-2260	160
Hârb-ı Şıffîn'de Ba'zı Veşâyî' Beyân Olunur [Âyet-i Kerîmeler ve Hadis-i Şerîfler]	2261-2759	499
[Miraç'ta Yaşananlar ve Hz. Ali'nin Faziletleri]	2760-2964	205

Mâlik Eşter'in Şehâdeti ve Havâric Ahvâlinde Bir Şemme Beyân Olunur	2965-3156	192
Âgâz-ı Kelâm / Kâfiye-i Elif / Meşnevî [Âyet-i Kerîmeler Hadis-i Şerifler On İki İmam]	3157-3314	158
Der-beyân-ı Emîrû'l-Mü'minîn 'Alî Kerrema'llâhu Veche / Kâfiyetü'l-Bâ	3315-3333	19
Kâfiyetü't-Tâ / Meşnevî	3334-3352	19
Kâfiyetü's-Sâ / Meşnevî / Beyt	3353-3407	55
E'imme-i İsnâ-'Aşer Menâkıb-ı Hâllerinden Bir Şemme Beyân Olunur / Kâfiye-i Cîm / Meşnevî / Na't-ı Şerîf / Ve Lehü Eyzân / Meşnevî	3408-3478	71
Kâfiyetü'l-Hâ / Meşnevî	3479-3504	26
Kâfiyetü'l-Hâ / Meşnevî / Mersîye / Diğer Mersîye / Meşnevî	3505-3570	66
Kâfiyetü'd-Dâl / Meşnevî	3571-3588	18
Kâfiyetü'z-Zâl	3589-3605	17
Kâfiyetü'r-Râ / Meşnevî	3606-3628	23
Kâfiyetü'z-Zâ / Meşnevî	3629-3646	18
Kâfiyetü's-Sîn / Meşnevî	3647-3661	15
Kâfiyetü's-Şîn / Meşnevî	3662-3684	23
Kâfiyetü's-Şâd / Meşnevî	3685-3707	23
Kâfiyetü'd-Dâd / Meşnevî	3708-3724	17
Kâfiyetü't-Tâ / Meşnevî	3725-3747	23
Kâfiyetü'z-Zâ / Meşnevî	3748-3763	16
Kâfiyetü'l-'Ayn / Meşnevî	3764-3778	15
Kâfiyetü'l-Ğayın / Meşnevî	3779-3794	16
Kâfiyetü'l-Fâ / Meşnevî	3795-3812	18
Kâfiyetü'l-Kâf / Meşnevî	3813-3831	19

Ḳâfiyetü'l-Kâf / Meşnevî	3832-3851	20
Ḳâfiyetü'l-Lâm / Meşnevî	3852-3870	19
Ḳâfiyetü'l-Mîm / Meşnevî	3871-3892	22
Ḳâfiyetü'n-Nûn / Meşnevî	3893-3910	18
Ḳâfiyetü'l-Vav	3911-3919	9
Ḳâfiyetü'l-Hâ	3920-3928	9
Ḳâfiyetü'l-Lâm Elif	3929-3939	11
Ḳâfiyetü'l-Yâ	3940-3948	9
Ḥâtimetü'l-Kitâb	3949-3990	42

1.3. Vezni

Mesnevi nazım biçimiyle yazılan manzumelerde bazı aruz kalıpları diğerlerine göre daha fazla kullanılmıştır. Kullanım sıklığı bakımından görüş birliğinin sağlandığı bu kalıplar şunlardır: Hezec-i müseddes bahrinden mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün ile mef'ülü / mefâ'ilün / fe'ülün; remel-i müseddes bahrinden fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün ile fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün; hafif bahrinden fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün; serî bahrinden müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün ve mütekârib bahrinden fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül. ⁶⁵

Mesneviler vezin çeşitliliği bakımından şöyle tasnif edilebilir: a) Tek vezinle yazılan ve ikinci bir veznin kullanılmadığı mesneviler: Balıkkesirli Devletoglu Yusuf'un Vikâye Tercümesi, Elvân-ı Şîrâzî'nin Gülşen-i Râz'ı, Ahmed Hayâlî'nin Ravzatu'l-Envâr'ı... b) Aslı tek vezinle yazıldığı halde gazel, kaside gibi nazım biçimlerinden dolayı farklı vezinlerin kullanıldığı mesneviler: Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i, Abdî Musa'nın Câmasb-nâme'si, Cemâlî'nin Gülşen-i Uşşâk'ı... c) Birden fazla vezinle yazılmış mesneviler: Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyesi, Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Bostân'ı, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî'si... Bütün bu

⁶⁵ Mustafa Çiçekler, "Mesnevî", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX/320.

mesneviler arasında en çok tercih edilen birden fazla veznin kullanıldığı mesneviler olmuştur.⁶⁶

Necmü'l-Kulûb'un asıl vezni, hezec-i müseddes bahrinden mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlündür. Bu kalıp, özellikle İran ve Türk edebiyatında dinî, tasavvufî ve ahlakî mesnevilerde sıklıkla tercih edilen bir kalıptır. İran edebiyatının önde gelen şairlerinden Genceli Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i, Ferîdüddîn-i Attâr'ın İlâhî-nâme ve Esrâr-nâme gibi çok bilinen mesnevîler bu kalıpla yazılmıştır. Bu aruz kalıbının, Türk edebiyatında XIII-XIX. yüzyılları arasında yazılan mesnevilerin 203'ünde görülmesi, bu kalıbın kullanılma sıklığını koymasından önemli bir veridir.⁶⁷

Yukarıdaki vezin tasnifleri göz önüne alındığında Necmü'l-Kulûb mesnevisi "Aslı tek vezinle yazıldığı halde gazel, kaside gibi nazım biçimlerinden dolayı farklı vezinlerin kullanıldığı mesneviler" sınıfına dahil edilebilir. Necmü'l-Kulûb'un ana kalıbı hezec bahrinden mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün olmasına rağmen farklı nazım biçimlerinden dolayı metinde mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıpları da kullanılmıştır. Söz konusu kalıplar, nazım biçimleri ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda şöyle gösterildi:

Tablo 3 Necmü'l-Kulûb'daki Aruz Kalıpları Nazım Biçimleri ve Sayıları

Aruz Kalıpları	Kaside	Tercî'-i Bend	Müseddes	Gazel
Hezec Bahri: Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	1	-	-	30
Remel Bahri: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	-	1	4	14
Hezec Bahri: Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün (Ana vezin)	-	-	-	-
Genel Toplam:	1	1	4	44

Aruz ölçüsü, ahengin esas alındığı bir ölçüdür. Dilin yapısından kaynaklanan hece türleri, bazen aruz kalıplarına uymayabilir. Şairler, bu uyumsuzluğu kaldırmak

⁶⁶ Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar)*, Kitabevi, İstanbul 1999, s. 158-161.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s. 83-93.

için “vasl (ulama), imâle-i maksûre (kısa uzatma), imâle-i memdûde (çok uzatma), zihaf (kısaltma), tahfif/kasr (kısaltma inceltme) ve teşdîd uygulamalarına başvurmuşlardır.⁶⁸ Bahsi geçen uygulamaların büyük bir kısmı Necmü’l-Kulûb’da görülmüştür:

a) Vasl (Ulama)

Vasl, ünsüzle biten bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir kelimenin gelmesi hâlinde önceki kelimenin son ünsüzüyle ikinci kelimenin ilk ünlüsünün birleştirilerek okunmasına denir. Mesnevide sık sık kullanılan vasl, şairler tarafından ahengi sağlayan bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bu uygulama divan şiirinde aruz kusuru olarak görülmemiştir:

Kaçan kim bu sözi Haydar işitdi
Velâyetle o dem gûne iş itdi (580)

Velî ceng içre ol gün Mâlik Eşter
Kesüp başlar kodı ecsâdı bî-ser (2535)

Yeter bu söz burada kılsun ey yâr
Edelim maşûdumuz yine izhâr (2974)

b) İmâle-i Maksûre (Kısa Uzatma)

İmâle-i maksûre, aruz kalıbına uydurmak için kısa bir ünlünün uzun ünlü olarak okunmasına denir. Bu terim daha çok “imâle” olarak bilinmektedir. Divan ve Tanzimat şiirinde kusur kabul edilmeyen imâle, Servet-i Fünûn şiirinde bir aruz kusuru olarak görülmüştür. Diğer şairlerin şiirlerinde sıklıkla görülen imâle, Necmü’l-Kulûb’da da oldukça fazla kullanılmıştır:

Yine biz gelelim evvelki söze
İşi koymayalım ferdâ-yı rûze (129)

Velî budur saña evvel naşîhat
Varıcağ etmeyesiñ cenge râğbet (685)

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2013, s. 11-19; Ahmet Doğan, *Açıklamalı ve Örneklî Aruz Bilgisi*, Akçağ, Ankara 2013, s. 11-21; Beyhan Kesik ve Özer Şenödeyici, *Aruz Teori ve Uygulama*, Kesit Yay., İstanbul 2015, s. 23-27.

Bu sözi söyleyüp ceng eyler idi
Cihânı anlara teng eyler idi (2562)

c) İmâle-i Memdûde (Çok Uzatma)

İmâle-i memdûde şiir literatüründe daha çok “med” olarak bilinir. Bu uygulama Arapça ve Farsçadan dilimize giren “fıkr”, “ceng” gibi çift ünsüzle biten hecelerde ya da “âb”, “bâb” gibi ünsüzle biten ve ünlüsü uzun olan hecelerde uygulanır. Bu yapıdaki heceler, yerine göre bir buçuk hece olarak kabul edilebilir. İmâle, Necmü’l-Kulûb’da daha çok çift ünsüzle biten kelimelerde görülmüştür:

Oğuyup anı bildi şâh-ı merdân
Hudâ’ya şükr kıldı şad-hezârân (644)

Ki bundan gayrı ol gün şöyle bil sen
Şavaş olmadı anı fehm kıl sen (1443)

Dediler şâha ey dîn pîşvâsı
Bu işe Mâlik’in yokdur rızası (2669)

d) Zihaf

Bir aruz terimi olarak zihaf, uzun bir ünlünün vezin gereği kısa okunması olarak tanımlanmaktadır. Dilimizde uzun ünlü olmadığından Türkçe kelimelerde bu uygulamaya başvurulmaz. Divan şiirinde bir aruz kusuru kabul edilen zihaf, Necmü’l-Kulûb’da oldukça fazla görülmektedir. Aşağıda birkaç örneğini verdiğimiz zihafların tamamı transkripsiyonlu metinde italik olarak gösterilmiştir:

ĶulaĶ vermedi ĶaĶĶâk bu kelâma
Sürerler kâr***bânı*** leşker-i Şâm’a (1228)

*Yâ*hud katl olayım ben nâgehânî
*Yâ*hud katl edeyim ol bî-*âmânı* (1788)

Ķarâr derlerdi aña ibni Edhem
Bahâdır men***hûs*** idi katı muhkem (1815)

e) Tahfif/Kasr (Kısaltma/İnceltme)

Bir aruz terimi olarak tahfif, şeddeli bir harfin şeddesiz okunmasına denir. Bu uygulamayla aslında kapalı olan bir hece, açık hece (Hakk’a / Hak’a) hâline ya da uzun ve kalın olan bir hecenin kısa ve ince bir hece (şâhâ / şehâ, Sitanbul / İstanbul)

hâline getirilir. Necmü'l-Kulûb'da zaman zaman tahfif uygulamalarına başvurulmuştur:

Yüzüne sözüne özüne la'net
Hak'a egri bağan gözüne la'net (116)

Kaçan kim leşker-i Şâm anda kaçdı
Hemân Mâlik Raka şehrine geçdi (170)

Derildi katına cümle ser-â-ser
Oturdılar sehe karşı ber-â-ber (230)

Necmü'l-Kulûb'da sık karşılaşılan durumlardan biri de ses düşmeleridir. Metindeki ses düşmelerinin büyük bir kısmı ahengi sağlayan birer unsur olarak kullanılmıştır:

O ceng içinde Mâlik dedi n'ola
Ebû'l-'Aver dedikleri kim ola (834)

Su'âl ile hesâbı n'eyler anlar
Na'îm ile 'azâbı n'eyler anlar (914)

Muhammed'den su'âl etdi ol ebter
Kanı n'oldı Kureyb'i katl eden er (1658)

Necmü'l-Kulûb'da ses düşmeleri bazen de “ile, ise, idi” gibi bağlaç ya da ekfiillerin kelimelerle birleşmesi sırasında görülmüştür:

Dedi aşhâb-ı şâh ey Ebû Mûsâ
Şadâkatle bu işi eyle icrâ (2632)

Bu demde her ne derse hâkim-i Şâm
O dürlü yazmağa sen eyle ikdâm (2660)

Nitekim istemişdiñ bundan evvel
Qabûl etmedim anı ben mükemmel (2476)

Bu tür hece düşmelerin yanı sıra Necmü'l-Kulûb'da ahengi bozan ses düşmeleri de görülmektedir:

Bu deyr kırbunda var bir çeşme-i sır
Nebîlerden içüpdür şuyun alt' er (568)

Mu‘âvî ‘Osmân’ın kıanı bahâne
Edüp ister hâlif^ola cihâne (1179)

Ğamu secd’eyledi olmadı mâni‘
Velî olmadı iblîs emre tâbi‘ (1276)

Metnin ana kalıbı “mefâ’ilün mefâ’ilün fe‘ûlün” olmasına rağmen Giryânî’nin, “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilât” kalıbını metnin kalıbı gibi zikretmesi ciddi bir kusur olarak değerlendirilebilir:

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilât
Veriñ rûh-ı resûle siz şalâvat (2964)

Aşağıdaki beyitlerin ikinci dizesindeki heceler ile kalıbın tef’ileleri arasındaki uyumsuzluk Necmü’l-Kulûb’daki bir başka aruz kusurudur:

Yanıñda hep imiş Kûfe süvârî⁶⁹
Muhâcir enşârîñ hem nîzedârı (661)

On iki kıpusı var şöyle ‘ayân
Hem üç yüz altmış altı ırmağı revân (946)

Edem isterseñiz ben yine niyyet
Siziñ için kılam birkaç rek‘at⁷⁰ (1093)

Ayin (ع) harfi aruzda kapalı bir ses olarak kabul edilmesine rağmen Giryânî, bu harfi bir ünlü gibi kullanmakta bir sakınca görmemiştir:

Sözündür cevher-i hikmet ‘ayânî
Özündür merkez-i seb‘ü’l-meşânî (241)

Kime yâr oldu bu dünyâ nazar kı
‘Adûdur saña yâr olmaz hâzer kı (2182)

Medîne’den ‘Irâk’a kıla niyyet
Gelüp kendi ile eyleye şöhet (3840)

1.4. Kâfiye ve Redif Türleri

Mısra ya da beyit sonlarında bulunan son harf ve harekeleri birbirine uygun olan ses ve kelime benzeşmeleri “kâfiye” olarak adlandırılır. Kâfiye, ana hatlarıyla

⁶⁹ Yazmada bu mısra “Yanıñda imiş hep Kûfe süvârî” şeklindedir.

⁷⁰ Mısraında vezin bozuktur.

beşe ayrılır: yarım, tam, zengin, tunç ve cinas kâfiye.⁷¹ Necmü'l-Kulûb'da cinaslı kâfiye hariç diğer kâfiye türlerine yer verilmiştir.

a) Yarım Kâfiye

Mısra sonlarındaki tek ses benzeşmesine “yarım kâfiye” denir. Yarım kâfiye daha çok koşma, mâni gibi nazım biçimlerinde tercih edilen bir kâfiye türü olduğundan divân şâirleri tarafından bir kusur⁷² olarak kabul edilmiştir. Yarım kâfiye, Necmü'l-Kulûb'da tam ve zengin kâfiyeye oranla daha az görülmesi bu anlayışın bir tezâhürü olarak görülebilir.

Ḥaberciler sözünden yüz çevirme
Naẓar kı1 bu kelâma göz çevirme (482)

İkisi hem kaçup ‘Ummân’a gitdi
Varup tâ ol mekânda râhat etdi (3104)

Ḥüseyn ibni ‘Alî hem söylemiştir
Bu üç server rivâyet eylemiştir (3196)

b) Tam Kâfiye

Dize sonlarında tekrarlanan iki ses benzeşmesine “tam kâfiye” denir. Tam kâfiye, Necmü'l-Kulûb'da zengin kâfiyeden sonra en çok görülen kâfiye türüdür.

Olur mısız ‘aceb râî çü bizden
Cevâbı isterem bu söze sizden (85)

Bahâdır pehlevânsîñ hüneriñ çok
Diyâr-ı Şâm'da beñzer saña hiç yok (795)

Bu sözi diñledikde şâh-ı behcet
Mu‘âvîye ol dem kıldı la‘net (1258)

c) Zengin Kâfiye

Mısra sonlarında tekrarlanan üç ya da daha fazla ses benzeşmesine “zengin kâfiye” denir. Necmü'l-Kulûb'da en fazla görülen kâfiye türü zengin kâfiyedir:

⁷¹ Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyât Lûgâtî*, (Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 77; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2013, s. 80-91.

⁷² Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 78.

Yedi yüz daḥi yetmiş yedi çarşu
Açar dükkân birbirine karşu (947)

Ki bundan soñra ey şâh-ı velâyet
Ki senden olmazam dūr tâ nihâyet (1183)

Dediler yâ resûla'llâh beyân et
O ehl-i beytiñiz kimdir 'ayân et (3202)

d) Tunç Kâfiye

Mısra sonunda bulunan bir kelimenin bütün harfleriyle üst ya da alt mısranın son kelimesinde bulunmasıyla oluşan kâfiye türüne “tunç kâfiye” denir. Bazı kaynaklarda tunç kâfiye, zengin kâfiyenin bir çeşidi olarak zikredilmiştir.⁷³

Yemîn etme yalan yere daḥi sen
Ḥasedle ğıybet etme ey aḥî sen (1408)

'Ayâş dedi 'Alî'den ben izinsiz
Siziñ cengiñize gelmem biliñ siz (1854)

Ki yetmiş biñ nebîniñ cevher aslı
O nuṭfe noḳtasıydı añla faşlı (3231)

e) Cinaslı Kâfiye

Mısra sonlarında yazılışları aynı anlamları farklı olan kelime tekrarlarına “cinaslı kâfiye” denir. Necmü'l-Kulûb'da bu kâfiye türüne çok az yer verilmiştir. Verilen örneklerin büyük bir kısmı birbirinin tekrarıdır.

Kaçan kim bu sözi Ḥaydar işitdi
Velâyetle o dem gûne iş etdi (580)

Redif

Dize ya da beyit sonlarında bulunan yazılışları, anlam ve görevleri aynı olan ek, kelime ya da kelime gruplarına “redif” denir. Necmü'l-Kulûb'da ek, kelime ve kelime grubu halinde birçok redif örneği kullanılmıştır:

Bizi bil maẓhâ-ı sırr-ı Ḥudâ'yız
Daḥi hem vâriş-i vaḥy-i semâyız (613)

⁷³ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2013, s. 89.

Berî olğıl bu işlerden berî ol
Bu işler fî'l-i şeytândır geri ol (2230)

Bu ne işdir kim habîbiñ âline oldı yâ Rab
Zulm ü eşrâr ü münâfıkla 'âlem ıoldı yâ Rab (3530)

Manzum metinlerin ahenk unsurlarından olan kâfiye ve redif, mısralarda genellikle birlikte kullanılır. Çalışma konumuz olan Necmü'l-Kulûb mesnevisinde de kafiye ve redif genellikle birlikte kullanılmıştır. Bununla birlikte genel uygulamanın dışına çıkılarak ses uyumunun sadece redifle sağlandığı örnekler de görülmüştür:

kaçdı / kaçdı	(203)	bunda / bunda	(446)
eyleme / eyleme	(2090)	dem / dem	(2528)
edeler / edeler	(2681)	hişşe hişşe	(3141)

1.4.1. Kafiye Oluşturan Kelimelerin Dillere Göre Oranları

Yapılan inceleme sonucunda Necmü'l-Kulûb mesnevisinde en fazla zengin ve tam, en az yarım kafiye kullanılmıştır. Kâfiye ve rediflerin belirlenmesinden sonra Necmü'l-Kulûb'a hâkim olan dilin tespiti amacıyla kâfiye oluşturan kelimelerin hangi dillere (Arapça, Farsça, Türkçe) ait olduğu incelendi. Bu inceleme yapılırken mesnevideki beyitlerin tamamını incelemek yerine 1-10; 100-110; 200-210; 300-310... örnekleme sistemi esas alındı. Örnekleme yoluyla alınan beyitler, kimi zaman gazel, kaside gibi nazım biçimleriyle kesiştiğinde nazım biçimleri atlanarak mesnevi nazım biçimiyle yazılan beyitler üzerinde duruldu.

Türkçe Kelimelerle Oluşturulan Kâfiyeler

eylediler / idiler	(100)	ermek / girmek	(409)
eylediler / dediler	(103)	buyurdı / urıturdı	(506)
diledi / beledi	(107)	gidelim / Edelüm	(507)
gitdi / yetdi	(211)	sözi / yüzi	(604)
sözi / özi	(215)	taş / şavaşı	(609)
kılmış / bilmiş	(305)	yapdım / kapdım	(610)

eline / biline	(700)	çalındı / şalındı	(710)
götür sen / yetür sen	(703)	tırdı / gördi	(800)
tırışdı / erişdi	(704)	ururlar / tırurlar	(805)
bunı / günü	(706)	n'ederler / ederler	(806)

Türkçe-Arapça Kelimelerle Oluşturulan Kâfiyeler

anı / şanı	(8)	Resûli / yolu	(2503)
kala mı / 'intikâmı	(110)	hayrân / uyan	(2804)
toprak / 'âk	(308)	rumûzı / sözi	(2805)
beyâna / kana	(1207)	Murtaẓâ'nın / anın	(2901)
bil / ta'cıl	(1705)	Haydar / er	(2904)
yalandır / 'ayândır	(1911)	mu'ayyen / gelürken	(2908)
ben / mu'ayyen	(2009)	anın / bî-îmânın	(3006)
oğludur bu / neslidir bu	(2202)	'azîmet / elbet	(3721)
sancağ / 'âk	(2210)	kılsun / 'işyân	(3901)
deñlü / memlü	(2402)	evlâdı haqqı / adı haqqı	(3973)

Türkçe-Farsça Kelimelerle Oluşturulan Kâfiyeler

mîri sensin / biri sensin	(307)	er / ser	(2002)
er / server	(309)	leşkerine / birbirine	(2003)
serinden / yerinden	(601)	uş / hoş	(2701)
sen / ten	(803)	işe / hemîşe	(2809)
kanı / cânı	(809)	anı / pehlevânı	(3002)
bay ol / pây ol	(902)	tonum / hûnum	(3328)
er / leşker	(1050)	anı / hânedânı	(3518)
leşkerimiz / birimiz	(1057)	server / er	(3623)
kanı / cânı	(1901)	yâda / arada	(3902)

anın / cânın	(3904)	tiz/çiz	(3716)

Arapça Kelimelerle Oluşturulan Kâfiyeler

Ḳadîm’i / Raḥîm’i	(1)	ḳarârı / firârı	(202)
Zü’l-Celâl ol / mişâl ol	(2)	ḳâl / mâl	(204)
‘âlem / âdem	(3)	târik / Mâlik	(216)
Ḥabîr ol / Ḳadîr ol	(4)	nâ-temâmdan / Şâm’dan	(300)
‘uyûb ol / zünûb ol	(5)	muvâfıḳ / ḥalâyıḳ	(301)
Kibriyâ’sı / intihâsı	(7)	mel’ûm / meş’ûm	(310)
ğayret / şefkat	(102)	Ebû Câhil / bâṭıl	(401)
ḥâli / zevâli	(104)	enbiyâdır / evliyadır	(402)
celîdir / ‘Alî’dır	(105)	kemâli / zevâli	(403)
ḥalâyıḳ / nâ-muvâfıḳ	(109)	esmâ / ‘meşnâ	(405)

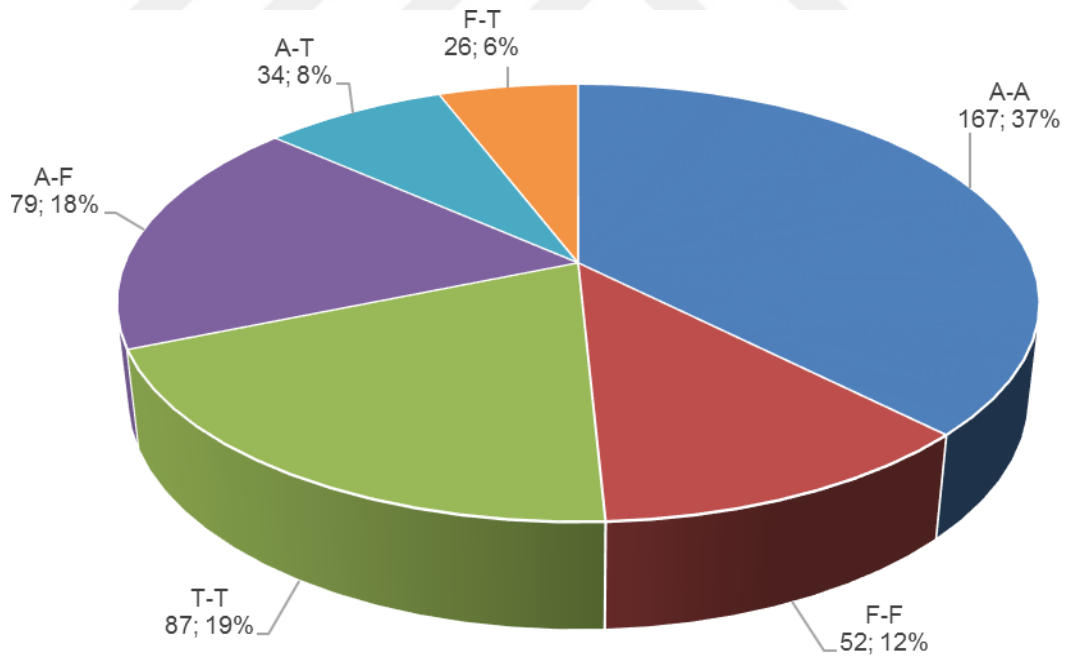
Arapça-Farsça Kelimelerle Oluşturulan Kâfiyeler

eşyâ / peydâ	(6)	Ḥudâ’dır / Muştafâ’dır	(408)
râhı / câhı	(9)	îmânı / cânı	(501)
pâk / eflâk	(10)	‘Âîşe / hemîşe	(508)
hem / dem	(108)	nâ-gehâni / amânı	(510)
meydân / ğalṭân	(200)	ḳâdir / bahâdır	(603)
giryân / insân	(212)	pehlevâna / beyâna	(607)
Zâl’e/ kıttâle	(213)	Ziyâd’ı / nihâdı	(708)
cân / ‘Oşmân	(302)	ebter / peyker	(801)
bî-pâk / ihlâk	(304)	merdân / ân	(804)
pîşvâsı / kıyâsı	(306)	sinâne / nişâne	(808)

Farsça Kelimelerle Oluşturulan Kâfiyeler

efgân / büryân	(303)	şâha / mâha	(1103)
Pervîz / hûn-rîz	(400)	şîr / şemşîr	(1106)
bâd / üstâd	(404)	şâdân / giryân	(1107)
pendin / kemendin	(410)	âb / seylâb	(1109)
cengi / âhengi	(503)	mâh / hem-râh	(1301)
nev-cevân / pehlevân	(606)	Yezdân / giryân	(1400)
ser-â-ser / berâber	(709)	cevlân / merdân	(1509)
leşker / yek-ser	(1050)	âgâh / hem-râh	(1609)
leşker / yek-ser	(1052)	cihâna / âsumâna	(2005)
şâh / âh	(1102)	hezârân / cân	(2106)

Tablo 4 Necmü'l-Kulûb'daki Arapça, Farsça ve Türkçe Kafiye Oranları⁷⁴

Dillerin kafiye oranını tespit etmek maksadıyla örnekleme yoluyla yaptığımız tahlil sonucunda dillerin genel ağırlıkları Arapça: %50, Türkçe: %26, Farsça: %24

⁷⁴ Yukarıdaki kısaltmaların açıklamaları şöyledir: A-A: Arapça-Arapça; F-F: Farsça-Farsça; T-T: Türkçe-Türkçe; A-F: Arapça-Farsça; A-T: Arapça-Türkçe; F-T: Farsça Türkçe.

olarak belirlenmiştir. Bu durum, Türkçenin en çok Arapça, daha sonra da Farsçadan etkilendiğini ortaya koymuştur.

2. Necmü'l-Kulûb'un Muhteva Özellikleri

2.1. Necmü'l-Kulûb'un Tanıtımı

2.1.1. Adı

Türk Edebiyatında bazı müellifler eserlerini isimlendirirken “kulûb” kelimesinden faydalanmıştır. Nitekim Mahbûbu'l-Kulûb⁷⁵, Şifâu'l-Kulûb Likâu'l-Mahbûb⁷⁶, Cilâu'l-Kulûb Fî Risâleti'n-Nebiyyü'l-Mahbûb⁷⁷ gibi eserler bu eğilimin sadece birkaç örneğini oluşturmaktadır. Necmü'l-Kulûb'un adlandırılması da bu eğilimin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

“Necmü'l-Kulûb”, yıldız anlamına gelen “necm” ile gönüller anlamına gelen “kulûb” kelimelerinin terkihiyle “gönüllerin yıldızı” anlamında kullanılmıştır. Mesnevinin altı yerinde eserin ismi belirtilmiştir. Bunların ilk üçü başlıklar halinde verilmiştir:

Fihriste-i Risâle-i <i>Necmü'l-Kulûb</i>	(s. 1)
Hâzâ Risâle-i <i>Necmü'l-Kulûb</i>	(s. 2)
Hâzâ Kitâbü <i>Necmü'l-Kulûb</i>	(s. 3)

Mesnevinin ismi, manzum kısımdan önce verilen mensur açıklamada bir kez daha vurgulanmıştır: “*Envâ’-ı kütübü mu‘teberlerden ahz u cem’ olunup nazm üzre imlâ olunarak vâkı‘a-ı Harb-i Şifân ve neşâyihü müstemil kelâmlar ve ebyâtlar ve fezâ’il-i ehl-i beyt-i seyyidü’l-mürselîn ve anlarıñ hakkında vârid olan bazı âyât-ı kerîme ve ahâdis-i nebeviyye zîkr ü beyân olunmağla “Necmü'l-Kulûb” ismiyle tesmiye olunmuşdur.*”(s. 3)

Giryânî’ye göre Necmü'l-Kulûb, ehil olanlara hikmet gösteren, saçan ve kararan gönülleri nurlandıran bir eserdir. Şair, mesnevinin “Hâtimetü'l-Kitâb” bölümünde eserin adına bir kez daha işaret etmiştir.

⁷⁵ Ali Şir Nevâî, *Mahbûbu'l-Kulûb*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nr. A.II/2295.

⁷⁶ Seyyid Sadeddin b. Mevlâna, *Şifâu'l-Kulûb Likâu'l-Mahbûb*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nr. CD/0307.

⁷⁷ Hâfız İbrâhim, (Mahrec-i Mekâtib-i Askeriye Hocalarından), *Cilâu'l-Kulûb fî Risâleti'n-Nebiyyü'l-Mahbûb*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nr. A/1254.

Bi-ḥamdi'llâh ki nazmım oldu âḥir
Aña *Necmü'l-Kulûb* denildi zâhir (54)

Ki ya'nî ehline *ḥikmet-nümâdır*
Ḳulûb-ı zulmete ol pür-zîyâdır (55)

Aña *Necmü'l-Kulûb* denildi hem ad
Muḥibbân okuyup çün olalar şâd (3950)

2.1.2. Türü

Türk edebiyatında yazılan mesnevilerde ele alınan mevzular belirli vasıflar, muayyen bir düzen içerisinde işlenmiştir. Umumiyetle tahkiyeli anlatımın benimsendiği ve bir fikrin işlendiği bu mesneviler genellikle dinî-tasavvufî-ahlakî bir karakter taşımaktadır.⁷⁸

Necmü'l-Kulûb'un muhtevası; Sıffin Savaşı, nasihatâmiz kelâmlar, beyitler, Seyyidü'l-Mürselîn ve Ehl-i Beyt'in faziletleri ve bu fazîletlerin anlatıldığı âyet-i kerimeler, hadis-i şerifler ile Eimme-i İsnâ-Aşer'in hayatları ve kıssalarından ibarettir. Eserin bu muhteva çeşitliliği göz önüne alındığında Necmü'l-Kulûb'un türü için dinî-tasavvufî-ahlakî bir mesnevi denilebilir.

2.1.3. Telif Sebebi

Necmü'l-Kulûb'da “Sebeb-i Nazm-ı Kitâb ve Cem‘-i Kitâb” başlığıyla verilen bölümde telif nedeni şöyle izah edilmiştir: Kendini feryâd eden bir bülbüle benzeten Giryânî, zamanın vefâsızlığından müştekindir. Bu dünyadaki tek arzusu gaflet uykusundan uyanarak ardından gönülleri süsleyen bir yâdigâr bırakmaktır. Çünkü felek çok gaddardır. Onun pençesinden şimdiye kadar hiç kimse kurtulamamıştır.

Gel ey bülbül gibi feryâd eden dil
Feryâdı kendine mu‘tâd eden dil

Ki fırsat var iken ḥâlini söyle
Geçer devrân hemân kâlini söyle

⁷⁸ Ayrıntılı açıklama için bkz., Âmil Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 350; İsmail Ünver, “Mesnevî”, *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Ankara 2011, S. 415-417, s. 430-463.

Bilürsün yok vefâsı rûzigârın
Hemân sa'y et kıala bir yâdigârın

Ki ol bir yâdigârın ey dil-ârâ
İşiden cânları [hem] ede hayrâ

Seni aldatmasın şol nevm-i gâflet
Çalınır 'âkıbet ol kûs-ı rihlet (18-22)

Giryânî, metnin telif sebebi sadedinde şu bilgilere de yer vermiştir: Şair, bir gün yalnız başına gezerken gönlünde hissettiği bir acıyla Allah'a yakarır. Dünyadaki tek arzusu, Allah'ın yardımıyla cihânda şöhret bulacak ve gönülleri aydınlatacak ve parlatacak Hz. Ali'nin faziletlerini anlatan bir eser yazmaktır.

Gezer idim çü ben tenhâda nâgâh
Derûnuma o dem erişdi bir âh

Huûr etdi hemân-dem hâtırına
Niyâz edüp diyem ben fâtırına

Benimle hem-dem ede tevfikini
Eriştire dilime tetkîkini

'Înâyet eyleyüp feth ede bâbı
Vücûda getürem ben bir kitâbı

Cihân içre bula şöhret risâle
Ki ya'nî ola bir taze-nevâle

Velîkin bu idi gönlümde ey cân
'Alî vaşfiñ edem bir şemme 'ilân

Anıñ vaşfiñ edem nazm üzre imlâ
O nazm ile ola diller mücellâ (30-36)

Giryânî, tasarladığı kitabı yazmak için ders verdiği okulda bulunan nazma elverişli mensur kıssaları ve öğüt niteliğinde olan kitapları bir araya getirmeye başlar.

Meger bir gün idim edeb içinde
Oturmuşdum daği mekteb içinde

Ele aldım pes envâ‘-ı kitâbı
Tecemmü‘ eyleyem vefk-i cevâbı

Alam nazma münâsib kışşalardan
Kelâm-ı pend sözi pür-ı şîşşelerden (38-40)

Giryânî, eserini telif etmeye başladığı zaman yanında kendisinden ders alan mümtaz bir talebesi bulunmaktadır. İnceleme ve araştırmayı seven, belâğât ve fesâhat ilmine hâkim, akıllı ve sevimli vasıflarıyla övülen bu talebe (Kusûrî) hocasından nazma dair bir eser yazmasını ister. Kendi arzusuyla talebesinin arzusunun kesiştiğini gören Giryânî, bu teklifi uygun görür ve eseri yazmaya başlar. Öğrencisinin yardımıyla eserini tamamlar.

Var idi bir şâkirdim ehl-i taḥlîl
Ederdi ben faḳîrden ‘ilmi taḥşîl

Anıñ eṭvâr-ı ṭab‘ında belâğât
Görünürdi hem esrâr-ı fesâhat

Melîḥ idi kemâl ehl-i tûvânâ
Faşîḥ idi vü hem ‘aḳl ıssı dâna

Pes ol şâkird baña dedi ki ey yâr
‘Ayân eyle bize bir nazm-ı aḥbâr

Pes ol şâkird mu‘âvin oldı baña
Anıñ sa‘y ile oldı nazmım icrâ (41-44, 52)

2.1.4. Telif Tarihi ve Yeri

Necmü‘l-Kulûb‘da tarih üç kez zikredilmiştir. Bunların ilk ikisinde gün ve ay belirtilmeden eseri yazmaya 1308/1891 yılında başladığı ve yine aynı yıl içinde tamamlandığı belirtilmiştir. Eserin tamamlanması yaklaşık bir yıl sürmüştür.

Ki *biñ üç yüz sekizde* zâhir oldı
O târîḥ içre nazmım âḥir oldı

İşte *biñ üç yüz sekizde* yazmağa bed’ eyledik
Hem o tarih içre ikmâl eyledik ‘unvânımız (73,3985)

Metindeki diğ er tarih ise Necmü'l-Kul b'un te'lif tarihi değıl, istinsah tarihidir. Bu tarih gün, ay ve yıl olarak şöyledir: "F  07 Receb-i ş r f 1309 / 06.02.1892"

Metinde Necmü'l-Kul b'un nerede yazıldığı ile ilgili açık bir bilgi yoktur. Fakat kısa bir s reliğıne gittiğı İstanbul hariç tutulursa Giry n 'nin hayatı Divriğı ve çevresinde geçmiştir. şu h lde eser Divriğı'de yazılmıştır, denilebilir.

2.2. Transkripsiyonlu Metnin Fihristi

Fihriste-i Ris le-i Necmü'l-K l b

	ş�h�fe 'Adedi ⁷⁹
Sebeb-i Nazm-ı Ris�le	4
Der-bey�n-ı H�l�fet-i 'Al� Kerrema'll�hu Veche	8
M�lik Eşter'in D���� B. �ays ve Abdu'r-ra�m�n �bn-i H�lid ve �bn-i H�z�m ile Cengi	5
ş�h-ı Merd�n ş�r-i Yezd�n 'Al� Tarafından Mu'�v�ye b. Eb� S�fy�n Tarafına Yazılan N�me ve V��i' H�ller	21
����-ı Su�an-ı H�kmet-�m�z	30
H�zret-i ş�h-ı Merd�n 'Al� Leşkerle Mu'�v�ye Tarafına Gitdigi ve Eşn�-yı R�hda Veyse'l-�ar�n�'ni� M�l��i Olması ve �uh�ra Gelen Vel�yet ve Ker�met Bey�n Olunur	35
Eşn�-yı R�hda M�lik Eşter'in Eb�'l-'Aver ile Cengi	49
����-ı Kel�m Der-��� 'Al� Kerrema'll�hu	61
Ma'-su��n-ı 'Ac�be ve Pend-n�me Tekr�r M�lik'in Eb�'l-'Aver ile Cengi	66
Def'a-yı ����-ı Kel�m Der-fazl-ı ş�h-ı Vel�yet	87
�ki Leşkeri� Ceng � K�t�le M�b�şeretleri	95
'Amm�r �bn-i Y�sir'in ş�h�deti	136
Res�l-i Ekremi� 'Al� H���ında Bey�n Buyurdığı Ba'zı Kel�mlar	140

⁷⁹ Konu başlıklarının karşısındaki sayılar, nüshadaki sayfa numaralarıdır. Bu numaralar transkripsiyonlu metinde köşeli parantezle [] gösterilmiştir.

Âgâz-ı Kelâm Pend ü Veşâyâya Müstemil ve Âhirinde Harb-i Şıffin'den Ba'zı Veķâyı' Beyân Olunur	151
'Amr İbn-i 'Âş'ın Cengde Hîle ile Leşkerine Nîze Üzre Muşhaf Bağladığı ve Nihâyet Şulh Oldukları	170
Ve Nakz-ı 'Ahd Etdikleri	178
Der-beyân-ı Fazîlet-i Şâh-ı Velâyet	181
Der-beyân-ı Seķâvet-i 'Aliyyü'l-Murtaşâ	191
Mâlik Eşter'in Şehâdeti	195
Ve Havâric Ahvâlinde Bir Şemme Beyân Olunur	201
Âgâz-ı Kelâm	205
Der-beyân-ı Muhabbet-i Ehl-i Beyt-i Resûla'llâh	208
Vefât-ı Emîrü'l-Mü'minîn 'Alî Kerrema'llâhu Veche	219
E'imme-i İsnâ-'Aşer Menâkıblarından Bir Şemme Beyân Olunur	225
Hâtimetü'r-Risâle	263

2.3. Bölüm ve Hikâyelerin Özeti

Necmü'l-Kulûb, karşılarında sayfa numaralarının bulunduğu 25 başlıktan oluşan "Fihriste-i Risâle-i Necmü'l-Kulûb" bölümüyle başlamıştır. Eserde varak numarası yerine sayfa numarası kullanılmıştır. Metnin ikinci sayfasında "Hazâ Risâle-i Necmü'l-Kulûb" başlığından sonra mesnevinin muhtevası hakkında mensur bir açıklamaya yer verilmiştir. Bu bölümde Giryânî, kaynak belirtmeden bazı saygın kitaplardan, yanı sıra âyet ve hadislerden faydalanmak suretiyle eserini oluşturduğundan söz etmiştir.

Necmü'l-Kulûb'un konu bütünlüğü göz önüne alındığında eserin 1-208 sayfalarında Hz. Ali ile Muaviye arasında geçen mücadeleler anlatılmıştır. Mesnevinin 208-266 arasında On İki İmam'ın hayatı ve faziletleri anlatılmıştır.

Hikâye ve bölümlerin özeti verilirken konu başlıkları ve paragrafların karşılara beyit numaraları yazıldı. Mesnevideki olaylar özetlenirken fihristte belirtilen başlıkların yerine metnin içindeki başlıklar esas alındı. On İki İmam ile

ilgili bölüm özetlenirken konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak maksadıyla metnin orijinalinde bulunmayan ve tarafımızdan ilave edilen [İmâm Hasan, İmam Hüseyin...] alt başlıklar oluşturuldu.

Fihriste-i Risâle-i Necmü'l-Kulûb

Fihristte yer alan konular, hem transkripsiyonlu metinde, hem de Necmü'l-Kulûb'un muhteva tahlili yapılırken verildiğinden burada yeniden verilmeye gerek duyulmadı.

[Giriş] Hâzâ Kitâbü Necmü'l-Kulûb

Necmü'l-Kulûb'da besmele beytinden sonra Allah'ın isim ve sıfatlarının yüceliği vurgulanmıştır. (1-7)

Der-beyân-ı Resûla'llâh

Adlı bölüm, Hz. Muhammed'in (sav) üstün sıfatlarının anlatıldığı bir na't özelliği taşımaktadır. (8-13)

Der-Medh-i Çehâr-yâr-ı Güzîn

Başlıklı bölümde Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin en belirgin vasıflarıyla övmüştür. (14-17)

Sebeb-i Nazm-ı Kitâb ve Cem'-i Kitâb

Başlığını taşıyan bölümün ilk beyitlerinde zamanın mahiyeti anlatılmıştır. Zaman bir su gibi hızla akmaktadır. Unutulmaktan kurtulmak için şu dünyada hayırla anılmayı sağlayacak bir yadigâr bırakılmalıdır. Ölümün pençesinden Hz. Âdem, İdris, Nuh, Yakub, Yusuf, Davud ve Süleyman gibi nice peygamberler; İskender, Hüsrev gibi nice cihangir hükümdarlar kurtulamamıştır. (18-29)

Ölüm kaygısıyla tenhalarda üzgün üzgün gezen Giryânî'nin, gönlüne ansızın bir kitap yazma fikri gelir. Bu düşünceyle günlerce gönlü perişan, gözü yaşlı bir şekilde gezer ve durmadan dua eder. Tüm dünyanın tanınmasını arzu ettiği bu kitapta, Hz. Ali'nin vasıflarını anlatmıştır. (30-37)

Bir medrese hocası olan Giryânî, arzu ettiği kitabı yazmak için medresede bulunan nazma elverişli mensur kitapları bir araya getirir. Arzusuna uygun kıssaları ve nasihat içerikli sözleri nazım halinde yazmayı tasarlar. O sırada Giryânî'nin

yanında bulunan, kendisinden ders alan, araştırmayı seven, belagat ve fesahatten anlayan, bilgili, sevimli, bir öğrencisi bulunmaktadır. Bu talebe hocasından tarihî kıssaları nazım yoluyla anlatacak bir kitap yazmasını ister. Bu suretle Giryânî ile talebesinin arzusu bir eser yazma noktasında birleşmiş olur. Bu arzuyu uygun gören Giryânî, o öğrencisinin yardımıyla eserini yazmaya başlar. (38-48)

Giryânî, konuyu anlatmaya başlamadan önce talebesi hakkında bilgi verir. Talebesi, Kusûrî mahlasıyla şiirler yazan Dışlık köyünden Karşı-zâde İbni Garîb'dir. Hoca ve talebenin gayretiyle tamamlanan bu eser “Necmü'l-Kulûb” olarak adlandırılır. Bu eser, erbabı için hikmet parıltılarıyla, günahlardan kararmış kalpler için nurlarla doludur. (49-54)

Giryânî isyanları, günahları için tövbe ettikten sonra kendi hakkında bilgi vermeye başlar. Verilen bu bilgiye göre şairin mahlası Giryânî, ismi Bozokluoğlu Süleymân, babasının ismi İbrahim, memleketi Divriği'dir. Talebesinin yardımıyla yazılmaya başlanan kitap, 1308/1891 yılında biter. Ki *biñ üç yüz sekizde zâhir oldu / O târih içre nazmım âhir* (73) Metnin bu bölümünde şair, anne-baba, kendisi ve bütün Müslümanlar için Hz. Muhammed'in (sav) şefaati talep eder. Aynı zamanda insanlardan eserdeki hatalara af nazarıyla bakmalarını, yanlışlarını tashih etmelerini ve kendisini hayırla anmalarını, ister. (55-77)

Der-beyân-ı Hilâfet-i Emîrû'l-Mü'minîn Alî Kerrema'llâhu Veche

Bölümün ilk beyitlerinde zaman bir kuşa benzetilmiştir. Bu kuşun artık uçuş zamanı gelmiştir. Çünkü mevsimlerden bahardır. Gül bütün güzelliğiyle açılmıştır, zaman karga ve baykuşlarla vakit geçirme zamanı değildir. Zamanın kıymeti bilinmediğinden herkesin doğru yoldan sapması muhtemeldir. Bu girizgâhtan sonra şair, Hz. Ali'den bahsederek asıl konuyu anlatmaya başlar. (78-82)

Hz. Ali, Allah'a hamd ve sena, Hz. Peygamber'e salat ve selamdan sonra insanlara dönerek: “Halifelik tahtına benim geçmem sizin için uygun mudur?” diye sorar. Orada bulunanların tamamı bu kararın yerinde bir karar olduğunu, kendisinden başka kimsenin bu makama layık olmadığını söyleyerek kendisine biat ederler. (83-88)

Hız. Ali'ye bağılılığını bildirmek için elini ilk uzatan kişi Talha İbni Abdullah'tır. Fakat Talha'nın uzattığı eli çolaktır. Diğer insanlar bu çolak el üzerine ellerini koyarak biat edince Hız. Ali: "Başlangıcı çolak elle olan bir işin sonu hayırlı olmaz." diyerek biatın yeniden yapılmasını ister. Bunun üzerine herkes ona olan bağılılığını bir kez daha yeniler. (89-94)

Hız. Ali'ye biat edildiğı ortamda hazır bulunan Beni Ümeyye kabilesi biat etmeyi reddeder. Bu kabile yanlarına Hız. Osman'ın kanlı gömleğini, eşi Naile'yi ve Hız. Osman'ın öldürölme anında Naile'nin kesilmiş parmağını da alarak Medine'den ayrılırlar ve Muaviye'ye sığınırır. Muaviye'nin huzurunda toplanan Beni Ümeyye kabilesi, Hız. Osman'ın kanlı gömleğı ile Naile'nin kesilen parmağını göstererek "Halimize acı, namusumuzu ve şerefimizi kurtar, Osman'ın kanını talep et." diyerek yardım isterler. Bu suretle Muaviye'yi tahrik etmeyi başarırlar. (95-103)

Muaviye kan bedeli isteyen bu öfkeli kalabalığa, artık Türâbîlerin (Hız. Ali muhipleri) sonunun geldiğini, bu çirkin işin halifelik makamına geçmek için Hız. Ali tarafından tertip edildiğini söyler. Bu sırada mescitte toplanan halk, kanlı gömleğı ve kesilmiş parmağı görünce galeyana gelir ve Hız. Ali'den intikam almak için yemin eder. Kızgın kalabalık, Hız. Ali için ağza alınmayacak küfürler eder. Böylece Şam topraklarında bir fitne ortaya çıkmıştır. Bu bölüm, Muaviye ve sevenlerine lanet okunarak bitirilir. (104-121)

Metindeki monotonluğı gidermek için bu bölümde "Der-Medğ-i Şâh-ı Velâyet" başlığıyla bir gazele yer verilmiştir. Burada Hız. Ali, "Murtażâ" redifli 7 beyitlik bir gazelle övölmüştür. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılan bu gazelde mahlas olarak "Giryânî" kullanılmıştır. Beyitlerde Hız. Ali'nin cömertlik ve vefa kaynağı; Hız. Peygamber'in dostu, nuru ve vasîsi; ledün ilminin ve İlahî sırların kaynağı, ilmin kapısı olduğı anlatılmıştır. (122-128)

Gazelden sonra metnin ana olayı, mesnevinin asıl vezni olan mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbı kullanılarak yeniden anlatılır. Muaviye, halifeliğın Hız. Osman'dan sonra Hız. Ali'ye geçeceğini öğrenince bu makama kendisinin daha layık olduğunu iddia eder. Ardından biat için dört bir yana haberciler gönderir. Kısa bir zaman sonra Arap yarımadası ve Şam'dan Muaviye'ye biat haberleri gelmeye başlar. (129-136)

Gelişmelerden haberdar olan Hz. Ali, o sırada Cezire valisi olan komutanı Mâlik Eşter'e bir ferman gönderir ve ondan büyük bir orduyla Cezire'yi fethetmesini ister. Mâlik Eşter, emri alır almaz askeriyle harekete geçer. Ordu, yorulunca Harran şehrinde konaklar. (137-144)

Muaviye beylerinden Kaysoğlu Dahhak, Mâlik Eşter'in yola çıktığını öğrenince Rakka'dan yardım ister, oradan gelen askerlerle Harran'a gider. Burada iki ordu arasında büyük bir savaş başlar. Dahhak'ın ordusu dağılır. Harran'ı kaybettiğini öğrenen Muaviye çok öfkelenir, yine de onların yardımına Halidoğlu Abdurrahman komutasında büyük bir ordu gönderir. Mâlik Eşter, gelen bu yeni orduyu da bozguna uğratarak Rakka'ya doğru yola koyulur. Rakka'yı fetheden Mâlik Eşter, Hz. Ali'ye biat etmeleri karşılığında ahaliyi bağışlar. (145-173)

Askerinin bozguna uğradığını, Rakka'nın düştüğünü öğrenen Muaviye büyük bir korku ve üzüntüye kapılır. Muaviye Hazimoğlu ile Dahhak'ı yanına çağırır ve komutan olarak Hazimoğlu'nu tayin eder. Bu yeni askerî birlik Mâlik Eşter'in üzerine yürür. Mâlik Eşter, daha önce savaştığı ordudan daha kalabalık bir ordu görünce Allah'a, Hz. Peygamber'e ve Hz. Ali'ye yalvarır ve bir nara atarak saldırır. İki asker arasında meleklerin de hayranlıkla seyrettikleri amansız bir savaş başlar. Her yer kan gölüne döner, kesilen başlar yerlerde yuvarlanır. Hazimoğlu, savaşın sonunda geride büyük bir ganimet bırakarak Şam'a kaçar. (174-205)

Bu bölümde **“Der-Medh-i Mâlik Eşter”** başlığını taşıyan bir gazele yer verilmiştir. Gazel, aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Mâlik Eşter'in övüldüğü bu manzume 5 beyitten oluşmuştur. “Mâlik” redifiyle yazılan bu gazelde mahlas kullanılmamıştır. Bu şiirde Mâlik Eşter vefa ve doğruluk ülkesinin parlak ayı, şecaat ehlinin özü, zamanın Rüstem'i, Kahraman'ı, Hz. Ali'nin fedaisi, din düşmanlarına ok gibi saldırması, vefa ormanının aslanı ve sadakat denizinin balığı olarak övülmüştür. (206-210)

Bu gazelden sonra metnin asıl vezni ve mesnevi nazım biçimiyle ana olayın anlatımı devam ettirilir. Bozgun sonrası Muaviye'nin huzuruna gelen askerler, ona Mâlik Eşter'in Zaloğlu Rüstem, Kahraman kadar güçlü bir yiğit, aman vermez bir er olduğunu söylerler. Bunları duyan Muaviye, Hz. Ali'den çok Mâlik Eşter'den korkmaya başlar. Çünkü Hz. Ali, merhamet dileyeni affeden bir cengâver; Mâlik

Eşter ise aman isteyene karşı acımasız, bütün askerin kökünü kazımaya çalışan bir erdir. (211-221)

Mâlik Eşter'in bu zaferi, bütün Cezire halkının Hz. Ali'ye biat etmelerini sağlar. Fethin ardından Mâlik Eşter, savaşta yaşananların tamamını anlatan bir fetih-nâme yazarak Hz. Ali'ye gönderir. Mektup Kûfe'de oturan Hz. Ali'ye ulaşınca Allah'ın aslanı erlerini etrafına toplayarak mektubu okumaya başlar. Mektupta Mâlik, Şam ordusunun darmadağın edilmesinden, fethedilen şehirlerin İbni Süfyan taraftarlarından temizlenmesinden bahsetmiştir. Bunları öğrenen Hz. Ali, Muaviye'ye bir mektup yazmaya karar verir. (222-239)

Şâh-ı Merdân Alî Tarafından Mu'âviye b. Ebû Süfyân Tarafına Yazılan Nâmenin Beyânı

Bölüm, dünyanın mahiyeti ile ilgili bir girizgâhla başlar. Dünya geçici, çilelerle doludur. Dünyayı sevmek bir leşi sevmeye benzer. İnsanın mutluluğu yakalayabilmesi için riya, gıybet, haram, hasetten uzak durması ve edebın dışına çıkmaması gerekir. Ehl-i kemal ve ârif olan bir insana evrendeki bütün eşya hizmet eder. Bu mertebeye erişmenin yolu kâmil bir mürşidin eteğine yapışmakla mümkündür. (240-257)

Bu girizgahtan sonra Giryânî, Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşananları tarihçilere dayandırarak şöyle anlatır: İbni Süfyan, büyük bir hıyanet içerisinde isyan ederek Şam diyarını tamamen azdırır. Bu bölgedeki askerler ve halk galeyana gelerek Hz. Osman'ın kan bedelini isterler. Söylentiler Hz. Ali'nin kulağına ulaşınca Hz. Ali, Haccâc İbni Arrâf aracılığıyla Muaviye'ye bir mektup gönderir: “Ne kadar muhacir ve ensar varsa davetim karşısında bana biat ettiler. Neden doğru yoldan sapıp cehalet ehlinin yolunda yürürsün? Osman'ın kanını benden talep etmen sana reva mıdır? Gel bu sapkınlıktan uzak dur, vücudunu cehennemden koru. Osman'ın gerçek katilleri seni savaşa teşvik eden kişilerdir. Tez zamanda bu yazdıklarına bir cevap ver.” der. (258-275)

Mektup okunurken orada hazır bulunan Haccac, birden konuşmaya başlar ve Muaviye'ye: “Ey İbni Süfyan, âsiler Osman'ı katle geldiklerinde Osman sizden yardım istedi fakat onun yardımına gitmediniz. Ona yardım etmek bugün mü aklına geldi? Osman'ın gerçek katilleri sizsiniz.” der. Bunları duyan Muaviye, mektubun

cevabını başka bir erle göndereceğini söyleyerek Haccac'ı huzurundan kovar. Bunun üzerine Haccac tekrar Kûfe'ye döner ve Hz. Ali'nin huzuruna vararak bütün gelişmeleri anlatır. (276-286)

Birkaç gün sonra Abbasoğullarından bir Muaviye hayranı, Kûfe'ye varır. O yabancı şahsı görenler, onu derhal Hz. Ali'nin huzuruna götürürler. Hz. Ali, adamı sorgulamaya başlayınca Muaviye'den kendisine bir mektup getirdiğini öğrenir. Mektubu açınca hiçbir yazı göremez. Gönderilen kağıt aynı zamanda adi bir kağıttır. Kağıdın üzerinde bir başlık görür: “An-Mu‘âvî İbni Süfyân ilâ Haydar Emîr-i Merd-i Meydân” Orada hazır bulunanlar, bir cevap mektubu beklerken boş, âdi bir kâğıdı görünce Muaviye'nin gerçekten azmış olduğuna daha çok inanmaya başlarlar. Bunun üzerine o şahsı sıkıştıran halk, bazı bilgilere ulaşır. Adamın anlattıklarına bakılırsa Muaviye muhiplerinden 50 bin kişi, Şam'da toplanmış, Hz. Osman'ın kanlı gömleğini aralarına alarak kanlı gözyaşları akıtmış ve intikam yemini etmişler. (287-304)

Hz. Ali, cinayet anını ve Hz. Osman'ın kâtilini kimin gördüğünü sorunca adam: “Bu iş senin işindir, biz buna inanıyoruz.” diye cevap verir. Bu cevaba kızan Hz. Ali: “Ağzına toprak dolsun, benim bu olaydan hiç haberim yoktur.” der. Abbasoğullarından bir er, elçiye: “Mektubunda verdiğin cevapla Şam'daki cahilleri tarif ediyorsun. O gömlek Yusuf'un gömleği olmadığı gibi ağlayan da Yakup değildir. Kâtiller tarafından kuşatılan Osman, sizden yardım istediğinde ona niçin yardım etmediniz?” der. Adamın cevabından rahatsız olan diğer insanlar bizim kimseden korkumuz yoktur, her zaman savaşa hazırız diyerek kılıçlarını çekerler ve adamı öldürmeye kalkarlar. Bunun üzerine Hz. Ali: “Elçiye zeval olmaz.” diyerek elçinin öldürülmesine mâni olur. Adam bu iyilikleri görünce pişmanlık duyar. Hz. Ali'den af dileyerek onun gerçek bir er olduğuna, ilmin temeli, velayet cevherinin hazinesi olduğuna inanır ve ona tâbi olur. (305-328)

“**Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet**” başlığıyla olay akışı bir kez daha kesilerek Hz. Ali, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün veznin kullanıldığı bir müseddesle övülmüştür. Toplamda 4 bend olan şiir, bir mütekerrir-i müseddes özelliği taşır. Bu müseddes Kusûrî mahlasıyla yazılmıştır. Manzumedeki övgüler, zaman zaman ifrat derecesine vardırılmıştır. Hz. Ali insanların şâhı, cömertliğin kaynağı, Allah'ın

aslanı, İlâhî sırların kâşifi, dertlilerin dermanı, âlemlerin ve bütün halkın efendisi, varlığın iftihar vesilesi, yüce bir makamı olan, Kur'an'da övülen bir şahıs olarak tasvir edilmiştir. (329-340)

Hız. Ali bu müseddesle övüldükten sonra ana olay yeniden mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle devam ettirilir. Elçisinin Hız. Ali'ye biat ettiğini öğrenen Muaviye, çok üzölür. Çünkü bağılılığını ilan eden elçi, Muaviye'nin hareket planlarına hâkim, aynı zamanda âlim biriydi. Bu olaydan sonra Muaviye, başka bir mektup gönderir. Mektupta Hız. Ali'ye: "Ben insanların kâmiliiyim. Emrim altına gir, katında bulunan kâtilleri bana teslim et, Hız. Osman'ın intikamını alayım. Aksi takdirde her biri birer Rüstem olan erlerimle üzerine yürür, seni perişan ederim. Yanında kuvvetin ve Zülfikar'ın olmadığını bilirim. Sen, savaş anında kaçan, kendi kendini öven birisin." der. (341-359)

Bu mektup Hız. Ali'ye ulaşınca cevaben: "Edepsizlik etme; benim adım Haydar, ben ki Hayber Kalesi'nin kapısını tek elimle kaldırdım. Senin gibi nice din düşmanlarını öldürdüm. Sen ve askerlerin benim için birer sinekten farksızsınız. Edepsizlik ve küstahlık edip erenlerin yolundan sapma. Ben "Eti etim, kanı kanımdır, ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur, Ali'ye düşman olan bana da düşmandır." diye övdüğü Hız. Peygamber'in damadıyım. Hız. Osman'ın kanını talep etmek senin haddin değil. Eğer onun evladı böyle bir davada bulunursa onun hükmünü vereyim, gel bana tabi ol, kan akmasın." muhtevalı bir mektup yazarak bir ulağa verir. (360-379)

Hız. Ali'den gelen mektubu önce Amr İbni Âs okur, işin hakikatini anladıktan sonra İbni Süfyan'a: "Bundan sonra sen Ali'ye mektup gönderme. Eğer ondan korkuyorsan davandan vazgeç. Korkmuyorsan Osman'ın kanını talep et. Savaşmak için büyük bir ordu hazırla." der. Bunun üzerine Muaviye, dört bir yana haberler göndererek büyük bir ordu hazırlar. (380-390)

Muaviye'nin hazırlıklarından haberdar olan Hız. Ali, onların gelmesini beklemeden harekete geçer. İki ordu karşı karşıya geldikleri zaman Hız. Ali sorunu önce nasihatle çözmeye çalışır. Çünkü nasihat karanlık gecede bir nur, gönlün cılası, her derde çâre, enbiyanın kemali, evliyanın sırrıdır. Nasihat tutmayanların sonu Nemrud, Firavun, Nuh kavmi, Hüsrev-i Perviz ve Ebu Cehil gibi berbat olur. Nasihat

30 kısımdır, Kur'an da 30 cüzdür. Bu bilgiler, Hz. Peygamber'in sırrı, Allah'ın nutkudur. Bir mürşidin öğüdüne kulak veren kişi ancak bu sırra erer. Nasihatle beraber edep de önemlidir, her şey edebe bağlıdır. Edebi bilmeyen Mervan, Hz. Peygamber'in sohbetinden uzaklaşmış, Fil ordusu helak olmuştur. Bu bilgiyi ancak ârifler bilir. Bu ilim için kâmil bir mürşit bulmak, ona mürit olmak ve İslam'ın şartını harfiyyen yerine getirmek gerekir. Allah'ın en sevgili kulu Hz. Muhammed'dir (sav). O, peygamberlerin reisi, kâinatın yaratılış sebebi, *kabe kavseyn* makamının sahibidir. (391-445)

Şair, bu beyitlerden sonra kendisine hitaben: “Ey Giryânî artık sözü bitir.” der. Ardından o bilgili talebesi (Kusûrî) hocasına dönerek: “Rahman'ın senasına mazhar olan bir kişiyi, başkası nasıl övebilir?” diyerek ondan sözü sona erdirmesini ister. (446-452)

“**Na't-ı Şerîf**” başlıklı şiir, aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Metnin olay akışı kesilerek Hz. Peygamber, 9 beyitlik bir gazelle övülmüştür. Gazelde Giryânî mahlası kullanılmıştır. Bu dizelerde Hz. Peygamber, çok sayıdaki âyet iktibaslarıyla övülmüştür. Bu şiir mülemma bir gazel özelliği taşımaktadır. (453-461)

Yâ resûl nağş-ı cemâliñ *kul huva'llâhu ehad*
Levh-i ruhsârında mestûrdur hem *allâhu's-şamed* (453)

Hazret-i Şâh-ı Merdân Âlî Leşkerle Mu'avîye Tarafına Gitdigidir

Başlığıyla verilen metnin ilk 25 beytinde insan üzerinde durulmuş, insanın âlemin özü, İlahî isim ve sıfatların tecelli ettiği bir ayna olduğu vurgulanmıştır. İnsan, dünyanın fâniliğine aldanmayıp bekaya yönelmelidir. Asıl vatan, ahiret diyarıdır; insan bu dünyaya nakışlarda tecelli eden nakkaşı bulmaya gelmiştir. İnsanın vücûdu kira ile verilen bir dükkâna benzer. İnsan bu dükkânda kârlı bir ticaret yapmak zorundadır. Allah'ın emrini yerine getirmeli, hayırlı işler yapmalıdır. Habercilerin sözlerinden çıkmamalıdır. Burası, anlayanlar için nice hikmetlerin saklı olduğu bir ibret yeridir. (462-486)

Râviler Hz. Ali ile Muaviye arasında geçen olayların geriye kalan kısmını şöyle anlatırlar: İbni Süfyan Hz. Osman'ın kanını Hz. Ali'den sormak için büyük bir ordu hazırlayarak Kûfe'ye hareket eder. Bu gelişmelerden haberdar olan Hz. Ali,

beldelere haber salarak devasa bir ordu hazırlatır. Günlerden cumadır. Hutbe için minbere çıkar ve orduya şöyle hitap eder: “Din, âyet ve hadis düşmanları, muhacir ve ensar kâtilleri, kılıç korkusuyla imana gelenler, İbni Süfyan’la bir olup üzerimize geliyorlar. Gelin önce bunlara nasihat edelim, yola gelmezlerse kanlarını dökelim.” der. Hutbeyi dinleyenlerden biri Hz. Ali’ye, İslam ordusuna kılıç çekmenin yanlış olduğunu, bu hutbenin Müslümanlar arasında tefrika çıkaracağını, Cemel Savaşı’ndan dolayı Hz. Ayşe’nin incindiğini söyler. Bu sözlere çok kızan Mâlik Eşter adamı öldürmek için atılır. Halk kaçan adamı yakalar ve oracıkta öldürür. Bu olaydan sonra başta Mâlik Eşter olmak üzere Ammar b. Yasir, Said b. Kays gibi binlerce er, Hz. Ali için canlarını ve başlarını feda etmeye hazır olduklarını, emrini bekledikleri söylerler. (487-524)

Münâdiler savaş hazırlıklarının başlamasını ilan eder. Bütün askerler, Nahile mekânında toplanır. Hz. Ali, Ebu Mesud’u kendi yerine vekil tayin ederek askerlerin toplandığı ordugâha gider. Ordu, burada birkaç gün bekler. Bu sırada İbni Abbas 800 kişiden oluşan bir grupla onlara katılır. Toplamda 60 bin kişiye ulaşan ordu, Sıffin’e doğru hareket eder.

[Veyse’l-Karânî’nin Sıffin’e İştiraki ve Suâl-i Ali]

Ordu, hareket etmeye başlar. Bir grup asker bu sırada orduya yetişmeye çalışan Veysel Karânî’yi görür. Veysel Karânî, Şâh’ın huzuruna çıkarak onunla selamlaşır. Onun gelişine sevinen Hz. Ali, ona “kardeşim” diye hitap eder. Hz. Ali; Veysel Karânî’nin kendi safında yer almasından dolayı çok sevinir ve ona kendisiyle birlikte hareket etmesinin hikmetini sorar. (525-544)

Cevâb-ı Veyse’l-Karânî Kuddise Sırruhu

Başlıklı bölümde Veysel Karânî’nin Hz. Ali’ye verdiği cevap anlatılmıştır. Cevabında ona olan muhabbetinden canını feda etmek, Hallac-ı Mansur gibi uğruna ölmek ve ezelden beri o nura âşık bir pervane olduğu için saffında yer aldığını söyler. Bu manzume, fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün vezni ile yazılan 4 beyitlik bir gazeldir. Şiirin mahlas beyiti yoktur. (545-548)

Veysel Karânî’nin cevabından sonra “**Der-Medh-i Veyse’l-Karânî**” başlığıyla fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün ölçüsüyle yazılan ikinci bir gazele yer verilir. 9 beyitten oluşan bu gazel, Kusûrî mahlasıyla yazılmıştır. Gazelde Veysel Karânî,

Muhammed Mustafa'nın (sav) dostu, Onun için gözyaşı dökten ve 32 dişini çeken sevgilisi, Hz. Ali'nin müntesibi, onun için kendini feda eden, dünyaya zerre kadar meyletmeyen ve ümmetin eza görmemesi için Allah'a yakaran bir gönül eri olarak övülmüştür. (549-557)

Gazelden sonra ana olay yine mesnevi nazım biçimiyle ve metnin asıl vezniyle devam ettirilir. Veysel Karanî'nin Sıffin Savaşı'nda bir kılıç darbesiyle öldüğü rivayet edilmiştir.

Nahile'den ayrılan Hz. Ali, Arap Yarımadası'nın sınırına yaklaşır. O sırada beyaz kıyafetli, soluk benizli, bilgili biri olduğu anlaşılan bir rahip kiliseden çıkar. Hz. Ali, susayan ordusu için ondan su ister, o da sadece 20 kişiye yetecek kadar suyu olduğunu söyler ve ardından çeşmeyle ilgili bilgi vermeye başlar. Bu kilisenin yanında, 6 peygamberin suyundan içtiği, yeri âb-ı hayat gibi gizli olan bir çeşme vardır. Babası kendisine temeli toprakta olan bu çeşmeyi ancak bir peygamber vârisinin açabileceğini söylemiştir. (558-572)

Hz. Ali, çeşmeyi ortaya çıkaracağını söyleyince rahip ona: "Sen kimsin?" diye sorar. O da: "Vaşî-yi Muştâfâ hem Şîr-i Yezdân (575) / Ki ismim 'Alî İbni Ebû Tâlib (576)" diye cevap verir. Rahip babasından kalma kitapta çeşmeyi açacak kişinin adının yazılı olduğunu ve eğer çeşmeyi açarsa İslam'a gireceğin söyler. Bunun üzerine Hz. Ali yirmi arşın genişliğinde bir hat çeker. Etrafındakiler burayı kazmaya başlayınca büyük, bir taşla karşılaşır. Ashap ne kadar çabalasa da bu taşı kıramaz. Hz. Ali taşı çıkarmak için izin ister. (573-586)

Rahip bunu parçalamanın tek kişiyle imkânsız olduğunu söyleyince Hz. Ali başından geçen bir kıssayı anlatmaya başlar: Hz. Ali bir gün Resulullah'la birlikte Mekke'den çıkıp dağları seyretmeye gider. O sırada Kureys'in ileri gelenleri büyük bir taşı kaldırmaya çalışır. Resulullah yanlarına varır: "Kuvvetli olmak demek bu taşı kaldırmak değildir. Asıl kuvvetli olan kişi gazap ve hırs anında iyilikle davranan kişidir." der ve sonra dağa çıkarak oradan büyük bir taş yuvarlar. Ardından onlara dönerek: "Bu taşı hepiniz bir araya gelseniz kaldıramazsınız. Onu sadece amcalarım Hamza ve Abbas ile Haydar-ı Kerrar kaldıracaktır." der. Bunu duyan Ebu Cehil, Hz. Peygamber'in yanına gelerek Ali'nin henüz bir çocuk olduğunu, söyler. Bir çocuktan bir pehlivan gibi bahsetmesine şaşar ve gülmeye başlar. Resulullah'ın emri üzerine

Hiz. Ali “*Velâ havf*” duasını okur ve taşı kaldırarak bir elma gibi uzağa fırlatır. Herkes hayretinden parmaklarını ısırır. (587-610)

Hiz. Ali, bu olayı anlattıktan sonra rahibe dönerek: “Bize aynı hakareti ikinci kez yapma.” der. Sonra göğsünü taşa dayayarak kuyunun ağzını kapayan taşı bir elma gibi uzağa fırlatır. Çeşmenin âb-ı hayat gibi olan suyu birden akmaya başlar, askerler sudan kana kana içerler. Bunlara şahit olan rahip kelime-i şehadet getirerek Müslüman olur. Rahip babasından kalan Süryanice yazılan o kitabı da Hiz. Ali’ye verir. (611-627)

Kitapta Şemun, Hiz. İsa’dan şöyle bir hikâye rivayet eder: “Benden sonra âleme reis olacak bir peygamber gelecek, bütün dinleri hükümsüz kılacak ve son nebi o, olacaktır. O, huyu suyu doğru olan, kötülüğe iyilikle karşılık veren biridir. Onun ölümünden sonra ümmeti arasında ihtilaf çıkacaktır. Onun tâbileri arasından soyu ona dayanan şerefli bir er çıkacaktır. O er, insaf ehli, güzel huylu, doğru sözlü, özü hikmet hazinesi, dünyaya meyli olmayan, rüşvet yemeyen, Allah’tan korkan, ibadet eden, bir peygamber vârisidir. Onun rızası Allah’ın da rızasıdır. Kim onun zamanına yetişirse emrini dinlesin, fermanına uysun. (628-644)

Hiz. Ali kitaptaki övgü dolu sözleri okuyunca binlerce kez şükür secdesine kapanır. Bu olaydan sonra askerleriyle Rakka’ya doğru yola koyulur. Ordu Fırat’ın kıyısına varır ve burada konaklamaya karar verir. Hiz. Ali karşıya geçmek için bir köprü’nün yapılmasını ister fakat burada yaşayanlar İbni Süfyan taraftarları olduğu için bu teklifi reddederler, Hiz. Ali’ye diş bilerler ve ondan Hiz. Osman’ın kanını isterler. Buna öfkelenen Mâlik Eşter, bir ejderha gibi haykırarak: “Eğer bu emri yerine getirmezsensiz hiçbirinizi sağ koymam, adınızı dünyadan siler, evladınızı yetim koyarım.” deyince halk korkar ve bir köprü yapar. Atlı, piyade ne kadar asker varsa karşıya geçer. (645-656)

Gelişmelerden haberdar olan Muaviye, beylerini toplayarak onlarla bir istişare yapar. Hiz. Ali, Şam’ı viran etmek, kendilerini öldürmek ve mallarını talan etmek için yola çıkmıştır. Yanında Kûfe süvarileri, muhacir ve ensarın mızrakçıları, Irak ve Hicaz’dan birçok gönül eri vardır. Buna bir çare bulunmasını ister. Bunun üzerine Mervan, Zülkelâ’î, Havşeb Ebû’l-‘Aver Hüdâgî gibi bir nice er: “Sana canlar feda, iste cenk edelim, bu dünyayı Ali’ye dar edelim, Şam ehlini toplayıp intikamını

alalım.” derler. Bu bağılıktan sonra Muaviye, Ebû'l-‘Aver’i görevlendirerek onu Hz. Ali’nin üstüne gönderir. (657-674)

Büyük bir ordunun üzerine geldiğini öğrenen Hz. Ali, Ziyad ile Şüreyha’yı, Ebû'l-‘Aver’i karşılamak için görevlendirir. İki ordu Rûsûm adlı yerde karşılaşır. Nasroğlu Ziyâd, Şam askerlerinin kalabalık olduklarını görünce Hz. Ali’ye haber gönderir. Hz. Ali, Mâlik Eşter’in komutasında üç bin askeri yardıma gönderir ve Mâlik’e: “Önce onları nasihatle ikna et, ikna olmazlarsa, Allah ve Resulullah’tan yardım dileyerek cenk et.” der. Savaş meydanına varan Mâlik, bu tavsiyeler üzerine öğütlerle dolu bir mektup yazar ve Ebû Necd Enderânî’yle gönderir. Enderânî, Ebû'l-‘Aver’in otağına vardığında otaktan şarap içtiği anlaşılan iki erin çıktığını görür, onlara selam vermez ve mektubu Ebû'l-‘Aver’e teslim eder. Ebû'l-‘Aver de ona bir mektup verir fakat bu mektup barıştan uzak, Muaviye ve Beni Ümeyye övgüleriyle doludur. Mâlik, Hz. Ali’nin savaşta yaşananları sorma ihtimalinden dolayı oğlundan bu mektubu saklamasını ister. Daha sonra Ziyad ve Şüreyh ile birlikte savaş hazırlıkları yapar. Bu sırada karşı safta Ebû'l-‘Aver, çevrede namdar bir yiğit olarak bilinen Abdullah İbni Münzir’i Mâlik’le savaşmaya ikna eder. Eğer Mâlik’i öldürürse ödüllendirileceğini söyleyerek onu savaş meydanına sürer. Savaş meydanında bu yiğitle karşılaşan Mâlik ona acır, Hz. Ali’nin faziletini anlatan hadisler nakleder: “*Ḳale resûla’llâh şallallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ene ve ‘Alî min nûrin vâhid.*” Bu hadise göre Hz. Ali ile Hz. Peygamber vahdet nurundan yaratılmıştır. (675-729)

Daha sonra “**Dîger**” başlığıyla “*Ḳale resûla’llâh ‘Alî ma’ el-Ḥaḳ ve’l-Ḥaḳḳu ma’ ‘Alî*” hadisini nakleder. Hak, Ali ile Ali de Hak ile beraberdir. Mâlik, bu hadisleri delil göstererek Abdullah İbni Münzir’in Hz. Ali’ye isyan etmemesini, aksi takdirde sonunun kötü olacağını söyler. Abdullah da Mâlik’e İbni Süfyan’ın vahiy kâtibi olduğunu söyler. Mâlik, bunun doğru olduğunu fakat onun fitne çıkaran biri olduğunu söyleyerek bir kıssa anlatır: İbni Süfyan, Hz. Peygamber zamanında defalarca emrini çiğnemiştir. Bir gün Resulullah bir iş için İbni Süfyan’ı çağırır. İbni Süfyan, yemek yediği için gelmez. Bunu gören Hz. Peygamber onun için: “*Allâhümme lâ-tuṣbî‘ baṭne*” der. Bu bedduadan sonra İbni Süfyan hiçbir zaman tam olarak doyamaz. Hadisleri ve bu olayı dinleyen Abdullah İbni Münzir, her iki taraf için de savaşmak istemediğini söyleyerek meydandan çekilir. (730-747)

Yukarıda nakledilen hadis, Kusûrî'nin arzusu üzerine, bir âyetle te'vil edilmiştir: “*Qâla'llâhu te'âlâ: Velî ya'leme'llezine nâfeķû ve ķîle lehüm te'âlev ķâtilû fi-sebîli'llâhi evidfe'û ķâlû levna'lemu ķitâlen letteba'nâküm hüm li'l-küfri yevmeizin akrabû minhüm li'l-îmâni yekûlûne bi-efvâhihim mâleyse fi-ķulûbihim va'llâhu e'lemü bimâ yektümûn*”. Âyetinde İbni Süfyan'ın Ehl-i Beyt'e yapacağı zulme işaret edilmiştir. Bu âyette aynı zamanda münafıklarla ilgili bir bilgi de verilmiştir. Münafıklara malınızı, evladınızı kurtarmak için düşmanla savaşın, denildiğinde onlar küfür ehline saygıyla bakarlar ve onlara dâhil olurlar. Diliyle söylediklerine kalbiyle inanmazlar. Münafıkların her halini en iyi bilen Allah'tır. (748-762)

Mesnevide “*Qâla'llâhu te'âlâ: Ve iķa râeytehüm tu'cibûke ecsâmühüm ve in yekûlû tesma'li-ķavlihim keennehüm huşubun müsennedeh...*” âyeti şöyle yorumlanmıştır. Yâ Muhammed, sen o münafıkların sözlerini dinlersin fakat onların içleri fesatla dolu, onlar senin âline düşmandır. Bundan dolayı Hz. Peygamber, Muaviye'nin soyundan gelenlere şefkatle bakmaz; onlara hayır duası etmez. (763-777)

Giryânî, bu âyeti zahirî ve batînî manalarıyla te'vil eder: “Onların içi kibir, adavet ve buğzla doludur.” Bu hadis ve âyet referanslarından sonra bu kısım Muaviye ve taraftarlarına yapılan bir bedduayla biter ve şair asıl konuya yeniden döner. (778-788)

Ebû'l-Aver, meydanı terk eden İbni Münzir'i kandırarak onu yeniden savaş meydanına sürer. Savaş meydanında onu tekrar gören Mâlik Eşter, öfkeyle geliş sebebini sorar. O da artık ikisinden birisinin bu meydanda ölmesi gerektiğini söyler ve savaşmaya başlarlar. Saatlerce süren çarpışmadan sonra Mâlik, bir mızrak darbesiyle onun canını alır ve savaş meydanına başka birisini çağırır. (789-810)

Bu çağrıya cevap verenlerden önce Münziroğlu Hâtem'in canını alır. Sonra meydana Mutrâfu'l-Fezârî girer. Mutrâfu'l-Fezârî ile aynı sofrada yemek yediği için onu ikna edip geri gönderir. Mutrâfu'l-Fezârî, meydanı terk ederken Mâlik, arkasından indirdiği bir kılıç darbesiyle onun başını gövdesinden ayırır. Arkadaşları arkasını dönen bu ere, neden saldırdığını sorunca Mâlik, şöyle bir olay anlatır: Cemel Savaşı'nda süt kardeşi Kasım'la Mutrâfu'l-Fezârî eşleşir. Babasıyla olan hukukundan

dolayı Kasım, onunla savaşmak istemez ve arkasını döner uzaklaşır. Mutrâfu'l-Fezârî arkadan saldırarak kılıcıyla onu öldürür. Mâlik bunu anlattıktan sonra: “İşte süt kardeşime yaptığı şeyi ben de ona yaptım.” der. Sonra meydana Mutrâfu'l-Fezârî'nin kardeşi Hamza girer ve Mâlik onun da canını alır. (811-826)

Ebû'l-'Aver, durumun kötüye gittiğini görünce Muaviye'ye haber göndererek bire bir mücadeleden ziyade iki ordunun savaşmasını önerir. Bunun üzerine çok çetin bir savaş başlar. Kesilen kafalar yuvarlanmaya, kan sel gibi akmaya başlar, insanlar ve atlar bu kan selinde yüzer ve binlerce insan ölür. Bu sırada Mâlik, Sinan'ı göndererek Ebû'l-'Aver'i savaş meydanına davet eder. Ebû'l-'Aver, bu savaşın sebebi ve Hz. Osman'ın kâtilinin Mâlik olduğunu düşündüğünden bu teklifi reddeder. Mâlik'in teklifi kabul edilmeyince savaş yeniden başlar. Mâlik bir aslan gibi yöneldiği yeri çökertir. Sonunda Ebû'l-'Aver, Muaviye'nin yanına kaçar ve ondan yardım ister. Muaviye, Ebû'l-'Aver ile Amroğlu Süfyan'ın emrine üç bin asker vererek onları Sıffin'e gönderir. (827-864)

Ebû'l-'Aver Sıffin'e vardıktan sonra onların ardından Muaviye de gelir. Muaviye, Ebû'l-'Aver'i yanına çağırarak ondan Fırat'ın etrafını kuşatmasını ve Hz. Ali muhiplerinin, bu sudan uzak tutulmasını ister. Daha sonra metnin konu akışı kesilerek Hz. Ali'nin büyüklüğünü anlatan hadislere yer verilir. (865-878)

Nakledilen bir hadiste: “*Ruviye 'an-Muhammed ibni 'Abdu'llâh ve Ebû'l-Kâsım ibni Aḥmed ve Ḥüseyn ibni 'Alî rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in. Kâle resûla'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: “Evvel mâ ḥalaḳa'llâhu te'âlâ ḥüccete feketebe 'alâ ḥavâşihâ lâ-ilâhe illa'llâh Muhammedü'r-resûla'llâh ve 'Alî veliyyu'llâh ve vaşıyyü resûla'llâh, şümme ḥalaḳa'llâhu'l-levḥi feketebe 'alâ ḥudûdihi lâ-ilâhe illa'llâh Muhammedü'r-resûla'llâh ve 'Alî veliyyu'llâh ve vaşıyyü resûla'llâh, şümme ḥalaḳa'llâhu seb'a ṭabaḳâti'l-'arz feketebe 'alâ eṭvârihâ lâ-ilâhe illa'llâh Muhammedü'r-resûla'llâh ve 'Alî veliyyu'llâh ve vaşıyyü resûla'llâh, femenz'ame ennehü ya'rifü'n-nebiyye ve lâ-ya'rifü'l-vaşıyye feḳad kefera ve men ze'am ennehü yuḥibbü'n-nebiyye ve lâ-yuḥibbü'l-vaşıyye feḳad kezebe”* ifadeleri yer alır. Allah bir delil olsun diye hava âlemine Allah, Muhammedü'r-Resûlullah, Aliyi veliyullah, vasî-yi Resûlullah yazar. Sonra levh ve yedi kat gökleri, yaratır. Eğer bir

insan Resûlullah'ı tanıyıp vekîlini tanımaz ve sevmezse sözünde yalancıdır. (878-888)

Hiz. Ali'nin fazileti hakkında rivâyet edilen başka bir hadiste: *'An-Enes ibni Mâlik kâle resûla'llâh "Lâ teḡabbela'llâhu ṡâ'ate 'ibâdehu illâ bi-velâyeti 'Alî ibni Ebû Ṣâlib"* buyrulur. Ali'nin velâyetini kabûl etmeyenin ibâdeti kabûl edilmez. Çünkü o, kâinatın kandili, feleklerin muharriki, dinin dayanağı, Hiz. Peygamber'in nûru, Allah yolunun bekçisi ve Allah'ın sırr-ı velâyettir. (889-910)

Metinde: *"Elâ inne evliyâ'allâh lâ-ḡavfun 'aleyhim velâ hüm yehzenûn"* âyeti şöyle yorumlanmıştır: Allah'ın velîleri için korku, hüzün ve tehlike yoktur, onlar nefislerini Allah'ın askeri kılmış, bütün perdeleri geride bırakmış, gözlerini Cemalullah'a dikmiştir. Hiz. Peygamber enbiyanın, Hiz. Ali velâyet ehlinin reîsidir. Velâyet Allah'a yaklaştıran bir yoldur. Bu âyet ve hadislerden sonra Giryânî'nin öğrencisi bu açıklamaların yeterli olduğunu söyler ve hocasından asıl olaya dönmesini ister. (911-934)

Tekrâr Mâlik Eşter'in Ebû'l-'Aver ile Cengi

Giryânî, bu bölüme "naz" şehrini tasvir ederek giriş bir yapar. Kışın uğramadığı naz şehrinde, bahar bütün güzelliğiyle hüküm sürmektedir. Bu şehrin etrafında 7 sur, 4 duvar; ortasında ferş, üstünde arş ve 12 yıldız vardır. Şehrin yukarısında 6, aşağısında 12 kat bulunur. Şehirde büyük bir çöl ve o çölde yüce bir ağaç ve o ağaçta 5 budak vardır. Budaklardan ikisini güneş aydınlatmış, üçüncüsünü zulmet kaplamıştır. Şehrin 12 kapısı, 360 ırmağı, kapıları birbirine bakan 777 çarşısı, üstünde eyvanların kurulduğu 444 direği vardır. Buranın kendisine mahsus sâkinleri vardır. Zâhir bâtın her şey bu şehirdedir. Şehrin bir odasında süslü bir hatla bir yazı asılıdır. Tahsili olmadığını söyleyen şair, o hattı okumayı başarır. Çünkü üstât da şâkirt de; nakış da nakkâş da kendisidir. (935-956)

Bu şehrin birbiriyle sürekli kavga eden biri zâlim, diğeri âdil iki hâkimi vardır. Zâlim olanı şehrin sol tarafını zabtetmiş, nefsi kendine asker, Firavun'u vezir tayin etmiştir. O hâkim nefis ve Firavun aracılığıyla şehri almak ister. Âdil olan hâkim şehrin sağında oturmuş, hak erlerini asker edinmiştir. Bu erler şerîrlere karşı mücadele etmektedir. O sırada gök gürlemesini andıran bir ses duyulur. Bu sestten korkan nefsin bütün askerleri kaçar. Âdil olan sultan o şehre hükmetmeye başlar.

Fakat sesi gök gürültüsünü andıran pehlivan kaybolunca nefsin askerleri şehri tekrar ele geçirerek harap eder. Âdil hükümdar da şehirden kaçır. Bu kıssanın ardından Giryânî okuyucuya şöyle seslenir: “Ey bu sözleri dinleyen kişi, bu anlattıklarım Fâtiha’nın mânasıdır. Gel bu denize dal, cevherleri topla. Sol tarafı terk et, sağa yönel.” (957-994)

“**Pend-nâme-i Manzûme**” başlığıyla verilen bu şiir mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün vezni ile yazılmıştır. Kaside nazım biçimiyle yazılan şiir, 48 beyitten oluşmuştur. Şiirde, mahlas olarak Giryânî kullanılmıştır. Kasidenin muhtevasında insanın mahiyeti, insanda ve âlemde tecelli eden esmâyı kavrama, verilen organları Allah yolunda kullanma, dünyanın geçiciliği, sâlih amel ve dinî vecibeler anlatılmıştır. (995-1042)

Bu kasideden sonra şair yeniden ana olayı anlatmaya devam eder. Ebû’l-‘Aver’den sonra Muaviye de askerleriyle Sıffin’e gelir ve 10 000 askeriyle Fırat’ı kuşatır. Bu sırada Fırat’a su içmeye gelen Hz. Ali’nin askerleri Ebû’l-‘Aver’in askerleriyle karşılaşır. Su için gelen Hz. Ali’nin askerleri, suyun etrafı kuşatıldığından su alamadan geri dönerler ve durumu Hz. Ali’ye anlatırlar. Hz. Ali Muaviye’ye bir mektup gönderir. Mektubunda bu yapılan davranışın doğru olmadığını, suyun umuma ait olduğunu, Fırat kendi elindeyken onları mahrum etmediğini, buraya savaşmaya değil nasihat etmeye geldiğini, nasihatini dinlemezse kanlarının ve mallarının helal olacağını ifade eder. (1043-1066)

Bu mektup üzerine Muaviye beylerini toplayarak onlarla istişare eder. Velid İbni Utbe, Abdullah İbni Sirac gibi birçok bey şöyle der: “Bunlar Hz. Osman’ın kâtilleridir. Hz. Osman susuz kaldığında ona su vermediler. Biz de onlara su vermeyelim. Eğer su için başka bir yere giderlerse onlar için ‘Kaçtılar.’ diyelim.” İbni Süfyan’ın askerlerinden biri bu yapılanların insaf, mertlik, din ve imanla bağdaşmayacağını, su verilmeyen bu erlerin Bedir, Rıdvan ehli olduklarını, bunların arasında Hz. Peygamber’in amcasının oğulları Ali ve İbni Abbas’ın olduğunu, söyler. Velid tekrar söz alarak onları susuz bırakıp onlarla savaşmanın daha doğru olduğunu söyler. (1067-1084)

Tartışmalar devam ederken Hz. Ali'nin elçisi söze katılarak Allah'ın mahlukatına verdiği suyu kimsenin yasaklamaya hakkının olmadığını söyledikten sonra Velid'le ilgili şöyle bir olay anlatır: “Velid bir gün şarap içtikten sonra mescide varır, cemaate imamlık yaparken iki rekâtlık namazı dört rekât kıldırdıktan sonra yaptığı yanlışları anlar. Cemaate dönerek o günün kendisi için özel bir gün olduğunu, arzu etmeleri halinde kendileri için birkaç rekât namaz kılabilceğini söyler. Durumu öğrenen Hz. Osman, onu görevden alarak Medine'den sürer. Bunları anlattıktan sonra elçi, Velid'e dönerek “Bu münafığın konuşma hakkı yoktur.” der. Bunun üzerine elçiyi öldürmek için askerler kılıçlarını çekerler fakat Muaviye, elçiye kılıç çekmenin doğru olmadığını söyleyerek askerlerini engeller. (1085-1099)

Elçi, Hz. Ali'nin huzuruna dönerek yaşananları anlatır. Askerin artık susuzluğa dayanacak gücü kalmamıştır. Mâlik Eşter ile Kaysoğlu Eşas, tek çarelerinin savaşmak olduğunu söylerler. Hz. Ali bu fikre itiraz etmez. Bunun üzerine Mâlik, askerleri toplayarak saldırıya geçer. Savaş devam ederken Ebu Hati, Mâlik'e su getirir. Mâlik: “Herkes susuzluktan kırılırken ben su içemem.” der ve savaşmaya devam eder. Ebû'l-Aver, Mâlik'e karşı koyamayacağını anlayınca Muaviye'den yardım ister. Ordusunun mağlup olmak üzere olduğunu öğrenen Muaviye, duruma çok üzülür. Bununla birlikte onları yarımsız bırakmamak için Amr İbni As'ın komutasında 3 bin eri yardımlarına gönderir. Savaş meydanına giren Amr İbni As, Mâlik Eşter'i görünce askeriyle birlikte Şam'a kaçmaya çalışırlar. İbni As'ın askerlerinin bir kısmı Fırat'ta boğulur, bir kısmı Mâlik Eşter'in kılıcı altında can verir, bir kısmı da Şam'a kaçar. (1100-1157)

Muaviye'nin katına varan Amr İbni As, Mâlik Eşter'in Fırat'ı aldığını, Hz. Ali kendilerine su vermezse perişan olacaklarını ve daha önce suyla ilgili aldıkları kararlarının yanlış olduğunu söyler. Bunun üzerine İbni Süfyan, ileri gelenleri toplayarak bir istişare yapar. Bu istişarenin ardından 12 kişiyi Hz. Ali'ye elçi olarak gönderir. Heyet adına söz alan Dahhak, Hz. Ali'den kendilerini affetmesini ve Fırat'ın suyundan mahrum etmemesini ister. Heyetin başka bir üyesi olan Zeydoğlu Mukâtil söz alarak Muaviye'nin Hz. Osman'ın kanını bahane ederek halifelik makâmına göz koyduğunu ve uygun görürse ömrünün sonuna kadar Hz. Ali için mücadele etmeye hazır olduğunu söyler. Bunları dinleyen Hz. Ali bir hutbe okuyarak hutbede Fırat'ın suyundan herkesin içebileceğini ilan eder. (1158-1200)

Kimi tarihçiler bu olayı şöyle rivayet etmiştir: “Muaviye, su olayından birkaç gün sonra askerlerini Hz. Ali’ye erzak getiren kervanı soymak için gönderir. İbni As, bu planı işitince Muaviye’nin yanına gelerek bu davranışın yanlış olduğunu, Hz. Ali duyarsa kendilerinden kimseyi sağ bırakmayacağını söyleyerek onu ikna etmeye çalışır. Muaviye, İbni As’a intikam almak ve böyle bahadırları alt etmek için başka çaresinin kalmadığını söyler. Ardından bu iş için Abdurrahman İbni Halid’i görevlendirir. Abdurrahman, daha önce dağıtılan ganimetlerden mahrum edildiği için bu görevi kabul etmez. Bunun üzerine Muaviye, Dahhak’ı görevlendirir. Dahhak, yanına aldığı bin kişilik bir ekiple kervana el koyarak erzakı alır. Kervandan kaçan bir kişi, yaşananları Hz. Ali’ye anlatır. (1201-1230)

Hız. Ali, kervancının yaptığı tariftan bu işin Dahhak tarafından yapıldığını anlar. Hız. Ali, Kaysoğlu Zühayr’ın emrine 500 kişi vererek onu Dahhak’ın üzerine gönderir. Çatışma başlar. Zühayr’ın Dahhak’ı yaralayıp 12 kişiyi öldürmesiyle Dahhak’ın askerleri kaçarlar. Zühayr, Muaviye’ye biat etmesi için bir heyet gönderir. Muaviye, sayısı 160 bin kişiden oluşan muazzam bir ordusunun olduğunu söyler ve biat teklifini reddeder. (1231-1250)

Ebu Hanife Dineverî’ye dayandırılan bir rivayette aynı olay şöyle anlatılır: Muaviye; Şercil, Habib ve Muaz İbni Ahnes’ten oluşan üç kişilik bir heyeti Hız. Ali’ye göndererek Hız. Osman’ın kâtillerini vermesini ister. Sonra da halife seçimini Müslümanların terciğine bırakmasını teklif eder. Elçiler, bu teklifi iletirler fakat Hız. Ali suçu sabit olmayan masum insanları öldürme teklifine çok kızar ve elçilere bunun uygun bir teklif olmadığını söyler. (1251-1262)

Elçiler, Muaviye’nin yanına gelerek söylenenleri olduğu gibi anlatırlar. Giryânî, burada olayın akışını keserek Muaviye’yi eleştirmeye başlar. Hız. Ali’nin haklı olmasıyla ilgili Kur’an ve hadiste birçok işaretin farkında olan Muaviye, buna rağmen gururundan dolayı ikna olmamıştır. Daha sonra şeytan ile Hız. Âdem arasında geçen kıssa anlatılır. (1263-1273)

Bu bölüm Hız. Âdem ile şeytan kıssanın anlatıldığı “*Qâlallâhu te‘âlâ: Ve izkûlnâ li’l-melâ’iketi’scüdû li-âdeme fescedû illâ iblîs ebâ ve’sstekbera ve kâne mine’l-kâfirîn*” âyetiyle başlar. Allah, bütün meleklerle Hız. Âdem’e secde etme emri verir. Bütün melekler bu emre uyarken İblis, kibrinden dolayı uymaz. Nitekim

Firavun da kibrinden dolayı İlâhî buyruğa karşı gelmiştir. Firavun, Hz. Musa'nın birçok mucizesini görmesine rağmen tekebbüründen dolayı Hz. Musa'nın peygamberliğini inkâr etmiştir. Bunun üzerine Hakk'ın adaleti Firavun'u suda boğmak şeklinde tecelli etmiştir. (1274-1282)

Konuyla ilgili başka bir âyete yer verilmiştir. *“Kâlallâhu te‘âlâ fi’l-keâm: Ve Kârûne ve Fir‘avne ve Hâmâne ve lâkad câ‘ehüm Mûsâ bi’l-beyyinâti festekberû fi’l-arzi vemâ kânû sâbiqîn”* Firavun, Kârûn ve Hâmân, birçok mucizeye şahit olmalarına rağmen enaniyetlerinden dolayı Hz. Musa'nın nübüvvetini inkar etmişlerdir. Nihayetinde Cenab-ı Hakk'ın azabı onlara ulaşmış ve onları perişan etmiştir. Muaviye'nin durumu bunların durumuna benzemektedir. O da Hz. Ali'nin velayetini, faziletini ve onun hakkında söylenen hadisleri bilmesine rağmen ona biat etmemiştir. (1283-1289)

Allah'ın izniyle Hz. Ali'nin sözlerinden nice ölümler dirilmiş, körler görür hale gelmiş, dilsizler konuşur hale gelmiştir. Hz. Peygamber ile Hz. Ali vahdet nurundan yaratılmış, kim onları birbirinden ayırırsa küfre girer. Yine Hz. Peygamber onun için: “Eti etimdir, cismi cismimdir, canı canımdır, kanı kanımdır.” demiştir. (1290-1297)

Yemînî, Fazîlet-nâme adlı eserinde söz konusu olayı İbni Abbas, Cabir ve Ebuzer'den gelen bir rivayete dayandırarak şöyle anlatır: Hz. Peygamber, yanına ashabını alarak Kâbe'yi tavaf etmek için yola çıkar. Amacı ölmeden önce son dinî vazifesi olan Veda Haccı'nı yerine getirmektir. Bu sırada gelen vahiy meleği Hz. Peygamber'e bir emir bildirir. Allah, kendilerinden farz, sünnet, hüküm ve erkânı yerine getirmelerini istemektedir. Bunun üzerine bir âyet nâzil olur: *“Kâla'llâhu te‘âlâ: Yâ eyyühe'r-resûlû bellig mâ-ünzile ileyke min Rabbike ve inlem-tef'al femâ belleğte risâleth va'llâhu ya'şimûke mine'n-nâs...”*. Âyetin yorumunda: “Senin dinin bütün dinlerin esasıdır, sana emredileni geciktirmeden tebliğ eyle, seni insanların şerrinden ancak Allah korur.” manaları nazara verilir. Bunun üzerine Hz. Peygamber minbere çıkarak insanları şöyle ikaz eder: Allah'tan korkun, namaz, oruç, zekât, hac vecibelerinizi yerine getirin, yetim malından ve riyadan uzak durun, edepsizlikten kaçının. Sonra Hz. Ali'yi yanına çağırarak ona: *“Kâle resûla'llâh şalla'llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men kunte mevlâhu fe hâzâ ‘Alî mevlâhu allahümme vâlî men vâlâhu ve ‘âdi men ‘âdâhü ve unşur men naşarahü ve uhzül men*

hazelehü ve'l-'an 'alâ men zaleme”hadisini söyler. Hadisin yorumunda: “Ben kimin velisi ve dostu isem Ali de onun velisi ve dostudur, Allah’ın laneti onu sevmeyenlerin üstüne olsun.” manaları vurgulanır. (1298-1327)

Metnin bu bölümünde Zeynelabidin, Hz. Hüseyin tarikiyle gelen bir hadise yer verilir: “*‘Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: ‘Alî ibni Ebû Tâlib halîfetu’llâh ve halîfeti ve hüccetu’llâh ve hücceti şafiyu’llâh ve şafiyi ve habîbu’llâh ve habîbi halîlu’llâh ve halîli ve seyfu’llâh ve seyfi ve veliyyu’llâh ve veliyyi ve ‘adüvvühü ‘adüvvî ve harbuhu harbî ve bugzuhu bugzî ve ahî ve şâhibi ve vekîli ve vezîri ve muhibbî ve vaşî ve silmühü silmi ve kavlühü kavli ve emrihü emri ve bintühü binti ve veledühü veled.*” Hadisin yorumunda “Allah, Hz. Ali’yi küfür ehline gâlip kıldı, o benim delîlim, kılıcım, velîm, vekîlim, vezîrim, sâhibim, kardeşimdir; ona bugz eden bana bugz etmiştir; ona düşman olan bana düşman olmuştur; onun oğlu benim oğlumdur, onun kızı benim kızımdır. Bunu böyle bilin ve Ali’nin evladına hürmet edin.” manaları üzerinde durulur. (1328-1343)

Bu ifadelerden sonra bir âyet nâzil olur: “*‘Kâlallâhu te‘âlâ: “...el-Yevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmemtû ‘aleyküm ni‘metî ve rağtû lekümü’l-islâme dînâ...*” Âyette: “Bugün dininizi kemâle erdirdik, size bolca rahmet kıldık, sizin için din olarak İslam’ı seçtik.” mânası vurgulanmıştır. (1344-1348)

“**Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet**” başlıklı manzume, fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün vezni ile yazılmış bir tercî-i benddir. Tamamı 4 bend olan şiirin her bendi 8 beyitten oluşmuştur. Nazmın sonunda Giryânî ve Kusûrî mahlasları birlikte yer almıştır. Her bendin sonu: *Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fikâr / Lâ-gazâ illâ gazâ el-Murtażâ bi’l-iktidar* (1356) beyti tekrarlanmaktadır.

Manzumede ayrıca Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in vârisi olması, peygamberlik hükmünün onunla tamamlanması, kılıcının sayesinde dinin huzura ermesi anlatılmıştır. Onun bir kılıç darbesiyle elde edeceği sevap, insanların ve cinlerin amellerine eşittir. Cömertliğini anlatmak imkânsızdır. Onu tanımayanın gideceği mekân, cehennemdir.

O henüz beşikte yatarken ejderha kılığında bir sihirbaz ona zarar vermek istemiş fakat o, ejderhanın ağzını ikiye ayırmıştır. Mekke’nin fethinden sonra Kabe’de Hz. Peygamber’in omzuna çıkarak putları temizlemiş, çocukken ona zarar

vermek isteyen Ankebutoğlu Ömer'i taşlamıştır. Rum Kayseri, Hz. Peygamber'in üzerine 120 bin kişilik bir oduyla yürüdüğünde Hz. Peygamber çaresiz kalmış ve Cebrail'den yardım istemiştir. Cebrail'in yönlendirmesiyle Hz. Peygamber, o sırada Hindistan'da bulunan Hz. Ali'yi yardıma çağırmıştır. Bu çağrı üzerine Hz. Ali, bir anda oraya gelmiş ve kısa bir sürede 700 bin kafiri birden öldürmüştür. Bu bölüm Hz. Ali'nin faziletinin sonsuz olduğu söylenerek sonlandırılmıştır. (1349-1380)

İki Leşkerin Ceng ü Kıtâle Kıyâm u Mübâşeretleri Beyân Olunur

Başlığıyla verilen bu bölümde tarihî olayları anlatmanın zarureti, zamanın önemi, dünyanın geçiciliği, kanaatin rahatlığa vesile olması anlatılmıştır. Eşyadaki tecelliler, kemal ehli olabilmek için bir mürşide bağlanma mecburiyeti, şeytanî fiillerden olan riya, kibir, gıybet, bencillikten uzaklaşma, rehbersiz yola çıkılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Görünen her şey Allah'ındır, insana ait hiçbir şey yoktur. İnsan, Allah'ın ihsan ettiği eli, gözü, kulağı, ayağı sayesinde hayatını devam ettirir. Bütün bunlar ortadayken insan yine kibir ve kinini terk etmez. İlim ehline hürmet etmek gerekir. Bu fiiler, "kâmil insan" olmanın şartlarıdır. Bu öğütler tutulduğunda bir ayna olan insanın kalbine Rahmanî nurlar tecelli eder ve insan, yeryüzünün halifesi olur. (1381-1420)

Nasihat içerikli bu sözlerden sonra Giryânî, aynı olayı Ebu Hanîfe Dîneverî'nin İslam Tarihi'nde geçen şöyle bir rivayete dayandırarak anlatır: İbn Süfyan, askerinin çokluğuna güvenerek Hz. Ali'nin biat teklifini, delilleri ve öğütlere rağmen reddettiğinden savaş hazırlıkları yeniden başlar. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra önce bire bir meydan savaşı başlar. İlk çarpışma, birbirlerinden habersiz olan bir baba ile oğul arasında geçer. Oğul, Hz. Ali taraftarlarından Hacer İbni Asal, baba ise Muaviye taraftarlarından Asal'dır. Bütün bedenleri zırhla örtülü olduğu için baba ile oğul başlangıçta birbirlerini tanımadan saatlerce savaşır. Sonra ikisi arasında kemer savaşı başlar. Bu sırada ikisinin de yüzü açılır ve baba ile oğul savaşmayı bırakıp kendi saflarına çekilirler. Bu olayın etkisiyle o gün başka çarpışma olmaz. (1421-1443)

Savaşmak için toplanan askerler, ikinci günün sonunda hazırlıklarını tamamlayarak meydan savaşı için beklerler. Önce Hz. Ali'yi temsil eden bir bahadır ile Muaviye'nin kardeşi Utbe İbni Süfyan arasında bir çarpışma başlar. Saatlerce süren bu çarpışmaya rağmen iki er, yenilemez. İki er, kısa bir müddet dinlendikten sonra tekrar savaşmaya başlarlar. Utbe, öldürüleceğini anladığı için meydandan kaçarak İbni Süfyan'a sığınır. Bunun üzerine Hz. Ali askerini toplayarak bir hutbe okur. Allah'a hamd edip Hz. Peygamber'e salat ve selam getirerek askerlerine şu öğütlerde bulunur: "Biz, Ehl-i Beyt'iz, Kur'an'da övülen tarîk-i müstakim sahipleriyiz, Yazdan'ın yardımını üstümüzde parlıyor, biz asrın tufanı karşısında Nuh'un gemisiyiz. İslam dini, bizimle kurtuluşa ermiştir. Cennete girmek, Mustafa'nın (sav) şefaatine nâil olmak isterseniz İlahî kelâmı okumalı, takva ehlinden olmalısınız. Savaştan kaçmamalı, kaçan düşmanı katletmemeli, kadınlara eza etmemelisiniz. Allah'tan korkun ve ibadetlerinizi aksatmayın." Bu hutbeden sonra Hz. Ali, erleriyle savaş meydanına gider. (1444-1483)

Savaş başlamadan önce Veysel Karanî yetişerek Hz. Ali'nin safında yer alır. O sırada Muaviye taraftarlarından biri Hz. Ali'nin askerine yaklaşarak Veysel Karanî'nin orada olup olmadığını sorar. Sebebi sorulunca Muaviye taraftarı, Hz. Peygamber'in Veysel Karanî için söylediği "O kâmil insanların en güzeli, tabînin üstünüdür." hadisini aktarır. Veysel Karanî'nin orada olduğunu öğrenen adam, Hz. Ali'nin haklı olduğuna kanaat getirerek onun safına geçer. (1484-1492)

Muaviye taraftarlarından Hâris adında oldukça güçlü bir cengâver vardır. Bu yiğit, zırhını giyerek Muaviye'nin yanına varır. Kendisine Taberiyye vilâyetini vermesi karşılığında Hz. Ali ile savaşacağını söyler. Muaviye, Hâris'ten, bu arzusunu terk etmesi halinde onu kendisine başpehlivan yapacağını söyler. Eğer savaşacaksa Mâlik Eşter'le savaşması gerektiğini söyler. Hâris, Mâlik Eşter'le savaşmadan önce İbni As'ı görür. İbni As, onu kandırarak İbni Süfyan'ın aslında Hz. Ali'yle savaşmasını istediğini söyler. Bu söze inanan Hâris, savaş meydanına girerek Haydar-ı Kerrar'ı savaşa davet eder. Meydana giren Hz. Ali bir kılıç darbesiyle Hâris'in başını keser. (1493-1515)

Muaviye, İbni As'a dönerek: "Ali sana ne yaptı ki onu öldürmeyi bu kadar çok istiyorsun?" der. O da: "Bana bir kötülük yapmadı fakat düşmanlarımızdan ancak bu şekilde kurtulabiliriz. Atını ve zırhını Mesûdoğlu Abdullah'a ver ki senin yerine o savaşsın." teklifinde bulunur. İbni Mesûd, kendisine yapılan bu teklifi kabûl etmek istemez fakat Muaviye'nin rüşvetiyle ikna olur. İbni Mesûd, Muaviye'nin elbiselerini giyer, atına biner ve Hz. Ali'nin karşısına çıkar. Hz. Ali'nin hamlelerinden korkan İbni Mesûd, kendisinin Muaviye olmadığını söyleyerek Ali'den af diler. Affedilen İbni Mesûd kendi safına tekrar döner. (1516-1533)

"Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet" başlığıyla verilen bu bölümde, bir müseddes yer verilmiştir. Altı bendden oluşan bu müseddes, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılmıştır. Bu methiyede Hz. Ali, insanlar ve meleklerle hidayete vesile olan bir "hâdî, tâcdâr-ı mürselîn" unvanlarıyla zikredilmiştir. Sözleri Kur'an'ın âyetleri gibi tatlıdır.

Hâdî-yi ins ü melâ'ik tâcdâr-ı mürselîn
Nuṭṭ-ı şîrîni kelâmu'llâh-ı Ḳur'ân-ı mübîn (1538)

Fart-ı muhabbetin yer aldığı bu şiirde Hz. Ali lutuf ve hediyeleri sonsuz olan biri, cömertliğin kaynağı, kevserin sâkisi, dinsizlerin düşmanı, sırların kâşifi, ilmin menbaı, yeryüzünün sığınağı, insan ve meleklerin hâdîsi, mürselinin efendisi, sırdaş-ı nebi, evliyaların şâhı, Zülfıkar ve Döldül'ün sahibi olarak övülmüştür. Hz. Peygamber'in Miraç'ta söylediği ileri sürülen "Cennet, Haydar içindir." hadisiyle sona erer. (1534-1551)

Müfrit ifadelerin yer aldığı bu methiyeden sonra ana olay, yeniden mesnevi nazım şekli ve metnin ana ölçüsüyle devam ettirilir. İbni Mesûd'un savaş meydanını terk etmesine kızan İbni Süfyan ona hakaret eder. İbni Mesûd cevaben: "Senin canın ne kadar tatlıysa benim canım da o kadar tatlıdır." der. Sonra Muaviye, Beşir adındaki bir eri, Hz. Ali ile savaşması için gönderir. Beşir başlangıçta Hz. Ali'nin kılıç darbesinden kendisini kurtarır fakat kemerine yapışan elinden kurtulamaz ve kendini yerde bulur. Hz. Ali, merhamet eder ve onu öldürmez. Ayaş b. Rabîa, Hz. Ali'ye Beşir'i neden öldürmediğini sorduğunda vadesi dolmadığı, cevabını alır. (1552-1567)

[Suâl-i Zeberkan ve] Cevâb-ı İmâm-ı Hüseyn

Hiz. Ali, makamına çekildikten sonra meydana Zeberkan İbni Bedr adında bir Muaviye taraftarı girer ve meydan okur. Hiz. Ali'den izin alan Kerbela şehidi Hiz. Hüseyin, meydan savaşına çıkar. Zeberkan bu kişinin kim olduğunu sorar. Hiz. Hüseyin bir gazelle cevap verir. Bu gazel aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Mahlassız yazılan bu gazel 5 beyitten oluşmuştur. Gazelde Hiz. Hüseyin Allah nurunun parıltısı, Resûl'ün göz nuru, Haydar'ın ve Fatma'nın biricik evladı, Hasan'ın küçük kardeşi ve Hiz. Peygamber'in torunu olarak tanıtılmıştır. (1568-1579)

“Der-Medh-i İmâm-ı Hüseyn” başlığıyla verilen bu bölüm aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılan bir gazeldir. Nazmın türü, methiyedir. Kusûrî mahlasının kullanıldığı bu manzume, 5 beyitten oluşmuştur. Gazelde Hiz. Hüseyin, ehl-i iman için ay yüzlü bir rehber, Hiz. Peygamber'in “kurretü'l-ayn”i, ilminin vârisi olarak vâsfedilmiştir. O, edep ehli, hayâ sahibi, şehitlerin şâhı, takva sahiplerinin kiblesidir. Ona hor bakan kurtuluşa eremez; o, Hiz. Ali'nin oğludur. (1580-1586)

Bu iki gazelden sonra yeniden ana olaya dönülür. Zeberkan, Hiz. Peygamber'in defalarca Hiz. Hüseyin'i öptüğünü gördüğü için onun bir teline dahi zarar veremeyeceğini söyler. Hiz. Ali'den af diler ve Zeberkan, affedilir. (1587-1601)

Daha sonra Hiz. Ali taraftarlarından Ammâr b. Yâsir bir bölük asker olarak çıkar. Bunu gören Amr İbni As, bir grup askerle onların karşısına çıkar. Amr İbni As elindeki sancağın “sancağ-ı Muhammedî” (sav) olduğunu iddia eder. Hiz. Ali bu iddiayı duyunca olayın hakikatini anlatır: “Bir gün Hiz. Peygamber, elindeki sancağı bağlayarak bunun hakkını kim yerine getirir?” diye sorar. Amr İbni As: “Bu sancağın hakkı nedir?” diye sorar. Her zaman kâfirlerden kaçmak ve İslam ile savaşmak, cevabını alır. Bu olaydan sonra Amr İbni As defalarca düşmandan kaçır, şimdi de o sancak ile biz Müslümanlarla savaşmaktadır. O gün savaş akşama kadar devam eder, akşam olunca herkes kendi birliğine çekilir. (1602-1619)

Bir sonraki gün meydana giren Ahmer İbni Süfyan, Hz. Ali'ye meydan okur. Fakat onun karşısına Hz. Ali muhiplerinden bir yiğit çıkar. Ahmer onu şehîd eder ve Hz. Ali'yi davet eder. Bunu duyan Hz. Ali birden meydana atılır, Ahmer'i kuşağından kavrayıp yere çarparak öldürür ve yeniden otağına döner. (1620-1632)

Daha sonra Muaviye taraftarlarından Kureyb adında gayet güçlü ve meşhûr bir bahâdır meydana girer. Kureyb, Hz. Ali'nin iki yiğidini öldürür. Hz. Ali öfkelenerek meydana girer ve ona nasihat eder. Hz. Ali'nin öğüdünü dinlemeyen Kureyb, Hz. Ali tarafından öldürülür. (1633-1653)

Kureyb'in kan bedeli talep edileceğinden Muhammed Hanîfe savaş meydanına girer. Muhammed Hanîfe'nin karşısına Kureyb'in amcasının oğlu çıkar. Muhammed Hanîfe onu ve ondan sonra gelen 7 Muaviye taraftarını öldürür. Bir rivayette Muhammed Hanîfe hakkında şöyle bir kıssa anlatılır. Muhammed Hanîfe'ye: "Neden atan Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'i savaştan korur da seni savaş meydanına sürer? Bundaki hikmet nedir?" diye sorarlar. O da: "Onlar atamın gözüdür ben de eliyim. Elbette atam eliyle gözünü korur." diye cevap verir. Sonra meydana Mâlik Eşter ile Halidoğlu girer. Uzun bir çarpışmadan sonra Halidoğlu'nun kılıcı düşer ve Halidoğlu, Muaviye'nin yanına kaçır. (1654-1685)

"Beyt" başlığıyla verilen bu bölümde fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün ölçüsüyle 5 beyitlik bir gazele yer verilmiştir. Gazelde mahlas kullanılmamıştır. Bu gazelde Halidoğlu, savaştan kaçtığı için keklik, tavşan, tilki ve eşeğe benzetilerek yerilmiştir. (1686-1690)

Gazelden sonra yeniden mesnevi nazım şekli ve metnin asıl vezniyle ana olay anlatılır. Muaviye meydanı terk eden Halidoğlu'na kızarak ona hakaret eder. Onların yanında bulunan Abdurrahman söze karışarak: "Sürekli bize emirler yağıdırıyorsun, yiğitsen meydana çık ve savaş." der. Bu söze gülen Muaviye zırhını giyerek meydana çıkar ve savaşmak için bir er ister. Hz. Ali taraftarlarından bir bahadır meydana girer. Bu eri gören Muaviye o bahadırdan korkar ve çadırına kadar kaçır. (1691-1701)

Sonra Mâlik Eşter ile Amroğlu Abdullah meydana girerler. Karşısındaki kişinin Mâlik Eşter olduğunu öğrenen Amroğlu Abdullah, ondan affını talep eder. Mâlik Eşter: "Halktan çekinmiyorsan, gururun el veriyorsa var selamtle git." der.

Bunun üzerine Amroğlu Abdullah kendisi için önemli olanın canı olduğunu söyleyerek Muaviye'nin yanına döner. (1702-1716)

Muaviye, Amroğlu Abdullah'a neden korktuğunu sorar. O: "Yiğitsen meydana girip sen savaş." der. Muaviye sadece Hz. Ali'yle savaşacağını söyler. Bu konuşmalar devam ederken o sırada Hz. Ali meydana çıkar ve Muaviye'yi savaşa çağırır. Amroğlu Abdullah'ın ısrarlı baskılarına rağmen Muaviye ölmekten ve halifeliği kaybetmekten korktuğu için savaşmayı reddeder. Hz. Ali biraz bekledikten sonra atını Muaviye'nin ordusuna doğru sürer. Amroğlu Abdullah yine söze girerek Muaviye'ye döner, onun bir korkak olduğunu söyler. Amr İbni As, Amroğlu Abdullah'ın haklı olduğunu söylediği için Muaviye, Amr İbni As'ı halifelik makamında gözü olmakla itham eder. Amr İbni As, böyle bir niyetinin olmadığını fakat Ali'nin karşısına çıkmazsa bu durumun onun için bir utanç vesilesi olacağını söyler. (1717-1755)

Muaviye ile Amr İbni As tartışırken Hz. Ali tebdil-i kıyafetle savaş meydanına girer ve kimse onu tanımaz. Karşısına Amr İbni As çıkar. Hz. Ali ondan korkar gibi yaparak onu üstüne çeker, ardından bir şiir okur. Amr İbni As, şiiri okuyanın Hz. Ali olduğunu anlayınca kaçmaya çalışır fakat Hz. Ali attığı mızrakla onu vurur. Yere düşen Amr İbni As, o gün iç çamaşır giymediği için avret yeri açılır. Hz. Ali utandığından daha fazla yaklaşmaz: "Bugün seni avret yerin kurtardı." diyerek makamına döner. Muaviye onunla alay ederek: "Avret yerini açarak kendini kurtardın. O gün yere düşeceğini nereden bildin de don giymedin." der. Muaviye'nin bu sözlerinden sonra aralarında uzun süren bir tartışma başlar. (1756-1784)

Amr İbni As ile Muaviye tartışırken Hz. Ali, nara atarak savaş meydanına girer ve Muaviye'yi çağırır. Muaviye, Amr İbni As'a dönerek Hz. Ali ile nasıl baş edeceklerini sorunca o da bunun çaresi "Senin meydana girip savaşmandır." cevabını verir. Bu cevaba kızan Muaviye, Amr İbni As'ı huzurundan kovar. Amr İbni As birkaç gün halvethanesinde kaldıktan sonra Muaviye'nin huzuruna yeniden vararak Hz. Ali ile savaşmak istediğini söyler. Amr İbni As, meydana girer ve Hz. Ali'yi çağırır. Hz. Ali kükreyerek gelir. Ardından büyük bir vuruşma başlar. Mızrak savaşı, sonucu belirlemeyince kılıçlarla mücadele başlar. Zülfikar'ı gören Amr İbni As,

meydanı bırakarak kaçar ve yine Muaviye'nin alaylı sözlerine muhatap olur. (1785-1813)

Muaviye ile Amr İbni As tartışırken Muaviye'yi temsilen Garar adında oldukça güçlü bir pehlivan meydana girer. Onunla savaşımaya kimse cesaret edemeyince karşısına Beni Haşim'den Ayaş çıkar. Saatlerce süren bir savaş başlar. Herkes bu mücadeleye hayran kalır. Sonunda Ayaş, Garar'ın zırhındaki zayıf noktayı fark eder ve öldürücü darbeyi indirir. Bu yiğidin ölümü, her iki tarafın üzülmesine neden olur. Hz. Ali, Ayaş'ı yanına çağırarak kendisinden izinsiz savaşa çıktığı için ona kızar, bundan sonra kendisinden habersiz savaş meydanına çıkmamasını emreder. (1814-1844)

Muaviye, Garar'ın intikamını alacak kişiye 20 bin dinar vadeder. Bunun üzerine iki kişi savaş meydana girer ve Ayaş'ı savaşa davet eder. Ayaş, izin almak için Hz. Ali'nin yanına gider. Hz. Ali, Muaviye'nin niyetinin Beni Haşim'in kökünü kesmek olduğunu söyleyerek Ayaş'ın elbiselerini giyer ve meydana çıkar. O iki kişiyi öldürerek tekrar makamına döner. (1845-1870)

Meydandaki kişinin Hz. Ali olduğunu anlayan Muaviye üzülür ve Amr İbni As ile tartışmaya başlar. Bu tartışma sürerken iki ordunun askeri birbiriyle savaşımaya başlar. Akşam olup da o gün savaş bittiğinde yüzlerce er ölmüştür. Sabah olduğunda bire bir meydan savaşı yeniden başlar. Hz. Ali'nin taraftarlarından Ayaş b. Rabîa, Muaviye taraftarlarından Osman'ı öldürünce Osman'ın kardeşi Hamza, intikam talep eder. Hz. Ali, Ayaş'ın elbisesini giyerek meydana çıkar ve Zülfikar'ıyla Hamza ile beraber başka bir eri de öldürür. Muaviye tebdil-i kıyafetle savaşı bu yiğidin kim olduğunu merak eder. Muaviye taraftarları meydandaki kişinin Hz. Ali olup olmadığını anlamak için büyük bir grupla saldırırlar. Hz. Ali kaçmak yerine onlara doğru giderek 33 kişiyi daha öldürür. Bu sırada Mâlik Eşter meydana girerek: "Biz sağken sana kılıç tutmak yakışmaz." der ve onu makamına götürür. (1871-1923)

Hz. Ali'yi makamına götüren Mâlik Eşter savaş meydanına girerek İbni Süfyan'ı çağırır. Muaviye: "Sen benim dengim değilsin." diyerek onunla savaşmayı reddeder. Bu sırada Şam askerleri arasında Muaviye'nin kızıyla evlenmek isteyen Cündeb adında bir er bulunmaktadır. Muaviye onu huzuruna çağırır fakat Cündeb

tereddüt eder. Bunun üzerine Amr İbni As Muaviye'nin kendisine hem kızını hem de birçok mal vereceğini söyleyerek onu savaşması için ikna eder. Mâlik Eşter, Cündeb'i öldürdükten sonra atını Muaviye'nin bulunduğu yere doğru sürer. Kaçısan askerlerin arasına giren Mâlik, Muaviye'yi tam öldürecekken araya bir er girer. Muaviye bu fırsattan yararlanarak kaçır. O gün akşama kadar devam eden savaş, havanın kararmasıyla sona erer. (1924-1945)

Sabah olunca Mehârik ile Hz. Ali taraftarı Mü'min arasında günün ilk çarpışması başlar. Mehârik, Mü'min'den sonra üç kişiyi öldürerek onların avret yerlerini açarak bedenlerine hürmetsizlik eder. Bunu öğrenen Hz. Ali, kılık değiştirerek meydana girer, Mehârik'ı bir kılıç darbesiyle öldürdükten sonra 7 kişiyi daha öldürür. Bu yiğidin cengaverliğinden dolayı Muaviye taraftarları korkmaya başlar. (1946-1962)

Hz. Ali'nin üst üste öldürdüğü askerlerden sonra Şamîlerden kimse meydana girmeye cesaret edemez. Fakat Muaviye'nin safında Hâris adında oldukça cesur bir er bulunmaktadır. Muaviye bu ere savaş meydanındaki yiğidi öldürmeyi teklif eder. Hâris, savaşmak istemez. Çünkü karşısında bir orduyu kılıçtan geçirecek kadar korkusuz bir savaşçı bulunmaktadır. Muaviye, teklifinden vaz geçer. Bu sırada meydana bulunan er, başındaki miğferi çıkarıp haykırır: "Ben vasî-yi Mustafa, Haydar'ım!" der. Hâris, savaş meydanındaki kişinin Hz. Ali olduğunu görünce kendisini savaş meydanına göndermediği için Muaviye'ye teşekkür eder. (1963-1981)

Tarihçilerin rivayetlerine göre bu olaylar şöyle gelişmiştir: Hz. Ali 7 kişiyi öldürdükten sonra bir Muaviye taraftarı olan Abdullah ile Ali taraftarı Mâlik Eşter birer grup asker olarak savaş meydanına çıkarlar. Önce Mâlik Eşter ile Abdullah arasında bir mücadele başlar fakat iki er birbirlerini yenemez. Sonra askerî birlikler savaşmaya başlar. Mâlik Eşter, Muaviye taraftarlarının büyük bir kısmını kılıçtan geçirir ve geriye kalan askerler de kaçmak zorunda kalır. (1982-1999)

Himeyrî Zülkelâî, yanına 4 bin er alarak Tâsîf İbni Abbas'ın askerlerine saldırır. Bu saldırıyla kıyameti andıran bir savaş başlar. Bu çarpışmada nice erler can verir. Bu sırada Muaviye taraftarlarından Amroğlu Abdullah birçok askerini kaybeder. Bu durumu gururuna yedirmeyen Amroğlu Abdullah kalan askerleriyle

Irak'a giderek orada savaşmaya devam eder. Çarpışma sırasında Amroğlu Abdullah, Hz. Ali'nin erlerinden birinin mızrağıyla öldürülür. Akşam olunca birlikler savaşı bitirerek istirahata çekilir. (2000-2024)

[‘Ammâr İbni Yâsir’iñ Şehâdeti]

Sabah olunca meydan yeniden açılır. Ammar b. Yasir, Hz. Ali'den savaşmak için ısrarla izin ister. Bu ısrar üzerine izin çıkar. Ammar b. Yasir savaşmaya başlar ve ağır bir yara alır. Ölmek üzereyken yüreği yanar. İşaret yoluyla etrafındakilerden su ister, ona su yerine bir bardak süt getirirler. Ammar b. Yasir tekbir getirerek sütü içer, ardından Hz. Peygamber'in söylediği şu müjdeyi haber verir: “Sen âsîler tarafından şehit edileceksin. O gün ölmeden önce su istediğinde sana su yerine bir bardak süt getirecekler. (2025-2040)

Tarihçiler Ammar'ın şehit edilmesiyle ilgili şöyle bir rivayet aktarırlar: Ammar, savaş sırasında Allah'a yalvararak rızasının hangi amelde olduğunu merak eder. Onun rızasına kavuşmak için her fedakârlığa hazırdır. Bunun için kendini Fırat'a atmaya ya da karnına kılıç sokmaya bile razıdır. Sonra düşmanla savaşarak Allah'ın rızasına ulaşacağını düşünür. Bu düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşır ve savaş meydanına girer. Birkaç kişiyi öldürdükten sonra ağır bir yara alır ve geri döner. Hararet basınca su ister. Askerler ona su yerine süt getirir. O da bunun üzerine Hz. Peygamber'in verdiği haberi anlatır: “Şehit olacağın zaman, sana su yerine süt getirecekler.” demiştir. Bu haberi naklettikten sonra sütü içerek ruhunu Hakk'a teslim eder. Ammar'ın şehit olduğunu duyan Hz. Ali, nâşının yanına gelip ağlayarak: “Allah, Ammar'a rahmet etsin. O yaşarken Hz. Peygamber'in huzurundan hiç ayrılmazdı. Mekânı cennet olsun. Kim Ammar'ın matemini tutmazsa Müslümanlıktan nasibi yoktur, Allah'ın şefaatine nail olmayacaktır. Hz. Peygamber onu öldürenin cehenneme gireceğini bildirmiştir.” der. (2041-2085)

“**Beyt**” başlığıyla verilen bu bölüm fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılmıştır. Bu manzume, beş bendden oluşan bir mütekerrir-i müseddestir. Son bendde Giryânî ve Kusûrî mahlasları birlikte geçer. Manzumede, Ammar'ın ölümü anlatıldığı için şiirin türü mersiye'dir. Şiirde daha çok Ammar'ı kaybetmenin hüznü, Ammar'ın kâtiline okunan lanet, Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin Ammar için söyledikleri övgü dolu sözler yer almıştır. (2086-2100)

Mersiyeden sonra yine metnin asıl vezni ve mesnevi nazım şekliyle ana olay anlatılır. Ammar, Hz. Ali'nin yolunda can verdiği için yüceltici sözlerle övülür. Bu vesileyle Hz. Ali ile ilgili hadislerle de yer verilmiştir. Harisoğlu Zeyd'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber, Haydar'a şöyle demiştir: “Bir kimsenin Nuh kadar ömrü, Süleyman kadar mülkü, Karun kadar malı olsa; Yusuf kadar güzel köleler, hizmetkarlar bağışlasa; geceleri ibadet, gündüzleri oruçla geçirse; bütün malını fakirlere bağışlasa, bin defa yayan hacca gitse, mütevazı olsa fakat seni sevmezse âlemin Rabbi ona merhamet etmez, onu cennetine almaz. Hz. Ali ile Hz. Peygamber dosttur, ikisi de Vahdet nurundan yaratılmıştır. Onları birbirinden ayıran şeytan, zındık ve münafık sıfatını alır. Hz. Ali'yi bilmeyen bir kişi Hz. Peygamber'i, İslam'ı ve imanı nasıl bilsin, Allah'ı nasıl birlesin? (2101-2128)

[Resûl-i Ekrem'in Âlî Hakkında Beyân Buyurduğu Bazı Kelâmlar]

“Kâle resûla'llâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: Ene medînetü'l-'ilmü ve 'Âlî bâbuhâ” başlığıyla verilen bu hadiste Hz. Ali'nin faziletleri anlatılmıştır. İlmin şehri benim, kapısı Ali'dir. Bir şehre varmak ve içindekilerinden faydalanmak için şehrin kapısından girmek gerekir. Âşıklar, perde indikten sonra ancak sevgilinin yüzünü görebilirler. Haydar da Mustafa'ya (sav) kavuşmak için bir kapıdır. Ona eremeyen Mustafa'ya (sav) kavuşamaz. (2129-2136)

Yine bir başlık halinde verilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Kâle resûla'llâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: Yâ 'Âlî ente minnî ve ene minke femen e'azzeke fekad e'azzenî ve men ezlleke fekad ezellenî”*. Sen bendensin, ben de sendenim. Sana hürmet eden bana hürmet etmiş, seni hor gören beni hor görmüştür. Resûl'ü inciten Hakk'ın lanetine uğramıştır. (2137-2141)

Allah bir âyette şöyle buyurmuştur: *“Kâla'llâhu te'âlâ: Innellezine yû'zûne'llâhe ve resûlehü le'anehumü'llâhu fi'd'dünyâ ve'l âhireti ve e'adde lehüm 'azâben mühînâ”* Resûl'ü inciten Allah'ı incitmiştir. Bunları incitenlere dünyada ve ahirette Allah'ın laneti vardır, onlar için ceza hazırdır. Resûl'ü inciten ve yoldan çıkan kişi Allah'ın lanetine uğramış olur. (2142-2147)

İbni Mesûd'dan rivayet edilen bir hadiste: “Bir kimse her söylediğime uysa, getirdiğim her şeyi tam kabul etse, Allah'a inanıp itaat etse fakat Ali'yi sevmezse o kişi münafiktir. Ona cehennem vaciptir, mü'min Müslüman denilmez. (2148-2152)

Hiz. Hüseyin'den Zeynelabidin'e ulaşan bir hadiste: "Kim kıyâmette ve cennette benimle yoldaş olmak, Hakk'ın didarını görmek istiyorsa Ali'yi candan sevsin." denilmiştir. (2153-2157)

Ebu Derda'dan rivayet edilen bir hadis şöyle yorumlanmıştır: Bir kişi sorgu suale tabi tutulmadan önce o kişiye dört şeyin hesabı sorulur: Ömrünü nasıl geçirdin, cismini neyle çürüttün, malını nasıl harcadın ve Ehl-i Beyt'i sevdin mi? Eğer ömrünü kemâlata adanmış, cismini ibadetle çürütmüş, helal kazanmış ve Hiz. Ali'yi sevmişse o kişi cennet ehlinden olur. Eğer Hiz. Ali'yi sevmemişse cehennemde kalır. Ebu Derda Hiz. Peygamber'e: "Seni sevmenin alameti nedir?" diye sorar. Hiz. Peygamber, elini Hiz. Ali'nin başına koyarak: "Bunu seven beni sevmiş, bunu gören beni görmüş gibidir. Bunun nefsine benim nefsim gibi hürmet ediniz. Bunları yapanlara müjdeler olsun." der. (2158-2176)

Mesnevide bir başlık halinde verilen: "*Qâla'llâhu te'âlâ: ...Fe'kul te'âlev ned'u ebnâenâ ve ebnâeküm ve nisâenâ ve nisâeküm ve enfüsenâ ve enfüse'küm şümme ne'btihil fe nec'al la'nete'llâhi 'ale'l-kâzibîn*" bu âyetten yararlanılarak bazı nasihatler verilmiştir: Ey mü'min Hiz. Peygamber'in dostunun kim olduğunu öğrendinse dünya malını terk ederek gönlünü ona bağla. Çünkü bu dünyanın bekası yoktur, bir sefası varsa bin cefası vardır. Hiç kimseye dost olmayan dünya sana da düşmandır. Câhillere, dinini kaybettiği için sen kâmil insanlardan ol. Sözü yumuşak söyle, âriflere hizmet et, edep dairesinden çıkarak küstahlık etme. Âriflerin meclisinde sorulmadan konuşma, konuştuğun zaman az ve öz konuş. Kişileri imtihan etmek için soru sorma. (2177-2191)

Gönül Allah'ın evidir. Bunun şuurunda olan mü'min, onu kırmaz. Ashab-ı Fil'in başına gelenler bunun ispatıdır. Kâbe, putlarla dolu olduğu zamanda bile Allah onun yıkılmasına razı olmamış, Kâbe'yi yıkmaya gelen kavmi kahretmiştir. Gel sen de bu sözlerden ibret al, Allah'ın kullarına saygı göster. Allah, gönüllerin kırılmasına izin vermez. Bir kişiyi gördüğünde hükmünü onun sûretine, müslim, gayr-ı müslim oluşuna bina etme, ona cefa çekirme, merhamet et. Sabırlı ol, mütevazı davranarak ölmeden önce öl. Varlığına güvenip mü'minliğinle övünme. Şal ile derviş, tac ile sultan olunmaz. Her ceylanın yarasından misk, her kamyştan şeker, her sudan Zemzem olmaz. Riyadan uzak dur. Mevki sahiplerinin kapısında hürmet ederken

fakirleri gördüğünde yüzünü dönme. Âlim ve âbit görünüşünü, davranışlarıyla yalanlama. Güzel bir kadın gördüğünde şehvetinin esiri olma. Namazda paranın, dünyanın hesabını görme. Bütün bunlar şeytanın fiili olduğundan bunlardan uzak dur. Allah'tan kork, edep dairesinden çıkma. Şu güzelliğiyle dostu düşmanı kendine hayran eden varlık âlemini, hayretle seyreyle ve bu şehrin kıymetini bil. Yoksa buradan hor ve zelil olarak çıkarsın. Sözümü dinle, Allah'a ibadet et. Öldüğün zaman sana verilenlerin hesabı ve dinî vecibeleri yapıp yapmadığın sorulur. Edep öğren içini halis tut. (2192-2260)

Harb-ı Şıffîn'de Ba'zı Veķâyi' Beyân Olunur

Başlığıyla bazı öğütler verilmiştir: Cevher kıymetindeki sözlerini insanlara dağıt. Senin özün Hakk'ın hazinelerinin cevheridir. Bu kıymetli cevherleri Hakk'ın pazarında ehline sat, sakın cahillere satma çünkü onlar bunları sıradan taş zanneder. Açgözlü olup sabırsız davranma, az olanla yetin, şükür ehlinden ol. Allah'tan başkasına yönelme. Kendini bilen Rabb'ini bilir. Edep gözet. Bu hazinenin kıymetini anlamayanlar sadece konuşan birer hayvandır. Yalandan, kibirden, hasetten, tam'adan uzak dur. Şüphe ile iman birlikte bulunmaz. İlimin kıymetini bil, her şey ilim ile elde edilir. İlimle Hz. Peygamber'e vâris olunur. İlmi olmayan kişi cehalette kalır, gayesine ulaşamaz. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: *"Kâla'llâhu te'âlâ fî'l-keîâm: ...Kul hel yestevî'llezîne ya'lemûne ve'llezîne lâ-ya'lemûn..."*. Hiç bilen ile bilmeyen bir olur mu? (2261-2300)

Bu bölümde Hz. Ali'nin dostlarına söylediği: *"'Alemü ve te'Allemü küllü şey'in hattâ sih'r."* ifadesinin şerhi yapılır. Küfürden şirke kadar her ne varsa öğrenin. Bu sözü işiten Hz. Ali'nin dostları: "Dine faydası olmayan şeyleri öğrenmenin faydası nedir? diye sorarlar. Hz. Ali: "Bir şeyin dininize zararını ya da faydasını ilim ile anlayabilirsiniz. Her şey zıddıyla bilinir. Fesat ile salah, gazap ile hilim anlaşıldığı gibi küfrün bilinmesiyle de iman anlaşılır. Küfür ile imanı ayıramayan Allah'ı nasıl tenzih edebilir? İnsanların bazıları puta, taşa, hayvana ya da ateşe taparlar. *"Lâ-ilâhe"* ifadesini söyleyerek kâfirlerin taptıkları batıl ilahları tekzip edin. İbadet edilmeye layık olan Allah'tır. İnsan, ancak küfre ait bu inceliklerini öğrenerek iman nurunu bulabilir." Açıklamalarını yapar. (2301-2341)

Birçok sırrın saklı olduğu nice haberler vardır: *“Küllü maḥbûbı maṭlûb ve küllü maṭlûbı maḫşûd ve küllü maḫşûdı ma‘bûd ilâhî”* ifadesi de bu sırrların gizlendiği ibarelerden biridir. Bu ibareye göre kişinin sevdiği şey, onun matlubu, matlubu maksudu, maksudu mabudu olur ve o kişi artık ona ibadet etmeye başlar, Allah’tan uzaklaşır. Kim malı severse mal, onun matlubu ve maksudu olur. Kimisi için de matlup ve maksut evlat ve güzel kadındır. Onlar bu halleriyle Allah’a inandıklarını ve Hz. Peygamber’e uyduklarını söylerler. Bir elde iki karpuz, bir iklimde iki hâkim olamaz. Gönlünü bunlardan temizlemeyen kişiye İlâhî sevgi ve Hakk’ın nuru erişmez. Bunun için bu putlardan uzak dur ve gönül şehrini mamur et. Bütün bunları *“Lâ-ilâhe”* diyerek inkâr et ve her zaman Onun emirlerine uy. (2342-2354)

Habîbullâh şöyle buyurmuştur: *“Ed-dünyâ ḥarâm ‘alâ ehli’l-âḫireti ve’l-âḫiretü ḥarâm ‘alâ ehli’d-dünyâ ve humâ ḥarâmani ‘alâ ehli’llâh.”* Ahiret ehli için dünya haramdır, dünya ehli için ahiret haramdır, ehlullah için her ikisi de haramdır. İkilikten sıyrılarak birliğe yönelmek gerekir. Zira bir kalpte iki sevgi olamaz. Gönlü putlarla dolu olana insan-ı kâmil denilebilir mi? Kâbe putlardan temizlendikten sonra hac farz kılınmıştır. Ezelde nerede olduğunu düşün ve şüpheden uzak dur. Sen, türlü güzelliklerle süslenmiş yüce bir âlemden gelmişsin. İnsanın nice nimetlerle dolu ulvî âlemden ayrılarak bu cefa yüklü süflî âleme gelmesindeki maksat, o yüce mekânın değerini bilmesi içindir. Allah’a yalvar, dünya malını değil ukbayı iste. Dünyanın süsüne aldanıp bekâ âlemini unutma. İnsan bu dünyaya imtihan için gelmiştir. Ehl-i kemâl ol, asıl mekânını unutup dünyaya gönül verme. Bu manalardan haberdar olmak için bir kâmil mürşide ihtiyaç vardır. (2355-2394)

Bu nasihatâımız ifadelerden sonra Giryânî’nin o akıllı talebesi (Kusûrî) söz alarak hal ehli için bu kadar açıklamanın yeterli olduğunu ve artık asıl konuya dönmenin zamanı geldiğini hatırlatır. Bunun üzerine Giryânî, ana olayı yeniden anlatmaya başlar. (2395-2397)

Son yapılan savaşta Hz. Ali’nin Ammar b. Yasir, Veysel Karanî’nin de içinde bulunduğu askerlerinden 20 bin kişinin vefat etmesi, herkesi derinden üzmüştür. Muaviye’nin askerlerinden de 35 bin kişi vefat etmiştir. Fakat henüz büyük savaş başlamamıştır. Kevser’in sâkîsi, soyu temiz Aliyü’l-Murtaza, Resûl’ün zırhını giyip

meşk adındaki kamçısını eline alarak Mâlik Eşter’e bir kıssa anlatmaya başlar. Hz. Ali risaletin ilk yıllarından kalma Resûl’ün cenkte kullandığı bir sancağı, yıllarca yanında saklamış, onu kimseye göstermemiştir. Şimdi o sancağın çıkma zamanı gelmiştir. O zaman, Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin yaşayacağı olaylara işaret etmiştir: “Sen kâsitin (Şam askerleri), mârikin (Hâricîler) ve nâkisinle (Zübeyir ve Talha) savaşacaksın ve çok sıkıntı çekeceksin.” Hz. Ali, bu kıssadan sonra askerlerine dönerek: “Artık büyük savaşa hazır olun.” der. Bunun üzerine bütün askerler bir yere toplanırlar. Hz. Ali bu sırada o rengi solmuş, ipleri dağılmış sancağı çıkarır. Bunu gören askerler ağlayarak o sancağı öperler. Daha sonra Haydar’ın emri üzerine hepsi birden düşmana saldırırlar. (2398-2427)

Bu sırada Muaviye de minbere çıkar, bir konuşma yapar ve askerlerine savaşma emrini verir. İki ordu karşılaşır. Hz. Ali, elinde kılıç ve sancağıyla hücum eder, askerler tekbir getirerek onu takip ederler. Şam askerlerinin yüreklerine korku düşer. Safları bozulur, ellerinden bayrakları düşer ve kaçışmaya başlarlar. Bu kaçışmayı gören İbni Süfyan askerlerine dönerek savaşta yenilgi ve galibiyetin normal olduğunu söyleyerek askerlerin kaçmasını önler ve onları yeniden savaşmaları için ikna eder. Bunun üzerine meleklerin seyre çıktıkları çetin bir mücadele başlar. O gün yerden göğe her taraf toz duman olur, nice başlar kesilir, her yer kan deryasına döner. Muaviye’nin askerleri yine kaçmaya başlarlar. Hz. Ali, kaçan askerleri takip eden erlerine: “Muaviye Allah’ın emrinden çıkmıştır. Ben onun gittiği yola gidemem, onun gibi davranmam.” diyerek askerlerin takip etmesini engeller. (2428-2455)

Savaşta sayısız Şam askeri ölmüştür. Buna üzülen Muaviye, barışmanın zamanı geldiğini düşünerek Hz. Ali’ye bir mektup gönderir. Mektubunda: “Şimdi geçmişi hatırlamak zamanı değil, sulh zamanıdır. Ben nasıl yaşamayı seviyorsam sen de seversin ve sen de benim gibi ölümden korkarsın. Bu savaşta nice salih insanlar ölmüştür. Eğer Şam’ı bana verseydin, biat etme şartını ileri sürmeseydin bu kadar insan ölmeyecekti. Gel, Şam’ı bana ver. İkimiz de Abdülmenâfoğulları’ndanız. Birbirimizi katletmenin anlamı yoktur. Benim senden ne farkım var?” Hz. Ali bu mektuba şöyle bir cevap verir: “Ben Resûl’ün dostu olduğum için ölümden korkmam. Daha önce de Şam’ı istedin, vermedim, şimdi ne yaptın ki bu teklifi kabul edeyim. Benimle fazilette eşit olduğunu söylemişsin. Hiç âbit ile âsiler bir olur mu?

Fazilette Beni Ümeyye hiçbir zaman Beni Haşim'e yetişemez. İbn Süfyan'ın Ebu Talib'e denk olmadığını bütün âlem bilir. Benimle hangi fazilette yarışsın? Sen bir azatlı kölenin oğlusun, benimle bir olamazsın. Çünkü ben Hz. Peygamber'in vekili, halifesi, ilminin vârisiyim. Hz. Peygamber'le aramızdaki ilişki Musa ile Harun gibidir. Hz. Peygamber, son peygamber olduğu için nübüvvet manası benimle devam etmektedir. Cenab-ı Hak, beni velayetle ilgili âyetle şereflendirmiştir. Senin evladınla benim evladım da bir olamaz. Eğer bana biat etmezsen bu âlemde daha çok meşakkat çekeceksin.” (2456-2498)

Barış teklifi reddedilen Muaviye, büyük bir üzüntüye kapılır. Sabah olduğunda bahadırlar yeniden meydanda toplanır. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in sarığını sararak askerlerine bir hutbe okur. Hutbede, dinin esasını sarstıkları, içini hasetle doldurdukları ve intikam peşinde koştukları için Muaviye taraftarlarıyla savaşmanın artık kaçınılmaz olduğunu ve bunları doğru yola sevk etmenin lüzumunu anlatan bir konuşma yapar. Bu hutbeyi dinleyen herkes Hz. Ali'ye hak verir. Bu konuşmadan sonra 10 bin er savaşmak için harekete geçer. İki ordu karşı karşıya gelir ve savaş başlar. (2499-2529)

Muaviye'nin safları bozulur ve askerleri kaçmaya başlar. Muaviye, İbni As'a yenilgiyi engellemenin yolunu sorar. İbni As “Bugün, hak ile batılın ortaya çıktığı gündür, eğer ikinci kez savaşırsak bütün ordumuz kırılır.” der. (2530-2534)

O gün yapılan savaşta Mâlik Eşter, büyük kahramanlıklar göstermiş, birçok askeri başsız bırakmıştır. Bununla beraber Hz. Ali taraftarlarından birçok er şehit olmuştur. Bu şehitleri gören Mâlik Eşter, gökleri inleyen bir sesle ağlamaya başlar. Hz. Ali, onun yanına gelerek onu teselli eder. Savaş yeniden başlar. İki ordu birbirine karışan iki deryayı andırır. O gün çok çetin bir savaş olur. Her yer insan, at cesetleriyle dolar, her taraf adeta kan gölüne döner. Tozdan hiç kimse birbirini göremez. Akşam olmasına rağmen iki taraf da savaşı bırakmaz. Hz. Ali bu sırada ellerini semaya kaldırarak Allah'tan yardım ister ve tekrar savaşa döner. Savaşta öldürdüğü her kişi için tekbir getirir. O gün tam 520 tekbir getirmiştir. (2535-2565)

[‘Amr İbn ‘Âş’ın Cengde Hile ile Leşkerine Nîze Üzre Muşhaf Bağladığı ve Nihâyet Şulh Oldukları]

Şam askeri o gün büyük bir hezimet yaşamıştı. Askerlerin büyük bir kısmı ölmüş, geriye kalanlar mağlup, Muaviye mahcup olmuştu. Nihayet Muaviye, İbni As’ı yanına çağırarak, ondan bu duruma çare bulmasını istemişti. İbni As, ona mızraklara mushaf bağlamayı teklif etmişti. Sabah olduğunda bütün mızraklar mushaf ile bağlanmış olduğu halde Ebulaver, Hz. Ali taraftarlarını Kur’an’ın hükmüne davet etmişti. Mâlik Eşter bunun bir hile olduğunu anladığı için herkesin savaşmayı terk ettiği sırada tek başıyla savaşmaya devam etmiş, onlara dünyayı dar etmişti. Fakat diğerleri Muaviye’den rüşvet yedikleri için savaşı bırakmıştı. (2566-2588)

Hiz. Ali, savaşmayı bırakan askerlerine kızar. Çünkü savaş başlamadan önce Muaviye’yi Kur’an’a davet etmiş fakat Muaviye, bu daveti reddetmiştir. Bu, Muaviye’nin savaştan kurtulmak için yaptığı bir hileden başka bir şey değildir. Hiz. Ali’nin açıklamalarına rağmen askerleri onu dinlememiştir. Hiz. Ali, İslam’ın yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını görünce bu hileli anlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Hiz. Ali’nin emriyle geri dönmeye mecbur bırakılan Mâlik Eşter, sözlerinde durmadıkları için askerlerine kızar. (2589-2609)

Hiz. Ali tarafında bu gelişmeler yaşanırken Muaviye, fitnenin sona ermesi için bir teklif sunar. Bu teklife göre taraflar adına birer kişi belirlenecek, onların kararları doğrultusunda halife tayin edilecek ve her iki taraf da bu karara uyacaktır. Yapılan teklif Hiz. Ali’nin askerleri tarafından kabul edilir. Muaviye hakem olarak Amr İbni As’ı belirler. Muaviye taraftarlarından olan Kaysoğlu Eşas ve kavmi, Hiz. Ali’yi temsil etmesi için Ebu Musa’nın seçilmesini isterler. Fakat Hiz. Ali, temsilci olarak İbni Abbas’ı ve Mâlik Eşter’i teklif eder fakat bu isimler kabul görmez. Ve nihayet Hiz. Ali’yi temsil etmesi için Ebu Musa, belirlenir. Hiz. Ali’nin dostları Ebu Musa’dan adaletle hükmetmesini isterler. Bu isteği yersiz gören ve buna kızan Ebu Musa: “Benim hak üzere karar vereceğime inancınız yoksa beni bu işten muaf tutun.” der. Taraflar sonunda adaylar üzerinde anlaşır. Bu sözden sonra iki tarafın askerleri bir araya gelerek geniş bir meydana toplanırlar. Daha sonra İbni As ile Ebu Musa askerlerin toplandığı alana gelirler. Askerlere hitaben “Verecekleri bu

karar, Kur'an'a uygun olacak ve herkes bu hükme razı olacak.” açıklamasında bulunurlar. (2610-2638)

Alınacak kararın yazılması için kâtip olarak -daha önce Hz. Ali'ye kâtiplik yapan- Abdullah Rafi kararlaştırılır. Kâtip eline bir varak alarak anlaşmanın giriş kısmına:

Dedi şulh oldu bu dem ibni Süfyân
Emîrû'l-mü'minîn hem şâh-ı merdân (2641)

ifadesini yazınca İbni Süfyan, “Emîrû'l-mü'minîn” unvanına itiraz eder: “Eğer biz bu sıfatı kabul etseydik sizinle savaşmazdık.” der. Kâtipten bu unvan yerine “Ali b. Ebu Tâlib” yazmasını ister. Hz. Ali kâtipten denildiği şekilde yazmasını ister. Kâtip ifadeyi değiştirmek istemeyince Hz. Ali, kâtipliğini yaptığı Hudeybiye Barış Anlaşması ile ilgili şu olayı nakleder: Hz. Ali anlaşmanın giriş kısmına “Resûllullah” ibaresini yazınca Sehl İbni Amr “Resulullah” ifadesi yerine “Muhammed İbni Abdullah” yazılmasını ister. Çünkü o bizim nazarımızda Allah'ın peygamberi değil Abdullah'ın oğludur. Eğer bu unvanı kabul etmiş olsaydık onu umre yapmaktan alıkoymazdık. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'den denildiği şekilde yazılmasını ister ve şunu ilave eder: “Burada yaşananların bir benzeri bir gün senin de başına gelecektir.” Bu kıssadan sonra kâtip ifadeyi değiştir. Hakem heyeti maddeleri görüşmeye başlamadan önce alınacak kararlara uyulacağına dair herkese bir kâğıt imzalatılır. Sıra Mâlik Eşter'e geldiğinde: “Yazılacak bu metni imzalamaktansa ellerim kesilsin.” der ve kâğıdı imzalamaz. Mâlik Eşter'in bu durumu karşısında Hz. Ali: “Eğer yanımda Mâlik Eşter gibi birkaç er bulunsaydı bu anlaşmayı asla kabul etmezdim. Ben bugün yalnız bırakıldım. Resulullah bile yanında kırk kişi olmasına rağmen nübüvvetini ilan etmemişti. Dinin yıkılma tehlikesi karşısında buna mecburum.” der. Ve Mâlik Eşter'e “müdara” etmesini önerir. Bu konuşmadan sonra Hz. Ali Kûfe'ye, Muaviye de Şam'a gider. (2639-2679)

[Ve Nakz-ı 'Ahd Etdikleri]

Ebu Musa ilmi az, anlayışı kıt ve çabuk parlayan bir karaktere sahipti. Amr İbni As ise oldukça hilebazdı. Ebu Musa ile Amr İbni As, halifelik sorununu çözmek için ayrıntıları görüşmeye başlarlar. Herkes meydanı boşalttıktan sonra Amr İbni As, Ebu Musa'ya: “Sen Ali'yi halifelikten azlet, ben de Muaviye'yi azledeyim.

Müslümanlar tarafından yeni bir halife seçilsin.” der. Ebu Musa bu teklifi uygun görür, aldıkları kararı bekleyenlere bildirmek için birlikte mescide gelirler. Minberdeki ilk konuşmayı yapan Ebu Musa, ortaklaşa aldıkları kararı anlaştıkları şekliyle halka duyurur: “Hem Hz. Ali’yi hem de Muaviye’yi görevden aldık, bundan sonra yeni halifeyi siz belirleyeceksiniz. Bu yüzük elimden nasıl çıktıysa Hz. Ali de halifelikten öyle çıktı.” der ve minberden iner. Sonra Amr İbni As, minbere çıkarak: “Ebu Musa, sizin şahitliğinizde kendi vekilini halifelikten azl etti. Ben de kendi vekilim olan Muaviye’yi halifeliğe atadım. Bundan sonra Hz. Ali’ye değil Muaviye’ye itaat edin.” der. Bu karara Hz. Ali taraftarları tepki gösterir. Bunun bir hile olduğunu anlayan Şüreyh, Amr İbni As’ın kafasına vurur, bir başkası Ebu Musa’ya beddua eder. İbni Abbas: “Burada suçlu olan Ebu Musa değil onu bu işe tayin edenlerdir.” der. Hz. Ali taraftarlarından bazıları yeniden savaşma kararı alırlar. Bazıları da savaşmadan önce bu kararın Hz. Ali’ye bildirmenin, onun kararı doğrultusunda hareket etmenin daha doğru olduğunu önerir. (2680-2712)

Alınan kararı bildirmek için Hz. Ali taraftarları Kûfe’ye, Amr İbni As ve arkadaşları da Şam’a hareket ederler. Ebu Musa ise korkusundan Mekke’ye kaçır. Askerler Hz. Ali’ye durumu rapor edince Hz. Ali, bu hükmün Kur’an’î bir hüküm olmadığını, Şamîlerin yine ahde vefa göstermediklerini söyleyerek bir kıssa anlatmaya başlar: Hz. Peygamber, bir gün Hz. Ali’yi yanına çağırarak her ikisinin birbiriyle münasebetinin Harun (as) ile Musa (as) gibi olduğunu söyler. İsrailoğulları Harun’u (as) dinlemeyerek kâfir oldular ve devletleri kısa zamanda yıkıldı. Ümmeti de bir gün kendisini yalnız bırakacağını ve bir hileciye aldanacağını söyler. Hz. Ali, böyle bir durumla karşılaştığında nasıl davranması gerektiğini sorması üzerine Hz. Peygamber, sabrı önerir. Hz. Ali bu kıssayı anlattıktan sonra: “Bana artık sabretmek düşer.” der. Artık zaman kötüleştmiştir. Şâhların makâmı, kıptiler tarafından işgal edilmiş; karga tûtînin, tilki aslanın, tavşan ceylanın yerine geçmiş; mü’minler giryân, münafıklar şadân olmuştur. (2713-2734)

[Der-beyân-ı Fazîlet-i Şâh-ı Velâyet]

Mesnevinin bu bölümünde “**Beyt**” başlığıyla olayın akışı kesilerek fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün vezniyle yazılan 7 beyitlik bir gazele yer verilir. Gazelin mahlas beytinde Giryânî ve Kusûrî mahlasları birlikte geçer. Gazelde zamanın

acımasızlığından, âlemin zulmete bürünmesinden, mâtemhâneye dönmesinden, iman ehlinin perişan olmasından ve bütün hakikatlerin tersine dönmesinden bahsedilir. (2735-2741)

Giryânî, zamandan şikâyet etmeye devam eder. İnsanlar inat ehline uyarak âlemi fesada verir. Hz. Ali dururken İbni Süfyan gibi birinin Resûl'ün âline hâkim olması reva mıdır? Onun gibi basiretsiz, ilim ve hikmetten mahrum, nâdan ve tuğyan olan birinin velilerin yoluna girmesi mümkün müdür? Cevherlerin satıldığı bir pazarda kara bir taş ancak körler göremez. Bir şeyin mahiyeti kolay kolay değişmez. Bir baykuş yıllarca gül bahçesinde durmakla bülbül gibi şakıyamaz. Deryaya konulan bir taş yumuşamaz, ateşin yanmasıyla kış ısınmaz. Kurt koyunlara çoban olursa koyunların hali perişan olur. İbni Süfyan, mü'minlere hâkim olursa halkın huzuru kaçır. Halifelik şîr-i Mevla'nın hakkıdır. (2742-2759)

Metnin bu bölümünde Miraç'ta yaşananlarla ilgili İbni Abbas'tan gelen bir rivâyete yer verilmiştir: Hz. Peygamber, başında nurdan bir taçla Miraç'a yükseldiğinde göğün her tabakasından "Muhammed Mustafa ile Aliyyü'l-Murtaza" isimlerinin birlikte yazıldığını görür. Semavatın bekası, âlemin devretmesi bu iki isme bağlıdır. Sahabeler, Hz. Peygamber'in Miraç'a yükseldiğinde Allah'ın kendisiyle hangi lisanla konuştuğunu sorarlar. O da "lisân-ı Haydar'la" diye cevap verir. Öyle ki Hz. Peygamber Miraç'ta konuşanın Hz. Ali mi, yoksa Hz. Ali'nin lisanıyla konuşan Allah mı olduğunu anlayamaz. Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber'e "Seni öz nurumdan Ali'yi de senin nurundan, sırrından yarattım. Ben insan ve cinlerle kıyasa gelmem. Senin gönlünde Ali'den daha sevgili kimseyi görmediğim için sana Haydar'ın lisanıyla hitap ettim." der. Bu nasıl bir hikmet, devlet ve fazilettir. Hz. Ali'nin bu kadar meziyetlerine rağmen Muaviye'nin ona itaat etmemesi anlaşılacak bir şey değildir. (2760-2783)

Ebu Leylâ'dan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber kendisinden sonra bir fitnenin çıkacağını bildirmiştir. Bu fitnede Hz. Ali'ye uyanların iki dünya saadetine erişeceği anlatılmıştır. Çünkü Hak, Ali ile Ali de Hak ile beraberdir. Hak ile bâtıl ancak Haydar ayırır. Cehennemden kurtulmak isteyenler Haydar'ın gittiği yoldan gitsin. (2784-2792)

Râvîsi İbni Abbas olan başka bir hadise göre Hz. Ali'nin velâyetiyle Azrail'e yardım ettiği, Haydar'ın nuru Azrail'e yardım etmeseydi Azrail, kabz-ı ervahı birbirine karıştırıracaktır. Azrail, Hz. Ali'den izin almadan kabz-ı ervahı bulunamaz. İnsanların ruhu ancak onun (Hz. Ali) izniyle kabzedilebilir. Hz. Ali kayırcıdır. Hz. Ali'yi sevmeyen kişinin imanı yoktur. (2793-2803)

Giryânî, yukarıdaki mübalağalı övgülerin ve sembolik ifadelerin yanlış anlaşılmasından çekindiğinden Nusayrîlerden söz etmek zorunda kalmıştır. Nusayrîler, Hz. Ali sevgisinde hataya düşmüşlerdir. Nusayrîlerin düştüğü hataya düşmemeleri için bu bölümü okuyanlara şöyle bir misal verir: Dünyaya hükmeden bir şâh, bütün işlerini maharetle yapan bir kişiyi tespit eder. Şâh, her işi kemaliyle yapan o kişiyi, büyük bir vazifeyle görevlendirir. Şâhın her an gözetiminde olan bu kişi, her işini hikmetle, maharetle yapar. O şahsın yaptığı her iş, şahın rızasını muvafıktır. Bundan dolayı o şahıstan gelen bütün teklifler şah tarafından tereddütsüz kabul edilir. Bunun üzerine sultan, o kişiden yapacağı her iş için izin alma zorunluluğunu kaldırarak ona genel bir izin verir ve onu sırtına ortak eder. Bütün ahali artık o kişinin izniyle her işini görür. Hiçbir memur o şahsın emrinin dışına çıkamaz. Çünkü ödül, ceza, tayin gibi bütün işler o şahsın emriyle icra edilir. Giryânî, bu temsilin sonunu Hz. Ali'yi o şahsa benzeterek bağlar. (2804-2823)

Hasan Basrî ve İbni Abbas tarikiyle gelen bir rivayete göre şâh-ı velayet bütün işlerin idaresinden sorumludur. Allah onun için Arş'ın altında, cennetin üstünde olan yüce bir makam yaratmıştır. Bu makam, cennet ırmaklarının kaynağı olan Firdevs adındaki dağdadır. Allah'ın aslanı bu makamda duracaktır. Firdevs Dağı'nda, kırmızı nurdan bir kürsü kurulacaktır. Bu kürsüye, Haydar oturacak ve önünden cennet ırmakları akacaktır. Cennet ehli bu sudan Hz. Ali'nin izniyle içip mesrur olacaklardır. (2824-2833)

Metnin bu bölümünde Selman'dan gelen bir rivayete yer verilir: Yerde gökte ne varsa velayet nurundan yardım alır. Evvel ahir bütün işler Haydar'ın bilgisi dâhilinde olur. Melekler onun hizmetine âmadedir. Nitekim Hayber'in fethinde Haydar, kudret elini uzatarak 900 kantar olan iki kanatlı kapıyı yerinden sökmüş, kalenin fethinde bir köprü olarak kullanmıştır. İslam askeri bu vesileyle surların içine girmiş ve kendileriyle savaşılan kavmi imana getirmiştir. Kapının kaldırılması

sırasında Haydar'ı havada görürler. Bu harika hal, Hz. Peygamber'e sorulduğunda: "Hz. Ali, Cebrâil'in iki kanadına basarak yükselmiştir." diye cevap verir. Haydar'ın bu kadar kudreti var mı diye başka bir soru yöneltildiğinde Hz. Peygamber: "Bu durum Cebrâil için iftihar vesilesidir. Çünkü Kâbe'de putlar temizlenirken Haydar, benim omzuma çıkmıştır. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Bütün melekler onun hizmetindedir." diye cevap verir. (2834-2857)

Derdine derman arayan, Murtaza'yı şefaathçi edinmiş; hikmet sahibi olanlar, onun ismini anarak o yüce mertebelere erişmiş; ismini ananlar belalardan korunmuş, dertliler onun adını anmakla şifa bulmuştur. Nitekim Hz. Eyyüb (as) yakalandığı hastalıktan Hz. Ali'nin ismini anarak kurtulmuştur. Hz. Yunus (as) balığın karnından ismini şefaathçi ederek kurtulmuştur. Hz. Yusuf (as) kuyuya atılırken Cebrail ona yetişmiş ve ahir zamanda gelecek Hz. Peygamber'in vekili olan Murtaza'yı şefaathçi yapmasını istemiştir. Hz. Yusuf (as) onun ismini anarak kuyudan kurtulmuştur. (2858-2871)

Hz. Fatma, Hz. Hasan yoluyla gelen bir rivayette göre Hz. Peygamber, Miraç'a yükselirken yedi göğü, Arş ve Kürsi'yi, 70 bin perdeyi geçip Allah'la müşerref olur. Ona binlerce sır açılır. Oradan geri dönerken Cenâb-ı Hak Hz. Peygamber'den cenneti seyretmesini ister. Cenneti temâşa ederken orada yüce bir ağaç görür, o ağaçta Rıdvan tahtında oturmaktadır. Rıdvan'ın tahtından başka birçok makam bulunmakta ve o makamlarda birçok huri sefa ile dolaşmaktadırlar. Hz. Peygamber, o yüce ağacın yaprakları arasında: *Ki lâ-ilâhe illâ'llâh* yazılmış / *Muhammedü'r-resûla'llâh* yazılmış (2882) ibaresini görür. Cebrâil'e bu ağacın kime ait olduğunu sorar. Cebrâil bu ağacın Ali'ye ait olduğunu ve musibete yakalanan peygamberlerin bu ağaç sayesinde kurtulduklarını söyler. Nitekim Hz. Eyyüb (as) hastalığından, Hz. Yunus (as) balığın karnından bu ağaç sayesinde kurtulmuştur. Derdine derman bulmak isteyen kişi, Murtaza'yı şefaathçi yapmalı, gönlüne onun sevgisini hâkim kılmalıdır. Onu sevenin vücudu cehennemden uzaklaşır. O dertlilerin devası, mürüvvetin madeni ve ihsanı bol olandır. (2872-2895)

[Der-beyân-ı Sejhâvet-i 'Aliyyü'l-Murtazâ]

Ebuzer Gıffârî'den gelen bir rivâyete göre Ebuzer, bir gün Hz. Ali'nin cömertliğinden bahsederken birkaç münâfık itiraz eder: "Ali'nin kendisi fakir olduğu

halde bu kadar cömertliği hangi malla yapmıştır? Fakir bir insan başkasına ihsanda bulunamaz. Yoksa Hz. Halilullah gibi yardım isteyenlere deve mi verirdi?” (2896-2904)

Bu itiraz üzerine Kamber daha önce yaşanan bir kıssa anlatmaya başlar: “Tebük Gazası’ndan dönerken Hz. Ali’nin yanında yükü çeşitli mallarla dolu on yedi deve vardı. O sırada bir fakir, Hz. Ali’nin yanına yaklaşıp ondan ekmek istedi. Hz. Ali, ona ekmek vermemizi söyledi. Ben de ona sofrayı kaldırıp yükün içine koyduğumu söyledim. Haydar bana bakarak: “Yükü o fakire verin, buradan boş gitmesin.” dedi. Yükün devenin üstünde olduğunu söylediğimde: “Yükü deveyle birlikte verin.” dedi. Devenin katarla bağlı olduğunu söylediğimde: “Katarı o fakire teslim et, Kamber.” dedi. Sonra yuların ucunu fakire uzattım. Hayretle ona baktım, eğer elim o katarla bağlı olsaydı beni de o katarla gönderecekti.” Bu kıssayı dinleyenler Haydar’ın ikramının Halilullah’tan daha ileri olduğunu söyler. Orada bulunan bir başka münafik söze girerek: “Hatem-i Tâî’nin cömertliği bütün dünyada anlatılırken Ali’nin cömertliğini senden başka kim anlatır?” diye sorar. Ebuzer: “Hz. Ali’nin meddâhı Allah’tır.” diye cevap verir (2905-2933)

İbni Abbas’ın rivayet ettiği bir başka hadiste yine Hz. Ali’nin faziletleri anlatılır: Hz. Ali, nefsi terbiye etmek için perhize başlar. Ekmekle birlikte bu fanî dünyada her şeyi terk eder. O sırada onu imtihan etmek için gökten üç melek iner. Meleklerin her biri, ayrı bir kılığa girer. Meleklerden birincisi yetim kılığına girerek iftar vaktinde Hz. Ali’nin kapısını çalar ve ondan yardım ister. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt iftariyelerini çıkararak o sâile verirler. Hane ehli o gün sadece su ile iftar eder. Bir sonraki akşam ikinci melek fakir kılığına bürünerek ondan yardım ister. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt yine iftariyelerini çıkarıp ona verirler, hepsi o gün de aç kalır. Üçüncü melek de bir esir olduğunu söyleyerek yardım talep edince Hz. Ali ve Ehl-i Beyt o akşam da aç kalır. Melekler bu duruma hayran olurlar ve semada bir velvele kopar, hepsi Hz. Ali’yi tebrik eder. (2934-2956)

O sırada Hz. Ali hakkında bir âyet nâzil olur: “*Ķāla’llāhu te’ālā: Ve yuṭ’imūne’t-ṭa’āme ’alā ḥubbiḥi miskīnen ve yetūmen ve esīrā*” Ebuzer Gıffârî bu âyeti, orada bulunan muterizlere cömertliğin delili olarak gösterir. Hz. Ali’nin meddâhı Allah’tır. Allah tarafından övülen bir kişinin başkasının övgüsüne ihtiyacı

yoktur. Onun faziletleri nihayetsizdir. Burada anlatılanlar o fazilet denizinden sadece birer damladır. Herkes kendi kabiliyetine göre bu anlatılanlardan hisse alır. Bu açıklamalardan sonra bölüm, bir salavatla (Allâhümme şallî ‘alâ Muḥammed ve ‘alâ âl-i Muḥammed) sona erdirilir. (2957-2964)

Mâlik Eşter’in Şehâdeti ve Ḥavâric Ahvâlinden Bir Şemme Beyân Olunur

Başlığın ilk beyitlerinde Allah’ın her zaman anılmasından, dünyanın geçiciliğinden ve ahiretin sonsuzluğundan bahsedilmiştir. Bu hakikatlerden haberdar olmayan insanlar ancak hayvan sıfatıyla hatırlanırlar. Bu girizgahtan sonra metnin asıl olayı yeniden anlatılır. (2965-2974)

Sıffin Savaşı sona erer, her iki ordu kendi karargahına döner. Hz. Ali Kûfe’de otururken bir haber gelir. Âsiler, Mısır’da Hz. Osman’ın kan bedelini bahane ederek bir isyan başlatır. Bu baskının ancak Mâlik Eşter tarafından durdurulacağına inanan Hz. Ali, o sırada Cezire’de vali olan Mâlik Eşter’i çağırır. Mâlik Eşter, hemen Kûfe’ye gelir. Hz. Ali, onu Mısır’a vali tayin ederek ondan bu baskını durdurmasını ister. Mâlik Eşter, hemen harekete geçer. Bu sırada Muaviye, Mâlik Eşter’in Mısır’a gitmekte olduğunu öğrenince bir plan yapar. Muaviye, Mâlik’in güzergâhında bulunan hain bir dostuna bir mektup yazar. Mâlik Eşter’i evinde ağırlayıp zehirlemesi karşılığında, ona bir servet vereceği vaadinde bulunur. Teklifi kabul eden adam, Mâlik Eşter’in gelmesini bekler. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Mâlik Eşter gelir. Adam, onun huzuruna çıkarak kendisinin Hz. Ali’nin dostu olduğunu söyler ve onu evine davet eder. Mâlik Eşter ona inanarak davetini kabul eder. Adam büyük bir hürmetle hizmet etme görüntüsü verirken aynı zamanda onu öldürmek için fırsat kollamaktadır. Adam yakaladığı ilk fırsatta, verdiği bala zehir katarak Mâlik Eşter’i şehit eder. (2975-3018)

“**Beyt**” başlığıyla verilen bu şiir fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün vezniyle yazılan bu gazeldir. “Kandedir” redifiyle yazılan gazel 7 beyitten oluşmuştur. Gazelde, Giryânî ile Kusûrî mahlasları birlikte kullanılmıştır. Bu gazelde Mâlik Eşter’in ölümünden duyulan üzüntü anlatıldığı için manzumenin türü mersiye-dir. Gazelde felekten şikâyet edilmiştir. Mâlik Eşter, Hz. Ali’nin hizmetkârı, fedâisi, hakikat âşığı; İbni Süfyan’ın amansız bir düşmanı olarak tavsif edilmiştir. (3019-3025)

Mâlik Eşter'in şehâdet haberini duyan Hz. Ali, çok üzülür. İbni Süfyan ise büyük bir sevinçle etrafındakilere şöyle der: "Ali'nin iki kolu vardı: Biri Ammar b. Yasir diğeri Mâlik Eşter idi. Bunların ikisi de öldü. Ali şimdi kollarını kaybetmiş bir kişiden ibarettir." (3026-3032)

Bu olaydan sonra Mısır'daki fitne yeniden alevlenir. Hz. Ali, fitneyi dindirmesi için Hz. Ebubekir'in oğlu Muhammed'i Mısır'a gönderir. Bu tedbiri öğrenen Muaviye, Amr b. As'ı Mısır'a vali tayin ederek emrine birçok asker vererek Mısır'a gönderir. Amr b. As, Mısır'ın yakınına kadar gelir ve şehrin dışında konaklar. Sonra Muhammed'e bir haberci göndererek buranın valisinin kendisi olduğunu, eğer isterse buradan sağ ve selametle çıkmasına izin vereceğini bildirir. Muhammed bu teklifi öğrenince Hz. Ali'den yardım talep eder. Hz. Ali yardım göndermek ister, fakat Kûfeliler yardım etmeye yanaşmazlar. Buna çok üzülen Hz. Ali ellerini kaldırarak Allah'tan Kûfelilere merhamet etmeyen, zulmeden birini göndermesini ister. Yapılan dua üzerine o gece Yusuf-u Haccâc doğar. Yıllar sonra Yusuf-u Haccâc Kûfelilere merhametsizce zulmeder. (3033-3046)

Mısır'ın kenarında konaklayan İbni As, Hz. Ebubekir'in oğlu Muhammed'e bir mektup göndermişti. Bu mektuba olumsuz cevap gelince İbni As, şehre saldırarak Muhammed'i öldürür ve orayı zabteder. Bu haberi duyan Hz. Ali onlarla savaşmak için 80 bin kişilik bir ordu kurar. (3047-3050)

Mısır için savaş hazırlıkları devam ederken Haricîler adında bir grup Hz. Ali'nin karşısına çıkar. Bunlar, Hz. Ali ve Muaviye'nin hakem olarak iki kişiyi tayin etmelerinin yanlış olduğunu, hakemler Kur'an'a göre hükmetmedikleri için her ikisinin de kâfir olduklarını söylerler. Haricîler, eğer tövbe edip imanını tazelerse kurtulacağını aksi takdirde kanının onlara helal olacağını söyler. (3051-3060)

Hz. Ali bu iftiralara kızarak işin hakikatini anlatmaya başlar: "Muaviye tam yenilmek üzereyken mızraklarına Mushaf'ı bağlayarak bizi Kur'an'a davet etti. Bunun bir hile olduğunu, hem ben hem Mâlik Eşter sizin de içinde bulunduğunuz bütün gruplara söylememize rağmen bizi dinlemediniz ve Kur'an'ın hükmüne razıyız, dediniz. Biz de bir anlaşma yapmak mecburiyetinde kaldık. Bu anlaşmaya göre Kur'an'la hükmetmeleri gerekiyordu fakat bizi aldattılar. Anlaşmanın başında düşündüğümüz şey ile şu an düşündüğümüz aynıdır. Bize itimat etmeyerek fitne

çıkardınız. Şimdi hepiniz ölümü hakkettiniz.” Haricîler söz alarak: “O hükme razı olmada gözümüz bağlandı, hepimiz kâfir olduk. Biz yaptığımız hatayı anladık, doğru yolu bularak tövbe ettik. Sen de tövbe edersen doğru yolu bulursun.” (3061-3077)

Haricîlerin teklifine kızan Haydar, askerlerini etrafına toplar ve onlara Muaviye’den önce bunlarla savaşmanın doğru olduğuna söyler. İki ordu arasında büyük bir savaş başlar. Sanki iki dağ birbirine girmiş, büyük bir zelzele kopmuştur. Toz tufanı, güneşe kadar yükselmiştir. Her yer kesik bedenlerle dolmuş, her taraf kana boyanmıştır. (3078-3096)

Haricîlerin liderinin öldürüldüğünü duyan Hz. Ali’nin askeri gayrete gelmiş ve yeniden hücum etmeye başlamışlar. 4 bin kişi olan o âsilerden sadece dokuz kişi sağ kurtulmuş. Bir rivâyete göre o dokuz kişiden ikisi Nimruz şehrine, ikisi Cezire’ye, ikisi Yemen’e, ikisi Umman’a birisi de Tel Havazin’e kaçmıştır. Hz. Ali, Haricîler engelini ortadan kaldırdıktan sonra Şam’a hareket etme emrini verir. Askerler, uzun süren savaşlardan dolayı yorulduklarını, dinlenmeye ihtiyaçlarının olduğunu ve teçhizatlarındaki eksiklikleri gidermeleri için kısa bir süre Kûfe’de kalmalarını önerirler. Haydar, teklifi kabul eder. Rivâyetlere göre Hz. Ali, Kûfe’ye döndükten sonra şehitlik mertebesine ermiştir. (3097-3117)

Bu bölümde Hz. Ali’nin ölümüne dair rivayetlere yer verilmiştir. Hz. Ali’nin ölmesiyle ehl-i iman perişan olmuş, dünya ona yâr olmamıştır. Bu hakikat ortadayken dünyaya değil ukbaya yönelmek gerekir. Allah’ın emirlerine uyulmalı, yasaklarından kaçınmalıdır. Zulümden, cehaletten, cahillerin meclisinden, rüşvetten, gönül kırmaktan uzak durulmalı, bir mürşide bağlanmalıdır. Mürşit, insanın gönlünü âbad eder. Bir insanın gönlü Hakk’ın nuru ile dolarsa cehennemin ateşi ona zarar veremez. (3118-3140)

Metnin bu bölümünde Hz. İsa’ya (as) atfedilen bir rivâyete: “*Men lem yûled merreteyni lem yelic fî-melekûti’s-semâvât*” yer verilir. Bu rivâyete göre kâmil insan iki kez doğar. Böyle olmayan bir kişi göğün âlemlerine varamaz; makamı, hayvan gibi alçalır. İnsan ilk doğuşunda kirli kandan, insanî kederlerden, nefret edilen sıfatlardan temizlenemez. Bunlardan kurtulmanın yolu hâl erbabıyla hâldeş olmak, kemâl ehliyle yoldaş olmakla mümkündür. O zaman, insanın cismi, can mertebesine çıkarak ölümden kurtulur. Ruh erkek, nefis kadın olup birbirleriyle evlenirler ve

melekeler zümresine katılırlar. Bu suretle göğe yükselmiş, her mekânda hazır ve bu gurbet âleminde kurtularak asıl yaratıldığı maddeye erişmiş olur. (3141-3156)

Âgâz-ı Kelâm

“**Kâfiye-i Elif**” uyağıyla yazılan bu bölüm bir “devazdeh-nâme” özelliği taşımaktadır. Bu bölümden itibaren On İki İmam üzerinde durulmuştur. Metinde, On İki İmam, bazen “Mesnevi” başlıklarıyla yazılan manzumelerle bazen de hurûf-ı hecâ sistemiyle yazılan gazellerle anlatılmıştır.

Türk edebiyatında yazılan gazelerde daha çok mücerret konular tercih edilmiştir. Bu bölümde Giryânî, genel uygulamanın dışına çıkarak On İki İmam kıssalarını gazel formuyla anlatmıştır. Bununla birlikte soyut konuların ele alındığı tek tük gazellere de yer verilmiştir. Bölümün ilk gazeli 7 beyitten oluşmuştur. Gazel, mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün vezni ile yazılmış olup mahlasa yer verilmemiştir. Gazelde devlete talip olanlara dünya nimetlerinin, hikmeti arayanlara İlâhî isimlerin birer nimet olarak verileceği anlatılır. Allah’ın rahmetini isteyen başkalarına zulüm edemez. İnsan fenâ, bekâ, likâ ve mültekâ makamlarına terakki etmelidir. Çünkü er geç can kuşu beden kafesini terk edecektir. Ten, can mertebesine çıkarsa bütün eşya onun emrine girer. Gönül sarayı temizlenmeden konuk misafir olmaz. (3157-3163)

“**Mesnevi**” başlığıyla verilen bu bölümde anlatım yeniden mesnevi formuna dönmüş, ölçü olarak metnin asıl ölçüsü benimsenmiştir. Şair kıssaların anlatımına başlamadan önce bir girizgâh yapar. Girizgahtan önce Hz. Ali övülerek insanın Hz. Ali sevgisiyle dünya ve ahirette makam kazanacağı, Hz. Peygamber’in şefaatine erişeceği, belalardan kurtulacağı, onu sevmeyen kimsenin duaların kabul edilmeyeceği ve İlâhî nazardan mahrum kalacağı anlatılmıştır. (3164-3173)

Muaz İbni Cebel’den gelen bir rivayette: “*Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Hubbu ‘Alî hasenetün lâ-tazaruhâ seyyi’eh ve bugzu ‘Alî seyyi’etün lâ-tenfe’uhâ haseneh*” denilmiştir. Hz. Ali’nin sevgisiyle insan zararlardan korunur, azaba uğramaz. Onu sevmeyen kişi günah işler, sevaplarından bir fayda görmeyecek ve Allah’ın lütfundan mahrum kalacaktır. İnsan, sırat köprüsünden geçmeden Ehl-i Beyt sevgisinden sorgu suale tâbi olacaktır. Hz. Ali ve evladını sevmeyen bir kişinin hali, sırat köprüsünde perişan olacaktır. (3174-3183)

Cenab-ı Hak bir âyette şöyle buyurmuştur: “*Ķâla’llâhu te’âlâ: ...Ķul lâ-es’elüküm ‘aleyhi ecrân ille’l-meveddete fî’l-ķurbâ...*” Ya Muhammed, ümmetine söyle, gafil davranmasınlar. Onlara sorulacak ilk soru Ehl-i Beyt sevgisi olacaktır. Ehl-i Beyt sevgisi yoksa onların ibadetleri kabul edilmeyecek, yüzleri gülmeyecek ve onlar ağlamaya mahkûm olacaktır. Resûl’e ancak Hz. Ali sevgisiyle ulaşılır. Bu âyet nâzil olduktan sonra sahabe, Hz. Peygamber’e âyette geçen “kurbaya meveddet” ibaresiyle kimlerin kastedildiğini sorar. O da “Murtaza, Fatma ve evlâtları” cevabını verir. Hz. Peygamber: “Her peygamberin soyu kendi evlatlarıyla devam etmiş iken benim soyum Ali’yle devam edecektir.” der. (3184-3194)

Hz. Hüseyin’den gelen bir rivayette şunlar anlatılmıştır: Bir gün Hz. Peygamber sabah namazını kıldıktan sonra halka vaaz eder. Ehl-i Beyt’imi seven korkudan kurtulur, Allah’ın sevgisini kazanır. Vaaz sırasında sahabeler: “Ehl-i Beyt’in kimlerdir?” diye sorar. O da: “Ali, Hasan, Hüseyin ve Hüseyin’in evlatlarından gelecek dokuz kişidir.” diye cevap verir. Bunlar nübüvvet nurunun soyudur. Bunları sevenler manen yükselir. Bunların eti, etimdir; kanı, kanımdır; isimleri Arş-ı Âla’da yazılmıştır; bunlar masumdur. Bunlara düşman olan Resûl’e de düşman olur. Kâinat bunlar için yaratılmıştır. (3195-3210)

İbni Abbas’tan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Ķâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: el-e’immetü ve’l-ķüccetü min ba’dî yekün işnâ-‘aşera’an evlâdî evvelühüm ‘Alî ve âķirühüm el-Mehdî*” Benden sonra On İki İmam size rehber olacak. Bunlardan ilki Ali, sonuncusu Mehdi’dir. Sahabeler bu hadisin ravisi olan İbni Abbas’a on iki sayısının hikmetini sorarlar. İbni Abbas bu soruya önce “*Ķâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: el-e’immetü min-ba’dî bi’adedi nuķabâ’i benî isrâ’il*” hadisiyle cevap verir. (3211-3217)

İbni Abbas soruya bir âyetle de cevap verir: “*Ķâla’llâhu te’âlâ: Ve leķad eķaza’llâhu mişâķa benî isrâ’ile ve be’aşnâ min hümü’sney ‘aşera naķîbâ...*” bu âyete göre Allah, Beni İsrail’in uhdesinde olan ahd ü misakı onlardan alarak on iki kişiye vermiştir. Bu on iki kişi evlâd-ı Resûl’dür. Onlar nübüvvet nurunun özü, aslî cevheridir. Geçmiş asırlarda gelen peygamber evlatları aynı kıymette değildir, hepsi nübüvvetin aslî cevherini taşıyamaz. Hz. Âdem’in birçok evladı olmasına rağmen

sadece Hz. Şit peygamberlik nutfesini taşımıştır. Bu cevher, Hz. Nuh'un oğullarından Hz. Sam, Hz. Yakub'un oğlu Hz. İshak ve Yusuf, Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman aracılığıyla 124 bin peygamberden geçerek Hz. Muhammed'e (sav) intikal etmiştir. Ondan da Fatma'ya geçmiştir. (3218-3233)

Yine bir rivâyete göre Hz. Peygamber, Miraç'ta Cenâb-ı Hak'la müşerref olup cennet nimetlerinden yemiştir. Hz. Peygamber'in o Hazret'e erişmesinden sonra aslî cevher Hz. Peygamber'e tevdi edilmiştir. Sonra O nur, Hatice ile buluşmuş ve onlardan Fatma doğmuştur. Hz. Hatice'den kız yerine erkek evlat doğsaydı peygamberlik sona ermezdi. Bundan dolayı peygamberliğin aslî cevheri Fatma'ya geçmiştir. Fatma'ya layık olan Haydar olduğu için imamet makamı da Haydar'a geçmiştir. Bu iki nur (Hz. Ali-Fatma) arasında çok şerefli bir nesil yaratılmıştır. (3234-3246)

O şerefli neslin temsilcilerinden biri Hasan, diğeri Hüseyin'dir. Bunların her ikisi imamlık cevherinden tam olarak hissedardır. Hz. Peygamber: "Hüseyin benden ben Hüseyin'denim." demiştir. Aslî cevher herkeste bulunmaz. Hz. Hüseyin'in altı evladı olmasına rağmen imamet hakikatine sadece Zeynelabidin mazhar olmuştur. Bu cevher, Zeynelabidin'in dokuz evladından Muhammed Bakır'a, Muhammed Bakır'ın yedi evladından Cafer Sâdık'a, Cafer Sâdık'ın yedi evladından Musa Kazım'a, Musa Kazım'ın otuz yedisi kız, yirmi üçü erkek altmış evladından Ali Rıza'ya, Ali Rıza'nın beş evladından Muhammed Taki'ye, Muhammed Taki'nin iki evladından Ali Naki'ye, Ali Naki'nin üç evladından Hasanü'l-Askerî'ye naklolunmuştur. Ondan da evladı Muhammed Mehdi'ye ulaşmıştır. İmamet makamı, Muhammed Mehdi ile son bulmasına rağmen bu masum ve temiz neslin sonu kesilmeden devam edecektir. (3247-3269)

O nur yüzlü, mahşerin efendisi bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Küllü ħasebin ve nesebin yenħatı' illâ ħasebî ve nesebî ilâ yevmi'l-ħıyâme"* Bütün nesiller, asıllar kesilir fakat benim neslim ve soyum kıyamete kadar kesilmez. (3270-3272)

Hadisin ardından **"Beyt"** başlığıyla verilen bir gazele yer verilmiştir. Necmü'l-Kulûb'da gazeller, mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün ya da fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıblarıyla yazılırken bu gazel, mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazılmıştır. Giryânî mahlasıyla verilen bu gazel 14 beyitten

oluşmaktadır. Şiirde Hz. Peygamber ile On İki İmam işlenmiştir. Hz. Peygamber'in getirdiği din, değişmemiştir. Çünkü kâinat Onun için yaratılmıştır. Kalbi hasta olanlar, devayı başkasından değil Murtaza'da aramalıdır. Hz. Hasan iki âlemin saadet vesilesi, Hz. Hüseyin Kerbelâ'nın şehididir. Sefaya ermenin yolu, canı Zeynelâbidin ve İmam Muhammed Bakır'ın yolunda feda etmektir. İmam Cafer'e hizmet edilmeli, her daim İmam Kazım ve Rıza hatırlanmalıdır. İmam Muhammed Taki mürüvvet hazinesi, İmam Naki gönül sarayının mihrabıdır. İmamı'l-Askerî ile Mehdi iki âlemi aydınlatan birer nurdur. (3273-3286)

“Dîger” başlığıyla verilen bu gazel de mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazılmıştır. Giryânî mahlasının kullanıldığı bu gazel 9 beyitten oluşmuştur. Muhtevası önceki gazelin devamı niteliğindedir. Gazelde şunlar öne çıkmıştır: İlahî emirler, uyulmak için gelmiştir. Sonsuzluğa erebilmek Murtaza'nın adını anmakla mümkündür. Takva ehlinin kiblesi Hz. Hasan'dır. Hz. Hüseyin'e ermek için onu yâd etmek, Zeynelâbidin'in lütfuna ermek için Ehl-i Beyt'e hizmet etmek gerekir. Canın sefası Muhammed Bakır'ı anmakla mümkündür. Candan geçerek İmam Cafer'e hizmet etmek, Kâzım Rızâ'nın muhibbi olmak gerekir. Dinin öncüsü İmam Taki'dir, şâh ve gedaların sığınağı İmam Naki'dir. Gazel, Hasan Askerî ve İmam Mehdi yolunda can verme arzusu ile sona ermiştir. (3287-3295)

“Ve Lehü Eyzân” başlığıyla verilen bu bölümde fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılan 9 beyitlik bir gazele yer verilmiştir. Gazelde mahlas olarak Giryânî kullanılmıştır. Şiirin muhtevasında Hz. Peygamber hakikatlerin keşşafı, Allah'ın mahremi, insanların ve meleklerin hidayetine, kâinatın yaradılışına vesile olması bakımından övülmüştür. Hz. Ali ise Allah'ın aslanı, Ahmed'in (sav) dostu, duasının mazharı, insanların, Cibril'in ve meleklerin *“hel etâ”* diye methettikleri, ilim şehrinin kapısı olarak övülmüştür. Hz. Hasan, İlâhî rızaya mazhar olan ahlakı, Hz. Hüseyin Beytü'l-Haram'ın kiblesi, İmam Zeynel Âbidin, Muhammed Bakır, Cafer ve Kazım ve Rıza'yı sevmenin zarureti, Taki ve Naki'nin takva ehlinin rehberleri, Askerî ve Muhammed Mehdi vefanın madeni olarak övülmüştür. (3296-3304)

“Ve Lehü Eyzân” başlığıyla verilen bu şiir, 10 beyitli bir gazeldir. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezninin kullanıldığı bu gazelde Kusûrî mahlası kullanılmıştır. Şair gönlüne hitap ederek dünyada nasıl yaşanılması gerektiğini telkin

eder. Her daim Mustafa (sav) ve Murtaza övülmelidir. Hatice ve Fatma dünya ve ahiretin en temizleridir. Hz. Hasan ve Hüseyin, Yezid tarafından şehit edilmiştir. Zeynelâbidin ve Muhammed Bakır'ın insanlar ve cinler tarafından yâd edilmesi; Cafer, Kazım ve Rıza'ya dua edilmesi, Taki ve Naki'ye ikrar verilmesi, Hasan Askerî ile Mehdi'ye her zaman salat ve selem edilmesi vurgulanmıştır. (3305-3314)

Der-beyân-ı Emîrû'l-Mü'minîn Alî Kerrema'llâhu Veche

Başlığıyla verilen bu bölüm “**Ḳâfiyetü'l-Bâ**” uyağıyla yazılmıştır. İlk on beyit, gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Gazelde, Hz. Ali'nin vefatı ele alınmıştır. Hz. Ali, Hâricîler engelini ortadan kaldırdıktan sonra günlerini Hakk'ın zikriyle geçirmeye başlar. Bu sırada Muaviye, “Kendisi mi Hz. Ali mi daha erken ölecektir?” sorusunun cevabını bulmak için üç adamını Kûfe'ye gönderir. Adamlar, Hz. Ali'yi bir mescitte vaaz ederken görürler. Bu adamlardan ilki mescide girerek Muaviye'nin öldüğünü ilan eder. Ardından ikinci ve üçüncü adam da mescide girerek aynı haberi duyurur. (3315-3323)

Hz. Ali'nin vefatı ile ilgili konu, mesnevi formuyla devam ettirilir. Hz. Ali bu habere tepki vermeden vaazına devam eder. Bu hale şaşırان dostları ona neden sevinmediğini sorarlar. Hz. Ali cemaate dönerek: “Başım, sakalım ve elbisem kanıma bulanmadıkça, bana şehadet ermedikçe Muaviye ölmez. Bunlar Muaviye tarafından gönderilmiştir.” der. Bu konuşmalara şâhitlik eden üç adam, oradan uzaklaşarak Muaviye'ye müjdeyi verirler. Bu haberi duyan Muaviye çok sevinir. (3324-3333)

“**Ḳâfiyetü't-Tâ**” uyağıyla verilen bu gazel, mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılmıştır. 9 beyitten oluşan bu gazelde mahlas beyti kullanılmamıştır. Gazelde, Hz. Ali'nin ölümü ile ilgili bir olay anlatılır: İbni Mülcem (Abdurrahman) adında bir kişi, Kûfe şehrinde gezintiye çıkar. Gezerken kulağına bir def sesi gelir. Abdurrahman sesin geldiği tarafa yürümeye başlar. O sırada sesin geldiği evden oldukça güzel bir kadın çıkar. İbni Mülcem, kadını görünce ona âşık olur ve onunla evlenmek istediğini söyler. Kadın şartlarını yerine getirirse muradına nâil olacağını söyler. Haricîlerle savaşırken kadının kardeşiyle birlikte birçok akrabasını öldürdüğünden kadın Haydar'a karşı büyük bir öfke beslemektedir. Kadın, Abdurrahman'dan Haydar'ı öldürmesini ister. (3334-3342)

Yukarıdaki olayın geriye kalan kısmı “**Meşnevî**” başlığıyla devam ettirilmiştir. Burada yeniden mesnevi nazım şekline ve mefâ’îlün mefâ’îlün feûlün kalıbına dönülmüştür. Şiirin muhtevasında Hz. Ali’nin öldürölme planı anlatılmıştır. İbni Mülcem kadının yaptığı teklifi kabul etmiş ve kadına kılıcını vermiştir. Kadının zehir sürdüğü kılıcı İbni Mülcem’e vermiş ve ona yardım etmesi için iki kişi tutmuştur. Hz. Ali, sabah namazı için mescide giderken etrafında uçuşan, feryat eden yüzlerce kuşu görür. Hz. Hasan, onları engellemeye çalışır. (3343-3352)

“**Kâfiyetü’s-Şâ**” uyağının kullanıldığı bu şiir, mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün vezniyle yazılan 7 beyitlik bir gazeldir. Şiirde mahlasa yer verilmemiştir. Bu bölümde yukarıdaki olayın anlatımına devam edilmiştir: Hz. Ali, Hasan’a dönerek: “Bu kuşlara eziyet etme, onlar benim vefâtımı haber veriyor.” diyerek mescide girer ve ibadet etmeye başlar. O sırada camiye giren iki münafık Hz. Ali’yi secde anında bulurlar ve öldürmek için harekete geçerler. Hz. Ali Allah’ın yardımıyla bunlardan kurtulur fakat o sırada mescide giren İbni Mülcem zehirli kılıcıyla Hz. Ali’nin başını yaralar. Bu sırada şehadet mertebesine erişeceğini anlayan Hz. Ali, Allah’a şükreder. (3353-3359)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümde Hz. Ali’nin vefatıyla ilgili konu devam ettirilir. Hz. Ali’yi kanlar içinde gören Hz. Hasan ile Hüseyin feryat ederler ve onu alarak makamına götürürler. Evlatları bunu yapanın kim olduğunu sorunca Hz. Ali, evlatlarına o kişinin ismini vermez fakat o şahsın cezasız kalmayacağını söyler. Hz. Ali’nin ölmek üzere olduğunu duyan Kûfe halkı, hüzne boğulur. Bu sırada İbni Mülcem gönlünde büyük bir tasa ile kaçmaya çalışmaktadır. Bir adam onu yüreği yanmış, kılıcı kanlı halde görünce: “Yoksa Haydar’ı öldüren sen misin?” diye sorar. Adam inkâr edeyim derken yanlışlıkla “Evet.” der. Adam İbni Mülcem’i yakalayarak Hz. Ali’nin yanına getirir. Haydar, evlatlarından adamı hapse atmalarını, kendisinin ölmesi halinde o adamı da öldürmelerini ister. Sonra onlara şu nasihatte bulunur. (3360-3376)

Öldüğüm zaman bu duvardan bir levha çıkacaktır. Beni onun üstüne koyun, kefenim gökten inecektir. Benim için kokulu nesneler gelecek, melekler bana gusül aldırıp beni kefenleyecekler. Tabutumun başı nereye doğru meylederse beni oraya gömün fakat yerimi kimse bilmesin. Hz. Ali sözlerini tamamladıktan sonra gayptan

gelen bir emirle Ehl-i Beyt odayı boşaltır. Ehl-i Beyt dışarıdayken içeriden bir tevhit sadası işitilir. İçeriye girdiklerinde Hz. Ali’yi abdesti alınmış, kefeni sarılmış, kokular sürünmüş halde görürler. Daha sonra cenaze namazı kılınan Hz. Ali, vasiyet ettiği şekliyle defnedilir. (3377-3398)

“**Beyt**” başlığıyla verilen bu şiir, fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün vezniyle yazılan 9 beyitten oluşan bir gazeldir. Gazelin son beytinde Giryânî ile Kusûrî mahlasları birlikte kullanılmıştır. Gazelde, Hz. Ali’nin ölümüyle Ehl-i Beyt’in yetim kalması, bu acıdan düşmanların şad, dostların mahzun olması ve felekten şikâyet anlatılmıştır. (3399-3407)

Eimme-i İsnâ-Aşer Menâkıb-ı Hâllerinden Bir Şemme Beyân Olunur

Başlığıyla verilen metinde “**Qâfiye-i Cîm**” uyaklı bir gazele yer verilmiştir. Bu bölümden önce elif, bâ, tâ, sâ uyaklı gazellerle Hz. Ali’nin vefatı anlatılmıştır. Bu gazelle birlikte diğer imamların özellikleri ve kıssaları hurûf-ı hecâ sistemine göre anlatılır.

Cim kâfiyesiyle yazılan bu gazelde mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün kalıbı kullanılmıştır. 11 beyitten oluşan gazelde mahlasa yer verilmemiştir. Gazelde, On İki İmam ve Ehl-i Beyt’in faziletleri anlatılmıştır. Denizden dalga, Ehl-i Beyt’in nesli kesilmez. Hz. Muhammed’in (sav) soyundan gelen bu şerefli nesil, başa taç edilmeli, istikametli yol bunların bulunduğu yoldur. Bunlar nübüvvetin özünü teşkil ettiğinden bunlara hürmet, insanı yüceltir. Resûlullah bunlar hakkında Nuh’un gemisi kadar emniyetlidir, demiştir. Kevser’in sâkîsi olan bu insanlar masum, Hz. Muhammed’in (sav) vekili, Allah’ın delilidirler. Hem bunlara hem de On Dört Masûm u Pâk’a hürmet edilmelidir. Metnin bu bölümü, bir hadis zikredilerek bitirilir: “*Qâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muhammed mâte şehîdâ*” (3408-3418)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümün başında On İki İmam’ın birincisinin Hz. Ali olduğu söylendikten sonra, Hz. Hasan hakkında bilgi verilmiştir. Metne göre Hz. Hasan, Hz. Ali ile Fatma’nın oğludur. Kıssaya göre bir gün Hz. Hasan ile Hüseyin, Hz. Peygamber’in yanına gelir ve hallerinden şikâyet ederler: “Yarın Yahudîlerin bayramıdır. Onlar ipek elbiseler giyerek zevk ü sefâ içinde eğlenecekler. Bizim yeni elbiselerimiz yoktur. Onların devesi var ama bizim devemiz yoktur?” Hz.

Peygamber ahirette cennet elbiseleri giyebilmeleri için onlara dua eder. Sonra eğilerek deve taklidi yapar, saçlarını ikiye ayırıp birini Hz. Hasan'a verir, Hz. Hasan saçını çekince "afff" der. Diğerini Hz. Hüseyin'e verir, o da saçını çekince ona da "afff" diyerek deve taklidi yapar. O sırada yetişen Cebrâil: "Yâ Muhammed (sav), eğer bir daha "afff" dersen cehennemin ateşi söner, cehennem ehlinin günahları affolur." der. Bu bölüm, Hz. Peygamber'in övgüsüyle sona erer. (3419-3443)

"Na't-ı Şerîf" başlığıyla verilen şiir, mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün vezniyle yazılan 9 beyitlik bir gazeldir. Gazelde mahlas olarak Kusûrî kullanılmıştır. Na'te göre Hz. Peygamber Allah'ın sevgilisi, günahkârların şefaâtçisi, peygamberlerin reisi, insanların ve cinlerin rehberidir. Cemâli ay ve güneş misâli âlemi aydınlatır. O, hakikat cevherinin madeni, gariplerin sığınağı; hem müjdeleyen hem tehdit eden; peygamberlerin sonuncusu, makamı *kabe kavseyn* olandır. Denizler mürekkep, insanlar ve cinler kâtip olsa Onu vafedemezler. (3444-3452)

"Ve Lehü Eyzân" başlığıyla verilen bu şiir, mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbıyla yazılan bir gazeldir. 13 beyitten oluşan bu gazelde mahlas olarak Giryânî kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in üstün özellikleri anlatıldığı için metnin nazım türü, na'ttir. O, sırların kâşifi, şefaât sahibi, nurun kaynağı, Allah'ın sevgilisidir. Yüzü güneşe benzer, dişlerinin nurundan bütün âmâlar yol alır. O, günahkârların sığınağı, âlemlerin yaratılış vesilesi, insanların efendisidir. Güneş Onun nuru karşısında zerre misalidir. O, şariat kapısını açarak bütün kemalatı, emirleri, yasakları ve sırları gün ışığına çıkarmıştır. Onu biz âsîlere gönderen Zat'a sonsuz şükürler olsun. Enbiyanın imamı, evliyanın ümidi, takva sahiplerinin rehberi Odur. Bütün denizler mürekkep, varlıklar kâtip olsa yine de Onu vafedemez. Amacımız seni övmek değil, senin şefaatine nail olmaktır. Meddâhı, Allah olanı övmek bize yaraşmaz, biz zelil kulları. Hz. Muhammed (sav) gibi şefaâtçisi olan bir kişinin binlerce günahı da olsa gam değildir. (3453-3465)

[Hz. Hasan]

"Meşnevî" başlığıyla verilen bu bölümde olaylar yine mesnevi formu ve metnin asıl vezniyle anlatılmıştır. Metnin ilk bölümlerinde dinin emir ve yasakları anlatılmıştır. İnsan Allah'ı anmak, ibadet etmekle cehennem ateşinden kurtulur. Beş vakit namaz, oruç, zekât, hac gibi naslara uyulmalı; Allah'ın merhametine kavuşmak

için Kur'an okunmalıdır. Resûl'ün yolundan gidilmeli, farz ve sünnetler icra edilmelidir. Tarikat, hakikat ve marifet insanın yüzünü ağartır. Bu öğütlerden sonra Hz. Hasan hakkında kısa bir bilgi verilmiştir: O, Hz. Ali'nin oğlu, On İki İmam'dan ikincisi, Hz. Peygamber'in torunudur. (3466-3478)

“Kâfiyetü'l-Hâ” başlıklı metin, aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılan 9 beyitlik bir gazeldir. Mahlasın kullanılmadığı bu manzumede Hz. Hasan'ın öldürülme süreci anlatılmıştır. Hilâfet makamını gasp eden Muaviye, kendisinden sonra oğlu Yezid'i halifelik makamına getirmek ister. Fakat Hz. Hasan'ın varlığı onu rahatsız eder. Çünkü o hayatta olduğu müddetçe halk, oğlunun halifeliğini kabul etmeyecektir. Muaviye, bundan dolayı Hz. Hasan'ı öldürmek için bir plan yapar. Bu planı için Mervan'ı yanına çağırır ve onu Medine'ye göndererek ondan Hz. Hasan'ın karısı Ca'de'ye bir teklif iletmesini ister. Hz. Hasan'ı öldürmesine karşılık onu oğlu Yezid'le evlendirecek ve ona 50 bin dirhem verecektir. Mervan'ın getirdiği teklifi kabul eden Ca'de, Mervan'dan zehir ister. Zehri temin eden Ca'de, Hz. Hasan'ı öldürmek için fırsat kollar. Hz. Hasan'ı uyuduğunu gören Ca'de, öldürme planını uygulamaya başlar. (3479-3487)

“Meşnevi” başlıklı bu bölümde Hz. Hasan'ın öldürülmesi olayı yine mesnevi formu ve metnin asıl vezniyle anlatılmıştır. Ca'de, elindeki zehri testinin içine boşaltır. Bu sırada Hz. Hasan rüyasında Hz. Peygamber'in kendisini yanına çağırdığını görür. Uykudan uyandıktan sonra kardeşi Zeynep'ten su ister, kardeşine Hz. Peygamber'in kendisini çağırdığını söyler. Testiden doldurulan suyu içen Hz. Hasan'ın ciğerleri yanmaya başlar. Zeynep'e artık atasına kavuşma zamanı geldiğini söyler, ondan vefat ettikten sonra arkasından feryat etmemesini ister. Bir müddet sonra zehrin etkisiyle parçalanan ciğer parçaları Hz. Hasan'ın ağzından düşmeye başlar. Ardından vefat eder. 47 yaşında vefat eden Hz. Hasan, Baki Mezarlığı'na defnedilir. (3488-3504)

[Hz. Hüseyin]

“Kâfiyetü'l-Hâ” uyağıyla yazılan bu metin, aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılan 7 beyitlik bir gazeldir. Gazelde herhangi bir mahlasa yer verilmemiştir. Burada On İki İmam'ın üçüncüsü olan Hz. Hüseyin hakkında bilgi verilmiştir. O, Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Ali ve Fatma'nın oğlu,

Hız. Hasan'ın küçük kardeşidir. Yezid, biat etmesi için Hız. Hüseyin'e haber gönderir. Hız. Hüseyin bu teklifi kabul etmez. Bu sırada Kûfe halkı Hız. Hüseyin'e mektup göndererek onu Kûfe'ye davet eder ve kendisine tâbi olacaklarını bildirir. Bu gelişmelerden haberdar olan Yezid, Hız. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmesini engellemek için Ziyadoğlu'nu görevlendirir. (3505-3511)

Hız. Hüseyin'in başından geçen olaylar, “**Meşnevî**” başlığı altında mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle devam ettirilmiştir. Yezid tarafından görevlendirilen Ziyadoğlu Abdullah, askerleri toplayarak Ömer Nahis Şumeyrî'nin emrine verir ve onu Kûfe'ye gönderir. Şumeyrî'nin vazifesi, Kûfe'ye gitmekte olan Hız. Hüseyin ile kafilesini Yezid'e biat etmesini sağlamaktır. Hız. Hüseyin, Yezid'e tâbi olmazsa onu ve yanındakilerini öldürecektir. Yola çıkan Şumeyrî, onları Kerbela civarında yakalar ve ona söylenen teklifi iletir. Hız. Hüseyin, biat etmeyi reddeder ve Yezid'e lanet okur. Bunun üzerine Şumeyrî, Fırat'ın yolunu kapatır ve onları katletmeye başlar. O gün yapılan katliamda 58 yaşında olan Hız. Hüseyin ile birlikte 73 kişi şehit edilmiştir. (3512-3520)

“**Mersîye**” başlıklı bu şiir, 7 bendlik bir mütekerrir-i müseddestir. Manzumede, Kerbela katliamı işlendiğinden nazım türü maktel olarak düşünülebilir. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılan bu şiirde Giryânî mahlası hüsn-i makta beytinde yer alır. Şiirde Kerbela meydanındaki cânîlik, Allah korkusundan, hanedan-ı Mustafa'ya (sav), “*kurretü'l-ayn*” olan Hız. Hüseyin'e çektirilen cefa, cânîlerin din ve imandan ebediyen uzak kalması, âlemin münafıklarla dolması, feleğin gaddarlığı ele alınmıştır. Hız. Hüseyin'in ölümünden duyulan derin üzüntü dile getirilirken her bendin sonunda Yezid'e lanet edilmiştir. (3521-3541)

La'net olsun ol Yezîd-i bed-fi'âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfık ol Hüseyn'in kanına (3523)

“**Dîger Mersîye**” başlığıyla verilen bu şiir, Hız. Hüseyin'in vefatını anlatan ikinci bir makteldir. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılan bu maktel 8 bendlik bir mütekerrir-i müseddestir. Hüsn-i makta beytinde Kusûrî mahlasına yer verilmiştir. Şiirde Yezid'in zulmü, 73 yiğidin hak yolunda can vermesi, Hız. Hüseyin'in vefatından dolayı İslam âleminin, canlı ve cansız varlıkların matem tutması, Mustafa (sav) âline ve hanımlarına zulmedilmesi, Muharrem ayında kâinatın

bu hüzne iştirak etmesi işlenmiştir. Her bendin sonunda Yezid ile Mervan, lanetlenmiştir. (3542-3565)

Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân'a bak
Hânedân-ı Muştafâ'ya etdiği 'işyâna bak (3544)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümde, mesnevi nazım biçimine yeniden dönmüş ve metnin asıl vezni kullanılmıştır. Bu bölümde anlatılanlar yukarıda anlatılanların devamı niteliğindedir. Kerbela katliamını yapan kişi, Hz. Peygamber’in ümmetinden biri olamaz, ancak melun, münâfık ve fasıklardan biri olabilir. Acaba bu cinayeti işleyenler kimden medet umar. Bu câniler Allah’ın nezdinde masum olan insanları öldürmüştür. (3566-3570)

“**Kâfiyetü’l-Dâl**” başlığıyla verilen, 7 beyitten oluşan bu şiir, aruzun mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün vezniyle yazılmıştır. Bu bölümde “*Kâle’llâhu te’âlâ: ...İnnemâ yüridu’llâhu liyüzhîbe ‘ankümü’r-ricse ehle’l-beyti ve yuṭahhiraküm taṭhîrâ*” âyeti kısaca açıklanmıştır. Allah, Ehl-i Beyt’i bu eziyetlere maruz bırakmakla onları günahlarından ve hatalarından arındırmıştır. (3571)

Selman tarikiyle gelen bir rivâyette: “*Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: el-Ḥasan ve’l-Ḥüseyn ibneyyi ve men eḥabbehüme eḥabbeni ve men eḥabbeni eḥabbahu’llâhu ve men eḥabbahu’llâhu edḥâlehü’l-cennete ve men ebğazahumâ ebğazanî ve men ebğazanî ebğazahu’llâhu ve men ebğazahu’llâhu edḥâlehü’n-nâr*” buyrulmuştur. Yukarıdaki hadiste Hz. Hasan ile Hüseyin’in Hz. Peygamber’in oğulları olduğu anlatılmıştır. Onları seven Hz. Peygamber’i sevmiş, Hz. Peygamber’i seven Hakk’ı sevmiştir. Hakk’ı seven kişinin de cennete gireceği, bunları sevmeyenlerin azaba uğrayacağı belirtilmiştir. (3572-3576)

Câbir’den şöyle bir hadis rivayet edilmiştir: “*Kâle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: İhtedû bi’s-şemsi fâzâğâbeti’s-şemsi fâhtedû bi’l-kamer fâizâ gâbetü’l-kamer fâhtedû bi-zühreti fâizâ gâbeti’z-zühreti fâhtedû bi’l-ferkadeyn fe kîle resûla’llâh ma’s-şems ve mâ’l-kamer vemâ’z-zühretü vemâ’l-ferkadân feḳâle’s-şems ene ve’l-kamer ‘Alî ve’z-zühreti Fâtıma ve’l-ferkadân el-Ḥasan ve’l-Ḥüseyn*” Bu hadis, gazel nazım biçimiyle yazılan 4 beyitle açıklanmıştır. Hadiste Hz. Peygamber “Doğru yolu önce güneşle arayınız, eğer güneş kaybolursa kamerle, o da kaybolursa Zühre yıldızıyla, o da kaybolursa Ferkadân yıldızlarıyla arayınız.” buyurmuştur. (3577-3581)

“Meşnevî” başlığıyla verilen bu metin, yukarıda zikredilen güneş, ay, zühre ve ferkadan ile ilgili hadisin manzum yorumudur. Bu hadiste Hz. Peygamber kendisini güneşe, Ali’yi aya, Fatma’yı zühre yıldızına, Hasan ile Hüseyin’i ferkadana (iki yıldız-ikizler manasında) benzetmiştir. Bunların eteğine sarılan her sıkıntıdan kurtulur, yolunu takip eden pişman olmaz. Bunları sevenler kurtuluşa erer, dertlerine derman bulur ve affa uğrar. (3582-3588)

[Ali Zeynelâbidîn b. el-Hüseyin]

Bu bölüm, Hz. Peygamber’e tâbi olanları sevmenin faziletinin anlatıldığı: “*Ķāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed mâte tâ’ibâ*” hadisiyle başlar. Ardından “*Ķâfiyetü’z-Zâl*” uyağıyla yazılan bir şiirle mesnevi nazım şekli terk edilerek bir gazele yer verilmiştir. Aruzun mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün vezniyle yazılan bu gazel 7 beyitten oluşmuştur. Mahlas beytinin kullanılmadığı bu manzumede On İki İmam’dan dördüncüsü olan Zeynelabidin hakkında bilgi verilmiştir. Ali ismiyle de tanınan Zeynelabidin, Hz. Hüseyin ile Şehrbanu’nun oğullarıdır. İbadete düşkünlüğü ve gece gündüz bin rekât namaz kıldığından “Zeynelabidin” unvanıyla anılmıştır. İbadete o kadar düşkündür ki secde ede ede alnı adeta deve derisi gibi olmuştur. Kıssaya göre bir gün Zeynelabidin, evinde namaz kılarken bir kıvılcım yükselir. O kıvılcım büyüyerek evin tamamını yakmaya başlar fakat İmam namazını terk etmez. Halk, Zeynelabidin’in dışarı çıkması için bağışmaya başlar. (3589-3595)

Kıssanın geriye kalan kısmı mesnevi nazım şekli ve metnin asıl vezniyle anlatılmıştır. Zeynelabidin, bağışmalara rağmen ibadetine devam eder. Halk, ateş söndükten sonra dışarı çıkan Zeynelabidin’e neden kaçmadığını sorunca “Cehennem ateşi, bana bu ateşi unutturdu.” cevabını verir. (3596-3597)

Bir başka kıssaya göre bir gün amcası Muhammed Hanife, Zeynelabidin’in yanına gelir ve imamlığın kendi hakkı olduğunu iddia eder. Gerekçe olarak da Hz. Ali’nin oğlu olması, kendisinin amcası ve ondan yaşça büyük olmasını ileri sürer. Zeynelabidin, Hacerü’l-Esved’in hakemliğine başvurmayı önerir. Bunun üzerine ikisi, Hacerü’l-Esved’in yanına varırlar. (3598-3605)

“**Ḳâfiyetü’r-Râ**” uyağıyla yazılan bu bölümde Zeynelabidin ile ilgili olay, gazel formuyla devam ettirilmiştir. Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün veznin kullanıldığı bu bölüm 11 beyitten oluşmuştur. Muhammed Hanife ile Zeynelabidin Hacerü’l-Esved’in yanına vardıklarında Muhammed Hanife, Allah’a dua ederek taşın dile gelmesini ister. Taştan hiçbir ses gelmeyince Zeynelabidin dua etmeye başlar. Bir müddet sonra Hacerü’l-Esved fasih bir Arapça ile imametın Zeynelabidin’in hakkı olduğunu söyler. Bu velayeti gören Muhammed Hanife imamlığın onun hakkı olduğunu söyleyerek ona tabi olur. (3606-3613)

Bir başka rivayete göre Zeynelabidin, dostlarıyla birlikte bir kuşluk vaktinde gezintiye çıkar. Dostlarıyla kahvaltı yaparken yanlarına bir ceylan gelir. İmam ceylanı yanına çağırır. (3614-3616)

“**Meşnevî**” başlığıyla yazılan bu bölümde Zeynelabidin ile ilgili kıssanın geriye kalan bölümü mesnevi nazım şekli ve metnin asıl vezniyle devam ettirilmiştir. Zeynelabidin, kendisinin Hz. Ali’nin torunu ve Hz. Hüseyin’in oğlu olduğunu söyleyerek ceylanı sofraya davet eder. Bunun üzerine ceylan sofraya gelir, edeple oturarak biraz ekmek yedikten sonra oradan uzaklaşır. Arkadaşları Zeynelabidin’den ceylanı bir kez daha çağırmasını isterler. Zeynelabidin, ceylanı incitmemeleri koşuluyla ceylanı çağırmayı kabul eder. Zeynelabidin’in çağırmasıyla bir kez daha sofraya gelen ceylan, biraz daha yedikten sonra yine uzaklaşır. Hayatında buna benzer birçok keramet gösteren Zeynelabidin, 57 yaşında iken Velid İbni Yezid, tarafından öldürölür. Mezarı, Baki Mezarlığı’nda, Hz. Hasan’ın yanındadır. (3617-3628)

[Muhammed el-Bâkır b. Zeynelâbidîn]

Bölümün başında, ümmet-i Muhammed’e olan sevginin imanla ölmeye vesile olacağını anlatıldığı bir hadise: “*Şalavâtu’llâhi ve selâmühü ‘aleyhi ve ‘aleyhim ecma’in kâle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed mâte mü’minen müstekmile’l-îmân*” yer verilmiştir. “**Ḳâfiyetü’z-Zâ**” uyağıyla verilen bu bölümde şair, Muhammed Bakır’ı önce gazel nazım biçimiyle tanıtmış, ardından mesnevi nazım şekliyle devam ettirmiştir. Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün vezniyle yazılan bu 7 beyitli gazelde mahlas kullanılmamıştır. Gazelde Muhammed Bakır’ın özellikleri ve onun etrafında gelişen kıssalar anlatılmıştır. Muhammed

Bakır'ın babası Zeynelabidin, annesi aynı zamanda Hz. Hasan'ın kızı olan Fatma'dır. İlim ve faziletinin çokluğundan dolayı ona "Bakır" unvanı verilmiştir.

Gözleri görmeyen Ebu Buseyr, Muhammed Bakır'la ilgili şöyle bir kıssa anlatır: Bir gün Ebu Buseyr Muhammed Bakır'ın yanına gider ve ona: "Hz. Peygamber, diğer peygamberlerin ilmine vâris midir? Sen de Hz. Peygamber'in ilmine vâris misin? Hz. Peygamber'in neslinden misin?" sorularını yöneltir. (3629-3635)

"**Meşnevî**" başlığıyla verilen metinde yukarıda anlatılan olay devam ettirilmiştir. Muhammed Bakır yukarıdaki sorulara olumlu cevap verince Ebu Buseyr ona birkaç soru daha sorar: "Duayla ölüyü diriltebilir misin, körleri ve cilt hastalarını tedavi edebilir misin?" Muhammed Bakır, Allah'ın izniyle yapabileceğini söyler. Bunun üzerine Ebu Buseyr, ondan âmâlığını gidermesini ister. İmam "Yâ Şâfi" diyerek ellerini gözlerine sürer ve Ebu Buseyr görmeye başlar. İkinci kez ellerini sürünce yine hiçbir şey göremez. Ebu Buseyr, bu halin hikmetini sorar. O da âmâ olarak ölürse sorgusuz sualsiz cennete gireceğini, aksi takdirde hesaba çekileceğini söyleyerek tercihi ona bırakır. Bunun üzerine Ebu Buseyr âmâ olarak kalmaya razı olur. (3636-3646)

"**Ḳâfiyetü's-Sîn**" uyağıyla yazılan bu şiirde nazım biçimi yeniden değişir. Bu manzume mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılmıştır. Mahlasın kullanılmadığı 7 beyitli bu gazelde, Muhammed Bakır ile ilgili bir başka keramet anlatılır: Bir gün adamın biri Muhammed Bakır'ın kapısını çalar. Adam, kapıyı açan cariyenin göğsüne dokunarak imamı çağırmasını ister. Bu sırada Muhammed Bakır: "Ellerini ondan çek ey müflis!" diye bağırır. Adam içeri girdiğinde kötü bir niyetinin olmadığını söyler. İmam, duvarların sıradan insanların görmesine engel olduğunu fakat kendisinin görmesine mâni olmadığını söyler. (3647-3653)

"**Meşnevî**" başlığıyla yeniden mesnevi nazım şekline dönülmüş ve metnin asıl vezniyle Muhammed Bakır'ın vefatı anlatılmıştır. İmam 57 yaşında iken Ehl-i Beyt düşmanı olan Mervan'ın oğlu Abdülmelik tarafından şehit edilmiştir. Mezarı Hz. Hasan'ın yanında Baki Mezarlığı'ndadır. (3654-3661)

[Cafer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır]

Metnin bu bölümünde âl-i Muhammed'i sevenlerin cennetle müjdelendiğini anlatan bir hadis "*Qâle resûla'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: Men mâte 'alâ hubbu âl-i Muḥammed beşşerahu melekü'l-mevti bi'l-cenneti şümme münker ve nekir*" zikredilmiştir. Bu hadisten sonra "**Qâfiyetü's-Şîn**" uyaklı bir gazele yer verilmiştir. Gazelde On İki İmam'ın altıncısı olan Cafer Sâdık ve onun etrafında gerçekleşen kıssalar anlatılmıştır. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılan 8 beyitli bu gazelde mahlasa yer verilmemiştir.

Cafer Sâdık'ın babası Muhammed Bakır, annesi Hz. Ebubekir'in torunu Ferve'dir. Lâkabı "Sâdık"tır. Arapça ilim dallarının birçoğuna hâkimdir, bu alanlarda kaynak olarak gösterilir. Metinde Cafer Sâdık'a dair şöyle bir kıssa anlatılmıştır: Adamın biri hacca giderken Cafer Sâdık'a yol arkadaşı olur. Birlikte bir müddet yürüdükten sonra kurumuş bir hurma ağacının altında mola verirler. Adam o ağacın birdenbire yeşererek meyve verdiğini ve dalların ona doğru eğildiğini görür. O hurmalardan yiyen adam, bunların tadını şimdiye kadar hiçbir hurmada görmediğini söyler. Cafer Sâdık'ın kerametini gören adam, ellerini öper. O sırada yanlarından geçen bir Arap "Şimdiye kadar böyle bir sihir görmedim." der. (3662-3670)

"**Meşnevî**" başlığı verilen yukarıdaki kıssa, mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle devam ettirilmiştir. Cafer Sâdık, o adamın sihir ithamından sonra adama dönerek kendisinin Hz. Peygamber'in vârisi, velâyet mülkünün sahibi olduğunu ve bundan dolayı sihir ve kâhinlik yapmadığını söyler. Adama izin verirse kendisini köpek sûretine çevirebileceğini söyler. Adam meydan okurcasına "Yap." der. Bunun üzerine İmam ellerini kaldırarak dua eder. Duası bittiğinde adam bir köpeğe dönüşmüştür. Köpek suretine giren adam kendi evine gider, ehlinin yanında kuyruk sallayarak gezer. Daha sonra Ehl-i Beyt'in yanına gelir fakat onu kovalarlar. Tekrar inleyerek İmam'ın yanına gelince İmam, ona acır ve dua eder. Adam bu dua üzerine eski haline döner ve İmam'a gönülden bağlanır. (3671-3684)

"**Qâfiyetü's-Şâd**" uyaklı bu gazelde Cafer Sâdık ile ilgili başka bir kıssa anlatılmıştır. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılan 7 beyitli bu gazelde mahlasa yer verilmemiştir: Rivayete göre Cafer Sâdık, cemaatle otururken ona Hz. İbrahim bir kıssası hakkında soru sorarlar. Mucizeye göre Hz. İbrahim dört

kuşu öldürüp etlerini ezerek bir yumak haline getirmiş, ardından kuşlara seslenerek onları diriltmiştir. Oradakilerden biri: “Ey İmam, o dört kuş bir cinsten mi, yoksa ayrı ayrı cinsten midir? diye sorar. İmam da: “Anlatılan olayın bir benzerini yapacağım, siz de kendi gözlerinizle sorunuzun cevabını göreceksiniz.” der. İmam’ın çağırması üzerine önce bir tavus kuşu gelir. (3685-3691)

Kıssanın diğer bölümü, “**Meşnevî**” başlığı altında, mesnevi nazım şekli ve metnin asıl vezniyle devam ettirilmiştir. Câfer-i Sâdık, tavusun ardından bir karga, güvercin ve doğanı çağırır. Sonra bu dört kuşu öldürür. Bunların etlerini parçalayarak yoğurur, et köftesi haline getirir. O sırada kesilen kuşların başları İmam’ın önündedir. İmam önce tavusun başını eline alarak “Ey tavus!” der. Et parçacıkları, o et yığının arasından önce ayrışır, birleşir, bir tavus haline alır ve sonra da uçmaya başlar. Diğer üç kuşun parçacıkları da aynı şekilde birleşerek uçar. Bu kerameti gören insanlar İmam’ın makamının yüceliğini anlarlar. İşte bu faziletlere sahip olan İmam’ı 65 yaşında iken Velid İbni Melik şehit etmiştir. Onun mezarı Baki Mezarlığı’nda İmam Bakır’ın yanında bulunmaktadır. (3692-3707)

[Musa el-Kâzım b. Câfer es-Sâdık]

Metnin bu bölümünde, âl-i Muhammed’e olan sevginin bir kişiyi kolayca cennete götüreceğini anlatan bir hadise, “*Qâle resûla’llâh: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed yüzeffü ilâ-cenneti kemâ tüzeffü’l-‘arûs ilâ beyti zevcihâ*” yer verilmiştir. “**Qâfiyetü’l-Dâd**” uyağıyla verilen bu gazelde yedinci imam olan Musa Kâzım’ın hayatı ve kıssaları anlatılmıştır. Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün vezniyle yazılan ve 7 beyitten oluşan bu gazelde mahlasa yer verilmemiştir. Musa Kâzım’ın babası Câfer-i Sâdık, annesi Ümmü’l-Veled’in kızı Hamide’dir. Öfkesine hâkim olduğundan “Kâzım” unvanıyla anılmıştır. Bütün hastalıklar, onun muhabbetiyle şifa bulur. Şakik Belhi, Musa Kâzım hakkında şöyle bir kıssa anlatır: Şakik Belhi hac için çıktığı yolculuğunda İran’a ulaşır. Orada buğday tenli, sırtında yünden bir kaba, başında bir sarık ve ayaklarında bir ayakkabıyla tenhada oturan bir yiğit görür. (3708-3714)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümde Şakik Belhi kıssası, mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle devam ettirilmiştir. Adam, kıyafetiyle insanları aldatmaya çalışan bir sûfiye benzemektedir. Başlangıçta Şakik de adam hakkında

böyle düşünmüştür. Şakik, insanlardan bir şey istemesini engellemek için onu azarlar. O sûfî, kendisine hakaret eden Şakik’e dönerek: “Ey Şakik, can gözünü aç ve insanlar hakkında suizanda bulunma. Çünkü zannın bir kısmı günahtır.” der. Ardından: “*‘Kâla’lîlâhu te‘âlâ: ...İctenibû keşîrân mine’z-zânni inne ba‘de’z-zânni işmün...*” âyetini okur. Şakik onun sıradan bir kişi olmadığını anlar. Çünkü o garip kıyafetli adam, Şakik’in hem adını hem de gönlünden geçenleri bilmıştır. Garip kıyafetli adam, âyeti okuduktan sonra oradan hızla uzaklaşır. Şakik onu takip etmekte zorlanır. Sonunda onu namaz kılarken yakalar. O sûfî namazını sarsıla sarsıla ağlayarak kılmaktadır. (3715-3724)

“**‘Kâfiyetü’t-Tâ**” uyağıyla verilen bu bölümde Musa Kâzım kıssası 7 beyitten oluşan bir gazelle devam ettirilmiştir. Gazel aruzun mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün vezniyle yazılmıştır. Kıssanın devamında Şakik, namaza duran o sûfiden helallik almak için selam vermesini bekler. Sûfî, selam verir ve Şakik’e dönerek helallik için tövbe etmesi gerektiğini söyler. Daha sonra yeniden yola koyulur. Şakik, içinden geçenleri bir kez daha okuyan bu adama hayran olur ve onu takip etmeye devam eder. O zat, bir kuyu başında kovasını suya salıverirken düşürür. Bunun üzerine gözyaşları içinde Allah’a yalvarınca kuyudaki su yükselmeye başlar. O zat kovasını alarak suyla doldurur. O sudan abdest alan adam, iki rekât namaz kılar. (3725-3731)

Musa Kâzım kıssası, “**Meşnevî**” başlığı altında mesnevi nazım biçimiyle devam ettirilmiştir. Musa Kâzım’ın bu kerametlerine şahit olan Şakik, o zatın yanına vararak suyundan ister. Kovayla ikram edilen suyu içen Şakik, şimdiye kadar böylesine doyurucu ve tatlı bir su içmediğini söyler. Sonra adam yine gözden kaybolur. Bunun üzerine Şakik, Kâbe’ye varır ve aradığı o zatı, tavaf halinde görür. Kılınan namazdan sonra adamın etrafında insanlar toplanmaya başlar. Şakik, oradakilerden birine bu zatın kim olduğunu sorar, ona “Musa Kâzım” derler.

Metinde Musa Kâzım’ın vefatıyla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: Harun Reşit, öldürmek kasdıyla Musa Kâzım’ı Mekke’den Bağdat’a çağırır. Bunun için Yahya İbni Halid’i görevlendirir. Yahya İbni Halid, Musa Kâzım’ı 45 yaşında iken zehirletmek suretiyle şehit eder. Naaşı Bağdat yakınlarında Kureyş Mezarlığı’ndadır. (3732-3747)

[Ali er-Rızâ b. Musâ el-Kâzım]

Bu bölümün başında âl-i Muhammed'i sevenler için kabirde, iki cennet kapısının açılacağını anlatan bir hadise "*Qâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ hubbu âl-i Muhammed futiha lehü fi-ğabrihi bâbân ile'l-cenneti*" yer verilmiştir. "*Qâfiyetü'z-Zâ*" uyağıyla verilen bu şiir, aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılmıştır. 7 beyitten oluşan ve bir gazel özelliği taşıyan bu şiirde mahlasa yer verilmemiştir. Gazelde yedinci imam olan Ali Rıza'nın hayatı ve kıssaları anlatılmıştır.

Ali Rıza'nın babası Musa Kâzım, annesi Necme'dir. Necme, Ali Rıza'ya hamile kaldığında karnı pek belirginleşmediğinden uzaktan bakılınca gebe olduğu anlaşılmazdı. Necme, hamileliği boyunca adeta bir vaazı andıran zikir sesleri duyar, bu seslerden korkup uykudan uyanırdı. Ali Rıza, elleri yerde, yüzü semaya dönük bir halde Allah'a dua ederek doğar. (3748-3754)

"*Meşnevî*" başlığıyla verilen bu bölümde Ali Rıza hakkında bir kıssa anlatılmıştır. Bu kıssa mesnevi nazım şekli ve metnin asıl vezniyle verilmiştir. Kıssanın anlatıcısı Ahmet Kûfî'dir. Kûfe'de oturan Ahmet Kûfî, Horasan'ı ziyaret etmeye karar verir. Yolculuktan haberdar olan kızı, babasından dokuduğu elbiseyi satmasını ve parasıyla kendisine bir firûze almasını ister. Ahmet Kûfî yola çıkar, bir müddet gittikten sonra Merve'de mola verir. O sırada Ali Rıza'nın iki hizmetkârı Ahmet Kûfî'nin yanına gelerek İmam'ın bir çocuğunun öldüğünü fakat kefeni olmadığından gömemediklerini söylerler, ondan kefen bezi yapmak için kendisinde bulunan hülleyi satmasını isterler. Ahmet Kûfî, kendisinde böyle bir elbisenin bulunmadığını söyleyerek adamları gönderir. Hizmetkârlar bir müddet sonra tekrar Ahmet Kûfî'in yanına gelerek İmam'ın selamlarını iletirler. (3755-3763)

"*Qâfiyetü'l-'Ayn*" uyağıyla verilen bu gazel, aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. 7 beyitten oluşan bu gazel mahlassızdır. Gazelde yukarıdaki kıssanın devamı anlatılmıştır: İmam'ın selamıyla gelen hizmetkârlar, hüllenin bulunduğu sandığı gösterirler ve parasını ödeyerek onu satın alırlar. Ahmet Kûfî, aklındaki birkaç soruyu kâğıda yazarak İmam'a sormaya karar verir. Eğer bu soruları doğru cevaplandırırsa onun velâyetine inanacaktır. İmam'ın yanına vardığında çok kalabalık bir cemaat görür. Bu sırada kalabalık içinden biri

Ahmet Kûfî'nin yanına gelerek bir kâğıt uzatır: “İşte sorduğun soruların cevabı bunlardır.” der. (3764-3770)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümde Ali Rıza ile ilgili kıssanın geriye kalan kısmı, mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle anlatılmıştır. Ahmet Kûfî, sorularının cevaplarını kâğıtta görünce onun ne kadar büyük bir zat olduğunu anlar. 55 yaşında iken Halife Me'mun tarafından zehirleterek öldürülen Ali Rıza, Tûs'a defnedilmiştir. (3771-3778)

[Muhammed et-Takî b. Ali er-Rızâ]

Metnin bu bölümü bir hadisle başlamıştır. Hadiste, âl-i Muhammed sevgisiyle ölen kimsenin kabrine rahmet meleklerinin geleceği anlatılmıştır: “*Ķâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ ħubbu âl-i Muĥammed cea'la'llâhu ĳabre mezârü melâ'iketi'r-raĥme*” “**Ķâfiyetü'l-Ķayn**” uyağıyla verilen bu bölüm, 7 beyitten oluşan bir gazeldir. Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün vezniyle yazılan bu gazelde mahlas kullanılmamıştır. Gazelde dokuzuncu imam olan Muhammed Taki'nin hayatı ve kıssaları anlatılmıştır. Muhammed Taki'nin babası Ali Rıza, annesi Reyhane'dir.

Rivayete göre bir gün Halife Me'mun avlanmaya karar verir. Ava giderken yolu, Bağdat sokaklarında oynayan bir grup çocukla kesişir. Harun Reşid'i gören çocuklar kaçışırken Muhammed Taki, oynamaya devam eder. Halife, onun yanına gelerek ona neden kaçmadığını sorar. Muhammed Taki, yolun dar olmadığını ve kaçmasını gerektirecek bir suç da işlemediğini söyler. Bunun üzerine Me'mun kimin oğlu olduğunu sorar. (3779-3785)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümde Muhammed Taki hakkında anlatılan kısma devam ettirilmiştir. Metin, mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle sürdürülmüştür. Çocuk, halifeye Ali Rıza'nın oğlu olduğunu söyler. Me'mun oradan ayrılarak avlanmaya gider. Dağa çıkan Me'mun, av için doğanını salıverir. Doğan, o kadar yükselir ki gözden kaybolur ve bir müddet sonra ağzında bir balıkla döner. Me'mun bu duruma çok şaşırır. Me'mun, avdan dönerken o balığı yanına alarak sokakta oynamakta olan Muhammed'in yanına gelir ve ona elindekinin ne olduğunu sorar. (3786-3794)

Mesnevi, “**Ḳâfiyetü’l-Fâ**” uyağıyla yazılan bir gazelle devam etmiştir. 11 beyitten oluşan gazel, aruzun mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün vezniyle yazılmıştır. Gazelde mahlasa yer verilmemiş, halifenin balıkla ilgili sorusu cevaplandırılmıştır: Allah kudretten bir derya yaratmış, deryanın içinde balıkları yaratmıştır. Yakaladığı balık da o denizin balığıdır. Ancak meliklerin kuşları o balıkları avlayabilirler. Bunu da Resûl’ün soyundan gelenler bilir. (3795-3797)

Gazelin içinde ikinci bir kıssa anlatılmıştır: Seleften gelen bir rivayete göre adamın biri Şam’da peygamberlik davasında bulunur. Durumu öğrenen Şam valisi adamı hapse atar. O sıralarda Irak’ta bulunan Muhammed Taki, Şam’a giderek adamla buluşur. Adam, başından geçenleri Muhammed Taki’ye anlatmaya başlar. Adam, günlerini Hz. Hüseyin’in kesilmiş başının bulunduğu bir mescitte ibadet yapmakla geçirmektedir. İbadet yapa yapa gönlü saflaşmıştır. Bir yanına tanımadığı biri gelir. Kendisini takip ederse ona birçok sırra vâkıf olacağını söyler. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra kendilerini Kûfe’de bulurlar. (3798-3805)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen metinde Muhammed Taki ile ilgili kıssa devam ettirilmiştir. Hapishanedeki adamın anlattığı olay mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle sürdürülmüştür: Kendilerini Kûfe’de bulan o iki adam, namazlarını kıldıktan sonra tekrar yola çıkarlar ve kendilerini bir anda Medine’de bulurlar. Resûl’ün Ravza’sını ziyaret ederler. Burada bir müddet sohbet ederler. Sonra kendilerini birden Mekke’de bulurlar. Hapishanedeki o adam, tavaf ettikten sonra dışarı çıkar, adamı bulamaz. Bir müddet sonra adam kendisini daha önce ibadet ettiği Şam’daki mescitte bulur. (3806-3812)

“**Ḳâfiyetü’l-Ḳaf**” uyağıyla verilen metinde Muhammed Taki ile ilgili aynı kıssa, gazel nazım biçimiyle devam ettirilmiştir. Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün kalıbıyla yazılan bu gazel 13 beyittir. Gazelde, mahlas yoktur. Adam başından geçenleri İmam’a anlatmaya devam eder. Şam’daki mescitte kendini bulan adam, bir yıl geçtikten sonra yine o esrarengiz adamla karşılaşır. Adama kim olduğunu sorunca o yabancı adam Muhammed Taki, olduğunu söyler. Adamın yaşadığı bu haller zamanla şehirde duyulur. Bu söylentilerden haberdar olan vali, adamın peygamberlik davasında bulunduğunu düşünerek onu hapse atar. Adam bir mektup yazarak validen serbest bırakılmasını talep eder. Vali: “Sana bu yerleri kim

gezdirdiyse gelsin o seni kurtarsın.” cevabını verir. Muhammed Taki, o tutuklu adamı ziyaret etmek için hapishaneye geldiği zaman gardiyanların bir telaş içinde olduklarını görür. Meğer hapiste bulunan adam birden kaybolmuştur. (3813-3823)

“**Meşnevî**” başlığının kullanıldığı bu bölümde hapishanedeki adamın başından geçen kerametler, Muhammed Taki’nin vefatı mesnevi nazım şekli ve metnin asıl vezniyle anlatılmıştır. Adamın bir anda kaybolduğunu fark eden askerler, sultanın cezalandırmasından korkarlar. İşte bu harika halleri gösteren, o adamı yanında diyar diyar gezdiren kişi, Muhammed Taki’dir. Bu İmam, Halife Mu’tasım tarafından 25 yaşında iken Bağdat’ta öldürülmüştür. Mezarı, Musa Kâzım’ın yakınındadır. (3824-3831)

[Ali en-Nakî b. Muhammed et-Takî]

Metnin bu bölümünde âl-i Muhammed’i seven kişinin ehl-i sünnet ve cemaat olarak öleceğini ifade eden bir hadise: “*Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed mâte ‘ale’s-sünneti ve’l-cemâ’ati*” yer verilmiştir. “**Kâfiyetü’l-Kâf**” uyağıyla yazılan bu gazelde Ali Naki’nin hayatı ve kıssaları anlatılmıştır. Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün vezniyle yazılan bu gazel 7 beyit olup gazelde mahlas kullanılmamıştır. Onuncu imamın adı Ali Naki, lakabı Hâdi, babası Muhammed Taki, annesi Me’mun’un kızı Semane/Ümmü’l-Fadl’dır.

Rivayete göre İmam’ı bir düğüne davet ederler. Düğünde edepsizlik yapan bir genç, İmam’la alay eder. İmam, genci yanına çağırarak ona üç gün sonra öleceğini ve bundan sonra edepsizlik yapamayacağını söyler. Üç günün ardından o genç, ölür ve İmam’ın verdiği haber doğru çıkar. (3832-3838)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümde Ali Naki’ye ait bir başka kıssa, mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle anlatılmıştır: Halife Mütevekkil, Medine’de yaşayan Ali Naki’yle sohbet etmek maksadıyla onu Irak’a davet eder. İmam, halifenin adamlarıyla yola çıkar. Bir müddet sonra Hân-ı Sa’âlik adında bir mekânda konaklarlar. Burası dikenli ve oldukça kötü bir yerdir. Halifenin adamları arasında bulunan Salih adındaki biri, kimse görmeden İmam’ın yanına gelerek böyle bir yerde ağırlamakla ona hürmetsizlik ettiklerini söyler. İmam dikenli yere işaret ettiğinde o dikenli ve bakımsız mekân güllerin, lelelerin, köşklerin ve eşsiz

yemeklerin bulunduğu bir bahçeye döner. İmam, Salih'e dönerek: "Sen üzülme, bu gördüğün güzellikler her zaman bizimle beraberdir, bizim kötü yerlerde konakladığımızı zannetme." der. (3839-3851)

"**Ḳâfiyetü'l-Lâm**" uyağıyla yazılan bu manzumede Ali Naki'nin bir başka kıssası gazel nazım şekliyle anlatılmıştır. 11 beyitten oluşan ve mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazılan bu gazelde mahlasa yer verilmemiştir. Rivayetlere göre Hind'den bir hokkabaz gelir. Zamanın halifesi, sihirbaza eğer Ali Naki'yi insanlar arasında küçük düşürürse onu ödüllendireceğini vadeder. Bu teklifi kabul eden hokkabaz, onlardan yemek ve yufka ekmeği getirmelerini ister. Bu hazırlıklar yapılırken İmam, gelir. Daha önce hazırlanan yemek ve ekmek İmam'ın önüne konulur. İmam elini ekmeğe uzatınca ekmek uçar ve herkes İmam'a gülmeye başlar. Elini ikinci ve üçüncü defa uzattığında ekmek yine uçar ve halk yine İmam'a güler. Buna çok kızan İmam, duvarda asılı duran aslan suretine "Hokkabazı yut, içine al!" diye emreder. Duvardan sıçrayan aslan, hayretli bakışlar arasından geçerek hokkabazı yutar ve tekrar yerine döner. (3852-3862)

"**Meşnevi**" başlığıyla verilen bu bölümün sonunda Ali Naki'in vefatı anlatılmıştır. Metin, mesnevi nazım şekli ve asıl vezinle yazılmıştır. Metnin ilk beyitlerinde aslanla ilgili kıssanın anlatımına devam edilmiştir: Halife, İmam'a ne kadar yalvarsa da "Allah düşmanlarının yaşama hakları olamaz, bir daha onun yüzünü göremezsiniz." cevabını alır. Bu faziletli İmam, İbni Mu'tasım tarafından şehit edilir. 41 yaşında vefat eden İmam, Sürrimenrây'da⁸⁰ defnedilmiştir. (3863-3870)

⁸⁰ Bir yerleşim bölgesi olan "Sürrimenrây" başlangıçta bir köy iken zamanla gelişerek büyümüş, sulak ve verimli topraklar olan büyük, mamur bir şehir haline gelmiştir. Bağdat'ın 107 km. kuzeybatısında bulunan bu şehrin geçmişi Hz. Nuh'un oğlu Sam'a dayandırılır. Bir rivayete göre Bağdat, asker sayısının artmasıyla çok kalabalık bir şehir haline gelir. Bundan dolayı Bağdat halkı, Halife Mutasım'dan şikayetçi olur. Bunun üzerine halife şehrin dışına "Gören sevinir." anlamına gelen "Sermen Ra'y" anlamına gelen bir saray yaptırır. Bu saraya kervansaraylar, camiler, imarethaneler ilave ederek burayı mamur bir hale getirdikten sonra askeriyle buraya taşınır. Kendisi ve kendisinden sonra gelen halifeler yıllarca burayı pay-ı taht olarak kullanır. Daha sonra pây-i tahtın buradan taşınmasıyla burası zamanla cazibesini yitirir, harabeye döner. Bugün bir köy halinde olan bu yerin isimlendirilişi şehrin geçirdiği bu evrelerle ilgilidir. Günümüzde burası Samara/Samira olarak bilinmektedir. Şehrin mamur bir hale gelmesiyle burası ilk olarak "Sermenra'y" olarak adlandırılmıştır. Harab olduktan sonra şehrin ismi "Sâ'emenray"a dönüşür. Kimi rivayetlerde burası Hz. Nuh'un oğlu Sam'a nispet edilerek "Sam'ın yolu" anlamına gelen "Sam-ı Râh" olarak da geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-Alâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul 1311, c. IV, s. 2509; Emced Nâsır, "Sâ'menra'y", *el-Arabî'l-Cedîd*, <https://www.alaraby.co.uk/miscella/neous/27.01.2015>.

[Hasan el-Askerî b. Ali en-Nakî]

Mesnevinin bu bölümünde, âl-i Muhammed'e düşman olarak ölen kimsenin İlâhî rahmetten mahrum kalacağını anlatan bir hadise: *"Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ buğzu âl-i Muhammed câ'e yevmi'l-kıyâmeti mektûbün beyne 'ayneyhi âyisün min rahmeti'llâh"* yer verilmiştir. **"Kâfiyetü'l-Mîm"** başlığıyla verilen bu bölümde on birinci imam olan Hasan Askerî'nin hayatı ve kıssaları anlatılmıştır. Diğer imamlarda olduğu gibi burada da olaylar, önce gazel, sonra mesnevi nazım biçimleriyle anlatılmıştır. 11 beyitten oluşan, mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılan bu gazelde mahlas kullanılmamıştır.

Hasan Askerî'nin lakabı Zekî, babası Ali Naki ve annesi Sevsen'dir. Burada baba ve oğul olan İbrahim ile Ali'nin başından geçen bir kıssa anlatılır. Çok fakir olan İbrahim ile oğlu Ali yardım için İmam'a giderler. Yolda babası oğluna: "Eğer İmam beş yüz akçe verirse iki yüz akçeyle elbise, iki yüzüyle un ve geriye kalan yüzüyle de diğer ihtiyaçlarımızı karşılayacağım." der. Ali de gönlünden üç yüz akçe geçirir. Bu akçeleri alması halinde yüzüyle elbise, yüzüyle zaruri ihtiyaçları, geriye kalan yüzüyle de bir merkep almayı hayal eder. Baba oğul bu düşüncelerle İmam'ın evine varırlar. Biraz bekledikten sonra yanlarına bir hizmetkâr gelir. (3871-3881)

"Meşnevî" başlığının kullanıldığı bu metinde baba ve oğul kıssası mesnevi nazım şekli ve metnin asıl vezniyle devam ettirilmiştir. Hasan Askerî'nin evinden çıkan hizmetkâr onlara isimleriyle hitap ederek yanına çağırır. Baba ve oğul İmam'ın huzuruna girerek bir müddet sohbet ederler. Utandıklarından hallerini arz edemedi odadan çıkarlar. Tam o sırada arkalarından başka bir hizmetkâr yetişerek babaya beş yüz, oğluna da üç yüz akçelik iki kese uzatır. Hizmetkâr, önce babasına dönerek: "Bu akçelerden iki yüzünü elbise, iki yüzünü un ve yüzünü diğer ihtiyaçlarına harca, der. Sonra oğlana dönerek sen de yüzünü elbiseye, yüzünü ihtiyaçlarına ve diğer yüzünü de bir merkep için harca." der. Hizmetkar bu sözleriyle baba ile oğlunu hayretler içinde bırakır. (3882-3892)

"Kâfiyetü'n-Nûn" uyağıyla yazılan bu manzumede, Hasan Askerî'nin bir başka kıssası 9 beyitli bir gazelle anlatılmıştır. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazılan bu manzumede mahlas kullanılmamıştır. Bu kıssa da

İmam'ın cömertliği hakkındadır. Bir rivayete göre fakir bir mahkûm yardım etmesi için İmam'a bir mektup yazar. Mahkûm mektubu yazarken çok utanır. İmam'ın verdiği cevap “Bugün öğle namazını evinde kıl.” şeklinde olur. Adam o gün öğle namazından önce terhis olur ve öğle namazını evinde kılar. Namazdan sonra elinde yüz dinar olan bir adam gelir. Paranın, İmam tarafından gönderildiğini, bir daha ihtiyacı olduğunda İmam'dan utanmadan yardım isteyebileceğini, söyler. (3893-3901)

“**Meşnevî**” başlığıyla verilen bu bölümde İmam'ın vefatı mesnevi nazım biçimi ve metnin asıl vezniyle anlatılmıştır. İmam, Halife Mu'temed tarafından henüz 28 yaşındayken şehit edilmiştir. Sürrimenrây'a defnedilmiştir. (3902-10)

[Muhammed el-Mehdî b. Hasan el-Askerî]

Mesnevinin bu bölümünde âl-i Muhammed'e düşman olan kişinin kafir olarak öleceğini anlatan bir hadise: “*Qâle resûla'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: Men mâte 'alâ bug'zi âl-i Muḥammed mâte kâfirân*” yer verilmiştir. “**Ḳâfiyetü'l-Vâv**” uyağıyla verilen bu bölümde on ikinci imam olan Muhammed Mehdi'nin hayatı ve kıssaları gazel formuyla anlatılmıştır. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle yazılan bu gazel 9 beyittir. Gazelde mahlas kullanılmamıştır. Muhammed Mehdi'nin babası İmam Askerî, annesi Nercis'tir. Onun hakkında anlatılan pek çok kıssadan biri şöyledir: Halası, bir gün Hasan Askerî'yi ziyarete gelir, ziyaretini tamamladıktan sonra gitmek ister. Hasan Askerî ona: “Gitme, bugün bir oğlumuz doğacak.” der. Hala, İmam'ın karısı Nercis'e bakar: “Bunun bir ağırlığı yoktur.” der. İmam da: “Onun doğumu İsa'nın doğumu gibi olacak.” der. Orada kalan hala o gece teheccüt namazına kalkar, Nercis de onunla beraber namaz kılar. Sabah vakti olmasına rağmen henüz doğmamıştır. (3911-19)

“**Ḳâfiyetü'l-Hâ**” uyağıyla verilen bu manzumede Muhammed Mehdi'nin doğumu ile ilgili kıssa gazel nazım biçimiyle devam ettirilmiştir. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazılan bu gazel, 9 beyittir. Gazelde mahlas yoktur. Kıssanın devamı şöyledir: Havanın ağarmasıyla halanın umudu iyice azalmaya başlar. Bu sırada içeriden İmam'ın sesi yükselir: “Nercis'e bir hal oldu, yetiş.” der. Hala, içeri girdiğinde Nercis'i titrer halde bulur. Hemen İhlas, Kadir surelerini ve Âyetü'l-Kürsi duasını okur. Anne karnındaki bebek bu sureleri sesli olarak tekrar eder. Bir müddet sonra bebek doğar. Onun doğmasıyla ev nurlanır.

Bebek doğduğunda dizlerinin üzerine oturur ve salavat getirerek secdeye gider. Bebek sünnet olmuş, göbek bağı kesilmiş halde doğmuştur. Bebeğin sağ kolunda “...Câe’l-*hakku* ve *zeheka*’l-bâtilu inne’l-bâtilu kâne zehûkâ” âyeti yazılmıştır. Hasan Askerî’nin sesiyle hala, bebeği alır, İmam’a götürür. İmam bebeği göğsüne alarak dilini ağzına verir. (3920-3928)

“**Ḳâfiyetü’l-Lâm Elif**” uyağıyla yazılan bu metinde Muhammed Mehdi ile ilgili anlatılan kıssa gazel nazım biçimiyle devam ettirilmiştir. 11 beyitten oluşan bu gazel, mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün kalıbıyla yazılmıştır. Gazelde mahlasa yer verilmemiştir. Kıssa şöyle devam eder: Hasan Askerî, dilini oğlunun ağzına verdikten sonra ondan, Allah’ın izniyle konuşmasını ister. Bunun üzerine bebek besmeleyi okur. Sonra bir anda yeşil kuşlar görünür. İmam onlardan birini ismiyle çağırır ve ondan evladını vakti gelene kadar saklamasını ister. Amme, bu kuşların kimler olduğunu sorunca İmam: “Çağırdığım kuş Cebrâîl, diğerleri rahmet melekleridir.” diye cevap verir. (3929-3932)

İmam’la ilgili başka bir kıssaya göre adamın biri, İmam Askerî’nin yanına gelerek bir sonraki İmam’ın kim olacağını öğrenmek ister. İmam Askerî üç yaşında, nurani, oldukça fasih konuşan bir çocuğu adama göstererek: “Makbul bir insan olduğun için bu çocuğu sana gösterdim. Halkın bundan haberi olmasın. Benden sonra bu, imam olacak. Cihanı adaletiyle idare edecektir. O, ceddimin soyundandır. Adı Muhammed, künyesi Ebu’l-Kâsım’dır.” diye cevap verir. (3933-3939)

“**Ḳâfiyetü’l-Yâ**” uyağıyla oluşturulan bu gazel, mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün kalıbıyla yazılmıştır. 9 beyitten oluşan gazelde mahlas kullanılmamıştır. Bu şiirde Ehl-i Beyt’in faziletleri, İmam Askerî ve Muhammed Mehdi hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Ehl-i Beyt velayetin denizi, fikirlerin kaynağıdır, âlemin feyiz kaynağıdır. Denizden dalga kesilmediği gibi bunların da soyu kesilmez. Bunlar cihanın canı, zamanın dolunayı, her canın arzusudur. Her mekân bunlarla süslenir. Bunlar kudretin özüdür. Bunlardan alışveriş yapmayan “ah vah!” ederek eli boş gider.

İmam-ı Askerî'nin vefatını duyan Halife Mu'tazır, iki adamını çağırarak İmam'ın evine gitmelerini, bütün mallarını talan etmelerini ve ev ehlini öldürmelerini emreder. Emri alan o iki kişi eve gelirler fakat Muhammed Mehdi kaybolmuş, sırra karışmıştır.

Bu bölümün son beytinde Giryânî, On İki İmam ile ilgili mevzunun tamamlandığını söyleyerek bölümü bir hadis ve âyetle sona erdirir: “*Qâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ bugzu âl-i Muḥammed lem yeşümme rayḥatu'l-cenneti. Qâla te'âlâ: Ve terâhüm yenẓurûne ileyke ve hüm lâ-yübşirûn*”. (3940-3948)

Hâtimetü'l-Kitâb

Başlığı kitabın son bölümüdür. Bu bölümde Giryânî, kitabı tamamladığı için Allah'a hamd eder. Burada eserini bir kez daha “Necmü'l-Kulûb” olarak adlandırır. Bu kitabın yazılış maksadı sevenlerini şad etmek, kendisi ve talebesi Kusûrî için insanlardan dua istemektir. Günahlarından dolayı Allah'ın Gaffâr, Kerîm, Âdil, Vehhâb, Settâr, Rahîm ve Rab isimleri ile sıfatlarını; Resûlullah'ı, bütün peygamberleri şefaâtçi yaparak affını talep eder. Aynı zamanda annesi, babası, kardeşleri, evladı, dostları ve tüm Müslümanların affı için de yakarır. Giryânî, metni tamamlarken eserin hatalardan hâli olamayacağını, okuyanlardan eserdeki hatalara müsamaha ile bakmalarını ve onlardan hayır dualarıyla ruhunu şad etmelerini ister. (3949-3983)

Necmü'l-Kulûb, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılan 7 beyitlik bir gazelle son bulmuştur. Bu eserin yazılmasına hicri 1308 yılında başlanmış ve yine aynı yılda tamamlanmıştır. Kitabın yazılmasından maksat hânedân-ı Mustafa'nın (sav) vasfını yâd etmek, İlâhî mağfirete erişmek ve geleceğe bir yadigâr bırakmaktır. Bu eserin Giryânî ve Kusûrî tarafından yazıldığı ifade edildikten sonra metin şu beyitle sona erdirilmiştir: (3984-3990)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Ver şalâvat ol resûle zeyn ola erkânımız (3990)

Necmü'l-Kulûb'un sonunda salavat ve istinsah tarihi yer almaktadır: *Allâhümme şalli 'alâ Muḥammed ve 'alâ âl-i Muḥammed tetimmetü'l-keḷâm bi-inâyeti melikü'l-'allâm*

2.4. Edebî Tasvîrler ve Tedkîki

Tasvîr, Arapça s, r, t harflerinden, tef'îl vezninden türetilen bir kelime olup bir şeyin suretini çıkarma, resmini yapma; bir mevkiyi, binayı tasvîr etmek, tersim edercesine güzel tarif etmek anlamlarına gelmektedir.⁸¹ Yukarıdaki tasvîrin tarifine katılmayan Tâhirü'l-Mevlevî, tasvîr ya da tavsîfi “Bir şeyin sâde olduğu gibi değil, biraz da şâirce görüldüğü ve duyulduğu gibi anlatılmasıdır.” şeklinde tarif etmiştir.⁸² Edebî eserlerde tasvir, zaman ve mekân bildirmek, varlıkları tanıtmak, hadiseleri ve psikolojiyi yansıtmak istendiğinde başvurulmuş bir üslup biçimi olarak görülmüştür. Düzyazı için yapılan bu tasnif aynı zamanda mesnevileri de kapsayan bir anlatım üslûbudur.⁸³ Tasvîr, Türk edebiyatının bütün dönemlerinde yaygın bir şekilde kullanılmış bir anlatım biçimidir.

Edebî metinlerde tasvîr, aynı zamanda İslam öncesi Türk edebiyatı ürünlerinde, müelliflerin duygu ve düşüncelerini canlandırırken başvurdukları bir tarzıdır. Bir durum ve mekâna ait ayrıntılar, yazılı metinlerde olduğu gibi sözlü ürünlerden olan destanlarda da tasvîr yoluyla verilmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan ile Urum Kağan arasında yapılan savaşın şiddeti “İdil-Müren ırmağını kıpkızıl kana boyandı.” ifadeleriyle resmedilmiştir.⁸⁴ Ergenekon Destanı'nda bir yerleşim yeri olan Ergenekon, gürül gürül akarsuları ve çeşmeleri, türlü türlü otları ve meyveli ağaçları ile çeşit çeşit av hayvanlarının bulunduğu bir yer⁸⁵ olarak betimlenmiştir. Yine bu dönem ürünlerinden olan Manas Destanı'nda Manas'ın ölümüne üzülen eşi Kanıkey “tırnaklarını beyaz kâğıt gibi yüzüne batırması, dağınık siyah saçlarını dağıtması, yüzünün kan içinde olması, gözünden derya gibi yaş akması, rüzgâr ve dağların Manas'ın ölümüne yas tutması”⁸⁶ olarak tasvir edilmiştir.

⁸¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Gündoğdu Matbaası, İstanbul 1317, s. 411; Ahterî Mustafa b. Şemseddin Karahisârî, *Ahterî-i Kebîr*, (Nâşiri: Hacı Ahmed Hulusi ve Hacı Mustafa Dervîş), Şirket-i Sahâfiye-i Osmâniye, İstanbul 1310, I/145.

⁸² Tâhirü'l-Mevlevî, *e.g.e.*, s. 149-150.

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Atillâ Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvîrler*, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 35-47.

⁸⁴ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989, I/120.

⁸⁵ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 1997, I/26.

⁸⁶ Abdulkadir İnan, *Manas Destanı*, MEB Yay., İstanbul 1992, s. 129.

Bir anlatım biçimi olarak “tasvir”in edebî eserlerde basitten mükemmele doğru bir ilerleme müşahade edilmiştir. Türklerin İslamiyet’e girmesiyle birlikte yeni teşekkül eden İslamî dönem Türk edebiyatının ilk ürünlerinde, çok sanatlı olmamakla birlikte birçok tasvîr örneğine rastlamak mümkündür. Türk edebiyatının ilk mesnevisi olarak bilinen Kutatgu Bilig’de bahar mevsimi, “kurumuş ağaçların yeşermesi, doğanın mor, al, yeşil ve kızıla bezenmesi; yağız yerin yüzünü yeşil ipekle bağlaması”⁸⁷ olarak tersim edilmiştir. Atabetü’l-Hakâyık’ta “Dünyanın Dönekliği” başlığı altında dünya, “dokunulduğunda yumuşak olduğu hissi veren hakikatte oklanması gereken zehirli bir yılan olarak; kimi zaman peçesini kaldırarak yüzünü gösteren, kucaklayacakmış gibi kollarını açan fakat yaklaşıldığında uzaklaşan bir kadın”⁸⁸ olarak tasvîr edilmiştir.

Etkili bir anlatım biçimi olan “tasvîr”, daha sonraki yüzyıllarda sanat değeri daha yüksek örneklerde de kendini göstermiştir. Şairlerin sık sık baş vurduğu bir ifade biçimi olan “tasvîr”, divan şiiri geleneğinin XIX. yüzyıldaki takipçisi olan Giryânî’nin de ihmal etmediği bir ifade biçimidir. Necmü’l-Kulûb’da tespit ettiğimiz şahıslar, melekler, kozmik âlem, tabîî, cağrafi, psikolojik, savaş, sosyal hayat ve tasavvufî ilgili unsurlar, tasvirin en başarılı olduğu hususlar olarak tespit edilmiştir.

2.4.1. Şahıslar

Güzel sanatların bütün türlerinde olduğu gibi şiir alanında da temel unsur insandır. İnsan farklı yönleri ve özellikleriyle şiire konu olmuştur. Bu durum, kendini bazen peygamber, halife, veli gibi dinî yönü ağır basan kişiler, bazen de dünyevî bir makamı temsil eden sultan, yönetici ya da sıradan bir insan suretinde göstermiştir.

Necmü’l-Kulûb’da ana konu Hz. Ali ile Muaviye arasındaki savaşlar, On İki İmam olduğu için eserde, çok sayıda isme yer verilmiştir. Bu başlık altında bütün kişileri anlatmak yerine peygamberler, halifeler, on iki imam, sahabeler, tarihî-efsanevî şahıslar olarak belirlenen başlıklara bağlı kalınarak betimler hakkında bilgi verilmiştir.

⁸⁷ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşit Rahmeti Arat), Kabalcı Yay., İstanbul 2006, s. 103.

⁸⁸ Edib Ahmed b. Muhammed Yüknêkî, *Atabetü’l-Hakâyık*, (Çev. Reşit Rahmeti Arat), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1992, s. 90.

2.4.1.1. Peygamberler

Necmü'l-Kulûb'da genellikle peygamberlerin en meşhur mucizeleri hatırlatılmış, mucizelerin ibret alınacak tarafları üzerinde durulmuştur. Peygamberler bazen “mevt” hakikati gibi bir mefhum etrafında bir araya getirilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Âdem, İdris, Nuh, Yakup, Yusuf, Davut ve Süleyman ölümün pençesinden kurtulamayan birer insan olarak zikredilmiştir.

Ğanı Âdem ğanı İdrîs ğanı Nûĥ
Cemâdâta verirdi demleri rûĥ (24)

Ğanı Ya'ġûb ile Yûsuf-ı Ken'ân
Ğanı Dâvûd ğanı ĥükm-i Süleymân (25)

Hz. Âdem

Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamberdir. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Âdem'in meleklerden üstün olduğı ortaya konulurken “talim-i esmâ” mucizesine yer verilmiştir. Bu beyitlerde meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesi hadisesi hatırlatılmıştır. Bu beyitlerde iblis, İlâhî emre karşı gelen, lanet kemendi boynuna takılan bir kâfir olarak tasvir edilmiştir.

Ki biz emr eyledik cümle melâ'ik
Sücûd-ı Âdem'e ġün ola sâlik (1275)

Ğamu secd'eyledi olmadı mâni'
Velî olmadı iblîs emre tâbi 1276)

Özün gördi tekebbür kıldı vâfir
Erişdi ÷avġ-ı la'net oldı kâfir (1277)

Hz. Nuh

Edebiyatımızda Hz. Nuh, daha çok ömrünün uzunluğu ve tufandan korunmak için İlâhî buyrukla yaptığı gemiyle hatırlanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde nasihat dinlemeyen âsi bir kavim, bu kavmi bir kement gibi kısıkvrak yakalayan tufan, tufandan korunmak için inananların sığındıkları gemi ve uzun ömrüyle Hz. Nuh hatırlatılmıştır.

O dem kim ġavm-i Nûĥ tutmadı pendî
Erişdi 'âġıbet Tûfân kemendi (399)

Olar keştî-i Nûh'da etmiş iskân
Olara n'eylesin ol âb-ı tûfân (916)

'Ömür verse ki Nûh 'ömri mişâli
Daği Qârûn mişâli verse mâli (2109)

Hz. İbrahim

Aşağıdaki beyitlerde Hz. İbrahim'in devâsa bir ateşin içine mancınıkla atılması, Hz. Ali'yle mukayese edildiğinde cömertlikte geri kalması ve öldürüp parçalara ayırdığı dört kuşu yeniden diriltme mucizesi nazara verilmiştir.

Kimi yakmış Halîl'in kaçdına od
Kimi şaçar Mûsâ'nın qahrına dûd (964)

'Aşâ şalmış kimi sehîhâra qarşu
Kimisi mancılıkda nâra qarşu (968)

Dediler Haydar'in işbu 'atâsı
Halîlu'llâh'dan artuqdur sehîsı (2929)

Ki İbrâhîm Halîlu'llâh kaçan dörd kuşu öldürdi
Dögüp birbirine qatdı bilür bunu qamu eşhâş (3686)

Gerü ol kuşlara bir bir nidâ eyleyicek ol pâk
Dirilüp uçdı ol kuşlar bilürsün degiliz harrâş (3687)

Hz. Yakûb-Yusuf

Kur'an'da anlatılan peygamber kıssaları şiirde farklı mazmunlar vesilesiyle hatırlatılmıştır. Bu kıssalardan biri de Kur'an'da "ahsenü'l-kasas" olarak adlandırılan kıssadır. Bu kıssada Hz. Yusuf'un hayatı hakkında birçok bilgi verilmiştir. Bu kıssaya göre Hz. Yakup, Yusuf'u diğer kardeşlerinden daha fazla severdi. Yusuf'u kıskanan ağabeyleri gezinti yapmak maksadıyla onu kıra götürürler ve bir kuyuya atarlar. Ağabeyleri, akşam olduğunda ellerinde kanlı bir gömlekle ağlayarak gelirler. Babalarına "Yusuf'u kurt yedi." derler. Yoldan geçen bir kervan Yusuf'u kuyudan çıkararak köle pazarında satar. Hz. Yakup, üzüntüsünden kör olur.⁸⁹

⁸⁹ Yûsuf :12/10,15-19,84

Klasik Türk edebiyatı mersiyelerinde adı en çok anılan peygamber Hz. Yusuf'tur. Bu metinlerde Hz. Yusuf'un çok zikredilişinin altında yatan neden sevdiklerine kavuşmuşken sevgililer sevgilisini arzu ederek trajik bir şekilde ölümü talep etmesidir.⁹⁰ Aşağıdaki beyitte Hz. Yakub, oğlu Yusuf'un kanlı gömleği⁹¹ karşısında ağlayan, Yusuf'un ölümüne yas tutan, bir baba olarak, tasvir edilmiştir.

O gömlek gömleg-i Yûsuf değildir
Aña hem ağlayan Ya'kûb degildir (312)

Divan şiirinde Hz. Yusuf, benzersiz güzelliği, rüyası, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, bir köle olarak satılması, Züleyha'nın iftirası ve zindana atılması gibi zengin çağrışımlar uyandırmıştır.⁹² Şiirlerde Hz. Yakup "pîr-i Kenân", "mah-ı Kenân" olarak anılmıştır. Aşağıdaki beyitte Hz. Yakup ile Yusuf, Kenan topraklarında yaşayan iki peygamber olarak tasvir edilmiştir.

Çanı Ya'kûb ile Yûsuf-ı Ken'ân
Çanı Dâvûd çanı hükûm-i Süleymân (25)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Yusuf, ağabeyleri tarafından kuyuya atılan ve bu kuyudan Hz. Ali'nin adını anarak kurtulan bir peygamber olarak tasvir edilmiştir.

Daği Yûsuf nebî düşdükde çâha
Erişdi Cebrâ'îl ol yüzi mâha (2867)

Vaşîsi Murtaẓâ'nın ismini sen
Şefî' getir çâlâş ol çâhdan ahsen (2870)

Şefî' getüricek ol ismi Yûsuf
Çâlâş oldu o çâhdan cism-i Yûsuf (2871)

Hüzün evi anlamına gelen "beytü'l-hazen", büyük bir felakete maruz kalan bir insanın acılarından dolayı evine kapanan insanlar için kullanılır. Bu terkip manzum metinlerde "beyt-i ahzân", "külbe-i ahzân" şeklinde de geçmektedir. Beytü'l-hazen terkihiyle, daha çok Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'u kaybetmesinden dolayı insanlardan

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Mustafa İsen, *Dile Duran Ölüm Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*, Kapı Yay., İstanbul 2002, s. 51.

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Hamdullah Hamdî (Akşemseddin-zâde), *Yûsuf u Züleyhâ*, (Haz. Yılmaz Tombak, M. Ahmet Özyapıcı), Ve Edebiyat Yay., İstanbul 2005, s. 111-119.

⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz., Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ, Ankara 2000, s. 306-323.

uzaklaşması, evine kapanması ve ağlamaktan gözlerini kaybetmesi anlatılır. Aşağıdaki beyitte Hz. Yakup’la ilgili bu husus, telmih yoluyla ifade edilmiştir.

Kimi çâha düşüp efkârı eyler
Kimi beytü’l-ğazende zârı eyler (970)

Hz. Eyyüb

Edebiyatımızda Hz. Eyyüb, daha çok uzun süren hastalığı, hastalığı sırasında gösterdiği sabrı yönüyle ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Eyyüb, Hz. Ali’nin adını anarak yaralarından şifâ bulan bir peygamber olarak vasfedilmiştir.

Nitekim Eyyûb’ün cismine yâre
Açılup düşdi kırtlar erdi zâre (2862)

‘Alî ismiñ şefî’ getürdi ol dem
Bulup şîhhat erişdi derde merhem (2863)

Hz. Musâ

Nasihat, yanlıştan dönülmesinde başvurulmuş etkili bir yöntem, peygamberî bir metottur. Bu gerçeğin farkında olan Giryânî, birçok beyitte nasihatten bahsetmiş, nasihate uyanların mamur, uymayanların harap olduklarını anlatmıştır. Nasihat, kimi zaman şairin dilinden, kimi zaman mesnevideki kahramanlar aracılığıyla öne çıkmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Musa, nasihat yoluyla tebliğde bulunan bir peygamber olarak, Hz. Musa’nın büyük bir yılanla dönüşen âsasının sihirbazların yılanlarını yutması ve Firavun, öğüt dinlemediğinden Nil Nehri’nde boğulan biri olarak tasvir edilmiştir. Yanı sıra Hz. Musa ile Harun arasındaki yakınlığın Hz. Muhammed (sav) ile Ali arasında olduğu zikredilmiştir.

Dağı tutmadı Fir‘avn pend-i Mûsâ
Nihâyet şuya gark oldu o tersâ (398)

Niçe mu‘ciz ‘ayân eyledi Mûsâ
Naşihatler beyân eyledi Mûsâ (1279)

Görüp mu‘cizleri etmedi ikrâr
Nebî-yi Hakk’ı Fir‘avn kıldı inkâr (1280)

'Aşâ şalmış kimi sehḥâra qarşu
Kimisi mancılıkda nâra qarşu (968)

Dedi kim yâ ‘Alî Mûsâ’ya Hârûn
Gibisiñ sen baña ħor gören azğun (2720)

H_z. Hârûn

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Harun, kavmi tarafından sözü dinlenmeyen bir peygamber olarak tasvir edilmiştir. Rivayete göre Hz. Musa, Hz. Harun’u vekil tayin ederek kısa bir süreliğine kavminden ayrılır. Hz. Musa, geri döndüğünde, İsrailoğullarını buzağıya tapar halde görür. Hz. Harun’un uyarıları da etkisiz kalır. Giryânî, aşağıdaki beyitlerle bu kıssayı hatırlatmıştır.

Nitekim kavm-i İsrâ'il çü zâhir
Bırakdılar pes ol Hârûn'ı âhîr (2721)

Buzağıya tapup hep kâfir oldu
Olarıñ devleti tez âhîr oldu (2722)

Hz. Yûnus

Bir bela ya da musibete maruz kalan peygamberler, Necmü'l-Kulûb'da genellikle Hz. Ali'nin büyüklüğünü ortaya koymada bir vasıta olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Yunus'un zikre değer görülmesi aynı tasavvurun bir başka tezahürüdür. Balığın karnına düşen Hz. Yunus, Hz. Ali'yi zikrederek sahil-i selamete çıkan bir peygamber olarak tasvir edilmiştir.

Kaçan kim düşdi Yûnus baṭn-ı hûta
 Şefî‘ getürdi ol ism-i subûta (2864)

Anıñla buldı ol Yûnus necâtı
 Hayât erdi ki bulmuşken memâtı (2865)

Meded kıldı aña nûr-ı velâyet
'Âlî ismiyle ol buldı selâmet (2866)

Hz. Süleymân

Aşağıdaki beyitte Hz. Süleyman, dünyaya hükmeden bir sultan ve mührü devler tarafından çalınan bir peygamber olarak vassfedilmiştir.

Yûsuf deñlü kenîz ile gulâmı
Süleymân denlü mülk verse temâmı (2110)

Lâle-i bâğ-ı velâyet ne ‘aceb şoldı yâ Rab
Hâtem-i mülk-i Süleymân dîvleri buldı yâ Rab (3531)

Hız. Lokman

Peygamber olup olmadığı tartışılan Hız. Lokman, bu beyitte bir tabip olarak vasfedilmiştir.

Dînimiz derdiniñ dermânı sensin
Vücûd-ı ‘illetiñ Loqmân’ı sensin (2339)

Hız. Yahyâ-Zekeriyyâ

Bu beyitte iki peygamberin, (oğul-baba) ümmetleri tarafından acımasızca öldürülmeleri tasvir edilmiştir. Bu vesileyle Hız. Yahyâ’nın kanını akıtacak, Hız. Zekeriyya’yı testereyle biçecek kadar azgınlaşan âsi bir kavmin tablosu çizilmiştir.

Kimi Yahyâ kanın içmek dilerdi
Zekeriyyâ’yı hem biçmek dilerdi (965)

Hız. İsa

Edebiyatımızda Hız. İsa, oldukça zengin mazmunlara bahis konusu olmuştur. Manzum ve mensur metinlerde Hız. İsa, cehennem korkusu, sıra dışı sabrı, dünyaya önem vermemesi, benzersiz bir güzelliğe sahip olması, çilesi, yeniden dirilişin sembolü olması, mucizelerinin Hız. Peygamber’in mucizeleriyle mukayese edilmesi, Cibril’in nefesiyle yaratılması, hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi, göğe yükselmesi ve yeryüzüne yeniden dönmesi bakımından ele alınmıştır. Edebî metinlerde genellikle Rûhullâh, Mesîh, İbnullâh, İbn-i Meryem gibi unvanlarla anılmış. Divan şiirinde sevgili yüceltilirken telmihte bulunulan, iğne, eşek gibi çeşitli eşya ve hayvanlarla anılmıştır.

Hız. İsa, edebî eserlerin yanı sıra Kur’an’ın da ayrıntılı olarak hakkında bilgi verdiği peygamberlerden biridir. Doğumundan ölümüne (göğe yükselmesine); onu inkâr edip öldürmeye teşebbüs edenlerden, ona sonsuz bir sadakatle bağlanan Havarilere ve onun peygamber oluşuna kadar birçok bilgi Kur’an’da yer almaktadır.

Hadislerde Hz. İsa'dan, mucizevî doğuşu, Havarilerin arzuları üzerine gökten indirilen semavî sofrası, bir "ulu'l-azm" peygamber olması, Hz. Muhammed (sav) ile Hz. İsa arasında başka bir peygamberin gelmemesi, Allah'tan bir "kelime, ruh" olması, dünyaya ve dünyevî eşyalara gönül bağlamaması, göğe yükselmesi ve yeniden yeryüzüne dönmesi, getirdiği dini mensuh olan bir peygamber olarak söz edilmiştir.⁹³

Hz. İsa, aynı zamanda müjdeleyici bir nebidir. Aşağıdaki beyitlerde Hz. İsa, kendisinden sonra bir peygamberin (Hz. Muhammed sav) geleceğini ve bu peygamberin getirdiği hükümle bütün dinlerin ve peygamberlerin geçerliliğini yitireceğini müjdelemiştir.

Demiş 'Îsâ ki benden soñra ey er
Cihâna gele bir peygamber-i ser (628)

Ğamu edyânı neş eyleye zâhir
Nübüvvet ol nebîde ola âhir (629)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. İsa, insan-ı kâmilin tarifini yapan bir peygamber olarak anılmıştır. Ona göre insan-ı kâmil olmak, iki defa doğmakla mümkündür. Son beyitte ise Muhammed Mehdi'nin annesi Nercis ile Hz. Meryem arasında ilişki kurularak her iki annenin doğumdan önceki halleri arasında bir benzerlik kurulmuştur.

Rivâyetdir 'Îsâ'dan añla hâli
Ğaber verir ne hâlden gör bu fâli (3142)

Ki ya'nî iki kez toğmazsa bir cân
Demezler ol kişiye kâmil-insân (3143)

Dedi bil 'amme 'Îsâveş anıñ ħamli belürsüzdür
Toğucağ ma'lûm olur ol olur ħâyet yüzi şulu (3917)

Hz. Muhammed (sav)

Necmü'l-Kulûb'da birçok lafzî ve manevî hadisler, na't-i şerîflerden dolayı en çok bahsi geçen peygamber Hz. Muhammed (sav)'dir. Mesnevide Hz.

⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Seydi Kiraz, *Türk İslam Edebiyatında Hz. İsa*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2013, s. 1,7-16.

Peygamber'in farklı özelliklerine işaret edilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Peygamber, diğer dinlerin hükmünü kaldıran, sağlam bir din te'sis eden bir peygamber olarak tavsif edilmiştir. Mahşer gününün sultanı olan Hz. Peygamber, aynı zamanda insanlık için şefa'at kaynağıdır. Onun şânı için Tâ Hâ ve Yâ Sîn sûreleri indirilmiş; O, sözleriyle âlem bahçesine hayat bahşetmiştir.

Ğamu aĥkâm-ı dîni nâsiĥ oldı
Cemî' dîn içre dîni râsiĥ oldı (11)

Şefî' olsun resûl-i mîr-i mahşer
Naşîb eyle olara âb-ı kevşer (72)

Ol lebiñ bûstân-ı 'âlemdir kılur emvâtı ĥay
Tâ hâ vü yâ sîn şânına cânib-i ez-Ğağ âmed (456)

Onun güzel kokulu saçları geceyi (*ve'l-leyli izâ*), yanağının nûru güneşi (*ve's-şemsi ve duĥâhâ*), hatırlatır. Ayağının bastığı taş, Kısra'nın tacından daha kıymetli, toprak feleklerin gözleri için bir sürmedir. O, gönderilen peygamberlerin efendisi, insanların ve cinlerin rehberidir.

Ol mu'ağğar zülf şânında-durur *ve'l-leyli izâ*
Hem 'ızârıñ vaşfını *ve's-şemsi ve duĥâ küned* (457)

Tâc-ı Kısradan mu'azzez ayağıñ başdığı taş
Ğâk-i na'leyniñi eflâk 'aynına tûtyâ keşed (458)

Ğamu mürsellere server olupdur Aĥmed ü Maĥmûd
Ki cümle ins ü cinne reh-nümâdır bil resûla'llâh (3445)

2.4.1.2. Halifeler

Klasik şiir, asırların getirdiğı birikimle sistemi kurulmuş, kuralları belirlenmiş ve köklü bir geleneğe sahip olan bir şiirdir. Bu geleneğın takipçisi olan şairler, divan ve mesnevilere “tevhîd, na't, çehâr-yâr”la başlamayı bir esas olarak benimsemişlerdir. Şairlerin övüldüğü “çehâr-yâr” bölümleri beyit sayısı ve anlatım biçimleri birbirinden farklılık göstermiştir.

Klasik metinlerde “çehâr-yâr”dan bahsedilirken bazen halifelerin her biri müstakil bir başlıkla anılarak meziyet ve faziletleri zikredilmiş⁹⁴, bazen bir başlık altında toplanmadan önemli hususiyetleri zikredilerek isimleri tek beyitte toplanmış,⁹⁵ bazen de isimleri belirtilmeden “çehâr-yâr” ibaresiyle övülmüştür.⁹⁶ “Çehâr-yâr”ı övme geleneğine bağlı kalan Giryânî, Necmü’l-Kulûb’da “Der-Medh-i Çehâr-yâr-ı Güzîn” başlıklı bölümde dört büyük halifenin en belirgin vasıflarına işaret etmiştir.

2.4.1.2.1. Hz. Ebûbekir

İlk halife olan Hz. Ebubekir’e mesnevide fazla yer verilmemiştir. Hz. Ebubekir, “Der-Medh-i Çehâr-yâr-ı Güzîn” başlığıyla verilen beyitlerde din yolunun yüce bir temsilcisi ve din uğruna bütün malını bağışlayan cömert bir halife olarak tavsif edilmiştir.

Ebû Bekr u ‘Ömer ‘Osmân u Haydar
Bular kim râh-ı dînde ‘âlî-server (14)

Biri etdi taşadduk cümle emvâl
Biri etdi teferruk hükm-i aqvâl (15)

2.4.1.2.2. Hz. Ömer

Mesnevide Hz. Ömer’e ayrılan yer iki beyitle sınırlandırılmıştır. Halifelik sıralamasında ikinci olan Hz. Ömer, aşağıdaki beyitlerde İslamın öncüsü ve âdil bir halifesi olarak zikredilmiştir.

Ebû Bekr u ‘Ömer ‘Osmân u Haydar
Bular kim râh-ı dînde ‘âlî-server (14)

Biri etdi taşadduk cümle emvâl
Biri etdi teferruk hükm-i aqvâl (15)

⁹⁴ Şemseddin Sivasî, *Heşt Bihişt*, (Haz. Alim Yıldız), Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015, s. 57-60.

⁹⁵ Yusuf Yıldırım, *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Metin-İnceleme-Tahlil)*, MÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013, s. 101.

⁹⁶ Nâbî, *Dîvânı*, (Haz. Ali Fuat Bilkan), Akçağ, Ankara 2011, s. 31-32.

2.4.1.2.3. Hz. Osmân

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Osman'dan din yolunun rehberi ve hayâ sahibi bir halife olarak bahsedilmiştir. Bu vasıflarının yanı sıra Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlendiği için iki nur sahibi anlamına gelen “dü-nûr ıssı” unvanıyla da anılmıştır.

Ebû Bekr u ‘Ömer ‘Osmân u Haydar
Bular kim râh-ı dînde ‘âlî-server (14)

Biri şâhib-hayâ hem ıssı dü nûr
Biri Haydar-ı kerrâr fazl-ı meşhûr (16)

Necmü'l-Kulûb'da, muhtevanın doğurduğu zarurettten dolayı ilk iki halifeye nazaran Hz. Osman'a daha geniş bir yer ayrılmıştır. Bundan sonraki beyitlerde Hz. Osman, Hz. Ali ile Muaviye arasındaki halifelik mücadelesi bağlamında ele alınmıştır. Beni Ümeyye kabilesi, Hz. Osman'ın katlinden Hz. Ali'yi sorumlu tuttuklarından Muaviye'ye sığınmış, Muaviye'ye giderken yollarında Hz. Osman'ın kanlı gömleğini, eşi Nâile ve kesilmiş parmağını almışlardır. Aşağıdaki beyitlerde bu kabile, Hz. Osman'ın kâtilini öldürmek için yemin eden bir grup olarak tasvir edilmiştir.

Bile götürdüler ‘Osmân’ın anda
Çü kanlı gömlegini ol zamânda (98)

Mu‘âvî katına cem‘ oldı cümle
Beyân-ı hâle itmişlerdi hamle (99)

O dem kim ‘Osmân’ı katl eylediler
Nâ’ile barmağın kesmiş idiler (100)

Der imiş halka kim rûşen-celîdir
Biliñ kim kâtil-i ‘Osmân ‘Alî’dir (234)

Şamı eylemişdir ‘ahd-i bî-pâk
Edeler kâtil-i ‘Osmân’ı ihlâk (304)

2.4.1.2.4. Hz. Ali

2.4.1.2.4.1. Hz. Ali'nin İsim Künye Lakâb ve Sıfatları

Şiirimizde Hz. Ali, asırlarca etkisi devam eden halifelik tartışmalarının merkezinde yer alması, evliyaların önderi olarak bilinmesi, ilmî derinliği, kevserin sâkîsi, arslana benzetilmesi, meşhur bineği Düldül'ü, kılıcı Zülfikar'ı, güç ve kuvvetin sembolü, ejderhalarla ilgili efsanevî anlatıları, Hasan-Hüseyin'in babaları, Hayber'in fatihi, sâdık hizmetkarı Kanber'i, memduhların övgüsünde baş vurulan bir benzetme unsuru gibi zengin çağrışımlara vesile olmuştur.⁹⁷

Hz. Ali aynı zamanda “Şîr-i Hudâ, Şîr-i Yezdân, Murtazâ, Haydar-ı Kerrâr, Aliyyü'l-Murtazâ, Aliyy-i Âlî, Şâh-ı Merdân, Şehîd-i Mihrâb, Bâb-ı İlm⁹⁸ gibi birçok sıfatla anılmıştır. Necmü'l-Kulûb'da, Hz. Ali ile ilgili tespit edilen isim, künye, lâkâp ve sıfatlar çeşitli yönleriyle nazara verilmiştir.

İsmi

Necmü'l-Kulûb'da Hz. Ali “Âlî” ismiyle zikredilmiştir. Allah'ın esmâ-ı hüsnâsı arasında geçen bu isim yüce, yüksek; şanı, kudreti yüce ve büyük olan” anlamına gelmektedir.⁹⁹

Velîkin bu idi gönlümde ey cân
'Alî vaşfiñ edem bir şemme i'lân (35)

Dedi kim 'Alî ile beni Raḥmân
Yaratdı nûr-ı vâhiden o Sübhân (1293)

İkisi nûr-ı vâhiddir mu'ayyen
Ki farḳ eden olur küfre müzeyyen (1294)

Künyesi

Hz. Ali'nin başlıca künyeleri; Ebû'l-Hasen, Ebû's-Sıbteyn ve Hz. Peygamber tarafından verilen Ebû Turâb'dır.¹⁰⁰ Hz. Ali, Necmü'l-Kulûb'da Ebû Turâb künyesiyle anılmış, müntesipleri “Turâbîler” olarak isimlendirilmiştir.

⁹⁷ Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2016, s. 265-268.

⁹⁸ Abdülhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yay., Ankara 2011, s. 115.

⁹⁹ İsmail Karagöz, *Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 147.

Mu‘âvî gördi ol dem işbu hâli
Dedi geldi Turâbiler zevâli (104)

Dedi bir kez bakıñ Ebû Turâb’a
Gelürmüş kim vere Şâm’ı harâba (659)

Lâkab ve Sıfatları

Lâkab, bir şahsı başkasından ayırmak, kişinin özelliklerini vurgulamak amacıyla asıl isminin dışında sonradan verilen unvana ya da isme denir. Şiirimizde şahıslar övülürken ya da yerilirken lâkablاریyla anılmıştır. Hz. Ali’nin mesnevideki başlıca lâkablar şunlardır.

Murtazâ

Murtazâ; beğenilmiş, seçilmiş, razı olunmuş; hoşnut olmuş, razı olmuş anlamlarına gelmektedir. Hz. Ali, Necmü’l-Kulûb’da en fazla “Murtazâ” unvanıyla anılmıştır. Aşağıdaki beyitte bu unvan cömertlik vesilesiyle anılmış ve âyetle övülmüştür: “*Qâlallâhu te‘âlâ: Ve yu‘imûne’t-ta‘âme ‘alâ hubbihî miskînen ve yetîmen ve esîrâ*”¹⁰¹ Âyete göre miskin, yetim ve esir suretinde gönderilen üç melek, Murtazâ’yı imtihan etmek isterler. Bu maksatla üç gün üst üste iftar vaktinde Ehl-i Beyt’in kapısını çalarlar. Ehl-i Beyt oruçlu olmasına rağmen iftariyelerini meleklere vererek aç kalır. Bu suretle Murtazâ’nın cömertliği âyet ve melek referanslarıyla ortaya konulmuştur.

‘Aliyyü’l-Murtazâ hem oldı perhîz
Şe‘îr nânından artık komadı çîz (2936)

O dem şîr-i Hudâ’yı imtihâna
Semâdan üç melek indi cihana (2937)

Ebûzer işbu âyet ile tahkîk
Sehâ-yı Murtażâ’yı kıldı taşdîk (2958)

Şair, bir başka beyitte Murtazâ, Küfelilerin davranışları bağlamında ele alınmıştır. Mısır’ın Muaviye tarafından işgal edilmesi üzerine Küfe ahalisi yardıma

¹⁰⁰ Firuzâbâdî es-Seyyid Murtaza, *Fezâilü’l-Hamse mine’s-Sıhahî’s-Sitte*, Beyrut 1982, I/205; Alim Yıldız, “Fuzilî’ye Göre Hz. Ali”, *Geleneğin İzinde*, Kitabevi, İstanbul 2013, s.515.

¹⁰¹ “Onlar, seve seve yiyeceği, yoksula, yetime ve esire yedirirler.”, İnsân, 76/8.

çağrılır. Yardım gelmeyince Murtaza'nın bedduasıyla Yusuf-ı Haccâc, doğar ve büyüdüğünde büyük bir vahşetle Küfelileri katleder.

Pes ol gece du'â-ı Murtaza'dan
Toğar Yûsuf-ı Haccâc pes anadan (3045)

Gör imdi Yûsuf-ı Haccâc n'etdi
Okuma âhiri çok zulüm etdi (3046)

Aşağıdaki beyitlerde Murtaza ile Mustafa (Hz. Muhammed sav) her zaman övülmesi gereken iki zat, bunları inkâr edenler “mel'ûn, müşrik ve kâfir” olarak ve Murtaza'nın vefatından dolayı Küfe ahalsinin hüznü tasvir edilmiştir.

Muştafa'yı Murtaza'yı dâ'imâ medh eylegil
Anları inkâr edenler mel'ûn müşrik ü kefer (3306)

Kaçan kim Murtaza oldu za'ımnâk
İşidüp Küfe halkı oldu gâmnâk (3364)

Haydar

Haydar, “inmek; süratli iş yapmak; sert ve dolgun olmak” anlamlarının yanı sıra erkek aslan anlamına gelir. Aslan bütün milletlerde olduğu gibi Araplar için de kuvvet ve kudretin sembolüdür. Klasik şiirimizde Hz. Ali, daha çok kelimenin bu anlamı gözetilerek Haydar lâkabıyla anılmıştır.

Aşağıdaki beyitte, Hulefâ-yı Râşidîn'in ilk üç halifesi, isimleriyle yer alırken Hz. Ali, “Haydar” unvanıyla ve din yolunun büyük bir rehberi olarak zikredilmiştir.

Ebû Bekr u 'Ömer 'Osmân u Haydar
Bular kim râh-ı dînde 'âlî-server (14)

Cesaretin sembolü olan Haydar, bazen kılıçla (Zülfikâr) birlikte kullanılmıştır. Haydar'ın bir kılıç darbesiyle otuz üç kişi ölmüş, Haydar'ın sayesinde İslam dini parlarmış, Ahmed'e (sav) isyan edenler boyun eğmiştir.

Otuz üç kişi erdi pes helâke
Erişdi darb-ı Haydar düşdi hâke (1917)

Darb-ı seyf-i Haydar ile buldı revnağ işbu dîn
Niçe hân-ı ser-keşî ol Ahmed'e râm eyledi (1352)

Bir başka beyitte, Haydar’dan kuvvet ve kudret bağlamıyla bahsedilmiştir. Haydar’ın kuvvetini gösteren sembollerden biri Hayber Kalesi’dir. Bu kalenin yaklaşık 50 ton ağırlığında olan iki kanatlı kapısı Haydar tarafından koparılmış ve surlara girmek için bir köprü gibi kullanılmıştır.

Uzadup dest-i kudret ol gün Haydar
Kopardı hep bilürler bâb-ı Hayber (2840)

Çokuz yüz kanar olan iki bâbı
Getürüp köprü kıldı bil cevâbı (2841)

Kerrâr, savaşta çekilip tekrar saldırmak, döne döne saldırmak anlamlarına gelmektedir. Mesnevide bazen “Haydar” ile “Kerrâr” ibareleri bir terkip halinde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Haydar-ı Kerrâr’ın savaş meydanına nâra atarak girmesi tasvir edilmiştir.

Bu eşnâda yine Haydar-ı kerrâr
Girüp meydâna na’ra urdı ey yâr (1786)

Şair bir başka beyitte Muaviye’nin bahtsızlığı münasebetiyle Haydar’dan söz etmiştir. Allah’ın izniyle Haydar, sözleriyle nice ölü gönülleri diriltiren ve birçok fazilete sahip olan bir zat; Muaviye ise bu faziletlerle şahit olmasına rağmen Haydar’ı inkar eden talihsiz biri olarak tavsif edilmiştir.

Niçe burhân delâ’il fazl-ı Haydar
Görüp çün etdi inkâr ol bed-ahter (1289)

Bi-emr-i Hağ nice mürdeler ihyâ
Olupdur nuğ-ı Haydar’dan hemânâ (1290)

Aşağıdaki beyitte Haydar, Resulullah aracılığıyla verilen İlahî bir ikramla anılmıştır. Bu ikrama göre risaletin hükmü Haydar’ın mührüyle tamamlamıştır.

Emr-i Hağ’la ol resûla’llâh ne ikrâm eyledi
Mühr-i Haydar’la risâlet hükmüñ itmâm eyledi (1349)

Haydar, bazen de Hz. Ömer’in “Fârûk” unvanı hatırlatılacak şekilde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Haydar’dan hak ile bâtılı kesin olarak ayırabilme meziyetiyle söz edilmiştir.

Hağ ile bâtılıñ beynini Haydar
Çü farğ edüp eder temyîz muğarrer (2790)

Şîr

Necmü'l-Kulûb'da Hz. Ali için kullanılan bir başka unvan da “şîr”dir. Farsça arslan anlamına gelen “şîr”, edebiyatımızda Hz. Ali'nin cengâver ve yiğitliğini övmek için kullanılan bir sıfattır. Beyitlerde bu unvan kimi zaman tek kimi zaman da terkip şeklinde kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali, susuz kalan askerinin başında kınından çıkmayan kılıcıyla bekleyen bir arslan olarak betimlenmiştir. Aynı zamanda “şîr” unvanı, İlâhî isimlerle bir terkip oluşturacak şekilde (şîr-i Hudâ, şîr-i Yezdân, şîr-i Mevlâ...) kullanılmıştır.

Şusuzluktan buñaldı leşker ey şîr
Gılâfından henüz çıkmadı şemşîr (1106)

Anı gönderdiler şîr-i Hudâ'ya
Ki ya'nî Kûfe'de ol Murtaẓâ'ya (226)

Oğudı nâmeyi ol şîr-i Yezdân
Dedi görün ne kılmış ibni Süfyân (231)

Ne kim emr eylesen ey şîr-i Mevlâ
Tutub emriñ idevüz cümle icrâ (516)

Kâşif-i sırr-ı haķâyık şîr-i Rabbu'l-âlemîn
Maḥzen-i cümle 'ulûmin melce-i rû-yı zemîn (1537)

Rivâyetde gelür demişdir ol şâh
'Aliyyü'l-Murtaẓâ ol şîr-i Allâh (2301)

Biz anı öğrenüp bilmekde ne sûd
Beyân et sen bunı ey şîr-i Ma'bûd (2307)

Leysullâh

Necmü'l-Kulûb'da Hz. Ali için kullanılan sıfatlardan biri de arslan anlamına gelen “leys”tir. Bu kavram Esmâ-i Hüsnâ'yı karşılayan “Allah” ismiyle birleştiğinde “Allah'ın arslanı” anlamına gelir. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali, savaşların mutlak gâlibi ve kıyamette kendisine verilecek dağın üzerinde duran muzaffer bir arslan olarak tasvir edilmiştir. Güç ve kuvvetin öne çıktığı bu beyitlerde Hz. Ali'den her savaşta gâlip gelen Allah'ın arslanı olarak bahsedilmiştir.

Bunuñ üstüne leysu'llâh-ı gâlib
Velî-yi Hağ 'Alî İbn Ebû Tâlib (1243)

Kıyâmetde 'Alî bin Ebû Tâlib
Tura bir tağda leysu'llâh-ı gâlib (2827)

Dedi ol yâ Mu'âvî cenge tâlib
Ne söyler gör esedu'llâh-ı gâlib (1731)

Şâh

Hükümdar, padişah anlamına gelen “şâh”, şiirimizde Hz. Ali ve On İki İmam, tarikat kurucuları ve uluları, mutasavvıflar için kullanılan bir lâkabdır. Hz. Ali, Necmü'l-Kulûb'da sık sık “şâh”¹⁰² unvanıyla anılmıştır.

Metinde daha çok terkip hâlinde kullanılan bu lâkab bazen sadece “şâh” olarak geçmektedir. “Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet” başlığıyla verilen müseddes-i mütekerrirden alınan bir beyitte Hz. Ali, bütün varlığın kendisiyle övündüğü bir “şâh” olarak tavsif edilmiştir. Ezelden gelen bu imtiyaza karşı gerek fert gerek toplum bütün varlık ona kul ve köledir.

Bendedir ol şâha cümle halk-ı 'âlem hâs u 'âm
Tâ ezel mümtâz olup olmuş zîrâ fağr-i enâm (335)

Yine aynı müseddesten alınan bir başka beyitte “şâh” bu kez bir terkiplerle ('adâ-yı şâh) verilmiştir. Beyitte Hz. Ali; ikram ve ihsan çeşmesi, her an dalgalanan bir deniz olarak; düşmanları sonsuza kadar lanetlenmiş bir topluluk olarak tasavvur edilmiştir.

Çeşme-i luğ u 'atâsı mevc eder mişl-i bihâr
Dem-be-dem 'adâ-yı şâha la'net olsun bî-şumâr (333)

Hz. Ali'nin kahramanlığı ve büyüklüğü yine “şâh” unvanıyla vurgulanmıştır. Beyitlerde Hz. Ali, yiğitlerin şahı anlamına gelen “şâh-ı merdân”; şahların en şerefli, en yücesi anlamına gelen “şâh-ı efham” sıfatlarıyla övülmüştür.

Oğuyup aıldadı çün şâh-ı merdân
Dedi gelsün ne deñlü varsa 'ayân (229)

¹⁰² Şiirlerde bu unvana ayrı bir önem verilmiştir. Bu fıkada “Bism-Allah” yerine “Bismi-Şâh” ifadesi benimsenmiştir. “Şâh”a sembolik bir anlam yükleyen Şiilere göre bu unvan, Tanrı'nın insan suretinde görünümü olarak yorumlanmıştır. Ayinlerde yaygın olarak bu söylemin kullanılması “Şâh-ı Merdân Ali”yi hatırlatmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Irene Melikoff, *Kırklar'ın Cemi'nde*, (Çev. Turan Alptekin), Demos Yay., İstanbul 2011, s. 23.

Bunı böyle göricek şâh-ı efham
Dedi hâdimlere kim olun epsem (319)

Eski metinlerde “şâh-ı velâyet” terkibi bazen “şâh-ı vilâyet” şeklinde okunmuştur. Terkibin birinci okunuşuyla (şâh-ı velâyet) Hz. Ali’nin bâtinî halifeliği, ikinci okunuşuyla da (şâh-ı vilâyet) zahirî halifeliği nazara verilmiştir.¹⁰³ Aşağıdaki beyitte Hz. Ali’nin “bâtınî halifeliği” öne çıkarılmıştır.

Dedi Mâlik eyâ şâh-ı velâyet
Şahın gönlüne gelmesün melâmet (514)

Mesnevide “şâh” unvanı bazen ona ait eşyalarla bir terkip oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Bu cümleden olmak üzere ilk beyitte şahın çadırı anlamıyla “otağ-ı şâh”, şahın askeri-ordusu anlamıyla “leşker-i şâh” gibi birçok örnek kullanılmıştır.

Hemân-dem geldi ol leşkere erdi
Varup toğrı otağ-ı şâha girdi (540)

Şusuzluktan buñaldı leşker-i şâh
Çeküp zahmet ederler şu için âh (1102)

Giryânî bir başka beyitte Hz. Peygamber ile Hz. Ali’nin büyüklüğünü vurgulamak maksadıyla Resulullah’ı peygamberlerin imamı, Hz. Ali’yi velilerin şâhı olarak tavsif etmiştir.

Resûla’llâh imâm-ı enbiyadır
‘Alî’yi bil ki şâh-ı evliyâdır (919)

Aşağıdaki beyitlerde “şâh”ın hüküm sürdüğü coğrafya ve zaman dilimi öne çıkmıştır. O, sadece bir beldenin, bölgenin değil bütün âlemin şâhı, kendi çağının değil bütün çağların şâhıdır.

Bu lutfi işledikde şâh-ı ‘âlem
Ebû’l-‘Aver çerisinden bir âdem (1195)

Hitâb etdi çeriye şâh-ı devrân
Anıñla şangıñız ceng eder ey cân (1237)

Güzelliğin bir ülke olarak tahayyül edildiği aşağıdaki ilk beyitte Hz. Ali, güzellik ülkesinin şâhı olarak övülmüştür. Diğer beyitlerde ise şâh, dostlarıyla ve

¹⁰³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1977, s. 308.

Cebrail'in kanatlarına basarak yükselen, Hayber Kalesi'nin kapısını söken bir zat olarak resmedilmiştir.

Bu sözi diñledikde şâh-ı behcet
Mu'âvîye ol dem kıldı la'net (1258)

Dedi aşhâb-ı şâh ey Ebû Mûsâ
Şadâkatle bu işi eyle icrâ (2632)

Ta'accub etme Cebrâ'il mu'ayyen
Kınadın pâ-yı şâha şaldığıñ sen (2856)

Oldukça zengin kullanımı olan “şah” unvanı bazen bir makamı temsilen bazen de bir mekâna nispetle ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali, velâyet tahtının sultanı olarak methedilmiş, Necef'te medfun olduğundan “şâh-ı Necef” olarak zikredilmiş.

Fâtih-i esrâr-ı hikmet mürşid-i peyk-i Hudâ
Vâkıf-ı sırr-ı Muhammed şâh-ı taht-ı evliyâ (1540)

Şîr-i Yezdân yâr-ı Aḥmed sensiñ ey şâh-ı Necef
Bâb-ı 'ilm-i Muştafâ'sıñ yâ 'Aliyyü'l-Murtaẓâ (3298)

Emîrû'l-Mü'minîn

Sözlükte mü'minlerin emiri, başkanı, beyi; Müslümanların hükümdarı, anlamına gelen bu unvan aynı zamanda Hz. Peygamber'in halifeleri için kullanılan bir unvandır. Bu unvanla anılan ilk halife Hz. Ömer'dir. Emevî, Abbasî, Fâtimî ve Osmanlı halifeleri için kullanılan¹⁰⁴ bu unvan Necmü'l-Kulûb'da, sadece Hz. Ali'yle sınırlı tutulmuştur.

Aşağıdaki beyitte Giryânî, Hz. Ali'yi bütün mü'minlerin lideri olarak tavsif ettikten sonra dönemin savaş teamüllerine işaret etmiştir Araplar arasında umumî savaş başlamadan önce meydan okuma, oldukça yaygın bir savaş âdetidir. Muaviye ile yapılan bire bir savaşlarda Hz. Ali savaş meydanına çıktığında kimse savaşmaya cesaret edemezdi. Bundan dolayı mü'minlerin emîri, meydana çıkmadan önce kılık değiştirerek kendini gizlemiştir. Aşağıdaki beyitte bu durum nazara verilmiştir.

¹⁰⁴ Seyyid Şerîf Cürçânî, *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü (Tarifat)*, (Ter. Ârif Erkan), Bahar Yay., İstanbul 1997, s. 43.

Hemân-dem verdi ol mektûbı şâha
Emîrû'l-mü'minîn ol yüzi mâha (228)

Emîrû'l-mü'minîn bu hâli gördi
Olup tebdîl atın meydâna sürdi (1957)

İmâm

Sözlükte önde ve ileride olan, tâbi olunan, mezhep sahibi olan, delil ve rehber anlamlarına gelen bu sıfat, Necmü'l-Kulûb'da On İki İmâm, özellikle de Hz. Ali için kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde Şam, Muaviye taraftarlarının çoğunlukta olduğu ve Muaviye'ye intisap eden bir belde olarak verilmiştir. Hz. Osman'ın kâtilinin Hz. Ali olduğu söylentisi yayılınca Şam'da büyük bir kargaşa olur. Aşağıdaki beyitte Hz. Ali'nin bu şehirde hayırla yâd edilmeyen bir “imâm” olması dikkatlere sunulmuştur.

Fesâda verdi cümle ehl-i Şâm'ı
Eyü ad ile añmazlar imâmı (112)

Giryânî, aşağıdaki ilk iki beyitte Hz. Ali'yi dünya-ahiret âlemlerinin, Müslümanların “imam”ı olarak tavsif etmiştir. Şair, üçüncü beyitte “imamet” makamı için kemâlat ve velâyet şartlarından söz ederek bu sıfatların, kemal manada Haydar'da tecelli ettiğini düşünerek “imamet” makamının ona ait olduğu sonucuna varmıştır.

‘Alî’dir menba‘-ı sırr-ı velâyet
‘Alî’niñdir dü-’âlemde imâmet (732)

İmâmu'l-müslimîn şâh-ı velâyet
Erenler serveri şâhib-kerâmet (1454)

Ki zîrâ kim imâmet Hâidar'ındır
Kemâlatla velâyet Hâidar'ındır (3244)

Merd

İnsan, erkek, özü sözü doğru, yiğit anlamlarına gelen “merd” sözcüğü, Necmü'l-Kulûb'da Hz. Ali'nin farklı yönlerini çağrıştıran bir sıfat olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Hz. Ali her işi yerli yerince yapan, işinin eri anlamına gelen “merd-i kâre” vasıfıyla övülmüştür.

Dediler hoş dediñ ey merd-i kâre
Seniñdir emr fermân biz bî-çâre (238)

İnsan-ı kâmil, Hakk’ın feyiz ve yardımının ulaşmasında bir perdedir. Âlemde eğer insân-ı kâmil olmasaydı her şey İlâhî yardımdan mahrum kalırdı. İnsan-ı kâmil, Hakk’ın tam olarak zuhur ettiği yerdir. Bu makama ulaşan Hakk’a ulaşmış, insan-ı kâmil gören Hakk’ı görmüş gibi olur.¹⁰⁵ Mesnevide merd-i kâmil terkibi, insan-ı kâmil anlamıyla kullanılan bir ibaredir. Aşağıdaki beyitte Hz. Ali, “merd-i kâmil” olarak tavsif edilmiştir.

Beni bil kim benem bir merd-i kâmil
Tutub emrim sözümle olğıl ‘âmil (350)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali’nin farklı özellikleri “merd” unvanıyla vurgulanmıştır. Cesaret ve kahramanlığın öne çıktığı bu beyitlerde Hz. Ali, “merd-i âlem”, “merd-i meydân” ve “merd-i zaman” terkipleriyle tavsif edilmiştir.

Bunu böyle dedikde merd-i ‘âlem
Girer meydâna Münzir oğlu Hâtem (811)

Benimle eyleye ol ceng ü cevân
Göre kim niçe imiş merd-i meydân (839)

Ol vakit yok idi cengde Haydar-ı merd-i zamân
Mülk-i Hindistân’a pes ol ‘azm kılmışdı ‘ayân (1365)

Vasî

Necmü’l-Kulûb’da Hz. Ali’ye atfedilen sıfatlardan biri de “vasî”dir. Bu vasıf, “Ali, Resûlullah’ın vasîsidir.” hadisine dayandırılmış ve mesnevide Hz. Peygamber’le bir terkip oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Murtazâ’nın faziletleri anlatılırken Hz. Ali, Ahmed’in (sav) “vasî”si, evliyaların mümtazı ve Mustafa’nın (sav) amcasının oğlu olarak methodilmiştir.

Ey Havâric Murtaẓâ’dır ser-firâz-ı evliyâ
Hem vaşî-yi Ahmed oldur ibni ‘ammî Muştafa (338)

Mesnevide Hz. Ali’nin büyüklüğü, Hz. Peygamber’le bağlantılı olarak anlatılmıştır. Hz. Ali beyitlerde “vasî-yi mîr-i mahşer, vasî-yi nebi, vasî-yi resûl” olarak methodilmiştir.

¹⁰⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yay., Ankara 2014, s. 243.

Buyurdıkda vaşî-yi mîr-i maşşer
Derildi Kûfe'ye bir ulu-leşker (493)

O dîniñ ol ola kâ'im-makâmı
Nebîniñ hem vaşîsi hem imâmı (641)

Vaşîsiyim çü ben ol Hâk resûlün
Halîfesiym hem ol pür-uşûlün (2486)

Yâr

Klasik şiirimizde ilk dört halife, daha çok Hz. Peygamber'in dört dostu anlamına gelen “çehâr-yâr, çehâr-yâr-ı güzîn” ibareleriyle ifade edilmiştir. Bu vasıf Necmü'l-Kulûb'da bahsi geçen halifeler arasında sadece Hz. Ali için kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali, “yâr-ı Peygamber, yâr-ı Muhammed ve yâr-ı vefâdâr” olarak tesmiye edilmiştir.

Laḥmüke laḥmî dedi aña resûl-i Kirdgâr
Yâr-ı peygamber-dürür kân-ı vefâdır Murtażâ (125)

Çü bildiñ kim imiş yâr-ı Muḥammed
Kim imiş dertlere dermân mü'ebbed (2178)

Seniñ sırrıñdan anı kıldım âgâh
Saña yâr-ı vefâdârdır o her gâh (2778)

Velî

Arapçada sâhip, dost, hüküm sâhibi anlamına gelen “velî”, aynı zamanda sûfîler ve erenler için kullanılan bir sıfattır. Alevî kaynaklarda Hz. Ali tasavvuru için kullanılan en yaygın vasıf “velayet” vasfıdır. Bu “velayet” telakkisi, siyasî Şîâ anlayışından farklı olup tasavvufî niteliği olan bir “velayet” anlayışını yansıtır. Bir başka ifadeyle bu tasavvur, Allah dostluğuna, İlâhî sevgiye ulaşmayı, erenliği ifade etmektedir.¹⁰⁶

Necmü'l-Kulûb'da geçen “...Allah'ın velîsi ve benim velîmdir...” hadisinden faydalanan Giryânî, Hz. Ali'yi sık sık bu vasfiyle zikretmiştir. Bu vasıf, bazen yalın olarak bazen de terkip halinde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali, “gerçek

¹⁰⁶ İlyas Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İSAM Yay., İstanbul 2013, s. 114-118.

velî, velîyullâh, velî-yi Hak, Zü'l-celâl'in ve Hz. Peygamber'in velîsi" olarak tavsif edilmiştir.

Niçün 'âşî olursuñ sen 'Alî'ye
Erenler serveri gerçek velîye (727)

Muhammed hem resûla'llâhı yazdı
'Alî'yi hem velîyu'llâhı yazdı (881)

Bunuñ üstüne leysu'llâh-ı gâlib
Velî-yi Hâk 'Alî İbn Ebû Tâlib (1243)

Velîsidir 'Alî hem Zü'l-celâl'in
Benim de hem velîmdir aña hâliñ (1336)

Diğer Sıfatları

Necmü'l-Kulûb'da bahsedilen sıfatlar yukarıda bahsi geçen vasıflardan ibaret değildir. Bunların dışında başka vasıflar da kullanılmıştır fakat bunlar mesnevide fazla kullanılmadığından tek başlık altında toplanmıştır.

“Ben kimin efendisiysem Ali de onun efendisidir.” hadisinin manzum olarak yorumlandığı aşağıdaki beyitte, Hz. Ali'nin Hz. Muhammed (sav) için önemine işaret edilmiştir. Bir sonraki beyitte Hz. Ali, yüzünde İlâhî nurun parıltısı görünen, varlığı ayakta tutan, devamını sağlayan bir “ruh” olarak tavsif edilmiştir.

Demişdir her kimiñ mevlâsıyım ben
'Alî de oldı mevlâsı mu'ayyen (369)

Eger bildiñse sensin cân-ı eşyâ
Yüzünde berķ urır ol nûr-ı Mevlâ (465)

“Murtazâ” redifli gazelden alınan aşağıdaki beyitte Hz. Ali, Hakk'ın katında bulunan, vasıtasız gelen bilginin¹⁰⁷ hazinesi, İlâhî sırların âşinası “İlm-i ledünün mahzeni ve sırr-ı Hudâ” olarak övülmüştür. Sonraki beyitlerde Hz. Peygamber'in damadı, amcasının oğlu ve intisap ettiği soyu söylenerek akrabalık vasıfları nazara verilmiştir.

¹⁰⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kbalacı Yay., İstanbul 2012, s. 185.

Faẓl-ı Hāydar’a nihâyet yokdur ey bed-baht-ı şûm
‘İlm-i ledûn mahzenî sırr-ı Hüdâ’dır Murtaẓâ (124)

Beni bil kim benem dâmâd-ı Aḥmed
Benim ḥaḳḳımda buyurdı Muḥammed (367)

Resûlün ibni ‘ammî Murtaẓâ’dır
Daḥî hem ibni ‘Abbâs meh-liḳâdır (1080)

2.4.1.2.4.2. Hz. Ali’ye Ait Eşyalar

Necmü’l-Kulûb’da Hz. Ali’ye ait eşyaların başında “Zülfikâr” adlı kılıç gelir. Zülfikâr, yivli kılıç anlamına gelir. Rivayete göre Hz. Ali, Yemen’de parçaladığı bir putun altındaki demiri, Medine’ye getirerek ondan bir kılıç yaptırmak ister. Boyu yedi, eni bir karış olan bu kılıcın ortasında kanın akması için bir yiv bulunmaktadır. Bir başka rivayette Zülfikâr’ın aslında Hz. Peygamber’e ait bir kılıç olduğu, Uhud Savaşı’nda Hz. Ali’ye verildiği ifade edilmiştir.¹⁰⁸

Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fikâr
Lâ-ğazâ illâ ğazâ el-Murtaẓâ bi’l-iḳtidar (1356)

Hemân şâh çekdi ol dem Zü’l-fikâr’ı
O menḥûsuñ görüp ḳalmaz ḳarârı (1809)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali’ye nispet edilen varlıklar arasında beşiği, Düldül adlı bineği, Hz. Peygamberden kalma zırhı, Meşk olarak isimlendirilen kırbacı ve Resûlullah zamanından kalma bir sancak zikredilmiştir.

Çün yaturken mehd içinde Hāydar-ı Düldül-süvâr
Geldi bir sâḥîr ḳapuya şekli ejder od-nişâr (1357)

Resûlüñ zırhını egnine şaldı
Ki Meşk nâm ḳamçısını ele aldı (2407)

Resûlüñ bil zuhûr-ı ibtidâsı
Ederdi ceng var idi bir livâsı (2409)

¹⁰⁸ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 301.

2.4.1.3. On İki İmâm

Arapça “Eimme-i İsnâ-Aşer”, Farsçada “Düvazde İmâm, Düvâz” olarak adlandırılan On İki İmâm, daha çok Alevî-Bektâşî şairlerinin yazdıkları nefesler için kullanılan bir terimdir.¹⁰⁹

Metinlerde On İki İmâm, farklı ibarelerle ifade edilmiştir. Bunlar arasında en yaygın olanı “Âl-i Yâsîn” ifadesidir. Arap alfabesinin on ikinci harfi olan sin (س) ile On İki İmâm arasında bir ilgi kurulmuş, bunlar için “Âl-i Yâsîn” ibaresi kullanılmıştır. Bu yorumun altında yatan neden “Yâsîn” ibaresiyle Hz. Peygamber’e hitap edilmesidir. Özellikle Alevî-Bektâşî çevrelerinde On İki İmâm’a sığınan bir kişinin güvenilir bir makam, şüphelerden uzak bir iman elde edeceğine ve kuvvetli bir nazara sahibi olacağına dair kuvvetli bir inanç vardır.¹¹⁰

Alevî-Bektâşî geleneğinde On İki İmâm’a duyulan derin sevgi ve kuvvetli bağlılık Alevî-Bektâşî siirinde düvâz türünü ortaya çıkarmıştır. Düvâz söylemek ya da düvâz yazmak Alevî-Bektâşî olmanın bir gereği olarak görülmüştür. XV. yüzyıldan günümüze kadar yazılan düvâzlarda kullanılan unvanlar ve kalıplaşmış ibareler benzer özellikler taşımaktadır.¹¹¹

Çalışma konumuz olan Necmü’l-Kulûb’da “Eimme-i İsnâ-Aşer Menâkıb Hâllerinden Bir Şemme Beyân Olunur” başlığıyla verilen uzunca bir On İki İmâm Menkıbesi yer almaktadır. Bu menkıbe mesnevinin 226-263 sayfalarında bulunmaktadır. Menkıbelerde On İki İmâm’ın isimleri, lâkablari, unvanları, anne-baba adları verilmiş; kerâmetleri, nerede, nasıl, kaç yaşında ve kimin tarafından şehit edildikleri anlatılmıştır.

Mesnevide On İki İmâm bazen isim belirtilmeden toplu olarak övülmüştür. Bazen de sayılarının on iki olması, soylarının halen devam ediyor olması, her birinin masum, temiz, insanlar için rehber olması nazara verilmiştir. Onlar aynı zamanda kevserin sâkileri ve âlemi aydınlatan birer güneşirler.

¹⁰⁹ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 136; Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yay., İstanbul 2003, s. 126-132; Mustafa Nihat Özün, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1954, s. 210.

¹¹⁰ Fatih Usluer, “Hurûfilikte On İki İmâm”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/1 Winter 2010, s. 1361-1389.

¹¹¹ Fatih İyiyol, “Alevî-Bektâşî Geleneğinde Düvâzlar-Düvâzimamlar”, *The Journal of International Social Research*, Volume: 6/27, Summer 2013, s. 228-250.

Ki çünkü on iki oldu imâmet ile hem hüccet
Buların nesli bâkîdir kesilmez deñizden emvâc (3410)

Bular ma'sûm mu'tahhardır bular bil halka rehberdir
Bular sâkî-yi kevşerdir bulardır 'âleme sirâc (3415)

Hız. Ali

On İki İmam'ın birincisi olan Hız. Ali, "Halifeler" başlığı altında ele alındığından tekrara düşmemek için burada yeniden anlatılmamıştır.

Hız. Hasan

Ali b. Ebû Tâlib ile Hız. Fatma'nın oğlu olan Hız. Hasan 625 yılında doğmuştur. Âl-i Âbâ'nın dördüncüsü, İmamîyye mezhebine göre ikinci imam olarak kabul edilmiştir. Künyesi "Ebû Muhammed"; lakabları "Nakî, Müctebâ, Sıbt, Hulku'l-Rızâ, Tevfîk, Şebber ve Seyyid"dir. Hız. Ali'nin öldürölmesinden sonra Iraklı Müslümanlar ona biat ederek onu halife seçmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Muaviye b. Ebû Süfyan, harekete geçmiş Abdullah b. Âmir, komutasındaki bir orduyu Hız. Hasan'ın üzerine göndermiştir. Hız. Hasan, Müslüman kanının dökölmemesi, huzurun tesisi ve etrafındaki insanların savaşmak istememeleri gibi nedenlerden dolayı Muaviye ile anlaşmak zorunda kalmıştır. Halifeliğı, Iraklılardan intikam alınmaması, emniyetin tesisi, Muaviye'nin ölümü halinde halifeliğın kendisine devredilmesi, Hız. Ali'ye sövölmemesi gibi şartlar karşılığında Muaviye'ye bırakmıştır. Hız. Hasan'ın dört ya da altı ay halifelik yaptığı rivayet edilmiştir. Hız. Hasan, karısı Ca'de binti Eş'as tarafından Yezid b. Muaviye ile evlendirilmek vaadiyle 28 Safer 49 / 07 Nisan 669 tarihinde öldürölümüştür. Hız. Hasan Baki Mezarlığı'nda annesi Hız. Fatma'nın yanına defnedilmiştir.¹¹²

İkinci imam olan Hız. Hasan, Necmü'l-Kulûb'da "Sıbt-ı Mîr-i Mahşer, *Kurretü'l-'Ayn*, *Hulku'l-Rızâ*" unvanlarıyla övölümüştür. Metinde imamın vefatı hakkında şu bilgiler verilmiştir: Halifeliğı gasbenden Muaviye, kendisinden sonra

¹¹² On İki İmam hakkında bilgi verilirken aşğıdaki kaynaklardan faydalanılmıştır: Ethem Ruhi Fığlalı, *İmamîyye Şiâsi*, Selçuk Yay., İstanbul 1984, s. 84-90,160-171; *Türkiye'de Alevilik Bektâşilik*, Selçuk Yayınları, Ankara 1990, s. 252-273; el-Mevlevî Fazlullâh Rahîmî, *Gülzâr-ı Hasaneyn*, (Haz. Arzu Meral), Revak Kitabevi, İstanbul 2012, s. 5,9,25-27,43,57-60,158-171,227-279; Abulbâki Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, Kapı Yay., İstanbul 2016, s. 338-499; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik*, Şahkulu Sultan Vakfı ve Ardıc Yay., Ankara 2006, VI/58-102.

oğlu Yezid'in halife olmasını ister. Bunu sağlamak maksadıyla Hz. Hasan'ın eşi Ca'de'ye elli bin dirhem verme ve Yezid'le evlendirme vaadinde bulunmuştur. Bu vaade aldanan Ca'de, suya zehir katmak suretiyle Hz. Hasan'ı şehit etmiştir.

İmâm-ı şânî kim ol ibni Hâyardar
Hasan'dır nâmı sıbt-ı mîr-i mahşer (3476)

Hüseyn'le Hasan ol *ķurretü'l-‘ayn*
İdi kim dediler ey nûr-ı kevneyn (3424)

Mu'âvî çünkü ğaşb etdi hilâfet mesnedin izâh
Diledi oğlu Yezîd'i velî-‘ahd ede ol fezzâh (3479)

Dedi lîkin ‘Alî oğlu Hasan dünyâda oldukça
Benim oğluma uymaz halk edelim katline ilhâh (3480)

Görür ‘avrat Hasan hulk-ı rızânın
Ki bir kûze turur yanında anın (3488)

Anın ağzını açdı pes o hâ'in
İçine dökdi zehri bellü bayın (3489)

Hz. Hüseyin

Resulullah'ın ikinci torunu, Hz. Ali ile Fatma'nın küçük oğlu olan Hz. Hüseyin, 626 yılında Medine'de doğmuştur. Künyeleri “Ebû Abdullah, Ebü'l-Eimme, Sıbteyn”; lakabları Şehîd, Reyhânetü'n-Nebî, Zekî, Şübber, Şehîd'dir. Yezid'e biat etmeyi kabul etmeyen Hz. Hüseyin, Kûfelilerin daveti üzerine Kûfe'ye doğru yola çıkmıştır. Kerbelâ'ya vardığında Yezid'in askerleri tarafından ailesi ve sevenleriyle birlikte 10 Muharrem 61 / 12 Ekim 680 tarihinde şehit edilmiştir.

Necmü'l-Kulûb'da ikinci imam olarak takdim edilen Hz. Hüseyin, “Hüseyn-i Kerbelâ, ibni Murtażâ, sıbt-ı Muştafâ, kamu mü'min için îmân, şehîd-i Kerbelâ, sıbt-ı ‘Aliyyü'l-Murtażâ” vasıflarla anılmıştır.

Gel imdi bu rivâyete kulaķ tüt olmağıl küstâh
İmâm-ı şâlişin naklin işidüp eyle istinsâh (3505)

Hüseyn-i Kerbelâ'dır ol ki ibni Murtażâ'dır ol
Çü sıbt-ı Muştafâ'dır ol anası Fâtıma bî-râh (3506)

Hüseyin'dir kamu mü'minde îmân
Gözün aç bil şehîd-i Kerbelâ'yı (3280)

Benem oğlu Hüseyin-i Kerbelâ'nın
Benem sıbt-ı 'Aliyyü'l-Murtaẓâ'nın (3617)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Hüseyin İlâhî dergâhın hâdimi, Hz. Peygamberin “Kurretü'l-'Ayn”i, arşın kulağında adı yankılanan biri, yeryüzünün süsü ve bastığı toprak göze çekilen sürme değeri kazanan bir sultan olarak tasvir edilmiştir.

Demediñ mi hâdim-i dergâh-ı Mevlâ'dır Hüseyin
Kurretü'l-'ayn habîb-i kibriyâdır Hüseyin (3527)

Şöyle bil gûşvâre-i 'arşda Hüseyin-i Kerbelâ
Zîver-i merkez-i hâkdir hâk-i pâ-yi tûtiyâ (3557)

Aç gözün bir kez nazar kıl Kerbelâ meydânına
Gör neler eyledi 'adâ ol 'âlem-sultânına (3522)

Kerbela vakası İslam tarihinin önemli olaylardan biridir. İslam milletleri üzerinde sosyal ve siyasî etkileri görülen bu olayla ilgili tartışmalar halen devam etmektedir. Bu olay aynı zamanda tiyatro, mimarî, minyatür, musiki gibi güzel sanatları etkilemiş, edebiyat üzerinde de kalıcı bir iz bırakmıştır. Bu yürek yakan hadise Kerbela konusunu ele alan maktel-i Hüseyin denilen yeni bir türün ortaya çıkarmıştır. Yüzyıllardır Arap, İran ve Türk edebiyatında manzum ve mensur olarak işlenen bu konu¹¹³, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde vefat eden Süleyman Giryânî'nin de ihmal etmediği bir konudur.

Necmü'l-Kulûb'da Hz. Hüseyin'in şehit edilme tablosu şöyle anlatılmıştır: Yezid'in biat etme teklifini reddeden imam, Kûfelilerin talebi üzerine eşyası ve evladıyla Kûfe'ye doğru hareket eder. Kâfile, Yezid'in görevlendirdiği bir ordu tarafından Fırat'ın kenarında kuşatılır, günlerce aç ve susuz bırakıldıktan sonra başta Hz. Hüseyin olmak üzere 72 kişi acımasızca şehit edilir. Bu katliamdan sağ kalanlar, esir edilerek Yezid'e götürülür.

İmâma bu yañadan Kûfîler çok nâme şaldılar
Dediler Kûfe'ye gel kim edelim bî'at-ı ressâh (3509)

¹¹³ Bünyamin Çağlayan, *Kerbela Mersiyeleeri*, GÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1997, s. 72-74.

Bunuñ üstüne cem‘ etdi imâm etbâ‘ u eşyâ‘ın
Çıķup pes Mekke‘den gitdi Irâķ‘a toğrı âlî-kâķ (3510)

Bu yañadan Yezîd mel‘ûn haberdâr oldu bu hâlden
Ziyâd oğlı‘na bildirdi şala yoluña ‘asker tâķ (3511)

Fırât‘ın yolunu bağladı anlar
Pes andan cenge ķurdu bî-îmânlar (3517)

Ki yetmiş iki aşķâb ile anı
Şehîd eylediler ol hânedânı (3518)

Esîr eylediler ehl ü ‘ıyâlin
Götürdüler ķatına bed-fi‘âlin (3519)

Metindeki en hazin tasvirler Kerbelâ katliamının anlatıldığı tasvirlerdir. Bu katliamdan sağ kalan çocukların ve kadınların feryadı arşı inletmiş, masumlar baş açık, yalın ayak bir halde Yezid‘in huzuruna çıkarılmıştır. Giryânî bu hüznü tasvir ederken Fırât‘ı, bütün canları, ayı, güneşi, burçları, yıldızları, âsumanı hasılı civardaki her şeyi duygularına ortak etmiş, onları da matemine eşlik eden birer insan olarak tasavvur etmiştir.

Yok mıydı sizde mürüvvet ey Hâķ‘ın azgunları
Baş açık yalın ayak götürdüñüz hâtûnları (3551)

‘Arşa çıķdı ol hâtûnlarıñ âh ile ünleri
Pes anuñ-ķün ağlarınız geldikde mâtem günleri (3552)

Aķma ey âb-ı Fırât çok eyleme mevc-hizâb
Nâr-ı hasret ķaddiñi dâl eylesün bađrıñ kebâb (3536)

Cümle maķlûķ senden olmuşken mu‘ayyen behre-yâb
Hânedân-ı Muşţafâ içmedi âh bir ķatre âb (3537)

Ağla ey Giryânî sen de cümle cân ağlar bugün
Ay u gün burc u kevâķib âsumân ağlar bugün (3540)

Ali Zeynelâbidîn b. el-Hüseyn

Hız. Hüseyin‘in ve İran hükümdarı Yezdcürd‘ün kızı Şehribânû‘nun oğulları olan Zeynelabidin, 38/659 yılında Medine‘de doğmuştur. Künyeleri “Ebû Muhammed ve Ebû‘l-Hasan” olup lakabları “Zeynelabidin ve Seyyidü’s-Sâcidîn”dir.

Hız. Hüseýin'in soyunu devam ettirmesinden dolayı "Âdem-i Âl-i Âba ve Ebû'l-Eimme" olarak da anılmıştır. Ömrünü ibadet ve insanlara yardım etmekle geçiren Zeynelabidin, 94/713 yılında Velid b. Yezid tarafından şehit edilmiştir. Naaşı, Medine'de Baki Mezarlığı'nda, amcası Hz. Hasan'ın yanına defnedilmiştir.

Mesnevide Zeynelabidin, On İki İmâm'ın dördüncüsü olarak zikredilmiştir. Babası Hz. Hüseýin, annesi Şehribânû'dur. Aşağıdaki beyitlerde Zeynelabidin'in ubudiýete olan düşkünlüğü nazara verilmiştir. Bu beyitlerde gece gündüz bin rekât namaz kılan, çokça secdeye varmaktan alnı deve dizi gibi nasırlaşan, kesretten sıyrılarak kendini ibadete veren biri olarak tasvir edilmiştir. Bu hususiyetlerden dolayı imam, "Zeynelabidîn" olarak tesmiye edilmiştir.

'Alî Zeyne'l-'abâ'dır bil imâm-ı râbî' ey üstâz
Kesüp sözi gidelim pes o râh-ı maşşûda ihvâz (3589)

Pederdir şâh Hüseýn aña anası Şehribânû'dur
'Alî'dir ismi hem süccâd ki andan etme dil-eşşâz (3590)

Ki ol her gece gündüzde namâz kılırdı biñ rek'at
Çü Zeyne'l'âbidîn dendi anuñ-çün anı sev ol şâz (3591)

Deve dizine dönmüşdi mübârek secde yerleri
Kamu şeyden 'ibâdâtı ederdi kendiñe mişvâz (3592)

Zeynelabidin, elli yedi yaşında iken Velid b. Yezid tarafından şehit edilmiştir. Naaşı, Medine'deki Baki mezarlığına, amcası Hz. Hasan'ın yanına defnedilmiştir.

Şehid eden Velid ibni Yezid'dir
İmâma kaçd eden Hâk'dan ba'iddir (3626)

Anıñ 'ömrün diyem ne deñlü idi
Rivâyetde demişler elli yedi (3627)

Bakî'de ol Hasan hulk-ı rızânıñ
Yanıñdadır mu'ayyen kabri anıñ (3628)

Muhammed el-Bâkır b. Zeynelâbidîn

İmammiyye tarafından beşinci imam olarak kabul edilen Muhammed Bakır, 57/676 yılında Medine'de doğmuş, 114/733 yılında vefat etmiştir. Babası

Zeynelabidin, annesi Ümmü'l-Abdullah binti İmam Hasan'dır. Künyeleri "Ebû Câfer, Ebû Câfer-i Sâî", lakabları "Bâkır, Hâdî, Şebîh, Şâkır"dir.

Necmü'l-Kulûb'da ay yüzlü bir zât olarak resmedilen imam, ilminin çokluğundan dolayı "Bâkır" unvanıyla anılmıştır. Muhammed Bâkır, elli yedi yaşındayken Mervân'ın oğlu Abdülmelik tarafından şehit edilmiştir. Naaşı, Bâkî Mezarlığı'nda Hz. Hasan'ın yakınına defnedilmiştir.

Gel ey nâkîl imâm-ı hâmisîn naķline ķıl âġâz
Beyân et şemme hâlinden ki bunda keşf ola ol râz (3629)

Muhammed Bâkır ol sultân ki Zeyne'l-'âbidîn oġlı
Anası Fâtîma binti Hâsan hulk-ı rızâ mümtâz (3630)

Çü 'ilm ile fezâ'ilde anîñ olmaġla tebķîri
Anuñ-çün dediler Bâkır çoġ idi 'ilmi şanma az (3631)

Kimiñ cevriyle 'azm etdi beķâyâ
Daġı kim kaşd edüpdür meh-likâyâ (3655)

Ki ol 'Abdu'l-melik Mervân'ın oġlı
'Adûvv-i ehl-i beyt nâdânın oġlı (3656)

Şehîd etdi Muhammed Bâkır ol
Cehennem içre yansun âġiri ol (3657)

Ki elli yedidir 'ömri imâmîñ
İmâma ġor baķan bulmaz merâmîñ (3658)

Bâķî'dedir anîñ ķabri nümâyân
Hâsan hulk-ı rızâ ķurbunda ey cân (3659)

Cafer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır

İmamiyye Şiâsının en fazla bahsettikleri ve bir otorite olarak kabul ettikleri Câfer-i Sâdık, On İki İmâm'ın altıncısıdır. 80/699 yılında Medine'de doğmuş, 148/765 yılında şehit edilmiştir. Künyeleri "Ebû Abdullah, Ebû Mûsa ve Ebû İsmâîl"; lakabları "Sâdık, Sâbir ve Fâzıl Tâhir"dir.

Metinde altıncı imam olarak zikredilen Cafer Sadık, Muhammed Bakır ve Ferve'nin oğullarıdır. "Sâdık" lakabıyla tanınmış, İlimde bir kaynak olarak

gösterilmiştir. 65 yaşında iken Velid İbni Melik tarafından şehit edilen imam, Bâkî Mezarlığı'nda Muhammed Bakır'ın yanına defnedilmiştir.

Gel imdi ol imâm-ı sâdisîn naqlini itgil fâş
Muhabbet kıl aña dilden yolunda oynasın cân baş (3662)

Ki Ca'fer'dir anıñ nâmı Muhammed Bâkır'ıñ oğlu
Lağabdır bil aña Şâdık çü dök 'aşk ile gözden yaş (3663)

Anası Ferve'dir binti Muhammed Ebû Bekr oğlu
'Ulûm' Arâbî ekşeri aña mensûbdur ey kardaş (3664)

Velîd ibni Melik nâdân u murdâr
Şehîd etdi imâmı bil o mekkâr (3704)

Hemân altmış beş idi 'ömri anıñ
Yolunda kıl fedâ baş ile cânıñ (3705)

Bâkî'de defn olupdur bil o server
İmâm Bâkır yanında aña ey er (3706)

Musa el-Kâzım b. Câfer es-Sâdık

Musa Kâzım, 128/745 yılında Mekke ile Medine arasında Ebvâ'da doğmuştur. Babası Câfer-i Sâdık, annesi Ümmü'l-Velid'in kızı Hamîde'dir. Künyeleri "Ebû'l-Hasan ve Ebû İbrahim", lakabı "Kâzım"dır. 183/799 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

Metinde yedinci imam olarak zikredilen Musa Kâzım, öfkesini bastırması ve en kızgın olduğu anda bile iyilik yapmasından "Kâzım" unvanıyla yâd edilmiştir. Yahya İbni Halid tarafından zehirlenerek şehit edilmiştir. Vefat ettiğinde kırk beş yaşında olan imamın naaşı, Bağdat yakınlarında bulunan Kureyş Mezarlığı'na defnedilmiştir.

İmâm-ı sâbi'ıñ naqliñ edem etmez iseñ a'râz
Anıñ vaşfını gûş eyle erişe rahmet-i Feyyâz (3708)

Ki ismi Mûsâ-i Kâzım imâm Ca'fer'ıñ oğludur
Anası Hamîde Ümmü'l-Velîd'dir aña ey murtâz (3709)

Çü kez m ü ğayz idi işi anıñ-çün dediler Kâzım
Çü kendine ğazab gelse ederdi iylügi a‘vâz (3710)

Çü iġvâ eyledi pes ol mu‘annid
Şehîd eyleye Yahyâ ibni Hâlîd (3744)

Zehir verdi çün ol hâ’in imâma
Fenâdan göçdi ol bâķî makama (3745)

Ki kırk beş yıl ‘ömür sürdi o server
Çü ķabri Bağdâd’ın ķurbunda ey er (3746)

Meķâbir-i Kureyş’de oldı medfûn
Aña ķaşd eyleyenler ķatı azġun (3747)

Ali er-Rızâ b. Musâ el-Kâzım

Ali Rızâ, 148/765 yılında Medine’de doğmuştur. Künyesi “Ebû’l-Hasan”, lakabları “Rızâ, Razî, Zekî ve Velî”dir. İmam, “Şâh-ı Horasan, Şehin-i Şâh-ı Cihân” olarak da anılmaktadır. Babası Musa Kâzım, annesi Necme’dır. 203/818 yılında vefat etmiştir.

Sekizinci imam olarak kabul edilen Ali Rıza, Necmü’l-Kulûb’da çok ibadet eden biri olarak övülmüştür. Aşağıdaki beyitlerde İmam, anne karnında yaptığı tesbih ve zikriyle bir vâize benzetilmiş, doğumu sırasında ellerini yere koyan, yüzünü semaya çeviren ve münacaatta bulunan bir ulu kişi olarak tasvir edilmiştir. Kırk beş yaşında iken Halife Me’mun tarafından zehirleterek şehit edilmiştir. Horasan bölgesinde bulunan Tûs’a defnedilmiştir.

Gel imdi ol imâm-ı şâminiñ vaşfını düz elfâz
Başîret ‘aynını aç nevm-i ġafletden pes ol îķâz (3748)

‘Alî Rızâ anıñ ism-i atâsı Mûsâ-yı Kâzım
Anası Necme’dir mestûre pâkdir ol degil cegâz (3749)

Yoġ idi şıķlet-i ġamlım kaçan kim uykuya varsam
Gelürdi tesbîh ü tehlîl âvâzı şanasın vû‘âz (3751)

O dem kim müddet-i ġamlım temâm olup doğucaķ ol
Elin yere koyup yüzün semâya tıtdı bî-ġayyâz (3753)

Ṭudağın depretüp gûyâ münâcât eder ol server
Aña ‘ayn-ı haqîkatla gözüni açup et elhâz (3754)

Çü naql etmek bize oldu vazîfe
Zehir verdi aña Me’mûn halîfe (3775)

İçüp zehri bekâya oldu mulhık
Çü kabri Ṭûs’dadır anıñ muhaqqak (3776)

Ki elli beş yıl idi ‘ömri anın
Bu deñlü cevriñi gördi fenânıñ (3777)

Muhammed et-Takî b. Ali er-Rızâ

Muhammed Taki, 195/811 yılında Medine’de doğmuştur. Künyeleri “Ebû Câfer”, lakabları ise “Cevâd, Takî, Kâni, Necib ve Kerîm”dir. Muhammed Taki, Necmü’l-Kulûb’da dokuzuncu imam olarak zikredilmiştir. Babası Ali Rıza, annesi Reyhane’dır. Henüz 25 yaşındayken Halife Mu’tasım tarafından 220/835 yılında şehit edilmiştir. Muhammed Taki, Bağdat’a Musa Kâzım’ın yakınına defnedilmiştir.

Gel ey dil et imâm-ı tâsi’in naqlini uş iblâğ
Muhibbî şâd-mân eyle münâfık bağına ur dağ (3779)

Muhammed Taqî’dir nâmı ki ol ibni Rızâ’dır bil
Anası dağı Reyhâne özi toğrı sözüdür şağ (3780)

Şehîd eyledi Mu’tasım halîfe
İmâma kaşd eden menhûs-cîfe (3829)

Anıñ hem kabri Bağdâd’da mu’ayyen
O Mûsâ Kâzım’ıñ qurbunda ahsen (3830)

Yigirmi beş yıl ‘ömri ol cevânıñ
Fedâ kı l yoluna ol baş u cânıñ (3831)

Ali en-Nakî b. Muhammed et-Takî

Ali Naki, 212/828 yılında Medine yolu üzerinde bulunan bir köyde doğmuştur. Künyeleri “Ebû’l-Hasanu’l-Askerî”, lakabları “Hâdî ve Nâkî”dir. Ali Naki, 254/868 yılında vefat etmiştir.

Ali Naki, mesnevide onuncu imam olarak vasfedilmiştir. Babası Muhammed Taki, annesi Halife Me'mûn'un kızı Semâne, kimi kaynaklarda annesinin adı Ümmü Fazl olarak geçmektedir. Gam ve kederden kurtulmak isteyen onu ve evladını övmelidir. Mesnevide cevher, hikmet ve sır menbaı olarak vasfedilmiştir. Kırk bir yaşındayken Halife Mu'tasım tarafından şehit edilmiştir. Mezarı Sürrimenrây'dadır.

Ğulağ ver ol imâm-ı 'âşiriñ naqlini kıl idrâk
Göñüldeñ ğıll ü ğışı kıl müberrâ tâ olasıñ pâk (3832)

'Alî Nakî anıñ adı lağabdır hem aña Hâdî
Muhammed Takî evlâdı olur mı medh eden ğamnâk (3833)

Semâne'dir anası hem demiş ba'zısı Ümmü Fazl
Ki Me'mûn'un kıızıdır ol bu resme söylemiş derrâk (3834)

Aña da gör ki 'adâlar n'edüpdür
Ki ibni Mu'tasım şehîd edüpdür (3868)

Anıñ 'ömr-i 'azîzi kırk bir idi
Ne cevherdir ne hikmet ne sır idi (3869)

Ki Sürrimenrây'da oldı medfûn
İmâma kaçd eden menhûs u mağbûn (3870)

Hasan el-Askerî b. Ali en-Nakî

Ali Naki, 232/846 yılında Medine'de doğmuştur. Künyeleri "Ebû Muhammed", lakabları "Hâdî, Refîk, Zekî ve Nakî"dir. Daha çok "Askerî" lakabıyla tanınmıştır. Bu lakab Sürrimenrây'da oturduğu mahalleye atıfta bulunularak verilmiştir. Hasan Askerî, 260/873 yılında Sürrimenrây'da vefat etmiştir.

Necmü'l-Kulûb'da on birinci imam olarak verilen Hasan Askerî, Ali Naki ve Süsen'in oğullarıdır. Mesnevide, sabah akşam hiç azaltmadan övülmesi gereken bir zât olarak tavsif etmiştir. "Zekî" lakabıyla meşhur olan Hasan Askerî, atası gibi cömert bir şahıs olarak övülmüştür. Henüz yirmi sekiz yaşında iken Halife Mu'tasım tarafından şehit edilmiş ve Sürrimenrây'a defnedilmiştir.

Pes on birinci imâmıñ çü sen naqlini kıl ıkdâm
Anıñ medh ü şenâsında ki tağşîr etme şubh u şâm (3871)

Hasanü'l-'Askerî adı 'Alî Nakî'niñ oğludur
Anası adı Sevsen'dir kulağ ver bu söze ol râm (3872)

Zekî'dir bil lağab aña sirâc-ı hâliş oldu hem
Şehîdir cecdi gibi ol işit gör ne olur encâm (3873)

Anı bil Mu'temed şehîd edüpdür
Ki ol cevri ile dünyâdan gidüpdür (3903)

Yigirmi sekiz idi 'ömri anıñ
Anı sev nâra şalma cism ü cânıñ (3904)

Ki Sürrimenrây'da kabri ey cân
Atası 'Alî yanında nümâyân (3905)

Muhammed el-Mehdî b. Hasan el-Askerî

Muhammed Mehdi, 255/869 yılında Sürrimenrây'da doğmuştur. Muhammed Mehdi, Hz. Peygamber için kullanılan "Ebû'l-Kâsım" künyesiyle anılmıştır. Lakabları "Sahibü'z-Zaman, Kâim, Hüccet, Muntazır, Mehdî"dir. Hakkında birçok rivayetin bulunduğu Muhammed Mehdi, Şiî inancına göre kendi evlerinin altındaki serdaba girerek gözden kaybolmuştur. Kayboluş tarihi 266/879 yılı olarak rivayet edilmiştir. Şiî çevrelerinde Muhammed Mehdi'nin halen sağ olduğuna ve kıyamete yakın "Mehdî" sıfatıyla yeniden geleceğine dair kuvvetli bir inanç vardır.

Necmü'l-Kulûb'da on ikinci imam olarak bahsi geçen Muhammed Mehdi'nin babası Hasan Askeri, annesi Nercis'tir. Muhammed Mehdi, mesnevide "Mehdî-yi kâ'im" olarak adlandırılmış, bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Beyitlerde Muhammed Mehdi'nin âhir zamanda yeniden döneceği ile ilgili inancın yansımaları görülmüştür. Muhammed Mehdi, babası tarafından kuş suretinde görünen Cebrail'e emanet edildikten sonra sırra karışmıştır. İmam, vaat edilen İlâhî zaman dolunca yeniden yeryüzüne dönecek ve cihânı adaletiyle idare edecektir.

Muhib isen on ikinci imâm vaşfını kıl arzû
Kulağ ver naql edem anı çevirme yüzüñ ey ulu (3911)

Muhammed'dir anıñ adı daği Mehdî-yi kâ'imdir
İmâmu'l-Askerî oğlı anası Nercis-i meh-rû (3912)

Anîñ fazlına ğâyet yok niçe nakl eylesün insân
Çü aldık kaçre deryâdan diyelim ey yüzi kurtlu (3913)

Çü gördüm hûb yeşil kuşlar bizi kabladi ol yerde
İmâmu'l-‘Askerî çağırdı anîñ birisin ‘adlâ (3930)

Dedi al şakla sen bunı Hudâ’nîñ izn-i vakte dek
Su’âl etdim imâmdan ben bu kuşlar nedir et naklâ (3931)

Dedi çağırdığım bu kuş Emîn-i vahy-i Cebrâ’îl
Gerüsi dahî hep rahmet melâ’ikesi tebdîlâ (3932)

Muhammed hem Ebû'l-Kâsım zuhûr eyleyiser âhîr
Cihâna tıldıra ‘adli göre dâd esfel ü a’lâ (3938)

On Dört Mâsûm

İsnâ-Aşeriyye’nin Şîâ koluna göre on dört masûm (çehâr-deh masûm u pâk), hatalardan ve günahlardan uzak bir zümre olarak kabul edilmiştir. Bu on dört kişinin kimler olduğu hakkında görüş birliği yoktur. Ehl-i sünnete göre on dört masumun Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ve on iki imamdan ibaret olduğu ifade edilmiştir. Bektaşî referanslarını esas alan kaynaklara göre ise “çehâr-deh masûm u pâk”, on iki imamın henüz buluş çağına ermeden şehit edilen çocuklarıdır. Bunların isimleri şöyle geçmektedir: Muhammed Ekber b. Ali, Abdullah b. Hasan, Abdullah b. Hüseyin, Kâsım b. Hüseyin, Hüseyin b. Zeynelâbidîn, Kasım b. Zeynelâbidîn, Ali Eftar b. Muhammed el-Bâkır, Abdullah b. Ca’fer es-Sâdık, Yahyâ el-Hâdî b. Ca’fer es-Sâdık, Sâlih b. Mûsâ el-Kâzım, Tayyibe b. Mûsâ el-Kâzım, Ca’fer b. Muhammed et-Takî, Ca’fer b. Hasan el-Askerî ve Kasım b. Hasan el-Askerî.¹¹⁴

Necmü'l-Kulûb’da kullanılan “On Dört Mâsûm” ibaresi Bektâşî anlayışıyla benzerlik taşımaktadır. Bu ibare, “Eimme-i İsnâ-Aşer Menâkıb-ı Hâllerinden Bir Şemme Beyân Olunur” başlığıyla verilen bölümde geçmektedir. Bu başlıkla verilen manzumede önce On İki İmam’ın faziletleri, onlara hürmet etmenin gerekliliği anlatılmış, ardından On İki İmam için gösterilen saygının “On Dört Mâsûm” a da gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Hamid Algar, “Çârdeh Ma’sûm-i Pâk”, *DİA*, İstanbul 1993, VIII/227-228; Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî-Bektâşî Nefesleri*, İnkılap Yay., İstanbul 2011, s.5,55.

Bularnı hürmetin tut hem çehâr-deh ma‘şûm u pâkin
Bular ‘aşk semâsına gönül mihriyle kıl mi‘râc (3418)

2.4.1.4. Sahabeler

Hz. Ayşe

Ümmü’l-mü’mînîn Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşîyye olarak bilinen Hz. Ayşe (58/678), Hz. Ebû Bekir’in kızı ve Hz. Peygamber’in hanımıdır. Babası Ebû Bekir, es-Sıddîk lakabıyla tanındığı için kendisine Âişe es-Sıddîka (es-Sâdıka) binti’s-Sıddîk denilmiştir. Hayatı, şahsiyeti, ilmî derinliği, kuvvetli hafızası, hadis râvîsi olması, âyetlere bahis konusu olması, siyasî yönü nedeniyle siyer, megazî, tarih, tabakat ve edebiyat gibi birçok alanda hakkında oldukça geniş bilgi bulunmaktadır.¹¹⁵

Necmü’l-Kulûb’da Hz. Ayşe’ye fazla yer verilmemiştir. Metnin bir yerinde adı geçen Hz. Ayşe, Muaviye taraftarlarından birinin ifadesine göre Hz. Ali’den incinmiş biri olarak zikredilmiştir. Bu incinmenin nedeni olarak Cemel Vak’ası gösterilmiştir.

Bilürler senden incindi ‘Âişe
Anıñla eylediñ cengi hemîşe (508)

Bizi bunda niçün teşvîk edersin
Bu işde sen bizi terfîk edersin (509)

Muaviye b. Ebî Süfyân

Nesebi Ebû Abdurrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî (60/680)’dir. Sahabeler arasında yer alır. Babası Mekte’nin nüfuz sahibi, güçlü tüccarlarından Ebû Süfyân, annesi Hind binti Utbe’dır.

Muâviye, Hz. Osman’ın kâtillerini bulma konusunda gerekli hassasiyeti göstermediğine, kâtilleri ordusunda barındırdığına inandığından Hz. Ali’ye biat etmemiştir. Hz. Osman’ın yakın akrabası olduğu için Hz. Osman’ın öldürülmesinden dolayı kan hakkı talep etmiştir. İstedğini alamayan Muaviye, Şam halkını yanına alarak Sıffin’de (36/657) Hz. Ali’yle savaşmıştır. Hakem Olayı ile neticelen bu

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., İbnü Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî-Temyizi’s-Sahabe*, (Ter. Seyfullah Erdoğmuş), Sağlam Yay., İstanbul 2011, s. 459-468.

savaştan sonra “halifelik” konusu daha da içinden çıkılmaz bir hale girmiştir. Toplumda büyük bir kargaşa yaşanırken Hz. Ali bir Hâricî tarafından şehit edilmiştir. Bu olayın ardından Muaviye idareyi ele geçirmiştir. Muaviye, Hz. Hasan’ın bazı şartlar karşılığında ona biat emesiyle yaklaşık doksan yıl süren Emevî Devleti’ni kurmuştur. Kendisinden sonra oğlu Yezid’i vekil bırakmak suretiyle halifelikle yönetilen ülke, saltanatla yönetilen bir ülke haline gelmiştir.

Muaviye, İslam öncesi dönemde az sayıdaki okuma yazma bilen kişilerden biridir. Şam’ın fethinde sancaktar olan Muaviye, Hz. Ömer zamanında fetihlerde bulunmuş, Şam valisi olarak görev yapmıştır. Hz. Peygamber’in kâtibi olarak bilinen Muaviye, galip gelmek için her yolu deneyen, siyasî yönü güçlü, toplum üzerinde etkili, farklı sınıftan insanlarla sık sık istişare yapan biri olarak bilinir. İsmi, hadis ravileri arasında geçen Muaviye, Hz. Peygamber’den 163 hadis rivayet etmiştir.¹¹⁶

Necmü’l-Kulûb’da, Muaviye’den ilk defa Beni Ümeyye vesilesiyle söz edilmiştir. Bu kabileye göre Hz. Osman’ın vefatından Hz. Ali sorumludur. Muaviye Hz. Osman’ın kan bedelini Hz. Ali’den soran bir merci olarak sunulmuştur. Ayrıca Muaviye, âsilerle bağlantısından dolayı fitne denizine dalan ve Şam coğrafyasına fesat saçan biri olarak tasvir edilmiştir. Batıl bir iddia olduğu söylenen Muaviye’nin halifelik arzusu, bütün Arap Yarımadası ve Şam tarafından kabul görmüştür.

Benî Ümeyye lîkin ol araya
Gelip râm olmadılar Murtaẓâ’ya (95)

Bile götürdüler ‘Oşmân’ıñ anda
Çü kanlı gömlegini ol zamânda (98)

Mu‘âvîye’yi taḥrîk eylediler
Ṭalep kıl kan-ı ‘Oşmân’ı dediler (103)

Mu‘âvî fitneniñ baḥrine ṭaldı
Fesâd toḥmuñ o ḥâk-i Şâm’a şaldı (111)

Ḥasedle eyledi da‘vâ-yı bâṭıl
Ḥalîfe olmaḵ istedi o câhil (131)

¹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2001, s. 19, 25, 51, 52, 575-578.

Cezîre-i ‘Arâb ahâlî-yi Şâm
Kamusı bî‘ata kıldılar içdâm (135)

Gerek İslam öncesi Araplarda gerekse İslamî dönemde elçilere dokunulmaz, onlara zarar verilmezdi.¹¹⁷ Necmü’l-Kulûb’da Muaviye’nin tek olumlu özelliği elçilere karşı sergilediği bu tutumudur. Aşağıdaki beyitlerde Muaviye, elçiyi öldürmeye yeltenen kendi taraftarlarını engelleyen, “elçiye dokunulmaz” geleneğine bağlı kalan bir komutan olarak tasvir edilmiştir.

Kılınç çeküp o dem niçe mülâzım
Olurlar elçiniñ katline ‘âzim (1098)

Mu‘âvîye göricek dedi ol dem
Ki elçi katl olunmaz oluñ epsem (1099)

Mesnevide sık sık “münâfık, fâsık” olarak tahkir edilen Muaviye’nin asıl amacı, halifelik makamını ele geçirmektir. Beyitlerde savaş meydanından kaçan bir korkak, Kur’an’ı amacına ulaşmak için âlet edinmekten çekinmeyen, Hz. Ali’nin taraftarlarına rüşvet yediren bir kişi olarak resmedilmiştir.

Zihî nâdân zihî merdûd u fâsık
‘Alî’ye ğor bağar gör ol münâfık (872)

Mu‘âvî ‘Oşmân’ın kânın bahâne
Edüp ister ğalîf’ola cihâne (1179)

Mu‘âvîye görür ol pehlevânı
Ericek kendiye vermez amânı (1700)

Çevirüp at başın leşkere erdi
Kaçup tâ ğaymesi içine girdi (1701)

Buyurdı ol Mu‘âvîye bed-ağter
Şabah oldu ne kim var ise leşker (2576)

Çü muşhaf bağladı nîzeye öyle
Gelüp meydân yerinde tırdı şöyle (2577)

¹¹⁷ İshak Keskin, “Hz. Muhammed’in Bir Mektubu-Satın Alınması Arşivcilik Bakımından Değeri”, *The Journal of Ottoman Studies*, İstanbul 1999, XIX/256.

Mu‘âvî’den yemişler idi rüşvet
Anuñ-çün etmediler cenge rağbet (2588)

Ammâr b. Yâsir

Sahabenin ileri gelenlerinden olan Ammâr bin Yâsir, Ebu’l-Yakzan künyesiyle tanınmıştır. Babası Ammâr ile annesi Sümeyye ilk Müslüman ve ilk şehitler arasında yer almıştır. Ammâr, hakkında âyet inen sahabelerdendir. Sıffin Savaşı’nda Hz. Ali’nin yanında yer almış ve bu savaşta M. 657 yılında doksan dört yaşında iken şehit olmuştur.¹¹⁸

Necmü’l-Kulûb’da Ammâr şu yönleriyle ele alınmıştır: Hz. Peygamber’e derin bir muhabbet duyan Ammâr, Onun yanından ayrılmaz, her an huzurunda bulunmayı arzularmış. Bu hasbî sevgisinden dolayı Hz. Peygamber tarafından şehadetle müjdelenmiştir. Ammâr, sadece Hz. Peygamber’in yanında değil aynı zamanda Hz. Ali’nin yanında da mühim bir mevkiye sahiptir. Mesnevide Ammâr, Hz. Ali’nin iki kolundan biri olarak methedilmiştir. Onun için hayatın tek amacı İlâhî rızaya erişmektir. Rabbânî arzuyu Sıffin Savaşı’nda Hz. Ali’nin yanında savaşmakta gören Ammâr, bu savaşta birkaç münafık tarafından şehit edilmiştir.

Kaçan kim ben huzûr-ı Muştafâ’da
Habîb-i Hâk resûl-i kibriyâda (2077)

Çü görsem üç kişi pes anda ey yâr
Anıñ dördüncüsü olurdu ‘Ammâr (2078)

Dedi ‘Ammâr biliñ siz ey cemâ‘at
Buyurmuşdur baña mîr-i şefâ‘at (2067)

Dedi saña şehîdlik yol bulısar
Seniñ âhîr naşîbiñ süd olısar (2068)

Dedi a‘yânıña biliñ ‘Alî’niñ
İki kolu var idi ol velîniñ (3029)

Birisi kolunuñ ‘Ammâr-ı Yâsir
Biri de Mâlik idi uş ser-â-ser (3030)

¹¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., İbnü Hacer el-Askalânî, *a.g.e.*, s. 167-170.

Rızâñı bilmezem ey Rabbî Yezdân
Ne kılmakla olur taḥsîl kemâ-kân (2048)

Helâk etdi o dem birkaç münafık
Zaḥımdâr oldı hem bir niçe fâsık (2059)

Amr b. Âs

Amr b. Âs b. Vâil b. Hâşim'in künyesi Ebû Abdillâh ve Ebû Muhammed'dir. Amr bin Âs, ileri görüşlü olması, siyâsî dehası ve savaşlardaki basiretiyle tanınmıştır. Bu hususiyetlerinden dolayı Hz. Ebubekir ve Ömer onunla sık sık istişare etmiştir. Aynı zamanda Mısır fâtihi olarak da bilinen Amr bin As, Hz. Ömer zamanında Mısır'da valilik yapmıştır. Sıffin Savaşı'nın sonunda oluşturulan iki kişilik hakem heyetinden biri olarak yer almıştır. Muaviye tarafından görevlendirilen Amr bin As, Mısır'a girerek Hz. Ali'nin vali olarak atadığı Muhammed b. Ebû Bekir'i öldürmüştür. Muâviye'nin valisi sıfatıyla (38/658) Mısır'a vali tayin edilen Amr bin Âs, ölümüne kadar 43/664 bu görevde kalmıştır.¹¹⁹

Mesnevide Amr bin Âs, Muaviye'nin yanında yer almasına rağmen yeri geldiğinde Muaviye'yi eleştirmiştir. Muaviye'nin yanında önemli bir yeri olan Amr bin Âs, beyitlerde Muaviye için savaşan bir komutan olarak çizilmiştir. Mesnevide açgözlü, münafık ve yolunu sapıtan biri olarak nitelendirilmiştir.

Fırât yolun o dem ki bağladıñ sen
Bilürsün olmadım râzî aña ben (1160)

O gün aḥşâma dek 'Ammâr-ı Yâsir
'Amr 'Âş ile ceng etdi ser-â-ser (1619)

'Amr ibni 'Âş dedi ey ibni Süfyân
Bilürem olacak ḥâlim perîşân (1880)

Velî câh-ı fenâ yol bulmasaydı
Mısır ṭamâ'ı bende olmasaydı (1881)

Beyitlerde İbni As, zekâsıyla da nazara verilmiştir. Zekâsının öne çıkarıldığı tablolarından biri de Hakem Olayı'dır. Amr bin Âs, kaybetme arifesinde olan Muaviye'nin askerlerine, mızraklara Mushaf bağlama fikri vererek savaşın seyrini

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., İbnü Hacer el-Askalânî, *a.g.e.*, s. 178-184.

değiştirmiştir. Hakem Heyeti'ne seçilen Amr bin Âs, heyetin diğer üyesi olan Ebu Musa'nın Hz. Ali'yi halifelikten azlettirmesini sağladıktan sonra Muaviye'yi halife olarak ilan etmiştir.

Velî 'Amr bin 'Âş bil katı mekkâr
İdi kim hîlede yok mişli ey yâr (2684)

Mu'âvîye o dem etdi su'âli
Nedir hîleñ baña bildir bu hâli (2573)

Dedi 'Amr bin 'Âş etmelü elbet
Bu kavmi ol kitâbu'llâha da'vet (2574)

Buyur leşkeriñe kim çağlasunlar
Kamu nîzeze muşhaf bağlasunlar (2575)

Dedi 'Amr bin 'Âş ey Ebû Mûsâ
Hilâfetden 'Alî'yi eyle imhâ (2686)

Mu'âvîye'yi daği 'azl edem ben
Koyalım bu işi şûrâya ahsen (2687)

Çü kendi şâhibi olan 'Alî'yi
Biliñ 'azl etdi işte ol velîyi (2699)

Mu'âvîye benim hüd şâhibim uş
Hilâfete anı naşb eyledim hoş (2700)

Velîsidir Mu'âvî 'Osmân'ıñ hem
Anıñ da'vâ-yı hûnuñdan urur dem (2701)

Ebû Mûsâ

Ebû Musa Abdullah b. Kays b. Süleym el-Eş'arî (42/662); Hz. Peygamber, Ömer ve Osman zamanında farklı beldelerde görev yapmıştır. Ebû Musa, Sıffin Savaşı'ndaki iki hakemden biri olarak şöhet bulmuştur. Bu olaydan sonra hem Hz. Ali hem de Muaviye taraflarından uzak durmuştur. Kıraati, sessinin güzelliği, fıkıh alanındaki hâkimiyeti gibi birçok konuda Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olmuştur.¹²⁰

¹²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., İbnü Hacer el-Askalânî, *a.g.e.*, s. 247-250.

Ebû Musa, Necmü'l-Kulûb'da çabuk aldatılabilen, bilgisi az, anlayışı kıt ve sert tabiatlı bir karakter olarak resmedilmiştir. Hakem Olayı'nda verdiği karardan dolayı Ebû Musa'nın "korkak" olduğu vurgulanmış, karakterine dair bir yorum yapılmıştır.

Kalîl idi Ebû Mûsâ'nın 'ilmi
Fehimsiz idi hem yok idi hîlmi (2683)

Dedi hâtem nasıl çıkdı mu'ayyen
Hilâfetden çıkardım Haydar'ı ben (2696)

Ebû Mûsâ o demde kaçdı gitdi
Ki havfından varup Mekke'ye yetdi (2715)

2.4.1.5. Tarihî-Efsanevî Şahıslar

İskender, Hüsrev-i Pervîz

Eski kültürümüzde tarihî-efsanevî şahıslardan biri olarak bilinen İskender; dinler tarihi, tefsir, tasavvuf, edebiyat gibi farklı disiplinlerde bahis konusu olmuş, hayatına dair oldukça ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. İskender, manzum metinlerde daha çok kısa zamanda büyük bir coğrafyaya hükmeden bir cihangir olarak ele alınmıştır.¹²¹

İran menşeli tarihî-efsanevî kahramanlardan biri de Perviz lakabıyla tanınan Hüsrev'dir. Onun etrafında teşekkül eden efsanelerde Şirin'e olan aşkını ispatlamak ya da saltanatının ihtişamını göstermek için yaptırdığı sarayı, eşsiz hazineleri ve büyük bir hükümdar olması vurgulanmıştır.¹²²

Necmü'l-Kulûb'da Makedonya kralı olan İskender, ölüm karşısında çaresiz kalan bir insan olarak resmedilmiştir. İrân'ın namdar şahıslarından Hüsrev-i Perviz, ölümün pençesinden kurtulamayan, Hz. Peygamber'in İslam'a davetini reddeden, nasihat dinlemeyen bir âsî olarak tasvir edilmiştir.

Qanı İskender ü Hüsrev-i Pervîz
Qanı n'oldı bu deñlü ehl-i perhîz (26)

¹²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 187-208.

¹²² Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 176-181.

Ꞑamusun anlarıñ bu çarḥ-ı gerdûn
Edüpdür âḥiri ḥâk içre medfûn (27)

Naşîḥat tutmadı Hüsrev-i Pervîz
Erişdi cânına şemşîr-i ḥûn-rîz (400)

Firavun, Kârûn, Hâmân, Ebû Cehil, Hatem-i Tâi, Kayser-i Rum

Yine Giryânî, ibret verici hadiseleri anlatırken tarihî şahsiyetlere göndermede bulunmuştur. Bu şahıslar kıssalarda yer verilen Firavun, Kârûn, Hâmân, Ebû Cehil Kayser-i Rum gibi olumsuz karakterler ile sehavetin sembolü olan Hatem-i Tâi gibi olumlu karakterler olarak iki gruba ayrılabilir. Aşağıdaki beyitlerde Firavun, Kârûn ve Firavun'un veziri Hâmân nasihat dinlemeyen ve İlahî fermana uymayan birer âsi; Ebu Cehil, öğüde kulak tıkayan biri; Rum Kayseri, İslam'ı ortadan kaldırmaya çalışan bir sultan ve Hatem-i Tâi, cömertliğiyle tanınan bir şahıs olarak vurgulanmıştır.

Daḥi tutmadı Fir'avn pend-i Mûsâ
Nihâyet şuya ğarḥ oldu o tersâ (398)

Ki ya'nî Kârûn u Fir'avn u Hâmân
Bular 'âşî olup tutmadı fermân (1283)

Ꞑabûl etmedi pendi Ebû Câhil
Cihândan gitdi dînsiz fi'l-i bâtıl (1401)

On iki kez yüz biñ 'asker cem' edüp Kayser-i Rûm
Geldi Aḥmed üstüne İslâm'ı ede târ u mâr (1362)

Dedi Hâtem Tâi'niñ ḥalk-ı 'âlem
Seḥâsîñ medḥ ederler çün dem-â-dem (2931)

Veyse'l- Karânî

Necmü'l-Kulûb'da geçen şahıslardan biri de Veysel Karânî'dir. Aşağıdaki beyitlerde Veysel Karânî, Hz. Ali için can vermeye gelen bir zat olarak tanıtılmıştır. Aynı zamanda o, Resûl'e sâdık bir âşık, sırtında muhabbet hırkasıyla dolaşan bir abdaldır. Veysel Karânî, Resûl için otuz iki dişini çeken, Onun hasretinden gece gündüz ağlayan ve Ona derin bir sevgiyle bağlanan bir muhabbet fedaisi olarak tasvir edilmiştir.

Şöyle Manşûr olmuşam ‘aşkıñla mestem dâ’imâ
Cismi ber-dâr etmege dâr u dâvâna gelmişem (547)

Ol resûlün ‘aşkına çekdi otuz iki dişîñ
Dost yolunda eyledi cânın fedâ Veyse’l-Îarân (550)

Giydi egniñe muhabbet hırkasın abdâl olup
‘Âşık-ı şâdık resûl-i kibriyâ Veyse’l-Îarân (551)

Hubbu Ahmed’le gözünüñ yaşını seyl-âb edüp
Ol firâk ile yanar şubh u mesâ Veyse’l-Îarân (552)

Tek arzusu Rahman’ın didârını görmek olan Veysel Karanî, dünyaya zerre kadar ehemmiyet vermiyen bir târik-i dünya, nuranî yüzüne güneşin ve ayın hayran olduğu bir zat olarak tavsif edilmiştir.

Zerre miqdârı Üveys bu dünyâya meyl etmedi
Arzûsı didâr-ı Rahmân ü Hudâ Veyse’l-Îarân (554)

Yüzi nûruna anıñ hayrân olur şems ü kamer
Nûr-ı Hakk ile müzeyyen pür-ziyâ Veyse’l-Îarân (555)

2.4.1.6. Diğer Şahıslar

Necmü’l-Kulûb’da şahıslar, savaş atmosferinde ele alındığından daha çok onların hamasî yönleri nazara verilmiştir. Bu şahıslar bazen merhamet, fedakârlık, sebat gibi iyi yönleriyle bazen de korkak, acımasız, bencil, döneç gibi kötü vasıflarıyla tasvir edilmiştir. Metinde şahısların ruhî tasvirleri göz önüne alındığında şahıs kadrosunu “hakkı temsil edenler ve bâtılı temsil edenler” olarak tasnif etmek mümkündür. Giryânî’nin yorumuna göre Hz. Ali ve onun yolunda gidenler “hakkı temsil edenler”, Muaviye ve onun yolunda gidenler ise “bâtılı temsil edenler” olarak düşünülmüştür. Bu bölümde mesnevideki bütün kahramanları anlatmak yerine önemine göre önce Hz. Ali’yi, sonra Muaviye’yi seven birkaç kişi anlatıldı.

2.4.1.6.1. Hz. Ali’nin Yanında Yer Alan Şahıslar

Necmü’l-Kulûb’da Ali’nin yanında yer alan kişiler, olumlu yönleriyle öne çıkarılmış, onlardan övgü ve sevgiyle söz edilmiştir. Mesnevide verilen bilgilerden hareket edilerek önem derecesine göre birkaç kişiden söz edildi.

Mâlik Eşter

Necmü'l-Kulûb'da Hz. Ali'den sonra üzerinde en fazla durulan kişi Mâlik Eşter'dir. Mesnevinin önemli bir bölümünde bahis konusu olması, metinde adının 180 defa geçmesi Hz. Ali adına yapılan bütün savaşlarda kilit rol üstlenmesi, mesnevinin üzerine bina edildiği ana karakterlerinden biri olduğunu ortaya koyan hususlardır. Mâlik Eşter, mesnevide ilk defa Cezire valisi olması vesilesiyle anılmıştır. Cesareti ve Hz. Ali'ye kayıtsız bağlılığı iki önemli meziyeti olarak öne çıkarılmıştır. Bu sıfatların yanı sıra yeri göğü inleyen narası, baş edilemez bir kahraman, Muaviye'nin çekindiği ve korktuğu bir tip olarak öne çıkarılmıştır.

Cezîre vâlisiydi Mâlik Eşter
Bahâdır hem şecâ'at ehli bir er (138)

Hemân kim urdı Mâlik anda na'ra
Şanasîñ ra'di töldi berr ü baħra (164)

Olurlar anda cümle zâr u giryân
Dediler Mâlik'e tayanmaz insân (212)

Dedi kim diñleyiñ ey kavm-i târik
'Alî'den baña artık ħavf-ı Mâlik (216)

Mâlik, aynı zamanda vefa ve doğruluk ülkesinin dolunayı, yiğitlerin en mümtazı, savaş meydanlarının kükreyen arslanı olarak methedilmiş; kahramanlığından dolayı zamanın Rüstem'i ve Kahraman'ı, dostları için hayatını feda eden bir "cân" olarak nitelenmiştir.

Kişver-i şıdk-ı vefâda mâh-ı tâbândır Mâlik
Zübde-i ehl-i şecâ'at şîr-i ğarrândır Mâlik (206)

Rüstem-i 'aşr-ı zamâne Ķahramân-ı dehr-i dîn
Dost yolunda kendini ħurbân eden cândır Mâlik (207)

Aşağıdaki beyitlerde Mâlik bahtı yüce, mahrem bir makam sahibi, Ali'nin sırrı ve kâfirlerin bağına saplanan bir ok olarak düşünülmüştür. Bu vasıflarla birlikte sadakat denizinin balığı, vefâ ormanının arslanı, velâyet şâhının hizmetkârı ve bir meydan savaşçısı olarak tasvir edilmiştir.

Şevket-i ikbâl-i devlet mahrem-i sırr-ı 'Alî
Kâfir-i dîn bağına bir tîr-i bârândır Mâlik (208)

Ḥût-ı ebḥâr-ı şadâkat şîr-i orman-ı vefâ
Ḥâdim-i şâh-ı velâyet merd-i meydândır Mâlik (210)

Muhammed Hanîfe

Hz. Ali'nin evlatlarından biri olan Muhammed Hanîfe, mesnevide savaş meydanındaki yiğitliği, Hasan ve Hüseyin'e olan sevgisi ve babası Hz. Ali'ye olan sarsılmaz sadakatiyle öne çıkmıştır. Kardeşleri Hasan ve Hüseyin'i, Hz. Ali'nin gözleri; kendisini Hz. Ali'nin elleri olarak değerlendiren Muhammed Hanife, o gözleri korumayı kendisine bir vazife olarak görmüştür.

Muḥammed Ḥanîfe ol demde bî-pâk
Ḥavâricden yedisiñ kıldı ehlâk (1665)

Ḥasan ile Ḥüsyeyn-i Murtaẓâ'nıñ
İki gözü-dürür şîr-i Ḥudâ'nıñ (1677)

Ki ben anıñ eliyim bil ne minnet
Eliyle gözüni ıfız eder elbet (1678)

Ayâş b. Rabîa

Ayâş, Beni Hâşim kabilesine mensup bahadırlardan biridir. Mesnevide korkaklıkla suçlanmamak için savaş meydanına çıkan bir yiğit olarak tavsif edilmiştir. Hz. Ali'nin nezdinde mühim bir yeri olan Ayâş, Hz. Ali'nin hususi duasına mazhar olmuştur.

'Ayâş dedi benî Hâşim'denem ben
Daḥi ismim 'Ayâş'dır şöyle bil sen (1820)

Eger ben varmasaydım korkdı derdi
Ki kendin medḥ idüben herze yerdi (1840)

Dedi Ḥaydar benim emrimi her ân
Koyup düşmân sözüne gitme ey cân (1841)

'Ayâş'a rahmetinden sen 'aṭâ kıl
Anıñ her dürlü derdine devâ kıl (1843)

2.4.1.6.2. Muaviye'nin Yanında Yer Alanlar Şahıslar

Necmü'l-Kulûb'da Muaviye'nin yanında yer alanlar olumsuz yönleriyle öne çıkarılmıştır. Bu kişilerin anlatıldığı beyitlerde, öfke ve nefret dili tercih edilmiştir. Bu öfkenin en fazla tezahür ettiği şahıslardan biri Muaviye'dir. Sahabeler başlığında Muaviye hakkında bilgi verildiğinden burada ona yakın olan bazı şahıslar üzerinde duruldu.

Yezîd İbni Muaviye

Yezîd, Muaviye'nin oğludur. Muaviye kendisinden sonra vekil olarak oğlu Yezîd'i bırakmasıyla Emevîlerde yönetim sistemi değişmiş, hilafetten saltanata geçilmiştir. Yezîd, mesnevide bir gâsıp, Hz. Hasan ve Hüseyin'in kâtili olarak tasvir edilmiş ve sık sık lânetle anılmıştır.

Mu'âvî çünki gâşb etdi hilâfet mesnedin izâh
Diledi oğlu Yezîd'i velî-'ahd ede ol fezzâh (3479)

Şâh Hasan'ın şâh Hüseyin'in rûhuna olsun selâm
Anları şehîd edüpdür ol Yezîd mel'ûn u har (3308)

La'net olsun ol Yezîd-i bed-fi'âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfık ol Hüseyin'in kanına (3541)

Velîd İbni Yezîd

Necmü'l-Kulûb'da Velîd, tıpkı babası gibi Hz. Peygamber'in soyundan gelenlere işkence çektiren, onları öldüren bir kâtil, haktan uzaklaşmış bir bedbaht olarak tasvir edilmiştir.

'Alî Zeyne'l-'abâ'dır bil imâm-ı râbi' ey üstâz
Kesüp sözi gidelim pes o râh-ı maşşûda ihvâz (3589)

Pes âhîr anı da n'eylediler bil
Ki cevri ile şehîd eylediler bil (3625)

Şehîd eden Velîd ibni Yezîd'dir
İmâma kaşd eden Hâk'dan ba'iddir (3626)

Dahhâk b. Kays

Mesnevîde Dahhâk, önce ruhî portresiyle verilmiştir. O, Muaviye'nin nâ-pâk ve savaş meydanında kaçan korkak beylerinden biridir. Dahhâk'ın fizikî portresi uzun boylu, çatık kaşlı, yassı burunlu ve yüzünde yara izleri olan bir savaşçı olarak tasvir edilmiştir.

Haberdâr oldu Kays'ın oğlu Dahhâk
Mu'âvî begleriñden idi nâ-pâk (145)

O dem kalmadı Dahhâk'ın kararını
Bozulub leşkeri tutdı firârını (153)

Dedi şekli budur ey şâh-ı merdân
Uzun boylu çatık kaşlı o tuğyân (1234)

Ki burnı yaşıdır anıñ ol âgâh
Yañağı yârelü bir erdir ey şâh (1235)

Ebû'l-Aver

Muaviye'nin güvendiği komutanlarından biri olan Ebû'l-Aver, birçok savaşta birlikleri idare eden bir komutan olarak tasvir edilmiştir. Savaş sahnelerinin anlatıldığı beyitlerde bu vesileyle adı sık sık anılmıştır. Olumsuz yönleri nazara verilen Ebû'l-Aver, savaş meydanını terk eden bir korkak, Hakem Olayı'nda Hz. Ali'nin askerlerini Kur'an'a davet eden bir Muaviye kurtarıcısı olarak tasvir edilmiştir.

İşidicek Mu'âvîye bu sözi
Ebû'l-Aver'e çün döndürdi yüzi (671)

Dedi bir hayl leşker götüresiñ
Varuban anda bir iş bitüresiñ (672)

Ebû'l-Aver büzülüp kaçdı gitdi
Mu'âvîye katına vardı yetdi (855)

Ebû'l-Aver dedi ey ibni Süfyân
Çü gördüm leşkerim oldu perîşân (857)

Ebû'l-'Aver binüp bir ata nâ-şâd
Girüp meydân içine kıldı feryâd (2578)

Dedi ey ceyş-i Haydar sizi elbet
Ederiz bu kitâbu'llâha da'vet (2579)

2.4.2. Melekler

Necmü'l-Kulûb'da meleklerden bazen özel bir isim belirtilmeden sadece “melekler” ifadesiyle bahsedilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde “melekler” savaş meydanındaki kahramanları izleyen birer seyirci ve Hz. Ali'nin hizmetine âmade, onun emrini tutan ve cömertliğini sınavan nuranî varlıklar olarak tavsif edilmiştir.

Feleklerde melekler kıldı seyrân
Kamusı işbu cenge oldu hayrân (198)

Melekler hizmet-i Haydar'da kâ'im
Olup emrin tutarlar şöyle dâ'im (2855)

O dem şîr-i Hudâ'yı imtiâna
Semâdan üç melek indi cihâna (2937)

Dediler kim görelim şâh-ı merdân
Eder mi nafaqasıñ bezl ü ihsân (2938)

Cebrâ'îl (Cibrîl, Peyk-i Rahmân, Emîn)

Mesnevîde meleklerden bazen özel isimleriyle bahsedilmiştir. Metinde adı en çok geçen melek Cebrail'dir. Cebrail, aşağıdaki beyitlerde Hz. Muhammed'e (sav) İlâhî emirleri tebliğ eden bir vahiy meleği, Hayber'in fethinde Hz. Ali'yi kanatlarında taşıyan ve kuş sûretinde görünen bir melek olarak zikredilmiştir.

Vedâ'-ı Hacc edüp ol nûr-ı Yezdân
O demde zâhir oldu peyk-i Rahmân (1303)

Getürdi cânib-i Hâk'dan selâmı
Dedi bil yâ Muhammed bu peyâmı (1304)

Resûla'llâh buyurdu kim hemân-dem
İki kanadını Cebrâ'îl ol dem (2848)

Ayağı altına komışdı şöyle
Anuñ-çün kim mu'allak tırdı öyle (2849)

Dedi çağırdığım bu kuş Emîn-i vahy-i Cebrâ'îl
Gerüsi dağı hep rahmet melâ'ikesi tebdîlâ (3932)

Azrâil

İslamî telakkiye göre melekler, İlahî buyruklara göre hareket eden nuranî varlıklar olarak bilinir. Bu hakikate rağmen aşağıdaki beyitlerde Azrail, Hz. Ali'nin emriyle iş gören bir melek olarak tasvir edilmiştir. Azrail, Haydar'ın yardımı ve izni olmadan hareket edemeyen, kabz-ı ervah vazifesini yerine getiremeyen bir melek olarak vasedilmiştir.

Velâyet-i 'Alî etmese imdâd
Olurdu hâl-i 'Azrâ'îl çü ber-bâd (2797)

Ki 'Azrâ'îl 'Aliyyü'l-Murtażâ'dan
İzin almayınca şîr-i Hüdâ'dan (2801)

Mecâli yok ki kabz-ı rûh ede ol
Ki destûrsuz o hîdmete gide ol (2802)

2.4.3. Kozmik Âlem

Gökyüzü öteden beri insanların hayret ve korkuyla izledikleri bir âlem olagelmıştır. Kimileri gök cisimlerinin etkisine inanarak onlara uluhiyet izafe etmiş, kimileri de hareketlerine bakarak geleceğe dair haberler vermiştir. Gökyüzü, felekler ve yaratılışa ait tasavvurlar ilkçağ filozoflarının görüşlerinden ibaret kalmamış aynı zamanda Kur'an, hadis, Hind kaynaklı tasavvuf ve İsrailiyatın katkısıyla bir düşünce sistemi haline gelmiştir. Bu nazariyenin temel unsurlarından olan felek, seyyareler ve burçlar (sâbiteler), aynı zamanda Osmanlı edebiyatının üzerine bina edildiği esaslar olarak görülmüştür.¹²³

Necmü'l-Kulûb'da sema âlemine ait unsurlar, verilmek istenen temanın etkisini arttırmak, konunun zihinlerde canlanmasını sağlamak maksadıyla sık sık kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde bu unsurlar, farklı zaman dilimlerini belirtmekle

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Atillâ Şentürk, "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâreler, Sâbiteler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Haziran 1994, S. 90, s. 130-179.

sınırlı kalmıştır. Bu cümleden olmak üzere aşağıdaki beyitlerde kullanılan eyyâm, ırte, sabah, ifadeleri bir benzetme maksadı taşımadan sadece zamanın akışını haber vermek için kullanılmıştır.

Bunuñ üstüne geçdi niçe eyyâm
Yine bir nâme gönderdi o bed-nâm (348)

Olıcağ ırte Aḥmer ibni Süfyân
Girüp meydâna pes eyledi cevân (1620)

Geçüp ol gün şabaḥ erişdi âḥir
Yine meydân açıldı şöyle zâhir (1946)

Gündüz, Güneş (Hurşîd, Âfitâb)

Necmü'l-Kulûb'da güneş, günün başlangıcını haber veren, cihanı karanlıktan kurtaran, dünyayı şevkle aydınlatan semavî bir unsur olarak tasvir edilmiştir. Aynı zamanda Veysel Karani'nin yüzüne hayran olan bir insan olarak düşünülmüş, günün bitişini bildiren bir haberci ve Hz. Peygamber'in nuru karşısında cılız kalan ışıyla resmedilmiştir.

Cihâna toğdı ḥurşîd-i nûrânî
Hemân maḥv etdi zulmet-i kerânî (12)

Anı şerḥ etmege dil kâbil olmaz
Güneş şevkine ḥuffâş ḥâ'il olmaz (451)

Yüzi nûruna anıñ ḥayrân olur şems ü kamer
Nûr-ı Ḥaḳḳ ile müzeyyen pür-ziyâ Veyse'l-Ḳarân (555)

Ederlerken bu resme cenge iḳdâm
Güneş erdi gurûba oldu aḥşâm (1888)

Mübârek vechiñ nûruna degildir zerre âfitâb
Çü nûr-ı ḳudretu'llâhsiñ ki sensin maḳşâd-ı aḳşâ (3458)

Gece (Akşam)

Bir zaman dilimi olarak gece, aşağıdaki beyitlerde günün bitişini, değişimini, savaşa ara verilmesini bildiren ve dinlenme vaktini haber veren bir unsur olarak kullanılmıştır.

Ziyâdî eyledi çün katl u ‘idâm
Vaķit de olmuş idi anda aķşâm (2016)

İki leşker o gece yatup ey cân
Şabaķ oldu açıldı yine meydân (2024)

Aynı zamanda gece, savaşıñ dehşetini anlatmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte müthiş bir savaş sahnesi çizilmiştir. Bu tabloda, atların ve savaşçıların çıkardıkları toz zerrecikleri yükselerek güneşin ışığını kapatmış, havayı karartmış, gündüzü geceye kalb etmiştir.

Görünmez oldu tozdan kimse aşlâ
Şanasın kim karanı oldu dünyâ (2555)

Mum (Şem‘a)

Klasik şiirde şem‘a ile pervânenin bir araya geldiği durumlarda mumun cezbedici aydınlığı ve parlaklığı öne çıkarılır. Pervâne, bir çeşit gece keleşi olan kanatlı bir böcektir. Kendini yakıncaya kadar mumun (şem) etrafında döner. Aşağıdaki beyitte şair, kendisini ezelden beri sevgilinin yanağına (Hz. Ali) tutkun ve o nurun ateşinde yanmaya gelen bir pervane olarak tahayyül etmiştir.

Şem‘a-ı ruhsârınıñ pervânesiyem tâ ezel
‘Aşk ile cevân edüp bu dem sûzâna gelmişem (546)

Şem‘a bazen de yanak, alın, yüz gibi herhangi bir güzellik unsuruyla ilişkilendirilmeden kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde mum, Hak dostlarının (Hz. Hüseyin) sîret, sûret ve gönüllerindeki İlâhî aydınlığı ifade ederken bir tasvir vesilesi olarak kullanılmıştır.

Ey Zeberķân şem‘a-ı nûr-ı Hudâ derler baña
Kurretü’l-‘ayn-ı resûl-i kibriyâ derler baña (1575)

Niçe yansun o dilde şem‘a-ı Hâķ
Niçe desün aña ķul Hây-ı mutlak (2352)

Kandil

Kandil, içinde zeytin yağı yakılan, basit ve iptidai bir aydınlatma aracıdır. Kandilin bu aydınlatma hususiyetinden faydalanan şair, nuraniyetinden dolayı gezegenleri ve Muhammed Mehdi’yi bir kandil olarak tasvir etmiştir.

On iki kandil etrâfında rûşen
Ederler birbiri ardınca cevân (940)

Çü senden şoñra ey server imâm kim olısar söyle
Varup getürdi bir oğlan yüzi nûr şanki kandîlâ (3934)

Ay (Kamer, Mâh)

Ay, şiiirimizde genellikle şekli, rengi, yüksekliği ve diğer gezegenlerle olan münasebeti bakımından ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Giryânî, nuraniyetinden dolayı Mâlik Eşter'i ayın dolunay hali (mâh-ı tâbân), Veysel Karani'yi ay yüzlü (meh-likâ), Hz. Peygamber'i dünya ve ahireti aydınlatan bir ay (mâh-ı kevneyn), Hz. Ali'yi kâinatı nurlandıran bir ay (mâh-ı âlem) ve Ehl-i Beyt'i devirlere, dönemlere ışık saçan dolunay (bedr-i devrân) olarak tasvir etmiştir.

Kişver-i şıdk-ı vefâda mâh-ı tâbândır Mâlik
Zübde-i ehl-i şecâ'at şîr-i garrândır Mâlik (206)

Merkez-i 'aşk-ı hakikat hâdim-i dergâh-ı Hak
Meyve-i bâğ-ı leâfet meh-likâ Veyse'l-Karân (553)

Rivâyetdir işit ol şâh-ı kevneyn
Buyurdıkda bu nuṭṭı mâh-ı kevneyn (1344)

Göricek bu hücûmı şâh-ı âlem
Bulara karşı vardı mâh-ı âlem (1915)

Bulardır cân-ı cihânıñ bulardır bedr-i devrânıñ
Bular maṭlûbı her cânıñ bularla zeyn olur her cây (3942)

Yıldızlar Seyyâre ve Burçlar

Eski insanlar, yıldızların insanın ahlâkı ve talihi üzerinde etkisi olduğuna inanırlardı. İstikbale ait haberler, yıldızların durumlarına bakılarak haber verilirdi. Devletler arasında yapılan savaş ve barışlarda bile yıldızların hareket ve konumları esas alınırdı. Meselenin öneminden dolayı Osmanlı Devleti'nde müneccimlere büyük

itibar gösterilmiş, onlar için devlet teşkilâtında “müneccimbaşılık” unvanı ihdas edilmiştir.¹²⁴

Sa‘d

Sa‘d; iyilik, mübâreklik, kutlu anlamlarına gelir. Müneccimler tarafından Müşteri (Jüpiter) “Sa‘d-ı ekber”, Zühre, “Sa‘d-ı asgar” olarak adlandırılmıştır. Eskiden bu yıldızın görülmesi hayra yorumlanır, kutlu bir zaman dilimi olarak tasavvur edilirdi. İnaniye göre bu yıldız din, ilim, hilm, haya, takvâ, kerem, akıl ve fesahât gibi özellikleri barındırır. Bir bebek, bu yıldızın etkisinde ana rahmine düşmüşse, ya da doğmuşsa o bebeğin bu hususiyetlere sahip olacağına inanılırdı.¹²⁵ Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed’in (sav) dünyaya gelişi “Sa‘d-ı ekber” olarak telakki edilmiştir.

Dalâletden cihânı eyledi pâk
Nücûm-i sa‘d ile zeyn oldı eflâk (10)

Ḳamu aḥkâm-ı dîni nâsiḥ oldı
Cemî‘ dîn içre dîni râsiḥ oldı (11)

Yıldız (Ahter)

Necmü’l-Kulûb’da yıldızlar bazen özel bir tasnife tâbi tutulmadan bir süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte nasihat, göğün güzelliğini ortaya koyan bir yıldıza benzetilmiştir.

Metâ‘-ı pendine sen müşteri ol
Semâ-yı ḥubbunuñ hem aḥterî ol (433)

Yedi Seyyâre (Yedi Yıldız, Heft Seyyare, Heft Ecrâm, Heft Ahter)

Edebiyatımızda yedi yıldız, heft seyyare, heft ecrâm, heft ahter olarak adlandırılan bu yıldızlar, güneşin etrafında dönerler. Güneşe olan uzaklıklarına göre bu yıldızlar Zuhâl (Satürn), Utarid (Merkür), Mirrih, (Merih, Mars), Müşteri (Jüpiter)

¹²⁴ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Cemal Kurnaz), MEB Yay., İstanbul 2003, s. 501.

¹²⁵ Hüseyin Remzi, *Lûgât-i Remzi*, Matbaa-i Hüseyin Remzi, İstanbul 1888, I/756; Mümtaz Caran, *Dîvân Şiirinde Kozmik Unsurlar*, FÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2003, s. 45.

Şems (Güneş) Zühre (Nâhid) ve Kamer (Ay) olarak adlandırılmıştır.¹²⁶ Aşağıdaki beyitte velâyet makamı, “heft seyyâre” suretinde tasvir edilmiştir.

Velâyetdir yedi seyyâre ahter
Velâyetle olur herşey muşavver (900)

Zühre (Nâhid)

Zühre (Nâhid), arza yakın ve nücûm ilmine göre yeri üçüncü gök olan bir seyyaredir. Fecirden biraz evvel gündoğusunda ve gurûbdan sonra kuzeyde görünür. Bu yıldız, Kervankıran, Çobanyıldızı olarak da bilinir. Zühre, Yunan destanlarında Afrodite, Romanlarca Venüs diye adlandırdıkları yıldızdır. Sa‘d-ı asgâr olarak telakki edilen bu yıldız şiirimizde şarkı, çalgı, aşk, güzellik kavramlarıyla birlikte kullanılmıştır.¹²⁷

Kozmik bir unsur olan Zühre yıldızı, aşağıdaki beyitte hak ve hakikat yönünü belirleyen bir unsur olarak verilmiştir. Âl-i Âba’dan olan Hz. Fatma, Necmü’l-Kulûb’da doğru yoldan sapanlar için istikameti gösteren bir Zühre yıldızı olarak resmedilmiştir.

Eger kim ol kamer daği olursa gâ’ib ü mestûr
Tutuñ ol nûr-ı Zühre’yi ede tâ kim sizi irşâd (3579)

Ferkadân (Dübb ve Merak)

Ferkadân, kuzey kutbuna yakın yerde görünen ve aynı yerde batan, Büyükayı (dübb-i ekber) yıldız kümesinin en parlak yıldızları olan Dübb ve Merak yıldızlarının ortak adıdır. Eskiden uzun çöl yolculuklarında yönünü kaybedenler için bu yıldızlar, yön belirlemede birer unsur olarak kullanılırdı.¹²⁸ Mesnevide Ferkadân yıldızlarıyla Hz. Hasan ve Hüseyin anlatılmak istenmiştir. Yukarıdaki beyitte Hz. Fatma’ya yüklenen mana ile aşağıdaki beyitte Hz. Hasan ve Hüseyin’e yüklenen mana aynıdır. Hz. Hasan ve Hüseyin de hak yolunu kaybedenler için birer rehber olarak tavsif edilmiştir.

¹²⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 230.

¹²⁷ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 501; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 494.

¹²⁸ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, s. 991; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgât*, Aydın Kitabevi, Ankara 1993, s. 260.

Daği ol nûr-ı Zühre ger olursa gâ'ib ü mağcûb
Ki nûr-ı Ferkadân'ı siz ediñiz dem-be-dem irşâd (3580)

Aşağıdaki beyitlerde, göğün yedi tabakadan oluştuğu nazariyesinin yansıması görülmektedir. Bu inanıştan hareketle şair, Hz. Muhammed'i (sav) Miraç'ta yedi kat göğü seyreyleyen bir peygamber suretinde tasvir etmiştir.

Aña daği resûla'llâh demiş hem
Kağan ben 'azm-ı Mi'rac itdigim dem (2873)

Çıkup seyr eyledim seb'a-semâyı
Daği gezdim mağâm-ı müntehâyı (2874)

Cihânıñ cânıdır cânân cenânı
Odur seyr eyleyen heft-âsumânı (3442)

Arş

Arş, şariat lisanında, felekiyyât ilmine göre dokuzuncu felek olan Felekü'l-Eflâk, Arş-ı İlâhî, Arş-ı A'lâ, Felek-i A'zam olarak bilinir. Arş, semâların ötesinde bulunan bir makam için de kullanılır. Kazâ ve kaderle ilgili ahkâm buradan nüzûl eder. İlm-i nücuma göre yeri diğer göklerin üzerindedir. Şiirimiz arş, daha çok padişah tahtının övgüsü ve bir şeyin yüksekliği vurgulandığında kullanılmıştır.¹²⁹ Arş, Kürsi, İlâhî iktidarın ortaya çıkış yeri, emir, nehiy, icat ve mevtin merkezidir. Burası Levh-i Mahfuz'un mahalli olarak da düşünülmüştür.¹³⁰

Aşağıdaki beyitlerde Arş ve Kürsi İlâhî huzura erişmek için aşılması gereken iki makam olarak zikredilmiştir. Aşağıda Hz. Peygamber, Miraç'ta Arş ve Kürsi'yi geride bırakan, Allah'la müşerref olan bir nebi olarak dikkatlere sunulmuştur.

Erişdim 'arşa kürse bil cevâbı
Daği geçdim o yetmiş biñ hicâbı (2875)

Erişdim Hâzret'e erdim murâda
Niçe biñ sırr-ı hikmet geldi yâda (2876)

¹²⁹ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s.106.

¹³⁰ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 298.

Felek (Gök, Dünya, Gerdûn)

Eski telakkiye göre göğün felekleri dokuz olarak belirlenmiştir. Her semâda bir yıldızın var olduğu, bu seyyar yıldızların her birinin dünya ve dünyadaki, varlık ve hadiseler üzerinde etkili olduğu düşünülmüştür. Her yıldız az çok uğurlu, uğursuz sayılmış ve her birinin hususi özellikleri, hâkim olduğu iklimleri, hâkimiyet saatleri olduğu kabul edilmiştir. Bundan dolayı dünyada olup biten her şey feleğe dayandırılmıştır. Astronomiye göre gökler bir eksen üzerinde dönmektedir. Fakat bu dönüş şarktan garba, yani tersinedir. Tersine dönmesinden dolayı felek için aksine dönen, aldatan manalarına gelen “çarh-ı gerdûn, çarh-ı çep-endâz” ifadeleri kullanılmıştır.¹³¹

Aşağıdaki ilk beyitte, Muṭrâfu'l-Fezârî'nin savaş meydanındaki dairevari hareketi ile feleğin kendi mihverindeki dönmesi arasında ilişki kurulmuştur. Metnin birçok yerinde “velâyet”in öneminden bahseden Giryânî, ikinci beyitte ise feleklerin ekseninde dönmesini “velâyet” manasıyla izah etmiştir.

Anıñ ardınca Muṭrâfu'l-Fezârî
Girüp meydânda döndi çarḥvârî (813)

Velâyetle tırur bu 'arz ile ḥâk
Velâyetle döner ol çarḥ-ı eflâk (893)

İnanışa göre aksi istikamette dönen felek belâ, felâket, zulûm ve haksızlıkların müsebbibidir. Feleğe ait bu telakkinin etkisiyle şiirimizde felekten şikâyet etmeyen şair hemen hemen yok gibidir. Aşağıdaki beyitlerde felek, Haydar'ın dostlarını, ehl-i imanı ve Ehl-i Beyt'i mahzun ettiğinden şair tarafından “gerdûn-ı gaddâr, çarh-ı gaddâr, gerdûn-ı dûn, cevri- gerdûn,” olarak tasavvur edilmiştir.

Dönme ey gerdûn-ı gaddâr 'aks-i bünyâd eyleme
Ḥaydar'ın yârini maḥzûn mûnkiri şâd eyleme (2089)

Bu ne yâ Rab çarḥ-ı gaddâr 'aksine devrân eder
Ehl-i îmân olmayanı mü'mine sulṭân eder (2735)

¹³¹ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 230.

Ehl-i beyt ‘adâ elinde kaldı ey gerdûn-ı dîn
Ne sebepden sen bu zulmı anlara gördüñ revâ (3401)

Niçe eylesün taḥammül cevri-i gerdûna bu dil
Bir dem içre gönderir bizden yaña ol biñ belâ (3403)

2.4.4. Tabii Unsurlar

Mevsimler

Divan şiirinde bahar, daha çok kasidelerin nesib bölümlerinde ya da eğlence meclislerinin tasvirlerinde öne çıkarılmıştır. Çalışmamıza bahis konusu olan Necmü’l-Kulûb, konu bakımından diğer mesnevilerden farklıdır. Mesnevide Sıffin Savaşı ve On İki İmam etrafında gerçekleşen olaylar anlatıldığından bahar tasvirleri birkaç örnekle sınırlı kalmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde dikenlerle dolu, virane bir han, güzellik unsurlarıyla bezenmiş bir bahar mevsimi olarak tersim edilmiştir. Beyitlerdeki bu mekân dönüşümü, tabiattaki değişimin sonucu değil, Ali Naki’nin bir kerâmeti olarak verilmiştir.

O yere Hân-ı Şa‘âlîk idi ad
Dikenlü yer idi hem katı ber-bâd (3843)

O yere destiyle kıldı işâret
Gülistân oldu ol yerler temâmet (3847)

Göründi lâleler sünbüllü bağlar
Öter bülbülleri ırmağı çağlar (3848)

Yüce köşkler sarâylar hûb-maḳâmlar
Ki mişlin görmemiş anıñ ‘avâmlar (3849)

Klasik şiirde sonbahar ve kış mevsimleri, bahar mevsimi kadar ayrıntılı tasvir edilmemiştir. Aşağıdaki beyitlerde sonbahar ve kış mevsimleri gerçekçi bir tasvir özelliği yansıtmaktadır. Bu mevsimler, tabiata ait birer unsur değil, hayalî bir âlemin tamamlayıcı unsurları olarak kullanılmıştır.

Bahârına erişmez faşl-ı pâyiz
Şitâsı yok hevâsı hûb-dilâviz (938)

Özün belâya ref' etme qarâr et engin ovada
Ki enginde şitâ olmaz aqar âb-ı ferâvânî (1022)

Qosan deryâya taşı nerm olur mı
Âteşle devr-i şitâ germ olur mı (2753)

Çiçekler

Baharın güzellik unsurlarından biri de çiçeklerdir. Mesnevide, bahar mevsiminde görülen hemen hemen bütün çiçeklerin türlerini görmek mümkündür. Necmü'l-Kulûb'da çiçekler daha çok kokuları, renkleri, şekilleri bakımından ele alınmıştır.

Gül

Gül edebiyatımızda ve kültürümüzde oldukça zengin kullanımları olan bir çiçektir. Gül, bazen peygamberlik bağının biricik gülü (gül-i yekta) olan Hz. Muhammed (sav), bir Hak dostunun tasvirinde bir vasıta olmuş, bazen de evlerin ön bahçelerini süsleyen, maddî hususiyetleri nazara çarpan bir çiçek olarak anlatılmıştır. Tasavvufî düşüncenin anlatılmak istendiği eserlerde ise hak tarikatler birer bahçe, bu bahçede bulunan her bir çiçek birer remiz, tarikatin pîri ise bahçenin şâhı olan bir gül, suretinde tasavvur edilmiştir.¹³²

Aşağıdaki beyitlerde Giryânî'nin Hz. Ali hakkında yazmayı tasarladığı eser (Necmü'l-Kulûb) yeni açılan bir gül (verd-i ter), hakikat bir bağ olarak tasvir edilmiştir. Bahçenin mahiyeti, gönlün İlâhî isimlerin tecelli ettiği bir ayna olduğunun bilinmesiyle anlaşılacaktır. Ve böylece birer gül hükmünde olan hakikatlerin sırrı anlaşılacaktır.

Velîkin bu idi gönlümde ey cân
'Alî vaşfiñ edem bir şemme i'ân (35)

Bize göster haberden bir nişâne
Getir bir verd-i ter işbu cihâne (46)

Dilâ kendi özüñ fehm et demesünler ki nâdânı
Hâkîkat bâğına gir gel gör ol gül-i gülistânı (995)

¹³² Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, TDV Yay., Ankara 1993, s. 314; Şemseddin Sivasî, *Gülşen-âbad*, (Haz. Hasan Aksoy), Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015, s. 25,84; Mine Mengi, *Divan Şiirinin Arka Bahçesi*, Akçağ, Ankara 2010, s. 8.

Aşağıdaki ilk beyitte sonsuzluk hüviyetine sahip olan cennet, gül bahçelerinin bulunduğu bir mekan olarak resmedilmiştir. Bir sonraki beyitte ise bülbül ile baykuş tezadı vurgulanırken gül bahçesi bir mekan olarak kullanılmıştır. Şair, halife olmayı isteyen Muaviye’yi baykuş, Hz. Ali’yi bülbül olarak düşünmüştür.

Seniñ bir özge yerde gülşeniñ var
Fenâ bulmaz beğâda meskeniñ var (80)

Niçe yıl tursa gülzâr içre baykuş
Eder mi şavt-ı bülbül gibi ol cûş (2752)

Lâle

Aşağıdaki beyitlerde velayet bir bağ, Hz. Hüseyin bu bağın solmuş bir lâlesi olarak düşünülmüştür. Hz. Hüseyin’den bahsedilirken bir başka çiçek yerine lalenin tercih edilmesi bilinçlidir. Her ne kadar laleler farklı renklerde açılrsa da lalenin şiirdeki baskın rengi kırmızıdır. Kırmızı renginden dolayı lale, Hz. Hüseyin’in akıtılan kanını hatırlatmış, aynı zamanda bahar mevsiminde renk açılan bir çiçek olarak tasvir edilmiştir.

Erişdi nev-bahâr açıldı gülzâr
Yetişdi gûn-â-gûn lâle vü ezhâr (79)

Lâle-i bâğ-ı velâyet ne ‘aceb şoldı yâ Rab
Hâtem-i mülk-i Süleymân dîvleri buldı yâ Rab (3531)

Reyhan

Mesnevîde daha çok kahramanlığı, cesareti ve Hz. Ali’ye sarsılmaz bağlılığıyla tanıtılan Mâlik Eşter, aşağıdaki beyitte güzellik bağının, bahçesinin hoş kokulu reyhan çiçeğine benzetilmiştir. Reyhan, bu bahçenin güzelliğini tamamlayan bir çiçek olarak resmedilmiştir.

Şâhib-i heybet haşmet-i na‘rası ra‘d-ı felek
Bülbül-i bâğ-ı letâfet bûy-ı reyhândır Mâlik (209)

O şehir içre akar âb ferâvân
Açılmış lâle sünbül gül ü reyhân (935)

Sümbül

Aşağıdaki beyitlerde ezel, bir bahçeye; insan, bu bahçeyi süsleyen bir sümbüle benzetilmiştir. Mâlik Eşter, Hz. Ali'ye kuvvetli bir bağla intisap etmiştir. Kuvvetli bağlığundan hareketle Malik Eşter, sadakat toprağında biten bir sümbül olarak tasvir edilmiştir.

Ezel kânde idiñ geldiñ cihâna
Tefekkür kıl bunı düşme gümâna (2366)

Ne zîbâ gülşeniñ bülbülü idiñ
Ne gökçek bağçeniñ sünbülü idiñ (2369)

‘Âşık-ı ‘aşk-ı hâkîkat hût-ı ‘ummân-ı vefâ
Sümbül-i hâk-i şadâkat yüzi enver kânedir (3021)

Renkler

Necmü'l-Kulûb'da hâkim olan tablo savaş olduğundan doğal olarak metinde baskın olan renk de kırmızı rengidir. Savaşın şiddetinin tasvir edildiği aşağıdaki beyitlerde taş, toprak ve kılıçların süslediği kandan bir manzara tersim edilmiştir.

Yuvarlanırdı şol top gibi başlar
Hem aḥmer renge döndi kâra taşlar (2440)

Qılınç şakıldısından tıldı âfâk
Kızıl kanla müzeyyen oldı toprak (2548)

Görür kim kôrqudan yüregi yanmış
Elinde şemşîri kâna boyanmış (3368)

Metinde kırmızı rengin dışında başka renler de vardır. Aşağıdaki beyitlerde bir Hristiyan din adamı olan rahip, baştan ayağa giydiği beyaz elbisesiyle ve çileli bir hayatı tercih etmesinden sararmış benziyle tersim edilmiştir. Beyitlerdeki bu tasvir, manastırda yaşayan rahiplerin kıyafetleri ve hayatları hakkında bilgi vermesi bakımından önemli bir hususiyettir.

O deyrden çıkdı bir râhib-i dâna
Giyinmiş bir beyâz elbise ser-pâ (563)

Ža‘if olmuş vücûdı levni aşfer
Göricek dedi ol râhibe Hâydar

(564)

Meyveler

Metinde anlatılan olaylar Arap coğrafyasında cereyan etmiştir. Bu mıntıkanın iklim özelliği, meyve çeşitliliğini kısıtlamıştır. Bundan dolayı mesnevide hurma ve elma dışında başka meyveye rastlanmamıştır.

Arap coğrafyasının en bereketli meyvesi şüphesiz hurmadır. Bundan dolayı hurma, mesnevinin birçok yerinde zikredilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde hurma, İmam Câfer’in kerameti vesilesiyle zikredilmiştir.

Varup bir kurumuş ħurmâ ağacı dibine ħonduħ
Dönüp ol agaca dedi bize ver ħurmâ sen bir baş (3666)

Hemân-dem gördüm ol ağaç imâmdan yaña meyl etdi
Yeşerdi ser-te-ser aħsen ki mişliñ görmedi göz ħaş (3667)

Serinde toptolu anıñ erişdi tâze ħurmâlar
Yedik ol ħurmâlardan biz görüp anı dedim sâbâş (3668)

Aşağıdaki beyitlerde taşın tutulup kavranması, savaşta bir erin atından yere savrulması ile elmanın tutulup kavranması arasında bir ilişkisi kurulmuştur.

Ki bir dem geçmeden anıñ şavaşı
Bir elmaveş yabana atdı taş (617)

Çeküp atdan hemân-dem ħola aldı
Bir elma gibi anı yere çaldı (1562)

Hayvanlar

Kuşlar

Necmü’l-Kulûb’da bahsi geçen hayvan türlerinden biri de kuşlardır. Metinde kuşlar en temel özellikleriyle vurgulanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde kafes-kuş mazmunu öne çıkarılmıştır. Ölümün kaçınılmazlığı vurgulanırken insan bedeni bir kafes, ruh ise bir kuş suretinde tasvir edilmiştir. Gönül, intisap ettiği mürşidin iklimine uçan bir kuş olarak düşünülmüştür.

Bu cân murğı uçar bir gün teniñ hâke şaçar bir gün
Boşanuban kaçar bir gün kalur ol dem kafes tenhâ (3161)

Eriş bir mürşidiñ dâmeniñ algıl
Göñül murğun anıñ şârına şalgıl (432)

Karga ve baykuş menfi; papağan, devlet kuşu ve bülbül gibi kuşlar müsbet durumların ifade edilmesinde birer sembol olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şair, her şeyin tersine dönmesinden, karga ve baykuşun, tıpkı papağan, devlet kuşu ve bülbül gibi itibar görmesinden muzdariptir. Izdırabın altında yatan neden ise Hakem Olayı'nda halifelğin Hz. Ali yerine hileyle Muaviye'ye verilmesidir. Şu hâlde şair, Muaviye'yi olumsuz özellikleriyle anılan karga ve baykuş; Hz. Ali'yi de olumlu durumların tasvirinde kullanılan papağan, devlet kuşu ve bülbül olarak düşünmüştür.

Niçün zâğlar ile hem-râh olursuñ
Uyarsıñ bûma sen güm-râh olursuñ (82)

Mekân-ı tûtîye zâğ oldı hem-düş
Hümânîñ lânesine kondı baykuş (2729)

Niçe yıl tursa gülzâr içre baykuş
Eder mi şavt-ı bülbül gibi ol cûş (2752)

Bülbül

Bülbül, edebiyatta güle âşık olan bir kuş olarak bilinir. Muhtevası gül-bülbül olan metinlerde bülbül, gülün sâdık bir âşığı, onun için ölmeyi göze alan bir sevgili olarak tavsif edilir. O, gülün ve gül bahçesinin makamla şarkı söyleyen hanendesi, güzel sesli hatibidir. Bülbül, güzel sesiyle güle olan aşkını terennüm eder. Bülbülün feryadında hüznün gizlidir. Sabahlara kadar süren yetimâne iniltilerinden gülşen ehli uyuyamaz, canından bezer.¹³³

Aşağıdaki ilk iki beyitte şair gönlünü, feryat eden ve inlemeyi bir yaşam tarzı haline getiren bülbüle benzetmiştir. Diğer beyitlerde bülbül, bahar mevsiminin hoş ve coşkunsadalı bir kuşu olarak tavsif edilmiştir.

¹³³ Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yay., İstanbul 2013, s. 136-143.

Gel ey bülbül gibi feryâd eden dil
Feryâdı kendine mu‘tâd eden dil (18)

Bâğ-ı gülzâr içre girdi bî-edeb bir tab‘-ı har
Gülleriñ ber-bâd edüp bülbülünü nâlân eder (2737)

Gün-i nev-rûz eser bâd-ı şabâsı
Öter bülbülleri hoşdur şadâsı (937)

Niçe yıl tursa gülzâr içre baykuş
Eder mi şavt-ı bülbül gibi ol cûş (2752)

Yarasa (Huffâş)

Yarasa (hafeş), rüyeti zayıf, küçük gözlü, aydınlıkta göremeyen, gece görebilen bir hayvandır. Huffâş, bu kelimeden türemiştir. Yarasa, gözlerinin küçük, zayıf olması ve geceleri görememesinden dolayı “huffâş” nâmıyla anılmıştır. Şiirimizde, yarasa “murg-ı İsa” adıyla da geçmektedir. Rivayete göre ki Hz. İsa balçıktan yarasa kuşuna benzeyen bir suret yapar, Allah’ın izniyle ona hayat verir. Kuş, İlahî buyrukla gözden kayboluncaya kadar uçmaya başlar. Bir müddet sonra kuş düşer. Allah ölen bu kuşun yerine yeni bir yarasa yaratır. İnanişâ göre hâlen yaşayan yarasalar bu yarasanın soyundan gelen yarasalardır.¹³⁴

Aşağıdaki beyitlerde yarasa ve güneşle bir tezat oluşturulmuş, yarasanın aynı zamanda bir gece kuşu oluşuna dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda güneşin doğuşuna engel olamayan bir hayvan olduğu söylenerek imkânsız bir durumun anlatılmasında bir teşbih unsuru olarak düşünülmüştür.

Anı şerh etmege dil kâbil olmaz
Güneş şevkine huffâş hâ’il olmaz (451)

Fazlına yokdur nihâyet ins ü cin etse kitâb
Niçe huffâş hâ’il olsun berķ urır *şemsi duḥâ* (1376)

Baykuş, Devlet Kuşu (Bûm, Hümâ)

Divan şiirinde, daha çok viranelerde yaşayan bir kuş olarak tasvir edilen baykuş, menfî anlamları çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Halk inanışında da

¹³⁴ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 272.

baykuşa olumsuz manalar yüklenmiş, baykuşun ötüşü tatsız olayların habercisi olarak telakki edilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde baykuş yıkık dökük mekanların daimî bir sakini olarak tahayyül edilmiştir.

Efsanevî bir kuş olan Hümâ, pek görünmeyen ve yükseklerde uçan bir kuş olarak bilinir. Hümâ'nın yükseklerde uçuşu ve yaşaması düşüncesinden hareket edilerek şiirimizde kişilerin makamı yüceltilirken bu kuş hatırlatılmıştır. Fakat şaire göre her şeyin tersine döndüğü bir zaman dilimi yaşanmaktadır. Karga papağanın, baykuşa Hümâ'nın yuvasına konmuştur.

Yine bir bâd-ı muhâlif degdi dil eyvânına
Târ ü mâr eyledi cismiñ kondı bûm vîrânına (3521)

Mekân-ı tûtiye zâğ oldı hem-dûş
Hümânîñ lânesine kondı baykuş (2729)

Diğer Hayvanlar

Arslan (Şîr, Esed, Leys)

Arslan, kuvvet ve kudretin sembolü, Hz. Ali'nin en meşhur unvanlarından biridir. Metinde Hz. Ali'nin cengâverliği ve yiğitliği “arslan, şîr-i Yezdân, şîr-i Mevlâ, esedullâh-ı gâlib, leysullâh-ı gâlib” unvanlarıyla övülmüştür. Bu unvan zaman zaman “şîr-i garrân” terkihiyle Mâlik Eşter için de kullanılmıştır.

Bakışî âfet-i devrâna beñzer
Turuşî şanki bir arslana beñzer (214)

Oğudı nâmeyi ol şîr-i Yezdân
Dedi görün ne kılmış ibni Süfyân (231)

Ne kim emr eylesen ey şîr-i Mevlâ
Tutub emriñ idevüz cümle icrâ (516)

Dedi ol yâ Mu'âvî cenge tâlib
Ne söyler gör esedu'llâh-ı gâlib (1731)

Kıyâmetde 'Alî bin Ebû Tâlib
Tura bir tağda leysu'llâh-ı gâlib (2827)

Kişver-i şıdk-ı vefâda mâh-ı tâbândır Mâlik
Zübde-i ehl-i şecâ‘at şîr-i ğarrândır Mâlik (206)

Balık (Hut)

Şairin sıkça yer verdiği hayvanlardan biri de balıktır. Balık aşağıdaki beyitlerde Mâlik Eşter’in övülmesinde kullanılmıştır. Mâlik Eşter, Hz. Ali’ye olan sadakat ve vefasından dolayı “hût-ı ebhâr-ı sadâkat, hût-ı ummân-ı vefâ” olarak tavsif etmiştir.

Hût-ı ebhâr-ı şadâkat şîr-i orman-ı vefâ
Hâdim-i şâh-ı velâyet merd-i meydândır Mâlik (210)

‘Âşık-ı ‘aşk-ı hakîkat hût-ı ‘ummân-ı vefâ
Sünbül-i hâk-i şadâkat yüzi enver kandedir (3021)

Balığın tasvir edildiği başka bir tabloda sema bir deniz olarak düşünülmüştür. Bu denizde Allah tarafından yaratılan balıkların yaşadığına ve bu balıkların ancak hükümdarların kuşları tarafından avlanabileceğine dair bir inanç dile getirilmiştir.

O baħr içinde halk etdi bu balıkları ol Allâh
Oları şayd eder ancak mülûkîn kuşları elţâf (3796)

At

Aşağıdaki beyitlerde at, olağanüstü özellikleriyle Hz. Ali’ye ait olan bir binek, savaşta kullanılan bir hayvan olarak zikredilmiştir.

Çün yaturken mehd içinde Haydar-ı Düldül-süvâr
Geldi bir sâhir kapuya şekli ejder od-nişâr (1357)

Ki şâhlar menziline kıbtî kondı
Çenâğ-ı Düldül’e har başı şundı (2728)

Olup kâ’il bu söze Hâriş anda
Atıñ meydâna sürdi ol zamânda (1507)

Dediler karşıdaki şol turandır
Ki binmiş bir boz-ata lâf urandır (836)

Köpek

Aşağıdaki beyitlerde şair, Ashâb-ı Kehf'in köpeği Kıtmir'i hatırlatarak kendisini Hz. Ali'nin eşiğini bekleyen, Kıtmir'e benzetmiştir. Metindeki köpeklerle ilgili bir diğer kullanım, İmam Câfer'in bir kerameti vesilesiyledir.

Bizi yâ Rab bende-i ol fâtiḥ keşîr kıḻ
Hem mübârek âstânında rûḥum Kıtmîr kıḻ (1549)

Dilerseñ şûretiñ tebdîl edeyim
Seni kelb şekline qoyup gideyim (3674)

Tavşan-Kaplan (Erneb-Peleng)

Tavşan, kulaklarının şeklinden dolayı har-gûş (eşek kulaklı) olarak adlandırılmıştır. Şiirde bu hayvan daha çok korkak ve ürkek bir hayvan olarak, kaplan, cesaret ve kudretli bir hayvan olarak betimlenmiştir.

Aşağıdaki beyitlerin birincisinde Muaviye muhiplerinden Abdurrahman, savaş meydanından kaçtığından tahkir edilerek korkak bir tavşana ve onu kaçma mecburiyetinde bırakan Malik Eşter kaplana benzetilmiştir. İkinci beyitte yuva hilafet makamı, ceylan Hz. Ali, tavşan Muaviye olarak düşünülmüştür. Hz. Ali'ye layık olan bu makam tavşan tabiatlı Muaviye tarafından zabtedildiğinden talihsizlik olarak değerlendirilmiştir.

Ṭurma ey erneb erişdi işte dendân-ı peleng
Gir surâḥa ey rûbâḥ sen erdi şîr-i ser-firâz (1687)

Maḳâm-ı âḥûyı zabṭ etdi erneb
Ki zenbûr beytine aḡ ḳurđı 'aḳreb (2731)

Eşek (Har)

Mesnevinin birçok yerinde görüldüğü gibi aşağıdaki beyitlerde de hayvanlar, Muaviye'ye hakaret etme vesilesi olarak kullanılmıştır. Şair, hilafete talip olan Muaviye'yi ayağı topal bir eşek, Hz. Ali'yi hızlı yürüyüşlü bir at olarak tasvir etmiştir.

Girme cem'-i zûd-rev-i raḥş içre ey ḥar-leng-i pây
Ger râḥat olmak dilerseñ işte gel et lu'be-sâz (1688)

Ki şâhlar menziline kıbtî kondı
Çenâğ-ı Düldül'e har başı şundı

(2728)

Ceylan (Ahû)

Ceylan; geyik, karaca olarak da bilinen vahşi bir hayvandır. Zor avlanmalarından dolayı şiirimizde kinâyeli olarak dilber için kullanılmıştır. Nâfe, misk âhûsunun göbeğinden çıkarılan veya kendiliğinden düşen göbek miskidir. Aslı müşğ olan bu koku dilimizde misk olarak telaffuz edilmektedir. Misk kokusunun elde edildiği ceylanların daha çok Hıtâ, Hoten, Çin ve Hindistan'da yaşadıkları bilinir.¹³⁵

Beyitlerde ceylanların aynı özellikleri taşımadığı vurgulanarak her ceylanın göbeğinden misk kokusunun elde edilemeyeceği dile getirilmiştir. Ceylanın bahis konusu olmasının bir diğer nedeni Zeynelabidin'in kerameti vesilesiyledir. Ceylan aşağıdaki beyitte tıpkı insan gibi söz dinleyen bir varlık olarak tasvir edilmiştir.

Her âhû nâfesinde müşğ olur mı
Ki gavvâş her şadefde dürr bulur mı

(2212)

Çıkageldi çü bir âhû olara bir yakın yerden
Nidâ kıldı imâm aña dedi ey âhû-yı hûb-etvâr

(3616)

Kaçan kim bu nidâ âhûya erdi
Gelüp pes anlarıñ içine girdi

(3619)

Deve

Aşağıdaki beyitlerde deve, Hz. İbrahim ile Hz. Ali'nin cömertlikleri vesilesiyle ele alınmıştır. Bu beyitlerde Hz. Ali, muhtaç bir insanı eli boş göndermemek için bir deve katarını verecek kadar eli açık biri olarak tavsif edilmiş, bu suretle cömertlikte Hz. İbrahim'den daha ileri olduğu iddia edilmiştir.

Halîlu'llâh gibi sâ'ile Haydar
Deve mi verdi yoğsa söyle ey er

(2904)

¹³⁵ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 91.

Yanıñda var idi şîr-i Hudâ'nıñ
Ki on yedi devesi Murtaẓâ'nıñ (2909)

Eger ol dem deseydim ki ẓatârıñ
Elimde ẓutmuşum ben uş yularıñ (2925)

Kuzgun, sinek, keklik, tilki (rûbâh), koyun ve kurt metinde genellikle tek beyitte ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitlerde kuzgun leşle beslenen bir hayvan olarak, sinek bir küçümseme unsuru olarak kullanılmıştır.

Harâm nesneye sen destiñi şunma
O kuzgunveş leş-i murdâra ẓonma (251)

Seniñle leşkeriñ şöyle ki şeksiz
ẓatımda şanki bir olmuş sineksiz (364)

Keklikler genellikle kına rengine olduklarından şiirde çoğunlukla “kınalı keklik” ismiyle geçmektedir. Bu kuşun “kınalı” sıfatıyla zikredilmesi Hz. Zekeriyya hakkında anlatılan bir rivayete dayandırılmıştır: Hz. Zekeriyya müşriklerden kaçarken bir ağacın arkasına saklanmak zorunda kalmıştır. O sırada ağaçta bulunan keklik şiddetli ötüşleriyle Hz. Zekeriyya'nın yakalanmasına ve oracıkta öldürülmesine neden olmuştur. Öldürme anında Hz. Zekeriyya'dan sıçrayan kanlar kecliğe bulaştığından bu hayvan, “kınalı keklik” olarak anılmıştır.¹³⁶

Murg-bâz; kuş besleyen kişi, avcı kuşu anlamlarına gelmektedir. Aşağıdaki beyitte keklik, avcı kuşlara av olmamak için kaçmak, saklanmak zorunda kalan bir hayvan olarak tasvir edilmiştir.

ẓurma kaç ey ẓanlı keklik geldi uş ol murğ-bâz
Hâr ü hâşâķ içre gizlen ger bulam derseñ mefâz (1686)

2.4.5. Coğrafi Unsurlar

Sabâ

Sabâ, gündeğusundan esen, güzel kokular getiren hafif bir rüzgârdır. Bu rüzgâr, âşıklara göre sevgilinin yönünden esen rüzgârın adıdır, âşık ile mâşuk arasında bir habercidir. Aşağıdaki beyitte sabâ, bahar tablosunu tamamlayan bir öge olarak tasvir edilmiştir.

¹³⁶ Pertev Nâili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay., İstanbul 1984, s. 62.

Gün-i nev-rûz eser bâd-ı şabâsı
Öter bülbülleri hoşdur şadâsı (937)

Sabâ, aynı zamanda sevgilinin dağınık saçlarının ve kokusunun tasvirinde farklı mazmunların ortaya çıkmasına hizmet etmiştir. Aşağıdaki beyitlerde bâd-ı muhâlif ve sam yelinin etkisiyle saçları dağılmış bir güzel, virane hâline gelen bir gönül mazmunu tasvir edilmiştir.

Bu ne bir bâd-ı muhâlif kim bu dem esdi yâ Rab
Vech-i hûbâne döküp zülfünü perîşân eder (2739)

Eksik olmaz ne ‘aceb zülf-i zîbâdan bâd-ı sââm
Târ u mâr eyler teliniñ her birin ol bir yaña (3405)

Yine bir bâd-ı muhâlif degdi dil eyvânına
Târ ü mâr eyledi cismiñ kındı bûm vîrânına (3521)

Su

Aşağıdaki beyitlerde su, bazen sâkîsinin Hz. Ali olduğuna inanılan ve ahirette bulunan kudsî bir havuz, insanların temel ihtiyacı, düşmana üstünlük sağlamak için bir silah, bazen de içine zehir katılarak Hz. Hasan’ı öldürme vasıtası olarak tasavvur edilmiştir.

Görüp bu hâli geldi Mâlik Eşter
Dedi el çek sen ey sâkî-yi kevşer (1918)

Görür ‘avrat Hasan hulk-ı rızânıñ
Ki bir kûze turur yanıñda anın (3488)

Anıñ ağzını açdı pes o hâ’in
İçine dökdi zehri bellü bayın (3489)

Metinde su, bazen zemzem olarak zikredilmiş, bazen de sonsuzluğu kazandırdığına inanılan, nerede olduğu bilinmeyen âb-ı hayat olarak tasvir edilmiştir.

Anıñ pend-i kelâmı âb-ı zemzem
İçenler buldular derdine merhem (435)

Dedi râhib o çeşme şimdi pinhân
Görünmez nâsa mişl-i âb-ı hayvân (569)

Deniz (Bahr, Ummân)

Aşağıdaki beyitlerde deniz, bir benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. İlâhî rahmet, Muaviye'nin çıkardığı fitne, sadakat, ikram, ihsan, dünya, âhiret, ordu kavram ve varlıklar birer deniz olarak tasvir edilmiştir.

Esirge baħr-ı rahmetden 'atâ kıl
Çamu derdlerine çü sen devâ kıl (69)

Mu'âvî fitneniñ baħrine taldı
Fesâd toħmuñ o ħâk-i Şâm'a şaldı (111)

Ĥût-ı ebħâr-ı şadâkat şîr-i orman-ı vefâ
Ĥâdim-i şâh-ı velâyet merd-i meydândır Mâlik (210)

Seħâvet menba'ı baħr-ı 'atâsıñ
Şadâkat kânı sulţân-ı vefâsıñ (323)

Ebû Derdâ dedi ey faħr-i kevneyn
Ĥabîbu'llâh-ı şâh-ı berr ü baħreyn (2171)

Çarışdı birbirine iki deryâ
Ki taldı mevc ile ol kûh u şaħrâ (2545)

Taşlar

Necmü'l-Kulûb'da taşlar kutsallığına inanılan, tabiî bir unsur, ya da değerli bir nesne olarak zikredilmiştir.

Kudsî Taşlar

Kara taş anlamına gelen Hacerü'l-Esved'in cennetten geldiğine inanılır. Başlangıçta beyaz olduğu bilinen bu taş, insanların günahlarından zamanla karardığı rivayet edilmiştir. Hacerü'l-Esved, kaynaklara göre ilk defa Hz. İbrahim zamanında, ikinci defa Kâbe'nin tamiri sırasında Hz. Muhammed (sav) tarafından Kâbe'nin duvarına yerleştirilmiştir. Kâbe, putlardan temizlenirken bu taş dokunulmamıştır. İslamda önemli bir yeri olduğu kabul edilen bu taşın öpülmesi ya da uzaktan selamlanması tavafa ait bir hususiyet olarak kabul edilir.¹³⁷

¹³⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 181.

Özellikle dinî muhtevanın ağırlıkta olduğu metinlerde geçen Hacerü'l-Esved, Necmü'l-Kulûb'da Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanife ile torunu Zeynelâbidin arasında çıkan ihtilaf vesilesiyle ele alınmıştır. Halifelik hususundaki görüş farklılığında Hacerü'l-Esved, fasih bir Arapçayla Zeynelabidin'in lehine şahitlik yapmıştır.

Muhammed Hanîfe 'ammîsi anıñ
Yanıña geldi bir gün ol cevânıñ (3598)

Dedi ey 'ammî tez bunda turalım
Hacerü'l-esved'e varup şoralım (3602)

İmâm böyle dedikde çün hareket eyledi ol taş
'Arâb lisânı üzre ol feşâhatle edüp güftâr (3610)

Dedi kim ol Hudâ haqqı Hüseyin ibni 'Alî'den pes
İmâmet ol 'Alî ibni Hüseyin'iñdir idin ikrâr (3611)

Kıymetli Taşlar

Necmü'l-Kulûb'da en fazla üzerinde durulan taş çeşidi kıymetli taşlardır. Bu taşların daha çok bahse değer görülmesi onların kıymetli bir meta olarak değer görmelerinden kaynaklanmaktadır. Beyitlerde hikmetli söz; kıymetli bir cevhere, paha biçilmez bir yakuta, bir inciye, huzur veren kıymetli bir taşa benzetilmiştir. İman, içinde değerli taşların bulunduğu bir hazine; insan, kuyumcуда satılan bir mercan ve Hz. Peygamber, bir inci olarak düşünülmüştür.

Sözündür cevher-i hikmet 'ayânî
Özüñdür merkez-i seb'ü'l-meşânî (241)

Sözün yâkût-ı ahmer bî-bahâdır
Ne yâkût yâkût-ı genc-i Hudâ'dır (989)

İşitdiñ bu beyânı algıl 'ibret
Bu bahre gavvâş ol bul dürr-i hikmet (987)

Zebânıñ ma'den-i la'l-i şafâdır
Ne ma'den ma'den-i hikmet-nümâdır (990)

Edeble gel oğu âyât-ı Kır'ân
Ėmânîñ gencine girmeye şeytân (417)

Ne şehir içinde dükkân idiñ ey yâr
Ne dükkân içre mercân idiñ ey yâr (2370)

Şefâ'at menbâ'idır hem hağâyık dürrünüñ kânı
Ėarîb ü bî-kese hem mültecâdır bil resûla'llâh (3447)

Aşağıdaki beyitlerde dünya ehline kıymetli telakki edilen gümüş, altın, inci ve mercan gibi taşlar, ahiret diyarında geçersiz bir meta olarak tasvir edilmiştir. Kıymetli taşlar, bazen kal ile halin, samimiyet ile riyanın vurgulanmak istendiğı durumlarda bahse konu olmuştur. Bazen de taş, devasa boyutları ve ağırlığıyla Hz. Ali'nin kudretini ve imtiyazını ortaya koyan bir unsur olarak da tasvir edilmiştir.

Yarın sermâye isterler almazlar Ėayrı sermâye
Ne sîmi hem ne Ėod zerri ne lü'lü'i ne mercânı (1031)

Diliñ yumşak dökersiñ dürr ü gevher
Velî göñlüñ katıdır mişl-i mermer (2217)

Namâz içinde altunuñ şayarsıñ
Alup on beşe yüz beşe şatarsıñ (2228)

Ėamu zor etdi ol taş-ı kibâr
Anı kaldırmağa olmadı çâre (585)

Dedi Ėaydar ben anı kaldırayım
Bu Ėidmeti yerine aldırayım (586)

Velâ Ėavl okuyup tut bu taş
Görelere kim niçedir er şavaşı (609)

2.4.6. Psikolojik Unsurlar

Necmü'l-Kulûb'da Hz. Ali ile Muaviye savaşları, bu savaşların sebep olduğı vefatlar, Ehl-i Beyt'in başına gelen acı olaylar, metne daha çok hüznün tablosunu hâkim kılmıştır. Bilhassa Kerbelâ şehitleri anlatılırken bu hüznün son hadde ulaşmıştır. Metinde aşkın bir Ehl-i Beyt muhabbeti, Muaviye'ye ve taraftarlarına

duyulan öfke ve edilen tel'inler insanların iç dünyalarını ortaya koyan diğer psikolojik durumlar olarak tasvir edilmiştir.

2.4.6.1. Mâtem

Aşağıdaki beyitlerde Kerbelâ mezâlimine ağlayan, yas tutan bir âlem tasavvuru yapılmıştır. Bu acıya; zeminde cümle canlar, insanlar, dağlar, taşlar, vahşi varlıklar, karıncalar ve yılanlar; semada ay, güneş, burçlar, yıldızlar ve melekler kanlı gözyaşları dökerek ortak olmuştur. Bu keder, her Muharrem'de bir kez daha hatırlanır ve yaşanır.

Ağla ey Giryânî sen de cümle cân ağlar bugün
Ay u gün burc u kevâkib âsumân ağlar bugün (3540)

Çün Hüseyn oldı şehîd pes mü'minîn kan ağladı
Hâmil-i arş-ı melâ'ik yerde insân ağladı (3545)

Tag u taş vuḥûş u tuyûr mûr u mârân ağladı
Ol sebepden ehl-i İslâm dem-be-dem kan ağladı (3546)

'Arşa çıkdı ol ḥâtûnlarıñ âh ile ünleri
Pes anuñ-çün ağlarız geldikde mâtem günleri (3552)

Geldi çün mâh-ı muḥarrem cümle zât ağlar bugün
Bî-sütûn çarḥ-ı mu'allak kâ'inât ağlar bugün (3560)

Mâtemin yoğunlaştığı bir başka tablo, Hz. Ali'nin vefatının anlatıldığı beyitlerde ortaya çıkar. Şaire göre bu derin hüznün müsebbibi alçak felektir. Hz. Ali'nin vefatıyla hanedân-ı Mustafa, yetim kalmış, herkesin gönlü kırılmıştır. Bütün alemleri memnun eden felek, âl-i Muhammed'i mahzun etmiştir. Bu acı, gönlün tahammül edemediği bir boyuta ulaşmıştır.

Gitdi dünyâdan dirîğâ ol 'Aliyyü'l-Murtażâ
Kılmadı gerdûn-ı ğaddâr şîr-i Yezdân'a vefâ (3399)

Hânedân-ı Muştafâ'nın ḥâtırı oldı şikest
Pes yetîm kaldı olar uş ḥasretâ vü firḳatâ (3400)

Ehl-i beyt 'adâ elinde kaldı ey gerdûn-ı dûn
Ne sebepden sen bu zulmı anlara gördüñ revâ (3401)

Ne ‘aceb ‘adâ-yı dîni şâd edersin dem-be-dem
Muştafâ’nın âlini maḥzûn edersin dâ’imâ (3402)

Niçe eylesün taḥammül cevri-i gerdûna bu dil
Bir dem içre gönderir bizden yaña ol biñ belâ (3403)

Necmü’l-Kulûb’da mâtem tutmak, bir tavsiyeden öte kimi zaman bir zorunluluk, Müslümanlığın bir kıstası olarak görülmüştür.

Dedi her kim ki tutmazsa dem-â-dem
Bu ‘Ammâr fevti için yâs u mâtem (2073)

Anın yok Müslümânlıkda naşîbi
Şefâ’at etmesün hem Hâk ḥabîbi (2074)

2.4.6.2. Lanet

Sözlüklerde “kovmak, uzaklaştırmak, iyilik ve faydadan mahrum bırakmak” anlamlarına gelen bu terim, insanlara yöneltildiğinde “küfür, sövme, hakaret, beddua” olarak algılanmıştır. Lâneti hakmeden insanlara bile lanet etme, İslamda hoş görülmemiştir.¹³⁸

Necmü’l-Kulûb’da bu genel görüşün dışına çıkılarak bilhassa Muaviye ve taraflarına defalarca lânet edilmiştir. Bazen genel anlamda Hz. Ali’nin düşmanlarına, düşmanlarının dostlarına, onlara tâbi olanlara, onların evlatlarına lânet edilmiştir. Bazen de Muaviye, Yezid gibi özel isimler verilerek beddua edilmiştir.

‘Alî düşmânının şânına la‘net
Yakın dostlarının cânına la‘net (115)

Anın etbâ’ı aḥbâbına la‘net
Daḥi evlâd u ensâbına la‘net (117)

Mu‘âviye’ye evlâdına anın
Daḥi etbâ’ı aḥfâdına anın (771)

Ki lâ-tuṣbî’anı oñdurma yâ Rab
Daḥi maḥşûduna erdirme yâ Rab (775)

¹³⁸ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Lâ’net”, *DİA*, Ankara 2003, XXVII/101.

Olara ermesün rahmet Hudâ'dan
Özi kurtulmasun nâr-ı belâdan (776)

Ki anlar görmesün ezvâk-ı cennet
Şerâb-ı kevşeri etbâk-ı cennet (777)

La'net olsun ol Yezîd-i bed-fi'âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfık ol Hüseyin'in kanına (3523)

Metinde lânetle anılan varlıklardan biri de Allah'ın emrine karşı gelen şeytandır. Aşağıdaki beyitlerde lânet, kendini beğenen iblisin boynuna takılan bir kemend, tasmaya benzetilmiştir. Metinde Resûl'ü inciten insanlar da lânetle anılan bir başka bir grup olarak verilmiştir. Mesnevide bunlar, dünya ve âhirette Allah'ın lânetine uğrayan zavallı kişiler olarak tasvir edilmiştir.

Ğamu secd'eyledi olmadı mâni'
Velî olmadı iblîs emre tâbi' (1276)

Özün gördi tekebbür kıldı vâfir
Erişdi tavk-ı la'net oldu kâfir (1277)

Zelâletle kim incitdi resûli
Erişdi la'net-i Hâk ber-uşûli (2141)

Olara dünyâ âhret Hâk te'âlâ
Ki la'net eyleyüpdür Rabbî Mevlâ (2143)

2.4.6.3. Utanma

Mesnevide, savaş meydanından kaçmak, insanların su içmelerine mâni olmak dönemin anlayışına göre utanılması gereken bir durum olarak tasvir edilmiştir.

Ki cengden kaçmağa eyleñ hicâbı
Hezîmetden kılıñ hem içtinâbı (1472)

İzin ver baña sen gerü gideyim
Seniñ cengiñi uş ben terk edeyim (1709)

Dedi Mâlik çü sen etmez misiñ 'âr
Seniñ-çün halk ederler levmi izhâr (1710)

Dedi ey ibni Süfyân içtinâb et
Hudâ'dan kork resûlünden hicâb et (1076)

Çü kimden men' edersin şuyı bil sen
Kimiñle ceng edersin fehm kıl sen (1078)

2.4.6.4. Korkaklık

Necmü'l-Kulûb'da korku, beşerî ve İlâhî menşeli olarak tezahür etmiştir. Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali ve Mâlik Eşter'in kahramanlıkları düşmana korku salmıştır. Bu duygu daha çok İbni Süfyan ve taraftarlarına yakıştırılan bir ruh hali olarak tasvir edilmiştir.

Eger korkmaz iseñ ey ibni Süfyân
Taleb kılğıl 'Alî'den hûn-ı 'Oşmân (385)

O cengde Mâlik Eşter haşmetinden
Görenler korkar idi heybetinden (853)

Görür kim korkudan yüregi yanmış
Elinde şemşiri kana boyanmış (3368)

Korku, bazen Hz. Ali'yi şehit eden kâtilin hissettiği, savaş çağrısına icabet edilmediğinde yaşanan ruh hâli olarak verilmiştir. Bazen de Allah, korkulması gereken bir yaratıcı olarak zikredilmiştir.

'Ayâş dedi eyâ kân-ı kerâmet
Beni istedi cenge ol hıyânet (1839)

Eger ben varmasaydım korkdı derdi
Ki kendin medh idüben herze yerdi (1840)

Korkmadın hergiz Hudâ'dan etmediñ bir dem hayâ
Hânedân-ı Muşafâ'ya eylediñ bî-had cefâ (3524)

2.4.7. Savaşla İlgili Unsurlar

Necmül'l-Kulûb'a hâkim olan ana tablo Hz. Ali ile Muaviye arasında cereyân eden mücadeledir. Bu mücadelenin doğal bir sonucu olarak her iki tarafı temsil eden ordular, savaş sahneleri, silahlar ve savaş sonuçlarının anlatıldığı birçok tasvire yer verilmiştir.

2.4.7.1. Ordu

Savaş öncesinde askerin teçhizatını hazırlamak, orduyu harp düzenine sokmak maksadıyla münâdilerin çağrıları, sancağın açılması ve savaş davullarının çalınması orduyu savaşa hazırlayan unsurlar olarak zikredilmiştir.

Nidâ edüp münâdiler çağırdı
Hâzır olsun deyü leşker bağırdı (525)

‘Alemler açılup kûslar çalındı
Kılınç kabzasına hem el şalındı (151)

Çarpışma öncesi yiğitlerin meydan savaşlarına çıkmaları, metinde sık sık tasvir edilen bir savaş âdeti olarak verilmiştir. Meydan savaşları, zaferle sonuçlanması halinde taraflara moral kazandırması ve bireysel hünnerleri sergileme imkânı sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

Pehlivanların bire bir mücadelelerinde dikkat çeken noktalardan biri de okudukları şiirlerdir. Savaş meydanında savaşçılar, karşılıklı epik muhtevalı şiirler okuyarak adeta önce şiir sahasında birbirlerine üstünlük kurmaya çalışırlar. Savaş anında bir askerin avret mahalinin açılması hâlinde üstün gelen kişinin savaşmayı bırakması bir âdet olarak görülmüştür.

Açıldı ortaya bir ulu-meydân
Bahâdırlar girüp eyleye cevân (1431)

Hâcel ibni Aşâl nâmında ey cân
Bir er etdi o demde ‘azm-ı meydân (1433)

Mu‘âvî leşkerinden çünki Aşâl
Görüp oğluna karşı geldi der-hâl (1434)

Recezler okuyup anda hemân-dem
Çağırdı leşkeri Haydar’a muhkem (1764)

Düşicek yere menhûsuñ ayağı
Yukarı geldi gitdi yüzi ağı (1773)

Meger ol gün yoğ idi tonı anıñ
Açıldı ud yeri ol bî-îmânıñ (1774)

Göricek bunı Haydar gerü tırdı
Hitâb edüp o nâdâna buyurdı (1775)

Seni kırtardı ud yeriñ halelden
Halâş etdi dağı mevt-i ecelden (1776)

Şair, orduların azâmetini ifade etmek maksadıyla orduyu, bazen hareket eden dağlara benzetmiş; bazen de ordunun büyüklüğünden kinaye olarak “bin, on bin, yirmi bin, otuz beş bin, yüz altmış bin” gibi sembolik rakamlara yer verilmiştir.

Çeri oynadı birden tağ mişâli
Toğundı birbirine aña hâli (3085)

Ayak altında kaldı niçe biñ er
Nihâyetde bozuldı ehl-i ebter (2445)

Dedi al yanıña on biñ çeri sen
Fırât’ın yolunu bağla yüri sen (2400)

Çeri-i Murtaza’dan aña ey cân
Yigirmi biñe deñlü ehl-i imân (1047)

Ki var idi yüz altmış biñ çerisi
Bahâdır nev-cevândır her birisi (1248)

2.4.7.2. Silahlar

Metinde yer verilen silahlar dönemin gerçekliğiyle uyumludur. Başlıca silahlar ok, yay (tîr ü kemân), mızrak, (nîze, sinâne) yalman (kesici ve batıcı araçların kesen veya batan bölümü), kılıç (şemşîr), zırh (cevşen), miğfer, kamçı ve hançerdir.

Aşağıdaki beyitlerde oktan bahsedilirken dikkat çekici bir benzetmeye baş vurulmuştur. Ebâbil kuşlarının bıraktıkları taşlar, delici ve parçalayıcı bir hususiyetiyle zikredilmiştir. Atılan taşların çokluğundan ve delici özelliğinden hareketle damlaları ok olan bir yağmur tasvirine yer verilmiştir.

Edeb bilmedi çünküm aşhâb-ı Fîl
Helâk etdi anı tîr-i Ebâbil (422)

Yanıñda hep imiş Kûfe süvârî¹³⁹
Muhâcir enşârîñ hem nîzedârî (661)

Anıñ gögsüne urdı bir sinâne
Virir yalmanı arğadan nişâne (808)

Şusuzluğdan buñaldı leşker ey şîr
Ğılâfından henüz çıkmadı şemşîr (1106)

Bu eşnâda Havâric fâsıkâne
Hemân el urdılar tîr ü kemâne (1135)

Cebe cevşen tutub her yerlerini
Anıñ-çün bilmedi birbirlerini (1435)

Bu eşnâda emîr-i merd-i meydân
Çıkardı miğferiñ başından ol ân (1974)

Resûlûñ zırhını egnine şaldı
Ki Meşķ nâm kaççısını ele aldı (2407)

Ki birbirlerine hañcer şalurlar
Delüp böğri cigerden kan alurlar (2552)

Düşmanı etkisiz kılmak için Necmü'l-Kulûb'da baş vurulan yöntemlerden biri de rüşvettir. Aşağıdaki beyitlerde savaş anında yenilen rüşvetin en güçlü silahlardan daha etkili olduğu vurgulanmıştır.

Mu'âvî'den yemişler idi rüşvet
Anuñ-çün etmediler cenge rağbet (2588)

O Eş'aş almış idi niçe rüşvet
Anuñ-çün ol söze eylerdi rağbet (2620)

2.4.7.3. Savaş

Mesnevîde ordu tasvirleriyle birlikte savaşın dehşetini anlatan çok sayıda sahneler yer verilmiştir. Savaş tasvirlerinde mübalağa sanatına sık sık baş vurulmuştur. Aşağıdaki beyitlerde kandan denizlerin dalgalandığı, sellerin aktığı, haykırışlarının zelzele etkisi bıraktığı, toz ve toprağın bir sütun halinde göğe

¹³⁹ Yazmada bu mısra “Yanıñda imiş hep Kûfe süvârî” şeklindedir.

yükselerek havayı kararttığı, bütün çukurların kan gölüne döndüğü bir savaş atmosferi çizilmiştir.

Ki zâhir oldu anda kan bihârı
Havâricler o demde kıldı zârı (167)

Karışdı birbirine iki leşker
Ağardı seyl gibi ol hûn-ı aḥmer (197)

Erenler na'ra urdı cümle birden
Şanasıñ zelzele ḳopdı o yerden (3086)

Güneş nûruna tozlar ḥâ'il oldu
Çukur yerler kızıl kan ile ṭoldı (3088)

Savaşın dehşeti anlatılırken erlerin nâraları, at sesleri ve yükselen kılıç sesleriyle ilgili tasvirler öne çıkmıştır. Nâralar ve at sesleri Şam, Hicaz gibi beldeler ve melekler gibi nuranî varlıklar tarafından işitilecek; dünyayı yıkacak kadar güçlüdür. Bu sesler toprağı ve denizi dolduran bir gök gürültüsünü andırır. Kılıç darbeleriyle yerde yuvarlanan ölümler, savaş sahnesini tamamlayan bir başka unsurdur.

Hemân kim urdı Mâlik anda na'ra
Şanasıñ ra'di ṭoldı berr ü baḥra (164)

Erenler na'rası atlar âvâzı
Şanasıñ ḳapladı Şâm'ı Hicâz'ı (199)

Erenler na'rası dünyâyı yıḳdı
Feleklerde melekler seyre ḳıḳdı (2444)

Ḳılınç şakıldısından ṭoldı meydân
Olurdi küşteler ḥâk üzre ḡaltân (200)

Mesnevide çizilen bir başka savaş manzarasında ufku dolduran kılıç sesleri, toprağın kızıl süsü olan kan, kan deryası içinde boğulan erler ve atlar, dağ gibi yığılan leşler ve başlar tasvir edilmiştir.

Ḳılınç şakıldısından ṭoldı âfâḳ
Ḳızıl kanla müzeyyen oldu toprak (2548)

Üzerdi er ile at kan içinde
Çıkamayup verirdi cân içinde (2549)

Leş ile baş yığıldı tağ mişâli
Ta‘accüb eyledi gören bu hâli (2550)

Mesnevide Hz. Ali ve taraftarlarının savaşlardan önce yöntem olarak genellikle nasihat etmeyi tercih ettiği görülmüştür. Öğüdün dinlenmediği, teklifin reddedildiği durumlarda son çare olarak savaşa baş vurulmuştur. Aşağıdaki beyitlerde taraflar arasında bir taktik mücadelesi görülmektedir. Savaşta üstünlük sağlamak için kilit noktaları ele geçirme stratejisiyle hareket edilmiştir. Hızlı hareket etmek, muzaffer olmak için bir zorunluluk olarak görülmüştür.

Olara verelim evvel naşîhat
Olar kim bulalar pend ile devlet (504)

Ger etmezler ise emre itâ‘at
Döküp kanın edem mâlinı gâret (505)

O dem erdi bu söz sem‘-i imâma
Dedi biz varalım ol nâ-temâma (490)

O gelmeden aña biz öñ turalım
Ne isterler olar bizden görelim (491)

2.4.7.4. Barış

Savaş sırasında iki barış teşebbüsünde bulunulmuştur. Barış teklifleri, büyük kayıplar ve mağlubiyetlerden sonra Muaviye tarafından yapılmıştır. Birinci sulh teklifi, Şam’ın Muaviye’ye verilmesi ileri sürüldüğünden Hz. Ali tarafından kabul edilmemiştir. İkinci sulh teklifi, Sıffin’de yapılmıştır. Hz. Ali’nin kabul etmek zorunda kaldığı bu teklif Hakem Olayı ile sonuçlanmıştır.

Hz. Ali, Muaviye’ye öldürücü darbeyi vurmak üzereyken Muaviye askerlerinin mızraklarına Mushaf’ı taktırarak savaşı sonlandırmıştır. “Hakem Olayı” olarak adlandırılan bu gelişmede, Muaviye taraftarlarınca Kur’an’ın hakemliği teklif edilmiştir. Aslında bu teklif, Muaviye’yi hezimetten kurtarmak için Amr bin As tarafından düşünülmüştür. Hz. Ali, İslam’ın parçalanmasını ve daha fazla insanın ölmesini engellemek maksadıyla heyete seçilen Ebu Musa ve Amr bin As’ın

görüşmelerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Görüşmeler devam ederken Hz. Ali, oradan ayrılmış, çıkacak kararı öğrenmek için Kûfe'ye çekilmiştir. Muaviye de Şam'a giderek anlaşmanın sonucunu beklemiştir. Bu ikili görüşmenin sonunda Ebu Musa, Hz. Ali'yi halifelikten azletmiş, Amr İbni As, hile yoluyla Muaviye'yi halife olarak ilan etmiştir.

Hesâbsız Şâm'ler katl olmuş idi
O ceng içre helâki bulmuş idi (2456)

Getürmesin bu geçmiş hâli yâda
Çü şulh olmak revâdır bu arada (2461)

Çü bizden istemişsiñ mülk-i Şâm'ı
Kabûl itmey anı terk et kelâmı (2475)

Hesâbsız Şâm'ler erdi helâke
O cengde darb erişüp düşdi hâke (2567)

Dedi 'Amr bin 'Âş etmelü elbet
Bu kavmi ol kitâbu'llâha da'vet (2574)

Çü muşhaf bağladı nîzeye öyle
Gelüp meydân yerinde tûrdı şöyle (2577)

Olup 'Amr bin 'Âş bu işe çok şâd
Çıkup minbere kıldı söze bünyâd (2698)

Dedi şâhid oluñ siz ey halâyık
Ebû Mûsâ sözüne kim muvâfık (2699)

Çü kendi şâhibi olan 'Alî'yi
Biliñ 'azl etdi işte ol velîyi (2700)

Mu'âvîye benim hod şâhibim uş
Hilâfete anı naşb eyledim hoş (2701)

2.4.7.5. Haberleşme

Mesnevide taraflar arasındaki haberleşme, elçiler tarafından getirilen mektuplarla sağlanmıştır.

Çıkarup nâmeyi pes şundı şâha
Emîrû'l-mü'minîn ol yüzi mâha (295)

Açuban gördüler bir 'âdi kâğıd
Yazısı yok çü bir nesneye 'âid (296)

Bu sözle nâmeyi hatm etdi Haydar
Mu'âvîye'ye gönderdi o server (378)

Alup nâmeyi bir şahş yola girdi
Varup Şâm'da Mu'âvîye'ye erdi (379)

2.4.8. Sosyal Hayatla İlgili Unsurlar

İnanışlar

Edebî metinlerin beslendiği unsurlardan biri de zihniyettir. Dönemin zihniyeti kendini daha çok toplumun inanç, örf ve âdetlerinde gösterir. Mesnevide dönemin inanışları yansıtan ilk tablo Hz. Ali'ye ilk defa biat edildiği tabloda ortaya çıkmıştır.

Halifeliğin ilanından sonra Hz. Ali'ye bağlılığını bildiren ilk kişi Talha olur. Fakat Talha'nın eli çolaktır. Halifeliği kabul eden diğer insanlar, bu çolak el üzerine ellerini koyarak söz verirler. Hz. Ali, çolak bir elle yapılan biatın hayırlı bir başlangıç olmayacağına inandığından bu biatı yeniletmiştir.

Edâ edüp dedi yâ eyyühe'n-nâs
Hilâfet tahtına ben edem iclâs (84)

Çü Talha kıldı bu tedbîre râğbet
Kamudan evvel etdi şâha bî'at (90)

Çolak idi velî bâzû-yı Talha
Anıñla olıcağ bî'ata fetha (91)

Dedi Haydar bu bî'at ibtidâsı
Çolak el idi olmaz intihâsı (92)

Metinde savaş sırasında haber getiren elçilere zarar vermemek ve yardım isteyenleri geri çevirmemek yine toplumun inançlarını yansıtan iki farklı tablo olarak yansımıştır.

Mu‘âvîye göricek dedi ol dem
Ki elçi katl olunmaz oluñ epsem (1099)

Dedi yâ şâh benem aç nâna geldim
Rızâ-yı Hakk için ihsâna geldim (2912)

Bakup baña o dem Haydar dedi hoş
Veriñ ol yüki sâ’il gitmesüñ boş (2915)

2.4.9. Tasavvufi Unsurlar

“Tasavvuf, Türk toplumunun din anlayışı başta olmak üzere, kültürel değerlerinde, yazılı ve sözlü edebiyatında, siyasî, iktisadî ve sosyal tarihinde ve kurumlarının oluşumunda oldukça etkili olan bir disiplindir.”¹⁴⁰ Tasavvuf, manzum ve mensur eserleri, terim ve mefhumlarıyla besleyen önemli kaynaklardan biridir. Türk İslam edebiyatı geleneği içinde kalarak eserlerini oluşturan şairler, tasavvufî ıstıhlardan¹⁴¹ faydalanmayı temel bir esas olarak görmüşlerdir. Bu geleneğin XIX. yüzyıl takipçilerinden olan Giryânî, Necmü’l-Kulûb’da tasavvufî kavramlardan sıklıkla faydalanmıştır. Mesnevide özellikle “mürşid, aşk, mâ’rifet, insân-ı kâmil, ârif, mürid, yâr, fenâ, bekâ, mir’at, velâyet, vahdet, vahdet-i vücûd, tecellî, likâ, mültekâ, fakr, tarîkat, hakîkat, zâhir, bâtın, evvel, âhir kavramları öne çıkmıştır.

Eriş bir mürşide gûş eyle pendin
Tağagör boynuña ol ‘aşk kemendin (410)

Ki her kim erse ol meclise ey cân
Olur ehl-i ma‘ârif kâmil-insân (411)

Bu ‘ilmi bilmeyen ‘ârif degildir
Hudâ dergâhına tâ’if degildir (428)

¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Bilal Kemikli, “Tasavvuf Şiirinde Sevgi Temaları”, *İslam Ahlâkı ve Sevgi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 97.

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2014, s. 156-225; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Mârifet Yay., İstanbul 1990, 171-236.

Mürîd olğıl bu ‘ilm ehline ey yâr
Toğısar başına hırşid-i envâz (430)

Fenâyı terk edüp meyl et beğâyâ
Bu ‘ömr-i ‘azîzi şalma hebaya (468)

Muht-i ‘âlem oldur zâta mir‘ât
Velâyetden ‘ayândır vahdet-i zât (896)

Benem şâkird benem üstâd benem baş
Benem şâni‘ benem râsimle nakkâş (956)

Görüne âyine-i veche Yezdân
Tecellî eyleye envâr-ı Raḥmân (1414)

Eliñ çek gayrıdan faqr u fenâ ol
Kifâf-ı nefse kâ’il ol ḥaḳı bul (2270)

Fenâdan geç beğâ iste beğâdan geç likâ iste
Maḳâm-ı mültekâ iste ki her şeyden budur evlâ (3160)

Tarîkatde olur her işlegiñ sağ
Ḥaḳîkat ma‘rifetde hem yüzüñ ağ (3475)

Dedi ni‘met-i Ḥaḳ bâṭın u zâhir
Erişür bize dâ’im evvel âḥir (3735)

2.5. Hz. Ali Telakkisiyle İlgili Unsurlar

Giryânî; Hz. Ali, Ehl-i Beyt (Âl-i Âbâ) ve On İki İmam’a fart-ı muhabbete varan bir sevgiyle bağlıdır. Şair, Necmü’l-Kulûb’da zaman zaman ehl-i sünnetin itikat sınırlarını aşan ifadelerle yer vermiş; Allah ve Hz. Muhammed’i (sav) öven âyet ve hadisleri rahatlıkla Hz. Ali’yi övme maksadıyla kullanmıştır.

Aşkın bir sevginin yansıdığı aşağıdaki beyitte Hz. Ali, sonsuz fazilete sahip biri olarak övülmüştür. Bu fazilet, insanlar ve cinlerin yazmakla bitiremeyecekleri bir enginliğe sahiptir. Bu övgü, “Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, Allah’ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez...”¹⁴² âyetini hatırlatacak şekilde

¹⁴² Lokmân, 31/27.

kullanılmıştır. Beyitte Hz. Ali methinde İlahî bir sifata baş vurulması Giryânî'nin müfritane muhabbetinin ulaştığı noktayı göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

Fazlına yokdur nihâyet ins ü cin etse kitâb
Niçe huffâş hâ'il olsun berķ urır *şemsi duḥâ* (1376)

Hız. Ali'nin ifrat derecesinde övüldüğü vesilelerden biri de Miraç hadisesidir. Âyetlere¹⁴³ göre Hız. Peygamber, Miraç'a yükselerek Allah'la görüşmüştür. Bu olay, manzum ve mensur eserlerde sık sık hatırlatılmış, burada yaşananlara dair metinlerde birbirinden farklı yorumlara yer verilmiştir. Söz konusu rivayetlerden bir de Allah ile Hız. Peygamber arasında geçtiğı ifade edilen konuşmadır. Giryânî'ye göre Allah, Hız. Peygamber'e hitap ederken Ali'nin sesini hatırlatacak bir aksanla konuşmuştur.

Kaçan kim eyledim ben 'azm-ı Mi'râc
Yanımda Cebrâ'il başımda nûr-tac (2762)

Anuñ-çün ben lisân-ı Haydar ile
Hiṭâb etdim o şavt-ı bihter ile (2781)

Mesnevinin ilerleyen bölümlerinde Hız. Ali sevgisi farklı bir unsurla pekiştirilmiştir. Telakkisini bir hadise dayandıran Giryânî, Hız. Ali'yi "kayırcı" olarak vasfetmiştir. Bu hadise göre Azrail'in ruhlar üzerindeki tasarrufu, Hız. Ali'nin iznine bağlanmıştır. Bu bilginin yanlış anlaşılabilceğinden endişelenen Giryânî, bir kıssa anlatmak zorunda kalmıştır. Kıssadan önce "Okura, Nusayrîlerin¹⁴⁴ düştüğü

¹⁴³ İsrâ, 17/1; Necm, 53/1-18.

¹⁴⁴ Nusayrîlik, Ali-İlâhî anlayışını savunan Batınî bir fırka olup Şiâ'nın bir koludur. Bu fırkanın Ebû Şuayb Muhammed b. Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî (270/883) tarafından tesis edildiğı anlayışı ağırlık kazanmıştır. Nusayr, kimi rivayetlere göre onuncu imam Ali Naki, kimi rivayetlere göre on birinci imam Hasan Askerî zamanında yaşamıştır. Nusayr, kendisini etrafındakilere, Ali Naki/Hasan Askerî tarafından gönderilen bir elçi olarak tanıtmıştır. Kendi düşüncelerini imamın düşünceleriymiş gibi anlatmış, haramları helal etmiş, "tenasuh"tan söz ederek imam(lar)ın ilah olduğı düşüncesini ileri sürmüştür. Bu anlayış kısa zamanda Kûfe, Haleb, Suriye gibi bölgelerde kısa sürede yayılmıştır. Ülkemizde Hatay, Adana Tarsus'ta azımsanmayacak bir sayıda Nusayrî olduğı bilinmektedir. Geniş bir coğrafyaya yayılmasından dolayı Nusayrîlik; "Kameriyye, Haydariyye, Mütevâlî ve Gıyâbî" şubelerine ayrılmıştır. Nusayrîliğin yerleşmesinde el-Hasîbî ve öğrencilerinin gayretleri öne çıkmıştır. el-Hasîbî bu düşüncenin sistemleşmesinde etkili olmuştur. Onun tarafından yazılan "Kitâbu'l-Mecmu" Nusayrîlerin kutsal kitabı olarak kabul edilmiştir. Nusayrîliğin tevhid anlayışında hulûl, tenasüh inancı; peygamberlik telakkileri tanrının mahlukiyet kalıbına girdiğı bedenler ya da bedenleri haber veren kimseler olarak tezahür etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., İlyas Üzüm, "Nusayrîlik", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII/270-274; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, Şahkulu Sultan Vakfı ve Ardıc Yay., Ankara 2006, VI/239-243. Ayrıca bu konu hakkında bkz., Özcan Güngör, "Alevilik Üst Kimliği Kullanımının Aleviler-Nusayriler Bağlamında Dış Kimlik-İç Kimlik Yansımaları", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2017, 12/2, p. 75-90.

hataya düşme!” demek suretiyle okuru uyarmıştır. Bu uyarı aslında şairin “Ali-İlâhîlik” anlayışını reddeden bir tavrı olarak değerlendirilebilir. Bu tutum Alevîliğin temel kaynaklarından kabul edilen menâkıbnâmelerdeki Ali anlayışıyla da örtüşmektedir. Çünkü menâkıb-nâmelerde de Hz. Ali’ye tanrılık ya da tanrısallık atfeden açık bir kayıt tespit edilememiştir.¹⁴⁵

Buyurmuş kim resûl-i nûr-ı ‘izzet
Baña bir gün dedi ol peyk-i hâzret

‘Alî kayıracıdır cümle cânı
Anı sevmeyeniñ olmaz îmânı

Beyân etmiş bu remzi ehl-i erbâb
Dimişler kim budur bu sözde uş bâb

Ki ‘Azrâ’îl ‘Aliyyü’l-Murtażâ’dan
İzin almayıcak şîr-i Hudâ’dan

Mecâli yok ki kabz-ı rûh ede ol
Ki destûrsuz o hizmete gide ol

Bu ‘âlem halkınıñ rûhunu cümle
Eder destûr-ı şâhla kabza hamle

Gel ey âdem bu söze olma hayrân
Gözün aç ol hûb-ı gafletden uyan
Şakın cehl ile fehm etme rumûzı
Nuşayrî gibi yañlış bilme sözi

Saña şerh edeyim ben bir mişâli
O dem fehm eyleseniñ sen bu hâli (2798-2806)

Hiz. Ali’ye kutsiyet atfedildiğı bir başka değerlendirme Selman’dan rivayet edilen bir hadise dayandırılmıştır. Bu hadisin yorumunda şair yerde, gökte, evvel, âhir meydana gelen her şeyin, Hiz. Ali’nin bilgisi ve yardımı sayesinde gerçekleşmekte olduğunu ve meleklerin onun hizmetine âmade olduğu ifade edilmiştir.

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., İlyas Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İSAM Yay., İstanbul 2013, s. 110-114.

Rivâyet eyleyüp demiş ki Selmân
Buyurmuşdur resûl-i nûr-ı Yezdân

Ne şey kim yerde gökde var temâmet
Mu‘âvindir aña nûr-ı velâyet

Ne iş kim olısardır evvel âhîr
Olur ma‘rifet-i Haydar’la zâhîr

Melâ’ik hizmetine Murtaẓâ’nıñ
Turup emriñ tutar şîr-i Hudâ’nıñ (2835-2838)

Aşağıdaki beyitlerde bu kez aşkın bir sevginin farklı tezahürleri peygamberler vesile edilerek verilmiştir. Şaire göre, insanlar, hatta Hz. Eyüp, Yunus ve Yusuf gibi peygamberler bile Hz. Ali’nin şefaatiyle yakalandığı hastalıklardan, uğradığı felaketlerden kurtulmuştur.

‘Alî ismini yâd etse bir âdem
Belâdan hıfz eder Allâh dem-â-dem

Nitekim Eyyûb’üñ cismine yâre
Açılup düşdi kırtlar erdi zâre

‘Alî ismiñ şefî‘ getürdi ol dem
Bulup şıhğa erişdi derde merhem

Kaçan kim düşdi Yûnus bañn-ı hûta
Şefî‘ getürdi ol ism-i şubûta

Anıñla buldı ol Yûnus necâtı
Hayât erdi ki bulmuşken memâtı

Meded kıldı aña nûr-ı velâyet
‘Alî ismiyle ol buldı selâmet

Dañi Yûsuf nebî düşdükde çâha
Erişdi Cebrâ’îl ol yüzi mâha

Dedi ger sen necât bulmağ dilerseñ
Bu çâh içre halâş bulmağ dilerseñ

Şefî‘ getüricek ol ismi Yûsuf
Halâş oldu o çâhdan cism-i Yûsuf

(2861-68,2871)

2.6. Edebî Sanatlar¹⁴⁶

Bir şairin şiirdeki kudretini gösteren kıstaslardan biri de edebî sanatlar ve bu sanatları kullanmadaki başarısıdır. Bu durum, sanatsal ve estetik kaygıların baskın olduğu divan şiiri geleneğiyle yetişen şairlerde daha sık görülmektedir. Bununla beraber edebî sanatlar, tasavvufî yönü ağır basan, edebiyatı kendi görüşlerini anlatmak için bir vasıta kabul eden, bir tarikat ya da zümre şairi olan kimselerin de ihmal etmediği bir husustur.

Edebî sanatlar, kaynaklarda farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Bazı araştırmacılar edebî sanatları a) Mecazla İlgili Sanatlar, b) Düşünceyle İlgili Sanatlar, c) Heyecanla İlgili Sanatlar, d) Bilgiyle İlgili Sanatlar, e) Anlamla İlgili Sanatlar şeklinde tasnif etmiştir. Bazıları ise a) Mecâzla İlgili Sanatlar, b) Manayla İlgili Sanatlar, c) Lafızla İlgili Sanatlar d) Harf ve Yazıya Bağlı Sanatlar olarak gruplandırmıştır. Necmü’l-Kulûb’da geçen edebî sanatlar, ikinci grup tasnif göz önüne alarak incelenmiştir.

2.6.1. Mecâzla İlgili Sanatlar

Bir kelimenin söylendiğinde akla gelen ilk anlamına ya da sözlükteki anlamına gerçek (temel) anlam denir. Dilin zamanla işlenerek kıvama ermesi, insanların duygu ve düşünce bakımından derinleşmesinden dolayı mecâz anlamlı kelimelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum kendisini daha çok deyimlerde (alın damarı çatlamak, kazı koz anlamak...) gösterir. Bu tür ifadeler bir heyecanın sonucu söylendiğinden deyimlerde sanat ikinci plandadır. Necmü’l-Kulûb’da tespit edilen his ve heyecanın sonucu olarak kullanılan başlıca mecâz sanatlar şunlardır:

Mecâz-ı Mürsel

Mecâz, sanat kaygısıyla yapıldığında “mecâz-ı mürsel” adını alır. Bu sanatın gerçekleşmesi için bir sözün gerçek anlamı dışında kullanılması ve o sözün gerçek

¹⁴⁶ Edebî sanatlar hakkında bilgi verilirken şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara 2011; Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Yort Savul Yay., Edirne 2004.

anlamda düşünmemizi engelleyecek bir özelliğe sahip olması gerekir. Sayısı 25-30 kadar olan mecâz-ı mürselin en yaygın türleri; parça-bütün (cüz’iyyet-külliyet), özel-genel (hususiyet-umumiyet), durum-yer (hâliyet-mahaliyet), sebep-sebep olan (sebebiyyet-müsebbebiyyet), birbirinden ayrılmayan, biri diğerinin doğal sonucu olan lâzımiyyet-melzûmiyyettir.¹⁴⁷

Aşağıdaki beyitte “kârvân” yolcu ve ticaret eşyası taşıyan deve katarı ve insan topluluğu anlamında kullanılmıştır. Bu beyitte bütün “kârvân” söylenip tek tek her bir yük hayvânı, insan “parça” kastedildiğinden “mecâz-ı mürsel” yapılmıştır.

Varup râh-ı ‘Irâk üzre otura
Zahâir kârvânın sürüp getüre (1215)

“Halk” insanların oluşturduğu topluluk anlamına gelir. Giryânî, aşağıdaki beyitte “halk” ifadesiyle tek tek her bir şahsı “bütün-parça” ilişkisi içinde anlatmıştır. Şair, yine aynı anlam inceliğini gözeterek “baş” ile hayatta kalma arasında bir ilişki kurmuştur.

Gerekmez baña *halkın* sözi ey cân
Hemân başım gerekdir kıldım i’lân (1712)

Teşbih

Teşbih, aralarında farklı yönlerden benzerlik ilgisi kurulabilen iki ya da daha fazla unsurdan zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır. Bu sanatın dört ögesi vardır: benzetilen (müşebbeh), kendisine benzetilen (müşebbehünbih), benzetme yönü (vech-i şebih) ve benzetme edatı (edât-ı teşbih). Teşbihin oluşması için bu unsurlardan en az ikisinin bulunması zorunludur.

Aşağıdaki beyitte geçen “gerdûn” ile dünya, felek anlatılmıştır. Bu kelimenin sonundaki -veş, Farsça bir ek olup eklendiği kelimeye benzerlik ilgisi kurar. Bu beyitte insanın (âdem) mücadele meydanında döne döne savaşması, dünyanın kendi ekseninde dönmesine (gerdûn-veş) benzetilmiştir.

Görürler girdi meydâna bir âdem
Döner meydânda *gerdûnveş* dem-â-dem (720)

¹⁴⁷ Recâizâde Mahmud Ekrem, *Ta’lîm-i Edebiyat*, (Haz. Murat Kacıroğlu), Asitan Yay., Sivas 2011, s. 243-247.

Ay, daha çok şekil ve parlaklığı bakımından şiire bahis konusu olmuştur. Aşağıdaki beyitte Hz. Fatma'nın yüzü, yuvarlak ve beyaz olması nedeniyle aya benzetilmiştir.

Ki cevher-i aşlîsi Muştâfâ'nın
Olupdı *Fâtıma* ol *meh-likânı* (3233)

İrsâl-ı Mesel/İrâd-ı Mesel

İrsâl-ı Mesel, bir beyitte düşüncüyü pekiştirmek, anlamı kuvvetlendirmek için söylenen atasözü, kelâm-ı kibâr veya bu özelliği taşıyan bir sözün kullanılmasıdır. Aşağıdaki beyitlerde “Bal demekle ağız tatlı olmaz, iki karpuz bir koltuğa sığmaz, sabrın sonu selâmettir.”¹⁴⁸ atasözlerine yer verilerek “İrsâl-ı mesel”e başvurulmuştur.

Muvaḥḥidlik çü bil kâl ile olmaz
Çü *bal* *dersiñ* *ağız* *bal* ile *tolmaz* (2211)

Ki *bir el* *iki karpuzı* *götürmez*
Bir iklimde iki ḥâkim oturmaz (2351)

Daḥi şabr edegör cevır ü cefâya
Çü *şabr eden* *erer âhîr şafâya* (2206)

İsti'âre

Bir sözcüğü kendi anlamının dışında aralarında farklı yönlerde benzerlik ilişkisi olan başka bir sözün yerine kullanılmasıdır. İsti'âre; açık isti'âre (isti'âre-i musarraha), kapalı isti'âre (isti'âre-i mekniyye) ve yaygın isti'âre (isti'âre-i temsiliye) olmak üzere üçe ayrılır.

Aşağıdaki beyitte “pervane-şem” ilişkisine değinilmiştir. Pervâne, gece keleşbeğı de denilen kanatlı bir böcektir ki kendini yakıncaya kadar mumun (şem) etrafında döner. Gözleri küçük olan bu hayvan gündüzleri karanlık yerlerde bulunur. Akşam olunca beliren ışığa doğru hareket eder. Işıktan gözleri kamaştığı için bir yere

¹⁴⁸ Şinasi, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye*, (Haz. Süreyya Beyzâdeoğlu), MEB Yay., İstanbul 2003, s. 68,149.

ayrılmaz. Bu suretle fener, lamba şişesi, mum ve ampul gibi parlak ve yakıcı ışık kaynaklarına çarparak ölür.¹⁴⁹

Aşağıdaki beyitte şair kendisini bir pervâneye, sevgilinin (Hz. Ali) yanağını da bir muma benzetmiştir. “Sûzâna gelmişem” ifadesiyle “pervâne-şem” mazmunu öne çıkmıştır. Beyitte kendisine benzetilenin “pervane” söylenip benzeyen (Giryânî) söylenmediği için “açık istiare” yapılmıştır.

Şem ‘a-ı ruhsânıñ pervânesiyem tâ ezel
‘Aşk ile cevân edüp bu dem sûzâna gelmişem (546)

Aşağıdaki beyitte benzetilen “kuş” söylenmiş fakat kendisine benzetilen “insan” söylenmemiştir. Burada sadece kendisine benzetilenle ilgili bir ipucu olarak insanlara ait bir davranış biçimi olan “matem tutma” özelliği verildiğinden “kapalı istiare” yapılmıştır.

Göricek bunu çün Haydar dedi kılma cezâ îrâş
Bu *kuşlar* ey ciger-gûşem ederler *mâtemim* ihdâş (3353)

Kinâye

Kinâye, bir sözü hem gerçek hem de mecâz anlama gelebilecek şekilde kullanma sanatına denir. Deyimlerde (gözünü karartmak, kafa patlatmak...) genellikle kinaye sanatına başvurulur. Aşağıdaki beyitlerde geçen “kan ağlamak” ile “göz boyamak” deyimleri kinâye oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

Arttı yine derd-i dilim dîde *kan ağlar* bugün
Zâr eder tûrmaz kafesde murğ-ı cân ağlar bugün (3539)

O *göz boyayıcı* hâ’in çün imâm yanına geldi
‘Amel kıldı hacîl olmak içün ol şâhibü’l-ikbâl (3858)

2.6.2. Manayla İlgili Sanatlar

Şiirde her zaman kelimelerin gerçek anlamları, verilmek istenen temayı anlatmada yeterli olmayabilir. Bu durumda şairler, ifadeye zenginlik, söze güzellik ve derinlik katmak ya da söylenmek isteneni bir nükteye dayandırmak maksadıyla

¹⁴⁹ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 397.

mana ile ilgili sanatlara baş vurmuşlardır. Necmü'l-Kulûb'da geçen başlıca “Manayla İlgili Sanatlar” şunlardır:

İhâm

İhâm, iki ya da ikiden fazla anlamı olan bir sözcüğü, o sözcüğün bütün anlamlarını düşündürecek şekilde kullanılmasıdır. Bu sanatta sözcüğe yüklenen farklı anlamların beytin genel anlamıyla ilgili olma zorunluluğu vardır.

Giryânî aşağıdaki beyitte Zühre'yi, hem yıldız (Çobanyıldızı, Venüs) hem de Hz. Fatma'nın bir unvanı olan “Zehra”¹⁵⁰ anlamını düşündürecek şekilde kullanmıştır. Beytin ikinci dizesinde geçen “Ferkadân” kelimesinde de benzer bir kullanım vardır. Bu kelime, biri gökbilimiyle diğeri âl-i beytle ilgili iki mana gözetilerek kullanılmıştır. Manalardan ilkinde kuzeyden doğan yön tayin eden iki yıldız, diğesinde ise Hz. Hasan-Hüseyin kastedilmiştir.

Dağı ol nûr-ı *Zühre* ger olursa gâ'ib ü maḥcûb
Ki nûr-ı *Ferkadân*'ı siz edîñiz dem-be-dem irşâd (3580)

Aşağıdaki beyitte “Tayyib” kelimesi hem özel isim hem de iyi, güzel, hoş anlamını çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Beyitte Hz. Ali'ye düşman olan bir kimsenin iyi bir kimse olamayacağı vurgulanmak suretiyle ikinci anlamı nazara verilmiştir.

Saña *Tayyib* deñilmez ey ḥıyânet
'Alî'niñ düşmânısıñ sen be-gâyet (2012)

Tezâd

Tezâd, anlam bakımından birbirine zıt olan iki kavram, duygu, düşünce ve hayalin bir ifadede toplanmasıdır. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde şefaat eden “şefî” ile günahkâr “müzniḥ” arasında; “dert” ile “devâ” arasında; ikinci beyitte ise açık anlamına gelen “ayan” ile gizli anlamına gelen “ahfâ” kavramlarında karşıtlık söz konusu olduğundan “tezâd” yapılmıştır.

Gel ey mü'min ḥabîb-i kibriyâdır bil resûla'llâh

¹⁵⁰ Bazı kaynaklarda Hz. Fatma, daha çok Zehra ve Betül lakablarıyla anılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., M. Yaşar Kandemir, “Fâtıma”, *DİA*, İstanbul 1995, XII/221; Hakan Yekbaş, *a.g.e.*, s. 307-317.

Şeff' dir müznibe derde devâdır bil resûla'llâh (3444)

Şerî'at bâbını açdıñ kemâlâtı beyân etdiñ
Çü emr ü nehyi bildirdiñ 'ayân oldu kamu aḥfâ (3459)

Tecahü'l-i Ârif

Tecahü'l-i ârif; bilinen bir gerçeği, bir nükteyi ortaya çıkarmak amacıyla bilmiyormuş gibi söyleme sanatıdır. Bu sanatın gerçekleşmesi için sözü söyleyen kişinin o nükte hakkında bilgili, ârif olması gerekmektedir. Bu sanat daha çok soru kelimeleriyle sağlanır. Aşağıdaki beyitte sanatla yapılmış eserleri (masnû'ât) ortaya çıkaran sırrın, ressamın (nakkaş) Allah olduğu bilinmesine rağmen bu gerçek, “kimdir, kimdir?” soru kelimeleriyle bilinmezlikten gelinerek “tecahü'l-i ârif” yapılmıştır.

Bu masnû'ât *sırrıñ fâşı kimdir*
Bu nakşıñ bilegör *nakḳâşı kimdir* (474)

Bir başka beyitte şair, “Ehl-i Beyt”i sevmeyen bir kişinin devası olmayan bir derde yakalandığının farkındadır. Fakat şair, bu durumu “aceb kimden” ifadesiyle bilmezlikten gelerek “tecahü'l-i ârif”e başvurmuştur.

'*Aceb kimden* umâr derde devâyı
Ki sevmez ehl-i beyt-i Muştafâ'yı (3568)

İstifhâm

İstifhâm, verilmek istenen duyguyu ve düşüncüyü vurgulamak amacıyla soru kelimeleri ve eklerinin kullanılmasıyla oluşan bir sanattır. Burada amaç bir cevap almak değil, bir inceliği ortaya çıkarmaktır.

Aşağıdaki beyitlerin birincisinde şair, iman ile şüphenin (gümân); dev ile insanın bir arada bulunmayacağını farkındadır. Bu durumun imkânsızlığını vurgulamak için “mı, ne dürlü” soru sözcüklerini kullanmıştır. Diğer beyitte yine anlamı pekiştirmek için şair “mı” soru eklerini tekrarlamak suretiyle “istifhâm” sanatına başvurmuştur.

Olur *mı* bir yerde îmânla gümân
Ne dürlü dirlik etsün dîvle insân (2287)

Ki her nesne olur *mı* derde merhem
Olur *mı* her kuyunuñ şuyı Zemzem (2757)

Teşhis ve İntak

İnsan dışındaki varlıklara üzülmeye, sevinmeye, kaygılanmaya gibi insanî özellikler verilmesine “teşhis”, bu varlıkların konuşturulmasına da “intak” denir. İntak sanatının kullanıldığı yerde teşhis bulunurken teşhisin bulunduğu yerde intak olmayabilir. Aşağıdaki beyitte şems ve kamer Veysel Karanî’nin nuruna hayran olan iki insan olarak düşünülmüştür. Hâlbuki “hayran olmak” insanlara ait bir vasıftır. Bu vasıf güneş ve ay için kullanıldığından burada “teşhis” sanatına baş vurulmuştur.

Yüzi nûruna anıñ *hayrân olur* şems ü kamer
Nûr-ı Hakk ile müzeyyen pür-ziyâ Veyse’l-Karân (555)

Aşağıdaki beyitlede taş (Hacerü’l-Esved) dile gelerek imamlığa layık olan kişinin Hz. Hüseyin’in oğlu (Zeynelabidin) olduğunu söylemiştir. Burada taş konuştuğu için “intak”; konuşma, insanlara ait bir nitelik olduğundan aynı zamanda “teşhis” sanatı da yapılmıştır.

İmâm böyle dedikde çün hareket eyledi ol taş
‘Arâb lisânı üzre ol feşâhatle edüp *güftâr* (3610)

Dedi kim ol *Hudâ hakkı Hüseyin ibni ‘Alî’den pes*
İmâmet ol ‘Alî ibni Hüseyin’indir idin ikrâr (3611)

Hüsn-i Ta’lil

Hüsn-i ta’lil, gerçek nedeni belli olan bir durumun ya da olayın hayalî, daha güzel bir nedenle açıklanmasıdır. Bu sanatta ileri sürülen nedenin gerçek bir yargıya dayanma zorunluluğu vardır.

Göklerin (sema ve tabakaları) yükseklerde oluşu, yücelmesi ve parlaması dünyanın coğrafi yapısının bir gereğidir. Şair, bu bilimsel gerçeği aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber ve Ali’ye duyulan sevgiyle açıklamıştır. İkinci beyitte yine şair, semânın dağılmadan, parçalanmadan varlığını sürdürmesini ve kendi yörüngesinde hareket etmesini aynı gerekçeyle açıklayarak “hüsn-i ta’lil” yapmıştır.

Seniñle Haydar’ıñ ismiyle ey nûr
Bulup rif’at bu gökler oldu ma’mûr

O ism ile olur kâ'im semâvât
Anıñla devr eder dâ'im semâvât

(2767-2768)

Mübalâğa

Mübalâğa, sözün etkisini kuvvetlendirmek, bir durumu imkânsız hâliyle ya da olduğundan çok fazla, çok az göstererek anlatma sanatıdır. Şiirimizde, aklın sınırlarını zorlamayan, zarif ve nükteli olan mübalâğalar hoş görülmüştür.

Aşağıdaki beyitlerin birincisinde Hz. Ali'nin gök gürültüsünü andıran haykırışıyla denizler dalgalanmış, arz ve sema titremiştir. İkinci beyitte yine Hz. Ali, bir içimlik suyun bitmesi kadar kısa bir zaman içinde yedi yüz bin kişiyi öldürmüştür. Gerçekte bir haykırışla denizlerin dalgalanması, göğün ve semanın titremesi; kısa bir zamanda yedi yüz bin kişinin öldürülmesi imkânsız olduğundan bu beyitlerde “mübalâğa” sanatı yapılmıştır.

Urdı anda ra'diveş bir na'ra şîr-i Hudâ
Mevce geldi cümle ebhâr ditredi arz u semâ (1373)

Bir içim şuyı bir âdem içene dek şöyle bil
Yedi yüz biñ kâfiri katl eyledi ol Murtażâ (1375)

Nidâ

Nidâ, duygu ve heyecanın baskın geldiği durumlarda kimi varlıkların göz önüne getirilerek “ey, yâ, eyâ, hey...” ifadelerinin kullanmasıyla oluşan sanattır. Aşağıdaki beyitlerde “ey şâkird-i dâñâ” ve “eya seyyid-i âdem” ifadelerinde seslenme ünlemleriyle “nidâ” sanatı yapılmıştır.

Hezârân taḥsîn ey şâkird-i dâñâ
Refîk olğıl edelim nazmı inşâ (48)

Dedi şıddık-ı resûl faḥr-i 'âlem
Ḥabîb-i Ḥaḳḳ eyâ seyyid-i âdem (2037)

Tekrîr

Tekrîr, anlamı kuvvetlendirmek ya da sözün etkisini vurgulamak amacıyla bir kelime ya da kelime grubunu yineleme sanatıdır. Aşağıdaki beyitlerde Giryânî,

anlamı vurgulamak ve pekiştirmek için “kanı” sözcüğünü beş, “günahkâr” sözcüğünü üç defa yineleyerek “tekrir” yapmıştır.

Ķanı nâmûs Ķanı ģayret Ķanı ‘âr
Ķanı erlik Ķanı dirlikle eţvâr (793)

Ģünâhkârız ģünâhkârız ģünâhkâr
Ĥudâ zikri çü yoĶdur dilde her-bâr (3957)

Telmih

Telmih, söz arasında herhangi bir kıssa, geçmişteki bir olay, meşhur bir hikâye, efsane, bir kişi, âyet, hadis ya da atasözüne işaret etme sanatıdır. Bunlar arasında peygamber mucizeleri şiirde en çok rastlanan telmih yollarından biridir.

Hz. İsa’nın en büyük mucizelerinden biri de dua ya da temasıyla ölülerin dirilmesidir. Şair, Hz. Muhammed’i (sav) överken Hz. İsa’nın bu mucizesini hatırlatarak “telmih” sanatına başvurmuştur.

Ol lebiñ bûstân-ı ‘âlemdir kııur emvâtı ģay
Ĥâ hâ vü yâ sîn şânıña cânib-i ez-ĤaĶ âmed (456)

Giryânî, aşğıdaki beyitte ehl-i beyti, maddî ve manevî tufanlarda sığınılacak bir gemi olarak tasavvur etmiştir. Gemi mazmunundan faydalanan şair, Nuh tufanı kıssasını hatırlattığı için “telmih” yapmıştır.

Olar keştî-i Nûĥ’da etmiş iskân
Olara n’eylesin ol âb-ı tûfân (916)

İktibâs

İktibâs, anlamı pekiştirmek, söze güzellik kazandırmak amacıyla söz arasında âyet, hadis ya da bunlardan parçalara yer verilmesidir. Aşğıdaki beyitlerde şair, Kur’an ve hadisten alıntılar yapmak suretiyle “iktibas” sanatına başvurmuştur.

Ol mu‘aţtar zülf şânında-durur ve’l-leyl izâ¹⁵¹
Hem ‘ızârıñ vaşfını ve’s-şemsi ve duĥâ¹⁵² küned (457)

¹⁵¹ “(Ortalğı) bürüdüğü zaman geceye and olsun!”, (Leyl, 92/1)

¹⁵² “Güneşe ve onun aydınlığına and olsun.”, (Şems, 91/1)

Velîlerden ‘ayândır sırr-ı fillâh
Olar vâkıf-ı sırr-ı *lî-ma ‘allâh*¹⁵³

(905)

Mülemmâ

Mülemmâ, bir şiirdeki bazı dizelerin Arapça, Farsça ve Türkçe gibi birden fazla dilin bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan bir sanattır. Genellikle iki dilin bir arada kullanılmasıyla oluşan bu durum, kimi zaman üç dille de sağlanabilir. Bu tarzda şiir yazarlar, okura farklı dillere hâkim oldukları mesajını vermiş olurlar.

Necmü’l-Kulûb’da bir dizesi Arapça diğeri Farsça olan beyitlere yer verilmesi “mülemmâ” sanatını düşündürmektedir.

Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fikâr
În kelâmî goft Cibrîl ez-zebân-i Kirdgâr (1536)

Der-Aḥad Cibrîl güftâ ez-zebân-i Kirdgâr
Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fikâr (1548)

Tenâsüb

Tenâsüb, aralarında çeşitli yönlerden anlam ilişkisi bulunan, en az iki sözcüğün bir beyit ya da dizede kullanılmasıyla oluşan sanattır. Anlam uyumu içinde olan bu kelimeler mitoloji, tarih, hayvan, bitki-çiçek, değerli taş adları gibi birçok alanla ilgili olabilir. Aşağıdaki beyitte bahar mazmunu ile ilgili “nev-bahâr, gülzâr gûn-â-gûn, lâle vü ezhâr” kelimeleri bir araya getirilerek hoş bir “tenâsüb” oluşturulmuştur.

Erişdi *nev-bahâr* açıldı *gülzâr*
Yetişdi *gûn-â-gûn lâle vü ezhâr* (79)

Şair, aşağıdaki beytin ilk dizesinde “âhû, nâfe ve müşk” kelimelerini koku mazmunu; ikinci dizede “gavvâs, sadef ve dür” kavramlarını inci mazmunu etrafında bir araya getirerek bir beyitte iki “tenâsüb” sanatı kullanmıştır.

Her *âhû nâfesinde müşg* olur mı
Ki *gavvâs* her *şadefde dür* bulur mı (2212)

¹⁵³ “Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir.”, Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlü’l-İlbâs ‘Amma İştuhira mine’l-Ehâdis-i ‘alâ Elsineti Nâs*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1351, II/173-174, Hadis Nr. 2159.

Tecrîd

Tecrîd, bir şairin kendisini ayrı bir şahıs gibi farz ederek kendisine, gönlüne hitap etmesi ya da herhangi bir varlığı şahıs hüviyetine büründürerek hitap etmesidir. Şair, görünüşte bir başkasına sesleniyor gibi gelse de aslında hitap ettiği kişi kendisidir.

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde “ey Giryânî” ifadesiyle bir başka kişiden bahsediyor izlenimini verilerek, ikinci beyitte “ey dil” hitabıyla gönül bir şahsiyete büründürülerek “tecrîd”e başvurulmuştur.

Sözi kıt‘ eyle *ey Giryânî* bunda
Niçe nûş edesîñ ‘ummânı bunda (446)

Gel *ey dil* añladîñsa işbu râzı
Çü eyle nehy-i Hâk’ dan ihtirâzı (3466)

Leff ü Neşr

Leff ü neşr, lügat anlamı “toplama ve dağıtma” demektir. Edebî sanat olarak bu kavram, daha çok bir beytin ilk dizesinde söylenen ifadelerin bazen düzenli, bazen de düzensiz olarak ikinci dizede benzerlerine yer verilmesidir. Aşağıdaki beytin ilk dizesinde geçen “bâd, esdi” kelimelerinin benzerleri ikinci dizedeki “vech-i hûbane, zülûf ve perişân” olduğu için “leff ü neşr” yapılmıştır.

Bu ne bir *bâd*-ı muhâlif kim bu dem *esdi* yâ Rab
Vech-i hûbâne döküp *zûlfünü* perişân eder (2739)

2.6.3. Lafızla İlgili Sanatlar

İştikâk

Türeme anlamına gelen iştikak, aralarında anlam ortaklığı bulunması şartıyla bir kökten başka bir kelimenin türetilmesiyle oluşan söz sanatına denir. Bu sanatta asıl kelime ile türeyen kelime arasında aslî harfler bakımından bir ilişki vardır. Kelimelerin köklerinden türetilen bu kelimelere “müştak” kelimeler denir.¹⁵⁴ İfadeye güzellik katmak amacıyla manzum ve mensur metinlerde müştak sanatına sık sık başvurulur.

¹⁵⁴ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Mevzuâtü'l-Ulûm*, (Haz. Mümin Çelik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1975, s.131-132.

Aşağıdaki ilk beyitte aynı kökten türeyen nakş (نقش nakış, desen, resim) ile nakkâş (نقاش nakış yapan, süsleyen) kelimeleri; ikinci beyitte nidâ (ندا seslenmek, yalvarmak) ile münâdi (منادی seslenen, çağıran) kelimeleri arasında, “iştikak” yapılmıştır.

Bu maşnû‘ât sırrıñ fâşî kimdir
Bu *nakş*ıñ bilegör *nakḳâş*ı kimdir (474)

Nidâ edüp *münâdî* dedi ol ân
Biliñiz verdi ruḥşat şâh-ı merdân (1115)

Cinâs

Cinâs, anlamları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı ya da benzer olan iki ayrı sözcüğü bir arada kullanma sanatıdır. Bu sanat Türk edebiyatının bütün dönemlerinde sevilerek kullanılan sanatlardan biridir. Aşağıdaki beyitte “işitdi” ile “iş itdi” kelimeleri arasında cinas yapılmıştır.

Çü Zeyne’l-‘âbidîn bunu işitdi
Velâyetle o dem gör ne iş itdi (3602)

2.6.4. Harf ve Yazıya Bağlı Sanatlar

Şairler hünerlerini göstermek için birer manzum bilmece olan muammâ, lügâz ile harflerin şekil ve düzenine bağlı edebî sanatlardan zaman zaman faydalanmışlardır. Necmü’l-Kulûb’da bu türden kabul edilebilecek bir örneğe yer verilmiştir. Giryânî, aşağıdaki beyitte ebced ilminin inceliklerinden yararlanmak suretiyle şiirdeki kudretini göstermeye çalışmıştır.

Aşağıdaki beyitte şair, “edeb”in önemini anlatırken harflerin sayısal değerlerini hesaplayan “ilm-i ebced”in prensiplerinden hareket etmiştir. Ebced hesabına göre edeb (ادب) kelimesinin değeri [ا=1, د=4, ب=2] 7’dir. Şair, 7 rakamını bulmak için ikinci bir yol olarak kelimelerdeki harflerin sayılarından faydalanmıştır. Şedde göz önüne alınmadan Muhammed ve Ali kelimelerindeki harflerin toplamı (محمد = 4, علي = 3) 7’dir. Bu bilgilerden hareketle Giryânî, hem edeb kelimesinin ebced değerinin hem de Muhammed-Ali kelimelerindeki harf sayılarının 7 olduğunu ve “edeb” kavramından yararlanarak “Muhammed-Ali” bağlantısını ortaya koymuştur.

Edeb bâliğ olur yedi şumâre
Hesâb cümleden ol âşikâre (424)

Muhammed hem ‘*Alî*’ harf-i muvâfık
Yedîdir geldi *edeb*e muţâbık (425)

2.7. Arkaik Kelimeler

Necmü’l-Kulûb, XIX. yüzyılın son çeyreğinde yazılmasına rağmen metinde hiç de azımsanmayacak kadar arkaik kelimelere yer verilmiştir. Tespit ettiğimiz bu kelimeler ve kelimelerin metindeki anlamları beyit numaraları da yazılarak aşağıdaki şekilde verilmiştir.

alda-	: aldatmak, kandırmak, oyun etmek. (22)
artuğ	: fazla, ziyade. (2929)
bay	: ulu, kibar, soylu; temiz. (902)
beliñ-	: korku ile birden sıçramak, irkilmek. (2547)
bellü bâyn	: apaçık, kesinlikle. (2263,2460,3484)
berğ	: sağlam, sıkı, muhkem, kuvvetli. (465,538,640,1376,3087)
bile	: birlikte, beraber, ile. (98,459,1301)
çal-	: kesmek, kesmek üzere sürmek. (196,817,823,969,1511)
çeri	: asker. (962, 974,978, 1047,1110,1138,1195,1226)
depret-	: kımıldatmak, harekete getirmek, sarsmak. (3754)
deril-	: toplanmak, tecemmü etmek. (230,289,290,493,584,1117)
düriş-	: çalışma, çabalamak. (144)
düzil-	: yapılmak. (3699)
dübdüz:	tamıyla, kâmilin. (1420,3653)
egin	: sırt, arka (551,2407)
emcek	: meme (3648)
epsem	: sessiz, ses çıkarmayan, susan. (319,1085,1099,1929,2187)

etmek	:ekmek. (3856,3861)
gökçek	: güzel, sevimli, hoş. (2348,2369)
ıssı	: sahip, malik. (16,43,1196, 2919,3453)
içre	: içine, içinde, arasında. (11,27,357,882,1543,2229,3035)
ilen-	: kaçınmak, uzak durmak. (2116)
irgür-	: ulaştırmak, eriştirmek. (1367)
irte	: ertesi, gelecek sabah, yarın. (1620,3814)
kaçan	:ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman. (580,674,1649)
ķamu	: bütün, hep, her, herkes. (689,1065,1397,2252,2517,3462)
ķande	: nereye, nerede. (1543,2366,3019-3025)
ķanı	: hani, nerede. (24-26,102,793,1110,1671,2606,3919)
ķarañu	: karanlık. (2555)
ķatı	: çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, sıkı, gayet. (299, 952,1149,2684,2831,3389,3747,3843)
ķayırcı:	mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek; kaygılanmak, tasalanmak. (2799)
gici	: geç, gecikme. (284,1060,1425)
kimesne	: kimse. (1251,1817,1962)
oñdur-	: iyileştirmek, şifa vermek. (775)
öñ	: önce, evvel, mukaddem. (491,1063)
özge	: başka, gayrı. (80,3275,3964)
şın-	:yenilmek, mağlûb olmak, bozguna uğramak; zayıf düşmek, aciz kalmak; kırılmak, parçalanmak. (168,175)
ķapu	: huzur, nezd, makam, kat. (908)
ķaşra	: dışarı. (150,250,1114,2816,3387,3596,3810,3884)
ķon	: elbise, kılık kıyafet. (1774,1781,2441,3328,3425)

toylan-	: nimetlenmek. (2369)
tırış-	: çalışmak, çabalamak, gayret etmek.(227,704,829,1725,1995)
uçmağ	: cennet. (1636)
ud yeri	:erkek ve kadın cinsel organlarının bulunduğu bölge. (1774,1776,1780,1951,1953)
urış-	: çarpışma, vuruşma, savaş. (829,1682,1725,1949)
uş	: işte, şimdi; çünkü, ancak. (47,371,1305,2138, 3030)
uşan-	: kırılmak, parçalanmak, toz haline gelmek. (166)
ün	:ses, yüksek ses, avaz. (3552)
üzül-	: kopmak, kopup dağılmak, sökülme.(179,1445,1810,2424)
yaşî	: iyi, güzel. (481)
yaraş-	: yakışmak, uygun gelmek, lâıık olam. (2749,3463)
yab yab	: yavaş yavaş, usulca, sessizce. (1120)
yeg	: daha iyi, üstün. (2304)
yegreg	: daha iyi, üstün, baskın tercih edilir. (1491)
yigirmi	: yirmi. (566,1261,2400,3228,3831,3904)
yet-	: yetişmek, erişmek, vâsıl olmak. (273,2062)
yu-	: yıkamak, silmek. (371)
yügür-	: koşmak, hızlı gitmek. (1526,1604,1640,1890,3679)

Necmü'l-Kulûb, 1891 yılında yazılan bir eser olmasına rağmen metnin birçok yerinde, fiil ve filimsilerin çekimlerinde Eski Anadolu Türkçesinin dil hususiyetleri tercih edilmiştir.

1. Gelecek zaman eki -ısar/-iser (olısar, gidiser) şeklinde yazılmıştır.

‘Alî’den ğayrı bunu kim **ıdiser**
Bunuñ gibi yaman yola **gidiser** (105)

Ne iş kim **olıs**ardır evvel âhîr
Olur ma‘rifet-i Hâidar’la zâhîr (2837)

2. Emir ikinci teklik şahıs eki -ğıl/-gil (olğıl, bilgıl) şeklinde yazılmıştır.

Hezârân taḥsîn ey şâkird-i dânâ
Refîk **olğıl** edelim nazmı inşâ (48)

Edîb ol her zamân sözüñi **bilgil**
Başîret ehli ol özüñi **bilgil** (2273)

3. I. Çoğul şahıs eki kimi zaman -vuz/-vüz (olavuz, idevüz) şeklinde yazılmıştır.

Velîkin düşmânın katline ğayret
Ederem **kurtulavuz** ez-meşakkat (1520)

Ne kim emr eylesen ey şîr-i Mevlâ
Tutub emriñ **idevüz** cümle icrâ (516)

4. Zarf fiil ekleri -ıcağ/-icek; -uban/-üben (olıcağ, geçicek; aluban, gelüben) şeklinde yazılmıştır.

Çolağ idi velî bâzû-yı Tâlḥa
Anıñla **olıcağ** bi‘ata fethâ (91)

Aluban yanıña bir ḥayl/leşker
Gelüp Mısr’a yakın yetdi ol ebter (3037)

5. Kelime sonlarında bulunan ünlülerde zaman zaman yuvarlaklaşma görülmüştür: (gerü, berü)

Göricek bunı Hâidar **gerü** tırdı
Ḥitâb edüp o nâdâna buyurdi (1775)

Bañâ dedi ey ‘amâ gel **berü** sen
Edeyim ‘avn-ı Hâḡ’la seni rûşen (3638)

2.8. Deyimlerin ve Atasözlerinin Kullanımı

2.8.1. Deyimler

Eski metinlerde “tabir” kavramıyla ifade edilen deyimler, iki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelen ve daha çok kelimelerin temel anlamları dışında kullanılan kelime gruplarına denir. Konuşma dilinde ya da yazı dilinde özellikle manzum ve

mensur eserlerde ifadeyi güzelleştirmek, duygu ve düşüncüyü daha etkili kılmak maksadıyla kalıplaşmış sözlere başvurulmuştur. Kelam-ı kibarlar, atasözleri, dua ve temenni cümlecikleri, övme ve yerme ifadeleri suretinde görünen bu tür kalıplaşmış sözler arasında belki de en fazla örneğine rastlanan kelime türleri, deyimlerdir.¹⁵⁵

Sözün gücünü arttırmak maksadıyla Necmü'l-Kulûb'da, birçok deyim kullanılmıştır. Metnin dil ve anlatım özellikleri hakkında okura bir fikir vermesi düşünüldüğünden deyim örnekleri birkaç taneyle sınırlandırılmıştır.

Eger söyleseler olar kelâmîñ
Ḳulak verüp çü diñlersiñ peyâmîñ (766)

Artdı yine derd-i dilim dîde **kan ağlar** bugün
Zâr eder tûrmaz kâfesinde murğ-ı cân ağlar bugün (3539)

Yok mıydı sizde mürüvvet ey Hâḡ'ın azgunları
Baş açık **yalın ayak** götürdünüz hâtûnları (3551)

2.8.2. Atasözleri

Atasözleri; sav, mesel, darb-ı mesel gibi farklı isimlerle adlandırılan, konuşma dili ve yazı dilinde kullanılan, hikmet dolu, nasihat içerikli veciz ifadelerdir. Atasözleri; mesnevi, divan, cönk, destan, derleme gibi eski kaynaklarda sık sık kullanılan, şairlerin ifade kudretini gösteren ve anlatımı zenginleştiren unsurlardan biri olarak görülmüştür. Bu hikmetli sözler, divan, tekke, saz şairleri tarafından “denilmiştir, meseldür, meşhurdur” gibi ibarelerle verilmiştir.¹⁵⁶

Sayısı fazla olmamakla beraber Necm'ül-Kulûb'da atasözlerine başvurulmuştur. Mesnevide atasözleri, bazen bariz bir şekilde, işaret yoluyla verilmiş, bazen de beyitlerin anlam derinliğinde hissettirilmiştir. Okuyucuda bir kanaat oluşturması düşüncesiyle tespit edilen atasözlerinden birkaç örnek vermekle yetinildi.

Daḡi şabr edegör cevır ü cefâya
Çü **şabr eden** erer âḡir şafâya (2206)

¹⁵⁵ İskender Pala, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yay., İstanbul 2008, s. 7.

¹⁵⁶ Şinasi, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye*, (Haz. Süreyya Beyzâdeoğlu), MEB Yay., İstanbul 2003, s. 1-2; E. Kemal Eyüboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1973, I/VI.

Ki bir el iki karpuzı götürmez
Bir iklimde iki hâkim oturmaz

(2350)

Cefâyı görmeyen kâdr-i şafâyı
Ne bilsün aîlasın hüsn ü 'atâyı

(2385)

2.9. Mesnevinin Muhteva Kaynakları

Necmü'l-Kulûb'un referans kaynaklarını ortaya çıkarmak; Giryânî'nin düşünce dünyasını ve eğilimlerini tespit etmek, hayranlıkla bağlandığı ya da la'netle andığı şahsiyetleri belirlemek, faydalandığı müellif ve telifatı kayıt altına almak, şairin edebî ve ilmî derinliğini kavramak bakımından oldukça önemlidir. Mesnevinin yazılmasında Giryânî'nin faydalandığı kaynaklar âyetler, hadisler ve diğer kaynaklar şeklinde tasnif edilerek bunlarla ilgili şu tespitler yapıldı.

2.9.1. Âyetler

İslamiyet etkisiyle oluşan Türk edebiyatının en önemli kaynağı, şüphesiz Kur'an olmuştur. Kur'an'ın tesiri, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet gibi ilk edebî metinlerde görülmeye başlamış, bu etki gittikçe artmıştır. Manzum ve mensur metinlerde Kur'an âyetleri, lafzî ve manevî iktibas yoluyla kullanıldığı gibi Hz. Yusuf kıssası başta olmak üzere Kur'an'daki birçok kıssa mesnevi formuyla anlatılmıştır. Kur'an'ın manzum yorumlandığı durumlarda şairler, Kur'an'ın tamamını ele almamış; bazı âyet, sûre ve bölümleri manzum olarak yorumlamıştır.¹⁵⁷

Necmü'l-Kulûb'da kısmî, tam ya da manevî iktibas yoluyla birçok âyet zikredilmiştir. Daha çok birer başlık halinde verilen âyetler, manzum olarak yorumlanmıştır. Âyetlerin yanında bazen sûre ve dua isimlerine de yer verilmiştir. Sûrelerin adları umumiyetle memduhun özellikleri vurgulanırken birer teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Mesnevide geçen âyetlerin tamamına yakını Ehl-i Beyt ile ilgilidir. Tespit edilen âyetler ve âyetlerin mesnevideki manzum yorumları şöyledir:

2.9.1.1. *“Kâla'llâhu te'âlâ: Velî ya'leme'llezine nâfeķû ve ķîle lehüm te'âlev ķâtîlû fî-sebîli'llâhi evidfe'û ķâlû levna'lemu ķîtâlen letteba'nâķüm hüm li'l-*

¹⁵⁷ Sadık Yazar ve Mücahit Kaçar, *Şerîfî Dîvânı Manzum Bir Kur'an Tefsiri*, Okur Akademi Yay., İstanbul 2012, s. 11-26.

*küfri yevmeizin akrabu minhüm li'l-îmâni yeķûlûne bi-efvâhihim mâleyse fî-
ķulûbihim va'llâhu e'lemü bimâ yektümün”¹⁵⁸*

Olara dense geliñ bu şafaķda
Muķâtele ediñiz râh-ı Hâķ'da

Mücâhidler içinde ya bulunuñ
Ki düşmân leşkerine çok görünüñ

Ki düşmân leşkerin emvâliñizden
Daķi evlâd hem ensâliñizden

Çü def' etmege sebep oluñuz siz
Cihân içre şafâlar buluñuz siz

Olar derler ki resm-i ģarbi ger biz
Bileydik verir idik size ser biz

Olar ol günde nuşret ceht ile
Baķarlar ehl-i küfre ģürmet ile

Yakınlardır olar kim şöyle cehre
Îmân ehlinden artık ehl-i küfre

Çü ģalbde olmayan nesneyi anlar
Lisâna getürüp söyler dehânlar

Olarıñ ketm-i 'amâlini Allâh
Bilür hem cümle aģvâlini Allâh

Buyurmuşdur yine Allâh-ı a'lâ
Münâfıklar ģâlinden Rabbî Mevlâ

(754-763)

2.9.1.2. *“Ķâla'llâhu te'âlâ: Ve iķa râeytehüm tu'cibûke ecsâmühüm ve in
yeķûlû tesma'li-ķavlihim keennehüm ģuşubun müsenneh...”¹⁵⁹*

¹⁵⁸ “Ve (bu da) mü'minleri ortaya çıkarması ve münafıklık yapanları belli etmesi içindi. Onlara (münafıklara), “Gelin, Allah yolunda savaşın veya savunmaya geçin.” denildi de onlar, “Eğer savaşmayı bilseydik, arkanızdan gelirdik.” dediler. Onlar o gün, imandan çok küfre yakın idiler. Ağzlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah, içlerinde gizledikleri şeyi çok iyi bilmektedir.”, Âl-i İmrân, 3/167.

¹⁵⁹ “Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kereste gibidirler...”, Münâfıkun, 63/4.

Ki ya'nî yâ Muhammed erdigin dem
Münâfıklar yüzünü gördüğün dem

Olarıñ kıadd ü kıâmetleri seni
'Ucb iledir cesâmetleri seni

Eger söylemeler olar kelâmın
Kulak verüp çü diñlersiñ peyâmın

Olar gûyâ tayanmış bir dîvâra
Kıalın kerâsteler içi şerâre (764-767)

2.9.1.3. *"Elâ inne evliyâ'allâh lâ-havfun 'aleyhim velâ hümm yehzenûn"*¹⁶⁰

Ki ya'nî evliyâ-yı Hakk'a ey yâr
Şedâ'idden ki yokdur havf u ahtâr

Olara dağı yokdur hüzn ile âh
Olar olmuş zîrâ maqbûl-i dergâh (911-912)

2.9.1.4. *"Küllî men 'aleyhâ fân ve yebkâ veche ..."*¹⁶¹

Buyurdi Hâzret-i Allâh kelâmında bunu böyle
Ki küllü men 'aleyhâ fân ve yebkâ veche Sübhânî (1025)

Cihân varına meyl etme olısar nâ-bedîd cümle
Ki Rabb'îñ vechidir bâkî eger bildiñse fermânı (1026)

2.9.1.5. *"Kâlallâhu te'âlâ: Ve izkûlnâ li'l-melâ'iketi'scüdû li-âdeme feseceğü illâ iblîs ebâ ve'stekbera ve kâne mine'l-kâfirîn"*¹⁶²

Ki biz emr eyledik cümle melâ'ik
Sücûd-ı Âdem'e çün ola sâlik (1275)

Kamu secd'eyledi olmadı mâni'
Velî olmadı iblîs emre tâbi' (1276)

Özün gördi tekebbür kıldı vâfir
Erişdi tavkı-ı la'net oldı kâfir (1277)

¹⁶⁰ "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyecekler.", Yûnus, 10/62.

¹⁶¹ "Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Rabb'inin vechi (Zât'ı) bâki kalacaktır...", Rahmân, 55/26-27.

¹⁶² "Hani meleklerle, Âdem için saygı ile eğilin, demiştik de iblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, iblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.", Bakara, 2/34.

2.9.1.6. “*Qâla’llâhu te’âlâ fî’l-keâm: Ve Qârûne ve Fir’avne ve Hâmâne ve lâkad câ’ehüm Mûsâ bi’l-beyyinâti festekberû fî’l-arzi vemâ kânû sâbiqîn*”¹⁶³

Ki ya’nî Qârûn u Fir’avn u Hâmân
Bular ‘âsî olup tutmadı fermân

Bulara mu’cizâtla geldi Mûsâ
Görüp inkâr ederler anı ser-pâ

Tekebbürle özüni gördi anlar
Resûl-i Hakk’a karşı tırdı anlar

‘Azâbımız olara erdi âhîr
Ki maıv oldu olar ‘âlemde zâhir

Anıñ def’ine kâdir olmadılar
O zaımetden necâtı bulmadılar

(1283-1287)

2.9.1.7. “*Qâla’llâhu te’âlâ: Yâ eyyühe’r-resûlü bellig mâ-ünzile ileyke min Rabbike ve inlem-te’al femâ belleğte risâleteh va’llâhu ya’şimüke mine’n-nâs...*”¹⁶⁴

Ki ya’nî ey Hudâ’nıñ haı-resûli
Seniñ dîniñ kamu dîniñ uşûli

Çü Rabb’in den saña nâzil olanı
Ki tebliğ eyle te’hîr etme anı

Saña emr etdigimi işlemezsın
Temâmen emri tebliğ eylemezsın

Risâletden ki hiçbir şey edâsın
Çü itmemiş olursuñ bil mu’ayyen

Seni nâsıñ şerinden şaılar Allâh
Saña cevır idemez kimse ol âgâh

(1308-1312)

¹⁶³ “Kârûn’u, Firavun’u ve Hâmân’ı da helâk ettik. Ant olsun, Mûsâ kendilerine apaık mucizeler getirmişti de yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Oysa bizi geçip (azabımızdan) kurtulamazlardı.”, Ankebut, 29/39.

¹⁶⁴ “Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan Onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez...” Mâide, 5/67.

2.9.1.8. “*Qâla’llâhu te’âlâ: ...el-yevme ekmeltü leküm dîneküm ve etmemtû
‘aleyküm ni‘metî ve radîtü lekümü’l-İslâme dînâ...*”¹⁶⁵

Ki ya’nî dîniñize bugün ikmâl
Ki verdik hükümüne yok nakz ü ihlâl

Temâm etdik daği hem ni‘metimiz
Size erzâni kıldık rahmetimiz

Çü edyândan bu İslâm dînini ben
Siziñ-çün ihtiyâr etdim ki bil sen (1346-1348)

2.9.1.9. “*Qâla’llâhu te’âlâ: İnnellezîne yû’zûne’llâhe ve resûlehü
le‘anehümü’llâhu fi’d’dünyâ ve’l âhireti ve e‘adde lehüm ‘azâben mühînâ*”¹⁶⁶

Ki ya’nî incidir şunlar Hudâ’yı
Daği hem ol resûl-i kibriyâyı

Olara dünyâ âhret Hâk te’âlâ
Ki la‘net eyleyüpdür Rabbî Mevlâ

Olar için Hâk ‘uqbâda ‘azâbı
Müheyyâ eyledi pes ol ‘itâbı

Ki her kim incidirse Murtażâ’yı
Ki incitmiş olur ol Muştafâ’yı

Resûli incidirse kangı gümrâh
Hudâ’yı incidir hem sen ol âgâh (2142-2145)

2.9.1.10. “*Qâla’llâhu te’âlâ: ...Fe’ul te’âlev ned’u ebnâenâ ve ebnâeküm ve
nisâenâ ve nisâeküm ve enfüsenâ ve enfüseküm şümme nebtehil fe nec‘al
la‘nete’llâhi ‘ale’l-kâzibîn.*”¹⁶⁷

Şağın bir kimseyi incitme kırdâş
Yıkup gönülñ ağıtma dîdeden yaş (2192)

¹⁶⁵ “...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim...”, Mâide, 5/3.

¹⁶⁶ “Allah ve Resûl’ünü incitenlere Allah, dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.”, Ahzâb, 33/57.

¹⁶⁷ “...De ki: Gelin! Oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de toplanalım. Siz de toplanın. Sonra gönülden dua edelim. Allah’ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.”, Âl-i İmrân, 3/61.

Ḥudâ'nıñ beytidir çün qalb-i insân
Anı hedm eylemez bil ehl-i î mân (2193)

2.9.1.11. “*Ḳâla'llâhu te'âlâ fî'l-keâm: ...Ḳul hel yestevî'llezîne ya'lemûne ve'llezîne lâ-ya'lemûn...*”¹⁶⁸

Ki ya'nî bilür ile bilmez âdem
Degildir bir bunı fehm et dem-â-dem (2300)

2.9.1.12. “*Ḳâla'llâhu te'âlâ: Ve yuṭ'imûne't-ṭa'âme 'alâ ḥubbihi miskînen ve yetîmen ve esîrâ*”¹⁶⁹

O dem şîr-i Ḥudâ'yı imtiḥâna
Semâdan üç melek indi cihâna (2937)

Nidâ edüp dedi ben miskînim âh
Nazar kıl ḥâlîme luṭf eyle yâ şâh (2941)

Dedi yâ şâh yetîmim ḥürmet eyle
Ḳapuña nâna geldim şefkat eyle (2946)

Çü ferdâsı gece hem añla kârı
Gelüp üçünci sâ'il kıldı zârı (2950)

Nidâ kı lup dedi yâ şâh esîrem
Ġarîb ü bî-kesem ġâyet faḳîrem (2951)

Göricek ehl-i beyt şâh-ı cihânı
Olar da sâ'ile hep verdi nânı (2954)

Anıñ ḥaḳḳında bu âyeti ol ân
Getürdi Muştafâ'ya peyk-i Yezdân (2957)

2.9.1.13. “*Ḳâla'llâhu te'âlâ: ...Ḳul lâ-es'elüküm 'aleyhi ecrân ille'l-meveddete fî'l-ḳurbâ...*”¹⁷⁰

Ki ya'nî yâ Muḥammed söyle sen ḥoş
Çü ġâfil olmasınlar ümmetiñ uş (3184)

¹⁶⁸ “...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? ...”, Zümer, 39/9.

¹⁶⁹ “Onlar, yiyeceği; yoksula, yetime ve esire seve seve yedirirler.” İnsan (Dehr), 76/8.

¹⁷⁰ “...De ki: Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum...”, Şû'râ, 42/23.

Su'âl olur olardan evvel elbet
Ki ehl-i beyte etmiş mi muhabbet (3185)

Bu âyet nâzil olduğda muhaqqak
Dediler yâ resûl-i Hayy-ı muṭlak (3189)

Ki kurbâya mevveddet emr olunmuş
Olar kimdir bu hürmet emr olunmuş (3190)

Resûla'llâh dedi ol Murtaẓâ'dır
Biri hem Fâtıma hayrû'n-nisâdır (3191)

Daḡi evlâdıdır bunların ey yâr
Benim de evlâdımdır kılmañ inkâr (3192)

2.9.1.14. “*Qâla'llâhu te'âlâ: Ve lekad eḡaza'llâhu mişâka benî isrâ'ile ve be'aşnâ min hümû'sney 'aşera naḡîbâ...*”¹⁷¹

Ki ya'nî benî İsrâ'il'den Allâh
Alupdur 'ahd u mişâk oluñ âgâh

Olardan on ikisiñ kıldı nâzır
Olarla emr-i maḡşûş içre ḡâzır

Ki evlâd-ı resûlden on iki nûr
İmâmlardır cihân anlarla ma'mûr (3219-3221)

2.9.1.15. “*Qâla'llâhu te'âlâ: ...İnnemâ yüridu'llâhu liyüzhibe 'ankümü'r-ricse ehle'l-beyti ve yuṭahhiraküm taṭhîrâ*”¹⁷²

Ki ya'nî ey resûlün ehl-i beyti işte Rabbu'l-hâd
Giderüp sizden olar ḡubṣı çü pâk etmek eder murâd (3571)

2.9.1.16. “*Qâla'llâhu te'âlâ: ...İctenibû keşîrân mine'z-zanni inne ba'de'z-zanni işmün...*”¹⁷³

Ki ya'nî kaçınız zannıñ çoğundan
Günâhdır ba'zısı zannıñ soñundan (3720)

¹⁷¹ “Ant olsun, Allah İsrailoğullarından sağlam söz almıştı. Onlardan on iki temsilci (başkan) seçmiştik...”, Mâide, 5/12.

¹⁷² “...Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”, Ahzâb, 33/33.

¹⁷³ “...Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı gûnahtır...”, Hucurât, 49/12.

2.9.1.17. “...Câe’l-*hakk*u ve zeheka’l-bâtılı inne’l-bâtîle kâne zehûkâ”¹⁷⁴

Kesilmiş göbegi gördüm daği hem sünnet olmuştur
Yazılmış sağ kolında işbu âyet zihî ‘âlî-câh (3926)

2.9.1.18. “*el-Hükmü li’l-lâhi...*”¹⁷⁵

Anıñ meyyiti üzre geldi ol şâh
Dedi Hakk’a şükür *el-hükmü li’llâh* (2071)

2.9.1.19. “*Ve’s-şemsi ve duhâhâ*”¹⁷⁶

Ol mu‘aṭṭar zülf şânıñda-durur *ve’l-leyl izâ*
Hem ‘ızârıñ vaşfını *ve’s-şemsi ve duhâ* küned (457)

Ey münâfık şöyle bil kân-ı seḥâdır Murtaẓâ
Nûr-ı Aḥmed’dir yakîn *şemsi duhâ*dır Murtaẓâ (122)

Yüzüñdür *şemsi ve duhâ* ki ‘aynıñ kudretu’llâhdır
Çü dendânıñ ziyâsından gider yola kamu ‘amâ (3454)

2.9.1.20. “*Ḳurrate a’yün...*”¹⁷⁷

Hasan ile Hüseyñ *ḳurretü’l-‘ayn*
Bular maḳbûl-i Ḥazret nûr-ı kevneyn (17)

Ey Zeberḳân şem’a-ı nûr-ı Hudâ derler baña
Ḳurretü’l-‘ayn-ı resûl-i kibriyâ derler baña (1575)

Vâriş-i ‘ilm-i nebî hem *ḳurretü’l-‘ayn*-ı resul
Şöyle kim şâhib-edeb ehl-i ḥayâdır ol Hüseyñ (1581)

2.9.1.21. “...*Seb’ü’l-mine’l-meşânî...*”¹⁷⁸

Sözüñdür cevher-i ḥikmet ‘ayânî
Özüñdür merkez-i *seb’ü’l-meşânî* (241)

Eger bildiñ ise işbu beyânı
Okuyup anladıñ *seb’ü’l-meşânî* (416)

¹⁷⁴ “...Hak geldi, bâtil yok oldu. Şüphesiz bâtil, yok olmaya mahkûmdur.”, İsrâ, 17/81.

¹⁷⁵ “...Hüküm sadece Allah'a aittir.”, En’âm, 6/57; Yûsuf, 12/40,67; Ra’d, 13/41; Mü’min, 40/12.

¹⁷⁶ “Güneşe ve onun aydınlığına and olsun.”, Şems, 91/1.

¹⁷⁷ “Onlar, ‘Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle.’ diyenlerdir.”, Furkân, 25/74.

¹⁷⁸ “...Tekrarlanan yedi âyeti...”, Hicr, 15/87; Zümer, 39/23.

Beyânîñ cevheri *seb'ü'l-meşânî*
Dehânîñ maṭla'ı nûr-ı me'ânî (988)

2.9.1.22. "*Hel etâ...*"¹⁷⁹

Hel etâ şânînda menzil baḥr-ı iḥsândır 'Alî
Gel marîzâ gayre bakma derde dermândır 'Alî (331,334,337,340)

Odur bil lutfı çok sulṭân-ı 'âlem
İnanmazsan oḡu gel *hel etâyı* (3278)

Du'âcîñ Ḥaḡḡ'îñ resûli meddâhîñ Cibrîl Emîn
Zâkiriñ ins ü melâ'ik vaşfiñ eder *hel etâ* (3299)

2.9.1.23. "...*Ḳâbe kavseyn...*"¹⁸⁰

Güzergâhı maḡâm-ı müntehâdır
Taḡarrub *ḡâbe kavseyn*-i Ḥudâ'dır (444)

Odur maḡbûl-i Ḥazret hem taḡarrub-ı *ḡâbe kavseyn*
Mu'ayyen cümleden ḡadri 'alâdır bil resûla'llâh (3450)

2.9.1.24. "*Ḳul huva'llâhu eḡad*"¹⁸¹

Yâ resûl naḡş-ı cemâliñ *ḡul huva'llâhu eḡad*
Levh-i ruḡsârînda mestûrdur hem *allâhu's-şamed* (453)

2.9.1.25. "*Allâhu's-şamed*"¹⁸²

Yâ resûl naḡş-ı cemâliñ *ḡul huva'llâhu eḡad*
Levh-i ruḡsârînda mestûrdur hem *allâhu's-şamed* (453)

2.9.1.26. "*Naşrun mina'llâhi ve fethü'n-ḡarîb*"¹⁸³

Çün yüzüñ *naşrun mina'llâh* hem öziñ *fethü'n-ḡarîb*
Gelmedi sen gibi bir zât *lem yelid velem yûled* (454)

¹⁷⁹ "İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.", İnsan (Dehr), 76/1.

¹⁸⁰ "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı...", Necm, 53/9.

¹⁸¹ "De ki: O, Allah'tır, bir tektir.", İhlâs, 112/1.

¹⁸² "Allah Samed'dir. (Her şey Ona muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)", İhlâs, 112/2.

¹⁸³ "Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele!", Saff, 61/13.

2.9.1.27. “*Lem yelid ve lem yûled*”¹⁸⁴

Çün yüzüñ *naşrun mina'llâh* hem öziñ *fethü'n-ķarîb*
Gelmedi sen gibi bir *zât lem yelid velem yûled* (454)

2.9.1.28. “*Lem-yekûn küfûven eḫad*”¹⁸⁵

Küntü kenzin maḫzeni *innâ hedaynâhü's-sebîl*
Ger desem n'ola revâdır *lem-yekûn küfûven eḫad* (455)

2.9.1.29. “*...Hedaynâhü's-sebîle...*”¹⁸⁶

Küntü kenzin maḫzeni *innâ hedaynâhü's-sebîl*
Ger desem n'ola revâdır *lem-yekûn küfûven eḫad* (455)

2.9.1.30. “*Ṭâ H â*”¹⁸⁷

Ol lebiñ bûstân-ı ‘âlemdir kılur emvâtı ḫay
Ṭâ hâ vü *yâ sîn* şanıña cânib-i ez-Ḥaḫ âmed (456)

2.9.1.31. “*Yâ Sîn*”¹⁸⁸

Ol lebiñ bûstân-ı ‘âlemdir kılur emvâtı ḫay
Ṭâ hâ vü *yâ sîn* şanıña cânib-i ez-Ḥaḫ âmed (456)

2.9.1.32. “*Ve'l-leyli izâ...*”¹⁸⁹

Ol mu‘aṭṭar zülf şanıñda-durur *ve'l-leyl izâ*
Hem ‘ızârıñ vaşfını *ve's-şemsi ve ḍuḫâ küned* (457)

2.9.1.33. “*Le-‘amrûke*”¹⁹⁰

Çün riḍâ *levlâki* giydiñ tâc-ı *le-‘amrûk* bile
Ayağıñ altına eflâk ‘arş-ı a‘zam rû-nihed (459)

2.9.1.34. “*Innâ enze'l-nâ...*”¹⁹¹

Anı tez bağırıma başdım okudum *ķulhu va'llâh*
Okudum *âyete'l-ķürsî* daḫi hem *innâ enze'l-nâ* (3922)

¹⁸⁴ “O, doğurmamış ve doğmamıştır.”, İhlâs, 112/3.

¹⁸⁵ “Hiçbir şey Ona denk ve benzer değildir.”, İhlâs, 112/4.

¹⁸⁶ “...Onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk...”, İnsan, 76/3.

¹⁸⁷ “Ṭâ Hâ”, Tâhâ, 20/1.

¹⁸⁸ “Yâ Sîn”, Yâsîn, 36/1.

¹⁸⁹ “(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye and olsun!”, Leyl, 92/1.

¹⁹⁰ “(Resûlüm) Ömrüne and olsun ki...”, Hicr, 15/72.

¹⁹¹ “Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik.”, Kadr, 97/1

2.9.1.35. “*Lâ-taḳneṭû min raḥmeti’llâh*”¹⁹²

Velî ümîdimiz kesmeziz her gâh
Dedin *lâ-taḳneṭû min raḥmeti’llâh* (3972)

2.9.1.36. “*Ḳâla te’âlâ: ... Ve terâhüm yenzurûne ileyke ve hüm lâ-yübşirûn*”¹⁹³

Yukarıdaki âyet, “Hâtimetü’l-Kitâb” bölümünden önce zikredilmiş olup manzum yorumu yapılmamıştır.

2.9.2. Hadisler

Mesnevide geçen hadisler bazen telmih yoluyla bazen de kısmî ya da tam iktibas halinde verilmiştir. Büyük bir kısmı Hz. Ali ve Âl-i Beyt sevgisi hakkında olan hadisler, daha çok bir başlık şeklinde verilmiştir. İktibas yoluyla verilen hadisler aşağıdaki şekliyle tespit edilmiştir.

2.4.2.1. “*Laḥmûke laḥmî ...*”¹⁹⁴

Laḥmûke laḥmî dedi aña resûl-i Kirdgâr
Yâr-ı peygamber-dürür kân-ı vefâdır Murtażâ (125)

Demişdir *laḥmûke laḥmî* o sultân
Daḥî hem *demḥûke demḥî* nümâyân (368)

Ḥadîş-i *laḥmûkeyi* kılmış inkâr
Daḥî âyet-i nefse etmez ikrâr (2126)

2.4.2.2. “*...Demḥûke demḥî...*”¹⁹⁵

Demişdir *laḥmûke laḥmî* o sultân
Daḥî hem *demḥûke demḥî* nümâyân (368)

¹⁹² “...Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin...” Zümer, 39/53.

¹⁹³ “Ve sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler.”, A‘râf, 7/198.

¹⁹⁴ “...Etin etimdir...”, yapılan taramalarda kaynağı bulunamadı. Bir hadis kaynağı olmamakla birlikte bu ifadelere şu kaynaktan rastlanmıştır: İbnü’l-Meğâzilî, *Menâkıb-ı Emirü’l-Mü’minîn Ali bin Ebi Tâlib*, (Mhk. el-Vâdi‘iyyü), Daru’l-Âsâr, Yemen 2003; ayrıca bkz., Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay., İstanbul 2013, s. 407.

¹⁹⁵ “...Kanın kanımdır...”, yapılan taramalarda kaynağı bulunamadı.

2.4.2.3. “*Ğale resûla’llâh şallallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ene ve ‘Alî min nûrı vâhîd.*”¹⁹⁶

Ki ya’nî ‘Alî ile beni Allâh
Yaratdı nûr-ı vaĥdetden ol âgâh (729)

İkisi nûrı vâhiddir mu’ayyen
Ki farĥ eden olur küfre müzeyyen (119)

Nûrı vâhidden yaratdı anları ol Zü’l-celâl
Murtaẓâ’dır Muştafa vü Muştafa’dır Murtaẓâ (127)

2.4.2.4. “*Ğale resûla’llâh: ‘Alî ma’ el-Ğaĥ ve’l-Ğaĥķu ma’ ‘Alî*”¹⁹⁷

Ki ya’nî Ħaĥ ‘Alî iledir ey cân
‘Alî hem Ħaĥķ iledir bil nümâyân (730)

Ki ‘zîrâ Ħaĥ ‘Alî ile ber-â-ber
‘Alî de Ħaĥķ iledir uş ser-â-ser (2789)

2.4.2.5. “*Allâhümme lâ-tuşbî‘ baĥne*”¹⁹⁸

Ki ya’nî ey Ħudâ-yı Rabb-ı ‘âlem
Anıñ ĥarnıñ ŗoyurma sen dem-â-dem (742)

Resûlün du’âsından soñra ey cân
Ŧa’âmdan ŗoymaz oldu ibni Süfyân (743)

2.4.2.6. “*Ruviye ‘an-Muĥammed ibni ‘Abdu’llâh ve Ebû’l-Ğâsım ibni Aĥmed ve Ħüseyn ibni ‘Alî rıdvânu’llâhi ‘aleyhim ecma’in. Ħâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Evvel mâ ĥalaķa’llâhu te’âlâ ĥüccete feķetebe ‘alâ ĥavâşîhâ lâ-ilâhe illa’llâh Muĥammedü’r-resûla’llâh ve ‘Alî veliyyu’llâh ve vaşıyyü resûla’llâh, şümme ĥalaķa’llâhu’l-levĥi feķetebe ‘alâ ĥudûdîhi lâ-ilâhe illa’llâh Muĥammedü’r-resûla’llâh ve ‘Alî veliyyu’llâh ve vaşıyyü resûla’llâh,*

¹⁹⁶ “Ali ve ben aynı nurdanız.”, Şemsüddin ez-Zehebî, *Telĥisü Kitabu’l-Mevzuat li-İbni’l-Cevzi*, (Mhk. Ebu Temîm Yasir b. Muhammed), Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1998, I/111, Hadis Nr. 242. (Bu hadis uydurma hadisler arasında zikredilmiştir.)

¹⁹⁷ “Ali, Ħaĥ ile beraberdir, Ħaĥ da Ali ile beraberdir.”, el-Ħeysemî, *Mecmau’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid*, (Mhk. Ħüsameddin el-Kuddüsî), Mektebetü’l-Kuddusî Yay, Kahire 1994, VII/235, Hadis Nr. 12028.

¹⁹⁸ “Ey Allah’ım! Onun karnını doyurma.” Müslim, *Sahih-ü Müslimîn*, (Mhk. Muhammed Abdalbâkî), Daru İhyâ-i el-Turâsî el-Arabi, Beyrut 2010, Cilt IV, Hadis Nr. 2604; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, (Mhk. Muhammed Abdalbâkî), Daru İhyâ-i el-Kutûbi el-Arabiyye, Beyrut Tarihsiz, II/771, Hadis Nr. 2299.

*şümme ħalaka'llâhu seb'a tabakâtı'l-'arz feketebe 'alâ eṭvârihâ lâ-ilâhe illa'llâh Muḥammedü'r-resûla'llâh ve 'Alî veliyyu'llâh ve vaşiyyü resûla'llâh, femen ze'ame ennehü ya'rifü'n-nebiyye ve lâ-ya'rifü'l-vaşiyye feḳad kefera ve men ze'am ennehü yuḥibbü'n-nebiyye ve lâ-yuḥibbü'l-vaşiyye feḳad kezebe"*¹⁹⁹

Ki ya'nî evvel ol Allâh-ı a'lâ
Yaratdı şöyle bir hüccet mu'allâ

Ḥavâşına anıñ çün yazdı Allâh
Ki lâ-ilâhe illa'llâh ol âgâh

Muḥammed hem resûla'llâhı yazdı
'Alî'yi hem velîyu'llâhı yazdı

Vaşiyyi hem resûla'llâh kemâ-kân
O hüccet içre yazdı Ḥaḳ nümâyan

Pes andan şoñra bil ey ibni âdem
Yaratdı levḫi ol Ḥallâḳ-ı 'âlem

Ḥudûdına anıñ da böyle yazdı
Nitekim zıkr olundı öyle yazdı

Hem andan şoñra bil ol Rabb'Yezdân
Yaratdı yedi ḳat yerleri ey cân

Anıñ eṭvârına da yazdı böyle
Nitekim zıkr olunmuş idi öyle

Ki her kim ol nebîyi bilse vâfir
Vaşîsin bilmez ise oldu kâfir

Ede her kim nebîye ḥubbu îmân
Vaşîsin sevmese kâzibdir ol cân

(879-888)

¹⁹⁹ "Allah'ı teâlâ ilk olarak hücceti yarattı ve yazdı. Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Onun resûlüdür. Ali onun velîsi ve resûlullahın vaşîsidir. Sonra Allah levhi yarattı ve oraya şöyle yazdı: Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed onun resûlüdür. Ali onun velîsi ve resûlullahın vaşîsidir. Sonra Allah yeryüzünün 7 tabakasını yarattı ve oraya Allah'tan başka ilah yoktur; Muhammed Onun resûlüdür, Ali onun velîsi ve resûlullahın vaşîsidir, yazdı. Kim nebîyi tanıyıp vaşîyi tanımadığını iddia ederse küfre düşer. Ve kim nebîyi sevip vaşîyi sevmediğini iddia ederse yalan söylemiştir.", Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, İhyau'l-Kütübi'l-İslamiyye, Kum 1388, s. 1.

2.4.2.7. “ ‘An Enes ibni Mâlik kâle resûla’llâh: Lâ teḳabbela’llâhu tâ’ate
‘ibâdehu illâ bi-velâyeti ‘Alî ibni Ebû Tâlib”²⁰⁰

Ki ya’nî Hakk ‘ibâdın tâ’atini
Ḳabûl etmez anıñ hem hâcetini (890)

Velâyet-i ‘Alî’yle eder ancak
Sirâyet-i velîyle eder ancak (891)

2.4.2.8. “Lî-ma’allâh...”²⁰¹

Velîlerden ‘ayândır sırr-ı fillâh
Olar vâkıf-ı sırr-ı lî-ma’allâh (905)

2.4.2.9. “Ḳâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men kunte
mevlâhu fe hâzâ ‘Alî mevlâhu allahümme vâlî men vâlâhu ve ‘âdi men ‘âdâhü ve
unşur men naşarahü ve uḫzul men ḫazelehü ve’l-‘an ‘alâ men ḫaleme”²⁰²

Ki ya’nî her kimiñ mevlâsıyım ben
‘Alî de oldı mevlâsı mu’ayyen

‘Alî dostuna dost ol Rabbî Yezdân
Anıñ düşmânına ol sen de düşmân

Anı her kim sevüp imdâdla gayret
Ederse sen daḫi et aña nuşret

Ki her kim ḫor bakup sevmezse şâhı
Aña sen daḫi ḫor bak yâ İlâhî (1323-26)

²⁰⁰ “Allah, kullarının ibadetlerini ancak Ali’nin velâyeti ile kabul eder.”, Mirzâ en-Nûrî Tabresî, *Müstedraku’l-Vesâil*, Müessesetü Âl-i Beyti, Beyrut 2008, I/176; Ebû Kâsım et-Taberî, *Bişâratu’l-Mustafâ li-Şîati’l-Murtazâ*, (Mhk. Cevâd el-Kayyûmî), Müessesetü’l-Neşri’l-İslamî, Kum 1420, s. 78.

²⁰¹ “Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir.” Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlû’l-İlbâs ‘Amma İştuhira mine’l-Ehâdis-i ‘alâ Elsineti Nâs*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1351, II/173-174, Hadis Nr. 2159.

²⁰² “Kim Onun dostu olursa Ali de onun dostu olur. Allah’ım Ali’ye dost olana dost ol, Ali’ye düşman olana düşman ol, Ali’ye yardım edene yardım et, Ali’yi yolda bırakanı yolda bırak!” Ahmed b. Hanbel, *Müsneid-i İmam Ahmed b. Hanbel*, (Mhk. Şuayb el-Arnâvut vd.), Müessesetü’r-Risale, Beyrut 2001, II/271, Hadis Nr. 964; İbnü Ebi Şeybe, *Kitabu’l-Musannef fi’l-Ehâdisi ve’l-Âsar*, (Mhk. Kemal Yusuf Hût), Mektebetü’r-Rüşd Yay., Riyad 1409, VI/368, Hadis Nr. 32091.

2.4.2.10 “*Ḳāle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: ‘Alî ibni Ebû Ṭâlîb ḥalîfetu’llâh ve ḥalîfeti ve hüccetu’llâh ve hücceti şafîyu’llâh ve şafîyyi ve ḥabîbu’llâh ve ḥabîbi ḥalîlu’llâh ve ḥalîli ve seyfu’llâh ve seyfi ve veliyyu’llâh ve veliyyi ve ‘adüvvühü ‘adüvvî ve ḥarbuḥu ḥarbî ve buğzuhu buğzî ve aḥî ve şâḥibî ve vekîli ve vezîri ve muḥibbî ve vaşî ve silmühü silmi ve ḳavlühü ḳavlî ve emriḥü emrî ve bintühü binti ve veledühü veled.*”²⁰³

Ḥudâ’nıñ ol ḥalîfesidir ey cân
Benim hem ḥalîfemdir ol nümâyân

Daḥi hüccetidir Ḥaydar Ḥudâ’nıñ
Benim de hüccetimdir ol inânıñ

Ḥudâ’nıñ ol şafîsi hem ḥabîbi
Benim de oldı bil derde ṭabîbi

Ḥudâ’nıñ hem ḥalîli seyf-i Yezdân
Benim hem ḥalîlim seyfim kemâ-kân

Velîsidir ‘Alî hem Zü’l-celâl’in
Benim de hem velîmdir aña ḥâlîñ

Aña düşmân olan bil baña düşmân
Anıñ cengi benim cengimdir ey cân

Aña buğz eyleyenler baña eyler
‘Alî’yi sevmeyenler beni n’eyler

Daḥi hem şâḥibim hem ḳardaşımdır
Vekîlim hem vezîrim sırdaşımdır

Muḥibbim hem vaşîmdir siz biliñiz
Ki benveş aña da ḥidmet ḳılıñız

²⁰³ “Ali, Allah’ın halifesi ve benim halifemdir. Allah’ın delili ve benim delilimdir. O, tertemizdir. Allah’ın sevgilisi ve benim sevgilimdir. Allah’ın dostu ve benim dostumdur. Allah’ın kılıcı ve benim kılıcımdır. Allah’ın velisi ve benim velimdir. Onun düşmanı benim düşmanımdır, onun savaşı benim savaşımdır. Onun öfkesi, benim öfkemdir. O benim dostumdur, vekilimdir, vezirimdir, sevgilimdir, vasîmdir. Onun barışı benim barışımdır, onun sözü benim sözümdür, onun işi benim işimdir. Onun kızı benim kızımdır, onun oğlu benim oğlumdur.”, Ebu Kâsım et-Taberî, *Bişâratu’l-Mustafâ li-Şîati’l-Murtazâ*, (Mhk. Cevâd el-Kayyûmî), Müessesetü’l-Neşri’l-İslamî, Kum 1420, s. 60, Hadis Nr. 44.

Anıñ dostı baña dost ey ƣalâyık
Anıñ ƣavli benim ƣavlim muvâfık

Anıñ emri benim emrim ƣü zâhir
Anıñ ƣızı benim ƣızımdır âhir

Anıñ oğlı benim oğlum bilesiz
‘Alî evlâdına ƣürmet ƣılasız (1332-1343)

2.4.2.11. “*Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfâ illâ Zülfikâr*”²⁰⁴

Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fikâr
Lâ-ğazâ illâ ģazâ el-Murtaẓâ bi’l-iğtidâr

(1356, 1364, 1372, 1380, 1536, 1539, 1548, 1551)

2.4.2.12. “*Beşşirû bi’n-nâr*”²⁰⁵

Ƙâtil-i ‘Ammâr şânında ol resûl-i Kirdgâr
Beşşirû bi’n-nâr buyurdı ƣalk içinde âşikâr (2095)

2.4.2.13. “*Yüdevvirü’l-ğak ma ‘al Ammâr*”²⁰⁶

Hem dedi *yüdevvirü’l-ğak ma ‘al Ammâr*-ı yâr
Hayşu mâdâre’l-felek devvâr nuğkundan nişâr (2096)

2.4.2.14. “*Hayşu mâdâre’l-felek devvâr*”²⁰⁷

Hem dedi *yüdevvirü’l-ğak ma ‘al Ammâr*-ı yâr
Hayşu mâdâre’l-felek devvâr nuğkundan nişâr (2096)

²⁰⁴ “Ali’den başka genç (yiğit), Zülfikâr’dan başka (keskin) kılıç yoktur.”, Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlü’l-İlbâs ‘Amma İştuhira mine’l-Ehâdis-i ‘alâ Elsineti Nâs*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1351, II/363-364.

²⁰⁵ “Onu öldüren kişi ateşi (cehennem) beklesin.”, el-Hâkim, *el-Müstedrak ale’s-Sahihayn*, (Mhk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1990, III/437, Hadsin Nr. 5661; İbn Hacer, *Matâlibü’l-Âliye*, Daru’l-Ğaysi, Arabistan 1419, XVIII/165, Hadis Nr. 4415.

²⁰⁶ “Hakikat, Ammâr’la döner.” Abdülhüseyn en-Necefi, *el-Gadîr*, Müessesetü’l-Alemî, Beyrut 1994, I/331.

²⁰⁷ “Ammâr nereye yönelirse felek de oraya yönelir.”, hadis kaynaklarında tespit edilemeyen bu ibareler şu kaynakta yer almaktadır: Benlizâde Mahmud Mağnisâvî, *Ravzatu’l-Ahbâb fî-Sîreti’n-Nebî ve’l-Ashâb Tercümesi*, Dâru’t-Tıbbai Âmire, İstanbul 1268, II/284.

2.4.2.15. “*Ḳâle resûla’llâh şallallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ene medînetü’l-ilmü ve ‘Alî bâbuhâ*”²⁰⁸

Ki ya’nî işte ‘ilmiñ şehriyem ben
‘Alî’dir kapısı ol şehriñ ahsen

Ki her kim şehre dâhil olmak ister
Anıñ dürlü metâ’in almak ister

Ki etsün kapusun bulmağa gayret
Girilür kapudan herşey’e elbet (2129-2131)

2.4.2.16. “*Ḳâle resûla’llâh şallallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Yâ ‘Alî ente minnî ve ene minke*”²⁰⁹ *femen e’azzeke feḳad e’azzenî ve men ezlleke feḳad ezellenî.*”

Ki ya’nî yâ ‘Alî bendensiñ uş sen
Daḡi ben sendenem şöyle mu’ayyen

Saña ‘izzet edenler baña ‘izzet
Edüpdür bulsun anlar ‘izzz ü rif’at

Zelîl gördi seni her kim ki ey yâr
Zelîl gördi beni ol ehl-i inkâr

Zelâletle kim incitdi resûli
Erişdi la’net-i Ḥaḳ ber-uşûli (2138-2141)

2.4.2.17. “*Ed-dünyâ ḥarâm ‘alâ ehli’l-âḫireti ve’l-âḫiretü ḥarâm ‘alâ ehli’d-dünyâ ve humâ ḥarâmani ‘alâ ehli’llâh.*”²¹⁰

Ki ya’nî âḫiret ehline dünyâ
Ḥarâmdır dedi bil ol yüzi aşfâ

²⁰⁸ “Ben ilmin şehriyim ve Ali de onun kapısıdır.” Bu hadis şöyle devam ettirilmiştir: “Kim şehri isterse kapıya gelsin.”, el-Hâkim Muhammed en-Nişâburî, *Müsterek ale’s-Sahihayn*, (Mhk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1990, III/137, Hadis Nr. 4637-4639.

²⁰⁹ “Ey Ali, sen bendensin ben de sendenim, kim ki seni yüceltirse beni yüceltmış olur. Kim seni aşağılarsa beni aşağılamış olur.”; “Ḳâle resûlullâh şallallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Yâ ‘Alî ente minnî ve ene minke.” ifadeleri için kaynak bulundu. Diğer kısımlar için bir kaynak tespit edilemedi. el-Buharî, *el-Câmiü’l-Müsnedü’l-Sahih*, (Mhk. Muhammed Züheyr en-Nâsır), Daru Tavkî Necet, Arabistan 1422, III/184, Hadis Nr. 2699.

²¹⁰ “Dünya, ahiret ehline haramdır ve ahiret, dünya ehline haramdır ve her ikisi Allah ehline haramdır.”, Celaleddin es-Suyûtî, *Câmiü’l-Ehâdis*, Dâru’l-Meârif, Riyad 1992, XIII/6, Hadis Nr.12423; Nasıruddin el-Elbanî, *Silsiletü’l-Ehadisi Daifeti ve’l-Mevzuati ve Eseruha’s-Seyyiu fi’l-Ümmeti*, Daru’l-Mearif, Riyad 1992, I/105, Hadis Nr.32.

Dağı hem dünyâ ehline o âhret
Harâmdır gözüñ aç al bundan ‘ibret

Harâmdır dağı ehlu’llâha anın
İkisi de muhakkağ kes gümanıñ (2356-2358)

2.4.2.18. “*Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Hubbu ‘Alî hasenetün lâ-tazaruhâ seyyi’eh ve buğzu ‘Alî seyyi’etün lâ-tenfe’uhâ hasene.*”²¹¹

Ki ya’nî hubbu ‘Alî aña ey kul
Ki bir hasenedir kim katı maqbûl

Żarâr ermez aña seyyi’eden uş
‘Azâba uğramaz hâli olur hoş

Dağı buğzu ‘Alî kim bil muhakkağ
Ki bir seyyi’edir kim şöyle muṭlağ

Erişmez haseneden aña bir sûd
Olur elṭâf-ı Hâğ’dan dûr u maṭrûd (3176-3179)

2.4.2.19. “*Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: el-e’immtü ve’l-hüccetü min ba’dî yekûn işnâ-‘aşera’an evlâdi evvelühüm ‘Alî ve âhirühüm el-Mehdî*”²¹²

Ki benden sonra añañ siz ey ümmet
Olur on iki ol e’imme hüccet

Benim evlâdlarımdan ola zâhir
‘Alî’dir evveli hem Mehdî-âhir (3212, 3213)

²¹¹ “Ali’yi sevmek sevaptır, onu seven kişiye zarar gelmez. Ali’ye buğz etmek günahdır, ona buğz eden kişiye yaptığı iyilik fayda vermez.”, Şemsüddin ez-Zehebî, *el-Münteka min Minhaci’l İ’tidal*, (Mhk. Muhibüddin el-Hatib), Daru’l-Mearif, Riyad 1992, I/317.

²¹² “Benden sonra imamlar ve hüccetler 12 tanedir. Birincisi Ali ve sonuncusu Mehdi’dir.” Bu hadis kaynaklarda bu haliyle tespit edilemedi. Ancak “İmamlar benden sonra 12 tanedir. Onların birincisi Emire’l-Mü’minin Ali b. Ebî Talib, sonuncusu ise Kâim’dir...”, el-Kifârî, *Mes’eletü’t-Takrib Beyne Ehli’s-Sünneti ve’s-Şîa*, Daru’t-Tayyibe, Riyad 1428, I/316.

2.4.2.20. “*Ḳāle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: el-e’immetü min-ba’di bi’adedi nuḳabâ’i benî isrâ’il*”²¹³

Ki ya’nî benî İsrâ’il’den Allâh
Alupdur ‘ahd u mişâk oluñ âgâh
Olardan on ikisiñ kıldı nâzır
Olarla emr-i maḥşûş içre ḥâzır

Ki evlâd-ı resûlden on iki nûr
İmâmlardır cihân anlarla ma’mûr (3219-3221)

2.4.2.21. “*Küllü ḥasebin ve nesebin yenḳatı’ illâ ḥasebî ve nesebî ilâ yevmi’l-ḳıyâme*”²¹⁴

Ki ya’nî kesilür cümle nesiller
Ḥaseb neseb daḫi küllî aşıllar

Benim neslim kesilmez tâ ḳıyâmet
Ederler ‘adl ile bu ḥalkı râḫat (3271-3272)

2.4.2.22. “*Levlâke levlâke le-mâ ḥalaktü’l-eḫlâke*”²¹⁵

Çün riḏâ *levlâki* giydiñ tâc-ı *le-‘amrûk* bile
Ayağıñ altına eḫlâk ‘arş-ı a’zam *rû-nihed* (459)

Hâdî-yi ins ü melâ’ik hem icâd-ı kâ’inât
Çün demiş şânında ol Ḥaḳḳ işte *levlâk lemâ* (3297)

Şefî’ü’l-müznibîn sensin penâh-ı mücrimîn sensin
Ḥudâ sırrına vâḳıfsıñ şânındır *levlâk lemâ* (3455)

²¹³ “Benden sonra ümmetimin imamları Beni İsrâ’il’in nakîblerinin sayısı kadardır.” Hadisin tamamı şöyledir: Mesruk’tan rivayet edildiğine göre “Biz Abdullah b. Mes’ud ile oturuyorduk. Bir adam ona, Ey Ebâ Abdürrahman, rasulullah bu ümmetin kaç tane halifesi olduğunu sordun mu? der. Abdullah b. Mes’ud, Irak’a geldiğimden beri bu soruyu bana senden önce hiç kimse sormadı, der. Sonra “Evet” (sordum), rasulullah (imamların sayısı) 12’dir, Beni İsrâ’il’in nakîblerinin sayısı kadardır, dedi.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned-i İmam Ahmed b. Hanbel*, (Mhk. Şuayb el-Arnâvut, vd.), Müessesetü’r-Risale, Beyrut 2001, VI/321.

²¹⁴ “Her hesap ve neseb kesilecektir; ancak benim hesabım ve nesebim kıyamete kadar kalacaktır.” İsmail Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî el-Halvetî, *Ruhu’l-Beyân*, Daru’l-Fikr, Beyrut 1416, II/174.

²¹⁵ “Sen olmasaydın, sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım.” Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ*, İstanbul 1305, II/164; el-Elbânî, *Silsiletü’l-Eḫâdis’z-Zaîfe ve’l-Mevzûa*, Şam 1384, I/7.

2.4.2.23. “*Ḳâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muhammed mâte şehîdâ*”²¹⁶

Getürdi ol Hüseyin-i Kerbelâ’yı
Dedi terk eyledim ben bu fenâyı (3496)

Hemân-dem teslâm etdi Hakk’a cânı
Bırakdı gitdi bu fânî cihânı (3501)

2.4.2.24. “*Ḳâle’n-nebî ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ hubbu ‘âl-i Muhammed mâte meğfûran lehü*”²¹⁷

Hüseyin-i Kerbelâ’dır ol ki ibni Murtażâ’dır ol
Çü sıbt-ı Muştâfâ’dır ol anası Fâtıma bî-râḥ (3506)

Ki yetmiş iki aşhâb ile anı
Şehîd eylediler ol hânedânı (3518)

2.4.2.25. “*Ḳâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: el-Ḥasan ve’l-Hüseyin ibneyyi ve men eḥabbehüme eḥabbeni ve men eḥabbeni eḥabbehu’llâhu ve men eḥabbehu’llâhu edḥâlehü’l-cennete ve men ebğâzahumâ ebğâzanî ve men ebğâzanî ebğâzahu’llâhu ve men ebğâzahu’llâhu edḥâlehü’n-nâr*”²¹⁸

Ki ya’nî ol Hüseyin ile Ḥasan bil iki oğlumdur
Ki her kim anları sevdi muḥabbetle ede evrâd

Beni sevmiş olur ol cân beni seven Hakk’ı sevdi
Hakk’ı seven bihişt içre girüben ola göñli şâd

Daḥi her kim buları sevmeyüben ger ola düşmân
Baña düşmân olur ol er olur hem Rabb’isine ‘âd

²¹⁶ “Kim Muhammed’in soyundan gelenleri severek ölürse şehit olarak ölmüştür.”, İbn Hacer el-Heytemi, *es-Savâiku’l-Muhrikati fi’r-Reddi Alâ Ehli’l-Bidai ve’z-Zındıka*, (Mhk. Abdurrahman b. Abdullah et-Türkî, vd.), Müessesetü’r-Risale, Lübnan 1997, II/664.

²¹⁷ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse bağışlanmış olarak ölmüştür.”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664.

²¹⁸ “Ḥasan ve Hüseyin benim oğlumdur. Kim onları severse beni sever, kim beni severse Allah’ı sevmiş olur ve kim Allah’ı severse Allah onu cennetine sokar. Kim onlara buğz ederse bana buğz eder, kim bana buğz ederse Allah’a buğz etmiş olur ve kim Allaha buğz ederse Allah onu nâra (cehenneme) sokar.”, Aynı hadis, Ebu Hureyre’nin rivâyetinde şöyle geçer: “Kim onları severse beni sevmiştir, kim onlara buğz ederse bana buğz etmiştir. Ebu Hureyre, onların Ḥasan ve Hüseyin olduğunu söyledi.” el-Kadi İyaz, *eş-Şifâ bi-Tarifi Hukuki’l-Mustafa*, Daru’l-Fikr, Riyad 1988, II/26; İbn Râhûne, *Müsnedi İshak b. Râhûne*, (Mhk. Abdülgafur el-Belûşî), Mektebetü’l-İman, Medine 1412, I/248, Hadis Nr. 211.

Hudâ'ya kim ki düşmândır olur pes nâra dâhil ol
'Azâb içre kalur her dem olur hâli anî ber-bâd (3573-76)

2.4.2.26. “*Ķâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: İhtedû bi's-şemsî fâzâgâbeti's-şemsî fâhtedû bi'l-ķamer fâizâ gâbetü'l-ķamer fâhtedû bi-zühreti fâizâ gâbeti'z-zühreti fâhtedû bi'l-ferķadeyn fe ķîle resûla'llâh ma's-şems ve mâ'l-ķamer vemâ'z-zühretü vemâ'l-ferķadan feķâle's-şems ene ve'l-ķamer 'Alî ve'z-zühreti Fâtıma ve'l-ferķadân el-Ħasan ve'l-Ħüseyn*”²¹⁹

Ki ya'nî isteyiniz toğrı yolı nûr-ı güneşle
Eger ĝâ'ib olursa şems ediñ nûr-ı ķamerle râd

Eger kim ol ķamer dağı olursa ĝâ'ib ü mestûr
Tutuñ ol nûr-ı Zühre'yi ede tâ kim sizi irşâd

Dağı ol nûr-ı Zühre ger olursa ĝâ'ib ü maĥcûb
Ki nûr-ı Ferķadân'ı siz ediñiz dem-be-dem irşâd

Dediler yâ resûla'llâh nedir ol şems ile ķamer
Ki Zühre Ferķadân kimdir beyân et olavuz münķâd

Resûla'llâh buyurdı kim güneş ben
'Alî'dir ol ķamer işte mu'ayyen

Ki Zühre Fâtıma ol pâk-i zendir
Feraķdân hem Ħüseyn ile Ħasan'dır (3578-3583)

2.4.2.27. “*Ķâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ ĥubbu âl-i Muĥammed mâte tâ'ibâ*”²²⁰

2.4.2.28. “*Şalavâtu'llâhi ve selâmühü 'aleyhi ve 'aleyhim ecma'in ķâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ ĥubbu âl-i Muĥammed mâte mü'minen müstekmile'l-îmân*”²²¹

²¹⁹ “Hz. Peygamber (sav) buyuruyor ki: Yolunuzu güneşle bulun, eğer güneş batarsa ayla bulun, ay batarsa Zühre'yle bulun, Zühre kaybolursa Ferkadeyn yıldızlarıyla bulun. Resûllâha sordular: Güneş, Ay, Zühre, Ferkadeyn nedir? O da Güneş benim, Ay Ali'dir, Zühre Fatıma'dır, Ferkadeyn Hasan ile Hüseyin'dir, diye cevap verdi.”, el-Haskânî, *Şevâhidü Tenzil*, Müessesetü'l-'Aleml, Beyrut 2010, I/59, Hadis Nr. 91

²²⁰ “Kim Muhammed'in ailesini severek ölürs e tövbe edenlerden olarak ölmüştür.”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664. (Giryânî, diğer hadislerde uyguladığı manzum yorumu 27-36. hadislerde terk etmiştir.

2.4.2.29. “*Ḳāle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed beşserahu melekü’l-mevti bi’l-cenneti şümme münker ve nekir*”²²²

2.4.2.30. “*Ḳāle resûla’llâh: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed yüzeffü ilâ-cenneti kemâ tüzeffü’l-‘arûs ilâ beyti zevcihâ*”²²³

2.4.2.31. “*Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed futiḥa lehü fî-ḳabrihi bâbân ile’l-cenneti*”²²⁴

2.4.2.32. “*Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed cea’la’llâhu ḳabre mezârü melâ’iketi’r-raḥme*”²²⁵

2.4.2.33. “*Ḳāle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed mâte ‘ale’s-sünneti ve’l-cemâ’ati*”²²⁶

2.4.2.34. “*Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ buğzu âl-i Muḥammed câ’e yevme’l-ḳiyâmeti mektûbün beyne ‘ayneyhi âyisün min raḥmeti’llâh*”²²⁷

2.4.2.35. “*Ḳāle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ buğzi âl-i Muḥammed mâte ḳâfirân*”²²⁸

2.4.2.36. “*Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ buğzu âl-i Muḥammed lem yeşümme rayḥatu’l-cenneti.*”²²⁹

²²¹ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse o, kâmil imanı olan bir mü’min olarak ölmüştür.”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664.

²²² “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse ölüm meleği onu cennetle müjdeler ve sonra da Münker ve Nekir (onu cennetle müjdeler.)”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664.

²²³ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse bir gelinin eşinin evine girmesi gibi cennete girer.”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664.

²²⁴ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse kabirde onun için cennete iki kapı açılır.”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664. (Giryânî diğer hadislerde yaptığı manzum yorumu burada terk etmiştir.

²²⁵ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse Allah onun kabrini rahmet meleklerinin ziyaret ettiği bir yere dönüştürür.”, Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥü’l-Gayb*, Daru İhyâ-i el-Turâsî el-Arabi, Beyrut 1420, XXVII/595.

²²⁶ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse sünnet ve cemaat üzere ölmüş olur.”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664.

²²⁷ “Kim Muhammed’in ailesine düşmanlık üzere ölürse kıyamet günü gözlerinin arasında “Allah’ın rahmetinden umudunu kesmiş” yazılı olarak gelir.”, İbn Hacer el-Heytemi, *a.g.e.*, II/664.

²²⁸ “Kim Muhammed’in ailesine buğz ederek ölürse kâfir olarak ölmüştür.”, Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥü’l-Gayb*, Daru İhyâ-i el-Turâsî el-Arabi, Beyrut 1420, XXVII/167.

²²⁹ “Kim Muhammed’in ailesine buğz ederek ölürse cennetin kokusunu alamaz.”, İbnü Atıyye el-Endülûsî el-Muharibi, *el-Muharrirü’l-Veciz fi Tefsiri Kitabil Aziz*, (Mhk. Abdusselam Abdüşşafî Muhammed), Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1422, V/34.

Necmü'l-Kulûb'da, âyet ve hadislerin dışında kelâm-ı kibâr özelliği gösteren “*Men lem yûled merreteyni lem yelîc fî-melekûti's-semâvât*”²³⁰ ifadelerine rastlanılmıştır.

Ki ya'nî iki kez toğmazsa bir cân
Demezler ol kişiye kâmil-insân (3143)

Ki gökler 'âlemine varamaz ol
Behâ'imveş olur her şeyde ma'zûl (3144)

Mesnevide hadisler nakledilirken bazen râvî ismi verilmeden, bazen tek râvî, bazen de birden fazla râvînin zikredildiği görülmüştür. Mesnevinin bütününe bakıldığında Hz. Hasan, Hasan Başrî, Ebû Leylâ, Hâriş oğlu Zeyd, Mu'âz İbni Cebel'den 1; Hz. Hüseyin, İbni Mes'ûd, Câbir Ensârî, Ebûzer, Selmân, Ebû Derdâ'dan 2; İbni 'Abbâs'dan 7 hadisin rivayet edildiği görülmüştür. Bu râvîler arasında 7 hadisle en çok hadis rivayet eden sahabe İbni Abbâs'tır.

Rivâyet etdi râvî bu beyânı
Kaçan kim geldi ol Veyse'l-Çarânî (558)

Rivâyetde demiş kim ibni Mes'ûd
İşitdim ben dedi Aḥmed ü Maḥmûd (2149)

Eder ol ibni 'Abbâs'dan rivâyet
Daḥî Câbir Ebûzer'den ḥikâyet (1299)

2.9.3. Diğer Kaynaklar

Necmü'l-Kulûb'un telifinde âyet ve hadislerin dışında bazı kaynaklardan da faydalanılmıştır. İslam tarihinde yaşanan önemli olaylar anlatılırken rivayetler çoğunlukla bu kaynaklara dayandırılmıştır. İslam tarihi kaynakları ve müellifleri genellikle isim belirtilmeden “müverrihler” ifadesiyle belirtilmiş, metnin iki yerinde genel uygulamanın dışına çıkılarak kaynak isimi verilmiştir.

Müverriḥler kılupdur bir rivâyet
Gel imdi diñle her neyse ḥikâyet (1200)

²³⁰ “İki kere doğmayan yerlerin ve göklerin melekûtuna karışamaz.”, Nizamüddin Kummî en-Nisâbü'rî, *Garâibu'l-Kur'an ve Garâibu'l-Furkan*, (Mhk. Şeyh Zekerîyya Amiyat), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1416, V/305; İsmail Hakkı el-Halveti, *Ruhu'l-Beyan*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1416, II/26.

Yemînî bil bunu naql eylemişdir
Fazîlet-nâme'sinde söylemişdir (1298)

Ebû Hanîfe Dîneverî ey yâr
Rivâyet eyleyüben kıldı izhâr (1422)

Mesnevinin telifinde yararlanılan kaynakların muteber oluşları “*Envâ’-ı kütübü mu’teberlerden ahz u cem’ olunup...*” [s. 2] ifadesiyle belirtilmiştir. Bu kaynaklarda geçen mensur kıssalar özellikle manzum ifadeye elverişli ve nasihatâmiz olanlar, Necmü’l-Kulûb’da yeniden manzum olarak tanzim edilmiştir.

Ele aldım pes *envâ’-ı kitâbı*
Tecemmü’ eyleyem vefk-i cevâbı (39)

Alam nazma münâsib kıssalardan
Kelâm-ı pend sözi pür-hışşelerden (40)

Yaptığımız araştırmalarda muhtevanın oluşturulmasında önemli bir katkıya sahip olan bu kaynaklar, aşağıdaki şekliyle tespit edilmiştir. Umumiyetle mensur olarak telif edilen bu kaynaklar hakkında önce kısa bir bilgi verilmiş, ardından Necmü’l-Kulûb ile muhteva kaynakları arasındaki ortak konular, beyit ve sayfa numaraları belirtilerek mukayeseli bir şekilde verilmiştir.

2.9.3.1. Ravzatu’l-Ahbâb fî Sîreti’n-Nebî ve’l-Ashâb Tercümesi

Ravzatu’l-Ahbâb, Ali Şîr Nevâî’nin teklifi üzerine Atâullah İbni Fazlullah Hüseyinî tarafından telif edilmiştir. Aslı Farsça olan bu eser, Benlizâde Mahmud Mağnisâvî tarafından 22 Cemâziyelâhir 1268 / 13 Nisan 1852 tarihinde üç cilt halinde Türkçeye tercüme edilmiştir. Eser, umum halkın faydası gözetildiği için âvâmın da anlayabileceği sade bir Türkçeyle tercüme edilmiştir. Ravzatu’l-Ahbâb’ın I. cildinde Hz. Muhammed (sav) sîreti; II. cildinde Hulefâ-yı Râşidîn, sahabenin ahvâli ve faziletleri; III. cildinde Eimme-i İsnâ-Aşer ve İslam halifeleri hakkında bilgi verilmiştir.²³¹

²³¹ Benlizâde Mahmud Mağnisâvî, *Ravzatu’l-Ahbâb fî Sîreti’n-Nebî ve’l-Ashâb Tercümesi*, Dâru’t-Tıbbai Âmire, İstanbul 1268, I-II/3-4,314,514.

Tablo 5 Ravzatu'l-Ahbâb'ın Necmü'l-Kulûb Üzerindeki Tesiri

Necmü'l-Kulûb Beyit No	Ortak Konular	Ravzatu'l-Ahbâb Cilt, Sayfa No
78-94	Hiz. Ali'nin halifeliğini ilan etmesi, çolak eliyle Talha İbni Abdullah'ın biat etmesi ve bu olaydan sonra yaşananlar.	II / 191
94-112	Hiz. Osman'ın eşi Nâile'nin kesilmiş parmağını ve Hiz. Osman'ın kanlı gömleğini yanına alarak Beni Ümeyyeoğulları ile Şam'da bulunan Muaviye'ye sığınması ve Hiz. Osman'ın kanını talep etmesi.	II/ 193, 243
536-559	Hiz. Ali'nin Sıffin'e giderken Veysel Karanî ile karşılaşması, Veysel Karanî'nin Hiz. Ali'ye bağlılığını ilan etmesi ve savaşa katılması ve vefatı.	II / 213
145-224	Mâlik b. Eşter ile Dahhak b. Kays muharebesi, burada yaşananlar ve yazılan fetih-nâme.	II / 244-245
262-273	Hiz. Ali tarafından Muâviye bin Ebû Süfyân tarafına yazılan mektubun cevabı.	II / 259
562-644	Hiz. Ali ile rahip, Hiz. Peygamber kıssaları.	II / 261-262
645- 742	Fırat için köprü yapımı, Mâlik Eşter ile Muaviye emirlerinden Nasroğlu Ziyâd, Şüreyh ile savaşıması, Hiz. Muhammed (sav) ile Muaviye kıssası.	II / 263-266
1046-1168	Mâlik Eşter ile Ebû'l-Aver cengi, Fırat'ın suyu için yapılan mücadeleler.	II / 267-270
1222-1249	Zahire kervanı kıssası, savaşın başlaması ve Dahhak'ın ölümü.	II / 270
1250-1273	Muaviye'nin Şercîl, Habîb ve Muaz İbni Ahnes'i haberci olarak Hiz. Ali'ye göndermesi.	II / 271
1433-1443	Sıffin'de birbiriyle çarpışan baba (Asal) ve oğul (Hacel) kıssası, Hiz. Ali'nin savaşa ait nasihatleri.	II / 271-273
1636-1685	Beşir, Kerib ve Muhammed Hanife'nin meydan savaşları.	II / 274-276
1693-1701 1758-1795	Muaviye'nin meydan savaşına çıkması ve korkup kaçması; Hiz. Ali'nin Amr b. As'ı öldürmek üzereyken serbest bırakması, avret yeri açıldığı için serbest kalan Amr b. As'la alay edilmesi.	II / 277-279
1818-1885	Garar-Ayaş, Ayaş-Hiz. Ali çarpışması, Amr b. As-Muaviye arasındaki tartışmalar.	II / 280-281
	Osman ve Hamza kardeşlerin Hiz. Ali'nin askerleriyle çarpışmaları, Muaviye'nin Mâlik	

1891-1907 1924-1938	Eşter'in çarpışma teklifini reddetmesi, Mâlik Eşter'in Cündeb'le çarpışması.	II / 281-282
2028-2085	Ammâr b. Yâsir'in şehâdeti.	II / 283-284
2409-2434 2413-2558	Hız. Peygamber zamanında kalma bir sancağın Hız. Ali tarafından meydana çıkarılması, Hız. Ali'nin kâsitîn, mârikîn ve nâkisînle savaşıması.	II / 285-286 II / 285-286
2459-2500	Eşit özelliklere sahip oldukları hakkında Muaviye'nin Hız. Ali'ye mektup göndermesi ve Hız. Ali'nin cevabı.	II / 287
2567-2718	Hakem Olayı	II / 288-97
3051-3098	Hız. Ali'nin Hâricilerle savaşıması	II / 303-308
3335-3376	İbni Mülcem'in Hız. Ali'yi şehit etmesi.	II / 310-314
3481-3504	Hız. Hasan'ın eşi Cu'de tarafından zehirlenmesi.	III / 10
3578-3588	Hadiste geçen "Bi'l-kamer, zühreti, ferkadeyn" kavramlarının manzum yorumu.	III / 15
3589-3613	Zeynelâbidîn'in Muhammed Hanîfe ile imamet konusunda tartışması ve Hacerü'l-Esved'in şahitliğine baş vurma.	III / 16-17
3798-3831	Muhammed Taki ile hapisanedeki adamla kıssası	III / 31-32
3839-3851	Ali Naki'nin halife Mütevekkil tarafından Irak'a davet edilmesi ve yolda Salih adında biriyle arasında geçenler.	III / 33
3871-3893	Hasanu'l-Askerî ile baba-oğul kıssası.	III / 34

2.9.3.2. Târih-i Taberî-i Kebîr Tercümesi

Târih-i Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîrû't-Taberî (310/923) tarafından yazılmıştır. Taberî, daha çok müfessir ve tarihçi sıfatlarıyla tanınmıştır. Bu eser, kendi döneminde Arapça yazılan en kapsamlı tarihlerden biri olarak bilinir. Aslı altı ciltten oluşan Târih-i Taberî'nin mütercimi belli değildir. Eser ilk defa 1292/1875-76 yılında kısaltılmış haliyle üç cilt olarak Türkçeye çevrilmiştir.²³²

²³² Ebû Ca'fer et-Taberî, *Târih-i Taberî Tercümesi*, (Haz. Mustafa Can), Konya 1983, III/4-31.

Tablo 6 Târih-i Taberî'nin Necmü'l-Kulûb'a Tesiri

Necmü'l-Kulûb Beyit No	Ortak Konular	Târih-i Taberî Cilt, Sayfa No
94-112	Hiz. Osman'ın öldürölmesi ve Hiz. Osman'ın eşı Nâile'nin parmağının kesilmesiyle Muaviye'nin Hiz. Ali'ye karşı çıkması.	III / 191
1046-1168	Ebu Aver-Ziyâd, Mâlik Eşter savaşıları, Fırat suyu için Mâlik Eşter ile Amr b. As çarpışması.	III / 192
2028-2085	Ammâr b. Yâsir'in nebevî şehitlik müjdesine nâil olması.	III / 196-97
2567-2718	Hakem Olayı.	III / 198
3051-3098	Hâricilerin Hiz. Ali ile savaşmaları.	III / 199

2.9.3.3. Tercüme-i Şevâhidü'n-Nübüvve

Şevâhidü'n-Nübüvve, Ali Şîr Nevâî'nin isteğı üzerine 885/1480 yılında Mevlânâ Abdurrahman-ı Câmî 898/1492 tarafından Farasça telif edilmiştir. Eserin tam adı “Şevâhidü'n-Nübüvve li-Takvıyeti Yakîn Ehli'l-Fütüvve”dir. Bu eser dilimize Lamiî Çelebi tarafından 938/1532 yılında tercüme edilmiştir. Şevâhidü'n-Nübüvve'nin muhtevasında Hiz. Muhammed'in (sav) peygamberlik delilleri anlatılmıştır. Metin, Mukaddime, yedi bölüm ve Hatime'den oluşmuştur. Eserin altıncı Faslı “Ashâb-ı Kirâm ve Eimme-i Azâm” başlığıyla verilmiştir.²³³

Tablo 7 Şevâhidü'n-Nübüvve'nin Necmü'l-Kulûb'a Tesiri

Necmü'l-Kulûb Beyit No	Ortak Konular	Şevâhidü'n-Nübüvve Sayfa No
562-644	Hiz. Ali ile rahip kıssası.	445-446
3318-3333	Muaviye'nin öldüğüne dair verilen habere Hiz. Ali'nin verdiği cevap.	451-452

²³³ Lamiî Çelebi, *Tercüme-i Şevâhidü'n-Nübüvve (Lamiî Çelebi'nin Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, (Haz. Erdem Can Öztürk), Gece Kitaplığı, Ankara 2015, s. 28,55-57; Mustafa Öz, “Şevâhidü'n-Nübüvve”, *DİA*, Ankara 2010, XXXIV/19.

3593-3597, 3619-3626, 3598-3513	Zeynelabidin'in evi yanarken namazı terk etmemesi, ceylanla olan kıssası, Muhammed Hanife ile halifelik tartışmaları ve Hacerü'l-Esved'in şahitliğine baş vurulması.	470-474
3632-3646, 647-3653	Muhammed Bakır'ın duvarın arkasını görme ve âmâ Ebû Basîr kıssası.	479-481
3665-3684, 3685-3703, 3712-3741	Câfer Sadık'ın kuru hurma ağacı, bir adamı köpeğe çevirmesi, birbirinden farklı dört ölü kuşu diriltme kıssaları.	490-491
3712-3741	Musa Kâzım'ın Şakik-i Belhî kıssası.	493-494
3750-3754, 3755-3771	Ali Rıza'nın doğarken zikretmesi ve Kûfeli bir adamla kıssası.	498, 504
3781-3797, 798-3826	İmam Taki ile halife Me'mun arasında geçen konuşmalar ve peygamberlik iddiasıyla mahkûm olan bir adamla ilgili kıssa.	510-512
3839-3851, 3853-3867, 3835-3838	Ali Naki'nin Hân-ı Saad, Hindistanlı sihirbaz ve düğündeki saygısız genç ile ilgili kıssaları.	515-517
3874-3893, 3894-3901	İmam Askerî'nin baba-oğul (İbrahim ve oğlu) ve zindandaki mahpus kıssaları.	517-519
3912-3928, 3930-3947	Muhammed Mehdi'nin doğması, Kur'an okuması, meleklerle emanet edilmesi ve Halife Mutazır'ın adamlarından saklanarak sır olması.	520-522

2.9.3.4. İslam Tarihi (el-Ahbâru't-Tıvâl)

Ebu Hanife Dineverî'nin künyesi Ebu Hanife Ahmed b. Davud ed-Dineverî, olup miladi 820'de İran'ın Dinever bölgesinde doğmuş ve 896 yılında Dinever'de ölmüştür. İsfahan, Küfe ve Basra gibi şehirlerde kuvvetli bir eğitim gören müellifin bitkilerden astronomiye, edebiyattan matematiğe birçok alanda yazdığı 17 eseri bulunmaktadır. Bunlardan biri olan el-Ahbâru't-Tıvâl, İslam tarihi alanında yazılan muteber kitaplardan biri olarak kabul edilmiştir. Müellifin verdiği bilgilerin büyük bir kısmı nakillere dayandırıldığı için eserin tarafsızlık ilkesiyle yazıldığı söylenebilir. Eserde Hz. Âdem'den İslâmî fetihlere kadar birçok konu ele alınmıştır. Âl-i Beyt ile

İbn Süfyan arasında yapılan mücadeleler el-Ahbâru't-Tivâl'in büyük bir kısmını oluşturmuştur.²³⁴

Tablo 9 el-Ahbâru't-Tivâl'in Necmü'l-Kulûb'a Tesiri

Necmü'l-Kulûb Beyit No	Ortak Konular	el-Ahbâru't-Tivâl) Sayfa No
262-315	Hiz. Ali'nin Muaviye'ye mektup yazması, bu mektubu Haccâc Ensârî ile göndermesi, Muaviye'nin içi boş bir mektupla cevap vermesi ve Hiz. Ali'nin Muaviye'nin gönderdiği elçisiyle tartışması.	193-194

2.9.3.5. Fazîlet-nâme

Necmü'l-Kulûb'un muhteva kaynaklarından olan Fazîlet-nâme, birkaç yönüyle diğer eserlerden ayrılır. Eserin ve yazarının isminin belirtilmesi, manzum olması ve en az referans gösterilmesi başlıca farklılıkları oluşturmuştur.

Fazîlet-nâme'nin aslı İranlı Şeyh Rükneddîn tarafından mensur olarak telif edilmiştir. Daha sonra bu eser, XVI. yüzyıl şairlerinden Derviş Muhammed Yemînî tarafından adapte yoluyla manzum olarak 925/1519 yılında yazılmıştır. Kitapta Hiz. Ali'ye ait on dokuz fazîlet, menkıbeler aracılığıyla anlatılmıştır.²³⁵

Tablo 9 Fazîlet-nâme'nin Necmü'l-Kulûb'a Tesiri

Necmü'l-Kulûb Beyit No	Ortak Konular	Fazîlet-nâme Cilt/Sayfa No
1298-1320	Hiz. Peygamber'in Veda Haccı ve bir âyetin yorumu.	I/509-513

²³⁴ Ebû Hanife Dineverî, *İslam Tarihi (el-Ahbâru't-Tivâl)*, (Çev. Nusrettin Bolleli ve İbrahim Tüfekçi), Hivda Yay., İstanbul 2007, s. 1-43.

²³⁵ Derviş Muhammed Yemînî, *Fazîlet-nâme (Giriş-İnceleme-Metin)*, (Haz. Yusuf Tepeli), TDK Yay., Ankara 2002, I/4-11.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECMÜ'L-KULÛB

1. Nüsha Tanıtımı ve Metnin Kurulmasında İzlenen Yol

1.1. Eserin Nüsha Tavsifi

Yapılan araştırmalarda Süleyman Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb adlı mesnevisinin bir nüshasına rastlanmıştır. Elde edilen bu ünik nüsha ve bu nüshaya ait hususiyetler, aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

1.1.1. Ankara Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9041:

İstinsah Tarihi : 07 Receb 1309 / 06 Şubat 1892

Müstensih : ?

Kitabın Ölçüleri: 205x155-150x115 mm.

Cilt : Mukavva cilt.

Varak : 133 vr.

Satır : 16 satır, çift sütun.

Yazı : Nesih.

Kağıt : Abadî kağıt.

Baş : “Gel ey dil zıkr kıl Hıyy u Kādîm’i

De *bismillâhirrahmânirrahîm* ”

Son : “Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilât

Vir şalâvat ol resûle zeyn ola erkânımız”

Yazmanın sırtı tamir görmüş, bez kaplı, üstü aşınmış, solmuş ebru kağıt ile kaplıdır. Yazmadaki manzumeler cetvel içinde yazılmış, başlıklar siyahtır. Yazmada varak numarası yerine sayfa numarası kullanılmıştır. Yazmanın 1. sayfasında fihrist ve Milli Kütüphane’nin mührü bulunmaktadır. 2. sayfasında ise metnin muhtevasına dair 6 satırlık bir mensur açıklama yer almaktadır. Yazmanın 4. ve 5. sayfaları

yırtılmış ve yeniden yapıştırıldığından 18 beyit eksiktir. Yazmanın 9 ve 10. sayfaları eksiktir. 208. sayfadan itibaren gazellerdeki bazı kelimelerin anlamları cetvelin dışına yazılmıştır. 239. sayfada derkenara yazılan bir beyit bulunmaktadır. Bu beytin yazılması gerektiği yer bir çizgiyle belirtilmiştir. Yazmanın 366. sayfasında başlık için boşluk bırakılmış fakat başlık yazılmamıştır.

1.2. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yol

1.2.1 Ek ve Edatların Yazımı

* Ek ve edatlar kendilerinden sonra gelen kelimelerden kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır: be-ḥükm, ez-meşakkât, bî-tâb.

* Tekrar gruplarında araya giren ekler, kısa çizgi ile ayrılmıştır: dem-be-dem, gün-be-gün, ser-te-ser, ser-â-ser.

* Yapım eki işlevi taşıyan ek ve edatlar sonuna geldikleri kelimelerle kısa çizgi (-) ile ayrılmamıştır: pâsbân, bedter, nâmdâr, ferâḥnâk, gerdûnveş.

* Metinde geçen kapalı “e”ler açık “e” olarak okundu. Bu kelimelerin virdi, didi, irdi şeklindeki okunuşları yerine verdi, dedi, erdi halleri yazıldı.

*Kelimelerde gösterilmeyen ünlüler günümüz Türkçesindeki ses uyumu gözetilerek okundu: edelim, olupdı, kaldırıp, kondukda.

1.2.2. Kelimelerin Yazımı

* Ünlü ile biten bir kelimedenden sonra ünlüyle başlayan başka bir kelimenin geldiği durumlarda vezin gereği ünlüler düşürülmüştür. Bu durum, kesme işaretiyle gösterilmiş ve bu şekilde yazılan kelimeler birleşik yazılmıştır: n’oldı, n’eyler.

* Asıl yazımı ḥışm, naḳl, şükr, zıkr şeklinde olan kelimeler, vezin zaruretinden dolayı kimi zaman dar bir ünlü türetilerek okunmuştur: ḥışım, naḳıl, fikir, zikir, şükür.

* Şahıs, yer, kitap vb. bildiren özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış, kelimelerin sonlarına gelen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmıştır: Zeyne’l-‘abâ’dan, Hindistân’a , Kerbelâ’yı, Fazîlet-nâme’sinde.

* Vav-ı ma‘dûlelerin yazımı şu şekilde gösterilmiştir: ḥ’âce, ḥ’âb, üstüḥ’ân.

* Metinde çoğu zaman yazılmayan atıv vavları gösterilirken köşeli paranteze ihtiyaç duyulmamıştır.

1.2.3. Arapça ve Farsça Terkipler

* “Allah” lafzının muzâfun ileyh olduğu durumlarda kelimedeki lam harfleri kesme işaretiyle ayrılmıştır: Halîlu’llâh, resûla’llâh, leysu’llâh, kerrema’llâhu. Bununla beraber vezin zaruretiinden kaynaklanan “hamd-ı Allâh, sırr-ı Allâh” şeklinde okumalar da yapılmıştır.

* Arapça tamlamalar şöyle yazılmıştır: seb’ü'l-meşânî, şefî'ü'l-müznibîn, el-Murtażâ, kıurretü'l-'ayn.

* Farsça terkiplerde iki ögenin yer değıştirmesiyle oluşan birleşik isim ve sıfatlar, aralarına kısa çizgi konularak yazılmıştır: nev-cevân, teşne-dil, dün-şifâta, kâmil-insân.

1.2.4. Diğer Hususlar

* Metindeki âyet ve hadislerin, Arapça-Farsça beyit ve ifadelerin sadece Türkçe anlamları verildi. Bu ifadelerin kaynakları inceleme bölümünde gösterildi.

* Metindeki Arapça-Farsça beyitler, mısralar ve söz grupları çeviriyazı alfabesiyle yazılarak italik olarak gösterilmiştir.

* Metin tamirinin yapıldığı durumlar köşeli parantezle [] gösterilmiştir: [aña], [dedi], [hem].

* Metindeki manzumelerin vezinleri, başlıkların altına yazılmış olup başlıkların değıştiğı fakat vezinlerin değışmediğı durumlarda yeniden yazılmamıştır. Vezin sorunu olan mısra ya da beyitler dipnotta gösterilmiştir.

* Zihafın gerekli olduğu yerlerde uzun heceler kısa okunmuştur ve zihafın yapıldığı harf italik olarak gösterilmiştir: vâlî, yaḥud, âmân, maḥfî, küstaḥ.

* Mesnevide tekdüzeliğı gidermek için yer verilen gazel, kaside gibi farklı nazım biçimleri italik yazıyla yazılmıştır.

Yazmanın sayfa numaraları köşeli parantez içinde gösterilmiştir: [s.1], [s.2]

* Arapça ve Farsça ek, edat, kelime ve eklerin yazımında birlik sağlamak amacıyla Prof. Dr. İsmail Ünver'in²³⁶ ve Fatma Sabiha Kutlar'ın²³⁷ teklif ettiği hususlara uyulmaya çalışıldı.

* Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

آ : Â, â و : Ū, ū ی : Î, î

* Osmanlı Türkçesinde kullanılıp Türkiye Türkçesinde kullanılmayan harfler için aşağıdaki çeviriyazı alfabe sistemi kullanılmıştır:

ء : ' ,
ث : Ş, ş
ح : H, h
خ : H, h
ذ : Z, z
ص : Ş, ş
ض : ž, ž, Đ, đ
ط : T, t
ظ : Z, z
ع : ' ,
غ : Ğ, ğ
ق : K, k
ك : Ñ, ñ

²³⁶ İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies-International Periodical for Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 1-46.

²³⁷ Fatma Sabiha Kutlar, "16. ve 19. Yüzyılda Yazılmış İki Metnin İmlasına İlişkin Kimi Tespitler", *Turkish Studies-International Periodical for Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 499-510.

2. NECMÜ'L-KULÛB'UN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

[s.1]

Fihriste-i Risâle-i Necmü'l-Kulûb

Şahîfe 'Adedi²³⁸

Sebeb-i Nazm-ı Risâle	4
Der-beyân-ı Hilâfet-i 'Alî Kerrema'llâhu Veche	8
Mâlik Eşter'in Dahâk b. Kays ve Abdu'r-rahmân İbn-i Hâlid ve İbn-i Hâzîm ile Cengi	15
Şâh-ı Merdân Şîr-i Yezdân 'Alî Tarafından Mu'âviye b. Ebû Süfyân Tarafına Yazılan Nâme ve Vâkı' Hâller	21
Âgâz-ı Suhan-ı Hikmet-âmîz	30
Hâzret-i Şâh-ı Merdân 'Alî Leşkerle Mu'âviye Tarafına Gıtdığı ve Eşnâ-yı Râhda Veyse'l-Karânî'nin Mülâkî Olması ve Zuhûra Gelen Velâyet ve Kerâmet Beyân Olunur	35
Eşnâ-yı Râhda Mâlik Eşter'in Ebû'l-'Aver ile Cengi	49
Âgâz-ı Kelâm Der-hâk 'Alî Kerrema'llâhu	61
Ma'-suhan-ı 'Acîbe ve Pend-nâme Tekrâr Mâlik'in Ebû'l-'Aver ile Cengi	66
Def'a-yı Âgâz-ı Kelâm Der-fâzıl-ı Şâh-ı Velâyet	87
İki Leşkerin Ceng ü Kıtâle Mübâşeretleri	95
'Ammâr İbn-i Yâsir'in Şehâdeti	136
Resûl-i Ekrem'in 'Alî Hakkında Beyân Buyurduğu Ba'zı Kelâmlar	140
Âgâz-ı Kelâm Pend ü Veşâyâya Müştamil ve Âhırinde Harb-i Şıffin'den Ba'zı Vekeyi' Beyân Olunur	151
'Amr İbn-i Âş'ın Cengde Hile ile Leşkerine Nîze Üzre Muşhaf Bağladığı ve Nihâyet Şulh Oldukları	170
Ve Nakz-ı 'Ahd Etdikleri	178
Der-beyân-ı Fazîlet-i Şâh-ı Velâyet	181
Der-beyân-ı Şehâvet-i 'Aliyyü'l-Murtaşâ	191
Mâlik Eşter'in Şehâdeti	195
Ve Havâric Ahvâlinden Bir Şemme Beyân Olunur	201
Âgâz-ı Kelâm	205
Der-beyân-ı Muhabbet-i Ehl-i Beyt-i Resûla'llâh	208
Vefât-ı Emîrü'l-Mü'minin 'Alî Kerrema'llâhu Veche	219
E'imme-i İsnâ-Aşer Menâkıblarından Bir Şemme Beyân Olunur	225
Hâtimetü'r-Risâle	266

²³⁸ Konu başlıklarının karşısındaki sayılar, nüshadaki sayfa numaralarıdır. Bu numaralar transkriptli metinde köşeli parantezle [] gösterilmiştir.

[s.2]

HÂZÂ RİSÂLE-İ NECMÜ'L-KULÛB

Envâ'-ı kütübü mu'teberlerden ahz u cem' olunup nazm üzre imlâ olunarak vâkı'a-ı Harb-i Şıffîn ve neşâyihî müştemil kelâmlar ve ebyâtlar ve fezâ'il-i ehl-i beyt-i seyyidü'l-mürselîn ve anlarıñ hakkında vârid olan bazı âyât-ı kerîme ve ahâdiş-i nebeviyye zıkr ü beyân olunmağla Necmü'l-Kulûb ismiyle tesmiye olunmuşdur.

[s.3]

HÂZÂ KİTÂBÜ NECMÜ'L-KULÛB

Bismillâhirrahmânirrahîm

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'û lün

1.

Gel ey dil zıkr kııl Hayy u Qadîm'i
De *bismillâhirrahmânirrahîm*

O bir Allâh-ı a'lâ Zü'l-celâl ol
Ehad'dir lâ-şerîk ü lâ-mişâl ol

Semî' ü Başîr ü Hallâk-ı âlem
Mucîb ü Vâsi' ü Rezzâk-ı âdem

Daği Hannân ü Mennân ü Habîr ol
O bir sultân-ı a'zam hem Qadîr ol

Añadır hamd Settâru'l'uyûb ol
Kerîm'dir daği Gaffârü'z-zünûb ol

Anıñ emrindedir hep cümle eşyâ
'Ademden kıldı mevcûdâtı peydâ

Muqaddesdir Celâl-i kibriyâsı
Qadîm oldur ki yokdur intihâsı

Der-beyân-ı Resûla'llâh

Zihî 'izzet bize gönderdi anı
Muhammed Muştafâ ol 'âlî-şânı

[s.4] Gelüp gösterdi bize toğrı râhı
Anıñla bulmuşuz biz ‘izz ü câhı

10. Dâlâletden cihânı eyledi pâk
Nücûm-i sa‘d ile zeyn oldı eflâk

Ğamu aĥkâm-ı dîni nâsiĥ oldı
Cemî‘ dîn içre dîni râsiĥ oldı

Cihâna toğdı ĥurşîd-i nûrânî
Hemân maĥv etdi zûlmet-i kerânî

Şalât ile selâm olsun resûle
Daĥi aşĥâb-ı âl-i pür-uşûle

Der-Medĥ-i Çehâr-yâr-ı Güzîn

Ebû Bekr u ‘Ömer ‘Oĥmân u Ĥaydar
Bular kim râh-ı dînde ‘âlî-server

Biri etdi taşadduĥ cümle emvâl
Biri etdi teferruĥ ĥükm-i aĥvâl

Biri şâĥib-ĥayâ hem ıssı dü nûr
Biri Ĥaydar-ı kerrâr faẓl-ı meşĥûr

Ĥasan ile Ĥüseyn *ĥurretü’l-‘ayn*²³⁹
Bular maĥbûl-i Ĥazret nûr-ı kevneyn

Sebeb-i Nazm-ı Kitâb ve Cem‘-i Kitâb²⁴⁰

Gel ey bûlbûl gibi feryâd eden dil
Feryâdı kendine mu‘tâd eden dil²⁴¹

²³⁹ “Onlar, ‘Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle.’ diyenlerdir.”, Furkân, 25/74.

²⁴⁰ Nüşanın 4. ve 5. sayfaları kısmen tahrip olduğundan 18-36. beyitler okunamadı. Söz konusu beyitler nüshanın daha önce günümüz Türkçesine aktarılan şekliinden yararlanılarak tamamlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Hasan Kusûrî, *Necmü’l-Kulûb yahut Gönüller Yıldızı*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1949, s. 5-6.

Ki fırsat var iken hâlini söyle
Geçer devrân hemân kâlini söyle

20. Bilürsüñ yok vefâsı rûzigârıñ
Hemân sa'y et kıala bir yâdigârıñ

Ki ol bir yâdigârıñ ey dil-ârâ
İşiden cânları [hem] ede hayra

[s.5] Seni aldatmasın şol nevm-i gâflet
Çalınır 'âkıbet ol kûs-ı rihlet

Ki sen murğun ecel şayyâdı vardır
Fenânıñ şanma kim bünyâdı vardır

Ɛanı Âdem kıanı İdrîs kıanı Nûh
Cemâdâta verirdi demleri rûh

Ɛanı Ya'kûb ile Yûsuf-ı Ken'ân
Ɛanı Dâvûd kıanı hük-m-i Süleymân

Ɛanı İskender ü Hüsrev-i Pervîz
Ɛanı n'oldı bu deñlü ehl-i perhîz

Ɛamusun anlarıñ bu çarh-ı gerdûn
Edüpdür âhiri hâk içre medfûn

Çü bunlardan al 'ibret ol haberdâr
Fenâ dârında oldı cümle ber-dâr

Çü bunda etmeyelim sözi dırâz
Hemân-dem edelim maşşûda âgâz

30. Gezer idim çü ben tenhâda nâ-gâh
Derûnuma o dem erişdi bir âh

²⁴¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

Huṭûr etdi hemân-dem hâṭırırma
Niyâz edüp diyem ben fâṭırırma

Benimle hem-dem ede tevḫîkîni
Eriştire dilime tetḫîkîni

‘Înâyet eyleyüp feth ede bâbı
Vücûda getürem ben bir kitâbı

Cihân içre bula şöhret risâle
Ki ya’nî ola bir tâze nevâle

Velîkin bu idi göñlümde ey cân
‘Alî vaşḫîñ edem bir şemme i‘lân

Anıñ vaşḫîñ edem nazm üzre imlâ
O nazm ile ola diller mücellâ

[s.6] Bu fikr ile gezerdim mest ü ḫayrân
Gözümdeñ yaş aḫup göñlüm perîşân

Meger bir gün idim edeb içinde
Oturmuşdum daḫi mekteb içinde

Ele aldım pes envâ‘-ı kitâbı
Tecemmü‘ eyleyem vefḫ-i cevâbı

40. Alam nazma münâsib kışşalardan
Kelâm-ı pend sözi pür-ḫişşelerden

Var idi bir şâkirdim ehl-i taḫlîl
Ederdi ben faḫîrden ‘ilmi taḫşîl

Anıñ eṭvâr u ṭab‘ında belâğât
Görünürdi hem esrâr-ı fesâḫât

Melîḫ idi kemâl ehl-i tüvânâ
Faşîḫ idi vü hem ‘aḫl ıssı dâna

Pes ol şâkird baña dedi ki ey yâr
‘Ayân eyle bize bir nazm-ı aḥbâr

Suḥan murgı kafesde zârî kılsın
Dehânîñ bûlbûli güftârî kılsın

Bize göster ḥaberden bir nişâne
Getir bir verd-i ter işbu cihâne

Dedim n’ola muvâfıqdır cevâbıñ
Baña bildirdiñ uş işiñ şevâbıñ

Hezârân taḥsîn ey şâkird-i dânâ
Refîḳ olgıl edelim nazmı inşâ

O şâkirdiñ diyem nâmını evvel
İçelim mâ’-i ḥâş câmını evvel

50. Ḥasan ibni Ğarîb[î] Karslı-zâde
Ḥudâ etsün anıñ ‘ilmiñ ziyâde

Vaṭandır aña kend-i Dışlık ey cân
Ḳuşûrî nâm-ı dîger olsun i’lân

Pes ol şâkird mu‘âvin oldı baña
Anıñ sa’y ile oldı nazmım icrâ

[s.7] İkimiz bir olup ğayrete geldik
Erenler bâbına himmete geldik

Bi-ḥamdi’llâh ki nazmım oldı âḥir
Aña Necmü’l-Ḳulûb denildi zâhir

Ki ya’nî ehline ḥikmet-nümâdır
Ḳulûb-ı zulmete ol pür-ziyâdır

Îlâhî Rabb[î] yâ Rabb[î] Îlâhî
Ḳamu ‘âlemleriñ sensin penâhı

Günâhkârem yüzi kıra esîrem
Kapuñda bir kulum zenb-i keşîrem

İşim cürm ü haîa nokşân İlâhî
Turup yâd etmezem sen pâdişâhı

Hemân ârzû-yı nefsde yürürem
Murâd-ı şehveti her dem verürem

60. Saña lâyıķ ‘amel yok bende yâ Rab
Çürügem hîç temel yok bende yâ Rab

Bağışla cürmümü ‘afv eyle yâ Rab
Günâh-ı bendeyi mahv eyle yâ Rab

‘Înâyet kıl bize ey Rabb-i Ma‘bûd
Bi-hakķın Murtażâ Aħmed ü Maħmûd

Vişâliñden açam bâb-ı necâtı
Zülâliñden içem âb-ı hayâtı

Vaîandır bize şehir-i Divrik ey cân
Daħi ismim Bozok oğlı Süleymân

Laķab da bil bize Giryânî’dir ad
İlâhî nâr-ı dûzaħdan kıl âzâd

Pederim İbrâhîm bâķî mekânda
İlâhî sen hacîl etme dâvânda

Azıklandır oları rahmetiñden
Naşîb et luţfuñu mürüvvetinden

Kamu mü’mini mü’minâtı yâ Rab
Kamu müslimi müslimâtı yâ Rab

[s.8] Esirge baħr-ı rahmetden ‘aîa kıl
Kamu derdlerine çü sen devâ kıl

70. Olarñ levh-i ‘işıyânñ İlâhî
Kalem ‘afvıyla mahv eyle kemâhî

Nitekim olısar rûz-ı kıyâmet
Pederle mâdere gösterme zahmet

Şefî‘ olsun resûl-i mîr-i mahşer
Naşîb eyle olara âb-ı kevşer

Ki biñ üç yüz sekizde zâhir oldı
O târîh içre nazmım âhir oldı

Kamu ihvân-ı dîne nâzım oldur
Okuyan cânlara niyâzım oldur

Haţâsın ‘afv edüp taşhîh edeler
Kuşûrun mahv edüp tenkîh edeler

Du‘â-ı hayr ile yâd eyleyeler
Anıñla rûhumu şâd eyleyeler

Şalât ile selâm olsun resûle
Daği aşhâb-ı âl-i pür-uşûle

**Der-beyân-ı Hilâfet-i Emîrû’l-Mü’mînîn ‘Alî Kerrema’llâhu
Veche**

Gel ey murğ-ı suhân pervâzı kılğıl
Açıldı verd-i ter demsâzı kılğıl

Erişdi nev-bahâr açıldı gülzâr
Yetişdi gûn-â-gûn lâle vü ezhâr

80. Seniñ bir özge yerde gülşeniñ var
Fenâ bulmaz beķâda meskeniñ var

‘Acâ’ib tûtüşñ cev lâna geldiñ
Hümâ şayd etmege seyrâna geldiñ

Niçün zâğlar ile hem-râh olursuñ
Uyarsuñ bûma sen güm-râh olursun

[s.11]²⁴² Hudâ'ya hamd edüp kıldı şenâyı
Taḥiyyât-ı Muḥammed Muştafâ'yı

Edâ edüp dedi yâ eyyühe'n-nâs
Ḥilâfet tahtına ben edem iclâs

Olur mısız 'aceb râzî çü bizden
Cevâbı isterem bu söze sizden

Dediler râzîyız şâh-ı velâyet
Saña lâyıq-durur taht-ı ḥilâfet

Olasuñ sen cihânda sağ u âşân
Ola mı ğayrılar bu tahta sultân

Ḳamusı bu cevâbı söylediler
Pes andan soñra bî'at eylediler

Eden bî'ata evvel dest-i taṭvîl
Ki Ṭalḥa ibni 'Abdu'llâh idi bil

90. Çü Ṭalḥa kıldı bu tedbîre rağbet
Ḳamudan evvel etdi şâha bî'at

Çolağ idi velî bâzû-yı Ṭalḥa
Anıñla olıcağ bî'ata fetḥa

Dedi Ḥaydar bu bî'at ibtidâsı
Çolağ el idi olmaz intihâsı

Bu bî'at olmaya râḥatla icrâ
Nihâyetde olısar ceng ü ğavğâ

²⁴² Yazmanın 9-10. sayfaları eksiktir.

Anıñ ardınca geldi halk temâmı
Kamusı bî'ata kıldı kıyâmı

Benî Ümeyye lîkin ol araya
Gelip râm olmadılar Murtaẓâ'ya

Medîne'den firâr etdi kamusı
Mu'âvî katına gitdi kamusı

Dağı Nâ'ile ol zevce-i 'Osmân
Olarla 'azm kıldı Şâm'a yeksân

Bile götürdüler 'Osmân'ıñ anda
Çü kanlı gömlegini ol zamânda

[s.12] Mu'âvî katına cem' oldı cümle
Beyân-ı hâle etmişlerdi hamle

100. O dem kim 'Osmân'ı katl eylediler
Nâ'ile barmağın kesmiş idiler

Çıkarup gömlegi barmaqları hem
Mu'âvî öñüne qoydular ol dem

Dediler kim kanı nâmûs u gayret
Nazar kıl hâlimize eyle şefkat

Mu'âvîye'yi tahrik eylediler
Talep kıl kan-ı 'Osmân'ı dediler

Mu'âvî gördi ol dem işbu hâli
Dedi geldi Turâbîler zevâli

Bunı işte biliñ rûşen-celîdir
Bu kârı işleyen cümle 'Alî'dir

'Alî'den ğayrı bunı kim idiser
Bunuñ gibi yaman yola gidiser

120. Buyurmuşken resûla'llâh-ı 'âdil
'Alî şânında ol bunca fezâ'il

İşidüp tutmayan azğuna la'net
Görüp inkâr eden mağbûna la'net

Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey münâfık şöyle bil kân-ı şehâdır Murtażâ
Nûr-ı Ahmed'dir yakîn şemsi duhâdır²⁴³ Murtażâ

Kıldı mu'ciz-i nebîden bunca işler kim 'ayân
Hem vaşî-yi Muştafâ bedr-i dücâdır Murtażâ

Faẓl-ı Haydar'a nihâyet yokdur ey bed-baht-ı şûm
'İlm-i ledün mahzeni sırr-ı Hudâ'dır Murtażâ

Laḥmüke laḥm²⁴⁴ dedi aña resûl-i Kirdgâr
Yâr-ı peygamber-dürür kân-ı vefâdır Murtażâ

Aç gözün ey naḥs-ı pelîd gör ne buyurdı resûl
Dedi 'ilmiñ şehriyim ben bâbhâdır Murtażâ

Nûr-ı vâhîdden yaratdı anları ol Zü'l-celâl
Murtażâ'dır Muştafâ vü Muştafâ'dır Murtażâ

Ey Giryânî medh-i Haydar'ı dâ'im zikr eylegi²⁴⁵
Şüphesiz mahşerde derdiñe devâdır Murtażâ

- [s.14] Yine biz gelelim evvelki söze
İşi koymayalım ferdâ-yı rûze

130. Mu'âvîye çü bildigim hilâfet
Karâr etdi 'Alî'de ol 'alâmet

²⁴³ “Güneşe ve onun aydınlığına and olsun.”, Şems, 91/1.

* Hadislerin kaynakları tezimizin “İnceleme Bölümünde” verildiğinden metinde sadece Türkçe anlamları verildi. Ayrıntılı bilgi için bkz., 256-267. “...Etin etimdir...”

²⁴⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

Hasedle eyledi da‘vâ-yı bâtıı
Halîfe olmağ istedi o câhil

Çü ‘Osmân’dan dedi soñra halîfe
Beni biliñ benimdir ol vazîfe

Haber gönderdi etrâf-ı bilâda
Daği Şâm ehlini kıldı âmâde

Dedi benem halîfe şöyle biliñ
Kamuñuz bunda bî‘at baña kılıñ

Cezîre-i ‘Arâb ahâlî-yi Şâm
Kamusı bî‘ata kıldılar içdâm

Cezîre-i ‘Arâb’dan bir niçe er
Mu‘âvîye’ye çünküm verdiler ser

İşidicek bunı ol şâh-ı merdân
Cezîre vâlîsine yazdı fermân

Cezîre vâlîsiydi Mâlik Eşter
Bahâdır hem şecâ‘at ehli bir er

Çü fermânında yazmış idi Haydar
Demiş kim bilesiñ ey Mâlik Eşter

140 Cezîre-i ‘Arâb’dan n’eylemişler
Mu‘âvîye’ye bî‘at eylemişler

Çü fermânım saña vardıkda ey er
Alasıñ yanıña bir haylî leşker

Hemân-dem ‘azm edüp anda gidesiñ
Cezîre iklimîni fetğ edesiñ

Be-hük-m-i şâh çü Mâlik tutdı râhı
Yanıña aldı bir haylî sipâhı

Gece gündüz gidüp Mâlik dürişdi
Harân şehrine varuban erişdi

[s.15] Haberdâr oldı Kays'ın oğlu Dahhâk
Mu'âvî begleriñden idi nâ-pâk

İşitdi kim erişdi Mâlik Eşter
Harân şehrine kondı hayl'leşker

Raqa ehliñden imdâd istedi ol
Anıñla bula Mâlik def'ine yol

Pes ebât-i ricâlden bir cemâ'at
Gelüp râm oldı Dahhâk'a temâmet

Olarla bindi Dahhâk tutdı yolu
Harân şehrine buldukda vuşûli

150. Hişârdan taşra çıkup oldı zâhir
Varup Mâlik'e karşı turdı âhir

'Alemler açılup kûslar çalındı
Kılınç kabzasına hem el şalındı

Yerinden oynadı ol iki leşker
Karışdı birbirine cümle yek-ser

O dem kalmadı Dahhâk'ıñ qarârı
Bozulub leşkeri tutdı firârı

Mu'âvîye o dem işitdi anı
Gelüp zabt eylemiş Mâlik Harân'ı

Çü Dahhâk olmamış aña ber-â-ber
Bozulup leşkeri kaçmış ser-â-ser

Ğazab kıldı yerinden urıturdı
Ol ibni Hâlid'e anda buyurdı

Dedi al yanıña bir haylîleşker
Harân şehrini almış Mâlik Eşter

Varup aña edesiñ ceng ü gavgâ
Kırup leşkerin et mâlını yaǵmâ

İşitdi bu sözi çün ‘Abdu’r-raḥmân
O Hâlid oğlu ol bî-‘âr u nâdân

160. Hemân-dem dirdi ol bir haylîleşker
Yürüdi Mâlik üstüne ol ebter

[s.16] Erişdi Mâlik’iñ sem‘ine muḥkem
Gelürmüş üstüne bir ceyş-i a‘zam

Aña karşı varup açdı ‘alemler
Rikâb üstüne geldi hep kademler

O dem kim Hâlid oğlu geldi yetdi
Hemân-dem Mâlik aña ḥamle etdi

Hemân kim urdı Mâlik anda na‘ra
Şanasıñ ra‘di tıldı berr ü baḥra

Havâric şandı kim kopardı kıyâmet
Yâḥud oldı kıyâmetden ‘alâmet

Kılınçlar oynayup kanlar boşandı
Havâric leşkeri andan uşandı

Ki zâhir oldı anda kan biḥârı
Havâricler o demde kıldı zârı

Havâric leşkeri şındı bozuldı
O Hâlid oğlu’nıñ baǵrı üzüldi

Kamusı mâlı raḥ’tı terk ederler
Tutub Şâm yolını tırmaz giderler

170. Kaçan kim leşker-i Şâm anda kaçdı
Hemân Mâlik Raqa şehrine geçdi

Hışâr etdi Raqa şehrin temâmet
Dedi isterseñiz benden selâmet

‘Alî’ye ediñiz uş bunda ikrâr
İmâm haqqı-durur etmeyiñ inkâr

Eger kim şâha ikrâr etmeyesiz
Îmân ile cihânda gitmeyesiz

Bular bu hâlde iken diñle ey cân
Haberdâr oldı andan ibni Süfyân

Mu‘âvîye işitdi şındı leşker
Raqa şehrine geçmiş Mâlik Eşter

Kırup leşkerini cümle ser-â-ser
Kamusun eylemiş hâke ber-â-ber

[s.17] Raqa şehrini zabt etmiş temâmet
Der imiş kim ‘Alî’niñdir imâmet

Kaçan kim bildi bu hâli o merdûd
Derûnuna şanasıñ düşdi bir od

Vücûdı ditreyüp beñzi bozuldı
Vağâr-ı ‘ırzınıñ bendi üzülđi

180. Mu‘âvî anda derdi ulu-leşker
Hazîm oğlı’nı aña eyledi ser

Dedi kim eyle var Dağhâk’a imdâd
Edesiñ leşker mâlıñı ber-bâd

İkiñiz bir olup aña varasız
Raqa şehrini andan kırtarasız

Hazîm oğlu yürüdi tutdı râhı
Yanına aldı bir ulu-sipâhı

Kaçan kim oldu Dahhâk'a mülâki
O Dahhâk dahi derdi ehl-i 'âkı

Hesâbsız leşker oldu fâsıkâne
Raqa şehrine oldular revâne

Haberdâr oldu bundan Mâlik Eşter
Gelürmüş üstüne bir ulu-leşker

Bırakdı şehri pes oldu revâne
Bulara karşı vardı 'âşıkâne

Hazîm oğlu gelürken anda nâ-gâh
Görür kim geldi Mâlik karşı der-râh

İki leşker çü gördi birbirini
Oturup buldular yerlü yerini

190. Konup oturdu Mâlik ol arada
Görür kim leşker-i Dahhâk ziyâde

Tazarru' eyleyüp dedi İlâhî
Esirge ben garîbi rû-siyehi

'Înâyet kıl bize ey Rabbî Yezdân
Bi-hakkı Muştâfâ hem şâh-ı merdân

[s.18] Havâric leşkerine verme fırsat
Bize erzânî kıl bu demde nuşret

Tevekkül-Hakk olup ol şîr-i garrân
Hemân-dem eyledi seyfini 'üryân

Urup bir na'ra-i bülend-âvâz
Şanasın ra'd idi kim kıldı âgâz

O Mâlik her kime bir kez çalardı
Hıyâr-ı ter gibi iki bölerdi

Karışdı birbirine iki leşker
Ağardı seyl gibi ol hûn-ı aḥmer

Feleklerde melekler kıldı seyrân
Ḳamusı işbu cenge oldu ḥayrân

Erenler na‘rası atlar âvâzı
Şanasıñ kapladı Şâm’ı Hicâz’ı

200. Kıılınç şakıldısından tıldı meydân
Olurdi küşteler ḥâk üzre ḡaltân

Ḥavâric leşkeri çün gördi anı
Ḳırar Mâlik ki hîç vermez amânı

Ol ibni Ḥazâm’iñ ḳalmaz ḳarârı
Çevirdi at başın kıldı firârı

Ḥavâric leşkeri bozuldı ḳaçdı
Varuban tâ sınır-ı Şâm’a ḳaçdı

Görür Mâlik bozuldı leşker-i dâl
Ḳaçup gitdi bıraḳdılar niçe mâl

Döşirdiler buyurdi Mâlik Eşter
Ġanîmet mâlına ḡarḳ oldu leşker

Der-Medḥ-i Mâlik Eşter
Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Kişver-i şıdk-ı vefâda mâh-ı tâbândır Mâlik
Zübde-i ehl-i şecâ‘at şîr-i ḡarrândır Mâlik

Rüstem-i ‘aşr-ı zamâne Ḳahramân-ı dehr-i dîn
Dost yolunda kendini ḳurbân eden cândır Mâlik

[s.19] *Şevket-i ikbâl-i devlet mahrem-i sırr-ı ‘Alî
Kâfir-i dîn bağrına bir tîr-i bârândır Mâlik*

*Şâhib-i heybet-i haşmet na‘rası ra‘d-ı felek
Bûlbûl-i bâğ-ı letâfet bûy-ı reyhândır Mâlik*

210. *Hût-ı ebhâr-ı şadâkat şîr-i orman-ı vefâ
Hâdim-i şâh-ı velâyet merd-i meydândır Mâlik*

O dem kim leşker-i Şâm kaçdı gitdi
Mu‘âvî katına hep cümle yetdi

Olurlar anda cümle zâr u giryân
Dediler Mâlik’e tayanmaz insân

Bahâdırlıkda Rüstem Zâl’e beñzer
Şavaşda Qahramân-kıtâle beñzer

Bakışı âfet-i devrâna beñzer
Turuşu şanki bir arslana beñzer

Mu‘âvîye işitdi işbu sözi
Vücûdı ditreyüp hem yandı özi

Dedi kim diñleyiñ ey qavm-i târik
‘Alî’den baña artık havf-ı Mâlik

Niçedir bilürem ceng içre anı
Kırar hiç kimseye vermez amânı

‘Alî kim gerçi andan bîş-beterdir
Velîkin merhamet ehli bir erdir

Amân dese anıñ cengiñde bir cân
Anı katl eylemeyüp eder ihsân

220. Ki hiç bilmez amânı Mâlik Eşter
Kamu leşker kökünü kesmek ister

Mu‘âvîye kaçan bu hâli bildi
Biraz müddet turup sükûtı kıldı

Gelelim Mâlik’iñ işine ey cân
O demde n’eyledi ol merd-i meydân

Cezîre ser-keşi cümle temâmet
Gelüp Mâlik’e kıldılar itâ‘at

[s.20] Kaçan kim girdi ol belde nizâma
Hemân-dem yazdılar bir feth-nâme

Ne iş kim vâkı‘ oldu evvel âhir
Kamusun yazdılar ol demde zâhir

Anı gönderdiler şîr-i Hudâ’ya
Ki ya’nî Kûfe’de ol Murtaza’ya

Kaçan kim hâmil-i nâme turışdı
Gelüben Kûfe’de şâha erişdi

Hemân-dem verdi ol mektûbı şâha
Emîrû’l-mü’minîn ol yüzi mâha

Oğuyup añladı çün şâh-ı merdân
Dedi gelsün ne deñlü varsa ‘ayân

230. Derildi katına cümle ser-â-ser
Oturdılar şehe karşı ber-â-ber

Oğudı nâmeyi ol şîr-i Yezdân
Dedi görün ne kılmış ibni Süfyân

Diyâr-ı Şâm’ı azdırmış temâmet
Gelüp Mâlik’le ceng etmiş nihâyet

Benim hakkımda kılmış ulu-bühtân
Ki bizden diler imiş hûn-ı ‘Osmân

Der imiş halka kim rûşen-celîdir
Biliñ kim kâtil-i ‘Osmân ‘Alî’dir

Edermiş kaçdıma leşker müheyâ
Gelüp üstüme ede ceng ü gavgâ

Budur kaçdım biliñ ol nâ-temâme
Yazup gönderelim bu demde nâme

Melâmet lafzı ile yâd edelim
Dil-i mağbûnunu nâ-şâd edelim

Dediler hoş dediñ ey merd-i kâre
Seniñdir emr ü fermân biz bî-çâre

Ne kim emr eylesen hoşdur münâsib
Hemân emriñi tutmak bize vâcib

[s.21]

**Şâh-ı Merdân ‘Alî Tarafından Mu‘âvîye b. Ebû Süfyân
Tarafına Yazılan Nâmeniñ Beyânı**

240.

Elâ ey defter-i sırr-ı hakâyık
Elâ ey matla‘-ı nûr-ı dekhâyık

Sözüñdür cevher-i hikmet ‘ayânî
Özüñdür merkez-i *seb‘ü’l-meşânî*²⁴⁶

Yakîn-mirât-ı Hak’sın cân-ı eşyâ
Serîr-i muhteremde hân-ı eşyâ

Şifâtıñ nağşını seyrânı kılğıl
Hak’ıñ ihsânını iz‘ânı kılğıl

Geçürme pes seniñdir işbu devrân
Ziyâfet edegör hüd geldi mihmân

²⁴⁶ “...Tekrarlanan yedi âyeti...”, Hicr, 15/87; Zümer, 39/23.

Bu mevsimiñ şafâsına nazar kı
Bilürsün cevri-i gerdûnı hâzer kı

Güler yüzüne bunda gerçi devrân
Nihâyetde idiser seni giryân

Anıñ eylügine sen olmağıl şâd
Mekân-ı bûm niçe olısar âbâd

Riyâ vü kibri gıybetden ba'îd ol
Hasedle buhlı at ehl-i sa'îd ol

Şakın azğun olup güm-râhlık etme
Erenler gitmedigi yola gitme

250. Edebden taşra başma haddiñi bil
'Înânı kıılma artık seddiñi bil

Harâm nesneye sen destiñi şunma
O kuzgunveş leş-i murdâra konma

Ziyân görmeye derseñ berr ü bâliñ
Eriş gör murğ-ı şâhib-lâne hâliñ

Oğu cân 'ilmini ehl-i vişâl ol
Eriş bir mürşide şâhib-kemâl ol

[s.22] Eder mürşid seni senden haberdâr
Olursun cevher-i Hâk'a harîdâr

Kemâl ehli olup olduñsa dâna
Saña hizmet eder 'âlemde eşyâ

Bu söz tursun burada ey suhandân
O maşşûdı edelim buñda i'lân

Var iken dilde kuvvet sen 'ayân et
Ki vaqt-i hâmuş ermeden beyân et

Müverrihler bu resme kıldı i‘lân
Kaçan kim ‘âşî oldu ibni Süfyân

Özün benlige şaldı ol hıyânet
Diyâr-ı Şâm’ı azdırdı temâmet

260. Fesâdla kıldı ehl-i Şâm’ı ber-bâd
Kamunuñ göñlüñ etdi şâhdan eb‘âd

Edüp pes anda bir leşker müheyyâ
‘Alî’den ede hûn-‘Osmân’ı da‘vâ

Kaçan erdi bu söz sem‘-i imâma
Mu‘âviye’ye ol dem yazdı nâme

O dem kim nâmesinde şâh-ı merdân
Demiş kim bilesiñ ey ibni Süfyân

Ne deñlü varsa şâhib-dîn ü devlet
Gelüp etdi kâmusı baña bî‘at

Medîne halkı enşârla muhâcir
Olar da baña bî‘at kıldı zâhir

Ki her kim ede bî‘atdan tehallüf
Eder dînini gâ‘ib bî-tekellüf

Niçün yoldan çıkup güm-râh olursuñ
Cehâlet ehline hem-râh olursuñ

Revâ mıdır saña ey ibni Süfyân
Ki benden dileyesiñ hûn-ı ‘Osmân

Bu gibi fi‘l-i fâhişden berî tır
Vücûduñ yakma nâre sen geri tır

[s.23] 270. Seni her kim eder tahrîk ü teşvîk
Olardır katl eden ‘Osmân’ı tahkîk

Baňa mâ-fî'z-zamîr [ol dem] 'ayân et
Cevâbîñ her ne ise pes beyân et

Bu minvâl üzre oldı nâme âhîr
Buyurđı Haccâc ibn' Arrâf'a zâhir

Dedi kim nâmeyi al tırma git sen
Hemân Şâm'da Mu'âvîye'ye yet sen

Alup nâmeyi Haccâc yola girdi
Mu'âvî katına ol demde erdi

Çıkardı nâmeyi Haccâc-ı enşâr
Okuyup bildiler her neyse aḥbâr

Hemân-dem söze geldi Haccâc ol ân
Dedi diñle sözüm ey ibni Süfyân

Kaçan kim oldular 'Osmân'a ḥalk 'âş
Anı katl etmege geldikde eşḥâş

Meded istedi sizden etmediniz
Anıñ ḥidmetine hîç gitmediñiz

Hemân bugün mi olduñuz aña yâr
Edersiz dem-be-dem 'Osmân içün zâr

280. Haḳîkatde anıñ kâtillerisiz
Kılarsız da'vâyı bâtıllarısız

Bu sözi söyledi Haccâc-ı enşâr
Ġazablandı Mu'âvî anda bî-'âr

Dedi Haccâc'a git karşımda tırma
Bu meydânı gelüp bir daḥi görme

Seniñle ben cevâb salmam 'Alî'ye
Şalam bir er gerüden ol velîye

Anıñla gönderirem bil cevâbı
O demde bildirem gici şevâbı

Bunı işitdi Haccâc yola girdi
Gelüp Kûfe’de şâh atına erdi

[s.24] Görüp işitdigiñ nal eyledi ol
Huzûr-ı şâhda bir bir söyledi ol

Ki birkaç gün geçüp devr etdi ‘âlem
Erişdi Kûfe’ye Şâm’dan bir âdem

Benî ‘Abbâs’dan idi bil pes ol er
Muibb-i ibni Süfyân idi yek-ser

Görüp cem‘ oldı pes ‘ayân-ı Kûfe
Açıldı lâle ser verdi şükûfe

290. Getürdüler o şahş-ı pür-nevâya
Huzûr-ı azret-i şîr-i Hudâ’ya

Dedi aydar o şahşâ sözi söyle
Ne yerdensiñ çü geldiñ bunda böyle

Cevâba geldi ol şahş anda nâ-gâh
Dedi Şâm’dan gelürem anla ey şâh

Benî ‘Abbâs abîlesindenem ben
Mu‘âvî elçisiyim şöyle bil sen

Getürdüm bunda nâme azretiñe
Sebeb budur ki geldim idmetiñe

Çıkarup nâmeyi pes şundı şâha
Emîrû’l-mü’minîn ol yüzi mâha

Açuban gördüler bir ‘âdi kâğıd
Yazısı yok çü bir nesneye ‘âid

Hemân kâğıd başında bu yazılmış
Kalem hattı olarak bu çizilmiş

Yazılmış ‘an-Mu‘âvî ibni Süfyân
Îlâ Haydar emîr-i merd-i meydân

Bu mektûbı görenler oldı hayrân
Dediler katı azmış ibni Süfyân

300. Su’âl oldı ol elçi nâ-temâmdan
Dediler ver haber ahvâl-i Şâm’dan

Cevâba geldi elçi pes muvâfık
Dedi cem’ oldı elli biñ halâyık

[s.25] Gelürler bir araya her gün ey cân
Alurlar ortaya ser-bâl-i ‘Osmân

O gömlege bakup efgân ederler
Yağalar çâk ciger büryân ederler

Şamusı eylemişdir ‘ahd-i bî-pâk
Edeler kâtil-i ‘Osmân’ı ihlâk

Dedi Haydar anı kim katl kılmış
Anı katl edeni olar ne bilmiş

Dedi ol elçi ey dîn-pîşvâsı
Ederiz cümleten işbu kıyâsı

Şanuruz kim bu kârın mîri sensin
Anıñ kâtillerinden biri sensin

Dedi Haydar tola ağzına toprak
Haberim yok bu işde benem ey ‘âk

İşitdikde bu sözi anda bir er
Benî ‘Abbâs’dan idi hem o server

310. Dedi kim elçiye ey ibni mel'ûm
Ki sensin şom cevâbıñ dañi meş'ûm

O Şâm câhillerin ta'rîf edersiñ
Anıñla bizleri tañvîf edersiñ

O gömlek gömleg-i Yûsuf degildir
Aña hem ağlayan Ya'kûb degildir

Bu deñlü kim olar efkâr ederler
Firâk-ı 'Osmân içün zâr ederler

O dem kim oldı 'Osmân anda maşşûr
Olıcağ halk eliñden hâli rencûr

Olardan istedikde isti'ânet
Niçün etmediler aña i'ânet

Ederlerse bizimle ceng ü gavgâ
Olardan bagımız yokdur ne pervâ

'Alî'dir bil bu dîniñ pîşvâsı
Anıñ elindedir nuşret-livâsı

[s.26] Kılınç çekdi o dem bir niçe huddâm
Edeler elçiyi qatl ile 'idâm

Bunı böyle göricek şâh-ı efham
Dedi hâdimlere kim olun epsem

320. Zevâl yok elçiler bil qatl olunmaz
Kemâl ehlinde bu işler bulunmaz

Kaçan elçi bu eylükleri gördi
Hużûr-ı şâhda yüzün yere urdı

Dedi ey merd-i 'âlem şîr-i Yezdân
Kerem ehli mürüvvet şâhib-ihsân

Sehâvet menba‘ı baħr-ı ‘atâsıñ
Şadâķat kânı sulţân-ı vefâsıñ

Nübüvvet ‘ilminiñ erkânı sensin
Velâyet cevheriniñ kânı sensin

Seniñ emriñ tutandır ehl-i nâcî
Saña kaçd eyleyen bulmaz ‘ilâcî

Yakîn bildim ki sensin cân-ı ‘âlem
Serîr-i mekremetde ħan-ı ‘âlem

Bağışla suçumı ‘afv eyle ey şâh
Uyup Şâmlere oldıķ çü güm-râh

Beni redd etme kapuñdan şumûl et
Kuluñum pes ölünce dek kabûl et

Der-Medħ-i Şâh-ı Velâyet
Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Ey gürûh-ı mâriķîn bil şâh-ı merdândır ‘Alî
Menba‘-ı cûd-ı sehâvet şîr-i Yezdân’dır ‘Alî

330. *Kâşif-i sırr-ı ħakâyıķ nûr-ı Raħmân’dır ‘Alî*
Câmi‘-i cümle ‘ulûm-ı mîr-i dîvândır ‘Alî

Hel etâ²⁴⁷ şânında menzil baħr-ı iħsândır ‘Alî
Gel marîzâ ħayre bakma derde dermândır ‘Alî

Ĥâmil-i râyet-i ħamddır şâh-ı merdân şehryâr
Teşne-dil ehl-i bihişte hem odur kevşer-nişâr

[s.27] *Çeşme-i luţfu ‘atâsı mevc eder mişl-i biĥâr*
Dem-be-dem ‘adâ-yı şâha la‘net olsun bî-şumâr

²⁴⁷ “İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.”, İnsan (Dehr), 76/1.

*Hel etâ şânında menzil baħr-ı iħsândır ‘Alî
Gel marîzâ ğayre bakma derde dermândır ‘Alî*

*Bendedir ol şâha cümle ħalk-ı ‘âlem ħaş u ‘âm
Tâ ezel mümtâz olup olmuş zîrâ fâħr-i enâm*

*Ol-durur maķbûl-i Ĥazret şâħib-i âlî-maķâm
Medħ eder Furķân içinde işte Ĥayyü lâ-yenâm*

*Hel etâ şânında menzil baħr-ı iħsândır ‘Alî
Gel marîzâ ğayre bakma derde dermândır ‘Alî*

*Ey Ĥavâric Murtażâ’dır ser-firâz-ı evliyâ
Hem vaşî-yi Aħmed oldur ibni ‘ammî Muştafâ*

*Sevmeyenler oldu bilgil la ‘net-i Ĥaķķ’a sezâ
Pendimi ğuş et Kuşûrî eyle ħubbu Murtażâ*

340.

*Hel etâ şânında menzil baħr-ı iħsândır ‘Alî
Gel marîzâ ğayre bakma derde dermândır ‘Alî*

*O dem kim oldu elçi Ĥaydar’a yâr
Mu‘âvî oldu bu işden ħaberdâr*

*Dedi ħayfâ ki yañlış yola gitdiñ
Feşâħat ehlini biz elçi etdiñ*

*Feşâħat ehl-i dâna olmayaydı
‘Alî niçe idügin bilmeyeydi*

*Fazîletde ‘Alî’yi gördi âbâd
Kemâl-ehli edeb bâbında üstâd*

*Anuñ-çün oldu ol Ĥaydar’a tâbi‘
Zebân-ı dürrüne ħod oldu tāmî‘*

*‘Alî’ye söyleyüp pes ede takrîr
Ĥamu aħvâl-i Şâm’ı neyse tedbîr*

Aña göndermeliydi bir fehimsiz
Ki ‘ilm ü ma‘rifetden bir sehimsiz

Bunuñ üstüne geçdi niçe eyyâm
Yine bir nâme gönderdi o bed-nâm

[s.28] Çü yazmış nâmesiñde ibni Süfyân
Bilüp añlayasıñ ey şâh-ı merdân

350. Beni bil kim benem bir merd-i kâmil
Tutub emrim sözümle olgıl ‘âmil

Ne deñlü var ise kâtil-i ‘Osmân
Seniñ kâtıñdadır hep cümle yeksân

Olarla bir olup sohbet edersiñ
Anıñ her birine hürmet edersiñ

Olarıñ teslâm et baña zimâmın
Alam bir hoşca ‘Osmân intikâmın

Baña teslîm ederseñ ger oları
Saña münkâd bilesiñ bu diyârı

Eger emrim tutup râm olmayasıñ
Ki benden hiç selâmet bulmayasıñ

Şalam üstüne bir ceş-i mu‘azzam
Kamusı şîr-i garrân misl-i Rüstem

Cihân içre seni ber-bâd ederler
Dil-i mesrûruñı nâ-şâd ederler

Bilürem şimdi seniñ kuvvetiñ yok
Eliñde Zülfikâr’la dârbetiñ yok

Hemân tırmaz seni sen medh edersiñ
Velî ceng olucak kaçup gidersiñ

360. Oğuyup nâmeyi añladı Haydar
Aña karşı cevâb yazdı o bihter

Buyurmuş nâmesinde şâh-ı merdân
Edebden taşra çıkma ibni Süfyân

Beni bil kim benem ismiyle Haydar
Bir elimle kıopardım bâb-ı Hayber

Seniñ gibi niçe biñ dîni zâyî‘
Ki bir darbeme olmazlardı dâfi‘

Seniñle leşkeriñ şöyle ki seksiz
Katımda şanki bir olmuş sineksiz

[s.29] Eger nuşret vere ol Rabbî Yazdân
Kamuñuzu edem hâk ile yeksân

Edeb gözle şakın küstaflık etme
Erenler gitmediği yola gitme

Beni bil kim benem dâmâd-ı Ahmed
Benim haqqımda buyurdu Muhammed

Demişdir *lahmüke lahmî*²⁴⁸ o sultân
Dağı hem *demmüke demmî*²⁴⁹ nümâyân

Demişdir her kimiñ mevlâsıyım ben
‘Alî de oldu mevlâsı mu‘ayyen

370. Benim dostum resûlün dostı ‘ayân
Baña düşmân olan resûle düşmân

Harâba verdiñ uş dîniñ ‘imâdın
Çü yuduñ defter-i İslâm’dan adın

²⁴⁸ “Etin etimdir.”

²⁴⁹ “Kanın kanımdır.”

Niçün yoldan çıkup güm-râh olursuñ
Cehâlet râhına hem-râh olursuñ

Ne haddiñdir ki benden ibni Süfyân
Talep eyleyesuñ kâtil-i ‘Osmân

Bu derde ol sözüñ merhem degildir
Seniñ üstüñe hiç elzem degildir

Saña lâıyık budur şöyle bilesuñ
Tutub emrim baña bî‘at kılasuñ

Bu da‘vâda çü sen vâriş degilsuñ
Ki mülk-i ‘Osmân’a hâriş degilsuñ

Eger evlâd-ı ‘Osmân ede da‘vâ
Verem o yolda ben hüküm ile fetvâ

Bu sözle nâmeyi hatm etdi Haydar
Mu‘âvîye’ye gönderdi o server

Alup nâmeyi bir şahş yola girdi
Varup Şâm’da Mu‘âvîye’ye erdi

380. Görüp nâmeyi aldı ibni Süfyân
Okudı her ne yazmış şâh-ı merdân

[s.30] Pes andan verdi ‘Amr ibni ‘Âş’a
‘Adû-yı Haydar ol bî-ihtisâsa

Okuyup ol dağı bildi nedir hâl
Mu‘âvîye’ye dedi ol bed-ef‘âl

‘Alî’ye bir dağı sen yazma nâme
Erişdir bunda sözi ihtitâme

Eger kim havf eder iseñ ‘Alî’den
Gerü tır kılma da‘vâ ol velîden

Eger korkmaz iseñ ey ibni Süfyân
Taleb kılğıl ‘Alî’den hûn-ı ‘Osmân

Anıñ cengine cem‘ et ceş-i a‘zam
Edelim Haydar ile cengi muhkem

Kaçan bu sözi söyledi ol ebter
Mu‘âvî hâzır olsun dedi leşker

Ki hükmünde olan şehr ü bilâda
Haber gönderdi kim oluñ âmâde

Derilsün katıma aşhâb-ı şec‘ân
‘Alî’den isteyelim hûn-ı ‘Osmân

390. Ne deñlü varsa bu iklimde âdem
Derilsün kaşd-ı cenge cümle bî-gam

Bu söz erdi o dem sem‘-i imâma
‘Aliyyü’l-Murtażâ ol nâk-nâma

Dedi ol gelmeden aña varalım
Nedir maşûdları bunda görelim

Naşîhat virevüz sâkin olalar
Ola kim pend ile devlet bulalar

Naşîhatdır şeb-i zulmet ziyâsı
Naşîhatdır gönül şehri cilâsı

Naşîhat diñleyen olmaz âvâre
Naşîhatla olur her derde çâre

Naşîhat diñleyenler oldu kâmil
Naşîhat tutmayanlar oldu câhil

[s.31] Naşîhat tutmadı kaçan ki Nemrûd
Erişdi kahr-ı Yezdân oldu nâ-bûd

Dağı tutmadı Fir‘avn pend-i Mûsâ
Nihâyet şuya gark oldu o tersâ

O dem kim kavm-i Nûh tutmadı pendî
Erişdi ‘âkıbet Tûfân kemendi

400. Naşîhat tutmadı Hüsrev-i Pervîz
Erişdi cânına şemşîr-i hûn-rîz

Qabûl etmedi pendî Ebû Câhil
Cihândan gitdi dînsiz fi‘l-i bâtıl

Naşîhat kim kemâl-i enbiyâdır
Dağı hem nuṭṭ-ı sırr-ı evliyâdır

Naşîhat gûş eden bulur kemâlî
Kemâl ehli olan görmez zevâlî

Naşîhat çün hesâb-ı cümleden bâd
Otuz kısma muḳarrer dedi üstâd

Qamu cem‘ oldu bunda ‘ilm-i esmâ
‘Ayân oldu işit esrâr-ı *meşnâ*

Otuzdur cüz’-i Qur‘ân-ı mübîniñ
Kelâm-ı Bârî Rabbu‘l-‘âlemîniñ

Muḥîṭ-i ‘âlem oldu enver-i zât
Ki bundan münkeşifdir her kemâlât

Oḳu bu ‘ilmi kim nuṭṭ-ı Hudâ’dır
Dağı sırrı Muḥammed Muṣṭafâ’dır

Eger bu sırra sen ermek dilerseñ
Erenler bâbına girmek dilerseñ

410. Eriş bir mürşide gûş eyle pendin
Taḳagör boynuña ol ‘aşḳ kemendin

Ki her kim erse ol meclise ey cân
Olur ehl-i ma‘ârif kâmil-insân

Degişür küll-i hâlin ol şevâba
Dağı hem müsteḥaḳ olmaz ‘azâba

[s.32] Cehennem görse ol etmeye feryâd
Eger cennet görürse olmaya şâd

Dü-‘âlem varlığın terk eyler ol cân
Hemân arzûsudur dîdâr-ı Yezdân

Bu esrâr-ı ğarîbe aç gözüñi
Necâsetden çü pâk eyle özüñi

Eger bildiñ ise işbu beyânı
Okuyup añladıñ *seb‘ül-meşânî*²⁵⁰

Edeble gel oḳu âyât-ı Kır‘ân
Îmânıñ gencine girmeye şeytân

Edebsiz ‘ilme öğretme zebânı
Görürsün ‘âkıbet dürlü ziyânı

Edebsiz âdemiñ bil dîni olmaz
Ḥaḳîḳatde anıñ âyîni olmaz

420. Edebden taşra çıkdı çünki şeytân
Sürüldi âḫir ez-dergâh-ı Yezdân

Edeb tutmadı ol Mervân-ı bî-dâd
Resûlüñ şöḫbetinden oldı eb‘âd

Edeb bilmedi çünküm aşḫâb-ı Fîl
Helâk etdi anı tîr-i Ebâbîl

²⁵⁰ “...Tekrarlanan yedi âyeti...”, Hicr, 15/87; Zümer, 39/23.

Edebdir bil kişiniñ tende cânı
Edeble buldular ‘âlî-mekânı

Edeb bâliğ olur yedi şumâre
Hesâb cümleden ol âşikâre

Muhammed hem ‘Alî harf-i muvâfık
Yedidir geldi edebe muṭâbık

Daḥi *seb‘ü’l-meşânî*den nişâne
Verüpdür bir naẓar kııl ‘ârifâne

Oķu bu defteri ‘ilm-i Hudâ’dır
Bunı fehm etmeyen Hâķ’dan cüdâdır

Bu ‘ilmi bilmeyen ‘ârif degildir
Hudâ dergâhına tâ’if degildir

[s.33] Bu ‘ilmi şehir-i dilde eyle pinhân
Olasıñ râh-ı Hâķ’da kâmil-insân

430. Mürîd olğıl bu ‘ilm ehline ey yâr
Toğısar başıña ḥurşid-i envâr

Bu ‘ilmi bilmege bir kâmil üstâd
Gerekdir kim ede ol seni irşâd

Eriş bir mürşidiñ dâmeniñ algıl
Göñül murğun anıñ şârına şalgıl

Metâ‘-ı pendine sen müşterî ol
Semâ-yı ḥubbunuñ hem aḥterî ol

Odur bil Ka‘be-i gürûḥ-ı nâcî
Ṭavâf eden ḥaķîkat oldu ḥacî

Anıñ pend-i kelâmı âb-ı zemzem
İçenler buldular derdine merhem

Temâmet hükm-i şeri‘ eyle icrâ
Şalât ü şavm zekât ü haccı cem‘â

Ḥudâ’yı bir bilüp eyle şehâdet
Anıñ hükmündedir eşyâ temâmet

Ki Ḥallâk-ı cihânıñ misli yokdur
Çü toğmaz hem toğurmaz nesli yokdur

Muḥammed hem resûl-i faşḥ oldur
Ḳamu dîn içre dîn-i şaḥḥ oldur

440. Keremler kânı sulṭân-ı vefâdır
Nebîler serveri nûr-ı Ḥudâ’dır

Sebeb oldur îcâd-ı kâ’inâta
Anıñla erdiler âb-ı ḥayâta

Mürüvvet ma‘deni dertler devâsı
Ḳamudan çok anı sevdi Ḥudâ’sı

Cihânıñ cânıdır cânıñ cinânı
Odur seyr eyleyen heft-âsumânı

Güzergâhı maḳâm-ı muntehâdır
Taḳarrub *ḳâbe kavseyn*-i²⁵¹ Ḥudâ’dır

[s.34] Gürûh-ı enbiyâdan merd-i kâmil
Ki hiç kimse degil mâbeyne dâḥil

Sözi ḳat‘ eyle ey Giryânî bunda
Niçe nûş edesiñ ‘ummânı bunda

Bu söz üzre işit ḳadr-i tüvânâ
Cevâba geldi ol şâkird-i dâñâ

²⁵¹ “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığt...”, Necm, 53/9.

Dedi kim diñle ey üstâd-ı fâzıl
Terahhüm kıl sözümle olgıl ‘âmil

Ki bir şahsıñ ola meddâhı Rahmân
Niçe vaşf edebilsün anı insân

450. Eger bir kıatre aldıñsa dehâna
Niçe naķş ere baħr-i bî-pâyâna

Anı şerh etmege dil kâbil olmaz
Güneş şevkine huffâş hâ’il olmaz

Münâsib bu sözi kaṭ‘ eyleyesıñ
Hemân maķşûd-ı aşlı söyleyesıñ

Na‘t-ı Şerif
Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

*Yâ resûl naķş-ı cemâliñ **ķul huva’lîlâhu eħad**²⁵²
Levh-i ruħsârıñda meşûrdur hem **allâhu’ş-şamed**²⁵³*

*Çün yüzüñ **naşrun mina’lîlâh** hem özüñ **fethü’n-ķarîb**²⁵⁴
Gelmedi sen gibi bir zât **lem yelid velem yûled**²⁵⁵*

***Küntü kenzin maħzeni innâ hedaynâhü’s-sebîl**²⁵⁶
Ger desem n’ola revâdır **lem-yekün küf’ven eħad**²⁵⁷*

*Ol lebiñ bûstân-ı ‘âlemdir kılur emvâtı ħay
Ṭâ hâ vü **yâ sîn** şânıñ cânib-i ez-Ĥaķ âmed*

*Ol mu’aṭṭar zülf-i şânıñda-durur **ve’l-leyl’ izâ**²⁵⁸
Hem ‘ızârıñ vaşfını **ve’ş-şemsi ve ḍuħâ**²⁵⁹ küned*

²⁵² “De ki: O, Allah’tır, bir tektir.”, İhlâs, 112/1.

²⁵³ “Allah Samed’dır. (Her şey Ona muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)”, İhlâs, 112/2.

²⁵⁴ “Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke’nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü’minleri müjdele!”, Saff, 61/13.

²⁵⁵ “O, doğurmamış ve doğmamıştır.”, İhlâs, 112/3.

²⁵⁶ “...Onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk...”, İnsan (Dehr), 76/3.

²⁵⁷ “Hiçbir şey Ona denk ve benzer değildir.”, İhlâs, 112/4.

²⁵⁸ “(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye and olsun!”, Leyl, 92/1.

*Tâc-ı Kısra'dan mu'azzez ayağıñ başdığı taş
Hâk-i na'leyniñi eflâk 'aynına tûtyâ keşed*

*Çün riââ **levlâki**²⁶⁰ giydiñ tâc-ı **le-‘amrük**²⁶¹ bile
Ayağıñ altına eflâk 'arş-ı a'zam rû-nihed*

[s.35] 460. *Bizi anıñ ümmetinden eylegil yâ Rabbenâ
Hem anıñ hürmetine sen kıl 'inâyet bî-'aded*

*Çün Giryânî bu nu'ûtı şerh kıldıkdâ velî²⁶²
Bahır-ı 'ummândan 'ârifler eylediler kaçre-'add*

**Hâzret-i Şâh-ı Merdân 'Alî Leşkerle Mu'âviye Tarafına
Gıtdigidir**

Elâ ey zübde-i sırr-ı ma'ârif
Elâ ey kıdvê-i nûr-ı 'avâtıf

Çü sensin defter-i zât u şıfâtıñ
Çü sensin mecmu'ı her mümkünâtıñ

Vücûd-ı 'âlemiñ envârı sensin
Hakîkat bağınıñ eşmârı sensin

Eger bildiñse sensin cân-ı eşyâ
Yüzüñde berķ urır ol nûr-ı Mevlâ

Bu lutfı fikr idüben kadriñi bil
Ki mir'ât-ı cihânsın şadriñi bil

Niçün gülşen iken külhân olasın
Revâ mı cân iken cismân olasın

²⁵⁹ “Güneşe ve onun aydınlığına and olsun.”, Şems, 91/1.

²⁶⁰ “Sen olmasaydın, sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım.”,

²⁶¹ “(Resûlüm) Ömrüne and olsun ki...”, Hicr, 15/72.

²⁶² Mısraında vezin bozuktur.

Fenâyı terk edüp meyl et bekâyâ
Bu ‘ömr-i ‘azîzi şalma hebâyâ

Cihân nağşına aldanma berî ol
Hevâ-yı nefse meyl etme gerü ol

470. Cihâna Hâk seni etdikde irsâl
Hâberciler gerüden kıldı îşâl

Nidâ edüp dediler yana yana
Bilür misiñ niçün geldiñ cihâna

Biraz dem bunda tûrup gidisersiñ
Vaţan-aşlıña rücû‘ idisersiñ

Hudâ’nıñ şun‘ını seyrâna geldiñ
Teferrûç eyleyüp cevîlâna geldin

Bu maşnû‘ât sırrıñ fâşı kimdir
Bu nağşıñ bilegôr nağkâşı kimdir

[s.36] Diyeler kim vücûduñ oldı dükkân
Kirâ ile verildi saña ey cân

İçinde oturup pâzâr edesiñ
Hesâbıñ añlayup çün kâr edesiñ

Anıñ içinde vardır bir hazîne
Anı her kim bulur olsa sevine

Erüp müddet temâm olmadan eyyâm
O genci bulmağa et sa‘y ü iğdâm

Kaçan müddet erüp gün ola âhîr
Çıkarırlar seni andan çü zâhir

480. O genci kim eger elden şalasıñ
Çıkara gayrı sen baқақalasıñ

Hudâ emrin tutub ‘amâl-i yahşi
Edegör olma şaşkın bunda vahşî

Haberciler sözünden yüz çevirme
Nazar kıll bu kelâma göz çevirme

Kaçan va‘de erüp ‘ömr ola âhîr
Elinde bu ola sermâye zâhir

Bu sözümden eger aldıñsa ‘ibret
Bulısarsıñ dü-’âlem içre rif‘at

Alana bu cevâb ‘ibret-nümâdır
Zî-kıymet cevher-i hikmet-nümâdır

Dırâz etmeyelim sözi burada
Edelim maşşûd-ı aşlı ifâde

Rivâyet etdi râvi bu beyânı
Bu resme ehl-i seyr kılmış ‘ayânı

Kaçan ol ibni Süfyân bed-ahter
‘Alî kaşdına derdi ulu-leşker

Gelüp Kûfe’ye ede ceng ü gavgâ
‘Alî’den kıla hûn-‘Osmân’ı da‘vâ

490. O dem erdi bu söz sem‘-i imâma
Dedi biz varalım ol nâ-temâma

[s.37] O gelmeden aña biz ön turalım
Ne isterler olar bizden görelim

Haber gönderdi etrâf-ı bilâda
Kamu cem‘ ola mahlûk ol arada

Buyurdıkda vaşî-yi mîr-i maşşer
Derildi Kûfe’ye bir ulu-leşker

O deñlü cem‘ olur kim nâs ferâvân
Hesâbın bilür ancağ Rabbî Yezdân

Çıkup cum‘a günü minbere ol şâh
Dürûd-ı Aḥmed’i hem ḥamd-ı Allâh

Edâ edüp dedi diñlen ḥalâyık
Ederem size bir emr-i muvâfık

Bilürsüz çıkdı yoldan ibni Süfyân
Diyâr-ı Şâm daḡi hep cümle yeksân

Olar kim bu dîniñ tuğyânlarıdır
Ḥadîş ü âyetin düşmânlarıdır

Olardır kâtil-i ebrâr ü aḡyâr
Muhâcirle daḡi ‘ayân-ı enşâr

500. Olar kim geldiler İslâm’a cebrî
Hem ikrâh ile buldular bu ḡadri

Ḳılınç ḡavfıyla buldular âmânı
Olarıñ mâl-i dünyâdır çü cânı

Âmân nûrı olarda zâhir olmaz
Nebî ḡavli daḡi hem şâdir olmaz

Düzüñ evvel ḡamu âlât-ı cengi
Edelim anlar üstüne âhengi

Olara verelim evvel naşîḡat
Olar kim bulalar pend ile devlet

Ger etmezler ise emre itâ‘at
Döküp ḡanın edem mâlinı ḡâret

O dem kim bu sözi Ḥaydar buyurdı
Hemân bir şaḡş yerinden urıṡurdı

[s.38] Dedi kim yâ ‘Alî niçe gidelim
Ki İslâm ehl ile ceng mi edelim

Bilürler senden incindi ‘Âîşe
Anıñla eylediñ cengi hemîşe

Bizi bunda niçün teşvîk edersin
Bu işde sen bizi terfîk edersin

510. İşitdi Mâlik Eşter nâ-gehânı
Dedi bu kişiye vermen amânı

Qabâhatdır bunuñ cümle cevâbı
Bunu qatl eyleyen bulur şevâbı

İşitdi qaçdı meclisden ol ebter
Erişdi arqasından bir niçe er

Ṭutuban kesdiler ol demde başın
Tüketdiler anıñ ‘ömr ile yaşın

Dedi Mâlik eyâ şâh-ı velâyet
Şağın göñlüne gelmesün melâmet

Fedâ olsun yoluña baş ile cân
Seniñ emrindeyiz biz cümle yeksân

Ne kim emr eylesen ey şîr-i Mevlâ
Ṭutub emriñ idevüz cümle icrâ

Mu‘âvî kim-dürür çıka âvâzı
Başına qar edem Şâm’ı Hicâz’ı

Bu sözi taşdıq etdi niçe aşhâb
Olar kim cân u dilden şâha aḥbâb

Daḥi ‘Ammâr-ı Yâsir gibi server
Sa‘îd’iñ oğlu ol Qays gibi bihter

520. Buña beñzer niçe erbâb-ı ihvân
Dediler cân fedâ ey şâh-ı merdân

Hemân emr eyle kim hâzır olalım
Mu‘âvî def‘ine hem yol bulalım

Varup Şâm’a anı bed-nâm idevüz
Kesüben başını bî-kâm idevüz

[s.39] Virevüz işini anıñ harâba
Ki Şâm ehlin dökük kanın türâba

Bu tedbîre edüp rağbet kâmusı
Ki cenge etdiler gayret kâmusı

Nidâ edüp münâdiler çağırdı
Hâzır olsun deyü leşker bağırdı

İşidüp cem‘ olur leşker çü zâhir
Nuḥayle mevzi‘inde cümle hâzır

Emîrû‘l-mü‘minîn ol şîr-i Yezdân
Vaşî-yi Muştafâ sulṭân-ı devrân

Ebû Mes‘ûd-ı enşâr-ı münîfe
Buyurdı sen yerimde ol ḥalîfe

Yerinde anı koyup çıkdı gitdi
Gelüp mecmu‘ı leşkerghâya yetdi

530. Orada etdiler birkaç gün iclâs
Çü geldi Başra’dan ol ibni ‘Abbâs

Ki derler idi ‘Abdu’llâh aña ad
Fazîlet ehli dîn bâbında üstâd

‘Alî’ye mülḥaḳ oldu pes o server
Yanıñda var idi bir ḥayl/leşker

Daği ehl-i Bedir'den kişi seksen
Hudeybîye'den anca geldi merdân

Sekiz yüz kişi idi ehl-i hikmet
Resûle eylemişdir cümle hizmet

Hesâba aldılar leşker muvâfık
Ki altmış biñ idi cem'-i halâyık

Oradan kalkuban cümle giderler
Ki Şıffin cânibine 'azm ederler

Giderken gördüler pes nâgehânî
Çıkageldi hemân Veyse'l-Karânî

Yüzünde berķ urır şol nûr-ı 'izzet
Dilinde zıkr-i Haķ sözünde hikmet

[s.40] Muhabbetden gözünüñ yaşı aķmış
Kemend-i 'aşķı hem boynuna tākmış

540. Hemân-dem geldi ol leşkere erdi
Varup toğrı otağ-ı şâha girdi

Selâm verdi hemân ol şâhib-emced
Selâmın aldı anıñ nûr-ı Ahmed

Dedi Haydar şafâ geldiñ karındaş
Şükür Haķķ'a ki olduñ bize yoldaş

Dedi bunda niçün geldiñ birâder
Sebep nedir bu resme rence ey er

Nedir maķşûd çü geldiñ bunda böyle
Cevâbıñ var ise bu demde söyle

Cevâb-ı Veyse'l-Îrânî Kuddise Sırruhu
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Dedi ey şâh-ı velâyet ben buña ne gelmişem
Başımı top eyledim uş sen çevgâne²⁶³ gelmişem

Şem'a-ı ruhsârınıñ pervânesiyem tâ ezel
'Aşk ile cevân edüp bu dem sûzâna gelmişem

Şöyle Manşûr olmuşam 'aşkıñla mestem dâ'imâ
Cismi ber-dâr etmege dâr u dîvâna gelmişem

Eylemişsiñ yâ velî tıydum ki cenge 'azm-ı râh
Bu kanım râhıñda bir kaçre-feşâna gelmişem

Der-Medh-i Veyse'l-Îrânî

Şöyle bil yâr-ı Muhammed Muştafâ Veyse'l-Îrân
Tâbi'-i şâh-ı velâyet Murtażâ Veyse'l-Îrân

550. *Ol resûlün 'aşkına çekdi otuz iki dişin*
Dost yolunda eyledi cânın fedâ Veyse'l-Îrân

Giydi egniñe muhabbet hırkasın abdâl olup
'Âşık-ı şâdık resûl-i kibriyâ Veyse'l-Îrân

Hubbu Ahmed'le gözünüñ yaşını seyl-âb edüp
Ol firâk ile yanar şubh u mesâ Veyse'l-Îrân

[s.41] *Merkez-i 'aşk-ı hakikat hâdim-i dergâh-ı Hak*
Meyve-i bâğ-ı letâfet meh-liķâ Veyse'l-Îrân

Zerre miķdârı Üveys bu dünyâya meyl etmedi
Arzûsı didâr-ı Rahmân ü Hudâ Veyse'l-Îrân

Yüzi nûruna anıñ hayrân olur şems ü kamer
Nûr-ı Hak ile müzeyyen pür-zîyâ Veyse'l-Îrân

²⁶³ Mısraında “çevgâne” kelimesi vezin gereği “çügâne” şeklinde okunmalıdır.

*Secdeye koyup başın Haqq'a tazarru' eyledi
Dedi verme ümmete yarın ezâ Veyse'l-Karân*

*Ey Kuşûrî eyle dâ'im ol velîniñ medhîni
Cümle derdiñe olıdır devâ Veyse'l-Karân*

Rivâyet etdi râvi bu beyânı
Kaçan kim geldi ol Veyse'l-Karânî

Dediler ceng-i Şıffîn'de o server
Şehîd oldu erişdi tîğ-i ebter

560. Gelelim Haydar'ın işine ey er
Nuḥayle'den o dem kim göçdi leşker

Niçe kat' etdiler menzil merâhil
Cezîre-i 'Arâb haddine vâşıl

Olıcaḡ zâhir oldu anda bir deyr
Çeküp at başını çağırdı emîr

O deyrden çıkdı bir râhib-i dâna
Giyinmiş bir beyâz elbise ser-pâ

Za'îf olmuş vücûdı levni aşfer
Göricek dedi ol râhibe Haydar

Şuyun var ise sen bize getürgil
Şusuzdur leşkerim bunda yetürgil

Dedi vardır şuyum lîkin kalâlet
Yigirmi kişiye eder kifâyet

Dedi Haydar o şu yetmez kaşîrdır
Benim yoldaşlarım cem'-i keşîrdır

Bu deyr kırbunda var bir çeşme-i sır
Nebîlerden içüpdür şuyun alt'er

[s.42] Dedi râhib o çeşme şimdi pinhân
Görünmez nâsa mişl-i âb-ı hayvân

570. Pederimden işitdim bir hikâyet
Eder kendi pederinden rivâyet

Dedi bir çeşme vardır bu maḥalde
Velî mesdûd-durur ḥâk temelde

Açamaz bu cihânda anı bir er
Meger kim ola vaşî-yi peyamber

Dedi Ḥaydar ben anı açmaluyum
Ḥudâ ‘avniyle şuyun içmelüyüm

Dedi râhib çü sen kimsiñ ki söyle
Açaram deyü urdın lâfi böyle

Dedi Ḥaydar benem ol merd-i meydân
Vaşî-yi Muştafâ hem şîr-i Yezdân

Ki ismim ‘Alîbni Ebû Tâlib
Ḥudâ ‘avniyle küfr ehline gâlib

Dedi râhib budur diñlen cevâbım
Pederden qaldı vardır bir kitâbım

Yazılı anda peygamber şıfâtı
Açacak adamıñ hem ism ü zâtı

Açarsan çeşme’i ey şâh-ı merdân
Getürem ben seniñ önünde îmân

580. Kaçan kim bu sözi Ḥaydar işitdi
Velâyetle o dem gûne iş etdi

O deyrin şarkşinden ber-uşûlî
Yigirmi ârşûn hem arzla tûlî

Müdevver çekdi bir haţ şâh-ı merdân
Buyurdi kazdılar ortasın ol ân

Biraz kim kazdılar ol yeri kardaş
Zuhûr etdi hemân-dem bir ulu-taş

Derildi ol taşın üstüne aşhâb
Şecâ‘at ehli hep kuvvetde erbâb

[s.43] Kâmu zor etdi ol taş-ı kibâre
Anı kaldırmağa olmadı çâre

Dedi Haydar ben anı kaldırayım
Bu hizmeti yerine aldirayım

Dedi râhib eyâ şâh-ı velâyet
‘Aceb dediñ bu sözi sen be-gâyet

Bu taş-ı tutdı bunca ehl-i şec‘ân
Anı kaldırmağa olmadı imkân

Ya sen niçe yalıñız kaldırasıñ
Bu hizmeti yerine aldirasıñ

590. Dedi Haydar sözümi diñle râhib
Haber verem eger olduñsa râğıb

Ki bir gün ol resûl-i fahr-i ‘âlem
Muhammed Muştâfâ ferzend-i âdem

Benimle çıkdı Mekke’den o sultân
Ederdik Mekke tağlarını seyrân

Resûla’llâh bakup gördi orada
Şanâdîd-i Kureyşî bir arada

Tutarlar bir ulu-taş-ı serinden
Kâpup kaldıralar anı yerinden

Ḳamusı çemrenüp el şaldırırlar
Pes âhir taş ı yerden ıkaldırırlar

Resûla'llâh görüp dedi 'aceb hâl
Buña kuvvet demez aşhâb-ı ikbâl

Odur kuvvet ğažab hırş ola zâ'il
Ġažab vaḳti ola eylüge mâ'il

Bunı böyle diyüp ol demde nâ-gâh
Çıkup tağ başına ol nûr-ı Allâh

Yuvarladı çü bir seng-i 'azîmi
Eder taş dâmen-i tağda muḳîmi

600. Hitâb etdi şanâdîd-i Ḳureyş'e
Dedi bir kez nažar eyleñ bu işe

[s.44] Ḳamuñuz tutsañız bu taş serinden
Ḳımıldatmayasñız hiç yerinden

Meger kim ola 'amim Ḥamza Abbâs
Yâğud Ḥaydar-ı kerrâr ekmelü'n-nâs

Olar ancağ olur bu kâre ḳâdir
Olar kim râh-ı dînde çün bahâdır

Ebû Câhil işitdikde bu sözi
Edüp ḥande resûle döndi yüzi

Dedi kim yâ Muḥammed söz 'acebdir
Bunı böyle deme sen bî-edebdir

'Alî ğâyet çocuk bir nev-cevândır
Ki sen dersañ ki gürbüz pehlevândır

Anañ neresi beñzer pehlevâna
Getürme bir daḫi bunı beyâna

İşidicek bu sözi mîr-i maḥşer
Dedi kim gel berü yanıma Ḥaydar

Velâ havl okuyup tut bu taş
Görelere kim niçedir er şavaşı

610. Ne kim emr eyledi ben anı yaptım
Ki bir elma mişâli taş kaptım

Ṭutub ol taş ben atdım yabâna
Görenler barmağın aldı dehâna

Ki ey râhib bize ‘aynı ḥakâret
Gerekmez kim biziz şâhib-velâyet

Bizi bil mazḥâr-ı sırr-ı Ḥudâ’yız
Daḥi hem vâriş-i vahy-i semâyız

Çü bir cezbe bize cez’bât-ı Ḥaḳ’dan
Meded eyler hemân her nev’-i şıḳdan

Zuhûr eyler çü bizden çok ‘alâmet
Ki bizden münkeşifdir her kemâlat

Bunı böyle diyüp ol şîr-i Yezdân
Hemân-dem verdi göğsün taş ol ân

[s.45] Ki bir dem geçmeden anıñ şavaşı
Bir elmaveş yabana atdı taş

Hemân-dem oldu ol çeşme nümâyân
Anıñ şuyu şanasıñ âb-ı ḥayvân

Ḳamu cem’ oldu leşker ol arada
İçüp ol şudan erdiler murâda

620. Kaçan râhib bu ḥâli anda gördi
Yüzünü ḥâk-i pâ-yı şâha sürdi

Dedi bildim ki sensin hân-ı ‘âlem
Ser-â-ser dü cihânda cân-ı ‘âlem

Şükür Hakk’a seni bunda getürdi
Bu cism-i bî-hayâta cân yetürdi

Hudâ birdir Muhammed hem resûli
Anıñ dîni kamu dîniñ uşûli

Ki senden ba‘dezin ayrılmam ey şâh
Geçirem hidmetiñle ‘ömri her-gâh

Bu söz ile hitâm etdi cevâbı
Varup getürdi ol ma‘hûd kitâbı

Alup okudı anı şâh-ı merdân
Yazılmış yazısı luğât-i Süryân

Yazılmış o kitâbda bu hikâyet
‘Îsâ’dan eylemiş Şemûn rivâyet

Demiş ‘Îsâ ki benden soñra ey er
Cihâna gele bir peygamber-i ser

Kamu edyânı nesh eyleye zâhir
Nübüvvet ol nebîde ola âhir

630. Sözi toğrı hûyı hem hoş olısar
Anıñla bu cihân revnağ bulısar

Kötülük edene ol iylik ede
Hemân lutf u kerem yoluña gide

Anıñ ümmetleri ‘aşrân u dehrân
Ederler hamd-ı Hakk sırrân u cehrân

[s.46] Kaçan ol bu cihânı kıya gide
Fenâdan uş beğâyâ rihlet ede

Kopa metleri içinde ęavęa
Daği hem iğtilâflar ola peydâ

Anıñ tâbi‘lerinden bir dil-âver
Nesepde ol nebîye ola hember

İdiser ehl-i maşrıķla teveccüh
Ki mağrib arasına bî-tefekkuh

Ki inşâf ehlidir hem hb-ıtabi‘at
Sözi toğrı özi bir genc-i hikmet

Cihân mâlına meyl etmeye aşlâ
Hemân arzsudur rızâ-yı Mevlâ

abl etmeye rüşvet kimseden ol
Cihânda anıñ ihsânı ola bol

640.

udâ’dan havf edüp kıla itâ‘at
Yüzünde berķ ura nr-ı velâyet

O dîniñ ol ola kâ‘im-maķâmı
Nebîniñ hem vaşîsi hem imâmı

Anıñ devrine her kim ere ey cân
İtâ‘at eyleyüben tuta fermân

Anıñ rızâsı ol rızâ-yı Hakk’a
Muķarindir bilenler erdi şevķa

Oķuyup anı bildi şâh-ı merdân
udâ’ya şükr kıldı şad-hezârân

Oradan gçdi leşker ‘âşıkâne
Raķa şehrine oldular revâne

açan kim erdi leşker ol diyâra
Fırât üstüne ķondı âşikâne

O belde halkı idi diñle ey cân
‘Adûvv-i şâh muhibb-i ibni Süfyân

Olar da hûn-ı ‘Osmân’ı dilerdi
Anuñ-çün Haydar’a hep diş bilerdi

[s.47] Dedi Haydar o mañlûk-ı ‘uşâta
Geçelüm köpri bağlan bu Fırât’a

650. Kâbûl etmediler şâhın sözünü
O hizmetden çevirdi hep yüzünü

Kaçan gördi bu hâli Mâlik Eşter
Hemân haykırdı ol dem mişl-i ejder

Hiţâb edüp o kavme dedi Mâlik
Kamuñuz olısarsız bunda hâlik

‘Alî emrin ger icrâ etmeyesiz
Elimden sağ u âşân gitmeyesiz

Cihânda kaldırayım adıñızı
Yetim koyam dañi evlâdıñızı

İşidicek o mañlûk düşdi havfe
Hemân-dem yaptılar bir köpri cevfe

Ne deñlü var ise atlu piyâde
Geçüp ol köprüden erdi murâda

Bunı tıydı Mu‘âvîye bed-añter
İşitdi kim Fırât’ı geçdi Haydar

Getürdi katına hep beglerini
Havâric ulusu Şâm seglerini

Dedi bir kez bağıñ Ebû Turâb’a
Gelürmüş kim vere Şâm’ı harâba

660. Gelüben katl ede sizi temâmet
Daği hem mâlîñız eyleye gâret

Yanıñda hep imiş Kûfe süvârî²⁶⁴
Muhâcir enşârîñ hem nîzedârı

‘Irâk ile Hicâz’ dan çok dil-âver
Anîñ katına cem‘ olmuş ser-â-ser

Bu işiñ def‘ine bir tedbâr ediñ
Cevâbıñız ne ise taqrâr ediñ

Eger isterseñiz cengi тұruñuz
Kılınçlar qabzasına el uruñuz

[s.48] Dedi Mervân ile ol Zü’l-kelâ‘î
Daği Havşeb Ebû’l-‘Aver Hudâ‘î

Buña beñzer niçe aşhâb-ı buṭlân
Dediler cân fedâ ey ibni Süfyân

Seniñ yolunda cümle ceng edelim
‘Alî’ye bu cihânı teng edelim

Tecemmu‘ eyleyüp hep halk-ı Şâm’ı
Alalım düşmânıñdan intikâmı

Bular bu sözi anda söyler iken
‘Alî def‘ine tedbîr eyler iken

670. Haber geldi dediler şâh-ı merdân
Fırât’ı geçicek eyledi iskân

İşidicek Mu‘âvîye bu sözi
Ebû’l-‘Aver’e çün döndürdi yüzi

²⁶⁴ Yazmada bu mısra “Yanıñda imiş hep Kûfe süvârî” şeklindedir.

Dedi bir haylî leşker götüresin
Varuban anda bir iş bitüresin

Düşüp havfe girüde kalmayasın
‘Alî’yi Şâm içine şalmayasın

Ebû’l-‘Aver kaçan bu emri bildi
Alup leşker o yola ‘azm kıldı

Haberdâr oldu hâlden şâh-ı merdân
Gelürmüş üstüne leşker ferâvân

Hemân emr eyledi iki faşîha
Ki ya’nî ol Ziyâd ile Şüreyh’a

Dedi leşker aluban ‘azm ediñiz
Ebû’l-‘Aver’e siz karşı gidiñiz

Bi-emr-i şâh bular oldu revâna
Erişdiler Rûsûm nâm-ı mekâna

Ebû’l-‘Aver dañi leşker temâmet
Olar da geldi kıldılar iķâmet

680. O Nasr oğlı Ziyâd kim ol arada
Görür kim leşker-i Şâm çok ziyâde

[s.49] Tevaķķuf eyledi ģarb-i kıtâlden
Ĥaber gönderdi şâha işbu hâlden

Haberdâr oldu hâlden şâh-ı merdân
Buyurđ Mâlik Eşter’e pes ol ân

Dedi al yanıña üç biñ piyâde
Eriş tez eyle imdâd ol ziyâde

Ĥutub emrim olagör şimdi hâzır
Ki senden ģayrı olmaz kimse ķâdir

Velî budur saña evvel naşîhat
Varıcak etmeyesiñ cenge rağbet

Olara lutf ile söyle kelâmı
Naşîhat lafz ile eyle kıyâmı

Naşîhat etmege evvel devâm et
Kabûl olmaz ise cenge kıyâm et

Giricek cenge ‘avn iste Hudâ’dan
Dile himmet resûl-i kibriyâdan

Şamu ahvâliñi iş‘âr edesiñ
Ne kim vâkı‘ ise iğbâr edesiñ

690. Eger bu cengde mağlûb olasıñ sen
Haber ver gönderem leşker saña ben

Be-hükm-i şâh o Mâlik yola girdi
Hemân-dem leşkeri Ziyâd’e erdi

Yine şaldı gerüden şâh-ı merdân
Biraz leşker Mâlik ardından ol ân

Kaçan kim erdi Mâlik ol maşâma
Ebû’l-‘Aver’e yazdı maḥfâ-nâme

‘Alî’niñ bî‘atına kıldı da‘vet
Daḥi yazdı niçe dürlü naşîhat

Anı aldı Ebû Necd Enderânî
Ebû’l-Aver’e döndürdi ‘inânı

Hemân kim aldı ol mektûbı erdi
Ebû’l-‘Aver otağnı içre girdi

[s.50] Görür çıkdı çadırdan iki ser-ḥoş
Şarâb içmiş olar kim kanı bî-hûş

Ol elçi vermedi anda selâmı
Varıcağ söyledi pes bu kelâmı

Dedi gönderdi mektûb saña Mâlik
Anıñ emrince olgıl yola sâlik

700. Çıkarup verdi mektûbı eline
Oğunup anda mefhûmı biline

Oğuyup bildi ol her neyse tağrîr
Aña karşı cevâbın etdi tağrîr

Beyân etdi Mu‘âvî ta‘rîfini
Beni Ümeyye’niñ hem tavşîfini

Dedi elçiye al bunı götür sen
O Mâlik katına tezce yetür sen

Alup mektûbı ol elçi tırışdı
Huzûr-ı Mâlik Eşter’e erişdi

Oğudı nâmeyi Mâlik temâmet
Mu‘âvîye’yi medh etmiş be-ğâyet

Dedi oğluna kim al şakla bunı
Ola hüccet ‘Alî şordığı günü

Buyurdı kim ola leşker müheyyâ
Olarla ceng edeler bî-muğâbâ

Ğodı sağ yana Naşr oğlı Ziyâd’ı
Şüreyh ibni Hânî’yi şol nihâdı

Ğamu şaf bağladı leşker ser-â-ser
Ebû’l-‘Aver’e karşı hep ber-â-ber

710. ‘Alemler²⁶⁵ açılıp kûslar çalındı
Kılınç kabzasına hem el şalındı

Ebû'l-‘Aver kaçan bu hâli gördi
‘Abdu’llâh ibni Münzir’e buyurdi²⁶⁶

Dedi meydân seniñdir pehlevân er
Diyâr-ı Şâm’da yokdur saña beñzer

[s.51] Bugün meydâna evvel sen giresiñ
‘Alî leşkerini cümle kırasıñ

Ederseñ ger o Mâlik ‘ömrün âhîr
Eder ihsân Mu‘âvî saña vâfir

Eger kim Mâlik Eşter ola maqtûl
Ki senden ğayrı hîç olmaya maqbûl

O ‘Abdu’llâh dedi efkâr ederem
O Mâlik cengine ben ‘âr ederem

O Mâlik dedigiñ pes ne kişidir
Benimle cengi kılmağ ne işidir

Anıñ gibi eger cem‘ olsa biñ er
Ki bir çarbımla ola hâke yek-ser

Ebû'l-‘Aver idi ibrâm be-ğâyet
Girer maydâna ‘Abdu’llâh nihâyet

720. Görürler girdi meydâna bir âdem
Döner meydânda gerdünveş dem-â-dem

Göricek ol Ziyâd çün oldı ‘âcil
Dilediğim ola aña muqâbil

²⁶⁵ Yazmada “ ‘âlemler”, şeklinde yazılmıştır.

²⁶⁶ Mısraında vezin bozuktur.

Dedi Mâlik aña varma berü tır
Aña ben varayım uş sen gerü tır

Hemân böyle diyüp meydâna girdi
Muķâbil olup ‘Abdu’llâh’a erdi

Dedi Mâlik çü kimsiñ baña söyle
Ki geldiñ küstaḡâne bunda böyle

Dedi şimdi benimle ceng kılasıñ
Göricek ḡarbımı beni bilesiñ

Dedi Mâlik yazık sen pehlevâna
Verirsiñ dîn ü imânıñ ziyâna

Niçün ‘âşî olursuñ sen ‘Alî’ye
Erenler serveri gercek velîye

Resûla’llâh buyurmuşdur ‘ale’l-ḡaķ
‘Alî şânında bu nuṡķı muḡaķķaķ

[s.52] *“Ḳale resûla’llâh şallallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ene ve
‘Alî min nûrin vâḡid.”*²⁶⁷

Ki ya’nî ‘Alî ile beni Allâh
Yaratdı nûr-ı vaḡdetden ol âḡâh

Dîḡer

*“Ḳale resûla’llâh: Alî ma’ el-Ḳaķ ve’l-Ḳaķķu ma’ ‘Alî”*²⁶⁸

730. Ki ya’nî Ḳaķ ‘Alî iledir ey cân
‘Alî hem Ḳaķķ iledir bil nümâyân

Ey ‘Abdu’llâh yarın rûz-i dâvânda
Ne cevâb veresiñ resûle anda

²⁶⁷ “Ali ve ben aynı nurdanız.”

²⁶⁸ “Ali, Hak ile beraberdir, Hak da Ali ile beraberdir.”

‘Alî’dir menba‘-ı sırr-ı velâyet
‘Alî’niñdir dü-’âlemde imâmet

‘Alî’dir hâmil-i râyet-i Aḥmed
‘Alî’dir sâḳî-yî kevşer mü’ebbed

Eger sen olasıñ Ḥaydar’a ‘âsî
Cehennemden bulamazsıñ ḥalâşı

İşidicek dedi ‘Abdu’llâh ol ân
Degil mi kâtib-i vahy ibni Süfyân

Dedi Mâlik ki gerçi öyledir ol
Velî anıñ cihânda fitnesi bol

Resûla’llâh zamânıñda ol ebter
Niçe kez emrine indirmede ser

O deñlü ḥod-bân idi ol ḥıyânet
Resûle daḡi etmezdi itâ‘at

Ki bir gün ḥidmet içün faḡr-i ‘âlem
Anı getürmege şaldı bir âdem

740. Ta‘âm yerüm deyü gitmedi anda
Resûl ḥidmetine yetmedi anda

İşidicek dü-’âlem bedr-i mâhı
Elini ḳaldırup dedi İlâhî

“Allâhümme lâ-tuşbî‘ baḡne”²⁶⁹

[s.53] Ki ya’nî ey Ḥudâ-yı Rabb-ı ‘âlem
Anıñ ḳarnıñ toyurma sen dem-â-dem

Resûlüñ du‘âsından soñra ey cân
Ta‘âmdan toymaz oldu ibni Süfyân

²⁶⁹ “Ey Allah’ım! Onun karnını doyurma.”

Çün ‘Abdu’llâh işitdi dedi tahkîk
Ederem ey Mâlik sözüni taşdıq

Ki Şâm’da iki yüz biñ dirhemim var
Daği evlâd zıyâ’ u ‘ağârım var

Ne saña tâbi’ olam ne olara
Tıram bir kûşede şöyle âvâra

Hemân dönüp gerüye gitdi anda
Varuban leşkerine yetdi anda

Dedi şâkird-i dâna söyle üstâd
Bu sözüñ te’vâlinde eyle bünyâd

Dedim ma’nâ-yı zâhir budur ey yâr
Gel imdi te’vâlinde ol haberdâr

750. Mu’âvîye’den hem anıñ âlinden
Daği evlâd u anıñ ensâlinde

Resûlün âline olan haqâret
O ehl-i beytine olan ihânet

Resûlüne ‘ayân etmişdir Allâh
Kelâmında beyân etmişdir Allâh

***“Kâla’llâhu te’âlâ: Velî ya’leme’llezine nâfeķû ve ķîle lehüm
te’âlev ķâtilû fı-sebîli’llâhi evidfe’û ķâlû levna’lemu ķıtâlen
letteba’nâküm hüm li’l-küfri yevmeizin aķrabu minhüm li’l-
îmâni yeķûlûne bi-efvâhihim mâleyse fı-ķulûbihim va’llâhu
e’lemü bimâ yektümûn”²⁷⁰***

²⁷⁰ “Ve (bu da) mü’minleri ortaya çıkarması ve münafıklık yapanları belli etmesi içindi. Onlara (münafıklara), “Gelin, Allah yolunda savaşın veya savunmaya geçin.” denildi de onlar, “Eğer savaşmayı bilseydik, arkanızdan gelirdik.” dediler. Onlar o gün, imandan çok küfre yakın idiler. Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah, içlerinde gizledikleri şeyi çok iyi bilmektedir.”, Âl-i İmrân, 3/167.

Ki ya'nî ol münâfıklar nifâkı
Beyân olmak içündür iştîyâkı

Olara dense geliñ bu şafağda
Muğâtele ediñiz râh-ı Hâk'da

[s.54] Mücâhidler içinde ya bulunuñ
Ki düşmân leşkerine çok görünüñ

Ki düşmân leşkerin emvâliñizden
Dañi evlâd hem ensâliñizden

Çü def' etmege sebep oluñuz siz
Cihân içre şafâlar buluñuz siz

Olar derler ki resm-i harbi ger biz
Bileydik verir idik size ser biz

Olar ol günde nuşret ü ceht ile
Bağarlar ehl-i küfre hürmet ile

760. Yakınlardır olar kim şöyle cehre
Âmân ehlinden artık ehl-i küfre

Çü kalbde olmayan nesneyi anlar
Lisâna getürüp söyler dehânlar

Olarıñ ketm-i 'amâlini Allâh
Bilür hem cümle aḥvâlini Allâh

Buyurmuşdur yine Allâh-ı a'lâ
Münâfıklar ḥâlinden Rabbî Mevlâ

***“Kâla ’llâhu te’âlâ: Ve iza râeytehüm tu’cibüke ecsâmühüm ve
in yeḡûlû tesma’li-ḡavlihim keennehüm ḡuşubun
müsennedeh...”²⁷¹***

²⁷¹ “Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kereste gibidirler...”, Münâfikûn, 63/4.

Ki ya'nî yâ Muhammed erdigin dem
Münâfıklar yüzünü gördüğün dem

Oların kıadd ü kâmetleri seni
'Ucubladır cesâmetleri seni

Eger söyleseler olar kelâmın
Kulak verüp çü diñlersiñ peyâmın

Olar gûyâ tayanmış bir dâvâra
Kıalın kerâsteler içi şerâre

Oların bătını fâsid mücevvef
Yaramaz bir işe şöyle müceffef

[s.55] Ki zâhirinde müselmândır anlar
Saña hem âliñe düşmândır anlar

770. Anuñ-çün ol resûl-i fâhr-i 'âlem
Muhammed Muşafâ ol nûr-ı hâtem

Mu'âvîye'ye evlâdına anıñ
Dağı etbâ'ı aḥfâdına anıñ

Olara şefkat ile bakmaz idi
Anıñ göñli olara akmaz idi

Olardan olmuş idi renc ü ḥaṭar
Anuñ-çün raġbet etmez idi zâhir

Olar ḥaḳḳında etmez idi aṣlâ
Du'â-ı ḥayrı ḥüsn-i vechi icrâ

Ki *lâ-tuṣbî'* anı oñdurma yâ Rab
Dağı maḳşûduna erdirme yâ Rab

Olara ermesün raḥmet Ḥudâ'dan
Özi kıurtulmasun nâr-ı belâdan

Ki anlar görmesün ezvâķ-ı cennet
Şerâb-ı kevşeri etbâķ-ı cennet

Gel imdi bâtinîden ol haberdâr
Neye müncer olur gör âķir-i kâr

Olarıñ batnına kibr ü ‘adâvet
Ėıdâ olmuş zââ buğzu siyâdet

780. Olarıñ karnına cennet ta‘âmı
Düşürme kabûl et yâ Rab du‘âmı

Çü ĥân-ı cennetiñ maķrûdı olsun
O nan-ı ‘izzetiñ merdûdı olsun

İşitdiñ bu peyâmıñ kâlini sen
‘Adûvv-i âl olanıñ hâlini sen

Eger ümmet olam derseñ resûle
Muĥabbet eyle âl-i pür-uşûle

Olar kim kâ’inâtıñ bihterîdir
Dü-‘âlem âsumânî-aķterîdir

[s.56] Resûl-âlini sev cândan ferâvân
Oları sevmek imiş dîn ü îmân

Olarıñ dostı dost-ı enbiyâdır
Nebîye dost olan dost-ı Ėudâ’dır

Bu sözüñ te’vliñ etdiñ ĥikâyet
Gel imdi diñle her neyse rivâyet

Çün evvelki sözi edelim izhâr
İşi koymayalım ferdâya ey yâr

Ol ibni Münzir ‘Abdu’llâh güm-râh
Kaçan kim çıķdı meydândan ol âğâh

790. Atını leşkerine toğrı sürdi
Ebû'l-'Aver kaçan bu hâli gördi

Dedi cefâ gör ol Mâlik ne şundı
Anı aldadup ol er gerü döndi

Ebû'l-'Aver haber gönderdi aña
Ey 'Abdu'llâh nâmûs degil mi saña

Çanı nâmûs çanı ğayret çanı 'âr
Çanı erlik çanı dirlikle eţvâr

Olasıñ sen bu 'aşrıñ pehlevânı
Ki erlik nâmıñız tutmuş cihânı

Bahâdır pehlevânsıñ hüneriñ çok
Diyâr-ı Şâm'da beñzer saña hiç yok

Niçün bu ad ile cengden dönesiñ
Ki alçağ mertebeye el şunasıñ

Çağan kim işide ahâlî-yi Şâm
Edeler halk içinde seni bed-nâm

Niçün düşmâna kılınç urmayasıñ
O Mâlik'e muķâbil tırmayasıñ

İşidicek bu sözi çün o nâdân
Gerü dönüben etdi 'azm-i meydân

800. Varup meydân yerinde şöyle tırdı
Çağan kim Mâlik Eşter anı gördi

[s.57] Aña karşı varup dedi ey ebter
Niçün şıdıñ çanı ol 'ahde peyker

Dedi söz budur ey Mâlik muķaķķaķ
Kılınç tefrîķ eder çün bizi ancak

Bu meydânda ya ben ölem yâhud sen
Döküle toprağa bu kan ile ten

Bu söz üzre hemân ol iki merdân
Nîzeye şaldılar elleriñ ol ân

Ki vâfir ceng edüp nîze ururlar
Pes âhir yorulup şöyle tururlar

Biraz râhat edüp gör kim niderler
Yine birbirine hamle ederler

O Mâlik kuvvetiñ bâzûya aldı
Atını hem anıñ üstüne şaldı

Anıñ gögsüne urdı bir sinâne
Virir yalmanı arğadan nişâne

Revân olup hemân-dem ağıdı kanı
Düşücik yere anıñ çıkdı cânı

810. Turup meydân içinde Mâlik Eşter
Dedi meydâna gelsün yok mı bir er

Bunu böyle dedikde merd-i ‘âlem
Girer meydâna Münzir oğlu Hâtem

Anıñ da kesdi ol meydânda başın
Tüketdi Hâtem’iñ ‘ömr ile yaşın

Anıñ ardınca Muṭrâfu’l-Fezârî
Girüp meydânda döndi çarhıvârî

Dedi Mâlik aña kim kanı gayret
Seniñle yemişiz biz nân ü ni‘met

Niçün ol haqqı eylersiñ ferâmûş
Revâ mı cengime sen edesiñ cûş

İşidicek o Muṭrâf gerü döndi
Hemân-dem Mâlik el kılınca şundı

[s.58] İrûben arķasından şöyle çaldı
Başıyla gövdesin toprağa şaldı

Dediler Mâlik’e bu iş ‘acebdır
Gerüden urdın anı ne sebepdir

Dedi Mâlik sözi diñlen birâder
Cemel ḥarbinde bu Muṭrâf ser-â-ser

820. Girüp meydâna kıldı anda cev lân
Benim hem-şîrem oğlı Kâsım ol ân

Aña karşı varup oldu muķâbil ana
Kaçan kim Kâsım’ı gördi o câhil

Dedi ceng etmezem seniñle bu dem
Ḥuķûķum var pederiñle muķaddem

Gerü döndükde Kâsım anda bî-pâk
Gerüden çaldı Muṭrâf etdi ehlâk

Anıñ etdigini ben aña etdim
Anıñ yapığı yola ben de gitdim

Göricek Muṭrâf’ın ķardaşı Ḥamza
Girüp meydâna çok söyledi herze

Hemân Mâlik aña ḥamle yetürdi
Başını kesüben işiñ bitürdi

Ebû’l-‘Aver bunı gördikde ol dem
Ḥaber gönderdi Mâlik’e hemân-dem

Bu iş böyle gerekmez aña ey er
Karuşsun birbirine iki leşker

Bahâdırlar kamu anda tırışsın
Girüp meydâna hep birden urışsın

830. Bu söz üzre hemân ol iki leşker
Karışdı birbirine cümle yek-ser

Kılınç şakıldısından tıldı meydân
Aşkardı seyl mişâli anda âl-kan

Yuvarlanırdı başlar top mişâli
Niçe biñ kişiniñ geldi zevâli

[s.59] Yüzerdi kan içinde er ile at
Yığıldı leş-i insân şöyle kat kat

O ceng içinde Mâlik dedi n'ola
Ebû'l-'Aver dedikleri kim ola

Niçe erdir göreyim ol süvârı
Mu'âvî eder aña iftihârı

Dediler karşıdaki şol tırandır
Ki binmiş bir boz-ata lâf urandır

Sinân'a dedi anda Mâlik Eşter
Varup söyle Ebû'l-'Aver'e ey er

De kim meydâna ister seni Mâlik
Seniñle olmağ ister cenge sâlik

Benimle eyleye ol ceng ü cevân
Göre kim niçe imiş merd-i meydân

840. Bi-emr-i Mâlik ol er anda gitdi
Ebû'l-'Aver katına vardı yetdi

Ne kim dımişdi Mâlik ol arada
Ebû'l-'Aver'e eyledi ifâde

Ebû'l-'Aver işidicek kelâmı
Dedi var söyle aña bu peyâmı

Odur bunca fesâda sebep ey cân
Anıñ sa'yıyla qatl olundı 'Osmân

O gibi kişiniñ cevânıña ben
Degil mi 'âr girem meydânıña ben

İşitdikde Sinân işbu kelâmı
Gelüp Mâlik'e 'arz etdi temâmı

Dedi Mâlik ecel havfından ey er
Benim cengime gelmedi ol ebter

Eger meydânıma bu dem tururdu
Ne erlikler 'ayân edem görürdi

Bi-emr-i Hâk kanın efşân edeydim
Leşini toprağa yeksân edeydim

[s.60] Bu söz üstüne yine iki leşker
Qarışdı birbirine cümle yek-ser

850. Velî leşker-i Mâlik şöyle girdi
Mişâl-i şîr havâricleri kırdı

O Mâlik cengde şol qaplana beñzer
Şanasıñ kükremiş arslana beñzer

O demde qanğı yana olsa meyyâl
Bülük bölük qaçardı leşker-i dâl

O cengde Mâlik Eşter haşmetinden
Görenler qorqar idi heybetinden

O dem leşker-i Mâlik etdi gayret
Havâric leşkerin kıldı hezimet

Ebû'l-'Aver büzülüp kaçdı gitdi
Mu'âvîye atına vardı yetdi

Mu'âvîye göricek eyledi zâr
Dedi kim niçedir hâl eyle izhâr

Ebû'l-'Aver dedi ey ibni Süfyân
Çü gördüm leşkerim oldu perîşân

Var iken leşkerin dizinde kuvvet
açup geldik bize eyle mürüvvet

İşidicek Mu'âvî bu kelâmı
Dedi Mâlik'e bu işler ala mı

860. Ki 'Amr'ın oğlu Süfyân'a o nâdân
Ebû'l-'Aver'e dağı dedi ol ân

İkiiz dağı emre nâzır oluş
Alı üç bi dil-âver hâzır oluş

Hemân-dem urmayup siz önce gidiş
Sipâha bir maal hem hâzır idi

Ki sizden sonra ben de yola girem
Alup bir ulu-leşker size erem

Bular leşker alup yola girerler
Varup ahrâ-yı Şıffîn'e ererler

[s.61] Bular Şıffîn'e onduda temâmet
Gerüden zâhir oldu bir 'alâmet

Görürler geldi yetdi ibni Süfyân
Yanında var idi leşker ferâvân

Olar da geldi ondı ol araya
esapsız leşker oldu bî-nihâye

Mu‘âvîye konicak ol zamânda
Fırât’ın yolunu bağlatdı anda

Ebû’l-‘Aver’e emr etdi o mekkâr
Dedi sen tır şuyun üstünde her-bâr

870. ‘Alî leşkerine âb-ı Fırât’ı
Şakın verme ki bulsunlar memâtı

Bu yoldan gayrı yol yok ki Fırât’a
İçüp şuyun ere anlar hayâta

Zihî nâdân zihî merdûd u fâsık
‘Alî’ye hor bakar gör ol münâfık

Olan ümmet Muhammed Muştafâ’ya
Bakar mı hor ‘Aliyyü’l-Murtaẓâ’ya

İkisin nûr-ı vâhid bilmeyenler
Olardır vech-i Hakk’ı görmeyenler

‘Alî’niñ dostudur bil dost-ı Ahmed
‘Alî düşmânını n’eyler Muhammed

Demişdir ‘Alî’benden ben ‘Alî’den
Erişir ümmete eltâf velîden

Muḥakkîkler kılur bir hoş hikâyet
Resûl-i Hakk’dan ederler rivâyet

Ki bir gün ol resûl-i vech-i iḥsân
‘Alî hakkında buyurdi mu‘ayyen

[s.62] *“Ruviye ‘an-Muḥammed ibni ‘Abdu’l-lâh ve Ebû’l-Kâsım ibni Aḥmed ve Hüseyn ibni ‘Alî rıdvânu’l-lâhi ‘aleyhim ecma’in. Kâle resûla’l-lâh şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: Evvel mâ ḥalaka’l-lâhu te‘âlâ ḥüccete feketebe ‘alâ havâşihâ lâ-ilâhe illa’l-lâh Muḥammedü’r-resûla’l-lâh ve ‘Alî veliyyu’l-lâh ve vaşiiyyü resûla’l-lâh, şümme ḥalaka’l-lâhu’l-levḥi feketebe ‘alâ*

*ḥudûdihî lâ-ilâhe illa'llâh Muḥammedü'r-resûla'llâh ve 'Alî veliyyu'llâh ve vaşiyyü resûla'llâh, şümme ḥalaḳa'llâhu seb'a ṭabakâti'l-'arz feketebe 'alâ eṭvârihâ lâ-ilâhe illa'llâh Muḥammedü'r-resûla'llâh ve 'Alî veliyyu'llâh ve vaşiyyü resûla'llâh, fermen ze'ame ennehü ya'rifü'n-nebiyye ve lâ-ya'rifü'l-vaşiyye feḳad kefera ve men ze'am ennehü yuḥibbü'n-nebiyye ve lâ-yuḥibbü'l-vaşiyye feḳad kezebe"*²⁷²

Ki ya'nî evvel ol Allâh-ı a'lâ
Yaratdı şöyle bir hüccet mu'allâ

880. Havâşına anıñ çün yazdı Allâh
Ki *lâ-ilâhe illa'llâh* ol âgâh

Muḥammed hem resûla'llâhı yazdı
'Alî'yi hem velîyu'llâhı yazdı

Vaşiyyi hem resûla'llâh kemâ-kân
O hüccet içre yazdı Haḳ nümâyan

Pes andan soñra bil ey ibni âdem
Yaratdı levḥi ol Ḥallâḳ-ı 'âlem

Ḥudûdına anıñ da böyle yazdı
Nitekim zıkr olundı öyle yazdı

Hem andan soñra bil ol Rabbî Yezdân
Yaratdı yedi ḳat yerleri ey cân

Anıñ eṭvârına da yazdı böyle
Nitekim zıkr olunmuş idi öyle

Ki her kim ol nebîyi bilse vâfir

²⁷² "Allah'ı teâlâ ilk olarak hücceti yarattı ve yazdı. Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Onun resûlüdür. Ali onun velisi ve resûlullahın vasîsidir. Sonra Allah levhi yarattı ve oraya şöyle yazdı: Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed onun resûlüdür. Ali onun velisi ve resûlullahın vasîsidir. Sonra Allah yeryüzünün 7 tabakasını yarattı ve oraya Allah'tan başka ilah yoktur; Muhammed Onun resûlüdür, Ali onun velisi ve resûlullahın vasîsidir, yazdı. Kim nebîyi tanıyıp vasîyi tanımadığını iddia ederse küfre düşer. Ve kim nebîyi sevip vasîyi sevmediğini iddia ederse yalan söylemiştir."

Vaşîsin bilmez ise oldu kâfir

Ede her kim nebîye hubbu î mân
Vaşîsin sevmese kâzibdir ol cân

[s.63] Buyurmuşdur resûla'llâh-ı 'âdil
'Alî hakkında yine bir fezâ'il

*“ ‘An Enes ibni Mâlik kâle resûla'llâh: Lâ tekabbela'llâhu
tâ'ate 'ibâdehu illâ bi-velâyeti 'Alî ibni Ebû Tâlib”²⁷³*

890. Ki ya'nî Hakk 'ibâdın tâ'atini
Kabûl etmez anıñ hem hâcetini

Velâyet-i 'Alî'yle eder ancak
Sirâyet-i velîyle eder ancak

Ne sırdır söyledi ol fâhr-i 'âlem
Ne remz idi 'ayân eyledi hâtem

Velâyetle тұrur bu 'arz ile hâk
Velâyetle döner ol çarh-ı eflâk

Velâyetden 'ayândır sırr-ı Allâh
Velâyetle bulunur ulu-dergâh

Nebîniñ sûrıdır sûr-ı velâyet
Nebîniñ nûrudur nûr-ı velâyet

Muht-i 'âlem oldur zâta mir'ât
Velâyetden 'ayândır vahdet-i zât

Velâyetdir Hudâ râhında pâsbân
Velâyetdir sarây-ı Hakk'da derbân

²⁷³ “Allah, kullarının ibadetlerini ancak Ali'nin velâyeti ile kabul eder.”

Velâyet vermese ger anda yolu
Ki bir şey bulamaz Hakk’a vuşûlî

Velâyetden ‘ayândır ‘ilm-i esmâ
Velâyetden beyândır sırr-ı *meşnâ*

900. Velâyetdir yedi seyyâre ahter
Velâyetle olur herşey muşavver

Gel ey dil aña sen işbu beyânı
Bunu fehm etmege aç ‘ayn u cânı

Ki müflislerden olma ehl-i bay ol
Velîler zümresine hâk-i pâ ol

[s.64] Velâyete velîler vâriş olur
O mülke bil velîler hâriş olur

Velîlerden ‘ayândır bil velâyet
Velîlerden görünür ol ‘alâmet

Velîlerden ‘ayândır sırr-ı fillâh
Olar vâkıf-ı sırr-ı *lî-ma* ‘*allâh*²⁷⁴

Velîlerden olur çok nesne peydâ
Olar emrin tutar ‘âlemde eşyâ

Göricek bir velîye eyle hürmet
Anıñ hizmetini bil cânâ minnet

Özün kul eyle âniñ kapusına
Niyâz edüp yüzün sür tapusına

Olardır bu cihânıñ bil cilâsı
Ayağı tozu ‘aynıñ tûtiyâsı

²⁷⁴ “Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir.”

910. Velî hakkında ol Hallâk-ı ‘âlem
Buyurmuşdur işit Rezzâk-ı âdem

“Elâ inne evliyâ’allâh lâ-ḥavfun ‘aleyhim velâ hümm yehzenûn”
275

Ki ya’nî evliyâ-yı Hakk’a ey yâr
Şedâ’idden ki yokdur ḥavf u aḥṭâr

Olara daḥî yokdur hüzn ile âh
Olar olmuş zîrâ maḳbûl-i dergâh

Cihân gavḡâsını pes anlar atmış
Özüni leşker-i Raḥmân’a ḳatmış

Su’âl ile ḥesâbı n’eyler anlar
Na’îm ile ‘azâbı n’eyler anlar

Ḳamu aḥcâb-ı varı öte geçmiş
Hemân gözün cemâl-i Hakk’a açmış

Olar keştî-i Nûḥ’da etmiş iskân
Olara n’eylesin ol âb-ı tûfân

İşit bu sözümi diñle temâmet
‘Alî’dir server-i ehl-i velâyet

[s.65] Ḳamu ḥükm-i velâyet evvel âḥir
‘Alî’niñdir gerek bâṭın ü zâhir

Resûla’llâh imâm-ı enbiyâdır
‘Alî’yi bil ki şâh-ı evliyâdır

920. Ne deñlü kim velî geldi cihâna
‘Alî’den erdiler ders-i beyâna

²⁷⁵ “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyecekler.”, Yûnus, 10/62.

Velîler mazhar-ı sırr-ı ‘acâ’ib
Velîlerden zuhûr eyler garâ’ib

Hakîkatde velî oldur bil ey yâr
Özüni tanıyup ola haberdâr

Ola bu nefs-i emmâreye cellâd
Anıñ şerrinden ede mülkün âzâd

İkilikden geçüben ede vahdet
Görüne âyîne-i sırr-ı kurbet

Ki bed-fi‘li özünden ref‘ ede ol
Hasedle hırşı buğzı def‘ ede ol

Göñülden dâr ede şol fi‘l-i cehli
Dañi hem kimseye etmeye buhlı

Hudâ’dan korkup ola emre münkâd
Hem ihlâş ehli olup dilde evrâd

Vücûduñ añlaya mâhiyyetini
Hem esmânıñ bile hâşiyyetini

Göricek şun-‘ı Hakk’ı ala ‘ibret
Nedir hem bile ol farz ile sünnet

930. Tecellî eyleye envâr-ı Rahmân
Ziyâfet eyleye kim gele mihmân

Kötülük edene ol eyelük ede
Hemân lutf u kerem yoluna gide

Cevâba geldi şâkird dedi üstâd
Yeter bu söz edelim gayrısıñ yâd

Kaçan kim şerhe geldi işbu kışşa
Yeter bu kim alurlar ise hişşe

[s.66] **Tekrâr Mâlik Eşter'in Ebû'l-'Aver ile Cengi**

Yine dil başladı bir dürlü söze
Suhan murgı çü girdi şehr-i nâza

O şehr içre akar âb-ı ferâvân
Açılmış lâle sünbül gül ü reyhan

Ki dört şeyden dizilmiş dört dâvârı
Yedi kat bârûsı muhkem hişârı

Gün-i nev-rûz eser bâd-ı şabâsı
Öter bülbülleri hoşdur şadâsı

Bahârına erişmez faşl-ı pâyiz
Şitâsı yok hevâsı hûb-dilâviz

Döşenmiş ortasında buķalemûn²⁷⁶ fers
Anıñ üstüne konmuş bir güzel 'arş

940. On iki kandîl etrâfında rûşen
Ederler birbiri ardınca cevân

Ķurulmuş üstüne hayme-i füstât
'Acâ'ib sâyesi var katı neşşât

O şehrin balâsında altı had var
Dağı zîrinde var on iki ey yâr

Hem ortasında var bir ulu-şahrâ
Çü bitmiş anda bir dıraht-ı a'lâ

Anıñ gölgesi tutmuş bu cihânı
Dağı var beş budağı bil beyânı

İkisine güneş degmiş münevver
Üçünde yok ziyâ şöyle muķarrer

²⁷⁶ Bu kelime vezin gereğı "buķlemûn" şeklinde okunmalıdır.

On iki kapısı var şöyle ‘ayân
Hem üç yüz altmış alt’ırmağı revân

Yedi yüz daği yetmiş yedi çarşu
Açar dükkân biribirine karşı

Ki dört yüz kırk direği var nümâyân
Kurulmuş her biri üstüne eyvân

[s.67] Mü’ekkeller turup cevlân ederler
Bağup her cânibiñ seyrân ederler

950. Bu ‘âlemde ne kim var evvel âhîr
Kamu eşyâ gerek bâtın u zâhîr

O şehir içinde mevcûddur temâmet
Görünür anda her dürlü ‘alâmet

O şehir içinde gördüm bir ota ben
O resme zeyn olunmuş katı ahsen

Asılmış anda bir kandîl münevver
Yazılmış üstüne bir haat musavver

Nazarla eyledik ol haatı dikkat
Demiş şun‘um görenler alsun ‘ibret

Bu nağşı kimseden öğrenmedim ben
Hem üstâd önüne hiç varmadım ben

Benem şâkird benem üstâd benem baş
Benem şâni‘ benem râsimle nağğâş

Velî kandîl yanında var kemâhî
Ki bir mi‘râc gider bâlâya râhı

O mi‘râc şöyle kim hûb idi ey cân
Gören olsa anı olurdu hayrân

Velî bu şehir içinde iki hâkim
Oturmuş biri ‘âdil biri zâlim

960. Ederler birbiriyle ceng ü gavgâ
Ki dirlik eylemez bil anlar aşlâ

Olarıñ şulha dâ’ir yokdur ‘ahdi
Hemân birbirini bozmağda cehdi

O zâlim çün şimâl-i şehre girmiş
O nefsin çerisin katına dermiş

Vezîr olmuş aña Fir‘avn-ı şehhâr
Dağı Nemrûd u Şeddâd ehl-i mekkâr

Kimi yakmış Halîl’in kaşına od
Kimi saçar Mûsâ’nın kahrına dūd

[s.68] Kimi Yağyâ kanın içmek dilerdi
Zekeriyyâ’yı hem biçmek dilerdi

O şehrin tahtına yetmek dilerler
Ser-â-ser şehre hüküm etmek dilerler

Yemîniñde oturmuş şehrin ‘âdil
Yanıñda leşker-i Hâk ehl-i kâmil

‘Aşâ şalmış kimi şehhâra karşı
Kimisi mancılıkda nâra karşı

Kimi na‘ra urur küffâra karşı
Kimi kılınç çalar mekkâra karşı

970. Kimi çâhe düşüp efkârı eyler
Kimi beytü’l-hazende zâri eyler

Esîr olmuş kimi zindâna karşı
Şehîd olmuş kimi düşmâna karşı

Kimi ber-dâr olup Bağdâd’a karşı
Yakup külün verirler bâde karşı

Bu resme tırmayup gavgâ ederler
Kimiñ meyyit kimiñ ihyâ ederler

Velî zâhir olıcağ nâgehânî
Çeri-i ‘âdiliñ bir pehlevânı

O demde haykırup urdıkda na‘ra
Şanasıñ ra‘d tolar berr ü bahra

Ki yerler çalkınup ditrerdi eflâk
O na‘radan olurdu Zühre’ler çâk

Girüp meydâna Rüstemveş urır dem
O erden havf eder düşmân tutar gam

Bunı gördükde ol nefsin çerisi
Kaçar tırmaz ufağı hem irisi

O demde kaçıcak leşker-i bâtil
Gelüp tahta oturır anda ‘âdil

980. O şehre hüküm eder ‘âdil temâmet
Gidüp zulmet toğar nûr-ı hidâyet

[s.69] Velî olmayıcak ol pehlevân er
Bulur kuvvet nefis leşkeri yek-ser

Olur her biri heft-ser ejder-i mâr
Şaçarlar şehir içine dûd ile nâr

Harâb olur o şehrin külli varı
Bozulur revnakı kalmaz qarârı

Kaçup ‘âdil bular tahta geçerler
Ki varlık genciniñ bâbıñ açarlar

Girüp gence anı yağmâ ederler
Alup balı kıovan tenhâ ederler

Gel ey gûyende-i u‘cûbe-esrâr
Gel ey cûyende-i lû‘lû-i ebhâr

İşitdiñ bu beyânı algıl ‘ibret
Bu bahre gavvâş ol bul dürr-i hikmet

Beyânıñ cevheri *seb‘ü’l-meşânî*
Dehânıñ ma‘tla‘ı nûr-ı me‘ânî

Sözün yâkût-ı ahmer bî-bahâdır
Ne yâkût yâkût-ı genc-i Hudâ’dır

990. Zebânıñ ma‘den-i la‘l-i şafâdır
Ne ma‘den ma‘den-i hikmet-nümâdır

Şimâli terk edüp ehl-i yemîn ol
Cihânıñ lehv ü lu‘bundan emîn ol

Tevâzzu‘ kıl kanâ‘at eyle her dem
Hudâ’yı bil ‘ibâdet eyle her dem

Kemâl ahz eyle bu âfâk içinde
Çürütme cismiñi toprak içinde

Bu Giryânî eder nâle vü feryâd
Diler dil şehrini eyleye âbâd

Pend-nâme-i Manzûme
Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

[s.70] *Dilâ kendi özüñ fehm et demesünler ki nâdânı*
Haqîkat bâğına gir gel gör ol gül-i gülîstânı

Çü bil kendi ma‘âmıñı ki var mı senden hiç ef‘dal
Ki senden zâhir olmuştur kamu elfâz u me‘ânî

*Diledi varlığın Allâh ‘ayân ede bu ‘âlemde
Kemâl-i lutf-ı hikmetden yaratdı işte insânı*

*Aña bildirdi esmâyı tecellî kıldı zâtına
Gelüpdür işte insândan zuhûra nûr-ı Sübhânî*

*Ƙodı başına bir rif‘at ki pes ref‘i mir‘ât bî-çûn
Ƙodı alnına bir devlet ede hükümüyle fermânı*

1000. *Ƙodı kaşında bir heybet kamu eşyâyı sayd ede
Ki müjgânın atar olsa çü bend eyleye ekvânı*

*Ƙodı gözünde bir şan‘at görüp şun‘ı ala ‘ibret
Ede pes Hakk ile kurbet göre ol vech-i Rahmân‘ı*

*Ƙodı sem‘inde bir kudret işidüp aňlaya hikmet
Kelâm-ı Hakk‘a hem ‘izzet edüp işide Furkân‘ı*

*Ƙodı yüzünde bir tal‘at anıñla def‘ ola zulmet
Giyüp ez-nûr-ı Hakk hil‘at biline feyz-i Rahmânî*

*Ƙodı burnunda bir haşlet nefes alup ola râhat
Ki istişmâm ede elbet kamu elvân u reyhânı*

*Ƙodı dilinde bir hikmet zihî kudret zihî devlet
Şacı ile lü‘lû‘ rahmet beyân eyleye tibyânî*

*Ƙodı elinde bir kuvvet anıñla işleye şan‘at
Anıñla kesb ede şöhet tuta dâmen-i ‘irfânı*

*Ƙodı şadrına bir kalbi ki mahzen ola ‘ilmine
Ser-â-ser baħır-ı hikmetden döke lü‘lû‘ vü mercânı*

*Ƙodı kalbine bir nûr kim mücellâ nûr-ı ezherden
Münevver ede âfâkı gide zulmet-kerânî*

*Ayağına verüp kuvvet ede kať‘ı menâzil hem
Gezüp seyr eyleye her dem göre her naķş-ı elvânı*

1010. *Anuñ-çün âdem efdaldır anuñ-çün âdem ekmeldir
Anuñ-çün âdem ecmeldir anuñ-çün tutdı meydânı*

[s.71] *Anuñ-çün âdem ekremdir anuñ-çün âdem aḥkemdîr
Anuñ-çün âdem ‘ilmdîr anuñ-çün bildi erkânı*

*Bu eylükleri sende var iken ol Rabbî Yezdân’ıñ
Revâ mı bilmeyesiñ sen bu in‘âmı bu iḥsânı*

*Leyâlinde kâ‘im olğıl nehârında daḥi şâ‘im
Bulasıñ derdiñe dermân ki gelmeden ecel ânı*

*Oḡu ‘ilmin kitâbını ki ezber et kemâliyle
Çü zâtındır şıfâtındır bilesiñ anda beyânı*

*Hidâyet bâbına gir mâsivâdan içtinâb eyle
Ṭahâretle nişîn olğıl zikir et²⁷⁷ dilde Yezdân’ı*

*Berî ol ğıl u ğışdan hem derûnundaki ây’neniñ
Yüzündeki pâsı silgil görüne vech-i Raḥmânî*

*Ḥalîm ol luṭf ile söyle saña zulm etseler daḥi
Ḳamudan kendiñi ednâ bilüp incitme her cânı*

*Eriş menzil-i a’lâya namâzıñı niyâzıñı
Ḥulûşâne edâ eyle oḡu âyât-ı Ḳur’ân’ı*

*Vücûd bir baḥr-ı ‘ummândır anıñ rûzigârı ‘aşḡdır
Hevâ-yı ‘aşḡ esdikçe tutar dalğası cihânı*

1020. *Muṣaffâ-yı derûn olğıl şaḡın ehl-i nâdânîden
Ki anlar fehm idemez bil o Raḥmân ile şeytânı*

*Taḥammül kııl cefâyı kim bulasıñ anda vefâyı
Ki bunda çekmeyen cevri bulamaz anda iḥsânı*

²⁷⁷ Yazmada “et çü” şeklindedir.

Özün belâya ref^e etme karar et engin ovada
Ki enginde şitâ olmaz akar âb-ı ferâvânî

Şarâb-ı zehri nûş et ki içesiñ âb-ı kevşeri
Ki sen kaçreyi geçmeden dilersiñ baħr-ı ‘ummânî

Bu dünyânın soñu hiçdir iki kapulı bir hândır
Birinden halk girer ise birinden çıkar insânı

Buyurdu Hazret-i Allâh kelâmında bunu böyle
Ki küllü men ‘aleyhâ fân ve yebkâ veche²⁷⁸ Sübhânî

Cihân varına meyl etme olısar nâ-bedîd cümle
Ki Rabb’iñ vechidir bâkî eger bildiñse fermânı

[s. 72] Ögüd fehm eyle bu râzı nedendir çün ‘anâşırıñ
Hevâ-yı hâk nâr-ı mâden degil midir bu cismânî

Gözüñ aç perdeyi ref^e et bu bünyâdıñ kalur şanma
Bil anlar aşlına rücû‘ ederler olısar fânî

Cehâletden berî olup hem ölmeden su’âliñi
Veregör kalmaya hacât o Münker Nekir’e dâni

1030. Tefekkür kııl bu dünyâ ‘uqbânıñ mezra‘asıdır bil
Ki bunda dâne saçdıñsa biçesiñ anda şâdânî

Yarın sermâye isterler almazlar ğayrı sermâye
Ne sîmi hem ne ğod zerri ne lü’lü’i ne mercânı

Gerek ‘âmâl-i şâlih kim eliñde ola sermâye
Edesiñ aħz ü ‘itâ hem açasıñ bâb-ı dükkânı

Beyân edem saña bir söz kulağ ver diñle bu nağli
Ki öz hâlimden ey dilber direm bu nuğ-ı erzânî

²⁷⁸ “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Rabb’inin vechi (Zât’ı) bâkî kalacaktır...”, Rahmân, 55/26-27.

*Çü bir gün ‘azm edüp gıtdim yalañızca tutub râhı
O yol üstünde var imiş meger bir çâh-ı pinhânî*

*Hemân-dem düşdüm ol çâha ki ka‘rına nihâyet yok
Zor etdim çıkmaga andan velî yok idi imkânı*

*Esîr oldum pes ol çâha niçe müddet karâr etdim
A kardı gözümün yaşı ederdim zâr u efgânı*

*Dedim bârî haber verem ki düşdüm işte ben çâha
Bu yola gelmesün kimse ki görmesün bu ziyânı*

*O yoldur nefsin arzûsı o çâh kim hubbu dünyâdır
Bularla hem-nişîn oldum geçürdüm dem ü devrânı*

*Erişdim âh ile zâre ki düşdüm çâh-ı mekkâre
Özümi yakdım ol nâre çü gör hâl-i perîşânı*

1040. *Sebep budur getürdüm işte ben bu defteri nazma
Ki benveş düşmeye çâha haberdâr edem ihvânı*

*Anuñ-çün ‘âlem-i devre getürdüm ben bu kitâbı
Ki nazm ile beyân oldu be-avn-i Rabbî Yezdânî*

*Huşûşâ sengî söylediñ ki ey Giryânî bu pendî
Dirîgâ sende yok biri ne etdiñ ‘ahdle peymânı*

[s.73] Gel imdi başlayalım söze üstâd
Nedir maşşûd anı biz edelim yâd

Yeter bu söz burada kıalsun ey yâr
Edelim maşşûdumuz yine izhâr

Mu‘âvîye kaçan Şıffîn’de tırdı
Ki fitne boğçasın meydâna sürdi

Ki Şıffîn’e konıcağ ol hıyânet
Ebû’l’Aver’e emr etdi o sâ‘at

Dedi al yanıña on biñ çeri sen
Fırât'ın yolunu bağla yüri sen

'Alî leşkerine âb-ı Fırât'ı
Şağın verme ki bulsunlar memâtı

Bular bu sözde iken şâh-ı merdân
Erişdi kurb-ı Şıffîn'e o sulţân

1050. 'Alî'niñ leşkerinden bir niçe er
Diledi şu getürüp içe leşker

Alup kırbalarını 'azm ederler
Fırât'ın yoluñı tutub giderler

Görürler kim yolun üstünde leşker
Oturmuş şuyu bekler cümle yek-ser

Ebû'l'Aver kaçan buları gördi
Şu vermeyüp buları gerü sürdi

Bunu 'arz etdiler şîr-i Hudâ'ya
Emîrû'l-mü'minîn ol Murtażâ'ya

Haberdâr oldı hâlden şâh-ı 'âlem
Mu'âvîye'ye ol dem şaldı âdem

Haber şalup dedi ey ibni Süfyân
Revâ mıdır edersin böyle 'işyân

Uzak yoldan gelüpdür leşkerimiz
O zağmetden şusuzdur her birimiz

Bizi bil gelmedik ceng ü cidâle
Naşîhat vermege oldık havâle

[s.74] Naşîhatle verem size peyâmı
Umûr-ı millete dağı nizâmı

1060. Naşihatim eger gûş etmeyesiz
Koyup gici şevâba gitmeyesiz

Kanıñız dökmek ol dem vâcib olur
Helâldir mâlıñız hem gâşib olur

Niçün şudan bizi siz men‘ edersiz
Fırât yolun tutub küfre girersiz

Ki sizden öñ Fırât’a konmuşuz biz
Bu şuya sizden öñ el şunmuşuz biz

Çü bizden vaki‘ olmadı bu ef‘âl
Niçün siz olduñuz bu işe meyyâl

Mübâh iken kamu maḥlûka bu âb
Niçün biz olmayavuz şimdi sır-âb

Bu fi‘l-i fâhişi sen terk edesiñ
Koyup egriyi toğrıya gidesiñ

Varup elçi Mu‘âvî bildi ḥâli
Kamu beglere bildirdi meḳâli

Dedi beglerine bu işde tedbîr
Ne ise ediñiz bir hoşça taḳrîr

Velîd ibn ‘Utbe [daḥi] dedi ol ân
Hem ‘Abdu’llâh ibni Sirac kemâ-kân

1070. Dediler ey Mu‘âvî diñle naḳli
Budur işte bilesiñ sözün aşlı

‘Alî leşkeriniñ çoğı nümâyan
Bilesiñ kâtil-i ‘Osmân’dır ey cân

Ki ‘Osmân olıcaḳ maḥşûr u bî-tâb
Olar da vermedi ‘Osmân’a bil âb

Niçün biz virevüz anlara şuyı
Olar da tatmasunlar âb-ı cûyı

Bu yerden başka yere gitse Haydar
Firâr etmiş diyeler cümle yek-ser

[s.75] Bu eşnâda Mu‘âvîye katından
Cevâba geldi bir şahş gayretinden

Dedi ey ibni Süfyân içtinâb et
Hudâ’dan kork resûlünden hicâb et

Şanı merdlik şanı inşâf mürüvvet
Şanı îman ü dîn İslâm’a hürmet

Çü kimden men‘ edersiñ şuyı bil sen
Kimiñle ceng edersiñ fehîm kııl sen

Olar ehl-i Bedir bî‘at-ı Rıdvân
Dağı eşref-i muhâcir enşâr ey cân

1080. Resûlün ibni ‘ammî Murtażâ’dır
Dağı hem ibni‘Abbâs meh-likâdır

Şanı ‘aqlıñ şanı fikriñ ey ebter
Bularla ceng edersiñ ey bed-ahter

Cevâba geldi Velîd anda tekrar
‘Adûvv-i Murtażâ ol fitne-mekkâr

Dedi budur biliñ işte münâsib
Olarla ceng kıılmaq bize vâcib

Dağı hem vermeyelim añlara âb
Şusuzluqla qalalar şöyle bî-tâb

İşitdikde bunı elçi-i Haydar
Dedi kim epsem ol ey fâsid-ebter

Çü kimden men‘ edersin şuyı ey ‘âk
Kimiñle ceng edersin söyle füssâk

Şuyı men‘ etmedi ol qadr-ı Allâh
Kamu kâfir münâfıqdan ol âgâh

Mübâh kılmış iken maḥlûka anı
Niçün men‘ edesiz şâh-ı cihânı

Bilür ‘âlem ki sensin ehl-i ‘işyân
Ki İslâm içre sensin katı tuğyân

1090. İçüp bir gün şerâbı ey hıyânet
Varup mescide eylediñ imâmet

[s.76] İki rek‘at namâz-ı fecr-i bâmı
Ki dört rek‘at kılup verdiñ selâmı

Gerü dönüp dediñ halka ki yârân
Sürûrum var benim bugün kemâ-kân

Edem isterseñiz ben yine niyyet
Siziñ içün kılam birkaç rek‘at

Bu hâliñden haberdâr oldı ‘Osmân
Seni ‘azl etdi bilür cümle insân

Edüp hakkında hadd-i şer‘ îcrâ
Medîne’de seni eyledi ilqâ

Ne haddiñ var bu sözde ey münâfık
Demişdir Hâk saña Qur‘ân’da fâsık

Sözi erdikde elçiniñ hitâma
Erişdikde cevâbı bu maqâma

Kılınç çeküp o dem niçe mülâzım
Olurlar elçiniñ katline ‘âzim

Mu‘âvîye göricek dedi ol dem
Ki elçi qatl olunmaz oluñ epsem

1100. Hâlâş olduqda elçi yola girdi
Gelüp ol dem huzûr-ı şâha erdi

Kamu naql etdi hâli Murtażâ’ya
Emîrû’l-mü’mînîn şîr-i Hudâ’ya

Şusuzluqdan buñaldı leşker-i şâh
Çeküp zahmet ederler şu içün âh

Bunı gördükde Mâlik geldi şâha
Vaşî-yi Muştafâ ol yüzi mâha

Dedi ey merd-i ‘âlem şîr-i Yezdân
Nazar kıll hâlimize eyle ihsân

Şusuzluq ‘illeti çün bizi yıkdı
Ki bir qatre şu üç dirheme çıkdı

Şusuzluqdan buñaldı leşker ey şîr
Gılâfindan henüz çıkmadı şemşîr

[s.77] Revâ mıdır ‘adûlar ola şâdân
Sipâh-ı nuşret ola zâr ü giryân

Kerem edüp bize ver bunda ruhşat
Edelim ceng-i düşmâna ‘azîmet

Kılınç ile olardan alalım âb
Kesüp başlar edelim qanı seyl-âb

1110. Mu‘âvî mertebesin dûn edelim
Çerisi qanını ceyhûn edelim

İşitdi Qays’ın oğlu Eş’aş anda
Bu sözi tasdik etdi ol zamânda

Dedi her ne buyurdi Mâlik ey cân
Münâsibdir budur bu derde dermân

Dedi Hâyardar bu tedbîr böyle olsun
Ne kim istediñiz var öyle olsun

İşidüp bunu ol iki bahâdır
Çıkup taşra olurlar cenge hâzır

Nidâ edüp münâdî dedi ol ân
Biliñiz verdi ruḥşat şâh-ı merdân

Havâric cengine hâzır turuñuz
Fırât üstünden anları sürüñüz

Münâdîniñ sözi olduğda âḥir
Derildi biñ dil-âver oldu hâzır

Dedi Mâlik piyâdelere nâ-gâh
Süvârîlerden evvel siz tutun râh

Süvârîler önünce siz gidiñiz
Ne kim emr eylesem anı ediñiz

1120. Piyâdeler yürüdi mişl-i seyl-âb
Süvârî arḳadan giderdi yab yab

Bu tedbîrle yürüyüp tutdılar râh
Erişdiler Fırât üstüne nâ-gâh

Nidâ edüp dedi Eş‘aş‘la Mâlik
Fırât‘dan gerü ṭur ey ḳavm-i târik

[s.78] Kesüp başlar dökeriz ḳanıñızı
Ḳılınçdan ḳurtarıñ uş cânıñızı

Ebü‘l-‘Aver işidüp dedi hây hây
Bizi bunda götürmek şanma ḳolay

Kaçan bize gelüp karşı tırasız
Ne erlikler ‘ayân olur göresiz

Niçedir kuvvet-i bâzû-yı merdân
Bilesiz irişicek zaḥm-ı seyfân

İşitdi bunı Eş‘aş Mâlik Eşter
Buyurdılar müheyyâ oldu leşker

Yürüdi Mâlik’iñ leşkeri cümle
Ḥavâric leşkerine etdi ḥamle

Ebû Hâni dedi ben ḥâzır idim
Riḳâb-ı Mâlik’e hem nâzır idim

1130. O dem bildim şusuzdur Mâlik Eşter
Getürdüm aña bir âb-ı muṭahhar

Uzattım meşrebeyi eline ben
Dedim iç ey dil-âver bu şuyı sen

Ḥiṭâb edüp baña dedi ki ey cân
Niçe içem şusuzdur ehl-i î mân

Henüz şudan olar olmadı sîr-âb
Revâ mıdır ki ben bunda içem âb

Pes âḥir şuyı alup etmedi nûş
Hemân erlik tamarı eyledi cûş

Bu eşnâda ḥavâric fâsıkâne
Hemân el urdılar tîr ü kemâne

Göricek bunı Mâlik Eşter ol ân
Eder ḥamle mişâl-i şîr-i ğarrân

Yedi kimse erdi o dem helâke
Tîğinden Mâlik’iñ pes düşdi ḥâke

Çerisine dedi Mâlik ki cümle
Cüdâ olmañ ki ben etdikde hamle

[s.79] Alalım intikâm ehl-i ‘uşâtdan
Piyâdeler şu alsınlar Fırât’dan

1140. Bunı böyle diyüben Mâlik Eşter
Hemân haykırup etdi hamle²⁷⁹ ol er

Özüni şaldı düşmân leşkerine
Urur şaff-ı ‘adûvvi birbirine

Yarup şaflarını erdi Fırât’a
Havâricler o dem erdi memâta

Gelüp leşker-i Mâlik oldu sîr-âb
Piyâdeler eder meşkleri pür-âb

Ebû’l-‘Aver yerinden oldu zâ’il
Görür kim Mâlik’e olmaz muķâbil

Haber şaldı Mu‘âviye’ye ol ân
Dedi kim hâlimiz ğâyet perîşân

Terahhüm kıl erişdir bize imdâd
Ederler yok ise hep bizi ber-bâd

İşidicek Mu‘âvî oldu ğamnâk
Edüp feryâd olur dîdesi nemnâk

Hemân gönderdi ol ‘Amr bin ‘Âş’ı
Ki kıatdı üç biñ er bî-ihtîşâsı

Ebû’l-‘Aver kıatına geldi tırdı
Hemân-dem atını meydâna sürdi

²⁷⁹ Yazmada “hamle etdi” şeklindedir.

1150. Göricek ibni ‘Âş’ı Mâlik Eşter
Girüp meydâna hamle etdi yek-ser

Çü gördi Mâlik’iñ geldigin ol ‘âķ
Fırâr etdi hemân ol fitne-füssâķ

Sürüp pes anı arķasınca erdi
Varup tâ leşkeri Şâm içre girdi

Hemân-dem hayķırup urdıkda na‘ra
O dem ķalmadı Şâmîlerde zehre

Görüp cümle fırâra ‘azm ederler
Kaķup her biri bir yaña giderler

[s.80] Kimi kaķdı kimi erdi memâta
Kimisi şaşırup düşdi Fırât’a

Ķalanı kaķuban yola girerler
Varup tâ ibni Süfyân’a ererler

Bular kaķdıķda geldi leşker-i şâh
Fırât üstüne ķondılar ol âgâh

Ol ibni ‘Âş kaķup gitdigi demde
Mu‘âvî ķatına yetdigi demde

Cevâba geldi hem eyledi düşünâm
Dedi diñle sözüm ey hâkim-i Şâm

1160. Fırât yolun o dem ki baĵladıñ sen
Bilürsün olmadım râzî aña ben

Benim sen olmadıñ sözüme ķâ’il
O bed-baĵtlar sözüyle olduñ ‘âmil

Fırât’ı aldı işte Mâlik Eşter
Oraya ķondı uş leşker-i Ħaydar

Bizim itdigimizi şâh-ı merdân
Ederse ne kılursuñ ibni Süfyân

Eger bize şuyı vermezse Haydar
Şusuzluğdan kırılır işbu leşker

Mu'âvî dedi kılma bunu takrîr
O sözden geç nedir bu hâle tedbîr

Dedi ol ibni 'Âş diñle nedir hâl
'Alî'den vâkı' olmaz bil bu ef'âl

Sitem râhına ol hem-râh degildir
Anı bil sen gibi güm-râh degildir

İşitdikde bu sözi ibni Süfyân
Olur tutduğı işlere peşîmân

Çağırdı leşkerin 'ayânlarını
Katına derdi Şâm tuğyânlarını

1170. Olardan söz bilür on iki eşhâş
Huzûr-ı şâha gönderdi pes ol 'âş

[s.81] Varup şâhdan temennâ eyleyeler
Şuyı men' etme deyü söyleyeler

Pes anlar geldi çün erişdi şâha
Vaşî-yi Muştafâ ol yüzi mâha

Göricek anları ol nûr-ı Yezdân
Dedi bunda niçün geldiñiz ey cân

Cevâba geldi ol dem dedi Dahhâk
Terahhum kıl bizi eyleme gamnâk

Bizim itdigimizi bize etme
Bizim gitdigimiz ol yola gitme

Mu‘âvî cürmüni ‘afv eyle yâ şâh
Kemâl-i luṭf ile maḥv eyle yâ şâh

Kerîmsiñ luṭfuñuz ‘âlemde şâyi‘
Fırât’dan ver bize şu olma mâni‘

Pes andan şoñra Zeyd oğlu Muḳâtil
Dedi Ḥaydar’a kim ey ehl-i kâmil

Mu‘âvî ‘Oḡmân’ıñ kanıñ bahâne
Edüp ister ḥalîf’ola cihâne

1180. Murâdıdır hemân taḥt-ı ḥilâfet
Hem etmek ister İslâm’a imâmet

Anıñ bil mülk-i dünyâdır murâdı
Anuñ-çün zâhir etdi bu fesâdı

Egerçi ben diyâr-ı Şâm’danım şâh
Muḥibbîñem seniñ ben bilür Allâh

Ki bundan şoñra ey şâh-ı velâyet
Ki senden olmazam dūr tâ nihâyet

Ṭurayım ben ḥużûr-ı ‘izzetiñde
Geçürem ‘ömrümi hem ḥidmetiñde

Saña râm olmayan Ḥaḳ’dan ba‘iddir
Seniñ yolunda ḳatl olan şehîddir

Bu söz üstüne ol sultân-ı devrân
Emîrû’l-mü’mînîn ol şîr-i Yezdân

[s.82] Vaşî-yi Muṣṭafâ şâh-ı velâyet
Seḥâvet menba‘ı nûr-ı hidâyet

İmâmu’l-muttaḳîn sâḳi-i kevser
Ḥudâ’nıñ dostı yâr-ı mîr-i mahşer

‘Aliyyü’l-Murtaẓâ şâhib-emânet
Kerem kânı o sultân-ı şecâ‘at

1190. Ki kendi haymesinden şâh-ı merdân
Çıkuban okudı bir hutbe ol ân

Edâ kıldı hemân hamd-ı Hudâ’yı
Taḥiyyât-ı Muḥammed Muştafâ’yı

Dedi diñlen sözümi ey ḥalâyık
Mu‘âvîye’ye söylen sözi lâyıık

İçüp âb-ı Fırât’ı ola ḵâni‘
Ki biz olmayuvuz ol şuya mâni‘

Ki söyleñ cümlesi gelsün Fırât’a
İçüp ol şudan irsünler ḥayâta

Bu luṭfı işledikde şâh-ı ‘âlem
Ebû’l-‘Aver çerisinden bir âdem

Göricek bu seḥâyı Murtaẓâ’da
Velâyet ıssı şâh-ı evliyâda

Edüp işlerine tevbe inâbet
O dem Ḥaydar’a eyledi itâ‘at

Çıkuban bâṭıl işden kâmil oldı
O şâhın zümresine dâḥil oldı

İki leşker şudan pes intifâ’ı
İdüben içdiler bî-intizâ’ı

1200. Müverriḥler kılupdur bir rivâyet
Gel imdi diñle her neyse ḥikâyet

Bunuñ üstüne pes bir kaçgün eyyâm
Geçicek gör ne kıldı ḥâkim-i Şâm

Dedi ‘ayânına ol gönli ‘amâ
Budur fikrim anı ben kılam icrâ

[s.83] Şalam leşker ‘Irâk yolunda tura
‘Alî’niñ erzâkıñ bize getüre

Țutub ol yolu vermeyeler erzâk
‘Alî’niñ leşkeri hep ola bî-tâk

İşitdi ibni ‘Âş işbu cevâbı
Dedi diñle budur işiñ şevâbı

Bu işi terk edüp olgıl selâmet
Fırât işi gibi olur nihâyet

‘Alî ger vâkıf ola bu beyâna
Helâk eder oları girme kıana

Gerü tır olma sen bu kâre ‘âzim
Olursuñ ‘âkıbet sen yine nâdim

Mu‘âvîye dedi söyle kelâmı
Ne yüzden alalım biz intikâmı

1210. Ne vech ile oları zâr edelim
Ne tedbîrle ‘Alî’ye kâr edelim

Yanındadır anıñ enşâr muhâcir
Kamusı birbirinden uş bahâdır

Olarla ceng ile başa çıkılmaz
Ki degme lu‘b ile anlar yıkılmaz

Bu işden gayrı olmaz buña dermân
Bu tedbîrle olur anlar perîşan

Buyurdı Hâlid oğlu’na hemân-dem
Varuban ol yolu bekleye muhkem

Varup r h-ı ‘Ir k üzre otura
Z h ir k rv n n  sürüp getüre

O demde ‘Abdu’r-ra m n ibni H lid
Bu sözi t tmayup oldu mu‘annid

Dedi çok kimseye b ld n-ı   m’ı
Vir ben eyledi n hep   d u k mi

Men   bdan beni ey ibni S fy n
Ki ma r m eyledi n   yle n m y n

[s.84] Bu gibi i leri tekl f k lursu n
Peleng dend nına atmak dilersu n

1220. Mur d ndır beni  av  aya  alma 
Ki za m-ı  em    ‘ad ya  alma 

Mu‘ v  oldu bu sözden  azabn k
Dedi di nle sözüm  ays oğlı      k

Dedi al yanına sen bi  dil- ver
‘Ir k yoluna ‘azm et ey bir der

Alup leşker hem n-dem gitdi      k
‘Ir k yoluna vardı yetdi      k

Görür kim geldi k rb n b -mu    
Yüki cümle üzüm inc    urm 

Dedi      k o dem ol k rb na
Ki   m leşkerine oluş rev ne

Y k   z   m çerisine tem met
 atup alın bah s n  ziy det

Dedi k rb n olar d  m n-ı H ydar
Olara  atmaz z yükümüz ey er

ulak vermedi Ðahh k bu kel ma
Sürerler k rb n  leşker-i   m'a

O k rb ndan bir  dem Murta  'ya
Kaçup geldi hu  r-ı pür-nev ya

1230. O dem Haydar'a arz etdi me  li
O Ðahh k'la olan her dürlü h li

O kişi bu sözi kıldıkda  zh r
Mel l olup dedi Haydar-ı kerr r

Ne de l  bu kişi tu y n olısar
Hem  li  lime d  m n olısar

Dedi ol kişiye kim   h-ı ' lem
Ne  ek ll  y k  niz alan  dem

Dedi  ekli budur ey   h-ı merd n
Uzun boylu çatık  a lı o tu y n

[s.85] Ki burnı ya  ıdır anı  ol    h
Ya   ı y rel  bir erdir ey   h

Dedi Haydar o er  ays oğlı Ðahh k
Mu' v  beglerindendir o n -p k

 it b etdi  eriye   h-ı devr n
Anı la  an  niz ceng eder ey c n

Ki  ays oğlı Züheyr n mında bir er
Dedi ben varayım emr eyle Haydar

Yanına aldı beş yüz merd-i   til
Varuban oldu Ðahh k'a mu  bil

1240. Varup ceng eyledi Ðahh k ile ol
'Ad vv-i Murta   n -p k ile ol

Zahımdâr oldu ol Dahhâk-ı fâsık
Helâk oldu hem on iki münâfık

Çü bâkîsi bozulup gitdi anda
Mu'âvîye katına yetdi anda

Bunuñ üstüne leysu'llâh-ı gâlib
Velî-yi Haq 'Alî İbn Ebû Tâlib

Ki kendi yârlarından bir niçe er
Mu'âvî katına gönderdi yek-ser

Ki anı bî'ata da'vet edeler
Delâ'il gösterüp hüccet edeler

Varup söylediler her dürlü sözi
Qabûl etmedi ol döndürdi yüzi

Çerisine tayanup oldu mağrûr
Gurûrdur kişiyi Haq'dan eden dûr

Ki var idi yüz altmış biñ çerisi
Bahâdır nev-cevândır her birisi

Anuñ-çün bî'at etmedi 'Alî'ye
Erenler serveri gerçek velîye

1250. Ebû Hanîfe Dîneverîey cân
Rivâyet etdi dedi ibni Süfyân

[s.86] Qabûl etmedi bî'at ol bed-ef'âl
'Alî'ye üç kimesne kıldı irsâl

Biri Şercîl biri Habîb'dir ey yâr
Biri Ma'z ibni Aḥnes ehl-i mekkâr

Haber şalup dedi kim diñle Haydar
Benim işbu sözümi añla Haydar

Ne kim var ‘Oşmân’ın kâtillerini
Baña gönder o iş fâ‘illerini

Alayım ben olardan intiķâmı
Pes andan şoñra diñle bu peyâmı

Ki her kimi dilerse Müslümânlar
Halîfe etsin anı ehl-âmânlar

Ol elçiler gelüp şîr-i Hudâ’ya
Sözi arz eylediler Murtażâ’ya

Bu sözi diñledikde şâh-ı behcet
Mu‘âvîye’ye ol dem kıldı la‘net

İşitdikde Habîb oldu hışımñak
‘Alî’niñ meclisinden çıķdı ğamnâk

1260. Dedi Şercîl ne hikmetdir buların
Mu‘âvîye’ye vermezsiñ yuların

Dedi Haydar yigirmi biñ dil-âver
Bahâdırdır kâmusı bil ser-â-ser

Oları ibni Süfyân eline ben
Niçe verem revâ mı fehm kıl sen

İşidüp elçiler çün yola girdi
Mu‘âvî katına pes geldi erdi

Ne söz kim söyledi şâh-ı velâyet
Dediler ibni Süfyân’a temâmet

Zihî nâdân ‘aceb ef‘âl ‘aceb hâl
Zihî tuğyân ‘aceb aķvâl ‘aceb fâl

Özün gördi Mu‘âvîye münâfık
‘Alî’ye bî‘at etmedi o fâsık

[s.87] Aña gösterdiler işbât-ı burhân
Hadîş-i Muştafâ âyât-ı Qur'ân

Anıñ sem'ine haq söz girmez oldu
Gurûrundan gözi haq görmez oldu

Ziyâde hod-bân idi katı mağrûr
Tayanup leşkerine oldu mesrûr

1270. Gurûrdur kişiyi Haq'dan eden dûr
Gurûr ehli olur pes 'âkıbet hor

Pes evvel azdı iblîs gördi kendin
Çü taqdı Haqq aña la'net kemendin

Kemâl-i Âdem'i eyledi inkâr
O *aḥsen-taḫvîmî* bilmedi mekkâr

Sücûd eylemedi ol nûr-ı zâta
Mübeddel oldu âhîr dîn-şîfâta

***“Kâla'llâhu te'âlâ: Ve ızḡulnâ li'l-melâ'iketi'scüdû li-âdeme
feseceğü illâ iblîs ebâ ve'stekbera ve kâne mine'l-kâfirîn”***²⁸⁰

Ki ya'nî yâd ediñ ey ehl-i tedbîr
Ne resme şerḥ olunur işbu taḡrîr

Ki biz emr eyledik cümle melâ'ik
Sücûd-ı Âdem'e çün ola sâlik

Ḳamu secd'eyledi olmadı mâni'
Velî olmadı iblîs emre tâbi'

Özün gördi tekebbür kıldı vâfir
Erişdi tavḡ-ı la'net oldu kâfir

²⁸⁰ “Hani meleklerle, Âdem için saygı ile eğilin, demiştik de iblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, iblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.”, Bakara, 2/34.

Ki gönderdi Mûsâ'yı Rabb-i 'izzet
Ede Fir'avn'ı ol haq-dîne da'vet

Niçe mu'ciz 'ayân eyledi Mûsâ
Naşihatler beyân eyledi Mûsâ

1280. Görüp mu'cizleri etmedi ikrâr
Nebî-yi Haqq'ı Fir'avn kıldı inkâr

[s.88] Özün gördi tekebbürle o nâdân
Tayanup leşkerine oldu tuğyân

Erişdi 'âkıbet Haqq'ın 'azâbı
Şuya gark etdi ol dîn-i harâbı

*"Kâla'llâhu te'ûlâ fi'l-keâm: Ve Kârûne ve Fir'avne ve
Hâmâne ve lâkad câ'ehüm Mûsâ bi'l-beyyinâti festekberû fi'l-
arzi vemâ kânû sâbiqîn"*²⁸¹

Ki ya'nî Kârûn u Fir'avn u Hâmân
Bular 'âşî olup tutmadı fermân

Bulara mu'cizâtla geldi Mûsâ
Görüp inkâr ederler anı ser-pâ

Tekebbürle özünü gördi anlar
Resûl-i Haqq'a karşı tırdı anlar

'Azâbımız olara erdi âhîr
Ki mahv oldu olar 'âlemde zâhir

Anıñ def'ine kâdir olmadılar
O zaîmetden necâtı bulmadılar

Huşûsa ol Mu'âvîye hıyânet
'Alî'den gördi her dürlü velâyet

²⁸¹ "Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helâk ettik. Ant olsun, Mûsâ kendilerine apaçık mucizeler getirmişti de yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Oysa bizi geçip (azabımızdan) kurtulamazlardı.", Ankebût, 29/39.

Niçe burhân delâ'il fazl-ı Haydar
Görüp çün etdi inkâr ol bed-ahter

1290. Bi-emr-i Hâk niçe mürdeler ihyâ
Olupdur nuṭṭ-ı Haydar'dan hemânâ

Niçe gözsüzleri ol gözlü etdi
Niçe sözsüzleri ol sözlü etdi

Resûl-i Hâk niçe kez etdi ızhâr
İmâm-ı Hâk deyüp eyledi ikrâr

Dedi kim 'Alî ile beni Raḥmân
Yaratdı nûr-ı vâhiden o Sübhân

'Alî benden 'Alî'den ben mu'ayyen
Ki fark eden olur küfre müzeyyen

[s.89] Demişdir eti etimdir 'Alî'niñ
Daḥi hem cismi cismimdir velîniñ

Anıñ cânı benim cânımdır ey yâr
Anıñ kanı benim kanımdır ey yâr

Diyem bir söz kûlak ver diñle naḳli
Ne resme şerḥ olunur aña faşlı

Yemînî bil bunı naḳl eylemişdir
Fazîlet-nâme'sinde söylemişdir

Eder ol ibni 'Abbâs'dan rivâyet
Daḥi Câbir Ebûzer'den hikâyet

1300. Bular demiş ki birgün faḥr-i 'âlem
Muḥammed Muştafâ seyyid-i âdem

Ṭavâf-ı Ka'be'ye 'azm etdi ol mâh
Ḳamu aşḥâb bile olmışdı hem-râh

Ki âhir-haccı idi bil resûlûñ
Ḥabîb-i kibriyâ ol pür-uşûlûñ

Vedâ‘-ı Ḥacc edüp ol nûr-ı Yezdân
O demde zâhir oldı peyk-i Raḥmân

Getürdi cânib-i Ḥaḳ‘dan selâmı
Dedi bil yâ Muḥammed bu peyâmı

Saňa emr eyledi ol Rabb-i ‘izzet
Kılasıñ ümmetiñe uş vaşıyyet

Ne kim var farz u sünnet ḥükm ü erkân
Beyân et ümmetiñe sen kemâ-kân

Bu âyet nâzil oldı anda ey yâr
Bilenler böyle kıldı naql-i ezkâr

*‘Kâla‘llâhu te‘âlâ: Yâ eyyühe‘r-resûlü bellig mâ-ünzile ileyke
min Rabbike ve inlem-tef‘al femâ belleğte risâleteh va‘llâhu
ya‘şimüke mine‘n-nâs...”²⁸²*

Ki ya‘nî ey Ḥudâ‘nıñ ḥaḳ-resûli
Seniñ dîniñ kamu dîniñ uşûli

[s.90] Çü Rabb‘iñden saňa nâzil olanı
Ki teblîğ eyle te‘hîr etme anı

1310. Saňa emr etdigimi işlemezsен
Temâmen emri teblîğ eylemezsен

Risâletden ki hiçbir şey edâsın
Çü itmemiş olursuñ bil mu‘ayyen

Seni nâsıñ şerinden şaḳlar Allâh
Saňa cevır idemez kimse ol âgâh

²⁸² “Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni teblîğ et. Eğer bunu yapmazsan Onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez...” , Mâide, 5/67.

Hemân emr eyledi ol mîr-i maşer
Cihâz-ı dūhdan düzüldi minber

Çıkup minbere ol dem nûr-ı Yezdân
Dedi diñlen ħalâyık emr-i Raĥmân

Ĥudâ’dan ħavf edüp emre oluñ râm
Şalât ü şavm zekât ü ĥacca iĥdâm

Ṭam’a kılmañ yetim mâlına zinhâr
Riyâ ehliyle olmañ daĥi hem-yâr

Daĥi sâ’ili maĥrûm etmeyesiz
Koyup ĥaĥ yolu ĥayre gitmeyesiz

Konuĥı ĥoş tutuban ĥürmet ediñ
Ėazâyı ehl-i küfre ĥayret edin
Edebsize naşîĥat söyleyesiz
Ėabûl etmez ise ĥatl eyleyesiz

1320. Edebsiz âdemiñ bil ‘ilmi olmaz
Edebsiziñ âmân u ĥilmi olmaz

Pes andan şoñra ol maĥbûb-ı Raĥmân
Dedi gel yanıma ey şâh-ı merdân

Yanına aldı ĥün Ĥaydar’ı tırdı
Anıñ ĥaĥķında bu nuĥķı buyurđı

“Ėâle resûla’llâĥ şalla’llâĥu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men kün-te mevlâĥu fe ĥâzâ ‘Alî mevlâĥu allahümme vâlî men vâlâĥu ve ‘âdi men ‘âdâĥü ve unşur men naşarahü ve uĥzul men ĥazelehü ve’l-‘an ‘alâ men zaleme”²⁸³

[s.91] Ki ya’nî her kimiñ mevlâsıyım ben
‘Alî de oldı mevlâsı mu’ayyen

²⁸³ “Kim Onun dostu olursa Ali de onun dostu olur. Allah’ım Ali’ye dost olana dost ol, Ali’ye düşman olana düşman ol, Ali’ye yardım edene yardım et, Ali’yi yolda bırakanı yolda bırak!”

‘Alî dostuna dost ol Rabbî Yezdân
Anîñ düşmânına ol sen de düşmân

Anı her kim sevüp imdâdla ğayret
Ederse sen daĥi et aña nuşret

Ki her kim ĥor bakup sevmezse şâhı
Aña sen daĥi ĥor bak yâ İlâhî

‘Alî hakkında her kim zulme raĝbet
Ederse sen daĥi kıl aña la‘net

Rivâyetdir ‘Alî Zeyne’l-‘abâ’dan
O da söyler şehîd-i Kerbelâ’dan

Atam hakkında ol sultân-ı devrân
Muhammed Muştafâ maĥbûb-ı Raĥmân

1330. O minber üzre dedi bu kelâmı
Bu lafz ile çü şerĥ etdi imâmı

“Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: ‘Alî ibni Ebû Tâlib ĥalîfetu’llâh ve ĥalîfeti ve ĥüccetu’llâh ve ĥücceti şaffyu’llâh ve şaffiyyi ve ĥabîbu’llâh ve ĥabîbi ĥalîlu’llâh ve ĥalîli ve seyfu’llâh ve seyfi ve veliyyu’llâh ve veliyyi ve ‘adüvvühü ‘adüvvî ve ĥarbuĥu ĥarbî ve buĝzuhu buĝzî ve aĥî ve şâĥibi ve vekîli ve vezîri ve muĥibbî ve vaşî ve silmühü silmi ve ĥavlühü ĥavlî ve emriĥu emrî ve bintühü binti ve veledühü veled”²⁸⁴

Ki ya’nî ‘Alî ibni Ebû Tâlib
Anı Ĥaĥ kıldı küfr ehline ĝâlib

²⁸⁴ “Ali, Allah’ın halifesi ve benim halifemdir. Allah’ın delili ve benim delilimdir. O, tertemizdir. Allah’ın sevgilisi ve benim sevgilimdir. Allah’ın dostu ve benim dostumdur. Allah’ın kılıcı ve benim kılıcımdır. Allah’ın velisi ve benim velimdir. Onun düşmanı benim düşmanımdır, onun savaşı benim savaşımıdır. Onun öfkesi, benim öfkemdir. O benim dostumdur, vekilimdir, vezirimdir, sevgilimdir, vasîmidir. Onun barışı benim barışımdır, onun sözü benim sözümdür, onun işi benim işimdir. Onun kızı benim kızımıdır, onun oğlu benim oğlumdur.”

Ḥudâ'nıñ ol ḥalîfesidir ey cân
Benim hem ḥalîfemdir ol nümâyân

Daḥi hüccetidir Ḥaydar Ḥudâ'nıñ
Benim de hüccetimdir ol inânıñ

[s.92] Ḥudâ'nıñ ol şafisi hem ḥabîbi
Benim de oldı bil derde ṭabîbi

Ḥudâ'nıñ hem ḥalîli seyf-i Yezdân
Benim hem ḥalîlim seyfim kemâ-kân

Velîsidir 'Alî hem Zü'l-celâl'in
Benim de hem velîmdir aña ḥâlîñ

Aña düşmân olan bil baña düşmân
Anıñ cengi benim cengimdir ey cân

Aña buğz eyleyenler baña eyler
'Alî'yi sevmeyenler beni n'eyler

Daḥi hem şâhibim hem kardaşımdır
Vekîlim hem vezîrim sırdaşımdır

1340. Muḥibbim hem vaşîmdir siz biliñiz
Ki benveş aña da ḥidmet kılıñız

Anıñ dostı baña dost ey ḥalâyık
Anıñ ḳavli benim ḳavlim muvâfık

Anıñ emri benim emrim çü zâhir
Anıñ kıızı benim kızımıdır âḥir

Anıñ oğlu benim oğlum bilesiz
'Alî evlâdına ḥürmet kılasız

Rivâyetdir işit ol şâh-ı kevneyn
Buyurdıkda bu nuṭṭkı mâh-ı kevneyn

Bu âyet nâzil oldu Muştafâ'ya
Nebîler serveri nûr-ı Hudâ'ya

“Kâla'llâhu te'âlâ: ...el-Yevme ekmeltü leküm dîneküm ve etnemtû 'aleyküm ni'metî ve raqîtü lekümü'l-islâme dînâ.”²⁸⁵

Ki ya'nî dîniñize bugün ikmâl
Ki verdik hükmüne yok nakz ü ihlâl

Temâm etdik daği hem ni'metimiz
Size erzân/kıldık rahmetimiz

[s.93] Çü edyândan bu İslâm dînini ben
Siziñ-çün ihtiyâr etdim ki bil sen

Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Emr-i Hâk'la ol resûla'llâh ne ikrâm eyledi
Mühr-i Haydar'la risâlet hükmün itmâm eyledi

1350. *Dedi olmaz kimseniñ hiç tâ'ati maqbûl-i Hâk*
Ol meger mühr-i 'Alî'yi cânâ ihrâm eyledi

Murtaza'dır ser-firâz-ı evliyâ şâhib-kemâl
Niçe biñ 'adâ-yı dîni katl u 'idâm eyledi

Darb-ı seyf-i Haydar ile buldı revnağ işbu dîn
Niçe hân-ı ser-keşî ol Ahmed'e râm eyledi

Cûd-ı elât-ı şehâsı şerh olunmaz Haydar'ın
Sâ'ile verdi qatârı dürlü in'âm eyledi

Kim ki şâhı bilmedi dûzağdır anıñ meskeni
Haydar'ı fehm eyleyenler Hâk'ı ifhâm eyledi

Dedi Ahmed-çün ber-â-ber ins ü cân 'amâline

²⁸⁵ “...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim...”, Mâide, 5/3.

Haydar'ın bir darb-ı seyfi deyü i'lâm eyledi

Lâ-fetâ illâ 'Alî lâ-seyfe illâ Zü'l-fikâr²⁸⁶

Lâ-gazâ illâ gazâ el-Murtaẓâ bi'l-iqtidar²⁸⁷

Çün yaturken mehd içinde Haydar-ı Düldül-süvâr

Geldi bir sâhir kapuya şekli ejder od-nişâr

Kaşd kıldı mehd içinde Haydar'ı ede helâk

Tutdı ağzından iki bölde anı ol şehriyâr

Mekke fetğinde resûlün kettîne başdı kadem

Ketf-i Aḥmed üzre kıldı putları ol inkisâr

1360. *Ṭıfl iken kaşd etdi aña 'Ankebut oğlu 'Ömer*
Dest-i Haydar'dan erişdi özüne zaḥm-ı hicâr

Ol şâha buğz eyleyüp hem âline düşmân olan

Raḥmet-i Ḥaḳ'dan ba'iddir la'net olsun bî-şümâr

On iki kez yüz biñ 'asker cem' edüp Ḳayser-i Rûm

Geldi Aḥmed üstüne İslâm'ı ede târ u mâr

[s.94] *Ceng içinde oldu İslâm leşkeri gâyet zebûn*
Gördi bu hâli resûla'llâh dedi yâ Kirdgâr

Lâ-fetâ illâ 'Alî lâ-seyfe illâ Zü'l-fikâr

Lâ-gazâ illâ gazâ el-Murtaẓâ bi'l-iqtidar

Ol vakit yok idi cengde Haydar-ı merd-i zamân

Mülk-i Hindistân'a pes ol 'azm kılmışdı 'ayân

Gördi İslâm hâlini Aḥmed tazarru' eyledi

Dedi irgür leşkerime sen meded yâ Müste'ân

²⁸⁶ “Ali'den başka genç (yiğit), Zülfikâr'dan başka (keskin) kılıç yoktur.”

²⁸⁷ “Murtaza'nın gücü olmadan hiçbir savaş kazanılmaz.”

Çünki nâliş etdi Hakk'a geldi Cebrâ'il-Emîn
Dedi Haydar'a nidâ kıl gelsün uş ol pehlevân

Çün resûla'llâh işitdi dedi ey peyk-i Hudâ
Niçe ersün sem '-i Haydar'a nidâmız kıl beyân

Dedi Cibrîl yâ Muhammed sen nidâ kıl ol gelür
Aña vermişdir zârâ Hakk hikmet ü kudret-kerân

1370. Pes resûla'llâh çıkup bir tepeye kıldı nidâ
Dedi yetiş yâ 'Alî tez leşkerim hâli yamân

Geldi çün lebiñ âvâzı tarfetü'l-'ayn içre hem
Zâhir oldı ol tepe üzre hemân şâh-ı cihân

Lâ-fetâ illâ 'Alî lâ-seyfe illâ Zü'l-fikâr
Lâ-gazâ illâ gazâ el-Murtażâ bi'l-iktidar

Urdı anda ra'diveş bir na'ra ol şîr-i Hudâ
Mevce geldi cümle ebhâr ditredi arz u semâ

Leşker-i Kayser kalup dem-beste Zühre oldı çâk
Şandılar kıldı melâ'ik ins ü cin birden şadâ

Bir içim şuyı bir âdem içene dek şöyle bil
Yedi yüz biñ kâfirî katl eyledi ol Murtażâ

Fazlına yokdur nihâyet ins ü cin etse kitâb
Niçe huffâş hâ'il olsun berķ urır **şemsi duhâ**

Her kim evlâd-ı 'Alî'ye dil verüp oldı yakîn
Mesken oldı aña cennet rahmet-i Hakk'a sezâ

Hânedân-ı Muştafâ'ya hor bakup cevri eyleyen
Nâr-ı dûzağ içre qalsun cânına ersün belâ

[s.95] Hânedân-ı Muştafâ'ya bendedir Giryânî uş
Medhîni söyler Kuşûrî dem-be-dem şubh u mesâ

1380. *Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fiķâr*
Lâ-gazâ illâ gazâ el-Murtaẓâ bi’l-iķtidar

**İki Leşkerin Ceng ü Kıtâle Kıyâm u Mübâşeretleri Beyân
Olunur**

Gel ey dil-ehli aç söyle kelâmı
Kelâmından beyân eyle peyâmı

Elinde var iken fırsat ‘ayân et
Tevârihden bize bir söz beyân et

Geçürme vaktiñi devrân seniñdir
Ziyâfet edegör mihmân seniñdir

Fenâ dârına meyl etme birâder
Fenânıñ yok beķâsı uş ser-â-ser

Beķâ dârında mesken eyle bünyâd
Ki yarın oturuban olasıñ şâd

Bu menzilden nihâyet gidisersiñ
Fenâ dârını bil terk idisersiñ

ķabûl et faķrı sen eyle ķanâ‘at
ķanâ‘atla bulunur dürlü râķat

Henüz cismindeki cân olmadan dûr
Ki zulmetden çıkup giy hil‘at-ı nûr

Şıfâtıñ naķşını bil añla zâtı
Ki bulsun teşne-dil âb-ı hayâtı

1390. Özün kırtar bu dârın miķnetinden
Oķu ķaķt-ı ķuķûtuñ ķikmetinden

Oķu cân ‘ilmini ehl-i vişâl ol
Eriş bir mürşide şâhib-kemâl ol

[s.96] Riyâ vü kibr ü ğıybetden berî tır
Bular bil fi‘l-i şeytândır gerü tır

Tekebbürle şaķın ĥod-bînlik etme
Mürebbîsiz azarsıñ yola gitme

Gözün aç ol maķâm-ı vaĥdete baķ
Vücûduñ putlarını odlara yaķ

Özün görüp şaķın ‘ucb etme ķardaş
‘Ucub ehli olur şeytâna yoldaş

Ķamu varlık Ĥudâ’nıñdır ĥazer kı
Seniñ neñ var eliñde bir nażar kı

Ķamu kudret Ķamu kuvvet Ĥudâ’nıñ
Ķamu devlet Ķamu ni‘met Ĥudâ’nıñ

‘Înâyet olmasaydı ger Ĥudâ’dan
Saña ermezdi hiçbir şey nevâdan

Saña el vermeseydi nâna muĥtâĥ
Oluban hem Ķalurduñ sen yalın aç

1400. Saña göz vermeseydi Rabbî Yezdân
Fenâ içre Ķalurduñ zâr u giryân

Saña zindân olurdı işbu dünyâ
Ķamu nesne olurdı saña ihfâ

Ķulağı vermeseydi çünkü Allâh
İşidüp nesneye olmazdıñ âĝâh

Ayağı vermeseydi gidemezdiñ
Murâd u maķşûda ‘azm edemezdin

Ne ki maĝrûr olursuñ sen be miskîn
İçiñe tıldurursuñ kibr ile kîn

Göricek ehl-i ‘ilmi eyle hürmet
Daği hem pîr kişiye eyle ‘izzet

‘İbâdu’llâha sen kılma haqâret
Daği hem komşuña olma hıyânet

Şağın hîç kimseye sen etme bühtân
Edersin cismiñi nâr içre büryân

[s.97] Yemîn etme yalan yere daği sen
Hasedle gıybet etme ey ağı sen

Ğazabla kibr ü buhl u buğz u şehvet
Buları atmağa et sa’y u gayret

1410. Şağın kendiñe kılma kizbi mu’tâd
Dü-‘âlemde eder ol seni ber-bâd

Bu evşâfdan kaçan olmayıcağ pâk
Demezler kâmil-insân ehl-i derrâk

Özün kurtulmaya çâh-ı gayâdan
Şefâ‘at ermeye hem enbiyâdan

Eger dûr ola senden işbu ef‘âl
Olursuñ ehl-i ‘izzet şâhib-ikbâl

Görüne âyîne-i veche Yezdân
Tecellî eyleye envâr-ı Raḥmân

Zemîni âsumânı bir nazarda
Ki seyrân edersin işbu seferde

Ṭutar emriñ kamu eşyâ ser-â-ser
Ola hem kadriñ eflâke ber-â-ber

Bilesin anda esmâ vü şıfâtı
Müsemmâdan göresin ‘ayn-ı zâtı

Sücûd ede saña cümle melekler
Daği taḥsin ede çarḥ u felekler

1420. Ḥalîfe olasıñ eşyâya dübdüz
Adıñ âdem leyâliñ ola gündüz

Sözi kat‘ eyle ey dil etme dırâz
Hemân maḳşûd-ı aşla eyle âgâz

Ebû Ḥanîfe Dîneverî ey yâr
Rivâyet eyleyüben kıldı izhâr

Ḳabûl etmedi bî‘at ibni Süfyân
Ṭayanup leşkerine oldu tuğyân

Aña gösterdiler hüccet delâ’il
Velî olmadı hîç birine kâ’il

[s.98] Daği eylediler dürlü naşîḥat
Velîkin etmedi ol pende rağbet

Anıñ sem‘ine ḥaḳ söz ermez oldu
Ḳoyup gici şevâba girmez oldu

Emîrû’l-mü‘minîn ol şîr-i Yezdân
Çü bildi sâkin olmaz ibni Süfyân

Mu‘âvîye’ye âdem şaldı âḥîr
Diye kim ola anlar cenge ḥâzır

Bu söz üstüne pes ol iki leşker
Olurlar cenge ḥâzır cümle yek-ser

Alaylar bağlanup şaflar müheyyâ
Olur kim eyleyeler ceng ü gavğâ

1430. Çalındı kûslar açıldı ‘alemler
Rikâb üstüne geldi hep kademler

Açıldı ortaya bir ulu-meydân
Bahâdırlar girüp eyleye cevân

İki leşker kaçan tırdı ber-â-ber
‘Alî’niñ leşkerinden bir dil-âver

Ḥacel ibni Aşâl nâmında ey cân
Bir er etdi o demde ‘azm-ı meydân

Mu‘âvî leşkerinden çünki Aşâl
Görüp oğluna karşı geldi der-hâl

Cebe cevşen tutub her yerlerini
Anıñ-çün bilmedi birbirlerini

Biraz ceng etdiler meydân içinde
Zafer bulmadılar cevân içinde

Kılınçla etmedi birbirine kâr
Kemer cengiñ ederler âhîr ey yâr

Açıldı başları göründi yüzler
Bakup birbirlerini bildi gözler

Kaçan kim bildi birbirin temâmet
Hemân-dem geldiler cengden ferâğat

[s.99] 1440. Ki mâh-ı şaferin evvelki günü
İdi kim etdiler işbu oyunu

Aşâl oğluñ bilüben gitdi anda
Mu‘âvî leşkerine yetdi anda

Ḥacel daḥi revân oldu hemân-dem
‘Alî’niñ leşkerine geldi ol dem

Ki bundan gayrı ol gün şöyle bil sen
Şavaş olmadı anı fehm kıl sen

İkinci gün olıcağ şöyle zâhir
İki leşker yine pes oldu hâzır

Alaylar bağlanup şaflar düzüldi
Ki nâ-merd olanıñ bağı üzüldi

Nazar meydân ederken iki leşker
Havâricden girer meydâna bir er

Aña derlerdi ‘Utbe ibni Süfyân
Mu‘âvî kardaşıydı bil o nâdân

‘Alî’niñ leşkerinden bir dil-âver
Muķâbil oldu ‘Utbe’ye ser-â-ser

Kılınçlar eylediler anda ‘üryân
Hemân başladılar cenge nümâyân

1450. Ki bir miķdâr olar ceng etdi ey yâr
Velî idemedi birbirine kâr

Kızışdılar bular meydân içinde
Görenler kaldılar hayrân içinde

Zebûn oldu pes âhir ‘Utbe nâ-gâh
Kaçup leşkerine gitdi o gümrâh

Bu eşnâda emîr-i merd-i meydân
Vaşî-yi Muştafâ ol şîr-i Yezdân

Îmâmu’l-müslimîn şâh-ı velâyet
Erenler serveri şâhib-kerâmet

Mürüvvet-ma‘deni dîn-pîşvâsı
Seķâvet-menba‘ı derdler-devâsı

[s.100] Çerisin kıtına cem‘ etdi ol dem
Okudı anda bir huķbe müselleme

Hudâ'ya hamd edüp kıldı şenâyı
Okudı hem dürûd-ı Muştafâ'yı

Hıtâb edüp dedi diñlen halâyık
Diyem bir söz işidiñ hûb muvâfık

Biliñ biz vâriş-i vahy-i semâyız
Dañi hem ehl-i beyt-i Muştafâ'yız

1460. Resûlün nesliyiz şâhib-eminiz
Dañi hem naşş-ı Qur'ân-ı mübîniz

Tarîk-i müstaķîmdir hem bizim râh
Bize düşmân olanlar oldı gümrah

Bizim üstümüze nuşret-i Yezdân
Ki şalmışdır biliñ pertev-nümâyân

Bizimle buldı kuvvet dîn-i İslâm
Bizimle buldı revnaķ cümle aķkâm

Ki biz keşti-i Nûh'uz aña hâli
Bize dâhil olan görmez zevâli

Çü dâhil olmayan görür memâtı
Bulamaz âb-ı tufândan necâtı

Dañi siz olmañız endûh ü ğamnâk
Kıyâmetde olursuñuz ferâhnâk

Size rahmet iriser kibriyâdan
Şefâ'at iriser hem Muştafâ'dan

Dañi ebrâr ü ahyâr ile şöhet
İdesiz mesken ola size cennet

Kelâmu'llâhı hem ediñ tilâvet
Ki râhat olasız rûz-ı kıyâmet

1470. Çü her dem isteyin nuşret Hudâ'dan
Size yardım erişe kibriyâdan

Tefekkürle kılıñ her dürlü kârı
Şaķın âldan kıoman nâmûs u 'ârı

[s.101] Ki cengden kaçmağa eyleñ hiçâbı
Hezîmetden kılıñ hem içtinâbı

Eger etmeye düşmân cenge kıyâm
Siz andan evvel etmeñ cenge içdâm

Daķi göstermeden hüccet içâmet
Şaķın ceng eylemeñ siz ey cemâ'at

Kaçan nuşret verüp ol Rabbî Yezdân
Bozulup ger kaçarsa cengde düşmân

Oları kıatl ü ta'ķib etmeyesiz
Cefâ râhına aşlâ gitmeyesiz

Daķi 'avratları rencîde etmeñ
Resûlün gitmedigi yola gitmeñ

Zirâ cengde resûl-i Rabbî Mevlâ
Ki etmez idi 'avratlara ezâ

Yine emr eyledi kim ey ģalâyık
Hudâ'dan ģavf ediñ bir kıavl-i şâdık

1480. 'İbâdetle oluñuz ehl-i takvâ
'İbâdet ehlidir maķbûl-i Mevlâ

Ķıtâl içre ki şabr ediñ ser-â-ser
Şebât üzre oluñuz ey birâder

Pes andan şoñra ol mürşid-i İslâm
Kaçan kim etdi bu ģutbeyi itmâm

Ki kendi yârlarından bir niçe er
Alup meydâna ‘azm etdi o server

Daği Veyse’l-Ķarânî anda erdi
O Ħaydar’la bile meydâna girdi

Gelüp meydân yerinde tırıcak şâh
Mu‘âvî leşkerinden anda nâ-gâh

Nidâ edüp bir âdem dedi ol ân
İşit ey ceys-i ‘Irâķ ehl-i ‘irfân

İçîñizde midir Veyse’l-Ķarânî
Ki söyleñ siz işidem bunda anı

[s.102] Dediler kim bizimledir o server
Çü şormaķda murâdñ nedir ey er

Dedi ol er işitdim Muştafâ’dan
Ħabîb-i Ħaķ resûl-i kibriyâdan

1490. Dedi Veys ecmelîdir kâmilîniñ
Daği hem yegregidir tâbi’îniñ

Henüz fehm eyledim ben bunı ey cân
Çü siz şâdıķ yalandır ibni Süfyân

Bunı böyle diyüp ol merd-i ‘âķıl
‘Alî’niñ leşkerine oldu dâķıl

Mu‘âvî’niñ o cengde nâgehânî
Var idi Ħârîş adlı pehlevânı

Ķatı kuvvetlü idi ol münâfık
Cehennem âteşi cânına lâyıķ

Cebe cevşen giyüp bindi atına
Ki geldi ol Mu‘âvîye ķatına

Dedi diñle sözüm ey ibni Süfyân
‘Alî’yi qatl edersem işte bu ân

Taberiyye vilâyetin baña sen
Verir misiñ bu işi bitürem ben

Söze geldi Mu‘âvîye hıyânet
Dedi gel sen bu niyyetden ferâgat

Benim başpehlevânımsıñ mu‘ayyen
İkinci ibni Hâlîd şöyle bil sen

1500. İkiñizden biriñize muşîbet
Erişürse helâkime ne minnet

Eger ceng etmek isterseñ çü bu dem
Varup Mâlik ile ceng eyle muhkem

Eger qatl ola bunda Mâlik Eşter
Benim göñlüm olur şâd andan ey er

Çün ibni ‘Âş görür ol ehl-i ‘âkı
Alî’niñ cengine var iştiyâkı

[s.103] Çeküp tenhâ dedi Hâriş’e ol ân
‘Alî katlini ister ibni Süfyân

Velîkin zâhirinde aña taḥkîḳ
‘Alî katline etmez seni teşvîḳ

Varup kıl Haydar ile ceng ü ğavġâ
Anıñ katlinde taḳşîr etme aşlâ

Olup ḳâ’il bu söze Hâriş anda
Atıñ meydâna sürdi ol zamânda

Ġurûr ile nidâ kıldı o mekkâr
Dedi meydâna gel Haydar-ı kerrâr

Bu meydânda edelim ceng ü cevân
Niçedir göresiñ bâzû-yı merdân

1510. Kaçan kim bu sözi Haydar işitdi
Girüp meydâna ol dem ne iş etdi

Tîgiyle çaldı anı şâh-ı merdân
Başını toprağa eyledi gâltân

Mu'âvîye göricek oldu gamnâk
Dedi ol ibni 'Âş'a hem gâzabnâk

Bunu sen tahrîk etdiñ işte zâhir
'Alî cengine şaldıñ anı âhir

Dedi ol ibni 'Âş ey hâkim-i Şâm
Gerek bir er 'Alî'yi ede bî-kâm

Ki Mes'ûd oğlu 'Abdu'llâh sezâdır
'Alî'den intikâm alsun revâdır

Mu'âvîye dedi saña o âdem
Ne kıldı katlin istersin dem-â-dem

Anıñ katline sen gayret kılarsın
'Alî'niñ cengine şalmağ dilersin

'Alî cengine giden geri gelmez
Helâk olur birisi diri gelmez

Dedi 'Amr ibni 'Âş kim bil bulardan
Baña kemlik irişmedi olardan

[s.104] 1520. Velîkin düşmânın katline gayret
Ederem kırtulavuz ez-meşakkat

Atıñı ver o 'Abdu'llâh binsün
Dağı hem ver libâsıñı geyinsün

İşitdi kıldı sükût ibni Mes‘ûd
Kabûl etmedi sözi eyledi red

Ne kıldı gör Mu‘âvîye bed-ef‘âl
O dem va‘d etdi aña bir niçe mâl

Libâsın hem atını aña verdi
Giyüben ibni Mes‘ûd cenge girdi

Zihî nâdân zihî ahmak münâfık
Çü katl-i Haydar’ı ister o fâsık

Binüp ol ata çün cenge yügürdi
Yakın geldikde Haydar anı gördi

Çeküp tîğin havâle kıldı Haydar
Göricek tîgi havf etdi ol ebter

Görür kim tîğ eder işini ber-bâd
Çağırup Haydar’a eyledi feryâd

Dedi kim ben degilem ibni Süfyân
Libâsın baña geydirdi o nâdân

1530. Hâle ile beni şaldı o âdem
Mürüvvet kıl baña ey şâh-ı ’âlem

Anıñ feryâdını gördikde çün şâh
Dedi var git maqâmıña tutub râh

Ne ihsân kıldı aña gör ‘Alî’yi
Velâyet menba’ı gerçek velîyi

Ki öz düşmânına verdi amânı
Halâş oldu o tîğden başı u cânı

Der-Medh-i Şâh-ı Velâyet
Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

[s.105] *Ey kemâl-i kudreti ‘âlemde meşhûr âşikâr
Ey sehâvet-menba‘ı luṭf u ‘atâsı bî-şumâr*

*Sâkî-yi kevşer hayâtı kâsemü’l-cennet ü nâr
Kâtil-i küffâr-ı bî-dîn şâhib-i Dûldül-süvâr*

*Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fikâr²⁸⁸
În kelâmî goft Cibrîl ez-zebân-i Kirdgâr*

*Kâşif-i sırr-ı haḳâyık şîr-i Rabbu’l-âlemîn
Maḥzen-i cümle ‘ulûmin melce-i rû-yı zemîn*

*Hâdf-yi ins ü melâ’ik tâcdâr-ı mürselîn
Nuṭṭ-ı şîrîni kelâmu’llâh-ı Kur’ân-ı mübîn*

*Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fikâr
În kelâmî goft Cibrîl ez-zebânî Kirdgâr²⁸⁹*

1540. *Fâtih-i esrâr-ı hikmet mürşid-i peyk-i Hudâ
Vâkıf-ı sırr-ı Muhammed şâh-ı taht-ı evliyâ*

*Kâtil-i küffâr-ı bî-dîn şâhib-i sancak livâ
Hem gâzâ-yı ekber oldıḳda ümîd-i Muştafâ*

*Ger ne-bûdi darb-ı dest-i Haydar-ı Dûldül-süvâr
Kes ne-gofti der-cihân Allâhu ekber âşikâr*

*Çün fetâlar içre ey dil kânde var Haydar gibi
Seyf-i şemşîr içre var mı Zü’l-fikâr ethâr gibi*

*Kim gâzâ etdi ‘âlemde fâtih-i Hayber gibi
Kim kâdem başıdı cihâna ḥâce-i Kamber gibi*

*Ger ne-bûdi darb-ı dest-i Haydar-ı Dûldül-süvâr
Kes ne-gofti der-cihân Allâhu ekber âşikâr*

²⁸⁸ “Ali’den başka genç (yiğit), Zülfikâr’dan başka (keskin) kılıç yoktur.”

²⁸⁹ “Cebaril, bu sözü Allah’ın dilinden (emriyle) söyledi.”

*Çün muḥakkıķler ḥadîṣ-i ḳudsile ḳılur beyân
Çıḳdıḡı dem Mi‘râc’a pes ol resûl-i Müste‘ân*

*Anda buyurmuş ḥabîbine bunı Bârî-yi cihân
Bende-i Ḥaydar içündür ol biḥîṣṣ-i câvidân*

***Der-Aḥad Cibrîl güftâ ez-zebân-i Kirdgâr
Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fıḳâr***

*Bizi yâ Rab bende-i ol fâtih keşîr ḳıl
Hem mübârek âstânında rûḥum Ḳıtmîr ḳıl*

[s.106] 1550. *Bu Giryânî rû-siyehin zenbini taḡfîr ḳıl²⁹⁰
Nûr-ı şevḳiñle anıñ göñlüni sen tenvîr ḳıl*

***Der-Aḥad Cibrîl güftâ ez-zebân-i Kirdgâr
Lâ-fetâ illâ ‘Alî lâ-seyfe illâ Zü’l-fıḳâr***

Ḥalâş olup o er gitdigi demde
Mu‘âvî ḳatına yetdigi demde

Mu‘âvîye görüp etmedi ikrâm
‘Îtâb edüp aña söyledi düşnâm

Dedi ol ibni Mes‘ûd sen ‘ayân et
Saña cânıñ şîrîn midir beyân et

Mu‘âvîye dedi kim sözüñ aḡsen
Baña cânım şîrîndir şöyle bil sen

Dedi çünküm cânıñdır saña şîrîn
Benim cânım daḡı bil baña şîrîn

İşitdikde Mu‘âvîye ser-â-ser
Yine gönderdi cenge bir dil-âver

²⁹⁰ Mısraında vezin bozuktur.

Beşîr'dir nâmı anıñ merd-i kâtil
Varup Haydar'a oldıķda muķâbil

Urır bir tîg aña Haydar-ı kerrâr
Velîkin tîg Beşîr'e etmedi kâr

1560. Ėazab kıldı bu işde ĥazret-i şâh
Vaşî-yi Muştafâ maķbûl-i dergâh

Uzadup dest-i kudret Haydar ol dem
Kemerinden Beşîr'i tıtdı muķkem

Çeküp atdan hemân-dem kola aldı
Bir elma gibi anı yere çaldı

Yere urdı anı ol şâh-ı merdân
Helâk etmedi ol dem kıldı ihsân

'Ayâş ibni²⁹¹ Rabî'a dedi ey şâh
Niçün katl etmediñ sen ey yüzi mâh

Dedi Haydar 'Ayâş diñle kelâmı
Anıñ bil bulmamış 'ömri ĥitâmı

[s.107] O dem meydâna hîç girmedi kimse
'Alî'ye hem cevâb vermedi kimse

Görür kim kimse gelmez ĥazret-i şâh
Maķâmıña revân oldı tıttub râh

Maķâmına gelüp olduķda râhat
Girer meydâna bir kimse o sâ'at

Zeberķân ibni Bedr idi aña ad
Gelüp meydânda kıldı lu'be bünyâd

²⁹¹ Yazmada "bin" şeklindedir.

1570. Şehîd-i Kerbelâ ol dem ‘Alî’den
Gelüben istedi ruḥşat velîden

Ḥüseyn’e verdi ruḥşat şâh-ı merdân
Dedi var ol muḳâbil aña ey cân

Ḥüseyn-i Kerbelâ ol şâh-ı ebrâr
Gelüp meydân yerinde tûrdı ey yâr

Zeberḳân gördi meydânda imâmı
Dedi kimsiñ beyân eyle çü nâmı

Ne yerdensiñ çü geldiñ bunda böyle
Kimiñ ferzendisiñ sen baña söyle

Cevâb-ı İmâm-ı Ḥüseyn
Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Ey Zeberḳân şem‘a-ı nûr-ı Ḥudâ derler baña
Ḳurretü’l-‘ayn-ı²⁹² resûl-i kibriyâ derler baña

Aç gözün bil ol ciger-gûşe-i Ḥaydar uş benem
Şöyle bil gûşvâre-i ‘arş-ı a’lâ derler baña

Hem ciger-pâresiyem binti resûlün âşikâr
Bil beni ferzend-i ol ḥayrû’n-nisâ derler baña

Hem benim ceddîm-dürür Peyğamber-i âḥîr-zamân
Hem aḥî aşğar Ḥasan ḥulḳ-ı rızâ derler baña

Kerbelâ’da cevî ile âḥîr şehîd olsam gerek
Ol sebepten bil Ḥüseyn-i Kerbelâ derler baña

[s.108] 1580. **Der-Medḥ-i İmâm-ı Ḥüseyn**

Ey mu‘annid söyle bil kim meh-likâdır ol Ḥüseyn
Cümleten ehl-i imâna reh-nümâdır ol Ḥüseyn

²⁹² “Onlar, ‘Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle.’ diyenlerdir.”, Furkân, 25/74.

*Vâriş-i ‘ilm-i nebî hem kurretü’l-‘ayn-ı resûl
Şöyle kim şâhib-edeb ehl-i hayâdır ol Hüseyin*

*Şâh-ı mazlûm-ı şehîdân hem imâm-ı ehl-i hak
Kible-i erbâb-ı takvâ bî-riyâdır ol Hüseyin*

*Ol Hüseyin’e hor bakup cevri eyleyen bulmaz necât
Çünkü bil ferzend-i şâh-ı evliyâdır ol Hüseyin*

*Var mıdır ceddi gibi anıñ cihânda pâk-ced
Lufti çok ihsânı bol şâhib-‘atâdır ol Hüseyin*

*Çün îmân ehli olanlar ol şâhı sevmek gerek
Hüccetu’llâh sıbt-ı şâh-ı enbiyâdır ol Hüseyin*

*Bu Kuşûrî medhiñ eyler ol imâmın dâ’ima
Der ki yolunda seniñ başım fedâdır yâ Hüseyin*

*Yine şerh eyleyelim biz kelâmı
Kelâmımız bula tâ kim hitâmı*

*Kaçan kim girdi meydâna Zeberkân
‘Adûvv-i şâh idi hem ehl-i şec‘ân*

*Hüseyin-i Kerbelâ erdi o demde
Anıñ meydânına girdi o demde*

1590. *O dem şeh-zâdeyi gördi Zeberkân
Çü sen kimsiñ deyü şordı Zeberkân*

*Aña şeh-zâde bildirdi şifâtıñ
Beyân etdi dağı hem ism ü zâtıñ*

*İşidicek Zeberkân dedi ey yâr
Ger etseñ cismimi cümle zağmdâr*

*Seniñ cengiñe rağbet etmezem ben
Bu gibi egri yola gitmezem ben*

Gözümle görmüşüm ki ben muhakkağ
Niçe kez öpdî seni resûl-i Hakk

Söze geldi o dem ferzend-i Haydar
Dedi diñle benim sözümi ey er

[s.109] Bu resme olduğunu hod bilürsün
Sebep nedir bize düşmân olursun

Zeberkân dedi ki var sen ‘Alî’den
Günâhımı dile gerçek veliden

Varup söyle aña ey ehl-i şefkat
Günâhkârem baña kılsun mürüvvet

Hüseyn-i Kerbelâ ol dem bu sözi
İşitdikde ‘Alî’ye döndi yüzi

1600. Varup arz etdi şâha işbu hâli
Zeberkân’la olan cümle mekâlî

İşidicek bu sözi şâh-ı merdân
Günâhını anıñ ‘afv etdi ol ân

Pes andan soñra ‘Ammâr ibni Yâsir
Yanına aldı bir niçe dil-âver

Havâric cengine ‘azm etdi anda
Varup meydân yerine yetdi anda

Hemân ‘Amr ibni ‘Âş²⁹³ kim bunı gördi
Aluban bir bölük leşker yügürdi

Gelüp meydânda ‘Ammâr’a muqâbil
Olup cenge turur ol fî‘l-i bâtıl

²⁹³ Yazmada “ ‘Amr ibn-i ‘Âş hemân” şeklindedir.

Elinde bir ‘alem tutmuş ol ebter
Görüp derler idi ol iki leşker

Ki derlerdi bu şancağ-ı Muḥammed
Eliyle bağlamışdır ḳadr-i emced

İşitdikde bu sözi şâh-ı ‘âlem
Dedi diñlen cevâbımı dem-â-dem

Edeyim bu livâdan size âgâh
Ki bunda olmayasız fikre hem-râh

1610. Muḥammed Muşafâ sultân-ı devrân
Ḳaçan ol sancağı bağladığı ân

Dedi aşḫâbına ol nûr-ı Mevlâ
Ki var bir iş eder ḳangıñız icrâ

[s.110] Alup işbu livâyı kim götüre
Bunuñ ḥaḳḳıñ yerine hem yetüre

Resûla’llâh ḳaçan bunı buyurdi
‘Amr ibni ‘Âş yerinden urıturdi²⁹⁴

Dedi ḥaḳḳı nedir işbu livânıñ
Getürem yerine ḥaḳḳıñ ben anıñ

Resûla’llâh işitdikde mu‘ayyen
Dedi ḥaḳḳı budur kim şöyle bil sen

Ki ḳaçmak ehl-i küffârdan dem-â-dem
Hem İslâm ile ceng etmek ey âdem

Resûla’llâh zamânıñda o nâdân
Niçe kez ḳaçdı küffârdan nümâyân

²⁹⁴ Mısraında vezin bozuktur.

Ki şimdi ol livâ ile bed-ahter
Bizimle ceng eder ol işte yek-ser

O gün aḥşâma dek ‘Ammâr-ı Yâsir
‘Amr ‘Âş ile ceng etdi ser-â-ser

1620. Olıcaḳ irte Aḥmer ibni Süfyân
Girüp meydâna pes eyledi cevân

Ṭurup meydânda kıldı ol nidâyı
Ki meydâna oḳudı Murtaẓâ’yı

‘Alî’niñ leşkerinden pes muvâfıḳ
Dedi bir er aña kim ey münâfıḳ

Seniñ gibi niçe biñ fî‘l-i bâṭıl
‘Alî’ye olmadılar hîç muḳâbil

‘Alî’niñ bendesinden biri ol dem
Anıñ meydânına girdi hemân-dem

Erüp pes çaldı Aḥmer nâgehânî
Şehîd etdi o demde ol cevânı

Nidâ edüp dedi kim ḳanı Ḥaydar
Benim cengime şalmañ ğayrı bir er

Beni biliñ benim Aḥmer’dır adım
‘Alî’niñ başını kesmek murâdım

[s.111] Bu söz-çün Ḥaydar’ın sem‘ine erdi
Atını şıçradup meydâna girdi

Ḳuşâğından ericek ḳapdı anı
Çeküp aldı ḳola ol bed-gümânı

1630. Götürüp yere çaldı âşikâre
Olur murdâr gemügi pâre pâre

Ezildi cümle üstüñânı anıñ
Cehenneme erişdi cânı anıñ

Mağâmına gelicek şâh-ı ‘âlem
Pes andan girdi meydâna bir âdem

Kureyb derler idi ol nâbe-kâra
Boyun vermez idi her nâmdâra

Çatı kuvvetli idi ehl-i mağrûr
Şecî‘ idi bahâdırılıkda meşhûr

‘Alî’niñ leşkerinden bir dil-âver
Varup oldı geriye çün ber-â-ber

Şehîd etdi Kureyb ol pehlevânı
Revân oldı anıñ uçmağa cânı

Göricek şâh-ı merdân işbu hâli
Diledi kim ede kendi kıtâli

Dedi bir er bi-haqq-ı Rabb-i ‘izzet
Baña ver yâ ‘Alî bu cenge ruşsat

Yâhud katl edeyim ben anı nâ-gâh
Şehîd olam yâhud râhiñda ey şâh

1640. Alup ruşsat o meydâna yügürdi
Varup tâ ol Kureyb karşı tırdı

O demde birbirine yetdi anlar
Ki bir sâ‘at degin ceng etdi anlar

Anı dañi Kureyb kıldı zağmdâr
Düşüp atdan şehîd oldı pes ol yâr

Göricek Haydar anı oldı gamnâk
Atını sürdi meydâna gazabnâk

[s.112] Gelüp kıldı Kureyb'e çok naşîhat
Velîkin etmedi ol pende ragbet

Nidâ edüp dedi Hâydar'a ol it
Baña çok söyleme hem tırmayup git

Elimde bu kılınca bir nazar kıl
Helâk oldu niçe biñ er hâzer kıl

Başîñ kurtar eger var ise 'aqlîñ
Naşîhatdır dedim pes aña naqlîñ

Diyüp böyle kılincîñ çekdi âhîr
Havâle kıldı şâha şöyle zâhîr

Kaçan kim urdı şemşîri o gümrâh
Siperle redd kıldı hâzret-i şâh

1650. Çeküp tîğîñ hemân-dem şâh-ı merdân
Kureyb'in başını urdı nümâyân

O dem şemşîr anîñ başına indi
Yarup cismin eyir-kaşına indi

Dediler âferin şâh-ı cihâna
Çıkup tahsin-âvâzı âsumâna

Anı katl eyledikden soñra Hâydar
Gelüp yetdi makâmına o bihter

Muhammed Hanfe'ye dedi ol ân
Ki var meydân yerinde tır sen ey cân

Kureyb'in kanını elbet dilerler
Bilürem ki anîñ-çün ceng kırlarlar

Muhammed Hanfe bi-emr-i Hâydar
Gelüp meydân yerinde tırdı yek-ser

Kureyb'iñ 'ammâ-zâdesinden anda
Bir er meydâna girdi ol zamânda

Muhammed'den su'âl etdi ol ebter
Kanı n'oldı Kureyb'i katl eden er

Muhammed dedi aña bil kelâmı
Benem bil ol eriñ kâ'im-mağâmı

[s.113] 1660. Hüneriñ var ise göster baña sen
Seni bildireyim şimdi saña ben

Hemân böyle diyüp cenge turlar
Ki birbirlerine şemşîr ururlar

Muhammed Hanfe bir darbla anı
Helâk etdi hemân ol bî-âmânı

Anıñ ardınca girdi bir münâfık
Hemân başladı cenge nâra lâyıq

Helâk etdi anı da anda der-hâl
Cehennem nârına eyledi idhâl

Muhammed Hanfe ol demde bî-pâk
Havâricden yedisiñ kıldı ehlâk

Havâricden yine bir merd-i kâtil
Gelüp oldı Muhammed'e muqâbil

Dedi 'amimoğullarıñ temâmıñ
Helâk etdiñ alam ben intikâmıñ

Bu sözden soñra ol iki bahâdır
Ki bir ceng etdiler kim mişli nâdir

Çü bir sâ'at degin ceng etdi anlar
Nazar kıl âhirinde n'etdi anlar

1670. Muhammed Hanîfe ferzend-i Haydar
Erüp çaldı tğ ile anı yek-ser

İki nîme oluban ağıdı kanı
Düşüp yere hemân-dem çıktı cânı

Rivâyetde getürmüşler müselleme
Muhammed'den su'âl etdiler ol dem

Dediler kim atañ ol şâh-ı merdân
Seni terğîb eder cenge çü her ân

Sebeb nedir Hasan hulk-ı rızâyı
Dağı hem ol Hüseyin-i Kerbelâ'yı

Esirger böyle cenge şalmaz aşlâ
Nedir bu işde hikmet eyle ifşâ

[s.114] Söze geldi Muhammed dedi ol ân
Dedi diñlen cevâbım bunda ey cân

Hasan ile Hüseyin-i Murtaẓâ'nın
İki gözü-dürür şîr-i Hudâ'nın

Ki ben anın eliyim bil ne minnet
Eliyle gözünü hıfz eder elbet

Muhammed Hanîfe bu sözi ızhâr
Edüp geldi maẓâmına bil ey yâr

1680. Anın ardınca Hâlid oğlu nâdân
Gelüp meydân yerinde kıldı cevân

'Alî'nin leşkerinden Mâlik Eşter
Anın cengine 'azm etdi o bihter

Biraz ceng etdiler meydân içinde
Kılınç urışdılar cevân içinde

Pes âhir Mâlik Eşter ânı nâ-gâh
Zaḥımdâr eyledi ol dem ol âgâh

Zaḥımdâr olıcaḳ ol ‘Abdu’r-raḥmân
Elinden düşdi şemşîri nümâyân

Elinden kılıncı düşdükde ol dem
Mu‘âvî katına kaçdı hemân-dem

Beyt

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

*Ṭurma kaç ey kanlı keklik geldî uş ol murğ-bâz
Ḥâr ü ḥâşâḳ içre gizlen ger bulam derseñ mefâz*

*Ṭurma ey erneb erişdi işte dendân-ı peleng
Gir surâḥa ey rûbâh sen erdi şîr-i ser-fîrâz*

*Girme cem‘-i zûd-rev-i raḥş içre ey ḥar-leng-i pâý
Ger râḥat olmaḳ dilerseñ işte gel et lu‘be-sâz*

*Cân şîrindir ṭurma kaç sen bir daḡı geçmez ele
Cân alıcı kimselerden eyle dâ‘im ihtirâz*

1690. *Çün bilürsün sende yokdur pehlevânlıḳdan eşer
Yâ niçün merdâneler cengine eylersiñ âgâz*

[s.115] Mu‘âvîye göriceḳ dedi aña
O Mâlik‘den kaçarsıñ n‘oldı saña

Bu cüz‘i yâreden sen gönlüñi târ
Ṭutub kaçdıñ kanı nâmûs ile ‘âr

Söze geldi o dem ol ‘Abdu’r-raḥmân
Dedi diñle sözüm ey ibni Süfyân

Oturmuş bize eylersiñ hükûmet
Sen aşlâ eylemezsiñ cenge niyyet

Buyurursuñ bize sen böyle bol bol
Ki sen de er isen cenge revân ol

İşidicek Mu‘âvîye hıyânet
Gülüp geydi silâhını temâmet

Binüben atını meydâna sürdi
Varup meydân yerinde şöyle tırdı

Çağırdı leşkere dedi o ‘âciz
Kanı var ise gelsün bir mübâriz

İşitdi bu âvâzı bir dil-âver
Atıñ sürdi ola aña ber-â-ber

1700. Mu‘âvîye görür ol pehlevânı
Ericek kendiye vermez amânı

Çevirüp at başın leşkere erdi
Kaçup tâ haymesi içine girdi

Kaçan kaçdıķda meydândan o nâdân
Eder pes Mâlik Eşter ‘azm-ı meydân

Şalâbetle dedi ey leşker-i Şâm
Şalıñ bir er edelim cenge iķdâm

Bu sözi eyledikde Mâlik âķır
Girer meydâna bir er anda zâķır

Ki ‘Amr oğlı ‘Abdu’llâh idi bil²⁹⁵
O Mâlik cengine eyledi ta‘cıl

Dedi Mâlik’e ol dem sen ‘ayân et
Çü sen kimsiñ baña bunda beyân et

²⁹⁵ Mısraında vezin bozuktur.

[s.116]

Dedi Mâlik ki Hâris oğlıym ben
Adımdır Mâlik Eşter şöyle bil sen

Ol ‘Abdu’llâh dedi ben bilmez idim
Sen olduğun bileydin gelmez idim

İzin ver baña sen gerü gideyim
Seniñ cengiñi uş ben terk edeyim

1710. Dedi Mâlik çü sen etmez misiñ ‘âr
Seniñ-çün halk ederler levmi izhâr

Ol ‘Abdu’llâh dedi cânım gerekdir
Baña hem lahm ile kanım gerekdir

Gerekmez baña halkın sözi ey cân
Hemân başım gerekdir kıldım i’lân

Ölüp dimeden ise rahmeti’llâh
Ki şimdi kaçmak evlâdır ol âgâh

Dedi Mâlik eger etmez iseñ ‘âr
Selâmetle maķâmına yûri var

Dağı bilmedigün her pehlevânıñ
Yürüme cengine sen her cevânıñ

Halâş itdikde başını o câhil
Mu’âvî katına tiz oldu dâhil

Kaçan kim ibni Süfyân gördi anı
Söze geldi açup ol dem dehânı

Dedi saña ne oldu ey dil-âver
O Mâlik’den niçün korkdın birâder

Seniñ hod kuvvetiñ andan ziyâde
Sebep ne kaçmağa olduñ âmâde

1720. Ol ‘Abdu’llâh dedi ey hâkim-i Şâm
Niçün sen eylemezsiñ cenge ikdâm

Eger kim er iseñ başıñı terk et
O Mâlik’le varup sen dañi ceng et

Mu‘âvîye dedi diñle sözümi
‘Alî olsa çevirmem ben yüzümi

[s.117] O dem anlar bu sözi söyler iken
Mu‘âvî kendini medh eyler iken

Girüp meydâna ol dem şâh-ı merdân
Dedi meydâna gel ey ibni Süfyân

Bu meydân içre bu dem tırışalım
Kılınç çeküp seniñle urışalım

Kılınçla ger beni iki biçesiñ
Hilâfet tahtına andan geçesiñ

Eger kim katl eder isem seni ben
Cihân kurtula şerriñden mu‘ayyen

İşidicek Mu‘âvîye bu sözi
Vücûdı ditreyüp hem yandı özi

Sükût edüp söze verdi hitâmı
Hayır şer etmedi ayrık kelâmı

1730. Çün ‘Abdu’llâh göricek işbu hâli
Mu‘âvîye’ye pes açdı mekâli

Dedi ol yâ Mu‘âvî cenge tâlib
Ne söyler gör esedu’llâh-ı gâlib

Gerek kim kul ola fi’le muvâfık
Var imdi Haydar’a ol cengde fâ’ik

Anıñ da‘vetine eyle icâbet
Görelim var mıdır sende şecâ‘at

Ol ‘Abdu’llâh ne deñlü kıldı ibrâm
Qabûl etmedi lîkin hâkim-i Şâm

Görür meydân yerinde şâh-ı merdân
Ki gelmez cengine ol ibni Süfyân

Hemân atını şaflar içre sürdi
Qamu şafı biribirine urdı

O dem katl eyledi birkaç mübâriz
Havâric leşkerini kıldı ‘âciz

Pes andan gerü döndi hâzret-i şâh
Varup erdi maqâmına yüzi mâh

[s.118] Çün ‘Abdu’llâh bunı gördi hemân-dem
Hiţâb etdi Mu‘âvîye’ye ol dem

1740. Dedi ben zann ederdim seni zâhir
Şecâ‘at ehli hem gâyet bahâdır

Meger sen havf eden bir er imişsiñ
Dağı kuvveti yok ebter imişsiñ

Ezelden lâf urup herze yer idiñ
‘Alî gelse dağı kaçmam der idiñ

Oğdukdâ seni meydâna Haydar
Ki düşdi cismiñe lerze ey ebter

Ki ben bilmem bunı kıl baña ızhâr
Neye müncer olur pes âhîr-i kâr

Ğazab kıldı Mu‘âvîye o anda
Dedi çün ibni ‘Âş’a ol zamânda

İşit bunuñ cevâbını hâzer kıl
Baña karşı ne söz söyler nazar kıl

Ki söz söyler benim sözüme karşı
Beni tevbiğ eder yüzüme karşı

Dedi ‘Amr ibni ‘Âş ey ibni Süfyân
Ki söyler doğru yok kızbi nümâyan

Revâ mıdır ‘Alî İbn Ebû Tâlib
Seniñ olmuş iken cengine râgıb

1750. Seni da‘vet ede sen gitmeyesin
Aña karşı varup ceng etmeyesin

Dedi ol dem Mu‘âvîye hıyânet
Seniñ gönlündeki budur nihâyet

Hilâfet tahtına geçmek dilersin
Anıñ-çün kanımı içmek dilersin

‘Alî’yle ceng eden bulmaz hayâtı
Dilersin ben dağı bulam memâtı

Dedi ‘Amr ibni ‘Âş şöyle fikir kıl
Hevâsım yok hilâfete benim bil

[s.119] Velî ‘ayb-ı ‘azîmdir saña zâhir
Ger olmazsan ‘Alî cengine câsır

Bular bu sözde iken şâh-ı behcet
Hemân-dem eyledi tebdil-i şûret

Atını şıradup meydâna sürdi
Gelüp meydân yerinde şöyle tırdı

Sürüp ‘Amr ibni ‘Âş²⁹⁶ atını erdi
‘Alî’yi bilmeyüp meydâna girdi

Eger etseydi ol Hâidar’ı idrâk
Helâk olurdu havfından o nâ-pâk

1760. ‘Amr ibni ‘Âş gelicek hâzret-i şâh²⁹⁷
Aña yan verdi bir miğdar ol âgâh

Gele ardınca tâ kim ol münâfık
Çerisinden ba’îd ola o fâsık

O demde yan vericek şâh-ı merdân
‘Alî’yi havf eder şandı o nâdân

Sürüp Hâidar’ı ardınca o ‘âşî
Dedi kaçmakla bulmazsın halâşî

Recezler okuyup anda hemân-dem
Çağırdı leşkeri Hâidar’a muhkem

Dedi ey kâtilân-ı mazlûm ‘Osmân
Ederem cümleñizi hâke yeksân

Bunı böyle dedikde ol hıyânet
Okudı bir şi’r şâh-ı velâyet

Çü kendisiñ ‘ayân eyledi ol dem
Dağı vaşfiñ beyân eyledi ol dem

‘Amr ibni ‘Âş o demde şâhı bildi²⁹⁸
Başın kırtarmağ için fikr kıldı

Hemân atına urdı tâziyâne
Mu‘âvî’den yaña oldı revâne

²⁹⁶ Yazmada “ ‘Amr ibn-i ‘Âş sürüp” şeklindedir.

²⁹⁷ Mısraında vezin bozuktur.

²⁹⁸ Mısraında vezin bozuktur.

1770. Emîrû'l-mü'minîn çün işbu hâli
Görüp tırmağa qalmadı mecâli
- [s.120] Hemân-dem arkasından yetdi aña
Ki bir nîze havâle etdi aña
- Erüp nîze cebe cevşeniñ âhir
Delüp yıkdı atından anı zâhir
- Düşicek yere menhûsuñ ayağı
Yuqarı geldi gitdi yüzi ağı
- Meger ol gün yoğ idi tonı anıñ
Açıldı ud yeri ol bî-âmânıñ
- Göricek bunı Haydar gerü tırdı
Hişâb edüp o nâdâna buyurdi
- Seni kırtardı ud yeriñ hâlelden
Halâş etdi dağı mevt-i ecelden
- Ta'arruzdan anı el çekdi Haydar
Halâş olup revân oldı ol ebter
- Melûl maḥzûñ gerüye gitdi anda
Mu'âvîye kıatına yetdi anda
- Mu'âvîye görüp hayretde kıaldı
Edüp hânde hem istihzâya aldı
1780. Dedi ey ibni 'Âş bildiñ menâşı
Açuban ud yeriñ bulduñ halâşı
- 'Alî cenginde arқан üzre ey dūn
Düşecegiñ ne bildiñ giymediñ ton

Dedi ‘Amr ibni ‘Âş²⁹⁹ ey ibni Süfyân
Seniñ de kuvvetiñ işte nümâyân

Seniñ hod kuvvetiñ benden ziyâde
Degil kim hod getürdün hicvi yâde

Eger ol ceng içinde sen olaydın
Elinden Haydar’ın mevti bulaydın

Bunuñ gibi niçe dürlü kelâmlar
Ki birbirine söyler nâ-temâmlar

Bu eşnâda yine Haydar-ı kerrâr
Girüp meydâna na‘ra urdı ey yâr

[s.121] Dedi gelsün Mu‘âvîye bed-iğvâ
Biraz dem eyleyelim ceng ü gavgâ

Yâhud katl olayım ben nâgehânî
Yâhud katl edeyim ol bî-îmânı

Halâyık kurtula renc ü ‘inâdan
Daği kurtulavuz ceng ü belâdan

1790. İşitdikde Mu‘âvîye bu sözi
Yine ‘Amr ibni ‘Âş’a döndi yüzi

Dedi söyle baña bugün ‘Alî’ye
Ne cevâb virevüz biz ol velîye

Dedi ‘Amr ibni ‘Âş³⁰⁰ sözün hitâmı
‘Alî’niñ toğrıdır cümle kelâmı

Anıñ meydânına girmek gerekdir
Binüp ata aña ermek gerekdir

²⁹⁹ Yazmada “ ‘Amr ibn-i ‘Âş dedi” şeklindedir.

³⁰⁰ Yazmada “ ‘Amr ibn-i ‘Âş dedi” şeklindedir.

Mu‘âvî dedi anı etmezem ben
‘Alî’niñ cengine bil gitmezem ben

Yanımdadır benim cümle kabâ’il
Niçün ben olayım aña muķâbil

Sözüne ibni ‘Âş’ıñ renc-i hâtır
Olup dâr etdi meclisinden âhir

Varup halvetine yetdi o ibn ‘Âş
Ki birkaç gün sükût etdi o ibn ‘Âş

Yine meydâna çıkdı pes o câhil
Mu‘âvî meclisine oldı dâhil

Dedi ver baña ruķşat ibni Süfyân
Edeyim Haydar ile ceng ü cevân

1800. Mu‘âvîye işidüp verdi ruķşat
Dedi kıl Haydar’ın katline ğayret

İşitdikde bunı ol fitne-mekkâr
Girüp meydân yerinde tûrdı ey yâr

Nidâ kılup ‘Alî meydâna gelsün
‘Amr ibni ‘Âş benem cevânâ gelsün³⁰¹

[s.122] İşidicek bunı şâh-ı velâyet
Erenler serveri şâhib-kerâmet

Sehâvet-menba‘ı dîn-pîşvâsı
Vaşî-yi Muştafâ derdler-devâsı

Emîrû’l-mü’minîn ferzend-i âdem
‘Aliyyü’l-Murtaẓâ ol şâh-ı âlem

³⁰¹ Mısraında vezin bozuktur.

Çeküp seyfiñ atıñ meydâna sürdi
Erüp ‘adâ-yı âle karşı tırdı

Aña meydân verüp kıymadı zâhir
Ki şansuñ kendisiñ gâyet bahâdır

Biraz nîze ile cenge tururlar
Ki nîze fâ’ide vermez görürler

Hemân şâh çekdi ol dem Zü’l-fikâr’ı
O menhûsuñ görüp qalmaz qarârı

1810. Göricek menhûsuñ bağı üzüldi
Vücûdı ditreyüp beñzi bozuldı

Firâr etdi hemân-dem ol münâfık
Mu‘âvî katına gitdi o fâsık

Görüp anı Mu‘âvîye hıyânet
Yine ta’n eyleyüp kıldı melâmet

Dedi eyle bu dem sen şükr-i Yezdân
Halâş olduñ ‘Alî’den sağ u âsân

Bunı söyler iken anda ol ebter
Havâricden girer meydâna bir er

Ġarâr derlerdi aña ibni Edhem
Bahâdır menhûs idi katı muhkem

Girüp meydâna kendisiñ o maġbûn
Bahâdıram deyü medh etdi ol gün

O dem leşker-i Ġaydar’dan ser-â-ser
Kimesne olmadı aña ber-â-ber

Ġarâr gözler iken gözi o sâ’at
‘Ayâş bin Rab’â geldi [aña] râst

[s.123] ‘Ayâş’a dedi ol ebter ‘ayân et
Nedir ismiñ dañi kimsiñ beyân et

1820. ‘Ayâş dedi benî Hâşim’denem ben
Dañi ismim ‘Ayâş’dır şöyle bil sen

Ğarâr dedi aña ey ehl-i ğayret
Eder misiñ benimle cenge raġbet

‘Ayâş dedi belî raġbet ederem
Seniñ cengiñe ben ğayret ederem

Piyâde olalım lîkin ol âġâh
Öğümden kaçmayasıñ soñra nâ-gâh

Ğarâr dañi olup bu söze kâ’il
Ki birbirine oldular muķâbil

İki leşker kaçan buları gördi
Bularıñ cengini seyrâna tırdı

İkisi de kılup seyfini ‘üryân
Hemân başladılar cenge nümâyan

İkisiniñ dañi cevşeni ey yâr
Metânetli olup tîġ etmedi kâr

Bu minvâl üzre bunlar ceng kılarken
Ki birbirini kıtl etmek dilerken

‘Ayâş gördi Ğarâr’ıñ bir eķallî
Haffıdır cevşeniniñ bir maķallî

1830. İki eliyle tutub seyfi muķkem
O yere urdı kuvvetle hemân-dem

Kesüben ol yeri tîġ âşikâre
Ğarâr’ı eyledi hem iki pâre

İki pâre oluban aqđı qanı
Düşicek yere anıñ çıqđı cânı

Görüp leşker-i Hıydar oldı memnûn
Mu‘âvî leşkeri çün oldı mağzûn

Buyurdı pes o dem şâh-ı velâyet
Ğarâr’ı qatl eden kimdir bu sâ‘at

[s.124] Dediler kim ‘Ayâş qatl etdi anı
Çağırdı Hıydar uş ol pehlevânı

Dedi kıldım vaşıyyet kim size ben
Seniñle ibni ‘Abbâs’a mu‘ayyen

Dedim siz terk ediñ ceng ü cidâli
Mekânıñızı qoymañ şöyle ħâli

Niçün sen emrimiñ terkini verdiñ
Varup meydân yerine cenge girdiñ

‘Ayâş dedi eyâ kân-ı kerâmet
Beni istedi cenge ol ħıyânet

1840. Eger ben varmasaydım qorqđı derdi
Ki kendin medħ idüben herze yerdı

Dedi Hıydar benim emrimi her ân
Qoyup düşmân sözüne gitme ey cân

Elini qaldırdup dedi İlâhî
Ki ben za‘îf quluñ sensin penâhî

‘Ayâş’a raħmetinden sen ‘ağâ kııl
Anıñ her dürlü derdine devâ kııl

‘Ayâş ‘amâlini hem kıılma zâyî‘
Anıñ fağlı çü olsun dilde şâyî‘

Mu‘âvîye o demde gör ne kıldı
Ėarâr’ıñ kâtilini çünki bildi

Dedi her kim ki meydâna giderse
Varup tâ ol ‘Ayâş’ı katl ederse

Aña mâl vereyim ki qalmaya aç
Daği hîç kimseye olmaya muğtâç

İşitdi çün bunu iki münâfık
Dediler kim biziz ol işe lâyıq

‘Ayâş’ıñ işini ber-bâd idevüz
Seniñ gönlüni andan şâd idevüz

1850. Mu‘âvî dedi ger icrâ kılasız
Çok iğsân eylerem siz de bilesiz

[s.125] Ki yigirmi biñer dirhem temâmı
Vereyim size ben añlan kelâmı

İşitdikde bunu ol iki nâdân
Ederler pes o demde ‘azm-ı meydân

Dediler yâ ‘Ayâş gel ceng edelim
Seniñle cenge biz âheng edelim

‘Ayâş dedi ‘Alî’den ben izinsiz
Siziñ cengiñize gelmem biliñ siz

Bunu böyle diyüp ol âşıkâne
‘Alî’niñ qatına oldu revâne

Dedi Ėaydar’a kim ey şâh-ı ‘âlem
Beni meydâna ister iki âdem

‘Alî dedi Mu‘âvîye bed-ağter
Benî Hâşim köküni kesmek ister

Baňa ver elbiseň giyüp ereyim
Binüp atıňa meydâňa gireyim

Giyüp elbisemi sen tır burada
Olarla cenge ben olam âmâde

1860. ‘Ayâş ma‘kûl görüp pes ol zamânda
‘Alî’ye verdi elbisesiň anda

Giyüp Haydar anıñ bindi atına
O iki fâsıkıñ geldi kıatına

‘Ayâş şanup dediler sen ‘Alî’den
İzin aldın mı varup ol veliden

Dedi Haydar izin aldım Hudâ’dan
Cihânıñ Hâlık’ı ol kibriyâdan

Hemân haml’etdi anlar Murtaza’ya
Erenler serveri şîr-i Hudâ’ya

Bunı gördükde ol dem hazret-i şâh
Birine urdı bir tığ ol yüzi mâh

Anı kıldı belinden iki pâre
Velî düşmedi yere âşikâre

[s.126] Görenler dediler kim anda ey yâr
Kılıç eylemedi bu kişiye kâr

Bunı dirken yürüdi atı nâ-gâh
İki pâre olup düşdi o gümrâh

Anıñ yoldaşını da Haydar âhır
Kesüp başın helâk eyledi zâhir

1870. Dediler âferin şâh-ı cihâna
Çıkar tahsîn-i âvâz âsumâna

Mu‘âvîye o dem bildi ‘Alî’dir
Oları qatl eden gercek velîdir

Dedi ‘Amr ibni ‘Âş’a ol bed-ef‘âl
Ki mağlûb oluruz her dem nedir hâl

Dedi ‘Âş oğlı mağlûb bu iki er
İdi kim qatl kıldı anı Haydar

Niçün bu işde sen maḥzûn olursuñ
Şaḳın qorḳma yine memnûn olursuñ

Dedi aña Mu‘âvîye bed-aḥter
Degil söz vaḳti ḥâmûş ol ey ebter

‘Amr ibni ‘Âş dedi degil bilürem³⁰²
Ol iki âdeme raḥmet kıluram

Olara raḥmet olsun direm ammâ
Bilürem raḥmet etmez Rabbî Mevlâ

Mu‘âvîye açup dedi mekâli
Olarıñ gerçi öyle ise ḥâli

Olara raḥmet etmez ise Ḥâlîḳ
Seniñ ḥâliñ ne olur ey münâfîḳ

1880. ‘Amr ibni ‘Âş dedi ey ibni Süfyân³⁰³
Bilürem olacaḳ ḥâlîm perîşân

Velî câh-ı fenâ yol bulmasaydı
Mışır ṭamâ‘ı bende olmasaydı

Olurdum muṭlaḳâ ben ehl-i cennet
Velî bu iş içün ermeye raḥmet

³⁰² Mısraında vezin bozuktur.

³⁰³ Mısraında vezin bozuktur.

[s.127]

Mu‘âvîye dedi nâdân kişisiñ
Tamâ‘ ehli ki bir tuğyân kişisiñ

Tamâ‘-ı Mısr ile gümrâh olursuñ
Dalâlet râhına hem-râh olursuñ

Bularıñ bu sözünden soñra ey er
Karışdı birbirine iki leşker

Kaçan leşker o dem cenge girişdi
Niçeler katl olup hâke erişdi

Hesâbsız âdemiñ başını ey cân
Kesüp eylediler toprağa yeksân

Ederlerken bu resme cenge ikdâm
Güneş erdi gurûba oldu aḥşâm

İki leşker o dem cengden ferâğat
Edüp geldi maḳâmına temâmet

1890. Şabâh oldu iki leşker yügürdi
Yine pes birbirine karşı tırdı

Mu‘âvî leşkerinden bir münâfık
Adı ‘Osmân idi ol nâra lâyıḳ

Daḥi var idi bir kardaşı anıñ
Adı Hamza idi ol bî-âmânıñ

Havâricde olar gibi bahâdır
Yoğ idi şöyle kim kuvvetde nâdir

Gelüp meydân içine girdi ‘Osmân
Dedi bir er baña gelsün dökem kan

‘Alî’niñ leşkerinden bir dil-âver
Gelüp oldu o menḥûsa ber-â-ber

‘Ayâş bin Rabî‘a idi nâmı³⁰⁴
Hemân katl eyledi ol nâ-temâmı

Çü gördükde anıñ qardaşı Hamza
Girüp meydâna pes söyledi herze

Emîrû‘l-mü‘minîn ol merd-i meydân
‘Aliyyü‘l-Murtażâ sultân-ı devrân

[s.128] ‘Ayâş’ıñ câmesin geydi o kâmil
Gelüp ol Hamza’ya oldu muqâbil

1900. Anıñ başına urdı Zü‘l-fiķâr’ı
Şanasıñ kesdi bir tâze hıyârı

İki nîme oluban aķdı kanı
Düşicek yere anıñ çıķdı cânı

Görenler etdiler şöyle kıyâsı
‘Ayâş’dan erdi Hamza’nıñ belâsı

Anıñ ardınca pes bir fi‘l-i bâtıl
Gelüben Haydar’a oldu muqâbil

Ki şemşîr-bâzlık etdi şâha karşı
Hüner gösterdi yüzi mâha karşı

Dedi Haydar bugün cengdir hâzer kıl
Melâ‘ibe günü degil nâzar kıl

O menhûs oldu bu sözden ğazabnâk
Hemân haml’eyledi şâha o nâ-pâk

O dem Haydar belinden çaldı anı
Düşüp bir nışfı hâke aķdı kanı

³⁰⁴ Mısraında vezin bozuktur.

Eyer üstünde kaldı nıfı ey cân
Görenler oldular bu işe hayrân

Göricek ibni ‘Âş bu darbı ey yâr
Dedi ey ibni Süfyân ol haberdâr

1910. Yakîn bil kim bu darb darb-ı ‘Alî’dir
Ki olmaz gayrıda bu darb-‘Alî’dir

Mu‘âvîye dedi bu söz yalandır
‘Alî’niñ olduğu neden ‘ayândır

Dedi ol ibni ‘Âş leşkere cümle
Buyur kim eylesünler aña hamle

Egerçi kaçmaz ise bil ki Haydar
Kaçarsa ger bilesiñ gayrı bir er

Mu‘âvîye hemân ol dem buyurdi
Kamu leşker atını şâha sürdi

[s.129] Göricek bu hücûmı şâh-ı ‘âlem
Bulara qarşu vardı mâh-ı ‘âlem

Urup bir na‘ra kendin kıldı pertâb
Havâric leşkerini etdi bî-tâb

Otuz üç kişi erdi pes helâke
Erişdi darb-ı Haydar düşdi hâke

Görüp bu hâli geldi Mâlik Eşter
Dedi el çek sen ey sâkî-yi kevşer

Henüz biz sağ iken ey şâh-ı behcet
Bu deñlü verme sen nefsiñe zahmet

1920. Dedi Haydar habîb-i nûr-ı Yezdân
Uhud ile Hüneyn cenginde ey cân

Ederdi kendi öz nefsi ğazâyı
Kamu aşhâb bilür bu mâcerâyı

Velî Mâlik edüp ibrâm u ısrâr
Dedi lutf et eliñ çek şâh-ı ebrâr

Göricek Mâlik'in ibrâmın ol şâh
Ġazâdan çekdi el maqbûl-i dergâh

Girüp meydâna Mâlik kıldı cevân
Dedi meydâna gel ey ibni Süfyân

İşidicek Mu'âvî oldı mağrûr
Dedi küfvüm degilsin eyleme zor

Velî leşker-i Şâm'da bir münâfık
Var idi adı Cündeb fi'l-i fâsık

Dem-â-dem tırmayup hîle kılardı
Mu'âvî kızını almak dilerdi

Yine çağırdı Mâlik bir müretteb
Dedi meydâna gelsün n'oldı Cündeb

İşitdi bunı Cündeb oldı epsem
Tereddüd şûreti gösterdi ol dem

1930. Dedi 'Amr ibni 'Âş ol cenge tâlib
Olursan Mâlik'e ceng içre ğâlib

[s.130] Saña verir kızını ibni Süfyân
Dağı saña eder çok dürlü ihsân

İşitdi kızını Cündeb oldı kâ'il
Varup ol Mâlik'e oldı mukabil

Göricek dedi aña Mâlik Eşter
Ne sözle cenge geldiñ ey bed-ahter

Ne şey va‘d eylediler saña söyle
Benimle cenge geldiñ bunda böyle

Dedi Cündeb edersen seni ‘idâm
Baña kızın verecek hâkim-i Şâm

Bunı böyle diyüp tırdı kıtâle
Çeküp nîzesini kıldı havâle

Anıñ pes nîzesini Mâlik ol dem
Aluban koltuğına şıkdı muhkem

Çeküp almağa kolın şaldı Cündeb
Güci yitmedi baķaķaldı Cündeb

Anıñ ol nîzesiyle Mâlik Eşter
Hemân leşker-i Şâm’a girdi yek-ser

1940. Göricek bu hücumı ehl-i inkâr
Bölük bölük kaçardı cümle ey yâr

O dem Mâlik Mu‘âvîye’yi gördi
Hemân atı anıñ üstüne sürdi

Murâd eyledi kim katl ede anı
Ki şerrinden halâş ede cihânı

O dem bir şahş araya oldu hâ’il
Çeküp tıg Mâlik’e oldu muķâbil

Anıñla ceng ederken Mâlik ey cân
Hemân-dem buldı fırsat ibni Süfyân

Sürüp atıñ kaçup gitdi o nâ-pâk
Başını kırtarup oldu ferâhnâk

Geçüp ol gün şabaķ erişdi âķir
Yine meydân açıldı şöyle zâhir

[s.131] O dem meydâna girdi bir münâfık
Havâricden idi adı Muḥârık

‘Alî’niñ leşkerinden bir dil-âver
Adı Mü’min aña oldı ber-â-ber

Biraz ceng etdiler meydân içinde
Kılınç urışdılar cevân içinde

1950. Şehîd etdi Muḥârık âḫir anı
Yüzi üzre qodı pes ol cevânı

Gelüp ud yerin açdı ol cevânıñ
Ki tutmaz ḥürmetiñ şâhib-verânıñ

Anıñ ardınca bir er merd-i kâmil
Gelüp oldı aña ol dem muḫâbil

Anı daḫi helâk eyledi öyle
Açup ud yerini hem qoydı şöyle

Yine geldi aña bir merd-i şâdık
Şehîd etdi anı da ol münâfık

Nidâ edüp bir er meydâna gelsün
Benimle işbu dem cevânâ gelsün

Anıñ meydânına girmedi kimse
Aña qarşu varup irmedi kimse

Emîrü’l-mü’mînîn bu ḥâli gördi
Olup tebdîl atın meydâna sürdi

Göricek ol münâfık geldi şâha
Hemân-dem ḥamle kıldı yüzi mâha

Anıñ ḥamlesini redd etdi ol şâh
Çeküp seyfiñ ḥavâle kıldı nâ-gâh

1960. Ki bir arbla anıñ işin bitürdi
Helâk edüp cânıñ nâre yitürdi

Anıñ ardınca pes ol şâh-ı maķbûl
Havâricden yedisin kıldı maķtûl

O dem Şâmîlere havf oldu ğâlib
Kimesne olmadı meydâna râġıb

[s.132] Mu‘âvîye görür leşkeri cümle
Düşüp havfa birisi etmez hamle

Var idi kendisiniñ bir ğulâmı
Şecâ‘at ehli Hâriş idi nâmı

Mu‘âvî dedi aña şol süvâre
Varup tez eylegil katline çâre

Dedi Hâriş şanurum ki ben ol er
Hücûm eylese birden cümle leşker

Çevirmez yüzüni olmaz vehimnâk
Kamusun katl eder hem şöyle bî-pâk

Benim katl olmamı uş sen dilersiñ
Anıñ-çün işbu tedbîri kılarıñ

Anıñla eyleyem ben cenge bünyâd
Helâk olam seniñ göñlüñ ola şâd

1970. Mu‘âvîye dedi ol dem ki hâşâ
Seniñ katliñe olmam râzî aşlâ

Yanımda tır benim ey yâr dem-â-dem
Şalam cengine anıñ ğayrı âdem

İşitdi Hâriş ol dem işbu sözi
Olup mesrûr pes anda ğuldi yüzi

Mu‘âvî emr ederdi kim ‘Alî’ye
Mu‘âbil olalar gerçek velîye

Bu eşnâda emîr-i merd-i meydân
Çıkardı miğferiñ başından ol ân

Nidâ edüp benem uş dedi³⁰⁵ Haydar
Vaşî-yi Muştafâ ol mîr-i mahşer

Bunı böyle diyüp meydân içinden
Çıkup gitdi o dem cevân içinden

O demde Şâmîler bildi ‘Alî’dir
Oları katl eden pes ol velidir

Mu‘âvî’niñ o dem Hâriş gulâmı
Gelüben katına açdı kelâmı

[s.133] Dedi diñle sözüm ey hâkim-i Şâm
Edeydim Haydar’ın cengine iqdâm

1980. Beni katl eyler idi şâh-ı merdân
Kıalurdı cismimiz meydânda bî-cân

Şükür göndermediñ cengine anıñ
Öñüne şalmadıñ ol hûn-feşânıñ

Müverrihler ederler bir rivâyet
Gerü gitdikde ol şâh-ı velâyet

Mu‘âvî leşkerinden ibni ‘Ömer
Pes aldı yanına bir haylî leşker

Ki derler idi ‘Abdu’llâh aña ad
Gelüp meydâna etdi lu‘be bünyâd

³⁰⁵ Yazmada “dedi uş benem” şeklindedir.

‘Alî’niñ leşkerinden Mâlik Eşter
Görüp ol daği aldı bir niçe er

Bahâdır idi cümle merd-i kâtil
O ‘Abdu’llâh’a oldular muķâbil

Erişdi Mâlik ‘Abdu’llâh’a nâ-gâh
Diledi kâtl ede anı ol âgâh

Ĥavâle kıldı seyfiñ âşikâre
Ede cismiñi anıñ iki pâre

Temâm olmamış anıñ ‘ömr-i yevmi
Ĥalâş oldu kılınçdan cân u cismi

1990. Görüp Mâlik bu işi kıldı efkâr
Ĥalâş oldu kılincından o mekkâr

Ne kim var ise yanıñda dil-âver
Ĥamusuna buyurdi ol ser-â-ser

Dedi diñleñ sözümi cümle biliñ
Bu Şâmîlere birden ĥamle kılıñ

Ĥaçan leşker-i Mâlik emri bildi
Ĥamu birden olara ĥamle kıldı

Ĥavâricler daği ol demde cümle
Ĥeri-i Mâlik’e eyledi ĥamle

[s.134] Ki birbirler ile tırışdı anlar
Ĥeküp kılınçlarıñ urışdı anlar

O meydânıñ yeri al kıana döndi
Daği hem taşları mercâna döndi

Ne kıldı Mâlik Eşter gör o sâ‘at
Helâk eylerdi kime gelse râst

Havâric cümle Mâlik heybetinden
Bölük bölük kaçardı dehşetinden

Olara gâlib oldu Mâlik âhir
Ki sürdi Şâmîleri anda zâhir

2000. Pes andan ol Himeyrî Zü'l-kelâ'î
Çün aldı yanına dört biñ Hudâ'î

Varup tâ şaf ibni 'Abbâs'a erdi
Temâmet leşkeriyle cenge girdi

Çeri-i ibni 'Abbâs anda ey er
Rabî'a kavmi idi cümle yek-ser

Olar da Zü'l-kelâ'în leşkerine
Girüp haml'eylediler birbirine

Ki cenge tırdı ol iki cemâ'at
Görenler şandı kim koptı kıyâmet

O demde gulgule düşdi cihâna
Erişdi er âvâzı âsumâna

Kılınç şakıldısından tıldı meydân
Helâk oldu o demde niçe insân

Ayak altında gâltân oldu başlar
Kızıl yâkûta döndi cümle taşlar

O ceng içre 'Amr oğlu hıyânet
Bahâdıram deyü lâf urdı gâyet

Çağırdı tayyib oğlu tayyibim ben
Mu'âvî leşkerindenem mu'ayyen

2010. İştikde bunı 'Ammâr-ı Yâsir
Nidâ edüp çağırdı ol dil-âver

[s.135] Dedi mâdem degilsin dost-ı Haydar
Hâbîssin ol sebepten bil ey ebter

Saña tayyib deñilmez ey hıyânet
‘Alî’niñ düşmânısıñ sen be-ğâyet

Ol ‘Abdu’llâh yine pes cenge girdi
Recezler okuyup leşkere erdi

Çeküp seyfiñi olmışdı âmâde
Hemân-dem bir kılınç urdı ziyâde

Rabî’a kavmine ol idi serdâr
Anı katl eyledi ol ehl-i inkâr

Ziyâdî eyledi çün katl u ‘idâm
Vaķit de olmuş idi anda ahşâm

Çalup tabl-ı âram ol iki leşker
Kamu yerli yerine geldi yek-ser

Bakup gördi o ‘Abdu’llâh-ı nâdân
Helâk olmuş çerisinden çok insân

Tahammül etmeyüp çün ol firâķa
Yine ‘azm etdi leşkeri ‘Irâķ’a

2020. Varıcaķ başladı ceng ü cidâle
‘Alî’niñ leşkeriyle hem kıtâle

O dem bir er çeri-i Murtażâ’dan
Aña bir nîze urdı çün verâdan

Ericek nîze atdan yıķdı anı
Düşüp yere cesetden çıķdı cânı

‘Alî’ye kaçd eden bulsun belâsın
Hudâ göstermesün aña liķâsın

İki leşker o gece yatup ey cân
Şabaḥ oldı açıldı yine meydân

‘Alî’niñ katına çün geldi ‘Ammâr
Dedi ver baña ruḥşat şâh-ı ebrâr

Bugün meydân içinde ben turayım
Seniñ düşmânıña şemşîr urayım

[s.136] ‘Aliyyü’l-Murtaẓâ olmadı kâ’il
Dedi varma bugün ey merd-i âķil

Dedi ‘Ammâr-ı Yâsir yine ey şâh
Bugün ver baña ruḥşat ey yüzi mâh

Ola kim katl edem bir niçe tuġyân
Şehîd olam yaḥud yolunda ey cân

2030. Bunı böyle diyüp meydâna girdi
‘Alî yolunda âķir başı verdi

Ḥavâric leşkeri gördükde anı
Aña gönderdiler bir bî-âmânı

Kaçan ‘Ammâr’a yakın geldi ol dún
Kesüp başını ‘Ammâr kıldı pür-ḥûn

Şanasın görmemişdir bu cihânı
Uyup şeytâna şaldı nâra cânı

O dem ‘Ammâr’a erdi bir ḥarâret
Getürüñ şu deyü kıldı işâret

‘Alî’niñ leşkerinden birisi zûd
Getürdi şu yerine bir kadeh süd

Göricek ol südi ‘Ammâr-ı Yâsir
Getürüp tekbât içdi ol dil-âver

Dedi şiddik-ı resûl fahr-i ‘âlem
Habîb-i Hakk eyâ seyyid-i âdem

Buyurmuşdur baña ol nûr-ı Yezdân
Şehîd eder seni ma‘şer-i tuğyân

Eger ister iseñ ol güne nişân
Getüreler saña süd bil o zamân

2040. Yakîn bildim ki ‘ömrüm oldu âhir
Şehîd olısaram bugün çü zâhir

Eder ba‘zı müverrihler rivâyet
Şehîd oldığını anıñ hikâyet

O ‘Ammâr bir gün eşnâ-yı kıtâlde
Semâya tutdı yüz hîn-i cidâlde

[s.137] Tazarru‘ eyleyüp dedi İlâhî
Kamu düşmüşleriñ sensin penâhı

Rızâñı ben seniñ şöyle mu‘ayyen
Ne ile tahşîl edem bilmezem ben

Eger düşmekle olaydı Fırât’a
Düşüp bu dem erer idim memâta

Kılıncı karnıma şokmaqla olsa
Rızâñ tahşîl olup yerini bulsa

Şokardım tîgi batna ibtidâdan
Çıkarırdım ucunı ben verâdan

Rızâñı bilmezem ey Rabbî Yezdân
Ne kılmaqla olur tahşîl kemâ-kân

Velî şöyle sanıram bunda ancağ
Bularla ceng edersem ben muhakkağ

2050. Rızâñı taḥṣıl eylemiş olurum
Seniñ katında hem rif‘at bulurum

Bu nev‘a kıldı ol dürlü münâcât
Ḥudâ’sına çün etdi arz-ı ḥacât

Pes andan soñra yârânına ol cân
Dedi diñleñ cevâbım bunda iḥvân

Mu‘âvî leşkerinde şol ‘alemle
Ki ol devr-i resûlde niçe demle

Çün aşḥâb ile cenge gitmiş idiñ
‘Adûvv-i dînle ğavġâ etmiş idiñ

Ki şimdi ol ‘alem şâhibleriyle
Ederiz ceng sitem şâhibleriyle

Daḡı biliñ erişe baña yâre
Şehîd olam bugün ben âşikâre

Bunı böyle diyüp ‘Ammâr-ı Yâsir
Hemân-dem cenge girdi ol dil-âver

Atın ‘adâ-yı Ḥaydar içre sürdi
Erüp kendin ḡavâriclere urdı

[s.138] Helâk etdi o dem birkaç münâfık
Zaḡımdâr oldu hem bir niçe fâsık

2060. Mu‘âvî leşkerinden bir bed-aḡter
Gelüp bir nîze urdı aña yek-ser

Erişdi bu kez ‘Ammâr’a o nîze
Yarup cismin derûnuñ kıldı rîze

Hemân meydân içinden çıkdı gitdi
Varup öz leşkeri içine yetdi

Dedi baña bu dem bir şu getürüñ
Harâret erdi cisme tez yetürüñ

Ėulâmı çün gidüp ‘Ammâr’ıñ anda
Getürdi bir kadeh süd ol zamânda

Göricek ol südü ‘Ammâr-ı Yâsir
Dedi şiddık-ı resûl mîr-i maşşer

O dem şordılar ‘Ammâr’dan bu hâli
Dediler kim beyân et bu mekâlî

Dedi ‘Ammâr biliñ siz ey cemâ‘at
Buyurmuşdur baña mîr-i şefâ‘at

Dedi saña şehîdlik yol bulısar
Seniñ âhir naşîbiñ süd olısar

Bunı böyle [dedi] pes içdi anı
Hemân-dem Hakk’a teslîm etdi cânı

2070. Fenâdan rihlet etdi ol beğâya
Bu hâli söylediler Murtaza‘ya

Anıñ meyyiti üzre geldi ol şâh
Dedi Hakk’a şükür *el-hükmü li’llâh*

O dem şâh-ı velâyet oldı ġamnâk
Revân oldı gözünden eşk-i nemnâk

Dedi her kim ki tutmazsa dem-â-dem
Bu ‘Ammâr fevti içün yâs u mâtem

Anıñ yok Müslümânlıkda naşîbi
Şefâ‘at etmesün hem Hakk habîbi

[s.139] Ki rahmet eylesün ‘Ammâr’a Mevlâ
Olıcak hâk içinden haşr u peydâ

Daği hem rahmet etsün aña Yezdân
Su'âl-i hayr u şer olduğa ol ân

Kaçan kim ben huzûr-ı Muştafâ'da
Habîb-i Hâk resûl-i kibriyâda

Çü görsem üç kişi pes anda ey yâr
Anıñ dördüncüsü olurdı 'Ammâr

Yâhud dört kişi görsem ey birâder
Beşincisi idi 'Ammâr-ı Yâsir

2080. Aña cennet degil bir kerre vâcib
Biliñ olmuş-durur her kerre vâcib

Aña cennet-i 'adn olsun müheyyâ
Şehîd etdi anı bu cengde a'dâ

Ki zîrâ Hâk anıñladır muayyen
Daği o Hâk iledir şöyle bil sen

Buyurmuşdur resûla'llâh muhakkağ
O 'Ammâr kâtili hakkında muṭlağ

Dedi aşhâba ol mîr-i şefâ'at
Veriñ kâtil-i 'Ammâr'a beşâret

Ki şüphe etmesün kim girdi nâre
Cehennem mesken oldu âşikâre

Beyt
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Ağla ey dil gitdi âh âh hem-dem-i âl-i 'abâ
'Âşık-ı 'aşk-ı hakikat hem-muhibb-i Murtażâ*

*Ey münâfık ne 'aceb sen bu işi gördüñ revâ
Meskeniñ olsun cehennem n'oldı ol necm-i şafâ*

*Niçe giryân olmasun dil gitdi yâr-ı Muşafâ
Lânesinden kıldı pervâz bülbül-i bâğ-ı vefâ*

*Dönme ey gerdûn-ı gaddâr ‘aks-i bünyâd eyleme
Haydar’ın yârini mahzûn münkiri şâd eyleme*

[s.140] 2090. *İnkisârımdan hâzer kıl cevır bîdâr eyleme
Kaşr-ı evvân-ı muhibbi hedm ü ber-bâd eyleme*

*Niçe giryân olmasun dil gitdi yâr-ı Muşafâ
Lânesinden kıldı pervâz bülbül-i bâğ-ı vefâ*

*Çün şehîd olduğda ‘Ammâr ibni Yâsir ol zamân
Dedi Haydar her kim etmez bu muhib için figân*

*Müslümânlıkda anıñ yoğdur naşîbi bî-gümân
Zî-sa‘âdet zî-fâzîlet kesb kılmış ol cevân*

*Niçe giryân olmasun dil gitdi yâr-ı Muşafâ
Lânesinden kıldı pervâz bülbül-i bâğ-ı vefâ*

*Kâtil-i ‘Ammâr şânında ol resûl-i Kirdgâr
Beşşirü bi’n-nâr³⁰⁶ buyurdi halk içinde âşikâr*

*Hem dedi yüdevvirü’l-hak ma‘al Ammâr-ı³⁰⁷ yâr
Hayşu mâdâre’l-felek devvâr³⁰⁸ nuşkundan nişâr*

*Niçe giryân olmasun dil gitdi yâr-ı Muşafâ
Lânesinden kıldı pervâz bülbül-i bâğ-ı vefâ*

*Yâr odur kim dost yolunda kendini hâk eyleye
Cân verüp canân önünde sinesin çâk eyleye*

*Cümle envâ‘-i me‘âşîden özün pâk eyleye
Nuşk-ı Giryânî Kuşûrî sırrın idrâk eyleye*

³⁰⁶ “Onu öldüren kişi ateşi (cehennemi) beklesin.”

³⁰⁷ “Hakikat, Ammâr’la döner.”

³⁰⁸ “Ammâr nereye yönelirse felek de oraya yönelir.”

2100. *Niçe giryân olmasun dil gitdi yâr-ı Muştafâ
Lânesinden kıldı pervâz bülbül-i bâğ-ı vefâ*

Gel ey mü'min ki ol bu dürr e ṯalib
'Alî dostuna cennet oldu vâcib

'Alî'niñ dostı idi çünkü 'Ammâr
Ki oldu rahmet-i Hakk'a sezâvâr

'Alî'ye dost olan bulur şevâbı
Daği görmez 'itâb ile 'azâbı

'Alî'ye yâr olan buldı âmânı
Mağâm etdi bihişt-i câvidânı

Zihî devletlü leşkerdir o leşker
Vaşî-yi Muştafâ ol leşkere ser

[s.141] Beşâret olsun ol şahş e hezârân
'Alî râhında verdi baş ile cân

Naķildir Hârîş oğlı Zeyd'den ey yâr
Buyurmuşdur şeffî' - i rûz-i maşşer

Dedi Haydar'a kim ey şîr-i Mevlâ
Eger kim bir kûluna Hakk te'âlâ

'Ömür verse ki Nûh 'ömri mişâli
Daği Kârun mişâli verse mâlı

2110. Yûsuf deñlü kenîz ile gûlâmı
Süleymân denlü mülk verse temâmı

Geçirse 'ömrünüñ leylîni kâ'im
Nehârında daği hem olsa şâ'im

Taşadduk etse ol mâlı fakîre
Daği bahş eylese zûll ü hakîre

O deñlü kul kenîzi kılsa âzâd
Hudâ râhında etse cümlesiñ şâd

Çü miskînlere vakf etse o mülki
Temâmen terk edüp gitse o mülki

Dağı biñ kerre hacc etse piyâde
Şafâ'da Merve'de olsa âmâde

Tevâzu'la dâ'im anda dilense
Tutub Hakk emri nehyinden ilense

Seni sevmese yâ 'Alî ol âdem
Aña bil rahmet etmez Rabb-i 'âlem

Dimâğına erişmez bûy-ı cennet
Kalur nâr-ı cehennem içre elbet

Gel ey mü'min bu sözden hisse tahşîl
İdüben aç gözüñ ol Haydar'ı bil

2120. 'Alî'niñ dostudur bil dost-ı Aḥmed
'Alî düşmânını sevmez Muḥammed

İkisi nûr-ı vâhidden muayyen
Zuhûr etdi cihâna geldi aḥsen

[s.142] Oları birbirinden kim ki tefrîk
Ederse bil odur şeytân u zındîk

Hudâ'yı bilmemiştir ol münâfîk
Nedir bilmez âmânı nâra lâyıḳ

Kaçan bilmeyicek ol Murtaẓâ'yı
Niçe bilsün resûl-i kibriyâyı

Hudâ'yı niçe tevḥîd eylesün ol
Âmân ḥaḳḳı niçe söylesün ol

Hadîş-i *lahmükeyi* kılmış inkâr
Daği âyet-i nefse etmez ikrâr

Nedir bilmez uşûl-i şer‘ ü aḥkâm
Daği hem dîn ü îmân şart-ı İslâm

İşitmemiş meger aḥvâl-i selmi
Hadîş-i Muştafâ ol bâb-ı ‘ilmi

“Kâle resûla’llâh şallallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ene medînetü’l-‘ilmü ve ‘Alî bâbuhâ”³⁰⁹

Ki ya’nî işte ‘ilmiñ şehriyem ben
‘Alî’dir kapısı ol şehriñ aḥsen

2130. Ki her kim şehre dâhil olmak ister
Anıñ dürlü metâ’ıñ almak ister

Ki etsün kapusun bulmağa ğayret
Girilür kapudan herşey’e elbet

Gel ey dil aña sen işbu beyânı
Bu sırra vâkıf ol aç ‘ayn u cânı

Vişâl-i maṭlûba olmayıcağ bâb
Ne resme vâşıl olsun aña tullâb

Görür mi ma’sûḳuñ vechini ‘uşşâk
Nikâb-ı vech açılup dinmeden bak

Vişâl-i Muştafâ’ya çünki Haydar
Olupdur bâb buyurdi mîr-i maḥşer

Aña ermeyen ermez Muştafâ’ya
Resûle ermeyen ermez Hudâ’ya

³⁰⁹ “Ben ilmin şehriyim ve Ali de onun kapısıdır.”

[s.143] Rivâyetdir resûl-i fahr-i ‘âlem
Buyurmuş bu hadîsi nûr-ı a‘zam

‘Kâle resûla’llâh şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: “Yâ ‘Alî ente minnî ve ene minke fermen e‘azzeke fekad e‘azzenî ve men ezlleke fekad ezellenî.”³¹⁰

Ki ya‘nî yâ ‘Alî bendensiñ uş sen
Dağı ben sendenem şöyle mu‘ayyen

Saña ‘izzet edenler baña ‘izzet
Edüpdür bulsun anlar ‘izz ü rif‘at

2140. Zelîl gördi seni her kim ki ey yâr
Zelîl gördi beni ol ehl-i inkâr

Zelâletle kim incitdi resûli
Erişdi la‘net-i Hâk ber-uşûli

“‘Kâla’llâhu te‘âlâ: İnnellezine yû‘zûne’llâhe ve resûlehü le‘anehumü’llâhu fi’d’dünyâ ve’l âhireti ve e‘adde lehüm ‘azâben mühînâ”³¹¹

Ki ya‘nî incidir şunlar Hudâ’yı
Dağı hem ol resûl-i kibriyâyı

Olara dünyâ âhret Hâk te‘âlâ
Ki la‘net eyleyüpdür Rabbî Mevlâ

Olar içün Hâk ‘uqbâda ‘azâbı
Müheyyâ eyledi pes ol ‘itâbı

Ki her kim incidirse Murtażâ’yı
Ki incitmiş olur ol Muştafâ’yı

³¹⁰ “Ey Ali, sen bendensin ben de sendenim, kim ki seni yüceltirse beni yüceltmış olur. Kim seni aşağılarsa beni aşağılamış olur.”

³¹¹ “Allah ve Resûl’ünü incitenlere Allah, dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.”, Ahzâb, 33/57.

Resûli incidirse angı g  mr  h
  d  'yı incidir hem sen ol   g  h

Olur la'nete l  yık bil o   dem
A  na la'net eder   Hall  k-ı '  lem

Riv  yetde demiş kim ibni Mes'  d
    tdim ben dedi A  med    Ma  m  d

[s.144] Ki her kim emrime ılsa i  'at
ab  l etse get  rdigim tem  met

2150. Beni ta  dik edüp Rabb'ime   m  n
Getürüp ılsa   'at daği her   n

'Al  'yi sevmediyse oldu k  zib
M  n  f  k  r cehennem a  na v  cib

Denilmez a  na mü'min M  sl  m  n er
'Al  'yi sevmedi     n oldu bedter

Na  ildir hem 'Al   Zeyne'l'  ab  'dan
    tm     ol     h  d-i Kerbel  'dan

Buyurmuş kim res  l-i fa  r-i '  lem
Dilese bu cih  nda ger bir   dem

Ki dirligi benim dirligim ola
Benim mevtim gibi ol mevti bula

ıy  metde ba  na hem ola yoldaş
Benimle ol gire cennete s  b    

Göre d  d  r-ı       'ı hem o   dem
'Al  'yi c  n ile sevs  n dem-  dem

Eb   Derd       t na  l eylemi    dir
Res  la'll  hdan anı s  ylemi    dir

Resûla'llâh demiş bi-ḥaḳḳ-ı Yezdân
Benim nefsim nübüvvetim kemâ-kân

2160. Ki yed-i kudretindedir temâmet
Kaçan kim olısar rûz-ı kıyâmet

Şorulmaz bir kuluñ ḥesâb u ḥâlî
Ḥudâ şormayıcak bu dört şualî

Şorar evvel kuluñ 'ömründen ol Ḥaḳ
Neye şarf eylediñ 'ömrüñi muṭlaḳ

İkincisi şorar cisminden anıñ
Ne şey ile çürütdüñ laḥm u kanın

Üçüncüsü şorar mâlından Allâh
Neye şarf eylediñ mâlıñı her gâh

[s.145] Şorar dördüncüsünde aña elbet
Ki ehl-i beyte kıldıñ mı muḥabbet

Ger 'ömrüñ vermedise ğayrı ḥâle
Çü şarf etdiyse taḥşîl-i kemâle

Çürütdiyse 'ibâdet ile cismin
Eyü ad ile söyletdiyse ismin

Ḥelâlden kesb edüp ger mâlı ey cân
Ḥelâl loḳmaya verdiyse o her ân

'Alî'ye ehl-i beytine muḥabbet
Edüp sevdiyse oldu ehl-i cennet

2170. Eger sevmedi ise Murtaẓâ'yı
Cehennemde ḳalır görmez liḳâyı

Ebû Derdâ dedi ey faḥr-i kevneyn
Ḥabîbu'llâh-ı şâh-ı berr ü baḥreyn

Ki senden şoñra ey mîr-i şefâ‘at
Seni sevmege nedir uş ‘alâmet

Cevâb verüp dedi maḥbûb-ı Raḥmân
Ki benden şoñra bilsün ehl-i î mân

Elini Ḥaydar’ın başına koydı
Beşâret her kim olsun³¹² buña uydı

Bunı sevmek beni sevmege beñzer
Bunı görmek beni görmege beñzer

Bunuñ nefsi benim nefsim bilesiz
Benim ḥürmetimi buña kılasız

*“Kâla’llâhu te‘âlâ: ...Feḫul te‘âlev ned‘u ebnâenâ ve
ebnâeküm ve nisâenâ ve nisâeküm ve enfüsenâ ve enfüseküm
şümme nebtehil fe nec‘al la‘nete’llâhi ‘ale’l-kâzibîn.”³¹³*

Gel ey mü‘min muvaḥḥid şâhib-iḳbâl
Gözün aç bu kelâma ol çü meyyâl

Çü bildiñ kim imiş yâr-ı Muḥammed
Kim imiş dertlere dermân mü‘ebbed

[s.146] Bu dünyâ varlığını cümle terk et
Hemân ol şâha sen göñlüñi berk et

2180. Bilürsün yok bu dünyânın beḳâsı
Saña ḥûb görünür ol bed-likâsı

Şaḳın lu‘buna aldanma cihânın
Ki vardır biñ belâsı bir şafânın

³¹² Yazmada “olsun her kim” şeklindedir.

³¹³ “...De ki: Gelin! Oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de toplanalım. Siz de toplanın. Sonra gönülden dua edelim. Allah’ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.”, Âl-i İmrân, 3/61.

Kime yâr oldu bu dünyâ nazar kı
‘Adûdur saña yâr olmaz hâzer kı

Uyup şeytâna fî‘l-i bâtıl olma
Saña kâmil desûnler câhil olma

Ki câhiller eder dînini gâ‘ib
Olur nâr-ı cehennem aña vâcib

Halîm ol lutf ile söyle kelâmı
Dağı ‘ârifleriñ olgıl gulâmı

Şakın hod-bîn olup küstaflık etme
Çü sâkin ol edebden taşra gitme

Ki ‘ârifler katında epsem olgıl
Olarıñ şöhetleriyle hem-dem olgıl

Olar şormayıcak senden cevâbı
Sen evvel anlara kılmâ hitâbı

Şorarlarsa eger senden ki bir söz
Bilürseñ de cevâbı muhtaşar düz

2190. Eger bilmez iseñ eyleme icrâ
Özüñden söz düzüp söyleme aşlâ

Ki kaşd-ı imtihânla kimseden sen
Su‘âl eyleme bir sözi mu‘ayyen

Şakın bir kimseyi incitme kardaş
Yıkup gönülün ağıtma dîdeden yaş

Hudâ’nıñ beytidir çün kalb-i insân
Anı hedm eylemez bil ehl-i îmân

Bilürsün kıssa-ı aşhâbı Fîl’i
Gel imdi fehm edegör bu delîli

[s.147] Ki put-hâne iken ol Ka‘betu’llâh
Çü yıkmak istedikde kavm-i gümrah

Anıñ hedmine râzî olmadı Hâk
Katı şakladı beytiñ Hayy u Muṭlak

O dem kim kıldılar hedmine hamle
Ebâbil’e helâk itdirdi cümle

Erişdi kahr-ı Yezdân bil olara
Helâk olup irişdiler çü nâra

Bu sözden ‘ibret al sen ey birâder
‘İbâdu’llâha hürmet kıl ser-â-ser

2200. ‘İbâdın gönlüdür çün beyt-i Yezdân
Anıñ hedmine olmaz râzî Sübhân

Göricek bir kişiyi aña zâtın
Kerîh görme anıñ vech-i şifâtın

Dime kim işte müslim oğludur bu
Veyâhud gayr-ı müslim neslidir bu

Olara gayr-ı hak kılma cefâyı
Ki incitmiş olursuñ kibriyâyı

Hakâretle olara bakma kardaş
Teraḥḥum kıl özüñi eyleme taş

Harâb et varlığın işbu fenâda
Ki ma‘mûr olasıñ dâr-ı beḳâda

Daḥi şabr edegör cevri ü cefâyı
Çü şabr eden erer âḥir şafâyı

Ki ölmezden evel öl olma azgun
Seni sen eyle toprak içre medfûn

Şaķın varlıkla mağrûr olmayasın
Bilürem deme nârı bulmayasın

Muvaḥḥidim deyü sen lâf urursuñ
Benem mü'min deyü söyler tûrursuñ

2210. Muvaḥḥidlik çü bil kâl ile olmaz
Çü bal dersin ağız bal ile tûlmaz

[s.148] Hemân şâl ile dervîş olmaz insân
Ki olmaz tâc ile külhâncı sultân

Her âhû nâfesinde müşğ olur mı
Ki ğavvâş her şadefde dürr bulur mı

Bulunmaz her kâmiş içre şeker hem
Olur mı her kuyunun şuyı Zemzem

Görünür şûretin uş ehl-i îmân
Özüñe pîşe olmuş fi'l-i şeytân

Ki halka karşı söylersin naşîhat
Kemâl-i ma'rifet hükmi-tarîkat

Mürâ'ilik edüp dînin atarsın
Benem dervîş deyü şûret şatarsın

Dilin yumşak dökersin dürr ü gevher
Velî gönlün katıdır mişl-i mermer

Ulu-begler kapısına gidersin
Anın her birine hürmet edersin

Göricek bir faķiri sen yüzünü
Büküp hiddetle söylersin sözünü

2220. Görünür şûretin 'âbid ü 'âlim
Velî yokdur çü senden fi'l-i zâlim

Gehî monlâ olup okur yazarsıñ
Gehî dervîş olup tırmaz gezersıñ

Gehî câmi‘de va‘za oturursuñ
Gehî mey-hânede keyf yetürürsüñ

Çü kulluk fi‘liñe gelmez mu‘âbık
Diliñ hem kalbiñe olmaz muvafık

Görürseñ bir kişi elinde pâre
Edersıñ sen anı kâpmağa çâre

Dañi görseñ çü bir mañbûbe ‘avrat
Takâzâ hâşıl eyler sende şehvet

Eliñe geçse tenhâ yalvarırsıñ
Kâbûl etmez ise cebren varırsıñ

[s.149] Ki almağda hezârân dil dökersıñ
Gelicek vermege yüzüñ bükersıñ

Namâz içinde altunuñ şayarsıñ
Alup on beşe yüz beşe şatarsıñ

Rükû‘ içre görürsüñ mâl hesâbıñ
Düşünmezsiñ ki hiç Hakk’ıñ ‘azâbıñ

2230. Berî olğıl bu işlerden berî ol
Bu işler fi‘l-i şeytândır geri ol

Bulunursa bu işler kimde mu‘lak
Degil insân odur şeytân muhakkağ

Ki mü‘minim diyen bu fi‘le gitmez
İkiyüzlü ikidillilik etmez

Karış ‘âkıll iseñ insân içine
Çü girme cehl ile hayvân içine

Hemân kıl hoş ‘amel kesbine ğayret
Eriş bir mürşide çün eyle hîdmet

Hudâ’dan kork şer işden içtinâb et
Edeb gözle resûlünden hicâb et

Göricek bir edebsiz sen hâzer kıl
Açıp cân gözünü Hakk’a nazar kıl

Şıfâtın naşını seyrânî kılğıl
Vücûduñ şehrini cevânî kılğıl

Ne hûb halk eylemiş ol şehri Hallâk
Ki olmuş dost düşmân aña müştâk

O şehir içre kurulmuş taht-ı eyvân
Cülûs etmek için pes aña sultân

2240. İşit sözüm bu şehrin kadrini bil
Hudâ’nın lutfını gör hoş ‘amel kıl

Bu lutfi bilmez iseñ hor olursuñ
Çıkarısñ bu şehirden dûr olursuñ

Bu lutfi bir dañi sen bulamazsñ
Bu şehre dañi mâlik olamazsın

[s.150] Yürüse bir qarınca ger topal kıç
Alur mı elli biñ yıllık yolu hîç

Meger Hakk’dan ola lutf u ‘inâyet
O menzile irişüp ola râhat

Mişâlde işte hâlik aña beñzer
Çü bir aksak qarincasıñ muqarrer

O deñlü yolu âdem niçe alsun
Degil ğavvâş o bahre niçe talsun

Bunı fehm et sözümle ‘âmil olğıl
Cehâletden berî ol kâmil olğıl

Bu dünyâ saña yâr olmaz ser-â-ser
Hemân Hakk’a ‘ibâdet kıl ber-â-ber

Ecel geldikde sen bunda gidersiñ
Fenâdan bil beğâya ‘azm edersin

2250. Alurlar cânını bî-cân olursuñ
Girüp toprağ ile yeksân olursuñ

Çün âhir olıcağ ey gâfil insân
Hesâb içün açılur ulu-meydân

Şoralar anda her dürlü şuâli
Kamu işledigini ‘amâl u hâli

Ki verdiñ mi diyeler mâl zekâtıñ
Edâ kıldıñ mı hem şavm u şalâtıñ

Konuğı hoş tutub etdiñ mi ‘izzet
Yetimle miskîne kıldıñ mı hürmet

Rızâ-yı Hakk’ı tahşîl eylediñ mi
Koyup küfri ânânı söylediñ mi

Bunı fehm et düşün hâlini ey yâr
Hudâ’dan kork vücûduñ yakmasun nâr

Anıñ emrinde her dem eyle tâ‘at
Şakın komşuña sen olma hıyânet

Edeb öğren edeb ehliyle yoldaş
Olagör kılma sırrı câhile fâş

[s.151] Hülûş ile derûnuñ ‘âmil olsun
Kemâl ağız et ânânıñ kâmil olsun

2260. Temâm olsun bu söz kalsun burada
Çü gelsün ğayrı bir söz bunda yâda

Harb-ı Şıffîn'de Ba'zı Veķâyî' Beyân Olunur

Gel ey dil sen yine bir keşf-i râz et
Kelâm-ı pendî bünyâda âġâz et

Zebânıñ ma'den-i ĥod la'l ü mercân
Nişâr eyle ki alsun cümle insân

Sözündür dürr-i ĥikmet bellü bayın
Özüñdür cevher-i Haķķ'a ĥazâ'in

Anı şarf edegör bâzâr-ı ĥaķda
Furûĥt et kâmilâne şâr-ı ĥaķda

Şaķın câhile şarf eyleme ķardaş
Ne bilsün ķadrini câhil şanur taş

Ki ķadrin bilene şat âşikâre
Bahâsı rahmet olsun alma pâre

Taĥammül kıl cefâya şâbir olġıl
Daĥi in'âm-ı Haķķ'a şâkir olġıl

Ṭam'ala nefse uyup olma ġaddâr
Ĥudâ'nıñ verdigini kılma inkâr

Ķanâ'at kıl ṭam'adan içtinâb et
Ki vara yok deme Haķ'dan ĥicâb et

2270. Eliñ çek ġayrıdan faķr u fenâ ol
Kifâf-ı nefse ķâ'il ol ĥaķı bul

Ṭam'a-ı nefsi kılma saña ġâlib
Daĥi hem olma bu dünyâya ṭâlib

Cihânîñ levh ü lu‘bundan ser-â-ser
Eliñ çek Hakk’a meyl eyle birâder

[s.152] Edîb ol her zamân sözüñi bilgil
Başîret ehli ol özüñi bilgil

Özün fehm eyleyen bildi Hudâ’yı
Mu‘ayyen gördi vech-i kibriyâyı

Özüni bilmeyenler Hakk’ı bilmez
Dîdâr-ı kibriyâyı seyr kılmaz

Bu devlet pür-nevâya ırmeyenler
Bu varlık genci içre girmeyenler

Odur hayvân-ı nâtık bî-hünerdir
Tarîk-i müstaķîmden bî-ħaberdir

Özün bil kabûl et fakr u fenâyı
O ħalle kesb kılmâ yârın şafâyı

Şakın kendiñe kızbi kılmâ mu‘tâd
Dü-‘âlemde eder ol seni ber-bâd

2280. Yalancı âdemiñ olmaz ânânı
Derûnuñdan daħi gitmez gümânı

Kimiñ kim var gümânı bil muħakkak
Dürüst olmaz anıñ her fî‘li muṭlaḳ

Tekebbürlük edüp ħod-bîn olur ol
Ĥased hem buğz ile pür-kin olur ol

Uyup nefse olur dünyâyâ meyyâl
Tam‘alıkda bulunmaz aña emşâl

Bu dünyâyı kosañ karnına toymaz
İnanmaz ħaḳ kelâma pende uymaz

Gel ey tâlib bu işlerden hâzer kı
Tut emr-i Hakk'ı nehyinden güzer kı

Gümânı terk edüp îmânı berk et
Gözün aç gâfil olma hakkı derk et

Olur mı bir yerde îmânla gümân
Ne dürlü dirlik etsün dîvle insân

Revâ mı cân iken sen kan olasıñ
Adıñ âdem iken hayvan olasıñ

[s.153] Kemâl aHz eyle bu âfâk içinde
Çürütme cismiñi toprak içinde

2290. Vücûdun şehrini 'ilm ile zeyn et
Oğu Kur'an'ı şeytânı hazîn et

Ki her dem eyle 'ilmi saña pîşe
'İlim ehli olur râhat hemîşe

Çü 'ilm ile bulunur her kemâlat
'İlim ile hâşıl olur cümle lezzât

'İlim ile erdi ol âdem vücûda
Anuñ-çün lâyıķ oldu hem sücûda

'İlim öğren bu dîne rehber olğıl
'İlimle vâriş-i peygamber olğıl

Buyurmuşdur resûl-i nûr-ı kevneyn
Habîbu'llâh-ı şâh-ı berr ü baħreyn

Çün 'ilmi istemek bil her zevâta
Olupdur farz müslim müslimâta

Pes imdi farzı terk etse bir âdem
Ki 'işyân etmiş olur ol dem-â-dem

‘İlimsiz âdemiñ bilgüsi olmaz
Cehâletde qalur maqşûdı bulmaz

‘İlimsiz ehl-i ‘ilm ile ber-â-ber
Degildir Hâq buyurmuş ey birâder

*“Kâla’llâhu te‘âlâ fi’l-keâm: ...Kul hel yestevî’llezîne
ya’lemûne ve’llezîne lâ-ya’lemûn...”³¹⁴*

2300. Ki ya’nî bilür ile bilmez âdem
Degildir bir bunı fehm et dem-â-dem

Rivâyetde gelür demişdir ol şâh
‘Aliyyü’l-Murtaẓâ ol şîr-i Allâh

Hiṭâb edüp çü kendi yârlarına
Muḥibb-i şâdık-ı serdârlarına

“ ‘Alemü ve te’allemü küllü şey’in hattâ sihr.”

[s.154] Biliñ her şey’i ya’nî küfre deñlü
Daḥi hem öğreniñiz sihre deñlü

Çü bilmek bilmemekden yegdir ey yâr
Hemân öğrenmege cehd eyle³¹⁵ her-bâr

Dedi aşḥâb-ı Ḥaydar anda nâ-gâh
Ne lâzım her şey’i öğrenmek ey şâh

O şey kim maşlaḥat içine girmez
Daḥi hem dînimize fâйда vermez

Biz anı öğrenüp bilmekte ne sûd
Beyân et sen bunı ey şîr-i Ma‘bûd

İşidicek bunı ol şâh-ı merdân
Dedi diñlen benim sözümi yâran

³¹⁴ “...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? ...”, Zümer, 39/9.

³¹⁵ Yazmada “eylen” şeklindedir.

O şey kim dîniñize var ziyânı
Yâhud kesb ittirir size îmânı

2310. O şey' iñ kim ola dünyâda kârı
Veyâhud ola anıñ pes zârârı

Niçe fehm eyleyesiniz siz anı
Ki var kangısının kârı ziyânı

Yâhud kangısının vardır sevâbı
Veyâhud kangısının var 'azâbı

Biliñ her şey' olur zıddıyla ma'lûm
Yarar olur yaramaz ile mefhûm

Fesâd ile şalâhı uş bilürsün
Ėazab ile hâlîmi hoş bilürsün

Ki düşmân ile dost olur mu'ayyen
Bilürsün küfr ile îmânı ahsen

Kaçan bilinmeyince küfr ü îmân
Niçe tenzîh olunsun Rabbî Yezdân

Dağı sol bir şıfât kim Hakk'a lâyıķ
Degildir niçe fehm etsün halâyıķ

Niçe tenzîh edersin ol Hudâ'yı
Ki andan zât-ı Bârî kibriyâyı

[s.155] Niçe kurtulasın küfr ü hatâdan
Ne dürlü dûr olasın ol belâdan

2320. Dağı sol bir şıfât kim Zât-ı Hakk'a
Lâyıķdır hem dağı sebât-ı Hakk'a

Anı bilmeyicek niçe olursun
Niçe kulluķ edüp Hakk'ı bulursun

Niçe tâ‘at ‘ibâdet eyleyesîñ
Koyup küfri îmânı söyleyesîñ

Pes evvel küfri bilüp etmeden terk
Îmâna eylemezsiñ gönlüñi berk

Çün evvel küfri bilüp terk edersîñ
Îmân râhına pes andan gidersîñ

Ki ma‘lûm olmayıcağ küfr ü îmân
Kâşık meçhûl olursuñ ehl-i nâdân

Ki câhil âdemiñ ef‘âl ü hâli
Degildir küfr ü şirkden şöyle hâli

Çü küfri bilmeyen bilmez îmânı
Göremez ol bihişt-i câvidânı

Ki *lâ-ilâhe* Tañrı yok demektir
Nef‘-i Hakk olsa bu küfr eylemektir

Velî budur murâd küffârı tekzîb
Eder hem ol puta tapmağı ta‘yîb

2330. Kimi taş a tapar kimi ağaç a
Kimi puta tapar kimisi hâç a

Kimi hayvana tapmış kimi nâre
Aña secde ederler âşikâne

Ki ya’nî bunlara tapmak hâdîr
Hemân tapmağa illa’llâh sezâdîr

Çü tapmak bahşı bunda oldu işbât
Degil lâıyık Hudâ’dan gayrı bir zât

Bu lafz ile bir âdem fâcir olmaz
Diyicek *lâ-ilâhe* kâfir olmaz

[s.156] Bu nev‘a küfri fehmi etmezse insân
Niçe yol bulsun añâ nûr-ı î mân

‘Anâşır-ı erba‘a kim çâr-ezdâd³¹⁶
Ki cem‘ oldu düzüldi cism-i ecsâd

Birisi baş çeküp olmazsa efzûn
Ziyân edüp olar olmadı azğun

İşitdi bu sözi aşhâb-ı Haydar
Dediler hoş dediñ ey mîr-i kevşer

Dñimiz derdiniñ dermânı sensin
Vücûd-ı ‘illetiñ Lokmân’ı sensin

2340. Seniñ eksikligiñi vermesün Hâk
Sen olmasan oluruz fî‘l-i aķsak

Gel ey dil bunı fehmi et özüñi yap
Eliñ çek ğayrılardan ol Hâk’a tap

Çü gelmişdir işit aķbâr içinde
Ne aķbâr bil ki ol esrâr içinde

***“Küllü maķbûbı maķlûb ve küllü maķlûbı maķşûd ve küllü
maķşûdı ma‘bûd ilâhî”***

Ki ya’nî her neyi severse âdem
Odur maķlûbı anıñ bil dem-â-dem

O maķlûb uş anıñ maķşûdı olur
O maķşûd hem anıñ ma‘bûdı olur

Añâ kulluk eder oldur Hudâ’sı
Degildir Hâk anıñ ğod âşinâsı

³¹⁶ Mısraında vezin bozuktur.

Kimi mâlî sevüp maḥbûb edinmiş
Anı kendisine maṭlûb edinmiş

Kimi maḳṣûd edinmiş mülk-i dâmı
Kimi evlâdınıñ olmuş ğulâmı

Kimi gökçek ḳocar ‘avrat-perestdir
Kimi nefse uyup şehvet-perestdir

Bu fi‘l ile ḳulum dersiñ Hudâ’ya
Uyarsıñ niçe dîn-i Muṣṭafâ’ya

[s.157] 2350.

Ki bir el iki ḳarpuzı götürmez
Bir iḳlimde iki ḥâkim oturmaz

Bulardan olmayıcaḳ dil mu‘arrâ
Niçe ersün o göñle ḥubbu Mevlâ

Niçe yansun o dilde şem‘a-ı Ḥaḳ
Niçe desün aña ḳul Ḥayy-ı muṭlaḳ

Bu eşnâm-ı kerîhden kendiñi dûr
Edüp eyle göñül şehrinî ma‘mûr

Olara *lâ-ilâh* de eyle inkâr
Hemân uy sen o illâ’llâha her-bâr

Buyurmuşdur ḥabîbu’llâh-ı ekrem
Muḥammed Muṣṭafâ ol nûr-ı a‘zam

*“Ed-dünyâ ḥarâm ‘alâ ehli’l-âḥireti ve’l-âḥiretü ḥarâm ‘alâ ehli’d-dünyâ ve humâ ḥarâmani ‘alâ ehli’llâh.”*³¹⁷

Ki ya’nî âḥiret ehline dünyâ
Ḥarâmdır dedi bil ol yüzi aşfâ

³¹⁷ “Dünya, ahiret ehline haramdır ve ahiret, dünya ehline haramdır ve her ikisi Allah ehline haramdır.”

Dağı hem dünyâ ehline o âhret
Harâmdır gözüñ aç al bundan ‘ibret

Harâmdır dağı ehlu’llâha anıñ
İkisi de muhaqqak kes gümânıñ

Birin verüp birin almağ gerekdir
Birin tutub birin şalmağ gerekdir

2360. İkisi eylemez bir yerde dirlik
İkilikle olur mı kavlı-i birlik

İkilikden berî ol vağdete bağ
Vücûduñ putlarını odlara yağ

Olıcağ şehr-i dil put-ğâne ey cân
Saña niçe desünler kâmil-insân

Ki putdan olmayıcağ Ka‘be tâhir
Tavâfın kılmadı farz Hayy u Qâdir

[s.158] Ba‘îd olmayıcağ eşnâm-ı seb‘a
Niçe sen uyasıñ ol kavlı-i şer‘a

Ne resme olasıñ mü’mîn-i şâdık
Ne dürlü olasıñ secdeye lâyıq

Ezel kande idiñ geldiñ cihâna
Tefekkür kıl bunu düşme gümâna

Ne a’lâ-meskeniñ var idi evvel
Bilür misiñ neler gördüñ mükemmel

Ne hikmetlere uğradıñ ser-â-ser
Ne ni‘metlerle toyladıñ ber-â-ber

Ne zîbâ gülşeniñ bülbülü idiñ
Ne gökçek bağçeniñ sünbülü idiñ

2370. Ne şehir içinde dükkân idiñ ey yâr
Ne dükkân içre mercân idiñ ey yâr

Ba‘îd olduñ maķâm-ı ulvîden sen
Maķâm-ı süflîye geldiñ mua‘ayyen

Cüdâ olduñ o a‘lâ-meskeniñden
Ba‘îd olduñ o zîbâ gülşeniñden

Bilür misiñ niçün terk etdiñ anı
Çü mesken eylediñ süflî cihânı

Bu dünyânıñ görüp renc ü cefâsıñ
Bilesiñ ol yeriñ kıadr-i şafâsıñ

Edesiñ dem-be-dem feryâd ü âhı
Niyâz edüp diyesiñ yâ İlâhî

Maķâm-ı ‘ulvîden ben olmuşum dūr
Niçe ben olayım bu yerde mesrūr

Bu dünyânıñ gerekmez baña mâlı
‘Azâb olur zîrâ her dürlü hâli

Niçe şabr edeyim ben bu cefâya
Ki zîrâ iştîyâķım var şafâya

Maķâm-ı evveli yâ Rabb müyesser
Edüp ‘in‘âmıñı sen yine göster

[s.159] 2380. Bu nev‘a hâliñi ger kılasıñ yâd
Saña taķsîn hezârân âferin bâd

Eger kim cennet ehli görse a‘râf
Anı dûzaķ şanur etmezler îlâf

Cehennem görse a‘râf ehli elbet
Şanurlar bil o dem a‘râfı cennet

O dem anlar olur ğâyetle ğamnâk
Figân edüp ederler yağalar çâk

Diyeler ey Hudâ-yı Rabbî Yezdân
Mağâm-ı evveli sen eyle ihsân

Cefâyı görmeyen kadr-i şafâyı
Ne bilsün aňlasın hüsn-i ‘aťâyı

Buňa beñzer seniñ hâliñ temâmet
Niçe sen olasıñ dünyâda râhat

Bu dünyâ varlığına kılma hürmet
Hemân aňz-ı kemâle eyle ğayret

Bu süflî ‘âlemiñ olmaz beğâsı
Şanursuñ hûb velî zıştıdır liğâsı

Beğâsız mülke sen göñlüñi verme
Metâ‘ı olmayan dükkâna girme

2390. Ki imtiğân içün dünyâyâ geldiñ
Kemâl aňz etmege sermâye geldiñ

Mağâm-ı evveliñ zevkini ey cân
Ferâmuş eyleyüp çün olma tuğyân

O zevke bu fenâ zevkini tercîh
İdüben olma şağın fî‘l-i kabîh

Beğâ mülki-dürür âbâd-ı gülşen
Anı iste Hudâ’dan dâ’ima sen

Gerek mürşid-i kâmil saňa ey yâr
Seni ede bu hâllerden haberdâr

Söze geldi o dem şâkird-i ‘âkıll
Dedi diñle sözüm üstâd-ı kâmil

[s.160] Yeter bu söz çü bil insân olana
Velî kâr eylemez hayvân olana

Yine başlayalım nakl-i uşûle
Murâdımız gele tâ kim hûşûle

Şehîd oldu o dem ‘Ammâr-ı Yâsir
Melûl oldu kamu aşhâb ser-â-ser

Daği Veyse’l-Îrânî yüzi enver
Şehîd olmuş ol cengde bil ey er

2400. Çeri-i Murtaẓâ’dan añla ey cân
Yigirmi biñe deñlü ehl-i î mân

Şehîd olmuş idi ol ceng içinde
Çü düşmüş toprağa âheng içinde

Çeri-i Şâm otuz beş biñe deñlü
Helâk olup ki düşmüş hâke memlû

Velî ol vakte deñlü ber-mukîmi
Ki etmezler idi ceng-i ‘azîmi

Emîrû’l-mü’minîn şâh-ı velâyet
Velî-yi Hâk daği nûr-ı hidâyet

Vaşı-yi Muşafâ ol şîr-i Yezdân
Îmâmu’l-muttaẓîn sultân-ı devrân

Resûlûñ yârı ol nesl-i mutahhâr
‘Aliyyü’l-Murtaẓâ sâķi-yi kevşer

Resûlûñ zırhını egnine şaldı
Ki Meşķ nâm kâncısını ele aldı

Hiţâb etdi çü Mâlik Eşter’e şâh
Dedi diñle sözümü çün ol âgâh

Resûlûñ bil zuhûr-ı ibtidâsı
Ederdi ceng var idi bir livâsı

2410. Benim yanımda maḥfûzdur o sancak
Çıkarmazdım anı ḥalk olsa hep ‘âk

Bugün anı çıkarmak isterem ben
Kıtâl edem anıñla şöyle bil sen

[s.161] İşit bir gün resûl-i mîr-i maḥşer
Ḥitâb edüp baña dedi o bihter

Edersin yâ ‘Alî ceng kâsiṭinle
Daḥi hem mârikîn ü nâkişinle

Çekisersin olardan niçe zahmet
Görisersin niçe dürlü meşakḳat

Murâd-ı nâkişinden añla ey cân
Zübeyr’le Talḥa’dır işte nümâyân

Ki anlar nekş bî‘at eylediler
Muvâfiḳ olmadık söz söylediler

Murâd-ı kâsiṭinnden eyle ifhâm
Bâḡi ehli-dürür kim leşker-i Şâm

Çü lafz-ı mârikîni bil temâmet
Ḥavâricler gürûhuna işâret

Bu sözden soñra pes ol şîr-i Yezdân
Nidâ etdirdi kim leşkere ol ân

2420. Ki her kim nefsinî râh-ı Ḥudâ’da
Fedâ eyler ise olsun âmâde

Bu dem ceng ü cidâle ḥâzır olsun
‘Adûlarla kıtâle ḥâzır olsun

İşitdikde buni leşker-i Haydar
Kamusı bir yere cem' oldı yek-ser

Emîrû'l-mü'minîn çün ber-uşûli
Çıkardı ol livâ-yı Hâk resûli

Ziyâde eskimiş levni bozulmuş
Ki târ u pûdı kendinden üzölmüş

Göricek ol livâ'ı anda aşhâb
Kamunuñ gözi yaşı oldı seyl-âb

Yürüdi cümle sû-i Murtaẓâ'ya
Erişenler yüzün sürdi livâyâ

Buyurdi Haydar anda her kabîle
Kamu birden 'adûya hamle kıla

[s.162] Mu'âvî hem çıkup minbere tahkîk
Çerisini kıtâle kıldı teşvîk

Emîrû'l-mü'minîn ol şâh-ı merdân
Niyâmından çıkardı tîgiñ ol ân

2430. Elinde ol resûla'llâh livâsı
Çeriniñ oldı öñce pîşvâsı

O şâhın arkasınca hep temâmet
Revân oldı kamu ehl-i şecâ'at

Kamu tekbîr getirüp girdi cenge
Erişdi Şâmîleriñ hâli tenge

Bozuldi şafları düşdi 'alemler
Çü kaçmak râhını tutdı kademler

Binüp bir ata ol dem ibni Süfyân
Yürüdi her yaña sür'atle ey cân

Nidâ edüp dedi ey leşker-i Şâm
Niçün eylersiñiz kaçmağa ikdâm

Şaķın kaçmañ budur hâl-i kıtâliñ
Bu nev‘adır işi ceng ü cidâliñ

Gehî gâlib gehî mağlûb olurlar
Gehî mesrûr gehî maħcûb olurlar

Bu sözle leşker-i Şâm geri döndi
‘Alî’niñ leşkerine hamle şundı

O deñlü etdiler ceng ü cidâli
Ki aķdı hûn-ı insân seyl mişâli

2440. Yuvarlanırdı şol top gibi başlar
Hem aħmer renge döndi kara taşlar

Harîr-atlas begenmeyen dil-âver
O gün ton geydi al kıandan ser-â-ser

Kılınç şaķıldısı eflâke erdi
Recîm evlâdı ürküp yere girdi

Güneş yüzünü tutdı kan biħârı
Sütûn oldu semâya yer ğubârı

[s.163] Erenler na‘rası dünyâyı yıķdı
Feleklerde melekler seyre çıķdı

Ayak altında kıaldı niçe biñ er
Nihâyetde bozuldı ehl-i ebter

Mu‘âvî leşkeri hep âşikâre
Karârı tebdîl etdiler firâre

Emîrû’l-mü‘minîn gördi bu hâli
Çeküp el etmedi ayrık kıtâli

Çerisin daħi men‘ eyledi anda
Çün etdirmedi ta‘ķīb ol zamânda

Dediler kim o dem bir niçe yârân
Sebep nedir buña ey şâh-ı merdân

2450. Bu dem vermiş iken Hâķ bize nuşret
Olar kaçmağa etmişken ‘azîmet

Niçün men‘ eylediñ bizi mu‘ayyen
Oları қatl ü ta‘ķīb etmedin sen

Mu‘âvî ger bu fırsatı bulaydı
Bizim hâlimiz ol dem ne olaydı

Dedi Hâyardar Mu‘âvîye münâfık
‘Amel kılmaz Hüdâ emrine lâyıķ

Anıñ gitdiği yola gitmezem ben
Anıñ etdiği fi‘li etmezem ben

Bu söz ile hıtâm etdi kelâmı
İşiden eyledi taħsîn imâmı

Hesâbsız Şâm/ler қatl olmuş idi
O ceng içre helâki bulmuş idi

Melûl oldı Mu‘âvîye hıyânet
Hemân bir nâme yazdırdı o sâ‘at

Anı gönderdiler şîr-i Hüdâ‘ya
Emîrü‘l-mü‘minîn ol Murtaẓâ‘ya

Gelüp erdi o nâme dest-i şâha
Erenler serveri ol yüzi mâha

[s.164] 2460. Ki yazmış nâmesinde pes o hâ‘in
Budur tedbîr bu işde bellü bayın

Getürmesin bu geçmiş hâli yâda
Çü şulh olmak revâdır bu arada

Niçe kim isterem ben zindegânı
Bilürem sen daği istersiñ anı

Nitekim korkaram mevt-i ecelden
Çü sen de havf edersiñ ol halelden

Niçe şâlih kişi bu ceng içinde
Şehîd olmuş-durur âheng içinde

Saña evvel dedim ben bu kelâmı
Baña bahş eylesiñ mülk-i Şâm'ı

Beni bî'ata da'vet etmeyesiñ
Benim'çün râh-ı zulme gitmeyesiñ

Ki el-yevm eylerem bu iltimâsı
Niçün katl itdirevüz cengde nâsı

Nesilde ikimiz daği ber-â-ber
Ne farkım var benim senden birâder

Çü biz 'Abd-ı Menâf oğlanlarıyız
O nesliñ bahriniñ mercânlarıyız

2470. Oğudıkda bunı Haydar-ı kerrâr
Hemân bir nâme yazdı aña ey yâr

Dedi nâmeñ baña erişdi ey şûm
Fesâdıñ hem 'inâdıñ oldu ma'lûm

Demişsiñ kim ölümden havf u haşyet
Ederem ben edersiñ sen de elbet

Ki şanma havf edem hâşâ o hâlden
Ne bâkim var benim işbu melâlden

Biz erbâb-ı şebât ehl-i yakîniz
Resûlûn yârı hem şâhib-emîniz

Çü bizden istemişsiñ mülk-i Şâm'ı
Kabûl itmem anı terk et kelâmı

[s.165] Nitekim istemişdiñ bundan evvel
Kabûl etmedim anı ben mükemmel

Ne şâbit eylediñ ey fi'l-i bâtıl
Olayım şimdi ben ol söze kâ'il

Demişsiñ hem dañi ey kibr ü nâdân
Fazîletde ikimiz dañi akrân

Ne haddiñ var o sözde ey mu'annid
Bâğî iken olasıñ ehl-i 'âbid

2480. Benî Ümeyye ol kadri bulamaz
Benî Hâşim ile akrân olamaz

Benî Ümeyye harb içre ser-â-ser
Benî Hâşim ile olmaz ber-â-ber

Ebû Süfyân Ebû Tâlib'e akrân
Degildir anı bilür cümle insân

Benimle sen ber-â-ber olamazsıñ
Benim mertebemi sen bulamazsıñ

Talîk oğlı talîksiñ sen muhakkak
Niçe bir olasıñ benimle mutlak

Ne olduñ sen baña İslâm'da sâbık
Muhâceretde ne olduñ mürâfık

Vaşîsiyim çü ben ol Hâk resûlün
Halîfesiye hem ol pür-uşûlün³¹⁸

Nebîniñ mülküne hâriş benem bil
Dağı hem ‘ilmine vâriş benem bil

Benimle kağı fażiletde yek-ser
Mu‘âraza edersin ey bed-ahter

Resûle nisbetim Mûsâ’ya Hârûn
Gibidir bil bunı ey dinde azgun

2490. Anıñ mühriyle ger bâb-ı nübüvvet
Ki mahtûm olmayaydı ol fütüvvet

Çü maşşûş-ı velâyet olduğumveş
O kadr-i pür-nevâyı bulduğumveş

[s.166] Nübüvvet emrini eylerdim icrâ
Olurdum ol huşûşa ben müheyyâ

Ki âyât-ı tevelliyyâtla ol Hâk
Müşerref eylemişdir beni muṭlak

Seniñ evlâd-ı li’âmıñ ser-â-ser
Benim evlâdına olmaz ber-â-ber

Çü sen bir ehl-i şek nâdân u raybsin
Bizim gibi degilsin bî-edîbsin

Eger kim etmeyesin baña bî‘at
Bu ‘âlemde çekersin çok meşakkat

Ne bâkim var benim ceng ü cidâlden
Çü şanma el çekem ben bu kıtâlden

³¹⁸ Mısraında vezin bozuktur.

Bu sözle nâmesini kıldı ikmâl
Mu‘âvîye’ye anı kıldı irsâl

Kaçan erdi Mu‘âvîye’ye nâme
Nazar kıldı içindeki kelâma

2500. Oğuyıcağ hasedle gönli tıldı
Muşâlağa sözünden me’yûs oldu

Şabâh oldu açıldı yine meydân
Bahâdırlar girüp eyledi cevân

Emîrû’l-mü’minîn hâdî-yi rehber
Velîler serveri sâkî-yi kevşer

Şarup başına destâr-ı resûli
Binüp atına tıtdı cenge yolu

Hem anda okudı bir hıfıbe ol şâh
Dedi diñleñ halâyık oluñ âgâh

Ki her kim bey‘ eder nefsiñ Hıdâ’ya
Aña rahmet eder Hâk bî-nihâye

Hıdâ hâkķı hayât-ı Murtaẓâ’nıñ
Çü kudert kabzasındadır bil an[ıñ]

Eger tığyânı bu ehl-i ‘inâdın
Harâb eyleseseydi dîn ‘im[âdın]

[s.167] Oturup hâneme eylerdim ‘uzlet
Çü etmezdim bularla cenge rağbet

Münâsibdir muvâfık hem uşûle
Getürem bu gürûhı tığrı yola

2510. Bularla cenge uş gayret edem ben
Resûlün dînine da‘vet edem ben

Tekebbürle Mu‘âvî hod-bîn olmuş
Hasedle sînesi hem pür-kîn olmuş

Çü eyyâm-ı cehâlet hod-bîminden
Abâ ecdâdınıñ hıkd u kîminden

Mu‘âvîye’ye qalmışdır beqâya
Henüz günlüñdedir anıñ müheyya

Budur şimdi anıñ bunda merâmı
Hasedle bizden ala intikâmı

Velî ermez murâda ol hıyânet
Hacîl olur oyununda nihâyet

İşitdikde bunı ‘ayân-ı enşâr
Muhâcirle dañi eşrâf-ı emşâr

Dediler yâ ‘Alî sözüñ muhaqqâq
Qabûl etdik kamu emriñ ‘ale’l-haqq

Qaçan kim şehîd oldu anda ‘Ammâr
O demde şüphemiz ref‘ oldu ey yâr

Mu‘âvîye dañi etbâ‘ıdır şûm
‘Înâd ehlidir anlar oldu ma‘lûm

2520. Saña dostluğumuz oldu ziyâde
Kamumuz emriñe oldıq âmâde

Bu sözden oldu şâhıñ göñli âbâd
Dedi size hezârân âferin bâd

Pes andan soñra on biñ er cidâle
Yürüdi Haydar ile hep kıtâle

Mu‘âvî leşkeri de geldi erdi
Muqâbil oluban hep cenge girdi

[s.168] Nidâ edüp dedi ol şâh-ı merdân
Naşîhatdır tutun sözümü yârân

Kaçan kim eyleyem düşmâna hamle
Ediñ hamle benimle siz de cümle

Cüdâ düşmeñ şakın birbiriñizden
Ba‘îd olmañ dañi hem yeriñizden

Buyurdıkda bunu şâh-ı velâyet
Hücûm eyledi aşhâb hep temâmet

Havâric şaflarını cümle ol dem
Çü birbirine katdılar hemân-dem

Kılınçlar oynadı çün berķ mişâli
Niçe kimseleriñ geldi zevâli

2530. Çeri-i Şâm’da hiç kalmadı kuvvet
O cengden etdiler hep havf u haşyet

Mu‘âviye dedi ol ibni ‘Âş’a
Nedir tedbîr bu cengden uş halâşa

Dedi çün ibni ‘Âş ey hâkim-i Şâm
Zuhûr-ı hâkdır işte bugün eyyâm

Zuhûr etdikde hâķ her hâlde muṭlaķ
Zehûķ eyler o dem bâṭıl muḥaķķaķ

Bu üslûb üzre ger bir dañi hamle
Ederlerse kırarlar bizi cümle

Velî ceng içre ol gün Mâlik Eşter
Kesüp başlar ķodı ecsâdı bî-ser

Kime ursa kılıncı âşikâre
Hıyâr gibi ederdi iki pâre

Dağı her kime bir kez ursa nîze
Derûnunu ederdi rîze rîze

‘Alî’niñ leşkerinden dağı ey cân
Şehîd olmuş idi hem niçe ‘ayân

Görür Mâlik niçe aḥbâb ü emcâd
Şehîd olmuş yatur toprakda ecsâd

[s.169] 2540. Yüce şavt ile giryân oldu ol er
İşitdi nâlesini şâh-ı bihter

Dedi ey Mâlik Eşter Hâk te‘âlâ
Seniñ aḡlatmasın gözüñi aşlâ

Niçün sen gönüñi nâ-şâd edesiñ
Bu resme âh ile feryâd edesiñ

Olara rahmet etsün dâ’im Allâh
Revâ mı anlar içün edesiñ âh

Diyüp böyle yürüdiler kıtâle
Yine başladılar cenge cidâle

Karışdı birbirine iki deryâ
Ki tıldı mevc ile ol kûh u şahrâ

Şanasıñ lerzeye geldi bu ‘âlem
Yâḡud feryâd eder cinn ile âdem

Zemîn çalkandı mevce geldi ‘ummân
Beliñledi ne kim var vahşî hayvân

Kılınç şakıldısından tıldı âfâk
Kızıl kanla müzeyyen oldu toprak

Üzerdi er ile at kan içinde
Çıkamayup verirdi cân içinde

2550. Leş ile baş yığıldı tağ mişâli
Ta‘accüb eyledi gören bu hâli

Süvâriker kamu oldu piyâde
Edüp dizlerini hâke nihâde

Ki birbirlerine hançer şalurlar
Delüp böğri cigerden kan alurlar

‘Alemler düşdi cümle âşikâre
Kılınçlar oldu daği iki pâre

Kırılıp nîzeler düşdi türâba
Ğubârdan erdi gözler hem harâba

Görünmez oldu tozdan kimse aşlâ
Şanasın kim karañu oldu dünyâ

[s.170] Ederlerdi bu resme cenge ikdâm
Vaķit daği hemân olmışdı aḥşâm

Yine ayrılmayup ol iki leşker
Ederler idi ğayret cenge yek-ser

Emîrû’l-mü’minîn ol dem Hudâ’ya
Niyâz edüp yüzün tutdı semâya

Dedi ey Kâdir-i Hallâķ-ı ‘âlem
Diler hâcâtı senden cümle âdem

2560. Saña tevcih ederler dillerini
Tutar dergâhıña hep ellerini

Bizimle kavmimiz beyninde hükm et
Kerîm’siñ hem Raḥîm’siñ bize raḥm et

Bu sözi söyleyüp ceng eyler idi
Cihânı anlara teng eyler idi

O cengde her kime şâh ursa şemşîr
Getürürdi hemân ol demde tekbîr

Rikâbında var idi bir mülâzım
Olurdi şâh yanınca her dem ‘âzim

Ĥesâb etdi o gün tekbîr-i şâhı
Dedi beş yüz yigirmidir kemâhi

Bu resme ceng ederken cümle zâhir
Hezîmet buldı Şâm leşkeri âhir

Ĥesâbsız Şâmîler erdi helâke
O cengde darb erişüp düşdi hâke

Ĥalanı oldular ol cengde mağlûb
Mu‘âvî oldı hem gâyetle maĥcûb

Dedi ‘Amr bin ‘Âş’a eyle tedbîr
Ki etdiler bizi Kurâş’da taqrîr

2570. Nedir gönlündeki sen anı söyle
Bu zaĥm-ı pür-cefâya merhem eyle

Dedi ‘Amr bin ‘Âş ey ibni Süfyân
İdem bir iş ola bu derde dermân

[s.171] İdem bir şey’e kim da‘vet oları
Anıñla mülzem olsun cümle varı

Mu‘âvîye o dem etdi su‘âli
Nedir ĥileñ baña bildir bu ĥâli

Dedi ‘Amr bin ‘Âş etmelü elbet
Bu kavmi ol kitâbu’llâha da‘vet

Buyur leşkeriñe kim çağlasunlar
Ĥamu nîzeye muşĥaf bağlasunlar

Buyurdi ol Mu‘âvîye bed-ahter
Şabah oldu ne kim var ise leşker

Çü muşhaf bağladı nîzeye öyle
Gelüp meydân yerinde tûrdı şöyle

Ebû'l-‘Aver binüp bir ata nâ-şâd
Girüp meydân içine kıldı feryâd

Dedi ey ceş-i Haydar sizi elbet
Ederiz bu kitâbu’llâha da‘vet

2580. Bunuñ hükmüne râzî olmuşuz biz
Gerekdir kim olasız râzî hem siz

Göricek leşker-i Haydar bu hâli
Bırakdılar kamu ceng ü cidâli

Kamu meydân yerinden çıkdı gitdi
Huzûr-ı Murtaẓâ’ya vardı yetdi

Hemân meydânda kaldı Mâlik Eşter
Ederdi kavmi ile cengi yek-ser

Olarla ‘âşıkâne ceng ederdi
Cihânı mârikîne teng ederdi

Bilürdi hîledir ol iş temâmet
Anuñ-çün eylemezdi hîç itâ‘at

Hemân ‘adâ ile ol ceng kılarıdı
Olarıñ ‘arzını yıkmak dilerdi

Olar kim ceng içinde tûrmadılar
‘Adûya karşı şemşîr urmadılar

[s.172] Mu‘âvî’den yemişler idi rüşvet
Anuñ-çün etmediler cenge rağbet

Çü gördi Һazret-i şâh-ı velâyet
Kamu leşker gerü gelür temâmet

2590. Dedi Һayfa ne oldu size yârân
Gerü dönmeñ kanı ol ‘ahd u peymân

Revâ mıdır çü siz ma‘yûb olasız
Henüz gâlib iken mağlûb olasız

Dediler kim Mu‘âviye sözi Һak
Seni da‘vet eder Kır‘ân’a muṭlaḳ

Çü sen ol da‘vete eyle icâbet
Yoğ ise etmeziz saña itâ‘at

Dedi Һaydar olarıñ bu cevâbı
Hiledir aña etmeñ irtikâbı

Mu‘âviye’yi bundan ol mu‘ayyen
Kitâbu’llâha da‘vet eyledim ben

Kabûl etmedi ol dem ol münâfık
Ki şimdi hîle eyler size fâsık

Ne deñlü söylediyse Һazret-i şâh
Kabûl etmedi leşker oldu gümrâh

Dedi Һaydar bulara inkıyâdı
Ger etmezsem yıkılır dîn ‘imâdı

Arada gâ‘ib olur dîn-i İslâm
Revâdır sözlerine olayım râm

2600. Bilürdi hiledir anı o kâmil
Velîkin ol sebepten oldu kâ‘il

Gelüp bir kavm dediler aña hâli
Henüz Mâlik eder ceng ü cidâli

Haber gönder aña şimdi bu sâ‘at
Yeter ceng etmesün gelsün ferâgat

‘Aliyyü’l-Murtaẓâ gönderdi bir er
Gerü gelmek için ol Mâlik Eşter

[s.173] Varup Mâlik’e arz etdi o âdem
Gerü gelsün dedi ol şâh-ı ‘âlem

Be-hükm-i şâh gerüye döndi Mâlik
Gelüp leşker yanına kındı Mâlik

Dedi Mâlik çeriye ol dem ey yâr
Kanı nâmûs kanı gayret kanı ‘âr

Ki siz olmuş iken ‘adâya gâlib
Niçün olduñuz ol hîleye râgıb

Sizi ‘âkıll olan tekdîr ederler
Dağı ehl-i nifâk ta‘bîr ederler

Koyuñ beni yalañız ceng edeyim
Olara bu cihânı teng edeyim

2610. Bu eşnâda Mu‘âvî Murtaẓâ’ya
Bir âdem şaldı ol şîr-i Hudâ’ya

Dedi ger ola derse fitne teskîn
Çeriden eylesün bir kimse ta‘yîn

Dağı bir kimseyi ta‘yîn edem ben
İkisi birleşüp hükm etsün ahsen

Hilâfet kur‘asını ol iki er
Urırsa kangımız nâmına Haydar

Hilâfet tahtına pes ol otursın
Cidâl ü cengi aradan götürsin

Olar kimi iderlerse ħalîfe
Anıñ olsun pes ol ħükm ü vazîfe

Edelim ol umûrı aña teslîm
Daĥi hem bî‘atına dest-i taĥdîm

Gelüp ol er bu sözleri ‘Alî’ye
Temâmet arz kıldı ol velîye

O dem Ķays oĥlı Eş‘aş fi‘l-i bâtl
Dedi şâha bu sözle olĥıl ‘âmil

Mu‘âvî söylemiş ‘aynı şuâli
Ki sen de tıtmalısnıñ bu cevâbı

[s.174] 2620. O Eş‘aş almış idi niçe rüşvet
Anuñ-çün ol söze eylerdi raĥbet

Çü şûret buldı ĥîle âĥir-i kâr
Turup meydâna ĥâfızlar pes ey yâr

Oĥudular yüce şavt ile Ķur‘ân
Ķarâr verdi bunuñ üstüne insân

Ki emr-i ma‘hûdı ol iki âdem
Bu demde edeler icrâ dem-â-dem

Mu‘âvî leşkeri bî-iĥtişâsı
Çü ta‘yîn etdiler ‘Amr bin ‘Âş’ı

O Eş‘aş ile ĥavmi söylediler
Ebû Mûsâ’yı ta‘yîn eylediler

Dedi Ħaydar o dem yâ eyyühe’n-nâs
Ki bizden ta‘yîn olsun ibni ‘Abbâs

Dedi kim Şâmıler ĥiç olmaz öyle
Ne farkı var anıñ senden ki söyle

Dedi Haydar ki olsun Mâlik Eşter
Kabûl etmezseñiz ger anı yek-ser

Dediler Mâlik etmez hük-m-i dâdı
Odur sebep çıkardı bu fesâdı

2630. Budur maşşûdı anıñ uş dem-â-dem
Koyasıñ hâline katl ede âdem

Çü müfsidler kabûl etmedi zâhir
Getürdüler Ebû Mûsâ'yı âhir

Dedi aşhâb-ı şâh ey Ebû Mûsâ
Sadâkatle bu işi eyle icrâ

Ebû Mûsâ gâzabla oldı nâdı
Dedi etmezseñiz ger 'itimâdı

Ediñ bir gayrı kişi buña ma'mûr
Beni tutun bu işde 'afv u ma'zûr

Bu sözden soñra çün ol iki leşker
Kamusı bir araya geldi yek-ser

[s.175] Araya açdılar bir ulu-meydân
Turup leşker oturdı cümle 'ayân

Karâr verdiler âhir bu kelâma
Yazalar şulha dâ'ir 'ahid-nâme

Ki Qur'ân hük-müne kâ'il olalar
Anıñ emrince hem 'âmil olalar

Çün 'Abdu'llâh Râfî' ber-merâtib
O idi Murtaza'ya anda kâtib

2640. Varağ aldı eline ol zamânda
Bu resme yazmağa başladı anda

Dedi şulh oldu bu dem ibni Süfyân
Emîrû'l-mü'minîn hem şâh-ı merdân

Emîrû'l-mü'minîn lafzını ol er
Yazıcağ nâmede şöyle muğarrer

Mu'âvîye dedi bu sözi 'afv et
Emîrû'l-mü'minîn lafzını maḥv et

Emîrû'l-mü'minîn oldığıñ elbet
Bileydik biz ederdik aña bî'at

Eder miydik bu cenge ihtîşâsı
Olur mıydık bu resme aña 'âşî

Neden olmuş emîrû'l-mü'minîn bu
Niçün olsun imâmu'l-mü'minîn bu

'Alî bin Ebû Tâlib yaz bu sâ'at
Aña etmez mi bu elkâb kifâyet

İşidicek bu sözi şâh-ı merdân
Dedi yaz her ne derse ibni Süfyân

Dedi kâtib eyâ şâh-ı velâyet
Kerem eyle bu sözden gel ferâgat

2650. Bu lafzı maḥv edüp İslâm içinde
Melûl etme bizi bed-nâm içinde

Dedi Ḥaydar aña diñle ey âdem
Ḥudeybiye gününde faḥr-i 'âlem

[s.176] Muşâlaḥa ederken ber-merâtib
Ben idim ol zamân bil aña kâtib

Ki yazdım şulh olupdur nûr-ı kevneyn
Resûla'llâh icâd-ı berr ü baḥreyn

Çün ehl-i Mekke'den Sehl ibni 'Amru
Dedi ben demezem bu lafza toğru

Resûla'llâh idügin ger bileydik
Niçün 'umreden anı men' ederdik

Bu lafzı maıv edüp et nâmeden dūr
Muıammed ibni 'Abdu'llâh yazagör

İşidicek bu sözi mîr-i mahşer
Dedi yaz her ne derler ise Haydar

Ki bir gün olısardır saña dağı
Bu sözi söyleyiserler ey âğı

O dem ol nâmede yazdım bunı ben
Muıammed ibni 'Abdu'llâh mu'ayyen

2660. Bu demde her ne derse hâkim-i Şâm
O dürlü yazmağa sen eyle ikdâm

İşitdikde bunı kâtib çü zâhir
'Alî bin Ebû Tâlib yazdı âğir

Yazıldı nâme söz erdi hitâme
Karâr verdiler âğir bu kelâma

Hudâ emrin tecâvüz etmeyeler
Anıñ hükmünden artık gitmeyeler

Her işde edeler Kur'an'a meyyâl
Anıñ hükmünce ola fi'l-i aqvâl

Ol iki er vere toğrı karârı
Kabûl eyleye insân hep o kârı

Çeri hep bu karâr üstüne tırdı
Kamusı nâmeye ismini urdı

Dedi ays oğlı pes ey Mâlik Eşter
Çü sen de ismiñi yaz bunda yek-ser

[s.177] Dedi Mâlik yazarsam ismimi ben
Kesilsün ellerim uş şöyle bil sen

Dediler şâha ey dîn pîşvâsı
Bu işe Mâlik'in yokdur rızâsı

2670. Dedi Haydar nedem bu işde mutlak
Çü ben de olmadım râzî bilür Hağ

Velî gördüm yıkılur dîn-'imâdı
Anuñ-çün eyledim ben inkıyâdı

Bu ceng içre yanımda ger n'olaydı
O Mâlik gibi birkaç er olaydı

Bu işe inkıyâd etmezdim izhâr
Velî nedem degil leşker baña yâr

Resûlde var iken kırk erce kuvvet
Yine kılmadı izhâr-ı nübüvvet

Kağan ümmet çoğalup olıcağ bol
O demde zâhir etdi dînini ol

Yalañız kalmışım ben bunda bu ân
Penâhımdır hemân ol Rabbî Yezdân

Dedi Mâlik'e ol dem şâh-ı efham
Mudârâ edegör bulara her dem

Pes andan soñra ol pîr-i tarîğat
Hemân-dem Kûfe'ye kıldı 'âzîmet

Mu'âvîye dağı hem gitdi Şâm'a
Oturup yerine erdi merâma

2680. Ebû Mûsâ ile ‘Amr bin ‘Âş bil
Olar kaldı sözi kılmaga tafsîl

Ḥilâfet emrini çün kat‘ edeler
Aradan kîl ü kâli def‘ edeler

Bularnî ola her fi‘li ‘ale’l-haḳ
Ḥalâyîḳ râm ola ol fi‘le muṭlaḳ

Ḳalîl idi Ebû Mûsâ’nî ‘ilmi
Fehimsiz idi hem yok idi ḥilmi

[s.178] Velî ‘Amr bin ‘Âş bil katı mekkâr
İdi kim ḥîlede yok mişli ey yâr

İkisi birleşüp eyledi ḥalvet
Ki ḥükm eyleyeler bu işde elbet

Dedi ‘Amr bin ‘Âş ey Ebû Mûsâ
Ḥilâfetden ‘Alî’yi eyle imḥâ

Mu‘âvîye’yi daḥî ‘azl edem ben
Ḳoyalım bu işi şûrâya aḥsen

Edicek ibni ‘Âş bu sözi taḳrîr
Ebû Mûsâ dedi hoşdur bu tedbîr

Ḳarâr verdi olar böylece âḥîr
Gelüben oldular mescidde ḥâzır

2690. Ḥalâyîḳ cem‘ olup hep geldi ‘ayân
Nedir tedbîr biline anda ey cân

Ebû Mûsâ çıkup minbere ol dem
Oḳudı anda bir ḥutbe hemân-dem

Dedi ey nâs budur tedbîr ‘ale’l-haḳ
‘Alî ile Mu‘âvîye’yi muṭlaḳ

Hilâfetden oları ‘azl edüp biz
İşi şûrâya koyduk uş biliñ siz

Ki her kimi dilerseñiz halîfe
Ediñ gayrı siziñdir ol vazîfe

Bunı böyle diyüp hâtemiñ ol gâh
Çıkardı barmağından şöyle nâ-gâh

Dedi hâtem nasıl çıkdı mu‘ayyen
Hilâfetden çıkardım Haydar’ı ben

Ebû Mûsâ bu sözi dedi böyle
Çü minberden aşağı indi şöyle

Olup ‘Amr bin ‘Âş bu işe çok şâd
Çıkup minbere kıldı söze bünyâd

Dedi şâhid oluñ siz ey halâyık
Ebû Mûsâ sözüne kim muvafık

[s.179] 2700. Çü kendi şâhibi olan ‘Alî’yi
Biliñ ‘azl etdi işte ol velîyi

Mu‘âvîye benim hod şâhibim uş
Hilâfete anı naşb eyledim hoş

Velîsidir Mu‘âvî ‘Osmân’ıñ hem
Anıñ da‘vâ-yı hûnuñdan urur dem

Mu‘âvîye’ye lâyıkdır hilâfet
‘Alî’ye kılmayın gayrı itâ‘at

Bunı böyle dedikde çün o bed-nâm
Halâyık söylediler aña düşnâm

Şüreyh derlerdi bir er ‘âşıkâne
Anıñ başını urdı tâziyâne

Dedi bir er Ebû Mûsâ n'olaydı
Bu iş olmazdan evvel ol öleydi

Dedi ol ibni 'Abbâs bil temâmet
Ebû Mûsâ'da degil bu kabâhat

Bunu her kim bu işe kıldı vâli
Kabâhat ol kişide aña hâli

İşidenler bu işe oldu giryân
Dediler gör ne kıldı iki tuğyân

2710. Diledi ba'zılar cenge turalar
O mescidde kılinca el uralar

Velî soñra dediler hazret-i şâh
Degildir ol henüz bu işden âgâh

Varup bu hâli aña söyleyelim
Ne emr eylerse anı eyleyelim

Kaçan bu sözi yârân söylediler
Hemân-dem Kûfe'ye 'azm eylediler

Dañi hem tutdı Şâm'a ibni 'Âş râh
Mu'âvîye'yi hâlden ede âgâh

Ebû Mûsâ o demde kaçdı gitdi
Ki havfindan varup Mekke'ye yetdi

[s.180] O dem kim Murtaẓâ'ya yetdi yârân
Kamu hâli aña arz etdi yârân

Dedi Haydar bu iş kavle muvâfık
Degildir hem degil Qur'an'a lâyıq

Bular etmediler 'ahde vefâyı
Yine tûtdılar ol râh-ı cefâyı

Demişdir baña bir gün fahr-i ‘âlem
Muhammed Muştafâ ferzend-i âdem

2720. Dedi kim yâ ‘Alî Mûsâ’ya Hârûn
Gibisiñ sen baña ħor gören azğun

Nitekim kıavm-i İsrâ’il çü zâhir
Bırakdılar pes ol Hârûn’ı âħir

Buzağıya tapup hep kâfir oldu
Olarıñ devleti tez âħir oldu

Benim hem ümmetim seni koyısar
Varup bir ġayrı mekkâra uyısar

Dedim ki yâ resûla’llâh nedem ben
O demde kıağı yola ‘azm edem ben

Dedi şabr et o dem sen âşikâre
Ki şabr ile bulunur derde çâre

Anuñ-çün olmuşum ben şabra me’mûr
Umarım anları Ĥaķ ede maķhûr

Dirîġâ kıalmadı zevki-zamânıñ
Bozuldı revnaķı fânî cihânıñ

Ki şâħlar menziline kıbtı/ķondı
Çenâġ-ı Düldül’e ħar başı şundı

Mekân-ı tûtîye zâġ oldu hem-düş
Hümânıñ lânesine ķondı bayķuş

2730. Bisât-ı şîre hem oturdı rûbâħ
Cihâna ħâkim oldu ehl-i ġümrâħ

Maķâm-ı âħûyı zabt etdi erneb
Ki zenbûr beytine aġ ķurdı ‘aķreb

[s.181] Dirîgâ cümle mü'min oldu giryân
Münâfıklar kâmusı oldu şâdân

Bu mülk-i 'adle zâlim hayme açdı
Fesâd tohumını hâk-ı dîne saçdı

Perîşân oldu hâli ehl-i dînin
Tutulmaz hükmi Kur'ân-ı mübînin

Beyt

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Bu ne yâ Rab çarh-ı gaddâr 'aksine devrân eder
Ehl-i îmân olmayanı mü'mine sulâtân eder*

*Zâhir oldu ne 'aceb 'ifrit-şekil ebr-i siyeh
Kaplayup şemsi ziyâ-yı 'âlemi zindân eder*

*Bâğ-ı gülzâr içre girdi bî-edeb bir tab'-ı har
Gülleriñ ber-bâd edüp bülbülünü nâlân eder*

*Ne 'aceb bu nâr-ı fitne gün-be-gün 'alevlenür
Pes yakup Dâru'l-Emân'ı dem-be-dem vîrân eder*

*Bu ne bir bâd-ı muhâlif kim bu dem esdi yâ Rab
Vech-i hûbâne döküp zülfünü perîşân eder*

2740. *Sîne-i ehl-i îmânı çâk edüp tîg-i cefâ
Nâzenin gîsûlarıñ âlûde-i al kan eder*

*Niçe şabr etsün bu dil dehrin hezârân cevrine
İşte Giryânî Kuşûrî dem-be-dem efğân eder*

Dirîgâ bu cihân vardı fesâda
Ki zîrâ uydılar ehl-i 'inâda

Çü hâkim olıcağ ol ibni Süfyân
Resûlün âline olur mı ihsân

Mürüvvet bilmeyen bir ehl-i nâdân
Revâ mıdır ola İslâm’a sultân

Vaşı-yi Muştafâ şöyle tırurken
Velâyet ‘âleminden dem ururken

Niçe hâkim ola ol bî-başîret
Derûnuñda bulunmaz ‘ilm ü hikmet

[s.182] Resûlüñ şadrına nâdân oturmaz
Fesâd ehli ki bir tuğyân oturmaz

Ki bir şahşıñ olıcağ fi‘l-i bâtıl
Velîler silkine olur mı dâhil

Cevâhir pâzârında söyle kardaş
Yaraşur mı bir işe şol kara taş

2750. Meger ‘amâ olup bilmeye kârı
Ede ol kara taş’a ‘itibârı

Çafesde beslenürse zâğ-ı nâ-pâk
Olur mı tûtî gibi anda idrâk

Niçe yıl tursa gülzâr içre baykuş
Eder mi şavt-ı bülbül gibi ol cûş

Çosan deryâya taşı nerm olur mı
Âteşle devr-i şitâ germ olur mı

Ederlerse koyuna kurdı çoban
Niçe olmaz anıñ hâli perîşân

Olıcağ âl-i Süfyân halka hâkim
Olur mı mü’mînîn râhatla sâlim

Eder mi dal suķût-ı meyve hâşıl
Dağı her kuş olur mı Çâf’a vâşıl

Ki her nesne olur mı derde merhem
Olur mı her kuyunun şuyı Zemzem

Mu‘âvîye gibi bed-baht-ı bî-‘âr
Revâ mıdır halîfe olsun ey yâr

Aña ancak sezâdır şîr-i Mevlâ
Odur zîrâ fazîlet ehli dâna

2760. Rivâyet eylemişdir ibni ‘Abbâs
Ne söyler bak işit ol a‘lemü’n-nâs

Buyurmuşdur resûl-i nûr-ı Yezdân
Muhammed Muşafâ maḥbûb-ı Rahmân

Kaçan kim eyledim ben ‘azm-ı Mi‘râc
Yanımda Cebrâ’îl başımda nûr-tac

[s.183] Çıkardım her göge taḥrîr olunmuş
Görürdüm böylece taştîr olunmuş

Denilmiş yâ Muhammed Muşafâ uş
Daḥi hem yâ ‘Aliyyü’l-Murtaẓâ uş

Dedi ol dem baña ol peyk-i Ḥazret
Çü gördün gökleri ey nûr-ı ‘izzet

Bu vaşf ile temâşâ eylediñ sen
Nedir ḥikmet anı şerḥ eyleyem ben

Seniñle Ḥaydar’ıñ ismiyle ey nûr
Bulup rif‘at bu gökler oldu ma‘mûr

O ism ile olur kâ’im semâvât
Anıñla devr eder dâ’im semâvât

Dediler yâ resûla’llâh muḥaḳḳaḳ
Ne lisânla saña söyledi ol Ḥaḳ

2770. Resûla'llâh dedi añlan cevâbı
Size bildireyim 'ayn-ı şevâbı

Lisân-ı Haydar ile baña Allâh
Hiţâb etdi bu sırra oluñ âgâh

Dedim ol dem İlâhî sen 'ayân et
'Alî midir bu söyleyen beyân et

Yağud sen mi edersin bu nidâyı
'Alî şavtıyla uş kıldın şadâyı

Dedi Haq baña ol dem yâ Muhammed
Ki teşbihden müberrâyım mü'ebbed

Kıyâs olunmazam ben cinn ü inse
Dağı hiç beñzemem bir dürlü cinse

Seni öz kendi nûrumdan mu'ayyen
Yarâdup tal'atini kıldım ahsen

'Alî'yi hem senin nûruñdan Aşmed
Yaradup qadrini eyledim emced

Senin sırıñdan anı kıldım âgâh
Saña yâr-ı vefâdârdır o her gâh

[s.184] 'Alî'den sevgilü nesne habîbim
Senin gönlünde bulmadım lebîbim

2780. Anuñ-çün ben lisân-ı Haydar ile
Hiţâb etdim o şavt-ı bihter ile

Zihî hikmet zihî devlet zihî hâl
Dağı zihî fazîlet şâhib-iqbâl

'Alî'de var iken bunca fazîlet
Mu'âvîye yine kılmadı bî'at

İşidüp bilmiş idi fazl-ı şâhı
Olup münkir çü tutdı egri râhı

İşit imdi yine bir hoş fezâ'il
Saña naql edeyim ey ehl-i kâmil

Ebû Leylâ rivâyet eylemişdir
Fazîlet-i 'Alî'den söylemişdir

Buyurmuş kim resûl-i fahr-i 'âlem
Ki benden sonra biliñ siz ey âdem

Olur ümmet içinde fitne zâhir
Ki şöyle kim olurlar zulme hâzır

'Alî'ye uyasınız ol zamânda
Bulasınız selâmet dü cihânda

Ki 'zîrâ Hâk 'Alî ile ber-â-ber
'Alî de Hâk ile uş ser-â-ser

2790. Hâk ile bâtlıñ beynini Haydar
Çü fark edüp eder temyîz muğarrer

'Alî kâğı tarafda ise şöyle
Ki siz de ol tarafda oluñ öyle

Țutuñ bu pendi azğun olmayasız
Dûzağ içre 'azâbı bulmayasız

Yine ol ibni 'Abbâs bir rivâyet
Edüp eyler fazîletden hikâyet

Demiş 'Azrâ'il'e ol Hâk 'Alî'yi
Mü'ekkel kılmayaydı ol velîyi

[s.185] Hesâb-ı mağlûkuñ zabtına kâdir
Olamayıp şaşup kalurdu zâhir

Pes ol nûr-ı velâyet Haydar ey yâr
O ‘Azrâ’îl’e yardım eyler her-bâr

Velâyet-i ‘Alî etmese imdâd
Olurdu hâl-i ‘Azrâ’îl çü ber-bâd

Buyurmuş kim resûl-i nûr-ı ‘izzet
Baña bir gün dedi ol peyk-i hâzret

‘Alî kayıricıdır cümle cânı
Anı sevmeyeniñ olmaz îmânı

2800. Beyân etmiş bu remzi ehl-i erbâb
Dimişler kim budur bu sözde uş bâb

Ki ‘Azrâ’îl ‘Aliyyü’l-Murtażâ’dan
İzin almayıcağ şîr-i Hudâ’dan

Mecâli yok ki kabz-ı rûh ede ol
Ki destûrsuz o hîdmete gide ol

Bu ‘âlem halkınıñ rûhunu cümle
Eder destûr-ı şâhla kabza hamle

Gel ey âdem bu söze olma hayrân
Gözüñ aç ol hûb-ı gâfletten uyan

Şakın cehl ile fehm etme rumûzı
Nuşayrî gibi yañlış bilme sözi

Saña şerh edeyim ben bir mişâli
O dem fehm eyleyesin sen bu hâli

Bu dünyâ şâhlarından biri zâhir
Görür kim bir kişi her işde mâhir

Eder bir ‘âlîşe anı mâ’mûr
Ola tâ kim anıñla mülki ma‘mûr

Anıñ etvârına yaptıǵı işe
Nazar kıluv görür anı hemîşe

2810. Görür kim maşlahatıñ saǵ u şolı
Döner anıñ elinde ber-uşûli

[s.186] Her işde ‘âlim ü üstâddır ol er
Bilür her hıdmetiñ hâlini yek-ser

Ne iş kim işler ise pes o âdem
Rızâsına muķârindir dem-â-dem

Verir başdan başa çün aña ruḥşat
Ki etsün her umûra şöyle diķkat

Eder ol kişiyi sırrına maḥrem
Ḳabûl eder anıñ her sözüni hem

Re‘âyâ cümle anıñ ruḥşat ile
Yaparlar her işi bil ‘izzet ile

Ḳamusı râm olur serkeşlik etmez
Ki emrinden birisi taşra gitmez

Ki çünki nâ’ib-i sultânıdır ol er
Anıñ elindedir her nesne yek-ser

Gerek ‘azl ile naşb ü ecr ü ‘atâ
Gerek hem ol ‘itâb ü ḥükm-i cezâ

Aña maḥşûş işinde yok kuşûrı
Aña tefvîz olunmuş ḥalk umûrı

2820. Eder her işe lâıķla devâmı
Ki me’zûndur verir elbet nizâmı

Rızâ-yı sultânı her dem bilür ol
Aña göre işi icrâ kıluv ol

Bu temşilden eger aldıñsa hışşe
Yürü var eyleme sen ğayrı ğuşşa

Ne olduĝun bilüp şîr-i Hudâ'nıñ
Ki şakla dilde mihriñ Murtaẓâ'nıñ

Hasan Başrî rivâyet eylemişdir
Anı hem ibni 'Abbâs söylemişdir

Resûla'llâhdan ederler rivâyet
Demiş kim siz biliñ şâh-ı velâyet

Umûruñ cümlesine oldu nâzır
Daĝı her şey'e 'âlemdir çü zâhir

[s.187] Kıyâmetde 'Alî bin Ebû Tâlib
Tura bir taĝda leyşu'llâh-ı ĝâlib

Yaratmış taht-ı 'arşda anı Mevlâ
Ki uçmaqlardan anı kıldı a'lâ

O taĝa taĝ-ı Firdevs denilür uş
Bihişt ırmaqları andan çıkar hoş

2830. Cinâna taĝıla pes ol şu elbet
Anıñla ola mesrûr ehl-i cennet

Pes anda nûr-ı aḥmerden mu'ayyen
Ki bir kürsî qurula katı aḥsen

Anıñ üstüne çün otura Ḥaydar
Revân ola öñünden âb-ı Kevşer

Bihişt ehli o Ḥaydar ruḥşat ile
İçerler şuyı bihter ruḥşat ile

Gel imdi diñle yine bir feẓâ'il
Çü senden fî'l-i dünyâ ola zâ'il

Rivâyet eyleyüp demiş ki Selmân
Buyurmuşdur resûl-i nûr-ı Yezdân

Ne şey kim yerde gökde var temâmet
Mu‘âvindir aña nûr-ı velâyet

Ne iş kim olısardır evvel âhir
Olur ma‘rifet-i Haydar’la zâhir

Melâ’ik hizmetine Murtażâ’nıñ
Turup emriñ tutar şîr-i Hudâ’nıñ

Nitekim ceng-i Hayber’de pes ol şâh
O ƣal’a ƣandegin şıçradı nâ-gâh

2840. Uzadup dest-i kudret ol gün Haydar
Ƣopardı hep bilürler bâb-ı Hayber

Tokuz yüz ƣanƣar olan iki bâbı
Getürüp köpri kıldı bil cevâbı

O dem leşker-i İslâm âşikâre
Geçüp ƣandegi toldılar ƣışâra

[s.188] Tayanup cümlesi şâh-ı cihâna
Getürdüler o ƣavmi hep ânâna

O dem aşhâb içinde birkaç âdem
Dediler yâ resûl-i faħr-i ‘âlem

İki ƣanat ƣapuyı şâh-ı merdân
Ƣoparup ƣolı üzre aldıƣı ân

Ayağı yerde degil idi muƣlaƣ
Tururdu yâ resûl şöyle mu‘allaƣ

‘Ayân eyle bunı ey mîr-i maħşer
Neyiñ üstünde idi pâ-yı Haydar

Resûla'llâh buyurdi kim hemân-dem
İki kınadını Cebrâ'il ol dem

Ayağı altına kıomışdı şöyle
Anuñ-çün kim mu'allak tırdı öyle

2850. Dediler yâ resûl-i nûr-ı kudert
O Cebrâ'il degil mi peyk-i Hazret

O deñlü var mı kıadri Murtaza'nın
Kınadına başa peyk-i Hudâ'nın

Resûla'llâh dedi hazret-i Cibril
Kınadın kıoymağa ol fahr eder bil

'Aliyyü'l-Murtaza çünkü resûlün
Omuzuna başup ol pür-uşûlün

Ki putdan Ka'be'yi eyledi tâhir
Ta'accub eylemeñ bu işe âhir

Melekler hizmet-i Haydar'da kı'im
Olup emrin tutarlar şöyle dâ'im

Ta'accub etme Cebrâ'il mu'ayyen
Kınadın pâ-yı şâha şaldığını sen

Resûlün ketfine pâyın başan hem
Başarsa bâl-i Cibril'e nedir gam

Bulam derseñ eger derde devâyı
Şefi' getür her işde Murtaza'yı

[s.189] Şefi' getürse her kim ism-i şâhı
Halâş eder anı dertden İlâh'ı

2860. Ne deñlü var ise aşhâb-ı hikmet
'Alî ismiyle buldı 'izz ü rif'at

‘Alî ismini yâd etse bir âdem
Belâdan hıfz eder Allâh dem-â-dem

Nitekim Eyyûb’ün cismine yâre
Açılup düşdi kırtlar erdi zâre

‘Alî ismiñ şefî‘ getürdi ol dem
Bulup şihhâf erişdi derde merhem

Kaçan kim düşdi Yûnus batn-ı hûta
Şefî‘ getürdi ol ism-i şubûta

Anıñla buldı ol Yûnus necâtı
Hayât erdi ki bulmuşken memâtı

Meded kıldı aña nûr-ı velâyet
‘Alî ismiyle ol buldı selâmet

Dağı Yûsuf nebî düşdükde çâha
Erişdi Cebrâ’îl ol yüzi mâha

Dedi ger sen necât bulmağ dilerseñ
Bu çâh içre halâş bulmağ dilerseñ

Gelür âhîr-zamânda bir peyâmbere
Nebîler serveri hâtemdir ol er

2870. Vaşîsi Murtażâ’nıñ ismini sen
Şefî‘ getür halâş ol çâhdan ahsen

Şefî‘ getüricek ol ismi Yûsuf
Halâş oldu o çâhdan cism-i Yûsuf

Hasan hulk-ı rızâ eyler rivâyet
Anası Fâtıma kılmış hikâyet

Aña dağı resûla’llâh demiş hem
Kaçan ben ‘azm-ı Mi’rac itdigim dem

Çıkup seyr eyledim seb‘a-semâyı
Dağı gezdim maķâm-ı müntehâyı

[s.190] Erişdim ‘arşa kürse bil cevâbı
Dağı geçdim o yetmiş biñ hicâbı

Erişdim Hâzret’e erdim murâda
Niçe biñ sırr-ı hikmet geldi yâda

Pes andan itdigimde gerü ‘avdet
Buyurdu Hakk edem ben seyr-i cennet

Girüp cennete eylerken temâşa
Çü gördüm anda bir dıraht-ı a’lâ

Ki vardır anda bir takım maķâmât
Mekân etmiş hûrîler kat-be-kat

2880. Çü taht kurmuş oturur anda Rıdvân
Şafâ ile ederler cümle cevân

O ağaç yaprağı üzre temâmı
Yazılmış gördüm anda bu kelâmı

Ki *lâ-ilâhe illâ’llâh* yazılmış
Muhammedü’r-resûla’llâh yazılmış

Dedim Cebrâ’îl’e ol dem ‘ayân et
Kimiñdir bu ağaç baña beyân et

Dedi Cibrîl ‘Alî’niñdir bu ağaç
Nebîler oldı cümle buña muhtâc

Ki her peygambere kim bir muşîbet
Erişdiyse ki bundan buldı şıhhat

Bu ağaç yaprağından hep devâyı
Buluban kıldılar hamd-ı Hudâ’yı

Nitekim renc-i Eyyûb'e o Sübhân
Sebep budur bunuñla verdi dermân

Dağı Yûnus balık karnından ol dem
Halâş oldu sebep budur muqaddem

Dağı sâ'irleriñ buña kıyâs et
'Alî fazlını her şey'e esâs et

2890. Gel ey tâlib bulam derseñ devâyı
Şefî' getür her işde Murtaẓâ'yı

[s.191] Göñülde muhkem et kim hubbu Haydar
Şefî' ola saña ol mîr-i maşşer

Kim imiş añladıñ derdiñ tabîbi
Anı sev ola hoşnûd Haq-ğabîbi

Anı sev kim vücûduñ yakmaya nâr
Yüzüñ sür hâk-i pâye eylegil zâr

Anıñ medhine sen ögret zebânıñ
Ki hıfz ola şeyâfînden âmânıñ

Seğâvet menba'ı derdler devâsı
Mürüvvet ma'deni boldur 'atâsı

Ki bir gün Ebûzer Ğıffârî zâhir
Olupdı bir cemâ'at içre hâzır

Dedi anlara ol dem ey cemâ'at
Çü gördüñiz niçe ehl-i seğâvet

İşitdiñiz dağı çok kimse ma'mûr
Seğâvetde olar olmuşdı meşhûr

'Alî'ye var mıydı beñzer ser-â-ser
Seğâvetde ola aña ber-â-ber

2900. Orada var idi birkaç münâfık
‘Adûvv-i şâh-ı merdân ehl-i fâsık

Dediler yâ Ebûzer Murtaẓâ’nıñ
Nesi var idi kim dünyâda anıñ

Ne ile eylemişdir ol seḫâyı
Faḫîr âdemlere kılmış ‘aṭâyı

‘Alî ḥod bir faḫîr kişiydi ey cân
Faḫîr âdem eder mi kula iḥsân

Ḥalîlu’llâh gibi sâ’ile Ḥaydar
Deve mi verdi yoḫsa söyle ey er

İşitdi çün Ebûzer bu kelâmı
Dedi añlara siz añlañ peyâmı

Şoruñ Ḳamber’den sâ’il mâcerâsıñ
Niçedir bilesiz Ḥaydar seḫâsıñ

[s.192] İşitdikde cemâ‘at sözi böyle
Dediler Ḳamber’e sen anı söyle

Dedi Ḳamber biliñ sözi mu‘ayyen
Ki biz Tebük Ğazâsı’ndan gelürken

Yanıñda var idi şîr-i Ḥudâ’nıñ
Ki on yedi devesi Murtaẓâ’nıñ

2910. Daḫi ol develeriñ ey cemâ‘at
Yüki dürlü meta‘ idi temâmet

O dem gördüm ḫuzûr-ı şâha nâ-gâh
Gelüp bir sâ’il anda eyledi âh

Dedi yâ şâh benem aç nâna geldim
Rızâ-yı Ḥaḫḫ içün iḥsâna geldim

O dem şâh-ı velâyet emr ü fermân
Edüp dedi veriñ bu sâ'ile nân

Dedim ben Hâyder'a ol demde imdi
Ki şofra bağludur yük içre şimdi

Bakup baña o dem Hâyder dedi hoş
Veriñ ol yüki sâ'il gitmesün boş

Dedim ben yine pes ey yüzi ahsen
Deve üstündedir ol yük nedem ben

Dedi yine baña ol merd-i kâmil
Deve ile götürsün ver ki sâ'il

Cevâb verüp dedim ben yine tekrar
Kağârdadır deve ey şâh-ı ebrâr

Buyurdi ol sehvâvet ıssı Hâyder
Kağârı teslâm et sâ'ile Kamber

2920. İşidicek hemân tutdum yuları
Getürüp sâ'ile verdim kağârı

Göricek bu işi hayretde kaldım
Bakup şâhın yüzüne fikre taldım

Hiğâb edüp dedi şâh aña hâli
Nedir mâl dedigün şey'in kemâli

[s.193] Bu deñlü fikr edüp hayretde kaldık
Meger ol mâl için hasretde kaldık

Cevâb edüp dedim ey şâh-ı merdân
Budur bil olduğum ben bunda hayrân

Eger ol dem deseydim ki kağârın
Elimde tutmuşum ben uş yuların

Baňa ol dem der idiň dedigim et
O at arla bile sen dağı var git

Cem li nden olurdum d r u ma r m
Anu -  n fikre çaldım sağa ma‘l m

a an na l etdi amber bu kel mı
Cem ‘at eyledi ta s n im mı

Dediler aydar’ıı ı bu ‘ağası
al lu’   ‘dan artu dur se  sı

2930. Söze geldi o demde bir m n f k
as d idi cehennem a a l y k

Dedi  tem   ’ni  alk-ı ‘ lem
Se  sı  med  ederler   n dem- -dem

‘Al ’ni  kim-dürür medd  ı söyle
Ki  urmaz med  edersı  anı böyle

Eb zer dedi a a bil ‘Al ’ni 
ud ’dır medd  ı gerçek vel ni 

  idi  ne demişdir ibni ‘Abb s
a an a   b-ı  af  ekmelü’n-n s

Olup per  z kif yeden ziy de
Ne şey var etdiler terk bu fen da

‘Aliyyü’l-Murta   hem oldu per  z
 e‘ r n nından artık  omadı   z

O dem   r-i ud ’yı imti  na
Sem dan    melek indi cih na

Dediler kim görelim    -ı merd n
Eder mi nafa ası  bezl   i s n

[s.194] Bunı böyle diyüp birisi ol dem
Çü girdi şekl-i sâ'ile hemân-dem

2940. Olıcağ vaqt-i iftâr pes o sâ'il
Gelüp oldu huzûr-ı şâha dâhil

Nidâ edüp dedi ben miskânim âh
Nazar kıl hâlîme lutf eyle yâ şâh

İşitdikde bunı Haydar-ı kerrâr
Verir iftâriyesiñ aña ey yâr

Göricek ehl-i beyt şâhıñ sevhâsıñ
Olar da sâ'ile verdi gıdâsıñ

O gün kaldı olar hep aç u nâ-çâr
Şu ile eyledi cümlesi iftâr

Çü ferdâsı gece oldıkdâ ey cân
Nidâ kıldı ikinci sâ'il ol ân

Dedi yâ şâh yetîmim hürmet eyle
Kapuña nâna geldim şefkat eyle

Kaçan söz Haydar'ıñ sem'ine erdi
Yine iftâriyesiñ aña verdi

Bunı gördükde ehl-i beyt hemân-dem
Kamusı verdi iftâriyesiñ hem

Dağı ol gün olurlar nâna muhtaç
Verüp sâ'ile kaldı cümlesi aç

2950. Çü ferdâsı gece hem aña kârı
Gelüp üçünci sâ'il kıldı zârı

Nidâ kılup dedi yâ şâh esîrem
Garîb ü bî-kesem gâyet fakîrem

Ki ben açım kapuña nâna geldim
Sehâvet ehlesiñ ihsâna geldim

Yine rahm eyledi şâh-ı velâyet
Virir iftâriyesini o sâ‘at

Göricek ehl-i beyt şâh-ı cihânı
Olar da sâ‘ile hep verdi nânı

[s.195] O dem kıldıkda Haydar böyle ihsân
Melâ‘ik oldular bu işe hayrân

Ki düşdi gulğule ehl-i semâya
Dediler âferin şîr-i Hudâ‘ya

Anıñ hakkında bu âyeti ol ân
Getürdi Muştafâ‘ya peyk-i Yezdân

*“Kâla‘llâhu te‘âlâ: Ve yu‘imûne‘t-‘ta‘âme ‘alâ hubbihi
miskînen ve yetîmen ve esîrâ”³¹⁹*

Ebûzer işbu âyet ile tahkîk
Sehâ-yı Murtaẓâ‘yı kıldı taşdık

Ki ma‘lûm oldu ki şîr-i Hudâ‘nıñ
Hudâ‘dır meddâhı ol Murtaẓâ‘nıñ

2960. Ki bir şahsıñ ola meddâhı Rahmân
Niçe vaşf edebilsün anı insân

Bulunmaz faẓl-ı şâha bil nihâyet
Güneşden zerre biz kıldık rivâyet

Deñizden kaçre aldık biz dehâna
O denlü faẓl-ı şâh geldi beyâna

³¹⁹ “Onlar, yiyeceği; yoksula, yetime ve esire seve seve yedirirler.” İnsan (Dehr), 76/8.

Bu sözümden eger aldıñsa hışşe
Yeter saña açalım ğayrı kıışsa

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât
Veriñ rûh-ı resûle siz şalâvat³²⁰

Allâhümme sallî ‘alâ-Muhammed ve ‘alâ-âî-i Muhammed

**Mâlik Eşter’iñ Şehâdeti ve Havâric Ahvâlinden Bir Şemme
Beyân Olunur**

Gel ey bülbül yine feryâda başla
Hudâ’nıñ ismini hem yâda başla

Ki her kim yâd eder ism-i Hudâ’yı
Bulur her rencine dürlü devâyı

[s.196] Şağın meyl eyleme dâr-ı fenâyâ
Seni râst getürür biñ belâyâ

Beğâsı olmayan dârı nedesiñ
Vefâsı olmayan yârı nedesiñ

Bu dünyâ bir misâfir-hâna beñzer
Metâ‘ı yok tehî-dükkâna beñzer

2970. Hemân mülki ver bâkî mekâna
Erişesiñ bihişt-i câvidâna

Beğâ mülküne meyliñ vermeyenler
Dağî pâzâr-ı Hakk’a ermeyenler

Olardır bî-başîret tab‘-ı hayvân
Behâ’imdir denilmez aña insân

Bunı fehm et niçün nâdân olasıñ
Ki sen âdem iken hayvân olasıñ

³²⁰ Bu mısradâ “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât” vezni verilmesine rağmen metin, “mefâ‘ilün mefâ‘ilün feûlün” vezniyle yazılmıştır.

Yeter bu söz burada kıalsun ey yâr
Açup nakl edelim bir kışşa tekrâr

O dem ki harb-i Şıffîn oldu âhîr
İki leşker gerü döndükde zâhîr

Emîrû'l-mü'minîn şâh-ı velâyet
Gelüben Kûfe'ye oldu da râhat

Haber geldi ki bir gün şâha nâ-gâh
Hurûc etdi Mısır'da ehl-i gümrâh

Çü bir takımları olmuş müheyyâ
Ki 'Osmân kanını etmege da'vâ

O demde Mâlik Eşter aña hâli
Cezîre mülkine olmuşdı vâli

2980. Haber gönderdi ol dem aña Haydar
Dedi tez katıma gel Mâlik Eşter

Kaçan yetdi haber ol pehlevâna
Hemân-dem Kûfe'ye oldu revâna

Ki hîç bir yerde etmedi ârâmı
Gelüben Haydar'a verdi selâmı

[s.197] Selâmın aldı Haydar 'izzet etdi
Göricek Mâlik'e çok hürmet etdi

Pes andan soñra şâh açdı mekâli
Temâmet Mâlik'e arz etdi hâli

Dedi ey Mâlik Eşter aña n'olmuş
Mısır şehrinde fitne zâhîr olmuş

Seni etdim o şehre vâlî'ta'yîn
Seniñle olur ancağ fitne teskîn

Cevâba geldi Mâlik dedi ey şâh
Fedâ olsun başım yolunda her gâh

Seniñ emriñi tutmağ câna minnet
Hemân varup edem ol işe ğayret

Kaçan kim bildi Mâlik emr-i şâhı
Mısır şehrine toğrı tutdı râhı

2990. Mu‘âvîye işitdi işbu hâli
Ki olmuş Mâlik Eşter Mısır’a vâli

Dedi Mâlik ola ger Mısır’a hâkim
Beni taḥkîk kımaz Şâm içre sâlim

Var idi ol zamân bir şahş-ı hâ’in
Olmuşdı râh-ı Mısır üzre sâkin

Mu‘âvî’niñ kıatı aḥbâbı idi
Zuhûr-ı fitneniñ erbâbı idi

Aña bir nâme yazdı ibni Süfyân
Ki Mâlik Mısır’a vâli olmuş ey cân

Seniñ üstüñe uğrar yolu her hâl
Misâfirlikle anı hâneñe al

Ki dostluğ gösterüp hürmet edesiñ
Yanıñda oturup ḥidmet edesiñ

Aña iş kılasıñ olduğda kâbil
Ta‘âmına kıoyasıñ zehr-i kâtil

Bizi kıurtarasıñ mekrinden anıñ
Cihândan kıaldırasıñ nâm u şanıñ

[s.198] Ederseñ ger anıñ ‘ömrüni âḥir
Ki iḥsân edeyim ben saña vâfir

3000. abûl etdi bunı ol yüzi çare
Aradı Mâlik'in atline çâre

Ki birkaç gün geçicek añla ey er
Dediler işte geldi Mâlik Eşter

Hemân kim ol münâfık bildi anı
Çıkup karşıladı ol pehlevânı

Dedi Mâlik'e ol dem ey bahâdır
Muhibbînem baña olğıl misâfir

'Alî'ye hem saña dost olmuşam ben
Anuñ-çün bunda çarşu gelmişem ben

Kerem eyle sözüm redd etme bunda
Nüzûl et menzilime gitme bunda

İnandı sözüne Mâlik pes anıñ
Ki indi ânesine bî-âmânıñ

O menhûs şûretâ kıldı ri'âyet
Velî gönlünde var idi 'adâvet

Varup bal içre çatdı zehr-i âtil
Getürdi Mâlik önüne o câhil

açan ol balı ekl eyledi Mâlik
Şehîd olup beâyâ oldu sâlik

3010. adem basdı hemân bâî mekâna
Erişdi ol bihişt-i câvidâna

İçüp Haydar yolunda zehr-i âtil
Şehîdlik rütbesine oldu nâ'il

Aña rahmet ede ol Rabb'Yezdân
Şefî' olsun resûl-i mîr-i dîvân

Hezârân âferin ol pehlevâna
'Alî yolunda kıydı baş u câna

Anıñ kâtiline la'net sezâdır
Ki zîrâ düşmân-ı şîr-i Hudâ'dır

[s.199] 'Alî'niñ yârı idi Mâlik Eşter
Anuñ-çün zehr içirdi ol bed-ahter

Dirîgâ n'oldı yâr-ı şâh-ı merdân
Aña da hem vefâ kılmağı devrân

Ne devrândır bu bir devrân-ı ğaddâr
Ne ğaddârdır vefâsız katı mekkâr

Îmân ehline göstermez şafâyı
Eder her demde biñ dürlü cefâyı

Beyt

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Söyle ey gerdûn-ı ğaddâr yâr-ı Haydar kandedir
Bülbül-i bâğ-ı şecâ'at bûy-ı 'anber kandedir*

3020. *Ķâtil-i 'adâ-yı ehl-i beyt-i şâh-ı enbiyâ
Ķâdim-i sırr-ı velâyet merd-i bihter kandedir*

*'Âşık-ı 'aşk-ı hakîkat hût-ı 'ummân-ı vefâ
Sünbül-i hâk-i şadâkat yüzi enver kandedir*

*Murtaẓâ'niñ 'aşkına öz cânıñı kıldı nişâr
Tîg çeküp 'adâ ile ceng eyleyen er kandedir*

*İbni Süfyân derdi her dem havf-ı Haydar'dan baña
Havf-ı Mâlik'dir ziyâde âh o server kandedir*

*Âhîri 'adâ elinden içdi zehr-i kâtîli
Gitdi ol dârü'l-beķâyâ perî-peyker kandedir*

*İşte Giryânî Kuşûrî dem-be-dem efgân eder
Der ki anlar Hârîş oğlu Mâlik Eşter kandedir*

Kaçan kim gitdi Mâlik ol beğâyâ
Haber erdi ‘Aliyyü’l-Murtażâ’ya

İşitdikde bunı ol şâh-ı merdân
Melâlet hâşıl edüp oldı giryân

Mu‘âvîye daği bu hâlden âgâh
Olıcağ oldı gâyet şâd o gümrâh

Dedi a‘yânîña biliñ ‘Alî’niñ
İki kolu var idi ol velîniñ

[s.200] 3030. Birisi kolunuñ ‘Ammâr-ı Yâsir
Biri de Mâlik idi uş ser-â-ser

İkisi de kesildi şimdi anıñ
Yalıñız cismi qaldı Murtażâ’nıñ

Zihî ahmağ münâfık zih/nâdân
Olur bâzû-yı şâh kaṭ’ına şâdân

Pes andan soñra ol sulṭân-ı devrân
Emîrû’l-mü’minîn ol şîr-i Yezdân

Bakup gördi ki fitne düşdi ‘aşra
Ebû Bekr oğlunu gönderdi Mışır’a

Muḥammed idi nâmı çıkdı gitdi
Varup birkaç gün içre Mışır’a yetdi

İşitdikde Mu‘âvîye bu hâli
Qılur ‘Amr bin ‘Âş’ı Mışır’a vâli

Aluban yanına bir ḥayl/leşker
Gelüp Mışır’a yakın yetdi ol ebter

Oturup bir yere ol merd-i nâ-pâk
Muhammed'e haber gönderdi bî-pâk

Dedi kim bil benem uş Mısr'a hâkim
Çıkasıñ Mısr içinde sağ u sâlim

3040. Haberdâr oldı hâlden çün Muhammed
Meded istedi Haydar'dan mü'eyyed

Buyurdi Kûflere şâh-ı efrâd
Varup Muhammed'e edeler imdâd

Velî Kûfiler ol dem gitmediler
Varuban aña yardım etmediler

Melûl oldı o dem ol şâh-ı merdân
Du'â edüp dedi ey Rabbî Yazdan

Musallaṭ eyle sen bunlara bir er
Teraḥḥum etmeyüp zûlm ede yek-ser

Pes ol gece du'â-ı Murtaẓâ'dan
Toğar Yûsuf-ı Haccâc pes anadan

[s.201] Gör imdi Yûsuf-ı Haccâc n'etdi
Oğuma âhiri çok zûlüm etdi

Gel imdi bu yañadan ibni 'Âş'a
Kâtı zûlm etdi ehl-i ihtîşâşa

Muhammed'le gelüp ceng eyledi ol
O ceng içre Muhammed oldı maḳtûl

Gelüp oturdi Mısr içre o gümrâh
Haberdâr oldı bundan ḥazret-i şâh

3050. Edüp seksan biñ er cem'-i müheyyâ
Varup ede olarla ceng ü gavgâ

O demde zâhir oldu şöyle nâ-gâh
Havâric adlı pes bir kavm-i gümrah

Olar geldi huzûr-ı Murtaza'ya
Dediler olmazız râzî buraya

Bilür misin o dem kim n'eylediñiz
İki kişi hüküm-i naşb eylediñiz

Ebû Mûsâ idi birisi anıñ
Biri 'Amr bin 'Âş ol bed-gümânıñ

Hüküm naşb etdiñiz kim siz oları
Vereler emr-i Qur'an'ca karar

Olar hüküm etmedi Qur'an'a lâayık
Rücû' eylesün anlardan halâyık

Mu'avîye ile sen şöyle zâhir
Mu'ayyen olduñuz bu işde kâfir

Rücû' edüp kılıñız tevbe bu ân
Yeñiden getürün ol Haqq'a imân

Rücû' etmezseñiz ger aña hâli
Siziñle ederiz ceng ü kıtâli

3060. Ki vâcibdir dökelim kanıñızı
Alalım cismiñizden cânıñızı

Ğazablandı bu sözden hazret-i şâh
Dedi kim olduñuz bu yolda gümrah

[s.202] Olar naşb olıcağ aña beyânı
Şu resme bağladık 'ahd u emânı

'Amel edüp tutalar Haq kelâmı
Anıñla vereler halka nizâmı

‘Amel etmediler ‘ahde muvâfık
Ki hüküm etmediler Kûr’ân’a layık

Niçe ise gidişimiz muqaddem
Yine biz ol gidişdeyiz müsellemler

O dem kim kalmadı düşmânda tâkât
Sinâne aşdılar muşhaf temâmet

Bizi eylediler Kûr’ân’a da‘vet
Dedim etmeñ şaķın siz buña rağbet

Bu bir hîle yoludur kim giderler
Sizi ol hîle ile mât ederler

Kabûl etmediñiz sözümi sizler
Dediñiz râzîyız Kûr’ân’a bizler

3070. İki kişi bu dem hüküm eylesünler
Ne ise emr-i Kûr’ân söylesünler

O demde Mâlik Eşter rahmeti’llâh
Kabûl etmedi bu tedbîri va’llâh

Sözüne etmediñiz ‘itimâdı
Çıkardıñız henûz işbu fesâdı

Bu sözle etmediñiz kaşd-ı İslâm
Ederem cümleñizi katl ü ‘idâm

Dediler yâ ‘Alî diñle sözümüz
O dem ol işe bend oldu özümüz

Biz aña râzî oldık evvel âhîr
Velî olduk o sözde cümle kâfir

Ki şimdi tevbe etdik ol cevâba
Henüz yol bulmuşuz râh-ı şevâba

Çü sen de tevbe edersen mu‘ayyen
Bulursuñ râh-ı hâkķı şöyle aķsen

[s.203] İşitdikde bunı hayķırdı Hāydar
Çerisin başına cem‘ etdi yek-ser

Dedi bu ķavm ile biz ceng edelim
Pes andan soñra da Şâm’a gidelim

3080. Hāvâricler daķı oldu müheyyâ
Edeler Hāydar ile ceng ü ğavġâ

Pes andan soñra bir meydân açıldı
Bahâdır kimseler anda seçildi

Buyurdi hāzret-i şâh-ı velâyet
Çeri birden hücûm ede temâmet

Hemân leşker-i Hāydar cümle birden
Hāvâriclere etdi hāmle birden

Hāvâricler daķı hem oldu hâzır
Olar da girdi cümle cenge âķır

Çeri oynadı birden taġ mişâli
Toķundı birbirine añla hâli

Erenler na‘ra urdı cümle birden
Şanasıñ zelzele ķopdı o yerden

Ķılınçlar yıldırımveş berķ ururdi
Ki nâ-merd olanıñ kanı ķururdi

Güneş nûruna tozlar hâ’il oldu
Çuķur yerler kıızıl kan ile tıldı

Cüdâ olmuş kiminiñ başı tenden
Kiminiñ kolu ķat‘ olmuş bedenden

3090. Kiminiñ bağına degmiş sinâne
Aķar kanı eder âh yane yane

Kimini seyf-i ‘üryân iki biçmiş
Ecel şerbetini ol demde içmiş

Ĥavâricler re’isi diñle n’etdi
O cengde Murtaẓâ’ya geldi yetdi

[s.204] Çağırdı Ĥaydar’a kim ĥâzır olğıl
Erişdim uş saña ben nâzır olğıl

Diyüp böyle tîğîñ kıldı ĥavâle
Yâ ĥud başıñ vere yâ başıñ ala

Anıñ ĥamlesini şâh âşikâre
Şavup kıldı işâret Zü’l-fikâr’e

Hemân kim seyf-i Ĥaydar geldi râst
Ĥıyâr gibi iki bölđi o sâ’at

Göricek leşker-i şâh bunı böyle
Ĥamusı etdi ĥayret cenge şöyle

Ki dört biñ var idi ol ĥavm-i ‘âşî
Toķuz kişi bulur ancaķ ĥalâşı

Helâk oldu ĥalanı ceng içinde
Ki düşdi topraĥa âheng içinde

3100. Rivâyet eylemiş râvî bu işi
O toķuz kişiden çün iki kişi

Ki Nimrûz şehrine kaçdılar ey yâr
Varup anda ĥarâr etdiler her-bâr

İkisi daĥı hem añla n’olurlar
Cezîre’de varup sâkin olurlar

Dağı bil sen olardan iki hâ'in
Varup tâ oldular Yemen'de sâkin

İkisi hem kaçup 'Ummân'a gitdi
Varup tâ ol mekânda râhat etdi

Biri hem Tel Havâzin'e gidüpdür
O yeri kendine mesken edüpdür

O yerlerde henüz bil kim ser-â-ser
Olarıñ nesli vardır ey birâder

Yine biz gelelim şîr-i Hudâ'ya
Emîrû'l-mü'minîn ol Murtaẓâ'ya

Buyurdı leşkere kim tez gidelim
Ki bundan sonra Şâm'a 'azm edelim

Bize Hakk işbu cengde verdi nuşret
Pes imdi edelim ol cenge gayret

[s.205] 3110. Olarıñ şerrini def' eyleyelim
Cihândan ismini ref' eyleyelim

Gönül bir eyleyüp oluñ âmâde
Ki şemşîr uralım ehl-i 'inâda

Dedi leşker n'ola ey şâh-ı merdân
Çü biz bende seniñdir emr ü fermân

İzin ver Kûfe'ye bir kez gideyiz
Silâhımızı hem tecdîd edeyiz

Pes andan sû-i düşmâna 'azîmet
Edeyiz ger Hudâ verirse ruhşat

Bu söze râzî oldu Haydar anda
Kamu Kûfe'ye geldi ol zamânda

Rivâyet eylemiş kim bir niçe er
Kaçan kim Kûfe'ye geldi o Hâidar

Şehâdet vâkı' oldı Murtaẓâ'ya
Naşîp olmadı gitmek ol ğazâyâ

Gel imdi naql edelim size aḥbâb
Şehâdet-i 'Alî'den bunda bir bâb

Şehîd oldı dirîĝâ şâh-ı merdân
Perîşân oldı cümle ehl-i î mân

3120. Aña da olmadı yâr işte gerdûn
Ki etdi âḥiri ḥâk içre medfûn

Vefâ kılmayıcak şîr-i Hudâ'ya
Niçe sen eresiñ bunda şafâyâ

Bu fânî dünyâyâ meyl etme kıardaş
Ki âḥir zûlm ile gözden döker yaş

Bu dünyânıñ görürsen bir şafâsın
'İvâz aña çekersin biñ belâsın

Hemân terk et bu dünyâ varlığın sen
Bulasıñ tâ ki 'uqbâ varlığın sen

Hudâ'nıñ ismini zıkr eyle vâfir
Gelür bir gün ecel şayyâdı zâhir

[s.206] Gel imdi ol kelâmu'llâhla 'âmil
Ki tut emr-i Hudâ'yı olma câhil

Resûlün emrine eyle 'itâ'at
Şerî'at emrini işle temâmet

Ki nehy etdigiñ icrâ etmeyesin
Cehâlet râhıdır ol gitmeyesin

Çü halka söyleme zulm ile kardaş
Sözünü söyle sen hilm ile kardaş

3130. Ki zâlimler olur âhîri ber-bâd
Halîm ol kim olasıñ dâ'imâ şâd

Göricek ehl-i 'ilmi ihtiyârı
Ki lâzımdır edesiñ 'itibârı

Ganîlerden alup rüşveti her-bâr
Faķîriñ işine hor bakma ey yâr

Hazer kıl kimseniñ gönlünü kırma
Dağı hem meclis-i nâdâna girme

Eriş bir mürşide sen 'âşıkâne
Aña hizmet edegör şadıkâne

Erişdirir seni mürşid kemâle
Dağı vâkıf eder her dürlü hâle

Ki mürşiddir seni irşad eder ol
Virâne gönlünü âbâd eder ol

Açar gönlüne ol bir 'âlâ-dükkân
İçine toldurur lü'lü' vü mercân

Ne lü'lü' lü'lü'-i hikmet-nümâdır
Ne mercan kim o bir nûr-ı Hudâ'dır

Eger bir kişiniñ gönli birâder
Tolarsa nûr-ı Hakķ ile ser-â-ser

3140. Yanar mı ol kişi hiç nâr içinde
Dûzağ içre kalur mı zâr içinde

Bu sözi anlayup aldıñ mı hisşe
Ne deñlü var imiş mürşidde hisşe

[s.207] Rivâyetdir ‘İsâ’dan añla hâli
Haber verir ne hâlden gör bu fâli

“Men lem yûled merreteyni lem yelic fi-melekûti’s-semâvât”
321

Ki ya’nî iki kez toğmazsa bir cân
Demezler ol kişiye kâmil-insân

Ki gökler ‘âlemine varamaz ol
Behâ’imveş olur her şeyde ma‘zûl

Kişi evvel toğar batn-ı anadan
Çü pâk olmaz mülevveş kan u mâdan

Çü pâk olmaz küdûret-i beşerden
Şifât-ı zemîne ahlâk-ı şerden

Ki taḥşîl-i kemâliyle birâder
Bulardan pâk olur ancak ser-â-ser

Varup yoldaş olur bir ehl-i hâle
Anîla erişür tâ ol kemâle

Eder ol kesb-i isti‘dâda gayret
Nedir añlar o hâl-i kâbiliyyet

3150. Ki o şâff u cemîl ḥulḳ-ı ḥamîde
‘Ayân olur aña ey nûr-ı dîde

Anîla zeyn olur bulur ḥayâtı
Ki cismi cân olur görmez memâtı

Ki ol rûḥ-ı mücerred ü müzekker
Ola nefis-i mü’ennesle musahḥar

³²¹ “İki kere doğmayan yerlerin ve göklerin melekûtuna karışamaz.”

Nikâh ede oları birbiriyle
Bu rengden boyanup her sırrı bile

Erişür tâ melek zümresine ol
Çü gökler ‘âlemine ol bulur yol

Eder ol tayy-ı ‘âlem az zamânda
Görür kendini ol her bir mekânda

Halâş olur bu gurbet ‘âleminden
Erişür hilkat-i aşla hemînden

[s.208]

Âgâz-ı Kelâm

Kâfiye-i Elif

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

Elâ ey tâlib-i devlet seniñdir bu kamu ni‘mâ

Elâ ey câlib-i hikmet oğu gel defter-i esmâ

Bulam derseñ ger ol ‘ilmi özüñe hem-dem et hilmi

Çü halka eyleme zulmi saña rahmet ede Mevlâ

Fenâdan geç beka iste bekañdan geç lika iste

Maâm-ı mülteka iste ki her şeyden budur evlâ

3160.

Bu dünyâ varına ey yâr şağın meyl eyleme zinhâr

Seni bir gün eder ber-dâr çü işte eyledim inhâ

Bu cân murğı uçar bir gün teniñ hâke şaçar bir gün

Boşanuban kaçır bir gün kalur ol dem kafes tenhâ

Vücûduñ ten iken cân et kamu küfrüñi imân et

Diliñ hikmetle ‘ummân et tuta emriñ kamu eşyâ

Sarây-ı dili sil ey cân çü pâk olsun gele mihmân

Ne mihmân kim odur sulţân anıñdır cümle var ser-pâ

Meşnevî

Gel ey murg-ı suhan bir söz ‘ayân et
Yine sen fazl-ı ‘Alî’den beyân et

Yine nakl eyle fazl-ı şâhı ey cân
İşitsün anı cümle ehl-i îmân

Sözün olsun münâfık bağına tîr
Şaçup kanını etsün anı dil-gîr

Muhibb-i Haydar ol fazlını yâd et
Anın hubbuyla gönülünü âbâd et

‘Alî’ye her kim ederse muhabbet
Dü-‘âlemde bulur ol ‘izz ü rif‘at

Anı şağlar Hudâ’sı her belâdan
Şefâ‘at erişür hem Muştafâ’dan

3170. Rivâyetdir işit bu sözi ey yâr
Ki her kimde bulunmaz mihr-i Haydar

[s.209] Kabûl etmez du‘âsın anın ol Hâk
Kalur her şeyde me’yûs şöyle mutlak

Ki her kim sevmedi gerçek velîyi
Gönülde koymadı hubbu ‘Alî’yi

Nazar kılmaz o gönle Rabbî Yezdân
Ki rahmet nazarıyla aña ey cân

İşit imdi haberde bu gelüpdür
Mu‘âz ibni Cebel’den nakl olupdur

Buyurmuş ol resûl-i nûr-ı kevneyn
Habîbu’llâh îcâd-ı berr ü bahreyn

“Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Hubbu ‘Alî hasenetün lâ-tazaruhâ seyyi’eh ve buğzu ‘Alî seyyi’etün lâ-tenfe’uhâ hasene.”³²²

Ki ya’nî hubbu ‘Alî aña ey kûl
Ki bir hasenedir kim katı maqbûl

Zarâr ermez aña seyyi’eden uş
‘Azâba uğramaz hâli olur hoş

Dağı buğzu ‘Alî kim bil muhakkağ
Ki bir seyyi’edir kim şöyle muṭlağ

Erişmez haseneden aña bir sûd
Olur elṭâf-ı Hâk’ dan dûr u maṭrûd

3180. Rivâyetde gelüpdür bil ey âdem
Haber vermiş resûl-i fâhr-i ‘âlem

Buyurmuş mevki’-i şîrâtda evvel
Şorulur mihr-i ehl-i beyt mükemmel

‘Alî’ye on bir evlâdına her kim
Muhabbetle özün kılmadı teslîm

Şîrâtı geçmek olmaz aña âsân
Olur ol kişiniñ hâli perîşân

[s.210] *“Kâla’llâhu te’âlâ: ...Kul lâ-es’elüküm ‘aleyhi ecrân ille’l-meveddete fi’l-kurbâ...”³²³*

Ki ya’nî yâ Muhammed söyle sen hoş
Çü gâfil olmasınlar ümmetiñ uş

³²² “Ali’yi sevmek sevaptır, onu seven kişiye zarar gelmez. Ali’ye buğz etmek günahtır, ona buğz eden kişiye yaptığı iyilik fayda vermez.”

³²³ “...De ki: Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum...”, Şû’râ, 42/23.

Su'âl olur olardan evvel elbet
Ki ehl-i beyte etmiş mi muhabbet

Muhabbet etmediyse ger olara
Olur me'yûs erişür âh u zâra

Ğamu tâ'atleri hem kabûl olmaz
Murâda erişüben yüzi gülmez

Resûlün yoluña varmağa her gâh
Meveddet ehl-i beytdir bilesiñ râh

Bu âyet nâzil olduğda muhakkağ
Dediler yâ resûl-i Ğayy-ı muṭlak

3190. Ki *ğurbâya mevveddet* emr olunmuş
Olar kimdir bu ħürmet emr olunmuş

Resûla'llâh dedi ol Murtaẓâ'dır
Biri hem Fâtıma ħayrû'n-nisâdır

Dağı evlâdıdır bunlarıñ ey yâr
Benim de evlâdımdır kıılmañ inkâr

Ki her peygamberiñ evlâdı bil sen
Gelürdi kendi şülbünden mu'ayyen

Benim evlâdlarım şülb-i 'Alî'den
Gelüpdür biliñ ol gerçek velîden

Ebü'l-Ğâsım ki ya'nî ibni Aħmed
Dağı hem ibni 'Abdu'llâh Muħammed

Ğüseyn ibni 'Alî hem söylemiştir
Bu üç server rivâyet eylemiştir

İşit günlerde bir gün şâh-ı kevneyn
Şalât-ı şubħı kıldı mâh-ı kevneyn

Mübârek arkasıñ mihrâba verdi
Naşîhat eyleyüp aşhâba derdi

[s.211] Dedi kim ehl-i beytim işte yârân
Emânıñız olupdur havfden her ân³²⁴

3200. Sevüp anları her kim oldı aḥbâb
Ḥudâ'yı sevdi ol kimse budur bâb

Temessük ediñiz anları her gâh
Ki tâ olmayasız 'âlemde gümrâh

Dediler yâ resûla'llâh beyân et
O ehl-i beytiñiz kimdir 'ayân et

Buyurdi ol 'Alî'dir işte ma'lûm
Ḥüseyn ile Ḥasan ol iki mazlûm

Hem evlâd-ı Ḥüseyn'den toḡuz eşḡâş
Bulardır ehl-i beytim cümlesi ḡaş

Bular silsile-i nûr-ı nübüvvet
Olupdur hem sevenler buldı rif'at

Bularıñ eti etimdir mu'ayyen
Daḡi hem ḡanı ḡanımdır mülevven

Bular ma'sûm-durur esmâları hem
Ki olmuş 'arş-ı 'âlâda muraḡḡam

Bulara her kim oldı ise düşmân
Resûle oldı düşmân pes o nâdân

Sebep bunlar îcâd-ı kâ'inâta
Bulardan erdi revnaḡ her şıfâta

³²⁴ Mısraında vezin bozuktur.

3210. Bular maşşûdı oldu her dü-'âlem
Bularla buldı devlet işte âdem

İşit imdi ne söyler ibni 'Abbâs
Demişdir kim buyurdu mefhar-ı nâs

*“Kâle resûla'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: el-E'immtü ve'l-ğuccetü min ba'dî yekün işnâ-'aşera'an evlâdi evvelühüm 'Alî ve âhirühüm el-Mehdî”*³²⁵

Ki benden sonra añañ siz ey ümmet
Olur on iki ol e'imme ħuccet

[s.212] Benim evlâdlarımdan ola zâhir
'Alî'dir evveli hem Mehdî-âhir

Dediler ibni 'Abbâs'a temâmet
Nedir ħikmet bu ħuccet bu imâmet

On ikidir değil eksik ziyâde
'Ayân eyle bu remzi bu arada

Dedi ol ibni 'Abbâs sözi añañ
Cevâb budur su'âliñize diñleñ

Mu'ayyendir resûla'llâh buyurdu
Bunu aşhâbına bir gün tıyurdu

*“Kâle resûla'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: el-E'immetü min-ba'dî bi'adedi nuğabâ'i benî İsrâ'il”*³²⁶

Kelâmında buyurmuş hem muğakğak
Ĥudâ-yı Ferd-i bî-çûn zât-ı muğlak

*“Kâla'llâhu te'âlâ: Ve leğad eğaza'llâhu mîşâka benî isrâ'ile ve be'aşnâ min ħümü'sney 'aşera nağîbâ...”*³²⁷

³²⁵ “Benden sonra imamlar ve ħuccetler 12 tanedir. Birincisi Ali ve sonuncusu Mehdi'dir.”

³²⁶ “Benden sonra ümmetimin imamları Benî İsrâ'il'in nakîblerinin sayısı kadardır.”

Ki ya'nî benî İsrâ'il'den Allâh
Alupdur 'ahd u mişâk oluñ âgâh

3220. Olardan on ikisiñ kıldı nâzır
Olarla emr-i maşşûş içre hâzır

Ki evlâd-ı resûlden on iki nûr
İmâmlardır cihân anlarla ma'mûr

Olardır nuṭfe-i nûr-ı nübüvvet
O nuṭfe içre ol noḳta-yı hikmet

Olardır cevher-i aşliyye bil hem
Anuñ-çün oldular her derde merhem

Ki ol Âdem Şafî'niñ Şît'i gibi
Olupdı işte ol derdiñ tabîbi

[s.213] Nitekim Hâzret-i Âdem atanıñ
Bu deñlü var iken evlâdı anın

Nebî oldı içinden hâzret-i Şît
O idi cevher-i aşliyye işit

Nübüvvet nuṭfesiniñ noḳtasıydı
O baḫr-ı hikmetiñ bil gavṭasıydı

Ki yüz yigirmi dör biñ enbiyânıñ
Risâletle müşerref 'âlâşânıñ

Olupdı cevher-i aşlîsi anda
O nuṭfe içre noḳta ol zamânda

3230. Ki Nûḫ'ıñ Sâm'ı gibi añla ḫâli
Hem İshâḳ'ıñ ol Ya'qûb'ı mişâli

³²⁷ “Ant olsun, Allah İsrailoğullarından sağlam söz almıştı. Onlardan on iki temsilci (başkan) seçmiştik...”, Mâide, 5/12.

Ki yetmiş biñ nebîniñ cevher aşlı
O nuñfe noñtasıydı añla faşlı

Süleymân'ı gibi Dâvûd'uñ uş bil
O Ya'kûb'uñ Yûsuf'ı gibi hoş bil

Ki cevher aşlıyesi Muştafa'nıñ
Olupdı Fâtıma ol meh-liķâniñ

Rivâyetdir resûl-i nûr-ı kudret
Kaçan kim oldı ol Mi'râc'a da'vet

Erişüp Hazret'e buldı merâmıñ
Tenâvül eyledi cennet ta'âmıñ

O kurbuñ eşeriyle cevher-aşlı
Takâzâ eyledi añla bu faşlı

Buluşdı pes Hadîce ile ol nûr
Ne nûrdur kim cihân anıñla ma'mûr

Takâzâ kıldı noñta-yı nübüvvet
Dañi hem anda mâ-i recüliyyet

Bu dört nesne olıcaķ batna dâhil
Nazar kıl gör ki ne şahş oldı hâşıl

3240. Çü andan Fâtıma geldi cihâna
Erişdi yüzi nûrı âsumâna

[s.214] Eger erkek toğaydı şöyle zâhir
Nübüvvet emrine olurdı hâzır

Resûla'llâh çü hatm-ı enbiyâdır
Anuñ-çün cevher-i aşlı nisâdır

Nazar kıl kim aña kim şevher oldı
Aña zevclige lâyıķ Haydar oldı

Ki zîrâ kim imâmet Haydar'ındır
Kemâlatla velâyet Haydar'ındır

Nübüvvet noktası nûr-ı velâyet
Çü geldi bir yere zihî sa'âdet

Bu iki nûr arasından çü sen bil
Niçe şahş zâhir oldu bir nazar kıl

Biri anıñ Hasan hulûk-ı rızâdır
Birisi hem Hüseyin-i Kerbelâ'dır

İmâmet cevherinden bu cevânlar
Temâmet naş'biñ aldılar anlar

Buyurmuşdur resûl-i yüzi ahsen
Hüseyin benden Hüseyin'den ben mu'ayyen

3250. Hüseyin-i Kerbelâ'dan altı evlâd
Olupdı işte kıldım ben saña yâd

Velîkin cevher-i aşliyye ey yâr
'Alî Zeyne'l-'abâ'dır kıldım ızhar

Pes anda idi hüccetle imâmet
O idi cevher-i aşlî temâmet

Ki Zeyne'l-'âbidîn'îñ daği ey yâr
Toğuz evlâdı var idi muğarrer

İçinde cevher-i aşlî muhakkak
Muhammed Bâkır oldu şöyle muṭlak

Muhammed Bâkır'îñ evlâdı bil hem
Yedidir dediler va'llâhu a'lem

Ki cevher aşliye Ca'fer-i Şâdık
İmâmet hüccet oldu aña lâyıq

[s.215] Bunun evlâdına hem yedi derler
Bu deñlü zâhir oldu işbu sırlar

Ki cevher aşlıye Mûsâ-yı Kâzım
Anı sevmek kamu mü'mine lâzım

Mûsâ-yı Kâzım'ın evlâdı ey cân
Temâmet altmış idi olma hayrân

3260. Otuz yedisi kızdır aña anı
Yigirmi üçü erkek bil beyânı

Ki cevher aşlıye 'Alî Rızâ'dır
İmâmet hüccet ol şâha sezâdır

Dediler beşdir evlâdı Rızâ'nın
Muhammed Tağî cevher aşlı anın

Muhammed Tağî'nin evlâdı aña
İkidir dediler bu sözi diñle

'Alî Nakî-dürür cevher-i aşlı
İmâmdır hüccet oldur 'âlî-nesli

'Alî Nakî'nin evlâdı mu'ayyen
Hemân üçdür eşah kavl üzre ahsen

Anın cevher-i aşlısi birâder
Hasanü'l-'Askerî'dir bil ser-â-ser

Hasanü'l-'Askerî'nin dağı hoş bil
Muhammed Mehdî'dir evlâdı uş bil

Ki oldur cevher-i aşlısi ey cân
İmâmet anda hatm oldu kemâ-kân

Bular ma'sûm-durur tâhirdir aşlı
Kesilmez bunların dünyâda nesli

3270. Buyurmuşdur resûl-i mîr-i maḥşer
Muḥammed Muṣṭafâ ol yüzi enver

*“Küllü ḥasebin ve nesebin yenḳatı‘ illâ ḥasebî ve nesebî ilâ
yevmi’l-ḳıyâme”³²⁸*

Ki ya’nî kesilür cümle nesiller
Ḥaseb neseb daḫi küllî aşillar

[s.216] Benim neslim kesilmez tâ ḳıyâmet
Ederler ‘adl ile bu ḫalkı râḫat

Beyt

*Gel ey dil aç gözün terk et fenâyı
Fenâyı terk edüp bulḡıl beḳâyı*

*Oḳu mektûb-ı elfâz-ı ḳadîmi
Bilesiñ anda ol şâhı gedâyı*

*Ḳamu edyân-ı mensûḫdan berî ol
Ḳabûl et özge dîn-i Muṣṭafâ’yı*

*Yakîn bil kim icâd-ı kâ’inâta
Sebep oldur öḡüd fehîm et burayı*

*Marîzâ ḡayre bakma iste her dem
‘Aliyyü’l-Murtaẓâ’dan ḫoş-devâyı*

*Odur bil luṭfı çok sultân-ı ‘âlem
İnanmazsan oḳu gel **hel** etâyı*

*Bulam dersen dü- ‘âlemde ḫayâtı
Göñülden sev Ḥasan ḫulḳ-ı rızâyı*

3280. *Ḥüseyn’dır ḳamu mü’minde îmân
Gözün aç bil şehîd-i Kerbelâ’yı*

³²⁸ “Her hesap ve nesep kesilecektir; ancak benim hesabım ve nesebim kıyamete kadar kalacaktır.”

*Göñülde şakla mihr-i ‘Âbidîn’i
Anîñ mihri verir kalbe cilâyı*

*Muhammed Bâkır’ın râhında kurbân
Edegör cânı bul her dem şafâyı*

*Gulâm ol Ca‘fer’e geç cân u serden
Dâ‘im zıkr edegör Kâzım Rızâ’yı*

*Muhammed Taķf‘dir kân-ı mürüvvet
Naķi‘dir mihrâb-ı göñlüm sarâyı*

*Îmâmu’l-‘Askerî Mehdî-yi hâdî
Dü-‘âleme verir bunlar ziyâyı*

*Ey Giryânî bulardan ġâfîl olma³²⁹
Bular nûrı tutar arz u semâyı*

[s.217]

Dîger

*Muķî‘ ol emrine ey cân Hudâ’nîñ
Ĥabîb-i nûr-ı Yezdân Muşafâ’nîñ*

*Bulasîñ çün hayât-ı câvidânı
Oķu nâmını her dem Murtażâ’nîñ*

*Gürûh-ı ehl-i taķvâ kıbleġâhı
Cemâlîdir Ĥasan ġulķ-ı rızânîñ*

3290.

*Anîñ medġini yâd et ki eresîñ
Vişâline Ĥüseyn-i Kerbelâ’nîñ*

*Ĥarîķ-i ehl-i beyte kııl ki ġidmet
Göresîñ luķfinı Zeyne’l-‘abâ’nîñ*

*Muhammed Bâkırın nâmını her dem
Oķu ki tâ bula şafâyı cânîñ*

³²⁹ Mısraında vezin bozuktur.

*Gulâm ol Ca‘fer’e geç cân u serden
Muhibbî olagör Kâzım Rızâ’nıñ*

*Taķî’dir ehl-i dîniñ pîşvâsı
Naķî’dir melce-i şâh u gedâniñ*

*Ey Giryânî yolunda cân veregör³³⁰
Hasanü’l- ‘Askerî Mehdî-zamânıñ*

Ve Lehü Eyzân

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

*Kâşif-i sırr-ı haķâyık çün Muḥammed Muştafâ
Maṭla‘-ı nûr-ı dekâyık maḥrem-i zü’l-kibriyâ*

*Hâdf-yi ins ü melâ’ik hem îcâd-ı kâ’inât
Çün demiş şânında ol Ḥaḳḳ işte **levlâk lemâ***

*Şîr-i Yezdân yâr-ı Aḥmed sensiñ ey şâh-ı Necef
Bâb-ı ‘ilm-i Muştafâ’sıñ yâ ‘Aliyyü’l-Murtażâ*

*Du‘âcın Ḥaḳḳ’ıñ resûli meddâhın Cibrîl Emîn
Zâkirin ins ü melâ’ik vaşfın eder **hel etâ***

3300. *Ol Ḥasan ḥulḳ-ı rızâdır tâlibin maṭlûbı uş
Ḳible-i Beytü’l-Ḥarâm’ı ol Hüseyin-i Kerbelâ*

[s.218] *Çün ‘Alî Zeyne’l-‘abâ’yı hem Muhammed Bâķır’ı
Ca‘fer ü Kâzım Rızâ’yı sevmişiz cândan şehâ*

*Bil imâm-ı ehl-i ḥaḳ ‘âlemde bunlardır yaķın
Sevmeyene la‘netim var şad hezârân dâ’imâ*

*Çün Taķî vü bâ-Naķî’dir müttaķiler rehberi
‘Askerî hem ol Muḥammed Mehdî-yi kân-ı vefâ*

³³⁰ Misraında vezin bozuktur.

*Bunları zikr eyle ey Giryânî dilden rûz u şeb
Çünkü bulardır bilürsün cümle derdlüye devâ*

Ve Lehü Eyzân

*Ey gönül sen ne yatarsun dü cihândan bî-haber
Küfr ü 'işyândan müberrâ oluban eyle hâzer*

*Muştafâ'yı Murtaẓâ'yı dâ'imâ medh eylegil
Anları inkâr edenler mel'ûn u müşrik kefer*

*Hadîce vü Fâtıma'ya eylegil her dem niyâz
Pâkizeleridir anlar in-cihân ve'l-uḥâr*

*Şâh Hasan'ın şâh Hüseyin'in rûhuna olsun selâm
Anları şehîd edüpdür ol Yezîd mel'ûn u ḥar*

*Birine zehr-i helâhil verüben etdi şehîd
Birisi hem teşne-leble kıldı 'uḳbâya sefer*

3310. *Ol 'Alî Zeyne'l-'abâ'nın hem Muhammed Bâkır'ın
Vaşfını eyler dem-â-dem anların cinn ü beşer*

*Ca'fer-i Kâzım Rızâ'ya kıl tazarru' her zamân
Anlara bugz eyleyenin cânına olsun saḡar*

*Şâh Taḳî vü bâ-Naḳî'ye mü'minâ ikrârı kıl
Ol Ebâ Müslim mişâli şalla münkire tîr*

*'Asker ile Mehdî şâhib-i zamâna ey aḡî
Dâ'imâ kılğıl şalâtı erişe lutf-ı eşer*

*Bu Kuşûrî ḥânedânın bendesidir bendesi
Dilerem uḡrâda anlar bendeye kıla ḡafer*

[s.219] **Der-beyân-ı Emîrû'l-Mü'minîn 'Alî Kerrema'llâhu Veche**

Ḳâfiyetü'l-Bâ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

*Gel ey nâkil yeter bu söz küşâd eyle yine bir bâb
Beyân et mevt-i Haydar'dan diliñde var iken uş tâb*

*Niçe göçdi bu dünyâdan ne cevri erişdi 'adâdan
Haber ver sen bu ma'nâdan edelim gözyaşın seyl-âb*

*Havâriclerle ceng etdi gerü geldikde çün Haydar
Oturdı Kûfe şehrinde ederdi zıkr-i Hak ıtnâb*

*Rivâyetdir işit birgün Mu'âvîye edüp efkâr
Dedi ben mi ölem evvel yâhud ol Haydar-ı Vehhâb*

*Bunu bilmek için Şâm'dan 'Alî katına üç kimse
Şalupdı kim mekâ'idle ala bu hâlden isticvâb*

3320. *Pes anda ol kişiler kim erişdi Kûfe şehrine
Çü bildiler ki mescitde 'Alî hem cümle-i aḥbâb*

*Erişdi mescide biri görür kim va'z eder Haydar
Nidâ kılup dedi biliñ Mu'âvî öldi ey aşhâb*

*Pes andan birisi girdi bu sözi eyledi taşdîk
Dedi öldi Mu'âvîye işitsün cümle şeyḫ ü şâb*

*Anıñ ardınca hem biri girüp kıldı nidâ ol ân
Dedi öldi Mu'âvîye bu sözde degiliz kezzâb*

*O dem işbu cevâba nûr-ı kudret
Kulaḫ vermeyüp etdi va'za ḡayret*

*Pes ol şâha dedi bir niçe yârân
Niçün sen olmadıñ bu söze şâdân*

*Ki biz olduk bu sözde cümle memnûn
Niçün sen oturursuñ böyle maḥzûn*

*İşitdikde bunu şâh-ı velâyet
Mübârek başına kıldı işâret*

Dedi başım şakâlım işbu tonum
Kamusuna bulaşmadıkça hûnum

[s.220] Baña ermeyicek evvel şehâdet
Biliñ ölmez Mu‘âvîye hıyânet

3330. Bu üç kişiyi Şâm’dan ibni Süfyân
Şalupdı kim bile bu hâli yârân

İşidüp bunu ol üç kimse nâ-gâh
Çıkuban tutdılar Şâm’dan yaña râh

Mu‘âvîye’ye varup söylediler
Bu hâlden aña müjde eylediler

İşidicek Mu‘âvî oldı çok şâd
Bunuñla oldı gönli gamdan âzâd

Ḳâfiyetü’t-Tâ

Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün

*İşit imdi şehâdet-i ‘Alî’den işte nakliyyât
Rivâyet çoçdur ammâ biz edelim şerh-i cüz’iyyât*

*Dediler ibni Mülcem kim aña nâm ‘Abdu’r-raḥmân’dır
Ḥavâric’den idi pes ol eşîr olmuş idi biz-zât*

*Meger günlerde birgün ol gezerdi Kûfe şehrinde
Çü sem‘ine şadâ-yı def erişdi anda fî’l-hâlât*

*Revân oldı pes ol gümrâh şadâdan yaña tutdı râh
Görür kim çıçdı bir ‘avrat güzeldir gâyetü’l-gâyât*

*Göricek anı ol fâsık olur ol ‘avrata ‘âşık
Vişâlinden taleb kıldı bu resme kıldılar işbât*

*Dedi ‘avrat aña ey yâr benim bir teklifim var bil
Anı ger edesiñ icrâ çü benden alasıñ lezzât*

3340. *Dedi ol ibni Mülcem kim murâdıñ ne ise söyle
Anı ben tez edem icrâ nedem hüsünüñe kaldım mât*

*Dedi ‘avrat sözüm aña murâdım katl-i Haydar’dır
Anıñ ger kesesiñ başın saña meyl eylerem kat kat*

*Ki zîrâ Haydar-ı kerrâr Havâriclerle ceng etdi
Ki bir kardaşım öldürdi dañi niçe ta‘allukât*

Meşnevî

[s.221] *İşitdikde bunı ol fî‘l-i bâtıl
Vişâl içün bu söze oldı kâ‘il*

*Pes ol ‘avrat dedi şemşîriñi sen
Baña ver râzî olduñuñ bilem ben*

*İşitdi bu cevâbı ibni Mülcem
Tâğın ol ‘avrata şundı hemân-dem*

*Alup tîği pes ol mel‘ûne ‘avrat
Zehirle verdi pes ol tîğe zînet*

*İki âdem dañi buldı hıyânet
Edeler ibni Mülcem’e i‘ânet*

*Bular bu hâlde iken şâh-ı merdân
Şabâh namâzını kıлмаğa ol ân*

*Çıkup kendi mağâmından giderken
Çü mescitden yana ol ‘azm ederken*

3350. *Gelüp bir niçe kuşlar şâha karşı
Fiğân eyledi yüzi mâha karşı*

*Tutub dâmen-i pâkin Murtażâ’nıñ
Edüp feryâd dökerler dîde-kanıñ*

Hasan hulk-ı rızâ pes ol zamânda
Diledi men' ede kuşları anda

Ḳâfiyetü's-Sâ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Göricek bunı çün Haydar dedi kılma cezâ îrâs
Bu kuşlar ey ciger-gûşem ederler mâtemim ihdâs

Pes andan mescide girdi namâza eyledi niyyet
Yüzünü secdeye koydı ederdi zıkr-i Haḡ ebḡâs

Çü geldi ol münâfiḡlar görürler secdede Haydar
İkisi ḡarb eder evvel velî şaḡladı Müstegâs

O demde ibni Mülcem kim çü gördi Haydar'ı tan'maz
Dedi kim işte fırsattır bu ḡaldı tıḡime mîrâs

Ḥavâle eyledi ol dem zehrnâḡ tıḡı ol mel'ûn
O şâhiñ başını urdı beḡâyâ eyleye eb'âs

[s.222] Degicek ol zehrnâḡ tıḡ mübârek farkını yardı
Yüzüne ḡan revân oldı dedi yâ Rab yâ Ḡıyyâs

Şükür erdim murâda ben şehâdet rütbesin buldum
Resûlden yaña tutdum râh o mülke oldum uş ḡarrâs

Meşnevî

3360. Ḥasan ile Ḥüseyn ol demde nâ-gâh
Gelüben gördüler ḡan içredir şâh

Bu ḡâli göricek feryâd ederler
Alup şâhı maḡâmına giderler

Dediler ey ata bize 'ayân et
Bu zaḡmı saña kim urdı beyân et

Dedi şâh kim anı söylemem aşlâ
Hudâ eder anı elbetde rüsvâ

Kaçan kim Murtażâ oldu zaḥımnâk
İşidüp Kûfe halkı oldu ğamnâk

Dediler Ḥaydar'ı bir kimse ey yâr
Namâz içre gelüp kılmış zaḥımdâr

Kaçan şâhı urıcaḡ ibni Mülcem
Kaçup giderdi şöyle göñli pür-ġam

Çü Kûfe'den bir âdem nâgehânî
Ki râst gelüben çün gördi anı

Görür kim ḡorḡudan yüregi yanmış
Elinde şemş'îri kıana boyanmış

Hemân-dem dedi aña kimsiñ ey yâr
Ki yoḡsa sen misiñ ḡâtil-i Ḥaydar

3370. Çü inkâr edeyim derken münâfıḡ
Ne'am geldi diline nâra lâıyık

Pes ol kimse anı tutub getürdi
Ḥuzûr-ı ḡazret-i şâha yetürdi

Dedi şâh bunı ḡabs ediñ hemân siz
Şehîd olur isem vermeñ emân siz

[s.223] Şehîd olduğumı çünki göresiz
Bu mel'ûna hemân bir ḡarb urasız

Pes andan soñra başladı du'âya
Münâcât eyledi ol kibriyâya

Şehâdet-i 'Alî'de çok rivâyet
Olunmuşdur daḡi dürlü ḡikâyet

Velî biz muhtaşarca söyleyelim
Güneşden zerresin nakl eyleyelim

Du‘âsını çü hatm etdikde Haydar
Vaşiyyet etmege başladı bihter

Edüp evlâdına pend ü naşîhat
Dedi işte budur size vaşiyyet

Kaçan kim rıhlet edem ben bekâya
Nazar kılıñ bu dîvâr-ı sarâya

3380. Bu dîvârdan olur bir levh nümâyan
O levhiñ üstüne koñ beni ey cân

Kefen nâzil olur baña semâdan
Koşulu nesneler gelür Hudâ’dan

Ederler hem beni tağsîl ü tekfîn
Namâzımı kılıñ ancağ siz ol hîn

Beni bir tâbûta koyup götürüñ
Budur sözüm yerine hoş yetürüñ

O tâbûtuñ başı nereye meyyâl
Olursa hafr ediñ ol yeri der-hâl

Beni defn edesiñiz ol arada
Çü kabrim setr ediñ budur ifâde

Sözi tekmîl edicek şâh-ı efham
Gayıbdan bir şadâ geldi hemân-dem

Dedi ey ehl-i beyt şîr-i Mevlâ
Çıkup taşra koyuñ hücreyi tenhâ

Demiş kim ehl-i beyt biz bu şadâyı
İşidicek bırağdıķ Murtaẓâ’yı

[s.224] Kamumuz taşra çıkdık dîde giryân
Velî oldık bu işde katı hayrân

3390. Bu resme tutmuş iken anda yâsı
Çü geldi hücreden tevîd şadâsı

İşitdik bir nidâ hem anda nâ-gâh
Dedi gitdi Muḥammed dünyâdan âh

Şehîd oldu daḥi hem şâh-ı merdân
Dirîgâ ümmetiñ hâli perîşân

Bular eyleyecek ‘uḳbâya rıḥlet
Daḥi kim eylesün ümmete hürmet

Erişdi sem‘imize çünki bu râz
Daḥi ol hücreden gelmedi âvâz

Gelüp ol hücre-i şîr-i Hudâ’ya
Çü gördük rıḥlet etmiş ol beḳâya

Ki ğasl olmuş kefen sarılmış aña
Mu‘aṭṭar ḳoḳular saçılmış aña

Namâzını edâ etdiler anda
Alup defn etmege gitdiler anda

Ne emre kim olar olmuşdı me’mûr
Edüp öyle olundı ḳabre mestûr

Beyt

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

*Gitdi dünyâdan dirîgâ ol ‘Aliyyü’l-Murtaẓâ
Ḳılmadı gerdûn-ı ğaddâr şîr-i Yezdân’a vefâ*

3400. *Hânedân-ı Muṣṭafâ’nın ḥâtırı oldu şikest
Pes yetîm ḳaldı olar uş ḥasretâ vü firḳatâ*

*Ehl-i beyt ‘adâ elinde kaldı ey gerdûn-ı dûn
Ne sebepden sen bu zulmı anlara gördüñ revâ*

*Ne ‘aceb ‘adâ-yı dîni şâd edersiñ dem-be-dem
Muştafâ’nıñ âlini maḥzûn edersiñ dâ’imâ*

*Niçe eylesün taḥammül cevri-i gerdûna bu dil
Bir dem içre gönderir bizden yaña ol biñ belâ*

[s.225] *Bunca aşḥâb-ı şafânıñ işini zâr eylediñ
Yok mıdır aşlâ mürüvvet sende gerdûn-ı cefâ*

*Eksik olmaz ne ‘aceb zülf-i zîbâdan bâd-ı sâḡ
Târ u mâr eyler teliniñ her birin ol bir yaña*

*Kimse sürmez bu fenânıñ zevkini başdan başa
Âhiri gerdûn anı bir derde eyler mübtelâ*

*İşte Giryânî Kuşûrî ḡatm edüpdür kışsayı
Ġayrı yüzden naḡl-i kışşa câ’iz oldu muṡlaḡa*

**E’imme-i İsnâ-‘Aşer Menâkıb-ı Hâllerinden Bir Şemme
Beyân Olunur**

Ḳâfiye-i Cîm

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

*Gel imdi bu rivâyete ḡulaḡ tut cân gözüñi ac
Bu bahre olagör ġavvâş edesiñ nesneler iḡrâc*

*Size naḡl edeyim faḡl-ı imâmeynden çü bir şemme
Güneşden zerredir bu bil deñizden ḡatre aldım bac*

3410. *Ki çünki on iki oldu imâmet ile hem ḡüccet
Bularıñ nesli bâḡîdir kesilmez deñizden emvâc³³¹*

³³¹ Mısraında vezin bozuktur.

*Bular âl-i Muḥammed'dir bular ol nûr-ı Aḥmed'dir
Bular aşḥâb-ı emceddir buları başına kıl tâc*

*Buların dâmeniñ tutğıl olagör râhına sâlik
Tarîk-i müstaḳîm ancaḳ buların yoludur ey ḥac*

*Bular evlâdına ḥürmet edegör bulasın rif'at
Bular nokṭa-yı nübüvvet bular luṭfına biz muḥtâc*

*Buyurmuşdur resûla'llâh benim ol ehl-i beytim uş
Ki beñzer keştî-i Nûh'a girenler olmaya târâc*

*Bular ma'sûm muṭahhardır bular bil ḥalka rehberdir
Bular sâḳî-yi kevşerdir bulardır 'âleme sirâc*

*Bular şâḥib-livâdırlar vaşî-yi Muştafâ'dırlar
Ki ḥüccet-i Hudâ'dırlar ḳamu derde bular 'ilâc*

*Bular şâḥib-velâyetdir bular nûr-ı hidâyetdir
Bular kân-ı kerâmetdir sevenler geydiler dîbâc*

[s.226] *Buların ḥürmetin tut hem çehâr-deh ma'sûm u pâkiñ
Bular 'aşḳ semâsına gönül mihriyle kıl mi'râc*

*"Ḳâle resûla'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: Men
mâte 'alâ ḥubbu âl-i Muḥammed mâte şehîdâ"³³²*

Meşnevî

*İmâm-ı evvel ol şîr-i Hudâ'dır
Ki ya'nî bil 'Aliyyü'l-Murtaẓâ'dır*

3420. *İkincisi Ḥasan'dır fehm ediñ siz
Anıñ bir şemme naḳliñ edelim biz*

*Aña peder 'Alî zevc-i Betûl'dür
Anası Fâtîma binti resûldür*

³³² "Kim Muhammed'in soyundan gelenleri severek ölürse şehit olarak ölmüştür."

Rivâyetdir resûl-i âferîde
Ki birgün hücresinde ol güzîde

Oturup eyler iken hâlini yâd
Çıkageldi hemân ol iki şeh-zâd

Hüseyn'le Hasan ol *kurretü'l-‘ayn*
İdi kim dediler ey nûr-ı kevneyn

Yahûdîler bugün bayram ederler
Harîr tonlar giyüp zevke giderler

Şamu etfâl giyinmiş câme-i pâk
Bizim yok câmemiz olduk çü gamnâk

İşidicek resûl bunlar bukâsîñ
Bulara giydirir cennet libâsîñ

Dediler yine bil ey ceddimiz sen
Olarîñ var devesi katı ihsân

İşidüp dedi ol hulk-ı hamîde
Deve benim size ey nûr-ı dîde

3430. Omuzı üstüne aldı oları
Dediler devenin vardır yuları

Kaçan ol deve yularîñ çekerler
Döner her yaña ‘af deyü çökerler

[s.227] Resûla’llâh o saçın âşikâre
İki bölük edüp verdi olara

Hasan çekdi mübârek saçı ol dem
Dönüp ‘af dedi ol nûr-ı muḩaddem

Pes andan ol Hüseyn çekdi saçı
Yine ‘af dedi ol derdin ‘ilâcı

Erişdi Cebrâ'îl pes anda nâ-gâh
Dedi kim epsem ol ey nûru'llâh

Eger bir daği 'af derseñ ey Aḥmed
Söner nâr-ı cehennem çün mü'ebbed

Cehennem ehliniñ cümle günâhı
Ki 'afv olur tutarlar zevke râhı

Gel ey dil aña sen işbu beyânı
Buları bilmege aç 'ayn u cânı

Ne ḥürmet kıldı gör sıbtyne ol nûr
Ne nûrdur kim cihân anıñla ma'mûr

3440. Anıñ dostluğuna ḥalk oldu 'âlem
Bu gerdûn-ı mu'allak cinn ü âdem

Ḥudâ kıldı anı öz kendiñe yâr
Anıñ 'aşkıyla kıldı 'âlemi var

Cihânıñ cânıdır cânân cenânı
Odur seyr eyleyen heft-âsumânı

Gürûh-ı enbiyâda efḍal oldur
Ḳamu 'ilm-i kemâlde ekmel oldur

Na't-ı Şerîf
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Gel ey mü'min ḥabîb-i kibriyâdır bil resûla'llâh
Şefî'dir müznibe derde devâdır bil resûla'llâh

Ḳamu mürsellere server olupdur Aḥmed ü Maḥmûd
Ki cümle ins ü cinne reh-nümâdır bil resûla'llâh

Mekân-ı bî-sirâc içre çü şemsîveş ziyâdır ol
Cemâl-i şevki çün bedr-i dü-câdır bil resûla'llâh

[s.228]

*Şefâ‘at menbâ‘ıdır hem haķâyık dürrünñ kânı
Ėarîb ü bî-kese hem mültecâdır bil resûla’llâh*

*Beşîr oldur nezîr oldur çü geldi ‘âleme rahmet
Nebîler efdali nûr-ı Ėudâ’dır bil resûla’llâh*

*Nübüvvet emri ĥatm oldı Muĥammed Muştafâ’da hem
Bu müznib ümmete şefî‘ ‘aţâdır bil resûla’llâh*

3450.

*Odur maķbûl-i Ėazret hem taķarrub-ı **ķâbe ķavseyn**
Mu‘ayyen cümleden ķadri ‘alâdır bil resûla’llâh*

*Deñizler ger midâd olsa cemî‘ ins ü cin kâtib
Yazamaz vaşfinı bî-intihâdır bil resûla’llâh*

*Ėuşûrî medĥin ol şâhñ gerek dâ‘im ķılasıñ yâd
Ki cümle zûlmet içre rû-şenâdır bil resûla’llâh*

Ve Lehü Eyzân

*Elâ ey kâşif-i esrâr şefâ‘at ıssı Muştafâ
Elâ ey maţla‘-ı envâr ĥabîb-i sırr-ı kibriyâ*

*Yüzüñdür **şems ve duĥâ**³³³ ki ‘aynñ ĥudretu’llâhdır
Çü dendânñ ziyâsından gider yola ķamu ‘amâ*

*Şefî‘ü’l-müznibîn sensin penâh-ı mücrimîn sensin
Ėudâ sırrına vâķıfsıñ şânıñdır **levlâk lemâ***

*Çü şadr-ı bedr-i ‘âlemsiñ daĥı seyyid-i âdemiñ
Sebeb-i var-ı kevneysiñ seniñle cân olur iĥyâ*

*Sensiñ maĥfûr-ı yâr-ı Ėaķ teķaddümde te’ahĥürde
Anuñ-çün rahmeten li’l-‘âlemînsiñ ey yüzi aşfâ*

*Mübârek vechiñ nûruna degildir zerre âfîtâb
Çü nûr-ı ĥudretu’llâhsıñ ki sensin maķşâd-ı aķşâ*

³³³ “Güneşe ve onun aydınlığına and olsun.”, Şems, 91/1.

*Şerî'at bâbını açdıñ kemâlâtı beyân etdiñ
Çü emr ü nehyi bildirdiñ 'ayân oldu kamu aḥfâ*

3460. *Cihâna gelmese idiñ n'olaydı 'âşîler ḥâlî
Şükür ol Rabbî Yezdân'a seni kıldı bize 'atâ*

*Îmâm-ı enbiyâ sensin ümîd-i evliyâ sensin
Rehber-i etḳıyâ sensin ki sensin emîn esmâ*

[s.229] *Seniñ vaşfiñi şerḥ etmege diller ola mı kâbil
Yazar olsa kamu 'âlem medâd ola vü ger deryâ*

*Degildir medḥiñe maḳşûd şefâ'atîñ umageldik
Yaraşur mı edem medḥiñ ki meddâḥıñ ola Mevlâ*

*Biz ancaḳ zelîl ḳuluz ḳamudan za'îfîm za'îf
Şefâ'atden ba'id etme budur sen Ḥazret'e recâ*

*Ne ğamdır bunda Giryânî şefî' olduğda Muḥammed
Hezârân 'afv olur ḥaṭâ mükedder olmağıl aşlâ*

Meşnevî

*Gel ey dil añladıñsa işbu râzı
Çü eyle nehy-i Ḥaḳ'dan ihtirâzı*

*Ḥudâ'nıñ ismini zıkr eyle her-bâr
'İbâdet ḳıl vücûduñ yaḳmaya nâr*

*Şalât-ı ḥamseyi her dem edâ ḳıl
Ḥudâ râhında hep varıñ fedâ ḳıl*

*Daḥi şâ'im olup vergil zekâtı
Dü-'âlemde bulasıñ ol necâtı*

3470. *Gücüñ yetdikçe eyle ḥaccı icrâ
Oḳu Ḳur'ân'ı rahmet ede Mevlâ*

Ki ol şer‘a muhâlif bir iş etme
Resûl emr etmedigi yola gitme

Ne kim var râh-ı dînde farz u sünnet
Ki icrâ etmege et sa‘y ü gayret

Şerî‘atde eger olduñsa kâmil
Olursuñ muṭlaḳa her bâbda fâzıl

Ṭarîḳatde olur her işlegiñ saĝ
Ḥaḳîḳat ma‘rifetde hem yüzüñ aĝ

Yine biz eyleyelim söze bünyâd
Nedir maḳşûd anı biz edelim yâd

İmâm-ı şânî kim ol ibni Ḥaydar
Ḥasan’dır nâmı sıbt-ı mîr-i maḥşer

[s.230] Şehîd etmiş anı gör ḳaḅı mel‘ûn
Daḥi ḳaḅı maḥâlde oldu medfûn

Daḥi ḳaç yıl ‘ömür sürmüş temâmet
Anı cümle edem saña ḥikâyet

Ḳâfiyetü’l-Ḥâ

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

*Mu‘âvî ḳünkü ĝaşb etdi ḥilâfet mesnedin izâḥ
Diledi oĝlı Yezîd’i velî-‘ahd ede ol fezzâḥ*

3480. *Dedi lîkin ‘Alî oĝlı Ḥasan dünyâda olduḳça
Benim oĝluma uymaz ḥalk edelim ḳatline ilḥâḥ*

*Çaĝırdı dedi Mervân’a Medîne’ye revân ol ĝit
O Ca‘de binti Eş‘aş kim imâma zevce ol ḳubbâḥ*

*Selâm söyle aña benden verem ben elli biñ dirhem
Daḥi oĝlum Yezîd’e hem anı ben eyleyem nikâḥ*

*Ki ol zevc-i Hasan katline tezce eylesün çâre
Bu va‘de üzre ben anıñ edeyim gönüñü efrâh*

*İşitdi bu sözi Mervân Medîne şehrine geldi
Buluşdı Ca‘de ile ol o va‘di eyledi işrâh*

*Qabûl eyledi ol ‘avrat dedi baña gerekdir sem
Aña tâ kim verem içe ki andan bulmaya iflâh*

*İşitdi çün bunı Mervân çıkardı zehr-i kâtîli
Dedi al ver bunı içsün ki bundan bulmaz ol necâh*

*Pes aldı zehri ol ‘avrat gözetdi katline fırsat
Görür birgün uyur hâzret dedi buldum henüz miftâh*

Meşnevî

*Görür ‘avrat Hasan hulk-ı rızânıñ
Ki bir kûze turur yanıñda anın*

*Anıñ ağızını açdı pes o hâ’in
İçine dökdi zehri bellü bayın*

3490. *Ki ol ‘avrat işini tekmiñ etdi
Tutub ol kûzeniñ ağızını gitdi*

[s.231] *Kaçan kim ol imâm uykuya tırdı
Ki cedd-i Muştafâ’yı düşde gördi*

*Dedi kim ey ciğer-güşem baña sen
Eriş tez katı müştâkım saña ben*

*Göricek bu düşü uyandı ez-hâb
Dedi Zeyneb’e ey hem-şîre ver âb*

*Getür bir şu edem def‘-i harâret
Zîâ ceddîm beni ister bu sâ‘at*

Getürdi kûzeyi çün verdi Zeyneb
Anı içmege urdı ol imâm leb

İçicek dedi yürek yârelendi
Bu ne âbdır cigerim pârelendi

Getürdi ol Hüseyn-i Kerbelâ'yı
Dedi terk eyledim ben bu fenâyı

Ki tıtdum işte ceddinden yaña râh
Benim-çün etmeyesîñ zâr ile âh

Gelen gitmek içündür bil peyâmı
Şükür Hakk'a ki buldum bu maqâmı

3500. Bunı böyle diyüp kıldı vaşiiyet
Daği hem söyledi anda naşîhat

Mübârek cigeri ağzından âhîr
Çü yetmiş pâre olup düşdi zâhir

Hemân-dem teslâm etdi Hakk'a cânı
Bırakdı gitdi bu fânî cihânı

Ki techîz tekfîn edüp aña ol gün
Bâkî'de eylediler anı medfûn

Çü 'ömri kırk yedi yıl dediler hem
Rivâyet böyledir va'llâhu a'lem

*“Kâle'n-nebî 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ hubbu 'âl-i
Muhammed mâte meğfûran lehü”³³⁴*

[s.232] **Kâfiyetü'l-Hâ**
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

³³⁴ “Kim Muhammed'in ailesini severek ölürse bağışlanmış olarak ölmüştür.”

*Gel imdi bu rivâyete kulak tut olmağıl küstâh
İmâm-ı şâlişin naqlin işidüp eyle istinsâh*

*Hüseyn-i Kerbelâ'dır ol ki ibni Murtażâ'dır ol
Çü sıbt-ı Muştafâ'dır ol anası Fâtıma bî-râh*

*Ne zulm eyledi gör 'adâ Hasan'dan soñra ol şâha
Ki kaşd etdi Yezîd mel'ûn ri'âyet etmedi olmâh*

*Haber şaldı Hüseyn'e kim ede ol kendüye bî'at
İşitdi pes imâm anı o söze vermedi şımâh*

*İmâma bu yañadan Kûfîler çok nâme şaldılar
Dediler Kûfe'ye gel kim edelim bî'at-ı ressâh*

3510. *Bunuñ üstüne cem' etdi imâm etbâ' u eşyâ'ın
Çıkup pes Mekke'den gitdi Irâk'a toğrı 'âlî-kâh*

*Bu yañadan Yezîd mel'ûn haberdâr oldu bu hâlden
Ziyâd oğluna bildirdi şala yoluña 'asker tâh*

Meşnevî

*Ziyâd oğlı ol 'Abdu'llâh-ı ebter
Müheyyâ eyledi bir haylî leşker*

*'Ömer Naḥis Şumeyrî kıldı serdâr
Hüseyn'in yoluña şaldı o murdâr*

*Yezîd'e bî'at etsün söyleyeler
Kâbûl etmez ise katl eyleyeler*

*Bu emr üzre çü yola girdi anlar
Hüseyn'e Kerbelâ'da erdi anlar*

*Dediler aña kıl Yezîd'e bî'at
Kâbûl etmedi ol şâh kıldı la'net*

Fırât'ın yolunu bağladı anlar
Pes andan cenge tırdı bî-âmânlar

Ki yetmiş iki aşhâb ile anı
Şehîd eylediler ol hânedânı

[s.233] Esîr eylediler ehl ü 'ıyâlin
Götürdüler katına bed-fi'âlin

3520. Hüseyin-i Kerbelâ elli sekiz yıl
'Ömür sürüp şehîd oldu yakîn bil

Mersîye

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Yine bir bâd-ı muhâlif degdi dil eyvânına
Târ ü mâr eyledi cismiñ kondı bûm vîrânına*

*Aç gözün bir kez nazar kıl Kerbelâ meydânına
Gör neler eyledi 'adâ ol 'âlem-sulţânına*

*La'net olsun ol Yezîd-i bed-fi'âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfık ol Hüseyin'in kanına*

*Korımadıñ hergiz Hudâ'dan etmediñ bir dem hayâ
Hânedân-ı Muştafâ'ya eylediñ bî-had cefâ*

*Ol sebepten işte olduñ la'net-i Hakk'a sezâ
Şu'le-i dîn ü îmândan hem ebed olduñ cüdâ*

*La'net olsun ol Yezîd-i bed-fi'âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfık ol Hüseyin'in kanına*

*Demediñ mi hâdim-i dergâh-ı Mevlâ'dır Hüseyin
Kurretü'l-'ayn habîb-i kibriyâdır Hüseyin*

*Nûr-ı çeşmim Hakk velîsi Murtażâ'dır Hüseyin
Zîver-i merkez-i hâk ferzend-i Zehrâ'dır Hüseyin*

*La‘net olsun ol Yezîd-i bed-fi‘âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfîk ol Hüseyn’iñ [kanına]*³³⁵

3530. *Bu ne işdir kim habîbiñ âline oldu yâ Rab
Zulm ü eşrâr ü münâfîkla ‘âlem tıldı yâ Rab*

*Lâle-i bâğ-ı velâyet ne ‘aceb şoldı yâ Rab
Hâtem-i mülk-i Süleymân dîvleri buldı yâ Rab*

*La‘net olsun ol Yezîd-i bed-fi‘âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfîk ol Hüseyn’iñ kanına*

*Bu ne yâ Rab çarh-ı gaddâr ‘aks-i devrân eyledi
Hâşılât-ı tohm-ı zulmi ‘âleme nân eyledi*

[s.234] *Bu ne bâddır esdi yâ Rab dîdeler kan eyledi
Yıkdı ol kaşr-ı şâhı mülki perîşân eyledi*

*La‘net olsun ol Yezîd-i bed-fi‘âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfîk ol Hüseyn’iñ kanına*

*Akma ey âb-ı Fırât çok eyleme mevc-ıhizâb
Nâr-ı hasret kaddiñi dâl eylesün bağıñ kebâb*

*Cümle mahlûk senden olmuşken mu‘ayyen behre-yâb
Hânedân-ı Muştafâ içmedi âh bir kıatre âb*

*La‘net olsun ol Yezîd-i bed-fi‘âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfîk ol Hüseyn’iñ kanına*

*Arttı yine derd-i dilim dîde kan ağlar bugün
Zâr eder tırmaz kafesde murg-ı cân ağlar bugün*

3540. *Ağla ey Giryânî sen de cümle cân ağlar bugün
Ay u gün burc u kevâkib âsumân ağlar bugün*

³³⁵ Nüshada “cânına” şeklinde yazılmıştır.

*La ‘net olsun ol Yezîd-i bed-fi ‘âlin cânına
Niçe girdiñ ey münâfiķ ol Hüseyñ ‘iñ kanına*

Dîger Merşiye

*Mü ‘minâ sen aç gözüñi ol Hüseyñ sultâna bak
Ol Yezîd mel ‘ûn niçe zulm eyledi ol hâna bak*

*Bir nazar kıl Kerbelâ ‘ya ol akan alkana bak
Râh-ı Hâķ ‘da cân veren ol yetmiş üç merdâna bak*

*Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân ‘a bak
Hânedân-ı Muştafâ ‘ya etdiği ‘işıyâna bak*

*Çün Hüseyñ oldu şehîd pes mü ‘minîn kan ağladı
Hâmil-i arş-ı melâ ‘ik yerde insân ağladı*

*Tag u taş vuḥûş u tuyûr mûr u mârân ağladı
Ol sebepten ehl-i İslâm dem-be-dem kan ağladı*

*Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân ‘a bak
Hânedân-ı Muştafâ ‘ya etdiği ‘işıyâna bak*

*Ol Yezîd mel ‘ûn Hüseyñ ‘e zulüm ezyâd eyledi
Muştafâ âlini maḥzûn gönîlünü şâd eyledi*

[s.235] *Ol ‘Alî evlâdına çün hicv bünyâd eyledi
Şâh-ı şehîd Kerbelâ ‘ya cevîr bîdâr eyledi*

3550. *Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân ‘a bak
Hânedân-ı Muştafâ ‘ya etdiği ‘işıyâna bak*

*Yok mıydı sizde mürüvvet ey Hâķ ‘ın azgunları
Baş açık yalın ayak götürdüñüz hâtûnları*

*‘Arşa çıķdı ol hâtûnlarıñ âh ile ünleri
Pes anuñ-çün ağlarız geldikde mâtem günleri*

*Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân'a bak
Hânedân-ı Muştafâ'ya etdigi 'işyâna bak*

*Demediñ mi ceddî anıñ Haq habîbi Muştafâ
Hem atası şîr-i Yezdân Murtażâ şâhib- 'atâ*

*Ümmîsi mazlûm Hüseyin'in Fâtıma hayrû'n-nisâ
Hem ahî ekberdir aña ol Hasan hulq-ı rızâ*

*Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân'a bak
Hânedân-ı Muştafâ'ya etdigi 'işyâna bak*

*Şöyle bil gûşvâre-i 'arşda Hüseyin-i Kerbelâ
Zîver-i merkez-i hâkdir hâk-i pâ-yi tûtiyâ*

*Ol şâha bugz eyleyenin cânına ersün belâ
Bu cihân-ı zulmete çünki odur nûr-ı ziyâ*

*Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân'a bak
Hânedân-ı Muştafâ'ya etdigi 'işyâna bak*

3560. *Geldi çün mâh-ı muharrem cümle zât ağlar bugün
Bî-sütûn çarh-ı mu'allaq kâ'inât ağlar bugün*

*Bu gam-ı endûh ile pes hep cihât ağlar bugün
Vech-i arzda ins ü cinnî hayvânât ağlar bugün*

*Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân'a bak
Hânedân-ı Muştafâ'ya etdigi 'işyâna bak*

*Şâh Hüseyin'e ey Yezîd sen vermediñ bir kaṭre âb
Dilerem uḫrâda mel'ûn baḡrıñız ola kebâb*

*Rûz-i maḫşerde resûle niçe veresiñ cevâb
Ey Kuşûrî ağla dâ'im gözyaşın eyle seyl-âb*

[s.236] *Merhametsiz bî-mürüvvet ol Yezîd Mervân'a bak
Hânedân-ı Muştafâ'ya etdigi 'işyâna bak*

Meşnevî

Zihî mel'ûñ münâfık fâsıkâne
Ki cevır ü zûlm eder ol hânedâna

Olan ümmet resûl-i kibriyâya
Ki cevır eyler mi ol âl-i 'abâyâ

'Aceb kimden umâr derde devâyı
Ki sevmez ehl-i beyt-i Muştafâ'yı

Niçe İslâmiyet da'vâsı kılsun
Resûli bilmeyen Hakk'ı ne bilsün

3570. Bular ma'sûm muṭahhârdır ol âgâh
Buyurmuş ehl-i beyt şânında Allâh

*"Kâla'llâhu te'âlâ: ...İnnemâ yûridu'llâhu liyüzhibe
'ankümü'r-ricse ehle'l-beyti ve yuṭahhiraküm taṭhîrâ"*³³⁶

Ḳâfiyetü'd-Dâl

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Ki ya'nî ey resûlün ehl-i beyti işte Rabbu'l-hâd
Giderüp sizden olar ḥubṣı çü pâk etmek eder murâd

Rivâyet eylemiş Selmân işidüp fâḥr-i kevneynden
İşit gör şân-ı sıbtında ne der mefâḥir-i efrâd

*"Kâle resûla'llâh şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: el-Ḥasan
ve'l-Ḥüseyn ibneyyi ve men eḥabbehüme eḥabbeni ve men
eḥabbeni eḥabbehu'llâhu ve men eḥabbehu'llâhu edḥâlehü'l-
cennete ve men ebğazahumâ ebğazanî ve men ebğazanî
ebğazahu'llâhu ve men ebğazahu'llâhu edḥâlehü'n-nâr"*³³⁷

³³⁶ "...Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.", Ahzâb, 33/33.

³³⁷ "Hasan ve Hüseyin benim oğlumdur. Kim onları severse beni sever, kim beni severse Allah'ı sevmiş olur ve kim Allah'ı severse Allah onu cennetine sokar. Kim onlara buğz ederse bana buğz eder, kim bana buğz ederse Allah'a buğz etmiş olur ve kim Allaha buğz ederse Allah onu nâra (cehenneme) sokar."

*Ki ya'nî ol Hüseyin ile Hasan bil iki oğlumdur
Ki her kim anları sevdi muhabbetle ede evrâd*

*Beni sevmiş olur ol cân beni seven Hağ'ı sevdi
Hağğ'ı seven bihişt içre girüben ola göñli şâd*

[s.237] *Dağ'i her kim buları sevmeyüben ger ola düşmân
Baña düşmân olur ol er olur hem Rabb'isine 'âd*

*Hudâ'ya kim ki düşmândır olur pes nâra dâhil ol
'Azâb içre qalur her dem olur hâli anıñ ber-bâd*

*Rivâyet eylemişdir pes bu kez Câbir-i Enşârî
Buyurmuş ol resûla'llâh anı ben edelim uş yâd*

*"Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: İhtedû bi's-şemsi
fâzâgâbeti's-şemsi fâhtedû bi'l-kamer fâizâ gâbetü'l-kamer
fâhtedû bi-zühreti fâizâ gâbeti'z-zühreti fâhtedû bi'l-ferkadeyn
fe kîle resûla'llâh ma's-şems ve mâ'l-kamer vemâ'z-zühretü
vemâ'l-ferkadân fe kîle's-şems ene ve'l-kamer 'Alî ve'z-
zühreti Fâtıma ve'l-ferkadân el-Hasan ve'l-Hüseyin"*³³⁸

*Ki ya'nî isteyiniz toğrı yolu nûr-ı güneşle
Eger gâ'ib olursa şems ediñ nûr-ı kamerle râd*

*Eger kim ol kamer dağ'i olursa gâ'ib ü mestûr
Tutuñ ol nûr-ı Zühre'yi ede tâ kim sizi irşâd*

3580. *Dağ'i ol nûr-ı Zühre ger olursa gâ'ib ü mağcûb
Ki nûr-ı Ferkadân'ı siz ediñiz dem-be-dem irşâd*

³³⁸ "Hz. Peygamber (sav) buyuruyor ki: Yolunuzu güneşle bulun, eğer güneş batarsa ayla bulun, ay batarsa Zühre'yle bulun, Zühre kaybolursa Ferkadeyn yıldızlarıyla bulun. Resûllâha sordular: Güneş, Ay, Zühre, Ferkadeyn nedir? O da Güneş benim, Ay Ali'dir, Zühre Fatıma'dır, Ferkadeyn Hasan ile Hüseyin'dir, diye cevap verdi."

*Dediler yâ resûla'llâh nedir ol şems ile kamer
Ki Zühre Ferğadân kimdir beyân et olavuz münkâd*

Meşnevî

Resûla'llâh buyurdu kim güneş ben
'Alî'dir ol kamer işte mu'ayyen

Ki Zühre Fâtıma ol pâk-i zendir
Ferağdân hem Hüseyin ile Hasan'dır

Gel ey tâlib işitdiñ bu kelâmı
Bulariñ cân u dilden ol gulâmı

Bulariñ dâmenini koyma elden
Ki zîrâ kurtulasıñ her halelden

[s.238] Bulariñ yolunu tut her zamânda
O bir yol kim giden kalmaz yabanda

Buları sev olasıñ ehl-i nâcî
Sevenler buldular derde 'ilâcî

Muhib ol bunlara mesrûr olasıñ
Hudâ katında hem mağfûr olasıñ

*'Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ hubbu âl-i
Muhammed mâte tâ'ibâ"³³⁹*

Kâfiyetü'z-Zâl

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

'Alî Zeyne'l-'abâ'dır bil imâm-ı râbi' ey üstâz
Kesüp sözi gidelim pes o râh-ı maşûda ilhvâz

3590. *Pederdir şâh Hüseyin aña anası Şhribânû'dur
'Alî'dir ismi hem süccâd ki andan etme dil-eşķâz*

³³⁹ "Kim Muhammed'in ailesini severek ölürse tövbe edenlerden olarak ölmüştür."

*Ki ol her gece gündüzde namâz kılırdı biñ rek‘at
Çü Zeyne’l-‘âbidîn dendi anuñ-çün anı sev ol şâz*

*Deve dizine dönmüşdi mübârek secde yerleri
Kamu şeyden ‘ibâdâtı ederdi kendiñe mişvâz*

*Ki bir gün kendi beytinde namâz kılmğa turmuşdı
Kažâ’en hâneye bir od erişdi katı istiḥvâz*

*Yağup ol hâneniñ varın temâmet kapladı âteş
Velî ol secdeden başın çü zerre etmedi enbâz*

*Şamata kopdı her yerden dediler yâ imâm turma
Seni uş kapladı âteş vücûduñ taşra kıl infâz*

*İmâm pes taşra çıkdı sönicek nâr
Dediler sen niçün kaçmadıñ ey yâr*

*Buyurdı kim beni nâr-ı cehennem
Bu oddan ğâfil etdi işte bu dem*

*Muḥammed Ḥanḥe ‘ammîsi anıñ
Yanıña geldi bir gün ol cevânıñ*

*Dedi diñle ey efder nuṭḡ-ı femmî
‘Alî’niñ oğluyum hem saña ‘ammî*

[s.239] 3600. Dağı hem yaşda senden artuğum ben
İmâmet baña lâyıķ şöyle bil sen

*Çü Zeyne’l-‘âbidîn bunu işitdi
Velâyetle o dem gör ne iş etdi*

*Dedi ey ‘ammî tez bunda turalım
Ḥacerü’l-esved’e varup şoralım*

*Bi-izn-i Ḥaḡ ne söyler ise ol taş
O hükme biz olalım râzî kıardaş*

Muhammed Hanîfe çün bildi sözi
Hacerü'l-esved'e döndürdi yüzi

İkisi daği 'azm edüp yürürler
Hacerü'l-esved'e karşı tururlar

Ḳâfiyetü'r-Râ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

*Muhammed Hanîfe ol dem dedi yâ Rabb yâ Gaffâr
Bu taş a sen lisân ver ki bu emri eylesün izhâr*

*Temâm etdi du'âsını şadâ gelmedi ol taşdan
İmâma dedi sen daği bu resme kıl du'â ey yâr*

*İmâm ol dem niyâz etdi Hudâ'ya 'izz ü nâz etdi
Kelâma pes âgâz etdi dedi ver nuṭṭı yâ Settâr*

*Temâm edüp du'âsını hitâb eyledi ol taş a
Dedi sen keşf-i râz eyle gönülde kalmasun efkâr³⁴⁰*

3610. *İmâm böyle dedikde çün hareket eyledi ol taş
'Arâb lisânı üzre ol feşâhatle edüp güftâr*

*Dedi kim ol Hudâ haḳḳı Hüseyin ibni 'Alî'den pes
İmâmet ol 'Alî ibni Hüseyin'inîdir edin ikrâr*

*Ki ya'nî bu imâmet işte Zeyne'l-'âbidîn'inîdir
Degildir gayrılar lâyıḳ anıñ haḳḳı-durur ol kâr*

*Muhammed Hanîfe anda göricek bu velâyeti
Dedi bildim seniñdir ol imâmet etmezem inkâr*

*Rivâyetdir ki bir gün ol imâm bir niçe aḥbâbla
Çü bir şahraya çıkdı kim temâşâ ede bir miḳdâr*

³⁴⁰ Bu beyit cedvelin dışına yazılmıştır.

*O dem yanıñdaki yârân ta‘âm sofrasıñ açdılar
Yiyüp kuşluk ta‘âmını şafâ kesb edeler her-bâr*

[s.240] *Çıkageldi çü bir âhû olara bir yakın yerden
Nidâ kıldı imâm aña dedi ey âhû-yı hûb-etvâr*

Meşnevî

Benem oğlu Hüseyin-i Kerbelâ’nıñ
Benem sıbt-ı ‘Aliyyü’l-Murtażâ’nıñ

Sözüm aña çü redd etme kelâmı
Bizimle gel ber-â-ber ye ta‘âmı

Kaçan kim bu nidâ âhûya erdi
Gelüp pes anlarıñ içine girdi

3620. Edeble oturup el şundi nâna
Biraz yiyüp yine oldu revana

Dediler yâ imâm sen yine aña
Çağır kim görelim gelür mi saña

İmâm dedi çağıram anı ey yâr
Velî incitmeyin siz anı zinhâr

Yine çağırdı âhûya o server
Gerü geldi o âhû aña ey er

Biraz ta‘âm yiyüp pes yine gitdi
İmâmı gör velâyetle ne etdi

Pes âhîr anı da n’eylediler bil
Ki cevri ile şehîd eylediler bil

Şehîd eden Velîd ibni Yezîd’dır
İmâma kaçd eden Hâk’dan ba‘iddir

Anî ‘ömrün diyem ne deñlü idi
Rivâyetde demişler elli yedi

Bâkî‘de ol Hasan hulk-ı rızânî
Yanıñdadır mu‘ayyen kabri anî

*“Şalavâtu’llâhi ve selâmühü ‘aleyhi ve ‘aleyhim ecma‘în
kâle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i
Muhammed mâte mü’minen müstekmile’l-îmân”³⁴¹*

[s.241]

Ķâfiyetü’z-Zâ

Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün

*Gel ey nâķil imâm-ı hâmisîn nakline kıl âgâz
Beyân et şemme hâlinden ki bunda keşf ola ol râz*

3630.

*Muhammed Bâķır ol sulţân ki Zeyne’l-‘âbidîn oğlı
Anası Fâtıma binti Hasan hulk-ı rızâ mümtâz*

*Ķü ‘ilm ile fezâ’ilde anî olmağla tebķiri
Anuñ-Ķün dediler Bâķır çođ idi ‘ilmi şanma az*

*Demişdir kim Ebû Başîr Ķü ‘amâ idi gözlerim
Muhammed Bâķır’a vardım dedim gör hâlîm ey şeh-bâz*

*Dedim nesl-i resûlümüz imâm dedi belî öyle
Yine şordum gerü andan pes anda idüben âvâz*

*‘Ulûm-ı enbiyâya ol resûl vâriş midir söyle
Dedi vârişdir ey ‘amâ nedir maķşûduñ et ibrâz*

*Dedim sen de resûl ‘ilmîne vâriş misiñ ey server
Dedi kim vârişim elbet Ķü kıl ihlâş ile pervâz*

³⁴¹ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölrse o, kâmil imanı olan bir mü’min olarak ölmüşür.”

Meşnevî

Dedim du‘â ile mürdeyi ihyâ
Hem ekmeh abraşı emrâzdan ebrâ

Edebilür misiñ kıl baña i‘lân
Îmâm dedi ederem ‘avn-ı Yezdân

Baña dedi ey ‘amâ gel berü sen
Edeyim ‘avn-ı Hâk’la seni rûşen

Yakın vardım elin gözüme sürdi
Ki yâ Şâfi diyicek dîde gördi

3640. Temâşâ eyledim şahrâyı tağı
Zemîni âsumânı el ayağı

Gerü sürdi elin gözüme ol ân
Yine oldu bu dünyâ baña zindân

Çapanup gözlerim çün başdı zulmet
Dedim ey şâh nedir bu işde hikmet

[s.242] Dedi kim ey Ebû Başîr dilerseñ
Açayım gözünü ger gam kılarsañ

Açılup dîde ger kalka niğâbıñ
Çıyâmetde görülür her hesâbıñ

Bu hâl üzre kalursan böyle ‘amâ
Hesâbsız giresiñ cennete ferdâ

Dedim kim râzîyım körlüğe ey nûr
Hesâbsız tek girem cennete mesrûr

Ḳâfiyetü's-Sîn

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

*Çü birgün ol Muḥammed Bâkır'ın ḳapusına bir nâs
Gelüp pes daḳḳ-ı bâb etdi çü taşra çıḳdı bir elmâs*

*Ki ya'nî geldi kim bir câriye emcekleri şöyle
Ḳabarmış idi billûrveş aña el sürdi ol bî-bâs*

*Dedi söyle efendiñe ḳapudadır felân kimse
Âvâz geldi iḳerüden eliñ çek andan ey iflâs*

3650. *İḳerü girdi pes ol er imâma arz edüp dedi
Yaramazlıkla ben aña elim sürmedim ey şeh-nâs*

*Îmâm dedi sözüñ toḡrı velî sizler şanursız kim
Ḳicâb olur gözümüze bizim işbu dîvârlar mâs*

*Siziñ gözüñüze perde olur ancaḳ bu dîvârlar
Bize perde degildir ol zîrâ yok göñlümüzde pâs*

*Bize taşra derûn dübdüz daḫi birdir gece gündüz
'Ayân olur bize her söz şavlanur bizden her enfâs³⁴²*

Meşnevî

Nazar ḳıl bu imâm daḫi n'olupdur
Çü gör kimiñ elinde ḳatlı olupdur

Kimiñ cevriyle 'azm etdi beḳâyâ
Daḫi kim ḳaşd edüpdür meh-liḳâyâ

Ki ol 'Abdu'l-melik Mervân'ın oḡlı
'Adûvv-i ehl-i beyt nâdânın oḡlı

[s.243] Şehîd etdi Muḥammed Bâḳır ol
Cehennem iḳre yansun âḫiri ol

³⁴² Mısraında vezin bozuktur.

Ki elli yedidir ‘ömri imâmîñ
İmâma ħor baķan bulmaz merâmîñ

Bâķî‘dedir anîñ ħabri nümâyân
Ĥasan ħulķ-ı rızâ ħurbunda ey cân

3660. İmâma ħaşd eden bulsun belâsîñ
Ĥudâ göstermesün aña liķâsîñ

Anı medĥ edegör geldikçe elden
Seni şaķlaya Ĥaķ her bir ĥalelden

“Ĥâle resûla’llâĥ şalla’llâĥu te’ûlû ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ ĥubbu âl-i Muĥammed beşşerahu melekû’l-mevti bi’l-cenneti şümme münker ve nekir”³⁴³

Ĥâfiyetü’ş-Şîn

Mefâ’lün Mefâ’lün Mefâ’lün Mefâ’lün

*Gel imdi ol imâm-ı sâdisîn naķlini itgil fâş
Muĥabbet ħıl aña dilden yolunda oynasın cân baş*

*Ki Ca‘fer’dir anîñ nâmı Muĥammed Bâķır’ıñ oĥlı
Laķabdır bil aña Şâdık çü dök ‘aşķ ile gözden yaş*

*Anası Ferve’dir binti Muĥammed Ebû Bekr oĥlı
‘Ulûm-’Arâbî ekşeri aña mensûbdur ey ħardaş*

*Demişdir bir ħişi kim ben giderdim ĥacca birgün uş
İmâm-ı sâdis ol Ca‘fer baña olmuş idi yoldaş*

*Varup bir ħurumuş ĥurmâ ağacı dibine ħonduķ
Dönüp ol agaca dedi bize ver ĥurmâ sen bir baş*

*Hemân-dem gördüm ol ağaç imâmdan yaña meyl etdi
Yeşerdi ser-te-ser aĥsen ki mişliñ görmedi göz ħaş*

³⁴³ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse ölüm meleĥi onu cennetle müjdeler ve sonra da Münker ve Nekir (onu cennetle müjdeler.)”

*Serinde toptolu anıñ erişdi tâze hurmâlar
Yedik ol hurmâlardan biz görüp anı dedim sâbâş*

*O hurmâ lezzetiñ aşlâ çü bir nesnede görmedim
Elin öpüp dedim aña saña hor bağan olsun taş*

[s.244] 3670. *O dem geldi bir ‘Arâbî dedi ben böyle sihri hîç
Bu ‘ömrüm içre görmedim deyü söyledi ol fehhâş*

Meşnevî

İşidicek imâm bu sözi nâ-gâh
Dedi diñle sözümü olma gümrâh

Çü biz peygamberiñ vârişleriyüz
Velâyet mülkiniñ hârişleriyüz

Ki olmaz bizde ol sihr ile kâhin
Niçün münkir olursuñ bunda hâ’in

Dilerseñ şûretiñ tebdîl edeyim
Seni kelb şekline koyup gideyim

Dedi ol er baña nede bilürsüñ
Çü eyle göreyim niçe kı lursuñ

İşidicek imâm andı Hudâ’yı
Elini kaldırıp kıldı du‘âyı

Du‘âsını temâm etdikde der-hâl
Çü girdi şekl-i kelbe ol bed-ef‘âl

Yürüdi hânesine toğrı ol it
İmâm baña dedi anıñla tez git

Anıñ ardınca ben daği yügürdüm
Varuban hânesine girdi gördüm

3780. Varup ehl ü 'ıyâli yanına ol
Ki kuyruk şallayuban gezdi sağ şol

Kaçan kim ehl-i beyti gördi anı
'Aşâ ile uruban sürdi anı

Gerü geldi imâma bak bu hâle
Yuvarlanıp önünde kıldı nâle

İmâm anı göricek dedi yazık
Du'â edüp kodı ber-şekl-i sâbık

Yine evvelki şekle girdi ey yâr
İmâma cân u dilden kıldı ikrâr

[s.245]

Kâfiyetü's-Şâd

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

*Çü birgün bir cemâ'atle oturur idi pes ol hâş
Dediler yâ imâm bir söz sorarız senden ol kuşşâş*

*Ki İbrâhîm Halîlu'llâh kaçan dörd kuşı öldürdi
Dögüp birbirine katdı bilür bunu kamu eşhâş*

*Gerü ol kuşlara bir bir nidâ eyleyicek ol pâk
Dirilüp uçdı ol kuşlar bilürsün degiliz harrâş*

*Beyân et bize ol dörd kuş çü bir cinsden midir söyle
Ki yoğsa her biri bir cins midir kıl bu sözi etrâş*

*İşidicek imâm Ca'fer dedi isterseñiz ey yâr
Yapayım ben anıñ mişlin göricek bulasız ihlâş*

3690.

*Dediler yâ imâm yap kim anı biz görevüz bunda
Göñülde kalmasun şüphe zîrâ kim olmuşuz fehhâş*

*İmâm ol dem nidâ kıldı dedi gel bunda ey tâvûs
Hemân-dem geldi bir tâvûs buña münkir olandır 'âş*

Meşnevî

Pes andan dedi ol ey karga zâhir
Hemân-dem oldu pes bir karga hâzır

Anîñ ardınca dedi ey gögerçin
Hemân-dem bir gögerçin geldi ol hîn

Pes andan ey doğan deyü çağırdı
O demde bir doğan hem geldi erdi

Buyurdi kesdiler hep âşikâre
Ki cismiñ eylediler pâre pâre

Getürüp birbirine katdılar hem
Şanasîñ köfte oldu kuşlar ol dem

Velî ol kuşlarıñ başı imâmîñ
Öñünde idi bil ol nîk-nâmîñ

O tâvûs başını pes ol zamânda
Ele aldı dedi ey tâvûs anda

[s.246] Hemân-dem tâvûsuñ ayrıldı laħmı
Ki cem‘ oldu düzüldi tüyi cismi

3700. Yapışup başına buldı hayâtı
Uçup gitdi çü bulmuşken memâtı

O üç kuşlar daħi hem böyle oldu
Nitekim zıkr olundu öyle oldu

Dediler âferin anda imâma
Seni sevmek gerekdir hâş u ‘âma

Anîñ fazlına bil olmaz nihâyet
Sözi kes kıl şehâdetiñ hikâyet

Velîd ibni Melik nâdân u murdâr
Şehîd etdi imâmı bil o mekkâr

Hemân altmış beş idi ‘ömri anıñ
Yolunda kıl fedâ baş ile cânıñ

Bâkî‘de defn olupdur bil o server
İmâm Bâkır yanında aña ey er

İmâma kaşd eden menhûs u kâzib
Cehennem oldı ol kişiye vâcib

*“Kâle resûla’llâh: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i Muḥammed
yüzeffü ilâ-cenneti kemâ tüzeffü’l-‘arûs ilâ beyti zevcihâ”³⁴⁴*

Kâfiyetü’-d-Dâd

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

*İmâm-ı sâbi‘iñ naqliñ edem etmez iseñ a‘râz
Anıñ vaşfinı gûş eyle erişe rahmet-i Feyyâz*

*Ki ismi Mûsâ-yı Kâzım imâm Ca‘fer‘iñ oğludur
Anası Ḥamîde Ümmü’l-Velîd‘dir aña ey murtâz*

3710. *Çü kezîm ü gayz idi işi anıñ-çün dediler Kâzım
Çü kendine gâzab gelse ederdî iyliğı a‘vâz*

*Muḥabbet edegör aña fedâ kıl yoluña cân baş
Anıñ mihriyle zîrâ kim şifâ bulur kamu emrâz*

*Rivâyetdir demiş kim ol Şakîk-i Belhî ben bir gün
Erişdim Fârisiyye‘ye çü ḥacc etmek idi aḡrâz*

[s.247] *Çü gördüm bir yigit hûb-yüzlü buğda renglü pes anda
Ki ol yünnden kabâ giymiş şanasıñ degmemiş mıkrâz*

³⁴⁴ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse bir gelinin eşinin evine girmesi gibi cennete girer.”

*Başına şemle şarınmış ayagına giyüp na‘lîn
Halâyıkdan çü bir taşra yere oturmuş ol maḥḥâz*

Meşnevî

Dedim ben şûfîyedendir bu âdem
Diler ki aldata ḥalkı dem-â-dem

Hemân varup anı tevbiḥ edem tîz
Ki ḳalkup gide ḥalkdan almaya çîz

O dem aña yakın vardıkda çün ben
Nidâ ḳılup dedi bil ey Şaḳîḳ sen

Açup cân gözünü bir dem nazar ḳıl
Ki bir iş tütme zanniyle ḥazer ḳıl

Günâhdır ba‘zısı zannın çü taḥḳîḳ
Gel işte edeyim âyetle taşdîḳ

*“Ḳâla’llâhu te‘ûlû: ...İctenibû keşîrân mine’z-zanni inne
ba‘de’z-zanni işmün...”³⁴⁵*

3720. Ki ya’nî kaçınız zannın çoğundan
Günâhdır ba‘zısı zannın şöñundan

Bunu böyle diyüp ḳıldı ‘azîmet
Dedim tehî degil bu kişi elbet

Adımı bildi hem göñlümdekini
Bunuñ elden ḳomayım etegini

Zor etdim yetemedim ben o câna
Gide gide erişdim bir mekâna

Çü gördüm ki namâza ṭurmuş ol er
Gözünden yaş aḳuban cismi ditrer

³⁴⁵ “...Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahıdır...”, Hucurât, 49/12.

Kâfiyetü't-Tâ

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

*Dedim kılsun namâzını baña tâ kim ede iksât
Helâllik alayım andan gide gam dil ola neşşât*

[s.248] *Namâzdan fâriğ oldı çün dedi kim ey Şakîk bizden
Helallik ister iseñ ger tevbe kıl söyledin gullât*

*Bunı böyle diyüp anda bırakup ol beni gitdi
Dedim bu kişi abdâldır 'ayân eyler 'aceb işrât*

*Pes ardınca revân oldum varup gördüm ki bir yerde
Turup bir kuyu başında diler şu ede istinbât*

*Şuya şaldı koğasını elinden düşdi ol nâ-gâh
Tazarru' eyleyüp Hakk'a dedi kılma beni iknât*

3730. *Hemân gördüm yukarı çıkdı ol dem ol kuyudan şu
Koğasın tıldurup aldı bu sözde degilim 'ayyât*

*O şudan pes alup âb-dest ki dört rek'at namâz kıldı
Bir avuç kum alup yerden şu ile eyledi ahlât*

Meşnevî

*Anı çalkalayıp içdi hemân-dem
Bunı görüp yanına vardım ol dem*

*Nidâ edüp dedim ol servere ben
Ta'âmlandır beni şol içdiginden*

*Dedi ni'met-i Hakk bâtın u zâhir
Erişür bize dâ'im evvel âhîr*

*Pes andan ol koğayı şundı baña
Alup içdim bu 'aqlım kaldı taña*

Lezîz idi daği hem kıatı şîrîn
Ki sükkerle kâvûd şandım ben ol hîn

Şusuzluk gitdi kıarnım oldu hem tok
Ta‘âmlarda anıñ lezzeti hiç yok

Pes andan şoñra ğâ‘ib etdim anı
Gelüp Mekke’de gördüm ben o cânı

Çü gördüm Ka‘be içre ben o zâtı
Tavâf edüp edâ kıldı şalâtı

3740. Çıkıcağ aña cem‘ oldu halâyık
Dedim kimdir bu cânâ oldım ‘âşık

[s.249] Dediler budur işte ibni Ca‘fer
Adıdır Mûsâ-yı Kâzım bil ey er

Yeter fażl-ı şehâdetiñ ‘ayân et
Anı kimler şehîd etdi beyân et

Ki Hârûnu’r-Reşîd ol ‘âlî-şânı
Getürdi Mekke’den Bağdâd’a anı

Çü iğvâ eyledi pes ol mu‘annid
Şehîd eyleye Yahyâ ibni Hâlid

Zehir verdi çün ol hâ’in imâma
Fenâdan göçdi ol bâkî maqâma

Ki kırk beş yıl ‘ömür sürdi o server
Çü kabri Bağdâd’ıñ kırbunda ey er

Meqâbir-i Kıreş’de oldu medfûn
Aña kaşd eyleyenler kıatı azğun

*‘Kâle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ hubbu âl-i
Muhammed futiḥa lehü fi-ḳabrihi bâbân ile’l-cenneti”³⁴⁶*

Ḳâfiyetü’z-Zâ

Mefâ’lün Mefâ’lün Mefâ’lün Mefâ’lün

*Gel imdi ol imâm-ı şâminiñ vaşfinı düz elfâz
Başîret ‘aynını aç nevm-i ğafletden pes ol îkâz*

*‘Alî Rızâ anıñ ism-i atâsı Mûsâ-yı Kâzım
Anası Necme’dir mestûre pâkdir ol degil cegâz*

3750. *Anası Necme demiş kim pes ol ‘Alî Rızâ’ya ben
Kaçan kim ḥâmîle oldum çü batnım olmadı ğulâz*

*Yoğ idi sıklet-i ḥamlım kaçan kim uykuya varsam
Gelürdi tesbîḥ ü tehlîl âvâzı şanasın vü‘âz*

*Çü ḥavf edüp uyandıkda şadâ gelmezdi batnımdan
Ki derdim ki ne ḥikmetdir bu iş yâ Rabb yâ Ḥaffâz*

*O dem kim müddet-i ḥamlım temâm olup doğucaḳ ol
Elin yere koyup yüzün semâya tıtdı bî-ğayyâz*

*Ṭudağın depretüp ğûyâ münâcât eder ol server
Aña ‘ayn-ı ḥaḳîḳatla gözüñi açup et elḥâz*

[s.250] **Meşnevî**

*Ki etmiş Aḥmed-i Kûfî rivâyet
Eşah ḳavl üzredir iş bu ḥikâyet*

*Demiş kim Kûfe’den ben birgün elbet
Çıḳup etdim Ḥorâsân’a ‘azîmet*

*Ḳızım bir ḥülle verdi kim götürüm
Şatup kendüye firûze götürüm*

³⁴⁶ “Kim Muhammed’in ailesini severek ölürse kabirde onun için cennete iki kapı açılır.”

Gece gündüz demeyüp yola gitdim
Varup tâ birgün ol Merve'ye yetdim

Bakup gördüm ki ol 'Alî Rızâ'nıñ
Gelür birkaç ğulâm-ı 'âlâşânıñ

3760. Dediler bil imâmıñ bir ğulâmı
Vefât etdi çü sen aña kelâmı

Ki sende var imiş hülle nedelüm
Bize şat kim aña kefen edelüm

Dedim ki hülle yok bende gidiñ siz
Ümîdiñizi benden kat' ediñ siz

Gidüp yine gerü geldi ğulâmlar
Dediler kim imâm şaldı selâmlar

Ḳâfiyetü'l-'Ayn

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

*Ḳızıñ bir hülle vermiş kim şatasıñ kıl sözi ismâ'
Felân şandıkda koymuşsuñ getürdük behâsıñ bu sâ'*

*Pes aldım ben behâsını çıkarup hülleyi verdim
Alup gitdi olar anı dedim bu er 'aceb şannâ'*

*Çü yazdım bir varak üzre ki bir kaç mes'ele ol dem
Dedim varup şoram aña eder mi ma'nâsıñ ilmâ'*

*Cevâb verirse ger aña ki ol şâhib-velâyetdir
Bu efkârı revân oldum edem bundan anı itlâ'*

*Yürüyüp sür'at ile ben anıñ menziline geldim
Velî gördüm halâyık anda olmuş kapuya icmâ'*

[s.251] *Halâyık izdihâmından içerü girmeye fırsat
Yoğ idi kapuda kaldım ederdim guşsa vü evcâ'*

3770. Çü gördüm çıkdı bir hâdim elime verdi bir kağıd
Dedi işte su'âliniñ cevâbı budur ol iķnâ'

Meşnevî

Nazar kıldım kağıda sözi şâdık
Su'âlimiñ cevâbına muţâbık

Daħi bunuñ gibi niçe fezâ'il
Kâtı çokdur degil dil şerhe kâbil

Hemân biz muhtaşar kıldık cevâbı
Deñizden kaţre aldık işbu âbı

Şehâdetiñ anıñ eyleyelim fâş
Muhib olan döke tâ dîdeden yaş

Çü naķl etmek bize oldu vazîfe
Zehir verdi aña Me'mûn hâlîfe

İçüp zehri beķâya oldu mulhık
Çü kabri Tûs'dadır anıñ muhaķķak

Ki elli beş yıl idi 'ömri anıñ
Bu deñlü cevrini gördi fenânıñ

İmâma kasd edenler olısar ħor
Şefâ'at-i resûlden hem olur dûr

*“Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ ħubbu âl-i
Muhammed cea'la'llâhu kabre mezârü melâ'iketi'r-raĥme”³⁴⁷*

³⁴⁷ “Kim Muhammed'in ailesini severek ölürse Allah onun kabrini rahmet meleklerinin ziyaret ettiği bir yere dönüştürür.”

Ḳâfiyetü'l-Ġayın

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

*Gel ey dil et imâm-ı tâsi'în naḳlini uş iblâğ
Muḥibbî şâd-mân eyle münâfîḳ bağrına ur dağ*

3780. *Muḥammed Taḳî'dir nâmı ki ol ibni Rızâ'dır bil
Anası daḥi Reyḥâne özi toğrı sözüdür şağ*

*İşit birgün pes ol Me'mûn ḥalîfe ḳaşd-ı şayd içün
Çıḳup Bağdâd içinden ol giderdi tutuban râh-ṭağ*

[s.252] *Çocuklar cem'ine nâ-gâḥ erişdi yolu Me'mûn'un
Görüp ḳaçdı çocuklar hep oyundan oldular ifrâğ*

*Muḥammed Taḳî ol dem tıfl idi oynardı ol yerde
Ki ol ḳaçmadı ol yerden ṭurup yol üzre yüzi ağ*

*Göricek dedi Me'mûn sen niçün ḳaçmadın ey oğlan
Dedi yol ṭar degildir kim çü senden olayım ırağ*

*Daḥi bir dürlü şuçum yok ki senden ḥavf edüp ḳaçam
İşidicek dedi Me'mûn çü kimsiñ ey yüzi çerâğ*

Meşnevî

*Dedi ben oğlıyım 'Alî Rızâ'nıñ
Muḥammed'dir adım 'abd-i Ḥudâ'nıñ*

*Pes andan geçdi Me'mûn çün ṭutub yol
Şikârgâḥa erişdikde ḳaçan ol*

*Ki şayd içün toğanıñ salıverdi
Toğan pervâz edüp semâya erdi*

*Şu deñlü ḳalkdı kim kendiñ yitürdi
Birazdan soñra bir balıḳ getürdi*

3790. Ta‘accüb eyledi Me’ mûn bu hâle
Dedi bu kuş balığı nerde ala

Henüz cânlı idi ister yürüye
Alup ol balığı döndi gerüye

Yine ol yere geldi ol halife
Erişdi yine ol zât-ı şerife

Bakup gördi imâm turur orada
Elinde balığı kıldı âmâde

Dedi kim ey Muhammed bil nedir bu
Nazar kıl elime ne nesnedir şu

Kâfiyetü’l-Fâ

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

*İşidicek imâm dedi edem nakliñ işte evşâf
Hudâ bir baħr-ı kudret kim yaratdı bil degildir lâf*

[s.253] *O baħr içinde halk etdi bu balıkları ol Allâh
Olari şayd eder ancak mülûkîn kuşları eltâf*

*Haberdârdır resûl nesli haber verir bu hâllerden
Olardan gayrı hiç kimse bu dürre olmadı şarrâf*

*Selefden biri nakl etmiş demiş kim ben ‘Irâk’ daydım
İşitdim Şâm’da bir kimse edermiş da‘vâ-yı ‘arrâf*

*Ki ya’nî kim edermiş bil nübüvvet da‘vâsın ol er
Anı haps eylemiş kim vâlî-yi Şâm eyleye itlâf*

3800. *Erişdim Şâm’a ben birgün o şahşıñ katına vardım
Anı bir hâlde gördüm ki ‘akıllu şâhibü’l-inşâf*

*Dedim aña seni bunda niçün haps etdiler böyle
Dedi baña kulak tut kim olayım hâlimi vaşşâf*

*Var idi Şâm'da bir mescid o mescidiñ içinde hem
Hüseyn-i Kerbelâ başın komuşlar nûr idi etrâf*

*Kıldım ben namâzı bil o mescidde niçe yıllar
'İbâdet eyleyüp Hakk'a derûnum eylemişdim şâf*

*O mescidde idim birgün çü zâhir oldu bir âdem
Dedi kalk gidelim bundan göresin hikmet-i keşşâf*

*İsidicek hemân kalkdım o şahş ile revân oldum
Beni bir demde Kûfe'ye getürdi ol yüzi şeffâf*

Meşnevî

Girüp bir mescide anıñla ol dem
Namâz kıldık o server ile bil hem

Dedi bu ne mehal olduñ mı âgâh
Dedim bu mescid-i Kûfe'dir ey şâh

O mescidden çıkup pes yola girdik
Medîne şehrine bir demde erdik

Resûl Ravza'sına verdik selâmı
Namâz kıldık yine aña kelâmı

3810. Yine taşra çıkup yola girişdik
Gelüben Mekke şehrine erişdik

[s.254] Anıñla ben edâ etdim tavâfı
Çıkıcağ gâ'ib etdim yüzi şâfı

Hemân kendimi yine Şâm'da buldum
Tururam mescid içre vâlih oldum

Kâfiyetü'l-Kâf

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

*Bu hâli böyle gördükde dedim yâ Rabb yâ Hallâk
Ne şahş idi 'aceb ol er beni gezdirdi Şâm 'Irâk*

*Gelicek erte yıl yine o şahş baña 'ayân oldı
Beni gezdirdi kâlâ evvel dedim ey şu 'le-âfâk*

*Çü sen kimsiñ baña söyle bi-haqqı kibriyâ bunda
Dedi benem Muhammed Tağî bir kez cân gözün aç bak*

*Gerü kendimi ol mescidde buldum ya'nî kim Şâm'da
Dedim bu sırrı yârâna zîrâ kim olmuşum müştak*

*Bunı Şâm vâlfisi tuymuş beni katına celb etdi
Dedi da'vâ-yı nübüvvet edersiñ sen meger ey 'âk*

*Olur mı bunca yerleri gezesiñ bir gecede sen
Bu Şâm'dan Kûfe'ye Medîne'den Mekke'ye ey füssâk*

*Bu sözle beni haps etdi ki işte saña bildirdim
İşidicek bu sözi ben çü yazdım vâlfîye evrâk*

3820. *Halâş olmasını anıñ diledim vâlfî-yi Şâm'dan
Gerü yazmış ki ol vâlî kabûl olmaz bu istinâtak*

*Bu deñlü yerleri aña kim ise gezdiren gelsün
Anı bizden halâş etsün eger gerçek ise mişâk*

*Okeyup añladım hâli çü zindândan yaña geldim
Gelüp gördüm ki bekçiler melûl maḥzûn derûñ ihrâk*

*Su'âl etdim olardan ben niçün gamgîn oturursız
Dediler var idi bir şahş kaçıp olmuş bu dem 'atâk*

Meşnevî

O er ederdi da'vâ-yı nübüvvet
Anuñ-çün haps olupdı bunda elbet

[s.255] Ki şimdi ğâ'ib etdik biz o cânı
Çü bilmeziz ki yer mi yutdı anı

Yâhud kuş mı oldı kalkdı hevâya
Tuyarsa vâl'ugrarız cefâya

Yeter bu söz saña ger añladıñsa
Bu fazlı cân u dilden diñlediñse

Beyân et añlayalım biz kelâmı
Kim imiş katl eden işbu imâmı

Şehîd eyledi Mu'taşım halîfe
Îmâma kaçd eden menhûs-cîfe

3830. Anıñ hem kabri Bağdâd'da mu'ayyen
O Mûsâ Kâzım'ıñ kurbunda ahsen

Yigirmi beş yıl 'ömri ol cevânıñ
Fedâ kıl yoluna ol baş u cânıñ

*“Kâle resûla'llâh şalla'llâhu te'ûlâ 'aleyhi ve sellem: Men mâte 'alâ hubbu âl-i Muhammed mâte 'ale's-sünneti ve'l-cemâ'ati”*³⁴⁸

Ķâfiyetü'l-Kâf

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

ĶulaĶ ver ol imâm-ı 'âşiriñ naklini Ķıl idrâk
Göñül den Ķıll ü Ķışı Ķıl müberrâ tâ olasıñ pâk

³⁴⁸ “Kim Muhammed'in ailesini severek ölürse sünnet ve cemaat üzere ölmüş olur.”

*‘Alî Nakî anıñ adı laķabdır hem aña Hâdî
Muḥammed Taķf evlâdı olur mı medḥ eden ğamnâk*

*Semâne’dir anası hem demiş ba’zısı Ümmü Fażl
Ki Me’mûn’un kıızıdır ol bu resme söylemiş derrâk*

*Rivâyetdir anı bir ğün düğüne kıldılar da’vet
Var idi bir civân anda ederdî ḥürmeti itrâk*

*Edebsizlik edüp ol er imâmı kıldı istihzâ
Ĝülerdi ḳahķaha ile imâm dedi be hey hettâk*

*Ĝülersiñ bunda beyhûde Ḥudâ’dan ğâfil olmuşsuñ
Ki üç ğün kıaldı ‘ömrüñden bu cismiñ olıdır ḥâk*

*Ḥaķıķat öyle oldu hem gećecek aradan üç ğün
Vefât eyledi ol nâdân adın ḥak eyledi ḥakkâk*

[s.256] **Meşnevî**

*Çü birğün ol Mütevekkil ḥalîfe
Ḥaber ğönderdi ol zât-ı şerîfe*

3840. *Medîne’den ‘Irâķ’a kıla niyyet
Ĝelüp kendi ile eyleye şöḥbet*

*Erişdikde ḥaber ol ‘âlî-şâna
Ḥalîfeden yaña oldu revâna*

*Ki ḥâdimler ğetürürken o cânı
Nüzûl etdirdiler bir yerde anı*

*O yere Ḥân-ı Şa’âlîk idi ad
Dikenlü yer idi hem ḳatı ber-bâd*

*Var idi Sâliḥ adlı anda bir er
İmâma dedi ey ferzend-i Ḥaydar*

Ki hürmet eylemez bunlar imâma
Seni kondurdular çirkin maķâma

İşitdikde imâm işbu cevâbı
Gör ey Şâlih deyü kıldı hitâbı

O yere destiyle kıldı işâret
Gülistân oldu ol yerler temâmet

Görüldi lâleler sünbüllü bağlar
Öter bülbülleri ırmağı çağlar

Yüce köşkler sarâyılar hûb-maķâmlar
Ki mişlin görmemiş anıñ ‘avâmlar

3850. Dedi kim ey Şâlih sen olma maķzûn
Bu gördüğün bizimle olur her gün

Ki şanma kötü yerlerde olak biz
Yerimiz böyle hûbdur uş biliñ siz

Ķâfiyetü’l-Lâm

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

*Yine faẓl-ı imâmdan şerh edem diñler iseñ bir hâl
İşidüp dil ola mesrûr münâfiķ qaddi olsun dâl*

[s.257] *Rivâyetdir ki Hind’den geldi çün bir hoşķa-bâz kimse
‘Acâ’ibkâr şan‘atlar çıkarırdı o bed-fi‘âl*

*Ķalîfe dedi kim aña eger ‘Alî Naķî’ye sen
Ki bir iş kılasıñ bunda vereyim saña bî-had mâl*

*Ķacil olsun tek ol bunda görelim biz anı cümle
Dedi ol hoşķa-bâz kimse sözüme oluñuz meyyâl*

*‘Alî Naķî gele bunda ta‘âm hâzır ediñ aña
Getürün yufķa etmekler bu işi etmeyem ihmâl*

*Bu sözi söyledikde ol imâm anda çıkageldi
Ta‘âm getürdi pes anlar vuķû‘a gele ol aķvâl*

*O göz boyayıcı hâ’in çün imâm yanına geldi
‘Amel kıldı hacîl olmak içün ol şâhibü’l-iķbâl*

*Elin uzatdı ol nâna imâm tâ kim alup yiye
Elinden uçdı ol etmek gülüşdi halk aña der-hâl*

3860. *Uzatdı destin üç kez ol üçünde daķı uçdı nân
Ėazablandı imâm Ėâyet mübârek beñzi oldu âl*

*Yapılmış idi ol yerde dîvârda şûret-i arslan
Îşâret eyledi aña dedi yut bunı batna al*

*O şûret oldu bir arslan hemân-dem sıçrayup geldi
Ki yutdı hoķķa-bâzı ol görenler oldular hep lâl*

Meşnevî

Varup yerinde sâkin oldu şûret
Ėalîfe eyledi imâma minnet

Çıķar ol kişiyi çün yutdı arslan
Baķışla anı bize eyle iķsân

İmâm dedi hâlinden şoramazsız
Anıñ bir daķı yüzün göremezsiz

Ėudâ haķķı çıkarmam gerü anı
‘Adûvv-i Haķķ ola mı zindeğâni

‘Ayân etdi imâm gör ne velâyet
Anıñ fazlına hiç olmaz nihâyet

[s.258] Aña da gör ki ‘adâlar n’edüpdür
Ki ibni Mu‘taşım şehîd edüpdür

Anıñ ‘ömr-i ‘azîzi kırk bir idi
Ne cevherdir ne hikmet ne sır idi

3870. Ki Sürrimenrây’ da oldı medfûn
İmâma kaçd eden menhûs u mağbûn

*“Kâle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm: Men mâte ‘alâ bugzu âl-i
Muhammed câ’e yevme’l-kıyâmeti mektûbün beyne ‘ayneyhi
âyisün min rahmeti’llâh”³⁴⁹*

Ķâfiyetü’l-Mîm

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

*Pes on birinci imâmıñ çü sen naqlini kıl ikdâm
Anıñ medh ü şenâsında ki taķşîr etme şubh u şâm*

*Ķasanü’l- ‘Askerî adı ‘Alî Naķî’niñ oğludur
Anası adı Sevsen’dir kulaķ ver bu söze ol râm*

*Zekî’dir bil laķab aña sirâc-ı hâliş oldı hem
Sehîdir ceddî gibi ol işit gör ne olur encâm*

*Demiş kim İbrahîm oğlı anıñ nâmı ‘Alî’dir bil
Ki biz bir dem faķîr oldık perîşân hâl idik biz tam*

*Atam baña dedi birgün imâm gâyet sehî imiş
Varalım ķatına anıñ ola kim eyleye in’âm*

*Bu efķarla yola düşdük dedi yolca atam baña
Çü bize beş yüz aķķe ol vereydi alur idik kâm*

*İki yüz aķķeliķ câme alurduk iki yüze un
Yüzün sâ’ir meşârîfe verüp eder idik ârâm*

*Dedim ben daķi gönlümden n’olaydı ol imâm baña
Vereydi üç yüz aķķe ger olur idi ķatı ikrâm*

³⁴⁹ “Kim Muhammed’in ailesine düşmanlık üzere ölürse kıyamet günü gözlerinin arasında ‘Allah’ın rahmetinden umudunu kesmiş.’ yazılı olarak gelir.”

*Yüzüne câme alurdum yüzün nafağa eylerdim
Yüzüne daği bir merkeb alup olur idim bessâm*

3880. *Süvâr olurdum aña ben ederdim ‘azm-ı kûhistân
Bu fikr ile ederdik biz imâma yetmege ibrâm*

[s.259] *Kaçan geldi imâmıñ biz sarâyı öñüne şöyle
Biraz mekş edicek anda çü gördük çıkdı bir huddâm*

Meşnevî

O hâdim adımızla aındı bizi
Dedi ister imâm yanına sizi

İşidüp biz imâm katına gitdik
Ki bir miqdâr oturup şöhet etdik

Huzûrundan imâmıñ kalkdık ol dem
Çıkup taşra revân olduk hemân-dem

Utanup hâlimizi etmedik yâd
Velî dilden ederdik âh u feryâd

Çü bir hâdim hemân arğadan erdi
Atamıñ eline bir kîse verdi

Dedi bil beş yüz akçe şunu algıl
İmâm gönderdi saña bunu algıl

İki yüze alup câme giyesin
İki yüzüne un ala yiyesin

Yüzünü daği sâ’ir nesneye sen
Ki harc eylesin saña direm ben

3890. *Çü bir kîse daği şundı o baña
Dedi bunu imâm gönderdi saña*

İçinde üç yüz akçe var bilesiñ
Yüzünü câme için şarf kılasıñ

Yüzün ver nafaqaya olasıñ bol
Yüzünü dañi merkeb al süvâr ol

Kâfiyetü'n-Nûn

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

*Bu işi göricek anda çü ben oldum katı hayrân
Dedim bu bir 'aceb işdir 'ayân eyledi bu sultân*

*Yine bil söylemiş bir er demiş zindanda idim ben
İmâma hâl-i zindândan varağ yazdım ede dermân*

[s.260]

*Murâd etdim yazam bir söz velî andan hayâ etdim
Bu idi işte göñlümde fağîrem eyleye ihsân*

*İmâma varıcağ nâmem gerü yazmış ki ol baña
Bugün öyle namâzını evinde kılasıñ âsân*

*O gün hem öyle vaktinde çü zindândan hâlâş oldum
Şalât-ı zuhri hânemde gelüp etdim edâ ol ân*

*Namâzdan soñra gördüm ki çıkageldi çü bir hâdim
Elime yüz dinâr şundı dedi gönderdi 'âlî-şân*

*Ki ya'nî bunu gönderdi Hasanü'l-'Askerî saña
Alup harc edesiñ tâ kim gide gam olasıñ şâdân*

3900.

*Dedi kim yazacağ idi baña ahvâl-i fağrını
Velî bizden hayâ etdi anuñ-çün kılmadı tıbyân*

*Kaçan kim ola hâcâtı anı bizden taleb kılsun
Hayâ eylesün bizden zîrâ ol iş degil 'işyân*

Meşnevî

Yeter fazlı bu deñlü geldi yâda
Şehâdetin beyân et bu arada

Anı bil Mu‘temed şehîd edüpdür
Ki ol cevır ile dünyâdan gidüpdür

Yigirmi sekiz idi ‘ömri anıñ
Anı sev nâra şalma cism ü cânıñ

Ki Sürrimenrây’da qabri ey cân
Atası ‘Alîyanında nümâyân

İmâma qaşd eden azgundur azgun
Ne azgun bil ki dü-’âlemde maqbûn

Muhib ol kırtulasıñ her belâdan
Saña rahmet erişe kibriyâdan

Aña düşmân olanlar bî-âmândır
Derûnı toptolu şekk ü gümândır

Buları sevmeyüp kim oldu düşmân
Haqîkatde resûli sevmez ol cân

[s.261] 3910. Resûle her kim eylerse muhabbet
Sever anı Hudâ-yı Rabb-i ‘izzet

“Kâle resûla’llâh şalla’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem: Men mâte ‘alâ bugzi âl-i Muhammed mâte kâfirân”

Kâfiyetü’l-Vâv

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

*Muhib isen on ikinci imâm vaşfını kııl arzû
Kulaq ver naql edem anı çevirme yüzüñ ey ulu*

*Muhammed'dir anıñ adı dañi Mehdî-yi kâ'imdir
İmâmu'l-Askerî oğlı anası Nercis-i meh-rû*

*Anıñ fazlına gâyet yok niçe naql eylesün insân
Çü aldık katre deryâdan diyelim ey yüzi kurtlu*

*Hasanü'l-'Askerî'niñ 'ammesi Hakîm'e demiş kim
İmâmu'l-Askerî katına vardım ben turup qarşu*

*Hitâb etdi baña ol ibni ahî dedi yâ 'amme
Bu menzilden bugün gitme toğar bir tıflımız nîkü*

*Dedim kimden toğa oğlan dedi kim gele Nercis'den
Dedim ki hamli yok anıñ ne resme toğa söyle u*

*Dedi bil 'amme 'İsâveş anıñ hamli belürsüzdür
Toğucağ ma'lûm olur ol olur gâyet yüzi şulu*

*O gece anda kaldım ben erişdi tâ ki nısfu'l-leyl
Teheccüd kılmaga kalkdım edem ben tâ ki zıkr-i Hû*

*Namâza turdı hem Nercis benimle ol vakitte uş
Dedim işte şabağ oldı kanı toğmadı ol hûb-rû*

Qâfiyetü'l-Hâ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

3920. *Hasanü'l-Askerî ol dem nîdâ kıldı baña nâ-gâh
Dedi tur Nercis'in katına var kim olasıñ âgâh*

*Giderken Nercis'in katına ol Nercis çıkageldi
Çü gördüm Nercis'in cismine lerze düşmüş eyler âh*

*Anı tez bağıma başdım okudum **kulhu va'llâhı**
Okudum âyete'l-kürsî dañi hem **innâ enze'l-nâh**³⁵⁰*

³⁵⁰ “Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik.”, Kadr, 97/1

[s.262]

*İşitdim okudı oğlan bunu hem ana karnından
Çü gördüm rûşen oldı ev şanasıñ şu 'le verdi mâh*

*Ki gördüm düşmüş ol oğlan oturmuş dizleri üzre
Şalavât barmağın kaldıruban aqsırdı ol va 'llâh*

*Kaçan aqsırdığı demde dedi **el-ḥamdulî'llâh** ol
Pes andan secdeye indi o ferzend-i resûla 'llâh*

*Kesilmiş göbegi gördüm daḥi hem sünnet olmuşdur
Yazılmış sağ kolında işbu âyet zihî 'âlî-câh*

“...Câe'l-ḥakḳu ve zeheḳa'l-bâṭlu inne'l-bâṭile kâne zehûḳâ”³⁵¹

*Ḥasanü'l-Askerî nâ-gâh baña ol dem çağırdı kim
Getür oğlumı yâ 'amme ki yokdur ḥüsnüne işbâh*

*İşidicek bu âvâzı getürdüm aña oğlanı
Alup oğlanı gögsüne dilin ağzına verdi şâh*

Kâfiyetü'l-Lâm Elif

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

*Dedi söz söyle ey oğlum bi-izn-i kibriyâ Mevlâ
O oğlan dedi **bismillâh** okudı âyeti sehlâ*

3930.

*Çü gördüm ḥûb yeşil kuşlar bizi kabladi ol yerde
İmâmu'l-'Askerî çağırdı anıñ birisin 'adlâ*

*Dedi al şakla sen bunu Ḥudâ'nıñ izn-i vakte dek
Su'âl etdim imâmdan ben bu kuşlar nedir et naḳlâ*

*Dedi çağırdığım bu kuş Emîn-i vahy-i Cebrâ'il
Gerüsi daḥi hep rahmet melâ'ikesi tebdîlâ*

*Rivâyet eylemiş bir er demiş kim işte ben birgün
İmâmu'l-'Askerî katına vardım dedim ey vâlâ*

³⁵¹ “...Hak geldi, bâtil yok oldu. Şüphesiz bâtil, yok olmaya mahkûmdur.”, İsrâ, 17/81.

Çü senden soñra ey server imâm kim olısar söyle
Varup getürdi bir oğlan yüzi nûr şanki kândilâ

Henüz üç yaşına girmiş velî kâmil feşâhatde
Göricek anda ol tıflı bu göñlüm eyledi meylâ

Hiţâb etdi imâm baña dedi bir şahş-ı maķbûlsün
Anuñ-çün saña gösterdim çü halka söyleme aşlâ

[s.263] Ki benden soñra bu oğlan imâm olsa gerekdir bil
Adıdır ceddimiñ adı dañi hem künyeti mişlâ

Muhammed hem Ebû'l-Ķâsım zuhûr eyleyiser âñir
Cihâna toldera 'adli göre dâd esfel ü a'lâ

Sözi kes bunda ey nâķil bulariñ fâzlıdır bî-'ad
Olarıñ fâzl-ı naķlin muhtaşarca söylemek evlâ

Ķâfiyetü'l-Yâ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

3940. Bular bañr-ı velâyetdir bulardır maţla'-ı ber-rây
Bulardan erişür haşşa cihân halkı alur hep pây

Kesilmez bunlarıñ nesli velâyet münķatı' olmaz
Zîrâ kim deryâdan talğa kesilmez görünür hây hây

Bulardır cân-ı cihânıñ bulardır bedr-i devrânıñ
Bular maţlûbı her cânıñ bularla zeyn olur her cây

Bular bil mışr-ı kudretidir eder halk dâd u sitâd hem
Bulardan etmeyen pâzâr tehî-dest idiser âh vây

İmâmu'l-'Askerî ol dem fenâdan rıñlet etdikde
Ķalîfe Mu'tazır tıydı sevindi pek o herze-ñây

Buyurdi iki şahşa ol dedi kim Sürrimenrây'da
İmâm 'Askerî fevt olmuş işidiñ benden emr-i rây

*Variñ hânesine aniñ ne varsa eyleyiñ gâret
Daği her kimi bulsañız kesüp başın ediñ bî-pây*

*İsidüp ol iki kimse imâmıñ beytine geldi
Muhammed Mehdî ol dem gâ'ib oldı bil budur irvây*

*Bi-hamdi'llâh temâm oldı e'imme vaşfi uş bunda
İmâma buğz edenin kaddin etsün ol Hudâ dü tây*

*“Kâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: Men mâte 'alâ buğzu âl-i
Muhammed lem yeşümme rayhatu'l-cenneti”³⁵²
“Kâla te'ûlû: Ve terâhüm yenzurûne ileyke ve hüm lâ-
yübşirûn”³⁵³*

**Hâtimetü'l-Kitâb
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'û lün**

- [s.264] Bi-hamdi'llâh temâm etdik kelâmı
Bi-'avn-i Haq bu dem verdik nizâmı
3950. Aña Necmü'l-Çulûb denildi hem ad
Muhibbân okuyup çün olalar şad

Du'â eyleyeler iki fakîre
Kuşûrî ile Giryânî haqîre

Du'â-ı hayr ile ümîd ki ol Haq
Günâh-ı bendeyi 'afv ede ancak

Bu nazmı yazmışız nokşânımız çok
Haâtâdır işimiz 'işyânımız çok

Velî biz ederiz her dem recâyı
Hudâ 'afv eyleye her bir haâtâyı

Resûlün hürmetine yâ İlâhî
Ki 'afv eyle bu iki rû-siyehi

³⁵² “Kim Muhammed'in ailesine buğz ederek ölürse cennetin kokusunu alamaz.”

³⁵³ “...Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin...” Zümer, 39/53.

Ꞑamu elṭâf Ꞑamu iḥsân Ĥudâ'nîñ
Elimizde ne vardır biz gedânîñ

Günâhkârız günâhkârız günâhkâr
Ĥudâ zikri çü yoꞑdur dilde her-bâr

Eger Ĥaꞑ'dan erişmez ise iḥsân
Bizim âh hâlimiz olur perîşân

Îlâhî bilürüz sensin çü Ğaffâr
Kerîm ü 'Âdil ü Vehhâb ü Settâr

3960. Ꞑamu maḥlûꞑ umar senden devâyı
Çü geldik Ꞑapuña dermân arayı

Daḥi hep cümle hâller saña ma'lûm
Dileriz kim bizi gönderme maḥrûm

Raḥîm'siñ raḥmetiñ kııl bize erzân
Çü merdsiñ eylegil sen bize iḥsân

Ki senden ğayrı biz kime gideyiz
Varuban aña hâli arz edeyiz

Seniñ Ꞑapuñdan özge Ꞑapu yoꞑdur
Velî sen pâdişâhîñ luṭfı çoꞑdur

[s.265] Seniñ emrince kılmadıꞑ 'ibâdet
Bilürüz bizde yoꞑdur aṣlâ tâ'at

Siyehdir yüzümüz seniñ ṭatıñda
Utanırız ḥuẓûr-ı Ĥaẓret'iñde

Verirsiñ bize ḥoş her ni'meti sen
Daḥi hem kuvvet ile ḳudreti sen

Bize kıldıḑıñ iḥsân bî-nihâyet
Niçe ta'dâd edek anı temâmet

Çü biz bilmeyüp ol ihsân-ı hâşî
Unutup Hâzret'îne oldık 'âşî

3970. Bizim nokşâñımıza bakma yâ Rab
Dûzağda cismimizi yakma yâ Rab

Saňa lâyıķ 'amel eylemedik biz
Dem-â-dem zikriñi söylemedik biz

Velî ümmîdimiz kesmeziz her gâh³⁵⁴
Dedin *lâ-taķneţû min raķmeti'llâh*³⁵⁵

Habîbiñ hürmeti evlâdı haķķı
Kamu mürselleriniñ adı haķķı

Kalem 'avfını çek levh-i günâha
'Azâb-ı nâr ile düşürme âha

Pederle mâdere gösterme miķnet
Raķîm'siñ eylegil anlara raķmet

Daķi iķvân ile aķbâba yâ Rab
Hem ol evlâd ile ensâba yâ Rab

'Aķa kıl raķmetiñ deryâsı boldur
Mu'ayyen cümle maķlûķ saňa ķuldur

Kamu müslim ile hem müslimâtı
Kamu mü'min ile hem mü'minâtı

Terahķhum kıl esirge sen oları
Dûzağ içre ķoyup etdirme zârı

3980. Naşîb eyle olara sen cinânı
Cinân içre cemâliñ kıl 'ayânı

³⁵⁴ Mısraında vezin bozuktur.

³⁵⁵ "...Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin..." Zümer, 39/53.

[s.266]

Yeter bu deñlü sözi kaç' edelim
Bu denlü geldi elden biz n'edelim

Ricâdır okuyan ihvâñımıza
Nazar kılmayalar noķşânımıza

Du'â-ı hayr ile yâd eyleyeler
Anıñla rûhumı şâd eyleyeler

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât

*Ĥamdulu'llâh kim bize 'avn eyledi Yezdân'ımız
Kıldı himmet bu kıtabı yapmağa sulţânımız*

*İşte biñ üç yüz sekizde yazmağa bed' eyledik
Hem o tarih içre ikmâl eyledik 'unvânımız*

*Ĥânedân-ı Muştafâ'nıñ vaşfinı yâd etmişiz
Anlarıñ ĥürmetine Ĥaķķ 'afv ede 'işyânımız*

*İşbu nazmı yapmağa biz ol sebep cehd eyledik
Yâdigâr olsun bu bizden pes geçe devrânımız*

*Bunca aşĥâb-ı rivâyet ehl-i dil şâhib-kelâm
Yâdigâr koymuş bizi añsun deyü ihvânımız*

*İşte Giryânî Kuşûrî yâdigâr etdi bunı
Bu idi maķşûd du'âya nâ'il olsun cânımız*

3990.

*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Ver şalâvat ol resûle zeyn ola erkânımız*

*Allâhümme şalli 'alâ Muĥammed ve 'alâ âl-i Muĥammed
Tetimmetü'l-kelâm bi-'inâyeti melikü'l-'allâm*

Fî 07 Receb-i Şerîf 1309

SONUÇ

XIX. asır, Osmanlı Devleti için köklü değişmelerin ve düzenlemelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Başlangıçta askerî, siyasî ve içtimaî sahada görüldü bu düzenlemeler, yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk edebiyatını da etkilemeye başlamıştır. Türk edebiyatında asırlarca kullanılagelen muhteva ve nazım şekilleri terk edilmiş, onların yerine yeni temalar ve referansı Batı olan yeni nazım biçimleri tercih edilmiştir. Bu yeni anlayışın etkisiyle Türk edebiyatı aynı yüzyıl içinde iki ana koldan ilerlemiştir. Bir yandan “Batı Edebiyatı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı” olarak adlandırılan bu yeni edebî anlayış, kısa sürede yaygınlaşmış, büyük bir taraftar kitlesi oluşturmuştur. Diğer taraftan hatırı sayılır bir yekün teşkil eden ve “Klasik Türk Edebiyatı” geleneklerinin takipçisi olan şairler, bu sahada eser vermeye devam etmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Süleyman Giryânî, bu geleneği devam ettiren müelliflerden biridir. Yapılan bu çalışmayla şairin bilinen tek eseri olan Necmü’l-Kulûb adlı mesnevisi transkripsiyon edilerek ortaya konmuştur. Giryânî’nin Necmü’l-Kulûb mesnevisi başta olmak üzere, hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgi veren kaynaklardan yararlanılarak çalışmayla ilgili şu tespitler yapıldı:

* Şairin hayatı hakkında bilgi veren kaynaklara göre Giryânî, Sivas’ın Divriği ilçesinde doğmuş, burada yaşamış ve burada ölmüştür. Bozokoğlu Süleyman olarak tanınan şair, 1277/1861 yılında doğmuş, 1333/1915 yılında vefat etmiştir. Şair, zamanının mahalle mektebi ve medreselerinde eğitimini tamamlamış, ayrıca müderris ve vâiz Hasan Efendi’den Arapça ve Farsça dersleri almıştır. Abdulhamid zamanında Divriği merkezinde açılan okullarda yıllarca hocalık yapmıştır. İlme karşı büyük bir merak taşıyan şair, emekliye ayrıldıktan sonra da talebe okutmaya, ilimle iştigal etmeye devam etmiştir.

* Yaptığımız araştırmalar neticesinde Giryânî’nin muhtelif kaynaklarda yayımlanan 12 şiiri ile Necmü’l-Kulûb adlı mesnevisi vardır. Tek nüshası tespit edilen yazma, Milli Kütüphane’dedir. 3990 beyitten oluşan bu mesnevide 1 kaside, 1

tercî-i bend, 4 müseddes ve 44 gazelden müteşekkildir. Yazmada bu kadar çok gazele yer verilmesi, mesnevi tarzında yazılan bir eserde pek rastlanmayan bir durumdur. Mesnevide “Giryânî” mahlasının yanı sıra, şairin talebesi olan Hasan Fehmi Kusûrî’nin 6 yerde “Kusûrî” mahlasına yer verilmiştir.

* Mesnevi, Kusûrî tarafından 1949 yılında “Necmü’l-Kulûb Yahut Gönüller Yıldızı” adıyla günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu çalışmanın akademik bir özellik taşımadığı görülmüştür. Bu çalışma ile mesnevinin Milli Kütüphane’de tespit edilen nüshası arasında mensur açıklamalar, manzum kısımlar, âyetler, hadisler, dualar ve sözcüklerin orijinal hallerinin yazımı konusunda bazı farklılıklar tespit edilmiştir.

* Necmü’l-Kulûb’un muhtevası Sıffin Savaşı, nasihatâmiz kelâmlar, beyitler, Seyyidü’l-Mürselîn ve Ehl-i Beyt’in faziletleri ve bu faziletlerin anlatıldığı âyet-i kerimeler, hadis-i şerifler ile Eimme-i İsnâ-Aşer’in menkıbelerinden ibarettir. Eserin muhteva çeşitliliği göz önüne alındığında Necmü’l-Kulûb’un türü için dinî-tasavvufî-ahlakî bir mesnevi denilebilir.

* Giryânî, Necmü’l-Kulûb’da coşkunun bir Hz. Ali muhibbi tablosu çizmiştir. Metinde geçen âyet-i kerimeler ve hadis-i şeriflerin tamamının muhtevası bu minvaldedir. Hz. Ali’nin övüldüğü methiyelerde bu sevgi ifrat derecesine ulaşmış, zaman zaman itikat sınırlarını zorlamıştır. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’e yapılan haksızlıklar ve zulümler metinde bir nefret tablosunu doğurmuştur. Şu hâlde eserin tamamında iki ana mefhumun öne çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’e duyulan aşkın muhabbet, diğeri Muaviye, Yezid, Velid ve takipçilerine karşı hissedilen öfke ve bu öfkenin doğurduğu “lanet” mefhumudur.

* Necmü’l-Kulûb’da kullanılan Türkçe, (musammatlar hariç tutulduğunda) yalın, sade ve okuyucuyu yormayacak bir hüviyette telif edilmiştir. Giryânî, sözün gücünü arttırmak için âyet ve hadislerin yanı sıra deyim ve atasözlerinden de faydalanmıştır. Necmü’l-Kulûb, XIX. yüzyılın son çeyreğinde yazılan bir eser olmasına rağmen metinde azımsanmayacak kadar arkaik kelimelere yer verilmiştir.

* Necmü’l-Kulûb, muhteva bakımından zengin, aruz ölçüsü ve kafiye bakımından başarılıdır. Mesnevide görülen bazı aruz kusurları hemen her divan şairinde görülebilen zihaf, imâle, vasl-ı ayn gibi kusurlardan ibarettir. Özellikle

zengin kafiye türünün ağırlıkta olduğu mesnevide kafiye çeşitlerinin tamamını görmek mümkündür. Dillerin kafiye oranını tespit etmek maksadıyla örnekleme yoluyla yaptığımız tahlil sonucunda dillerin genel ağırlıkları Arapça: %50, Türkçe: %26, Farsça: %24 olarak belirlenmiştir. Bu durum, Türkçenin en çok Arapçadan, daha sonra da Farsçadan etkilendiğini göstermektedir.

* Mesnevinin muhteva kaynakları arasında başta âyet-i kerimeler, hadis-i şerifler olmak üzere Atâullah İbni Fazlullah'ın Ravzatu'l-Ahbâb fî Sîreti'n-Nebî ve'l-Ashâb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr'ü-t-Taberî'nin Tarih-i Taberî, Mevlânâ Abdurrahman-ı Câmî'nin Şevâhidü'n-Nübüvve, Derviş Muhammed Yemînî'nin Fazîlet-nâme ve Ebu Hanife Dineverî'nin el-Ahbâru't-Tivâl adlı eserleri yer almıştır.

* Sonuç olarak bu çalışmamızla muhtevası Hz. Ali ve Eimme-i İsnâ-Aşer olan bir eseri ilk defa akademik bir hüviyette ortaya koymaya çalıştık. Yapılan bu çalışmanın Hz. Ali hakkında yapılacak yeni araştırmalar için önemli bir kaynak olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdülhüseyn en-Necefî, *el-Gadîr*, Müessesetü'l-Alemî, Beyrut 1994, c. I.
- ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs 'Amma İştuhira mine'l-Ehâdis-i 'alâ Elsineti Nâs*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1351, c. II.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned-i İmam Ahmed b. Hanbel*, (Mhk. Şuayb el-Arnâvut vd.), Müessesetü'r-Risale Yay., Beyrut 2001, c. II.
- Ahmet b. Hanbel, *Fezâil's-Sahabe*, el-Mektebetü'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye Mekke 1983, c. II.
- AHTERÎ, Mustafa b. Şemseddin Karahisârî, *Ahterî-i Kebîr*, (Nâşiri: Hacı Ahmed Hulusi ve Hacı Mustafa Dervîş), Şirket-i Sahâfiye-i Osmâniye, İstanbul 1310, c. I-II.
- AKGÜN, Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yay., İstanbul 2014.
- AKSOY, Hasan, “Şemseddin Sivasî Hayatı Şahsiyyeti Tarikatı Eserleri”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 2005, Sivas, IX/2, s. 35.
- AKTAŞ, Hasan, *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Yort Savul Yay., Edirne 2004.
- ALGAR, Hamid, “Çârdeh Ma'sûm-i Pâk”, *DÎA*, İstanbul 1993, c. VIII.
- Ali Şîr Nevâî, *Mahbûbu'l-Kulûb*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nr. A.II/2295.
- ARSLAN, Mehmet, “Süleyman Celâleddin ve Üç Eseri: Sâkî-nâme, Mevlid-i Cenâb-ı Alî, Devir-nâme”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 5, Güz 1997, s. 175-243.
- ASLANOĞLU, İbrahim, “Giryânî”, *Divriği Şairleri*, Ekin Basımevi, İstanbul 1961.
- ASLANOĞLU, İbrahim, “Giryânî”, *Sivas Meşhurları I*, Sivas Valiliği Yay., Sivas 2006.
- ASLANOĞLU, İbrahim, “Giryânî”, *Söz Mülkünün Sultanları*, Erman Yay., İstanbul 1985.

- AVCI, İsmail, “Hikmetle Hükûmet Etmek: Hüseyin Şevket'in Hz. Ali'den Yaptığı Manzum Ahidname Tercümesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2015, S.74, s.151-169.
- AYCAN, İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2001.
- BANARLI, Nihat Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 1997, c. I.
- Benlizâde Mahmud Mağnisâvî, *Ravzatu'l-Ahbâb fî Sîreti'n-Nebî ve'l-Ashâb Tercümesi*, Dâru't-Tıbbâi Âmire, İstanbul 1268, c. I-II.
- BORATAV, Pertev Nâili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay., İstanbul 1984.
- Bozokluoğlu Süleyman Giryânî, *Necmü'l-Kulûb Yahut Gönüller Yıldızı*, (Haz. Hasan Fehmî Kusûrî), Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1949.
- Bozokluoğlu Süleyman Giryânî, *Necmü'l-Kulûb*, Ankara Millî Kütüphane, Nr. 06 Mil Yz A 9041.
- BUHARÎ, *el-Câmiü'l-Müsnedü'l-Sahih*, (Mhk. Muhammed Züheyr en-Nâsır), Daru Tavki'n-Necât, Arabistan 1422, c. III.
- CARAN, Mümtaz, *Dîvân Şiirinde Kozmik Unsurlar*, FÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2003.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto Yay., Ankara 2014.
- Celaleddin es-Suyûtî, *Câmiü'l-Ehâdis*, Dâru'l-Meârif, Riyad 1992, c. XIII.
- CEYHAN, Adem, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap, Ankara 2006.
- COŞKUN, Hasan, “Dedelik ve Ozanlık İlişkisi (Kangallı Dede Ozanlar Örneği)”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2016, S. 79, s. 104-107.
- ÇAĞLAYAN, Bünyamin, *Kerbelâ Mersiyeleri*, GÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1997.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.

- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar)*, Kitabevi, İstanbul 1999.
- ÇETİN, İsmet, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997.
- ÇİÇEKLER, Mustafa, “Mesnevî”, *DİA*, İstanbul 2004, c. XXIX.
- Derviş Muhammed Yemînî, *Fazîlet-nâme (Giriş-İnceleme-Metin)*, (Haz. Yusuf Tepeli), TDK Yay., Ankara 2002, c. I-II.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2013.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2013.
- DOĞAN, Ahmet, *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*, Akçağ, Ankara 2013.
- DURMUŞ, İsmail, “Hazîf”, *DİA*, İstanbul 1998, c. XVII.
- Ebû Ca’fer Muhammed et-Taberî, *Târih-i Taberî Tercümesi*, (Haz. Mustafa Can), Can Yay., Konya 1983, c. III.
- Ebû Hanife Dineverî, *İslam Tarihi (el-Ahbârü’t-Tıvâl)*, (Çev. Nusrettin Bolleli ve İbrahim Tüfekçi), Hivda Yay., İstanbul 2007.
- Ebû Kâsım et-Taberî, *Bişâratu’l-Mustafa li-Şîati’l-Murtazâ*, (Mhk. Cevâd el-Kayyûmî), Müessesetü’l-Neşri’l-İslamî, Kum 1420.
- Edib Ahmed b. Muhammed Yüknekî, *Atabetü’l-Hakâyık*, (Çev. Reşit Rahmeti Arat), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1992.
- ELBÂNÎ, *Silsiletü’l-Ehâdis’z-Zaîfe ve’l-Mevzûa*, Şam 1384, c. I.
- Emced Nâsır, “Sâ’menra’y”, *el-Arabi’l-Cedîd*, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.** neous, (27/01/2015).
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Mârifet Yay., İstanbul 1990.
- ERDOĞAN, Mehtap, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2012.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1973, c. I.

- FAYDA, Mustafa, “Hulefâ-yı Râşidîn ve Emevîler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul 1989, c. II.
- FAYDA, Mustafa, “Hulefâ-yı Râşidîn”, *DİA*, İstanbul 1998, c. XVIII.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Alî”, *DİA*, İstanbul 1989, c. II.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, *İmâmiyye Şiâsı*, Selçuk Yay., İstanbul 1984.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik*, Selçuk Yayınları, Ankara 1990.
- Firuzâbâdî es-Seyyid Murtaza, *Fezâilü’l-Hamse mine’s-Sıhahî’s-Sitte*, Beyrut 1982, c. I.
- FUZÛLÎ, *Hadikatü’s-Sü’edâ*, (Haz. Şeyma Güngör), KTB Yayınları, Ankara 1987.
- GİBB E.J., Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*, (Ter. Ali Çavuşoğlu), Akçağ, Ankara 1999.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Alevî-Bektâşî Nefesleri*, İnkılap Yay., İstanbul 2011.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik*, Kapı Yay., İstanbul 2016.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1977.
- GÜLER, Metin, “Ravzatü’l-Ahbâr ve Eserdeki Dil-Dudak Uyumları”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/10 Spring 2016, p. 293-332.
- GÜLER, Metin, *Aşık Çelebi’nin Ravza Tercümesi: İnceleme-Metin-Sözlük*, EÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2015.
- GÜLTEKİN, Hikmet, “Nehcü’l-Belâğa’nın Şerîf Radî’ye Nisbeti Şerhleri ve Kaynakları”, *The Journal of International Social Research*, c. 9, S. 45, Ağustos 2016, s. 991-1003.

GÜNGÖR, Özcan, “Alevilik Üst Kimliği Kullanımının Aleviler-Nusayriler Bağlamında Dış Kimlik-İç Kimlik Yansımaları”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 2017, 12/2, p. 75-90.

GÜZEL, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ, Ankara 2012.

H. Şaman, “Divrikli Süleyman Giryânî”, *Ortayayla Dergisi*, Halkevi Yayın Kolu, Sivas 1938. S. 14, Mart-Nisan-Mayıs, s. 23-24.

Hâfız İbrâhim, *Cilâu'l-Kulûb Fî Risâleti'n-Nebiiyyü'l-Mahbûb*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nr. A/1254.

HÂKİM, *el-Müstedrak ale's-Sahihayn*, (Mhk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, c. III.

Hamdullah Hamdî (Akşemseddin-zâde), *Yûsuf u Züleyhâ*, (Haz. Yılmaz Tombak, M. Ahmet Özyapıcı), Ve Edebiyat Yay., İstanbul 2005.

HASKÂNÎ, Hâkim, *Şevâhidü Tenzil*, Müessesetü'l-'Alemlî, Beyrut 2010, c. I.

HEYSEMÎ, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, (Mhk. Hüsameddin el-Kuddûsî), Mektebetü'l-Kuddusî Yay, Kahire 1994, c. VII.

Hüseyin Remzi, *Lûgât-i Remzi*, Matbaa-i Hüseyin Remzi, İstanbul 1888, c. I.

Haz. Ali, *Nehcü'l-Belâga (Hazret-i Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri)*, (Haz. Abdalbaki Gölpınarlı), Derin Yay., İstanbul 2012.

İŞİK, İhsan, “Giryânî”, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2006, c. VIII.

İbn Atiyye el-Endülüsî el-Muharibî, *el-Muharrirü'l-Veciz fî Tefsiri Kitabı'l-Aziz*, (Mhk. Abdusselam Abduşşafiî Muhammed), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., Beyrut 1422, c. V.

İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef fî'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, (Mhk. Kemal Yusuf Hût), Mektebetü'r-Rüşd Yay., Riyad 1409, c. VI.

İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî-Temyizi's-Sahabe*, (Ter. Seyfullah Erdoğan), Sağlam Yay., İstanbul 2011.

- İbn Hacer el-Heytemi, *es-Savâku'l-Muhrikati fî'r-Reddi Alâ Ehli'l-Bidai ve'z-Zındıka*, (Mhk. Abdurrahman b. Abdullah et-Türkî, vd.), Müessesetü'r-Risale, Lübnan 1997, c. II.
- İbn Hacer, *Matâlibü'l-Âliye*, Daru'l-Ğaysî, Arabistan 1419, c. XVIII.
- İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, (Mhk. Muhammed Abdalbâkî), Daru İhyâ-i el-Kutûbi el-Arabiyye, Beyrut (Tarihsiz), c. II.
- İbn Râhûne, *Müsnedi İshak b. Râhûne*, (Mhk. el-Belûşî), Mektebetü'l-İman, Medine 1412, c. I.
- İbnü'l-Meğâzilî, *Menâkıb-ı Emirü'l-Mü'minîn Ali b. Ebi Tâlib*, (Mhk. el-Vâdi'ıyyü), Daru'l-Âsâr, Yemen 2003.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergah Yay., İstanbul 1988.
- İNAN, Abdulkadir, *Manas Destanı*, MEB Yay., İstanbul 1992.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2003.
- İSEN, Mustafa, *Dile Duran Ölüm Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*, Kapı Yay., İstanbul 2002.
- İsmail Hakkı el-Halveti, *Ruhu'l-Beyân*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1416, c. II.
- İYİYOL, Fatih, "Alevî-Bektasî Geleneğinde Düvâzlar-Düvâzimamlar", *The Journal of International Social Research*, Volume: 6/27, Summer 2013, s. 228-250.
- Kadi İyaz, *eş-Şifâ bi-Arifî Hukukî'l-Mustafâ*, Daru'l-Fikr, Riyad 1988, c. II.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Fâtıma", *DİA*, İstanbul 1995, c. XII.
- KARAGÖZ, İsmail, *Esmâ-i Hüsnâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- KARAHAN, Abdulkadir, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Toplama Tercüme ve Şerhleri)*, İÜ Yay., İstanbul 1954.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, "Hüseyin Vâiz-i Kâşifi", *DİA*, İstanbul 1999, c. XIX.

- KARTAL, Ahmet, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*, Doğu Kütüphânesi, İstanbul 2014.
- KAYA, Doğan, “Giryânî”, *Sivas Halk Şairleri*, Önder Matbaacılık, Sivas 2009, c. V.
- KAYA, Doğan, “Süleyman Giryânî”, <http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com>, (03.02.2017).
- KAYA, Doğan, *Şâirnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- KEMİKLİ, Bilal ve AKKUŞ, Mehmet (Edt.), *Mevlid Külliyyâtı*, DİB Yay., Ankara 2016, c. I-III.
- KEMİKLİ, Bilal, “Tasavvuf Şiirinde Sevgi Temaları”, *İslam Ahlâkı ve Sevgi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.
- KESİK, Beyhan ve ŞENÖDEYİCİ, Özer, *Aruz Teori Ve Uygulama*, Kesit Yay., İstanbul 2015.
- KESKİN, İshak, “Hz. Muhammed’in Bir Mektubu-Satın Alınması Arşivcilik Bakımından Değeri”, *The Journal of Ottoman Studies*, İstanbul 1999, S. XIX, s. 256.
- KILIÇ, Ünal, “Menâkıb-ı Çar-yâr’a Göre Dört Halifenin Birbirleriyle Münasebetleri”, *Şemseddin Sivasî Sempozyum Bildirileri*, (Editör: Ahmet Dağüstü), Sivas Belediyesi, Sivas 2015, s.151-172.
- KİFÂRÎ, *Mes’eletü’t-Takrib Beyne Ehli’s-Sünneti ve’s-Şîa*, Daru’t-Tayyibe, Riyad 1428, c. I.
- KİRAZ, Seydi, *Türk İslam Edebiyatında Hz. İsa*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2013.
- KOCAASLAN, Hava, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva I. c. s.1-233*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2009.
- KOCATÜRK, Vasfî Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi Tahlili ve Tenkiti)*, Edebiyat Yayınları, Ankara 1964.
- KOÇİN, Abdulhakim, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yay., Ankara 2011.

- KOMİSYON, “Süleyman Giryânî”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, c. II.
- KOMİSYON, “Süleymân Giryânî”, *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
- KORKMAZ, Esat, *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yay., İstanbul 2003.
- KÖKSAL, M. Fatih, *Mevlid-nâme*, TDV Yay., Ankara 2011.
- KUBAT, Şemseddin, *Âşık Yoksul Derviş’ten Hz. Ali Mevlüdü Duvaz İmamlar Nevruzîyeler*, (Haz. Hayrettin İvgin), Ajans Tanıtım ve Organizasyon Yay., Ankara 2012.
- KURTOĞLU, Orhan, “Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler”, *Bilig*, 2006, S. XXXVIII, s. 71-91.
- KUTLAR, Fatma Sabiha, “16. ve 19. Yüzyılda Yazılmış İki Metnin İmlasına İlişkin Kimi Tespitler”, *Turkish Studies-International Periodical for Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 499-510.
- KÜLEKÇİ, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara 2011.
- Lami’î Çelebi, *Tercüme-i Şevâhidü’n-Nübüvve (Lami’î Çelebi’nin Şevâhidü’n-Nübüvve Tercümesi, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, (Haz. Erdem Can Öztürk), Gece Kitaplığı, Ankara 2015.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye”, *TDA Y-B*, Ankara 1989, s. 71-117.
- MECLİSÎ, *Bihâru’l-Envâr*, İhyau’l-Kütübi’l-İslamiyye, Kum 1388.
- Melikoff, Irene, *Kırklar’ın Cemi’nde*, (Çev: Turan Alptekin), Demos Yay., İstanbul 2011.
- MENGİ, Mine, *Divan Şiirinin Arka Bahçesi*, Akçağ, Ankara 2010.

- Mevlevî Fazlullâh Rahîmî, *Gülzâr-ı Hasaneyn*, (Haz. Arzu Meral), Revak Kitabevi, İstanbul 2012.
- Mirzâ en-Nûrî Tabresî, *Müstedraku'l-Vesâil*, Müessesetü Âl-i Beyti, Beyrut 2008, c. I.
- Muallim Nâcî, *Emsâl-i Alî*, (Haz. Adem Ceyhan), Buhara Yay., İstanbul 2011.
- MÜSLİM, *Sahih-ü Müslimîn*, (Mhk. Muhammed Abdalbâkî), Daru İhyâ-i el-Turâsî el-Arabi, Beyrut 2010, c. IV.
- Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Efendi, *Şerh-i Dîvân-ı Alî*, University of Toronto, Nr. PJ7698 A5An.
- NÂBÎ, *Dîvânı*, (Haz. Ali Fuat Bilkan), Akçağ, Ankara 2011.
- Nasıruddin el-Elbanî, *Silsiletü'l-Ehadisi Daifeti ve'l-Mevzuati ve Eseruha's-Seyyiü fi'l-Ümmeti*, Daru'l-Mearif, Riyad 1992, c. I.
- Nizamüddin Kummî en-Nisâbü'rî, *Garâibu'l-Kur'an ve Garâibu'l-Furkan*, (Mhk. Şeyh Zekeriyya Amiyat), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1416, c. V.
- NOYAN, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, Şahkulu Sultan Vakfı ve Ardiç Yay., Ankara 2006, c. VI.
- ODABAŞI, Mıhrıcan, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva I. c. s. 234-467*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2009.
- ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Cemal Kurnaz), MEB Yay., İstanbul 2003.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989, c. I.
- ÖZ, Mustafa ve İLHAN, Avni, "İmâmet", *DİA*, İstanbul 2000, c. XXII.
- ÖZ, Mustafa, "Ali Evlâdı", *DİA*, İstanbul 1998, c. II.
- ÖZ, Mustafa, "Şevâhidü'n-Nübüvve", *DİA*, Ankara 2010, c. XXXIV.
- ÖZÇELİK, Kenan, *Âşık Çelebi Terceme-i Ravzatü's-Şühedâ (İnceleme-Metin)*, UÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2015.
- ÖZDEMİR, Fatma, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva II. c. s. 468-734*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2011.

- ÖZDEMİR, Hikmet, *Haz. Ali'nin Yüz Veciz Sözü Sad Kelime-i Hazreti Ali*, Çelik Yay., İstanbul 2013.
- ÖZEN, Kâmil, “Giryânî”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2002, c. IV.
- ÖZTOPRAK, Nihat, *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*, MÜ TAE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993.
- Öztürk, Ali, *Abdullah Selahaddîn-i Uşşâkî'nin Hz. Ali Dîvânı Tercümesi*, Araştırma Yay., Ankara 2013
- ÖZÜN, Mustafa Nihat, *Edebiyat Ve Tenkid Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1954.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Basımevi, İstanbul 1983, c. II.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- PALA, İskender, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yay., İstanbul 2008.
- PEKOLCAY, Neclâ vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevîlere Giriş*, Kitabevi, İstanbul 2000.
- RÂZÎ, *Mefâtiḥü'l-Gayb*, Daru İhyâ-i el-Turâsî el-Arabi, Beyrut 1420, c. XXVII.
- Recâizâde Mahmud Ekrem, *Ta'îm-i Edebiyat*, (Haz. Murat Kacıroğlu), Asitan Yay., Sivas 2011.
- Seyyid Ahmed Belhî, *Şâh-ı Velâyet Sırr-ı Hidâyet Hazret-i İmâm Ali*, (Çev., Arzu Meral), Revak Kitabevi, İstanbul 2012.
- Seyyid Sadeddin b. Mevlâna, *Şifâu'l-Kulûb Likâu'l-Mahbûb*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nr. CD/0307.
- Seyyid Şerîf Cürcânî, *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü (Tarifat)*, (Ter. Ârif Erkan), Bahar Yay., İstanbul 1997.
- ŞARLI, Mahmut, “Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Sâd Kelime-i Ali Tercümesi ile Mie Kelime-i Ali Tercümesi”, *EÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Kayseri 1996, S. VII, s. 305-329.

- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Gündoğdu Matbaası, İstanbul 1317.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-Alâm*, Mihrân Matbaası, İstanbul 1311, c. IV.
- Şemseddin Sivasî, *Gülşen-âbad*, (Haz. Hasan Aksoy), Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.
- Şemseddin Sivasî, *Heşt Bihişt*, (Haz. Alim Yıldız), Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.
- Şemseddin Sivasî, *Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn*, Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi F. Güneren Bölümü, Nr. 10.
- Şemsüddin ez-Zehebî, *el-Münteka min Minhaci'l İ'tidal*, (Mhk. Muhibüddin el-Hatib), Daru'l-Mearif Yay., Riyad 1992, c. I.
- Şemsüddin ez-Zehebî, *Telhîsü Kitabu'l-Mevzuat li-İbni'l-Cevzi*, (Mhk. Ebu Temîm Yasir b. Muhammed), Mektebetü'r-Rüşd Yay., Riyad 1998, c. I.
- ŞENER, H. İbrahim, “Neşâtî'nin Hilve-i Enbiyâsı”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi I*, İzmir 1983, S. I, s. 285-289.
- ŞENGÜN, Necdet, “Türk İslam Edebiyatında Manzûm Hz. Ali Mevlidleri ve Câferî'nin Mevlûd-i Haydaru'l-Kerrâr'ı”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, c. 2, S. 36, s. 303-324.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâreler, Sâbiteler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Haziran 1994, S. 90, s. 130-179.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2016.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvîrler*, Kitabevi, İstanbul 2002.
- ŞİNASI, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye*, (Haz. Süreyya Beyzâdeoğlu), MEB Yay., İstanbul 2003.
- Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgâtî*, (Haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- TARLAN, Ali Nihat, *Divan Edebiyatında Muamma*, İÜ Yay., İstanbul 1936.

- Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Mevzuâtü'l-Ulûm*, (Haz. Mümin Çelik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1975.
- TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ, Ankara 2000.
- TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, (Haz. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı), Bizim Büro Yay., Ankara 2001.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalacı Yay., İstanbul 2012.
- USLUER, Fatih, “Hurûfilikte On İki İmam”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/1 Winter 2010, s. 1361-1389.
- ÜNLÜSOY, Kamile, “Şiî Kültüründeki Hz. Ali Mucizeleri Üzerine Bir Değerlendirme: Abbas Azîzî'nin “320 Dâsitan Az Mu'jizat ve Kerâmât-i İmâm Ali (A.S.)” Eseri Örneğinde”, *The Journal of International Social Research*, c. 7, S. 35, s. 358-381.
- ÜNVER, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies-International Periodical for Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, Volume 3/6 Fall 2008. s. 1-46.
- ÜNVER, İsmail, “Mesnevî”, *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Ankara 2011, S. 415-417, s. 430-463.
- ÜZÜM, İlyas, “Nusayrılık”, *DİA*, İstanbul 2007, c. XXXIII.
- ÜZÜM, İlyas, *Tarihsel Ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yay., İstanbul 2013.
- VASSÂF, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz), Kitabevi Yay. İstanbul 2006, c. I-V.
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil, “Lâ'net”, *DİA*, Ankara 2003, c. XXVII.
- YAZAR, Sadık ve Kaçar, Mücahit, *Şerîfî Dîvânı Manzum Bir Kur'an Tefsiri*, Okur Akademi Yay. İstanbul 2012.
- YEKBAŞ, Hakan, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Kitap, Ankara 2012.

- YENİTERZİ, Emine, “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesneviler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2007, c. 5, S. 10, s. 433-468.
- YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na‘t*, TDV Yay. Ankara 1993.
- YILDIRAN SARIKAYA, Meliha, *Türk İslâm Edebiyatında Hz. Ali*, MÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004.
- YILDIRIM, Yusuf, *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Metin-İnceleme-Tahlil)*, MÜ SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013.
- YILDIZ, ALİM, “Fuzîlî’ye Göre Hz. Ali”, *Geleneğin İzinde*, Kitabevi, İstanbul 2013.
- YILDIZ, Alim, “Giryânî”, *Sivaslı Şairler Antolojisi*, Sivaslılar Vakfı, İstanbul 2003.
- YILMAZ, H. Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Ve Tarikatlar*, Ensar Yay. İstanbul 2014.
- YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay. İstanbul 2013.
- Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşit Rahmeti Arat), Kabalcı Yay. İstanbul 2006.
- YUVACI, Bünyamin, *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva II. c. s. 735-999*, CÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2014.
- ZAVOTÇU, Gencay, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yay. İstanbul 2013.

DİZİN (ŞAHİS-MEKÂN-ESER)

‘A-‘I-‘İ-‘O-‘Ö-‘U-‘Ü

‘Abd-ı Menâf: 2469

‘Abdu’llâh (İbn-i ‘Amr): 531, 1521,
1705, 1708, 1711, 1720, 1730, 1734,
1739, 1983, 1984, 1986, 1987, 2013

‘Abdu’llâh (İbn-i Münzir): 711

‘Abdu’llâh (Mes‘ûd oğlu, 1515, 1522,
1524, 1553

‘Abdu’llâh ibni Sirac: 1069

‘Abdu’llâh Râfî’: 2639

‘Abdu’l-melik (Mervân’ın oğlu): 3656

‘Abdu’r-raḥmân (İbn-i Ḥâlid): 156,
159, 163, 168, 1214, 1216, 1499,
1680, 1684, 1693

‘Âişe (Hz.): 508

‘Alî (Hz.): 35, 105, 106, 110, 114,115,
120, 130, 172, 177, 208, 216, 218,234,
261, 283, 317, 329-331, 334, 337, 340,
343, 344, 346, 369, 383-385, 389, 391,
425, 488, 489, 507, 532, 606, 563,667,
669, 673, 694, 706,713, 727-730, 732,
733, 870, 872, 873, 875, 876, 878,881,
889, 891, 917-920, 1048, 1050, 1071,
1166, 1189, 1203, 1204, 1207, 1210,
1243, 1249, 1251, 1259, 1266, 1288,

1293, 1295, 1323, 1324, 1327, 1328,
1331, 1336, 1338, 1343, 1350, 1356,
1364, 1370, 1372, 1377, 1380, 1432,
1442, 1448, 1492, 1496, 1503, 1504,
1513-1515, 1517, 1518, 1532, 1536,
1539, 1548, 1551, 1566, 1570, 1597,
1599, 1622-1624, 1627, 1635, 1638,
1681, 1722, 1742, 1749, 1753, 1753,
1758, 1762, 1781, 1791, 1792, 1794,
1801, 1802, 1805, 1855, 1856, 1758,
1760, 1762, 1711, 1895, 1898, 1910,
1911, 1948, 1973, 1977, 1885, 2012,
2020, 2023, 2025, 2030, 2035, 2101-
2104, 2106, 2117, 2120, 2129, 2138,
2151-2153, 2157, 2159, 2300, 2406,
2413, 2438, 2517, 2538, 2603, 2617,
2647, 2661, 2686, 2692, 2700, 2703,
2720, 2764, 2772, 2773, 2777, 2779,
2782, 2785, 2787, 2789, 2791, 2794,
2797, 2799, 2801, 2827, 2853, 2860,
2861, 2863, 2866, 2884, 2889, 2899,
2903, 2932, 2933, 2936, 3004, 3013,
3015, 3026, 3029, 3074, 3118, 3164,
3168, 3172, 3176, 3178, 3182, 3194,
3196, 3203, 3213, 3251, 3277, 3298,
3319, 3320, 3334, 3375, 3399, 3419,
3421, 3549, 3582, 3599, 3611, 3617

‘Alî Nakî: 3833, 3854

‘Alî Rızâ: 3261, 3749, 3750, 3759, 3786

‘Ammâr İbn-i Yâsir: 519, 1602, 1605, 1619, 2010, 2025, 2028, 2032, 2034, 2036, 2042, 2057, 2061, 2064, 2065-2067, 2073, 2079, 2092, 2095, 2096, 1398, 3030

‘Amr İbn-i ‘Âş: 381, 1144, 1150, 1158, 1166, 1205, 1503, 1512, 1514, 1604, 1613, 1745, 1754, 1758, 1760, 1768, 1780, 1882, 1790, 1792, 1796, 1797, 1802, 1872, 1873, 1876, 1880, 1912, 1930, 2531, 2532, 2569, 2624, 2680, 2684, 3036, 3047

‘Ay(y)âş b. Rabî‘a: 1564, 1565, 1818, 1820, 1822, 1829, 1835, 1839, 1844, 1853, 1854, 1860, 1862, 1896

‘Irâk: 662, 1486, 2019, 3798, 3813, 3840

‘Îsâ (Hz.): 627, 628, 3917

‘Osmân (Hz.): 14, 97, 98, 100, 103, 107, 132, 233, 234, 261, 268, 270, 277, 279, 302, 304, 313, 314, 351, 353, 373, 376, 377, 385, 389, 489, 628, 843, 1071, 1072, 1094, 1179, 1254, 1765, 1891, 1894, 2702, 2978

‘Ömer (‘Ankebut oğlu): 1360

‘Ömer (Hz.): 14

‘Ömer Naḥîs Şumeyrî: 3512

‘Ummân: 3104

‘Utbe İbn-i Süfyân: 1447, 1448, 1452

Â-A

Âdem (Hz.): 24, 1272, 1275, 3224, 3225

Aḥmed (Hz. Peygamber): 62, 122, 338, 367, 495, 541, 552, 733, 1352, 1355, 1359, 1362, 1365, 2120, 2148, 2777, 3195, 3298, 3411, 3436, 3445, 3755

Aḥmed-i Kûfi: 3755

Aḥmer İbn-i Süfyân: 1620, 1625, 627

B

Bağdâd: 972, 3743, 3746, 3781, 3830

Bakî (Cennetü’l-Bakî): 3503, 3628, 3659, 3706

Başra: 530

Bedir: 533, 1079

Benî ‘Abbâs: 288, 293, 309, 530, 1080, 1299, 1836, 2001, 2002, 2626, 2707, 2760, 2793, 2824, 2934, 3211, 3214, 3216

Benî Hâşim: 1820, 2480, 2481 d

Benî Ümeyye: 95, 702, 2480, 2481

Benî İsrâ’il: 2721, 3219

Beşîr: 1558, 1559, 1561, 3448

C

Ca‘de binti Eş‘aş: 3481, 3484

Ca‘fer-i Şâdık: 3256, 3283, 3293,
3301, 3256, 3283, 3293, 3301, 3311,
3663, 3365, 3689, 3709

Câbir (Ensârî): 1299, 3577

Cezîre-i ‘Arâb: 135-138, 140, 142,
223, 561, 2979, 3102

Cündeb: 1926, 1928, 1929, 1932,
1935, 1938

D

Daḥḥâk (ibni Kays): 145, 148, 149,
153, 155, 181, 184, 190, 1221, 1223,
1225, 1228, 1230, 1236, 1239-1241

Dâru’l-Emân: 2738

Dâvûd: 25, 3232

Dışlık: 51

Divrig: 64

E

Ebû Başîr: 3632, 3643

Ebû Bekr (Hz.): 14

Ebû Câhil: 604

Ebû Derdâ: 2158, 2171

Ebû Hâni: 1129

Ebû Ḥanîfe Dîneverî: 1250, 1422

Ebû Leylâ: 2785

Ebû Mes‘ûd: 528, 1522, 1524, 1554,
2148

Ebû Mûsâ: 2625, 2631-2633, 2680,
2683, 2686, 2688, 2691, 2697, 2699,
2705, 2706, 2715, 3054

Ebû Necd Enderânî: 695

Ebû Süfyân: 2482

Ebû Turâb: 659, 104

Ebû Tâlib: 576, 1243, 1331, 1749,
2482, 2647, 2661, 2827

Ebû’l-‘Aver: 665, 672, 675, 679, 693,
696, 709, 711, 719, 790, 792, 827,
837, 840-842, 855, 857, 860, 869,
1046, 1053, 1124, 1144, 1149, 1195,
2578

Ebû’l-Kâsım (İbn-i Aḥmed): 3195

Ebüzer Ğıffârî: 1299, 2896, 2902,
2906, 2933

Eş‘aş (Kays oğlu): 1111, 1122, 1127,
2618, 2620, 2625, 3481

Eyyûb (Hz.): 2862, 2887

F

Fârisiyye (İran): 3712

Fâtıma (Hz. Peygamber’in kızı): 2872,
3191, 3240, 3107, 3421, 3506, 3583

Fâtıma binti Ḥasan: 3630

Fazîlet-nâme: 1298

Ferve (Binti Muḥammed Ebû Bekr oğlu): 3664

Fırât: 646, 649, 657, 470, 868, 870, 871, 1047, 1048, 1051, 1062, 1063, 1116, 1121, 1122, 1139, 1142, 1155, 1157, 1160, 1162, 1177, 1193, 1194, 1206, 2045, 2517, 2536

Fir‘avn: 398, 963, 1278, 1280, 1283

Furḳân (Kur‘an’ın bir ismi): 336, 1002

G

Ġarâr: 1815, 1518, 1821, 1824, 1829, 1831, 1834, 1845

Giryânî: 65, 128, 446, 461, 994, 1042, 1379, 1550, 2099, 2741, 3025, 3286, 3295, 3406, 3465, 3540, 3951, 3989

H

Ḥabîb: 1252, 1259

Ḥaccâc İbn-i ‘Arrâf: 272, 274, 276-278, 285

Ḥacel İbn-i Aşâl: 1433, 1434, 1441, 1442

Ḥakîm: 3914

Ḥalîl-Ḥalîlu’llâh (Hz. İbrahim): 964, 2904, 2929, 3686

Hâmân: 1283

Ḥamîde (Ümmü’l-Velîd): 3709

Ḥamza (Muṭrâf’uñ ıardaşı): 825, 1891, 1899, 1902

Ḥân-ı Şa‘âlik: 3843

Ḥar(r)ân: 144, 146, 149, 154, 157

Ḥârîş oğlu Zeyd: 2107

Hârûn (Hz.): 2489, 2720, 2721

Ḥârûnu’r-Reşîd: 3743

Ḥasan (Hz.): 17, 1578, 1674, 1677, 2872, 3203, 3247, 3279, 3289, 3300, 3308, 3352, 3360, 3420, 3424, 3433, 3476, 3480, 3483, 3488, 3507, 3555, 3573, 3583, 3628, 3630, 3659

Ḥasan Başrî: 2824

Ḥasan İbn-i Ġarîb (Ḳarslı-zâde): 50

Ḥasanü’l-‘Askerî: 3285, 3295, 3303, 3872, 3899, 3930, 3933, 3944, 3945

Ḥâtem-i Tâî: 2931

Ḥayber: 363, 1544, 2839, 2840

Ḥaydar (Hz. Ali): 14, 16, 93, 124, 128, 139, 291, 298, 305, 308, 341, 345, 360, 362, 378, 381, 386, 506, 542, 560, 564, 567, 573, 575, 586, 590, 602, 608, 648, 649, 657, 734, 1074, 1085, 1113, 1162, 1164, 1178, 1197, 1227, 1230, 1231, 1236, 1238, 1253, 1261, 1289, 1290, 1322, 1333, 1349, 1352-1355, 1357, 1358, 1360, 1365, 1367, 1368, 1484, 1506, 1508, 1510, 1525-1528, 1542, 1543, 1545, 1547, 1558, 1559, 1561,

1565, 1576, 1595, 1626, 1628, 1643,
1645, 1653, 1656, 1670, 1732, 1743,
1759, 1763, 1764, 1775, 1777, 1784,
1786, 1799, 1800, 1817, 1833, 1835,
1841, 1856, 1861, 1869, 1873, 1903,
1905, 1907, 1913, 1917, 1920, 1975,
1779, 2011, 2058, 2089, 2092, 2108,
2119, 2135, 2174, 2305, 2338, 2422,
2427, 2453, 2470, 2522, 2579, 2581,
2594, 2598, 2613, 2626, 2628, 2651,
2657, 2670, 2696, 2717, 2767, 2771,
2780, 2790, 2796, 2832, 2833, 2837,
2840, 2847, 2855, 2891, 2904, 2906,
2914, 2915, 2919, 2929, 2942, 2947,
2955, 2980, 2982, 2983, 3011, 3019,
3023, 3040, 3078, 3080, 3083, 3093,
3096, 3115, 3116, 3167, 3170, 3243,
3244, 3315, 3317, 3318, 3321, 3341,
3342, 3353, 3355, 3356, 3365, 3369,
3377, 3476, 3844

Ḥazîm oğlu: 180, 183, 188

Ḥicâz: 199, 517, 622

Ḥimeyrî Zü'l-keîlâ'î: 665, 2000, 2003

Hindistân-Hind: 1365, 3853

Ḥorâsân: 3756

Ḥudeybîye: 533, 2651

Ḥüneyn: 1920

Ḥüseyn (Hz.): 17, 1572, 1579, 1580-
1586, 1589, 1599, 1674, 3196, 3203,
3204, 3247, 3249, 3250, 3280, 3290,

3300, 3308, 3360, 3424, 3434, 3497,
3506, 3508, 3513, 3115, 3520, 3523,
3526-3529, 3532, 3535, 3538, 3541,
3542, 3545, 3548, 3555, 3557, 3563,
3573, 3583, 3590, 3611, 3617, 3802

Ḥüsrev-i Pervîz: 26, 400

İ

İbn-i Mes'ûd: 2148

İbn-i Mu'taşım: 3829, 3868

İbn-i Mülcem ('Abdu'r-raḥmân):
3335, 3340, 3345, 3347, 3356, 3366

İbn-i Süfyân: 174, 231, 258, 263, 268,
276, 298, 299, 349, 361, 373, 380,
385, 488, 497, 647, 666, 735, 743,
857, 860, 866, 1056, 1076, 1156,
1163, 1168, 1218, 1250, 1262, 1264,
1422, 1426, 1491, 1496, 1504, 1529,
1620, 1693, 1717, 1724, 1735, 1748,
1782, 1799, 1880, 1909, 1924, 1931,
1944, 2434, 2571, 2641, 2648, 2743,
2994, 3023, 3330

İbrâhîm (Giryânî'nin babası): 66

İdrîs (Hz.): 24

İskender: 26

K

Ka'be: 434, 1301, 2195, 2363, 2854,
3739

Ḳâf: 2756

Ḳahramân: 207, 213

Ḳamber (Hz. Ali'nin hizmetkârı):
1544, 2906-2908, 2919, 2928

Ḳâsım (Mâlik Eşter'in yiğeni): 820,
821, 823

Ḳays (Sa'îd oğlu): 519

Ḳayser-i Rûm: 1366, 1374

Ken'ân: 25

Kerbelâ: 1328, 1570, 1572, 1579,
1589, 1599, 1674, 2153, 3247, 3250,
3280, 3290, 3300, 3497, 3506, 3515,
3520, 3522, 3543, 3549, 3557, 3617,
3802

Kisrâ: 458

Kûfe (Kûfî): 226, 227, 285, 287, 289,
489, 493, 661, 2678, 2713, 2976,
2981, 3041, 3042, 3113, 3115, 3116,
3317, 3320, 3336, 3364, 3367, 3509,
3755, 3756, 3805, 3807

Ḳur'ân: 406, 417, 1018, 1096, 1267,
1460, 1538, 2290, 2592, 2622, 2638,
2664, 2717, 2734, 3055, 3056, 3064,
3067, 3070, 3470

Kureyb: 1633, 1636, 1640, 1642,
1644, 1650, 1655, 1657, 1658

Ḳureyş-Kurâyş: 593, 600, 2569, 3747

Ḳuşûrî: 51, 339, 557, 1379, 1586,
2099, 2741, 3025, 3314, 3407, 3452,
3564, 3951, 3989

L

Loḳmân (Hz.): 2339

M

Ma'z ibni Aḥnes: 1252

Maḥmûd (Hz. Peygamber): 62, 2148,
3445

Mâlik Eşter (Ḥârisoğlu): 138, 139,
143, 144, 146, 147, 150, 154, 157,
160, 161, 163, 164, 170, 175, 186,
188, 196, 201, 204-210, 212, 216, 220,
222, 223, 232, 510, 514, 651, 652,
682, 691, 692, 693, 699, 703-705,
714-717, 722, 724, 726, 736, 744, 791,
798, 800, 802, 807, 810, 814, 816,
818, 819, 826, 827, 834, 837, 838,
840, 841, 845, 846, 850, 851, 853,
854, 859, 1103, 1112, 1118, 1122,
1127, 1128-1130, 1136-1138, 1143,
1144, 1150, 1151, 1162, 1501, 1502,
1681, 1683, 1691, 1702, 1704, 1705-
1707, 1710, 1714, 1718, 1721, 1918,
1922-1924, 1928, 1930, 1932, 1933,
1937, 1939, 1941, 1943, 1944, 1985,
1987, 1990, 1993, 1994, 1997-1999,
2408, 2535, 2539, 2541, 2583, 2601,
2603-2606, 2628, 2629, 2667, 2668,
2669, 2672, 2677, 2979, 2980, 2984,
2985, 2987, 2989-2991, 2994, 3000,
3001, 3003, 3006, 3008, 3009, 3015,
3023, 3025, 3026, 3030, 3071

Manşûr (Hallâc): 547

Me'mûn (Halife): 3775, 3784, 3785, 3787, 3790, 3834

Medîne: 96, 265, 1095, 3481, 3484, 3808, 3818, 3840

Mekke: 592, 1359, 2654, 2715, 3510, 3738, 3743, 3810, 3818

Mervân: 421, 665, 3481, 3484, 3486, 3544, 3547, 3550, 3553, 3556, 3559, 3565, 3656

Merve: 2115, 3758

Mışır-Mısr: 1881, 2977, 2985, 2989, 2990-2992, 2994, 3034-3037, 3039, 3049

Mu'âviye-Mu'âvî: 96, 99, 101, 103, 104, 111, 130, 136, 140, 145, 154, 175, 180, 211, 215, 221, 262, 273, 274, 281, 293, 298, 341, 378, 379, 382, 387, 517, 521, 657, 671, 702, 705, 714, 750, 771, 835, 855, 856, 859, 868, 1045, 1055, 1067, 1070, 1075, 1099, 1110, 1145, 1147, 1158, 1165, 1176, 1179, 1192, 1209, 1221, 1236, 1242, 1244, 1258, 1260, 1263, 1266, 1288, 1427, 1434, 1441, 1447, 1485, 1495, 1498, 1512, 1516, 1523, 1552, 1553, 1555, 1557, 1685, 1716, 1691, 1696, 1700, 1722, 1723, 1731, 1728, 1730, 1739, 1745, 1751, 1778, 1779, 1787, 1790, 1794, 1798, 1800,

1811, 1812, 1833, 1845, 1850, 1891, 1857, 1871, 1875, 1878, 1883, 1911, 1914, 1925, 1927, 1941, 1963, 1965, 1970, 1973, 1983, 2009, 2053, 2060, 2428, 2446, 2452, 2453, 2457, 2498, 2499, 2511, 2513, 2519, 2523, 2531, 2568, 2573, 2576, 2595, 2610, 2619, 2624, 2643, 2679, 2687, 2692, 2701-2703, 2714, 2758, 2782, 2990, 3028, 3036, 3057, 3318, 3321, 3322, 3333, 3323, 3329, 3332, 3479

Mu'taşım (Halife): 3829, 3868

Mu'tazır (Halife): 3944

Mu'temed (Halife): 3903

Muhammed (Ebû Bekr oğlu): 3035, 3038, 3040, 3041, 3048, 3664

Muhammed (Hz.): 8, 83, 367, 408, 425, 439, 549, 591, 605, 623, 764, 770, 873, 875, 881, 1191, 1300, 1304, 1329, 1369, 1540, 1607, 1610, 2120, 2178, 2355, 2656, 2659, 2719, 2761, 2764, 2882, 3184, 3195, 3270, 3296, 3411, 3449, 3465

Muhammed Bâkır: 3254, 3255, 3282, 3292, 3310, 3630-3632, 3647, 3657, 3663, 3706

Muhammed Hanîfe: 1654, 1656, 1658, 1659, 1659, 1662, 1665, 1666, 1670, 1672, 1679, 3598, 3604, 3606, 3613

Muḥammed Mehdî: 3213, 3267, 3285, 3303, 3313, 3912, 3938, 3947

Muḥammed Taḳî: 3262, 3263, 3284, 3294, 3312, 3780, 3783, 3786, 3794, 3815, 3833

Muḥârîḳ: 1947, 1950

Murtaẓâ (Hz. Ali): 62, 95, 118, 122-128, 226, 338, 339,391, 549, 873, 1054, 1080, 1082, 1101, 1189, 1196, 1229,1240, 1257, 1351, 1556, 1364, 1372, 1380, 1621, 1677, 1805, 1898, 2021, 2027, 2070, 2086, 2124, 2145, 2170, 2301, 2400, 2406, 2426, 2458, 2506, 2582, 2603, 2610, 2639, 2716, 2764, 2801, 2823, 2838, 2851, 2853, 2858, 2870, 2890, 2901, 2909, 2936, 2958, 2959, 3022, 3026, 3031, 3045, 3052, 3092, 3107, 3117, 3191, 3277, 3288, 3298, 3306, 3351, 3364, 3388, 3399, 3419, 3506, 3528, 3554, 3617

Mûsâ (Hz.): 398, 964, 1278, 1279, 1284, 2489, 2720

Mûsâ-yı Kâzım: 3258, 3259, 3283, 3293, 3709, 3710, 3741, 3749, 3830

Muṣṭafâ (Hz. Peygamber): 8, 83, 123, 127, 192, 338, 408, 527, 549, 575, 591, 770, 873, 1103, 1172, 1187, 1191, 1267, 1300, 1329, 1345, 1378, 1379, 1453, 1457, 1459, 1467, 1489, 1541, 1560, 1610, 1804, 1975, 2077, 2088, 2091, 2094, 2097, 2100, 2105,

2128, 2135, 2136, 2145, 2349, 2355, 2405, 2719, 2745, 2761, 2764, 2957, 3169, 3233, 3270, 3275, 3287, 3296, 3298, 3306, 3400, 3402, 3416, 3449, 3453, 3449, 3506, 3524, 3537, 3544, 3547, 3548, 3550, 3553, 3554, 3556, 3559, 3662, 3565, 3568, 3986

Muṭrâfu'l-Fezârî: 813

Münzir oğlu Hâtem: 811

Mütevekkil (Halîfe): 3839

N

Nâ'ile (Hz. Osman'ın eşi): 97, 100

Nasr oğlu Ziyâd: 6676, 680, 691, 708, 721

Necme ('Alî Rızâ'nın annesi): 3749, 3750

Necmü'l-Ḳulûb: 54, 3950

Nemrûd: 397, 963

Nercis (Muḥammed Mehdî'nin annesi): 3912, 3916, 3919, 3920, 3921

Nimrûz: 3101

Nûḥ (Hz.): 24, 399, 916, 1464, 2109, 3230

Nuḥayle: 526, 560

Nuşayrî: 2805

R

Rak(k)a: 147, 170, 171, 175, 177, 182, 185, 645

Ravza (Mescid-i Nebeviyye): 3809

Reyhâne (Muhammed Taķî'nin annesi): 3780

Rıdvân: (Melek): 2880

Rıdvân: (Yer): 1079

Rüstem-i Zâl: 207, 213, 356, 977

Rüsûm: 678

S

Sâlih: 3844

Sehl ibni 'Amr: 2654

Selmân: 2835, 3572

Semâne ('Alî Naķî annesi): 3834

Şıffîn: 535, 864, 865, 1045, 1046, 1049

Sinân: 837, 845

Sevsen (Hasanü'l-'Askerî'nin annesi): 3872

Süleymân (Hz.): 25, 2110, 3232, 3531

Sürri-menrây: 3870, 3905, 3945

Ş

Şakîķ-i Belhî: 3712, 3717, 3726

Şâm: 97, 111, 112, 133, 135, 169, 170, 199, 203, 211, 232, 259, 260, 273, 287, 292, 300, 311, 327, 346, 379,

297, 517, 522, 523, 658, 659, 668, 673, 680, 712, 745, 795, 797, 1152, 1153, 1159, 1169, 1182, 1201, 1217, 1225, 1226, 1228, 1514, 1703, 1720, 1734, 1926, 1935, 1939, 1962, 1977, 1979, 1992, 1999, 2402, 2417, 2432, 2435, 2438, 2456, 2465, 2475, 2530, 2532, 2566, 2567, 2627, 2660, 2679, 2714, 2991, 3079, 3108, 3319, 3330, 3331, 3798-3800, 3802, 3812, 3813, 3816-1818, 3820

Şeddâd: 963

Şehribânû: 3590

Şemûn: 627

Şercîl: 1252, 1260

Şüreyh İbn-i Hâni: 708, 2705

T

Tebük Ėazâsı: 2908

Tel Havâzin: 3105

Taberiyye: 1497

Ṭalḥa İbni 'Abdu'llâh: 89-91, 2415

Ṭûs: 3776

U

Uḥud: 1920

Ü

Ümmü'l-Faẓl (Me'mûn'un kızı): 3834

Ümmü'l-Velîd: 3709

Üveys (Veyse'l-Karânî): 554

V

Velîd ibni 'Utbe: 1069, 1082

Velîd ibni Melik: 3704

Velîd ibni Yezîd: 3626

Veyse'l-Karânî: 537, 549-558, 1484, 1487, 2399

Y

Ya'kûb (Hz.): 25, 312, 3230, 3232

Yaḥyâ (Hz.): 965

Yaḥyâ İbni Hâlid: 3744

Yemen: 3103

Yemînî (Derviş Muhammed): 1298

Yûnus (Hz.): 2864, 2865, 2888

Yûsuf (Hz.): 25, 312, 2110, 2867, 2871, 3045, 3046, 3232

Yûsuf-ı Haccâc: 3045, 3046

Z

Zeberkân: 1569, 1573, 1575, 1592, 1597

Zekerıyyâ (Hz.): 965

Zeyd oğlu Muḳâtil: 754, 1178

Zeyne'l-'âbidîn: 1328, 2153, 3251, 3253, 3291, 3301, 3310, 3589, 3591, 3601, 3612, 3630

Ziyâd oğlu ol 'Abdu'llâh: 3511, 3512

Zübeyr: 2415

Züheyr (Kays oğlu): 1238

EKLER

Giryânî'nin Necmü'l-Kulûb Dışındaki Şiirleri ³⁵⁶

1.

Vekîl-i şâh-ı merdânı
Gören gelsin bu meydâna
Açılmış meclis irfânı
Giren gelsin bu meydâna

Bunda gelen olur hacı
Başına urunur tacı
İmâmlar râhının bacı
Veren gelsin bu meydâna

Halîl-i Hak nâr içinde
Nesimî'dir zâr içinde
Mansûr gibi dâr içinde
Duran gelsin bu meydâna

Terk eyle dünyanın işin
Çal yerden yerlere başın
Ağlayıp gözünün yaşın
Döken gelsin bu meydâna

Aldanma dünya fî'line
Nazar etme nâs diline
Muhammed Ali yoluna
Giden gelsin bu meydâna

Özün doğru râha salmış
Hakîkat bahrine dalmış
Kelleyi koltuğa almış
Olan gelsin bu meydâna

³⁵⁶ İlk on bir şiir, İbrahim Aslanoglu, "Giryânî", *Söz Mülkünün Sultanları*, Erman Yay., İstanbul 1985, s. 76-83; Alim Yıldız, "Giryânî", *Sivaslı Şairler Antolojisi*, Sivaslılar Vakfı, İstanbul 2003, s. 125-127. kaynaklarından alınmıştır. Son şiir ise M. Bedri Yalçın, "Divriğili Şâir Süleyman Giryânî", *Hayat Ağacı*, Sivas Hizmet Vakfı Yayınları, Sivas 2013, XXI/105-106. adlı kaynaktan alınmıştır.

Kazanıp bî-helâl kârdan
Halas eyle başın nârdan
Gelip bunda kamu vardan
Geçen gelsin bu meydâna

Özünü hakka bağlayıp
Ciğerciğini dağlayıp
Coşkun su gibi çağlayıp
Akan gelsin bu meydâna

Pîrim Bektaş-ı Velî'yi
Ol şâh-ı merdân Ali'yi
Fahr-ı âlem Mustafa'yı
Seven gelsin bu meydâna

Deme hergiz kış ile yaz
Eyledim Hakk'ıma niyâz
Silüben kalbini ayaz
Eden gelsin bu meydâna

Süleyman'ım hilâf demez
Velîkin kimse anlamaz
Rızâsız hiç lokma yemez
Olan gelsin bu meydâna

2.

Na't-ı Alî

Şu cihân mülküne sultân olan şâh
Kamu dert ehline dermân olan şâh

Varıp bir demde ol 'arşı' stivâyâ
Resûlün yoluna aslan olan şâh

Senin fazlına hergiz yok nihâyet
Şu ins ü cinne hükümrân olan şâh

Çü senden zâhir oldu esrâr-ı Hak
Erenler merdine merdân olan şâh

Şânında münzeldir *yâsin, hel etâ*
Mü'minin kalbinde mihmân olan şâh

Senin mihrin verir kalbe cilâyı
Dînimiz derdine dermân olan şâh

Çü sensin elifi ol nokta-yı bâ
Süleyman gedâya burhân olan şâh

3.

Na‘t-ı Alî

Ey gönül gözün açıp bak gör ne sultândır Ali
İlm-i zâtın mahzeni hem sırr-ı Yezdân’dır Ali

Kıldı kudret-i Hudâ’dan bunca işler kim ayân
Şöyle bil sultân-ı dîn kıble-i îmândır Ali

Hem odur ehl-i dînin bil havz-ı kevser-sâkîsi
Cennet-i heşt içre çün kim hûr ü gilmândır Ali

Fazlına yoktur nihâyet menba‘-ı cûd ü sehâ
Şöyle bil âlemde meşhur sâhib-ihsândır Ali

Hel etâ Furkan’da çün şânında olmuştur nüzûl
Fâtih-i kenz-i karâib ilm-i nihândır Ali

Ey **Süleyman** sen bu medhi dâimâ yâd eyle gel
Erişe derdine dermân derde dermândır Ali

4.

Ey ahî çün kıl basîret ol sırr-ı fillâhı bil
İlm-i esmâdan müsemma pâk-i zâtu’llâhı bil

Hak ararsan sûret-i insâna bir kez kıl nazar
Arş u kürsi levh-i mahfûz onda sen Allâh’ı bil

Perde-i zulmâtı ref‘ et sırr-ı vahdet bilesin
Feth ola çün bâb-ı hikmet *küntü kenzu’llâh* bil

Sûre-i *kerremnân*ın esrârını fehm edegör
Oku ol *seb‘a’l-mesâni sümme vechu’llâh* bil

Zâhidâ çün ne gidersin İbrahim bünyâdına
Şehr-i dile bir nazar kıl onda Beytu’llâh’ı bil

Ger özün fehm eyledinse beyt-i Rahmân sendedir
Bilmedinse meskenin şeytân ‘adûvvu’llâhı bil

Ey **Süleyman** kıl teberrâ tâbi‘-i şeytânîden
Menzil-i ârâya eriş ilm-i bâbu’llâhı bil

5.

Duvâz-deh İmâm

Ey gönül nâ-merd elinden çık sahip merdâna gel
Müşkilin hall eyler isen meclis-i irfâna gel

Bu deme hor bakma hergiz gerçi mevâlî isen
Gıll u gışdan ol müberrâ bahr olup ‘ummâna gel

Bil resûlü fahr-i âlemdir şefî‘ü’l-müznibîn
Menba‘-ı kân-ı velâyet ol şâh-ı merdâna gel

Bendesî ol şâh Hasan hulk-ı rızânın dâimâ
Hem Hüseyin-i Kerbelâ-çün zârî vü efgâna gel

Derdine devâ dilerseñ gezme bunda serseri
Ol imâm-ı etkıyâdan âl-abâ sultâna gel

Bil Muhammed Bâkırî’dir bu cihânda reh-nümâ
Ca‘fer ü Kâzım Rızâ’dan ders alıp meydâna gel

Hem Takîdir hem Nakîdir Askerî âl-i resûl
Ey **Süleyman** Mehdî gibi bir sahib-zamana gel

6.

Ne keskin bir rûzgâr geçti bu serden
Aklımda sadece poyrazı kaldı
Bizleri bırakıp giden pederden
Duvarda asılı bir sazı kaldı

Zannetme fakîri bir mirasyedi
Bu lafı sizlere acep kim dedi
Anamdan emanet şu tekir kedi
Dayımın kümeste bir kazı kaldı

Dedemin var imiş köşkü yalısı
İçini döşetmiş Acem halısı
Uzun ömürlüsü en vefâlısı
Sadece posbıyık Ayvaz'ı kaldı

Amucemde varmış hanlar hamamlar
Çiftlikler ağıllar örtülü damlar
Hepisini satmış o sâf adamlar
Onlardan yâdigâr bir tazı kaldı

Gördüm ya efendim duyduğun yalan
Bir hayli duyûndur fakîre kalan
Şimdi **Süleyman**'a sermaye olan
Bir kalem bir kağıt bir yazı kaldı

7.

Ey zî-kerem ihsânı çok
Bunca sahip eşya sensin
Sana mûmâsil kimse yok
Kamu derde devâ sensin

Cümle nebîler serveri
İki cihânın kameri
Âhir zaman peygamberi
Muhammed Mustafa sensin

Tarîkat bâbının râhı
Hakîkat ilminin şâh
Kamunun püşt ü penahı
'Aliyyü'l-Murtezâ sensin

Cürm ü günahlardan geçen
Cennetin bâbını açan
Müminlere rahmet saçan
Hasan hulk-ı rıza sensin

Mücrimler tâliplerin yârı
Âşık-ı şeydânın kârı
Resûl'ün çeşm-i envârı
Hüseyin-i Kerbela sensin

Azm-ı câvidân eyleyen
Melekler seyrân eyleyen
Per olup dîvân eyleyen
Ali Zeynelâba sensin

İmam Bâkır'a yetersin
Câfer'in emrin tutarsın
Kâzım'a gönül katarsın
Kamu dertten rehâ sensin

Rızâ'dır kible-i imam
Takî Nakî nûr-ı Yezdân
Askerî dertlere dermân
Gönüllere cila sensin

Mehdî'dir imamlar hatmi
Dü-âleme geçer hükmi
Süleyman'ın cânı cismi
Ey şâh-ı evliya sensin

8.
Hudâ'dır cümle eşyânın inşâsı
Nûr-ı Ahmed hakkıyçündür binâsı
Ne denlû var ise mümin anası
Umar şefâ'atin bây u gedâsı
Muhammed ehl-i dînin pîşivâsı
Alî'dir hak tarîkin reh-nümâsı

Hasan hulk-ı rızâ cismimdeki cân
Hüseyn-i Kerbelâ dînime sultân
Eğer erişmez ise andan ihsân
Olur kemterinin hâlleri yaman
Muhammed ehl-i dînin pîşivâsı
Alî'dir hak tarîkin reh-nümâsı

İmam Zeynelâbâ'dır ümitgâhım
Muhammed Bâkır'dır püşt ü penâhım
Kerem kıl bendeye ey güzel şâhım
Bağışla bu demde cürm ü günâhım
Muhammed ehl-i dînin pîşivâsı
Alî'dir hak tarîkin reh-nümâsı

Cafer-i Sâdık'ın mah yüzün görsem
Hâk-i pâyine varıp yüzüm sürsem
Yolunda cânımı hem kurbân versem
Huzûr-ı âlisinde dâre dursam
Muhammed ehl-i dînin pîşivâsı
Ali'dir hak tarîkin rehnümâsı

Kâzım Musâ Rızâ'ya arz-ı hâlem
Sunuben güşâ kılâmet her makâlîm
Eğer ol şâh anlar ise ahvâlîm
Şüphesiz her uyûptan kılar sâlim
Muhammed ehl-i dînin pîşivâsı
Ali'dir hak tarîkin reh-nümâsı

Muhammed Takî dertlere devâdır
Ali Nakî bî-şek nûr-ı Hudâ'dır
Anın nâmını zikretmek revâdır
Ne denlû medh edersen hem sezâdır
Muhammed ehl-i dînin pîşivâsı
Ali'dir hak tarîkin reh-nümâsı

Ol İbn-i Askerî Mehdî Baba'dan
Temennâmız budur sahip-livâdan
Bu **Süleyman**'ı kurtara cefadan
Cüdâ kılma hemi âl-i abâdan
Muhammed ehl-i dînin pîşivâsı
Ali'dir hak tarîkin reh-nümâsı

9.

Muhibb-i hânedân-ı Ahmed olan
Dü-âlem âsumânın ahteridir

Özünü hânedâna bende kılan
Kamu emrâz-ı ukbâdan berîdir

Resûlün hem vasîsi hem emîni
Ali'dir her ki bildi Hayderî'dir

Kim ikrâr etmez erkân-ı Ali'ye
Cehennem ol habislerin yeridir

Hasan ile Hüseyin kurretü'l-ayn
Bular bil kâinâtın gevheridir

Eden bî'at bugün âl-i abâya
Ki Zeynelâbidîn'in mazharıdır

Ne denlû ehl-i hâl geldi cihâna
Muhammed Bâkır'ın hâk-i deridir

Teberrâ eyleyen âl-i Yezîd'e
Anın sırr-ı sülûki Caferî'dir

Oluptur bir işte Kâzım dest kudret
İmam Rızâ dü-âlem enveridir

Takî'dir ehl-i dinin pîşivâsı
Nakî sahip kemâlin rehberidir

Ki her kim tâbi'-i evlât oluptur
Ana delil imâm Askerî'dir

Muhammed Mehdî **Giryânî** hakîri
Kabul et âsitânın kemteridir

10.

Sorsalar kimlerdir eşrâr-ı cihân
Ben direm işte bu kavm-i dedegân
Râh-ı hakka onlar olmuş hâ'ilân
Pes komazlar Hakka varsın sâlikân
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürhserân

Kimi ben pîrim deyü dâvâ eder
Kimi evlâd-ı Resûlüm der gider
İşte bu dâvâ verüptür ey püser
Anların ahvâl-i kesbinden haber
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürhserân

Anların kavli gariptir vâkîf ol
Serferû kılman ana ehl-i ukûl
Hâlet-i cehl eylemiş haktan udûl

Âyet-i *lâ-yehdi* şânında nüzûl
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürhseran

Gördüler hünkârı erkânı zelîl
Oldular tâbi'-i kul-ı Erdebil
Düzdü koştı Şâh-ı Kaçar İsmail
Verdi yedlerine bir çıkmaz sebîl
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürhserân

Ehl-i Beyt-i Mustafa şâhım benim
Emr-i Kur'an elde güvâhım benim
Hacı Bektaş-ı Velî mâhım benim
Sırrıyâ hakka gider râhım benim
Ey bakiyyetü's-süyûfu Çaldıran
Zümre-i dall-i mülhid sürhseran

11.
Kurulmuş meclis düzülmüş sazlar
Çıkmış ortaya perende kızlar
Seyrine dalmış bir alay kazlar
Kazıcıyla sazıcı ne güzel uymuş

Ayarı bozuk değirmen döner
Arpa çavdarı ber-â-ber döver
Buğdaydır diye revaca sürer
Uncuyla fırıncı ne güzel uymuş

Çavuşlar sözde teftiş ederler
Reisin emri böyledir derler
Noksan pideyi görmez giderler
Âmirlere amel ne güzel uymuş

Koyunla keçi birlikte maslup
Halkı aldatmak ne büyük matlup
Olmuş müfettiş kasaba mağlup
Vazife emel ne güzel uymuş

Reis vekili her yana dalar
Halkın rızkını açıkça çalar
Meclis-i âza hep kavuk sallar
Reisle âza ne güzel uymuş

Ey **Âşık Ağa** bugünlük yeter
Tatlı canına üzgünlük yeter
Eğri büğrüye küskünlük yeter
Ağayla uşak ne güzel uymuş

12.

Dinleyin sözümü kavm-i Kurtlarlı
Dâ'vâ-yı kesretten bir yanı gözlen

...

Kelâm-ı kesîre kılman itibâr
Kelâm-ı dırâzda kizb olur hisar
Ümmi ebeveynle olmaz iftihar
Edip olup kâmil-insânı gözlen

Şol göhü bülendin görünmez gülü
Yüzünü kar tutmuş solmuş sümbülü
Dağılmış gülşeni kaçmış bülbülü
Seri gavgalanmış dumanı gözlen

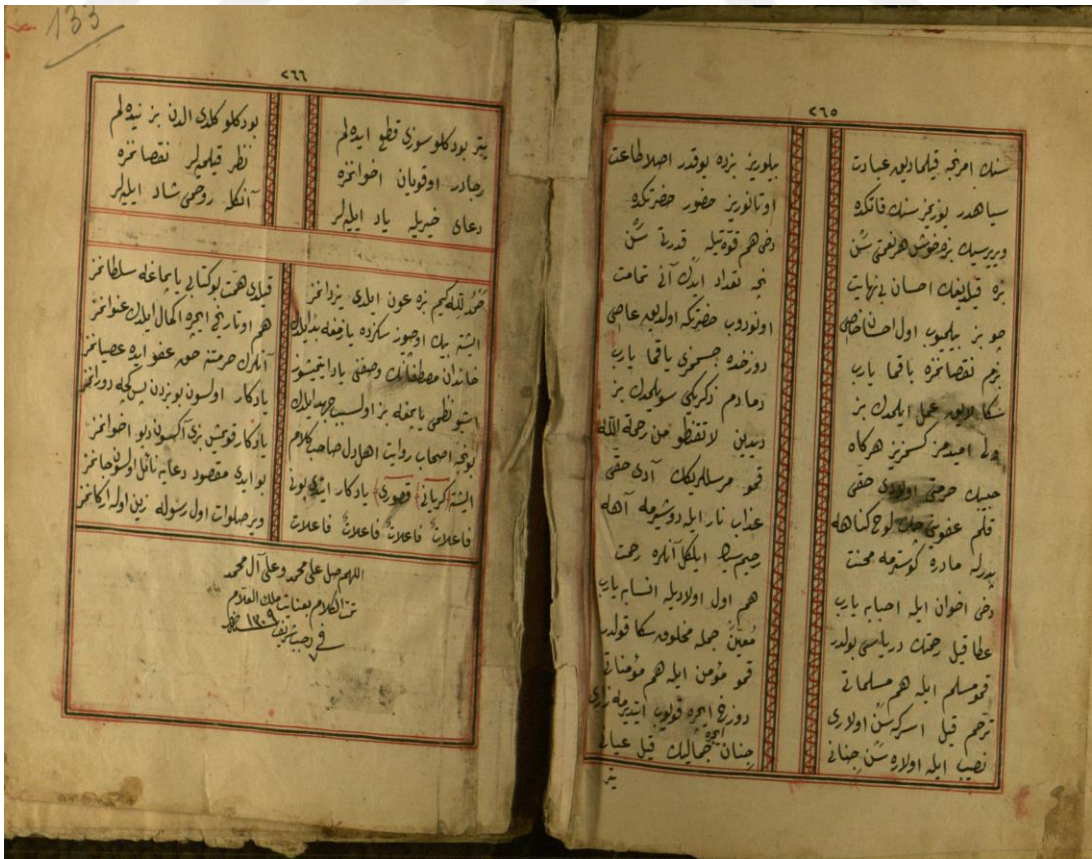
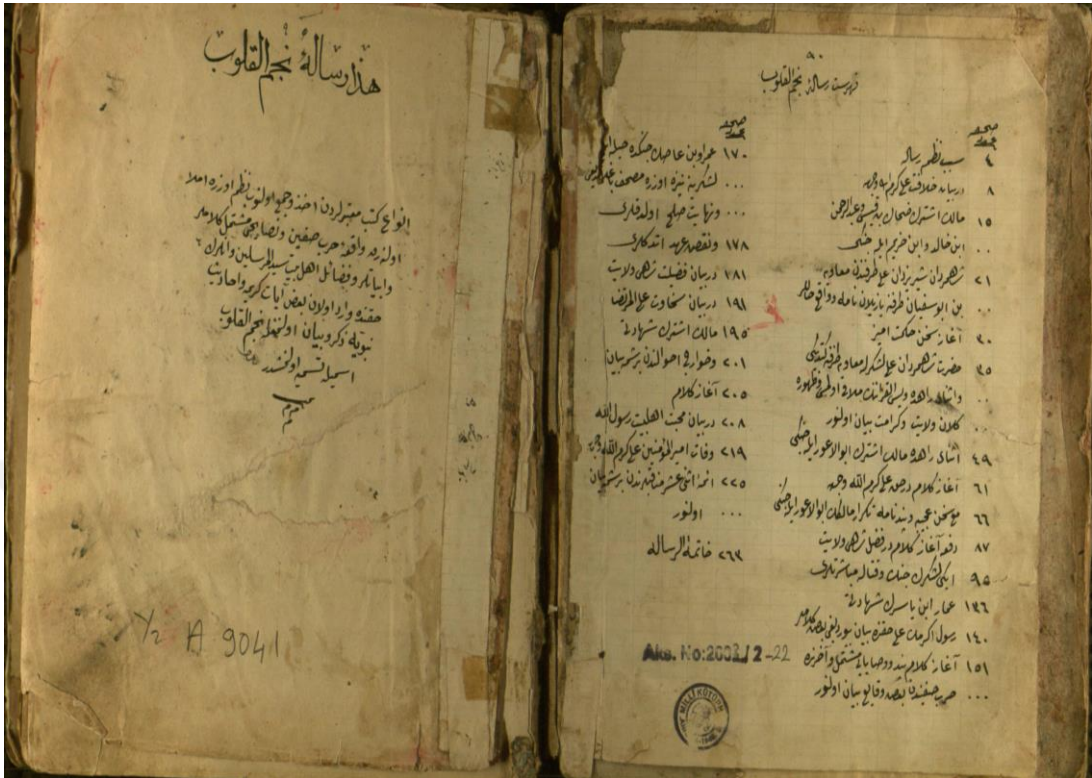
Bir kez nazar kılın nokta-yı bâya
Çekmiş kervanını semt bir sarâya
Siz bir murgı keklik kalkman havaya
Görür yavru şahin **elgani** gözlen

Rızasız lokmaya el sunup kapman
Sakın erenlerden ayrılıp sapman
Aslan meydanında tilkilik yapman
Hışma gelir muşt-ı zebânı gözlen

Sıdk-ı ihlasınız olmasın nimen
Mal-ı dünya için hiç haram yemen
Berf-i şitâ gibi mülk benim demen
Eser bâd-ı lodos bârânı gözlen

Ehl-i nefse uyup olmayın azgın
Merhamet eyleyin her kimdir zebun
Biri birinizden olunuz memnun
Her saat hukuk-ı giryânî gözlen

Âdem oldur her malın kıla ifnâ
Men 'araf sırrına ola âşinâ
Kitab-ı veçhinde esrâr-ı mestnâ
Okudukça bu **Süleyman**'ı gözlen

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Seydi KİRAZ
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 25.01.1974 / Araban-GAZİANTEP
e-posta : seydikiraz.27@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	:Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	1997
Yüksek Lisans	:Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı	2013
Doktora	:Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı	2017

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
1993-1997	Sağlık Bakanlığı	Sağlık Memuru
1998-2017	Milli Eğitim Bakanlığı/ Bilim ve Sanat Mekezi	Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı İngilizce EILTS (4.5)